

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365015

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/listy0000unse_c0h2

LISTY

7185

filologické a paedagogické.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

V. 12

Odpovědní redaktori

J. KVÍČALA, J. GEBAUER.

ROČNÍK DVANÁCTÝ.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edvarda Grégra.

1885.

Obsah ročníku dvanáctého.

Pojednání.

	Strana
Báje o zrození Athenině. Mythologická rozprava Jos. Krále	1—40
Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea. Napsal Hynek Vysoký	
	40—56 a 396—406
Liviana. Napsal Robert Novák	56—62, 382—385
Příspěvek k některým otázkám týkajícím se Musea a knihoven alexandrijských. Podává K. Cumpfe	63—71
Zpráva o papyrech nalezených v el-Fayyúm. Napsal K. Cumpfe	71—73
Přípona participia perfecti activi. Od Jos. Zubatého	73—89
Příspěvky etymologické. Od Jos. Zubatého	89—92
Novější hypothese o původu písem slovanských. Napsal Jiří Polívka	92—120
Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských.	
A) Ke Pravení o božiem umučení od Theod. Vodičky	120—130
B) K životu sv. Kateřiny od Jana Pelikána	130—135
C) K žaltáři Wittenberskému od J. Gebauer	135—138
K Alexandreidě. Podávají Ambrož Korínek a J. Gebauer	269—287
K Rukopisu Hradeckému. Od M. Opatrného	287—289
Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu. Sepsal Ant. Matzenauer	
	161—193, 321—354
Královská řeč v Sofokleově <i>Oidipu Králi</i> v. 216—275. Rozbírá Vojtěch Kebrle	194—240
Časování sloves v nářecí dolnoběžeckém. Napsal Jos. Bartocha	241—253
O genitivech na <i>u</i> ve staré češtině. Napsal dr. V. Vondrák . .	253—269
Ještě jeden náhled o původu hlaholice. Od J. Polívky	289—290
Klasobraní po rukopisích. XVII a XVIII. Z <i>Passionalu Musej-</i> niho. Podává J. Lego	291—306 a 419—422
De codicu Platonicorum Parisini B et Veneti t auctoritate.	
Scripsit Iosephus Král	354—381
Ke kritice textu <i>Kurtia Rufa</i> . Napsal Robert Novák	385—387
Kritické příspěvky k textu spisovatelů <i>historiae Augustae</i> . Podává Rob. Novák	387—390
K Ammianu Marcellinu. Napsal Robert Novák	390—396

O přízvuku slovanském, zvláště českém. Napsal Ferdinand Jokl	422—462
Ku poměru Jindřichohradeckého a Svatovítského rukopisu české Alexandreidy k latinské Alexandreidě Gualtherové.	
Napsal A. Havlík	407—419
Polština v horní stolici Oravské. Napsal J. Polívka	463—471

Úvahy a zprávy.

H. Vysoký: Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von Ernst von Leutsch	138—142
H. Vysoký: Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von Otto Ribbeck und Franz Buecheler	142—146
H. Vysoký: Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert	146—148
H. Vysoký: Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik. Herausgegeben von Dr. Alfr. Fleckeisen und Dr. H. Masius	148—151
H. Vysoký: Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava	151—152
Č. Ibl: První čítanka francouzská pro reálky a realná gymnasia československá. Sestavil a slovníčkem opatřil Vil. Appelt, c. k. prof. v Litomyšli. Druhé opravené vydání	152—155
Č. Ibl: Rukovět konversace česko-francouzské a slovníček soustavný. Sestavil Frant. Šubert, prof. c. k. vyšších realných škol v Karlíně	155—156
Č. Ibl: A) Bibliothèque française. Pro školu i dám. (Recueil d'oeuvres littéraires et historiques avec des introductions, des remarques et des vocabulaires. Par dr. A. Ricard et Fr. Šubert, professeurs). B) Francouzská bibliotéka. Pořádá dr. Jan Herzer, professor v Praze	156—160
H. Vysoký: Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Nova series. Volumen XIII. Pars II.	306—309
E. Kovář: Zur Geschichte des Perfects im Indogermanischen. Von Hermann Osthoff. Strassburg	309—313
J. Polívka: Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego Tom. I. — Zeszyt 1. — Warszawa 1885	313—315
J. Polívka: Русский Филологический Вестникъ. Издаваемый подъ редакціею А. И. Смирнова. 1884 сес. 1.	315—320
J. Polívka: Филологические Записки. Изд. А. Хованскимъ. Годъ XXIII. 1884. Воронежъ. Вып. I—V.	320
G. Šuran: Latinská mluvnice, kterou ku potřebě žáků zvláště nižších a středních tříd gymnasiálních sepsal Jos. Kořínek. Čtvrté, opravené vydání. V Praze. 1884	471—480

Báje o zrození Atheniné.

Mythologická rozprava Josefa Krále.

§. 1. Pověsti o narození Athenině¹⁾) nesouhlasí sice v mnohých podrobnostech, avšak možno je velmi dobře dělit ve dvě skupiny přesně rozlišených. Dle jedných bájí jest Athena dcera voda, dle druhých zrodila se z hlavy Dia v Řecku. Ale mimo tyto báje vyskytuje se také pověsti, povstalé kombinací obojích bájí předešlých, jež tedy na sobě nesou stopy obou skupin. K témuž bájím kombinovaným naleží na př. báje, již zachoval Galenos (De plac. Hippocr. et Plat. libri IX ed. Kuhn, V str. 348 nn.). Pověst tato, již čerpala Galenos z Chrysippa, pochází od Hesioda, jenž o zrození Athenině pravil: *τὴν μὲν ἔτικτε πατήρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε πάρο κορυφῆν Τοίτωνος ἐπ', ὅχθησι ποταμοῖο*; srovn. Apollod. 1. 3. 6: *ἐν κορυφῆς (Διός) ἐπὶ ποταμοῦ Τοίτωνος Ἀθηνᾶ σὺν ὄπλοις ἀνέθορεν*, Paus. 8. 26. 6: *καὶ Διός τε ἴδρυσαντο (οἱ Ἀλιφησεῖς) Λεχεάτου βωμόν, ἀτε ἐνταῦθα τὴν Ἀθηνᾶν τεκόντος, καὶ κορήνην καλοῦσι Τοίτωνίδα τὸν ἐπὶ τῷ ποταμῷ τῷ Τοίτωνι οἰκειούμενοι λόγον.*

Na prvé pověsti zakládá se epitheton Athenino *Τοίτογένεια* (z Tritona zrozená; srovn. *Τοίτωνίς*), jež často vyskytá se u Homera, dosud však náležitě vyloženo nebylo.

Jezero neboli řeku Triton kladli Řekové do rozličných krajů řeckých (schol. Apollon. Rhod. 1. 109: *Τοίτωνες τρεῖς, Βοιωτίας, Θεσσαλίας, Αιβύνης, ἐν δὲ τῷ πατρὶ Αιβύνην ἐτέχθη η Ἀθηνᾶ*). Obyčejně bylo jezero Triton pokládáno za jezero libyjské (Aisch. Eum. 292, Herod. 4. 180 a 188); avšak jezera, řeky a prameny toho jména byly téměř na všech místech, na nichž od starodávna kvetl Athenin (Bergk na m. u. str. 301), na př.:

¹⁾ Srovn. o této otázce: Bergk, Die Geburt der Athena (Neue Jahrb. für Phil. 1860, Bd. 81 str. 289 n.); Robert Schneider, Die Geburt der Athena (Abhandlungen des archaeologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien 1880); Myriantheus, Die Ägyins str. XIX a 125; Roscher, Die Gorgonen str. 30 n., Nektar und Ambrosia str. 93 n.; H. D. Müller, Mythologie der griechischen Stämme I str. 265 n.; Schwartz, Wolken und Wind str. 21 a Naturanschauungen des Quintus Smyrnaeus und Lucretius (Neue Jahrb. für Phil. 1874, Bd. 109 str. 366); Mommsen, Delphika str. 26; Forchhammer, Die Geburt der Athena, Kiel 1841.

v Alifeře (Paus. 8. 26. 6), na Kretě (Diod. 5. 70. 4), u Alalkomen (Paus. 9. 33. 7: ὅετι δὲ καὶ ποταμὸς ἐνταῦθα οὐ μέγας χείμαρρος· ὀνομάζουσι δὲ Τρίτωνα αὐτὸν, ὅτι τὴν Ἀθηνᾶν τραφῆναι παρὰ ποταμῷ Τρίτωνι ἔχει λόγος, ὡς δὴ τοῦτον τὸν Τρίτωνα ὄντα καὶ οὐχὶ τὸν Αἰβύων, ὃς ἐστὶ τὴν πρὸς Αἰβύην θάλασσαν ἐκδίδωσι ἐκ τῆς Τριτωνίδος λίμνης). Také podlé Strabona (9 p. 413) byly Alalkomeny rodištěm Atheniným. V Kyziku slula Athena 'Tritonis' aneb 'Iasonia' (Anthol. Pal. 6. 342), ve Feneu 'Tritonia' (Paus. 8. 14. 4). Ba i v Hyperborejsku bylo prý jezero 'Triton' (Ovid. met. 15. 358) ²⁾

'Tritogeneia' znamená 'vodorozenku' (Bergk na m. u. str. 305 n., Roscher, Gorgonen u. Verwandtes str. 30 n.), vlastně bohyni, jež zrodila se z řeky nebo jezera *Tritos*. Nebot že výklad slova toho musí vycházet z formy *Tritos* (srovn. Hesych. *τριτώ* · ὄενυμα, φόρβος, τρόμος), právěm tuším tvrdí Bergk na m. u. str. 305 n. Jméno pramene *Tritos* nebo *Triton* souvisí s *Triton*, Αμφιτρίη a snad také s *Tritonátoros* (Bergk na m. u. str. 309) a upomíná také na indského Tritu a perského Thraētaonu, syna Athwyova (Myriantheus, Die Aćvins str. XVII n.). Roscher (Gorgonen str. 30 p. 56) odvozuje slovo to z kořene 'tar' (*τέρμα*) a myslí, že značí 'proud hraniční' (Okeanós). Však zajisté lepší jest mínění Bergkovo, jenž pojí slovo s *τείχω*, *τρίβω*; kořen jeho byl by pak *τερ* (srovn. o *τείχω*, *τρύνω* Curtiusovy Grundzüge⁴ str. 222) a slovo Triton značilo by vodu stále, neunavně se vlnící (srovn. Homerovo *ἄτριγγετος θάλασσα*). Že pak báječný tento Triton, jejž Řekové shledávali později na různých místech země, znamená původně Okeanos, dokázal Bergk na m. u. str. 301 n.; srovn. Roscher, Gorgonen str. 31.³⁾

Příjmí *Tritonévia* zakládá se tedy na staré, již za dob homerských zatemnělé pověsti, dle níž byla Athena, zrodilsi se z vln Okeanu, dcerou Okeanu. Stará tato pověst v podobě původní arci se neudržela; ale stopy její znatelný jsou ještě v některých pověstech místních.

²⁾ Jiné jméno Tritonu bylo snad *Kωράλλιος*. Pramen *Kωράλλιος* byl ve Fthiotidě (Strabon 9 p. 411 a 435), kde ctěna Athene Itonia (Paus. 1. 13. 2), v Koroneii (Kall. hymn. 5. 63 n., schol. Apoll. Rhod. 1. 551, Alkmanův fragm. v Bergk. Anthol. lyr.³ str. 211: ὄντας Ἀθανάσια πολεμόνος, ἀποι Κορωνήας ἐπὶ πίσεσσον ναύω πάροιθεν ἀμφιβαίνεις) *Kωράλλιος* ποταμῷ παρός ὅχθαις). O λίμνη *Kορωνία* na Kretě činí zmínu Stef. Byz. s. v. *Κόρων*. Triton thessalský, o němž se zmíňuje schol. k Apoll. Rhod. 1. 109, zdá se být právě onen *Kωράλλιος* fthiotiský.

³⁾ Triton jest buď řeka, buď jezero (λίμνη). Obé hodi se na Okean, jejž si starí představovali buď proudem nebo mořem; λίμνη pak značí casto moře. Srovn. II. 21. 317; Od. 3. 1; Hes. theog. 365; Suidas: λίμνη ή θάλασσα παρός Ουρήω καὶ ὁ Ωκεανός (podobně Hesychios) καὶ οἱ ποταμοὶ; Fotios: λίμνην τὴν θάλασσαν κνησίως. Srovn. dále Aisch. Hik. 529, Sof. fragm. u schol. k Arist. Žabám 665 a Ptákům 1339, Eur. Hipp. 744, Hek. 446, Arion (Bergk, Anthol. lyr.³ str. 195): ὡς μ' ἀφ' ἀλιπλόον γλαφυρός νεώς εἰς οἴδμα πορφυροῦν λίμνας ἔφιψαν.

Necheji příliš velkou váhu klásti na to, že podlé pověsti zachované u Herodota (4. 180) a Pausania (1. 14. 6) Libyjští pokládali Athenu za dceru Poseidona a jezera Tritonu (*λίμνη Τριτωνίς*), protože tomuto kultu Atheninu, jak zmiňují se o něm Herodotos a Pausanias, zajisté základem byly představy cizí, s řeckými pojímané. že byly při slavnostech libyjské Atheny také řecké obřady, o tom svědčí výslovně Herodotos (4. 180: dívka v řecké zbroji, na hlavě majíc korintskou přilbu, byla vožena kolem jezera). Ale Mnaseas z Patar (Harpokration s. v. *ἰππια Ἀθηνᾶ*) zmiňuje se o pověsti, dle níž prý byla Athena dcerou Poseidona a Koryfy, dcery Okeanova. Pausanias (9. 35. 5) vypráví o kultu Athenině v Alalkomenách také toto: *Ἀλαλκομεναι κάμη μέν ἐστιν οὐ μεγάλη . . . γενέσθαι δὲ αὐτῇ τὸ ὄνομα οἱ μὲν ὑπὸ Ἀλαλκομένεως ἀνδρὸς αὐτοχθόνος, ὑπὸ τούτου δὲ Ἀθηνᾶν τραφῆναι λέγονται· οἱ δὲ εἶναι καὶ τὴν Ἀλαλκομενίαν τῶν Θυγυγον θυγατρέων φασιν.* Avšak tato Alalkomenia jest Athena sama, která nejen v Boiotii, nýbrž i v jiných krajích Řecka měla příjmi takové. Zřídla Alalkomenia (t. j. Athenina) dotýká sé Pausanias (8. 12. 7), o hoře Alalkomeniu v Attice mluví schol. k II. 4. 8. Ogyges pak jest s Okeanem úplně shodný (Preller, Griech. Myth. I³ str. 27). Tedy jest i podlé legendy alalkomenské Athena dcera Okeanova; snad také Athena ὥγκα neb ὥγκαλα, již ctili v Thebách, má význam týž.⁴⁾

Ne bez důvodu tedy vyskytá se na vásových malbách Poseidon mezi těmi bohy, již pomáhali Diovi při zrození Athenině (Schneider, Die Geburt der Athena str. 17). Podobnou úlohu měl Poseidon také na obraze Kleanthově v chrámě Artemidy, zvané Alfeionia, blíz Olympie (Schneider na m. u. str. 7 a 8), a na díle Gitiadově v chrámě Atheny zvané Chalkioikos ve Spartě (Paus. 3. 17. 3: *ἐπείογνασται δὲ καὶ τὰ ἐσ τὴν Ἀθηνᾶς γένεσιν καὶ Αμφιτρίτη καὶ Ποσειδῶν*). Ovšem odnásejí se zobrazení tato k jiné, obyčejnější pověsti o narození Athenině; avšak přítomnost Poseidonovou a Amfitritinou narází se rovněž na příjmi *Tριτογένεια* a tím také na pověst starší.

⁴⁾ že Athene Onka slula také Ogygia, právem míní Tümpel (Ares und Aphrodite, Neue Jahrb. für Phil. 11. Suppl. Bd. str. 690). V Thebách měla brána, před níž stála její svatyně, také obě jména. Ogygia nazývaná také Athena, ctěná v dědině Onkai, nedaleko onkajské brány (schol. k Pind. Ol. 2. 39, Tzetzes k Lykofr. 1225). Sotva tedy smíme obě přijmení ὥγκα (neb ὥγγα) a ὥγγια, pátrajíce po jich původu, oddelovati. Roscher (Nektar und Ambrosia str. 97) spojuje epitheton ὥγκα s kořenem slovesa ὥγκασθαι a vykládá je slovem ἔγκελαδος. Proti výkladu jeho však svědčí zvláštní význam slovesa ὥγκασθαι. Srovn. o tom důkladný rozbor Lauerův (System der griech. Mythol. str. 328 n.). Ostatně užíval také Ferekydes syrský formu Ogenos místo Okeanos dle Clem. Alex. Strom. VI p. 621 A: *Ζας ποιεῖ φάρος μέγα τε καὶ καλόν· καὶ ἐν αὐτῷ ποιεῖται γῆν καὶ ὡγγινὸν καὶ τὰ ὡγγηνοῦ δώματα.*

§. 2. Pověst tato, dle níž Athena jest dcerou vod Okeanu, dobrě snáší se s původním významem Atheny, bohyně to luny.⁵⁾ Dle mínění starých vycházejí totiž hvězdy, slunce a měsíc z vln Okeanu a dokončivše svoji pouť v ně opět opět zacházejí; koupají se ve vlnách Okeanu a množí tím svůj třpyt, ba leckde dí se o nich zřejmě, že z Okeanu se rodi.

Již u Homera opět a opět vraci se pověst, že slunce a hvězdy v Okean zapadají a z něho opět se vynořují; srovn. Il. 7. 421: *ἡέλιος μὲν ἔπειτα νέον προσέβαινε ἀρούρας, ἐξ ἀκαλαρόσειται βαθυρρόον Θκεάνοιο οὐρανὸν εἰσανιάν* (= Od. 19. 433 n.); Od. 3. 1: *ἡέλιος δ' ἀνόροντε λιπὼν περικαλλέα λίμνην*; Il. 18. 239 n.: *ἡέλιον δ' ἀκάμαντα βοῶπις πότνια Ἡη πέμψεν ἐπ' Θκεανοῖο ὁράς ἀέκοντα νέεσθαι*; Il. 8. 485: *ἐν δ' ἔπεισ Θκεανῷ λαμπρὸν φάος ἡέλιοι* (srovn. Hom. hymn. 31. 16). Táž pověra obráží se také ve slově *καταδύεσθαι* (o západu slunce). Srovn. Il. 1. 605: *αὐτὰρ ἔπει κατέδυν λαμπρὸν φάος ἡέλιοι* a j. v. — Také zore vynořuje se z vln Okeanu (Il. 19. 1: *ἡώς μὲν κροκόπεπλος ἀπ' Θκεανοῖο ὁράων ὥρνυτ*; Od. 23. 347). S týmž názorem potkáváme se u básníků umělých. Srovn. Mimusnerv frg. 11 (Bergk, Anth. lyr.³ str. 11): *Αἴγταο πόλιν, τόθι τ' ἀκέες ἡέλιοι ἀκτῖνες χρυσέως κείαται ἐν θαλάμῳ Θκεανοῦ πιαρὰ χείλος*; frg. 12 v. 5, Stesich. frg. z Geryoneidy (Bergk, Anth. lyr.³ str. 227), Verg. Aen. 1. 745 n. (quid tantum Oceano properent se tinguere soles hiberni), Hor. carm. 4. 5. 40 (cum sol Oceano subest), Ovid. fast. 6. 474 (et vigil Eois Lucifer exit aquis), Catull. 66. 68 ([Bootes], qui vix sero alto mergitur Oceano), Cic. Arat. 77 (ut sese ostendens emergit Scorpios alto). Ba i noc vychází z Okeanu; srovn. Verg. Aen. 2. 250 (ruit Oceano nox, t. j. z Okeanu vychází noc), Ovid. metam. 4. 92 (aquis nox exit ab isdem) a j. v.

Jako Řekové *καταδύεσθαι*, tak básníci řimští oblíbili si slovo *cadere* o zapadání hvězd, řídice se asi týmž názorem. Srovn. Verg. Aen. 2. 9: suadentque cadentia sidera somnos; ib. 8. 59; 4. 81, Ovid. fast. 1. 295, Hor. ep. 10. 10, Tac. Germ. 45: trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formasque equorum et radios capitis aspici persuasio adicit.

Totéž mínění, jaké o slunci a hvězdách, starí měli zajisté také o luně, jakkoli nemohu v té příčině uvésti tolik dokladů; srovn. Hom. hymn. 32 7 n.: *εὗτ' ἀν απ' Θκεανοῖο λοεσσα-*

⁵⁾ Že Athena byla původně bohyní luny, vyložil jsem stručně v Listech filol. a paed. 1882 na str. 1 n.; doklady tohoto tvrzení, jež učiněno bylo na základě srovnání funkcí Atheniných s funkcemi Hery, Artemidy a Afrodity, bohyň luný, uvedu na konci tohoto článku.

μένη χρόα καλὸν (ἢ σελήνη) ... ἐλάση καλλίτριχας ἵππονς; Fulg. Myth. (Mythogr. lat. ed. Staveren, str. 617): iam Phoebus disiungit equos, iam Cynthia iungit, quasque soror liquit, frater pede temperat undas.

S takovými názory setkáváme se také u jiných národů indoevropských.

Tak vynořuje se v Rigv. (7. 55. 7) noc s hvězdami z vod a opět v ně se potápi (Rigv. 4. 13. 4). Arijští Dioskurové, Ačvinové, kteří dle výkladu Myriantheova jsou bozi soumraku ranního a večerního a zajisté aspoň bozi světelní, zvedají se na úsvitě z vln mořských a vznášejí se pak na oblohu (Rigv. 4. 43. 5). Srovn. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 1958: 'Luna (vychází) z moře'.

Dle báje germanské, ze kteréž nyní ovšem skrovnejen stopy zbyly, mešká slunce v noci na ostrově, ležícím v prostřed Okeanu, na ostrově to mrtvých (Mannhardt, German. Mythen str. 365). Podobné pověsti o slunci, luně i hvězdách mají i Slované; srovn. Famincinův spis Božestva drevních Slavjan str. 155 a spisy i doklady tam uvedené.

Ba i národnové nevzdělaní myslí, že zapadající slunce buď umírá aneb norí se do vln mořských (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 225).

Dále domnívali se staří, že hvězdy, dlíce v Okeanu, koupají se v jeho vlnách a koupáním tím zvyšují svůj třpyt; představovali si ve své prostotě, že třpyt nebeských těles bledne za jejich pouti nebeské a že tedy témito koupelemi musí být obnovován, Srovn. Hom. Il. 5. 5 n. (*ἀστέρ̄ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὃς τε μάλιστα λαμπρὸν παμφαίνησι λελούμενος Ωκεανοῖο*) a výklad Eustathiův k Il. 18. 484: *ἔστι δὲ τὸ τοιοῦτον λούεσθαι, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ δηλουται, ὅητόρευμα μυθικῆς ὑπολήψεως, ὡς τῶν πολλῶν οἰομένων εἰς Ωκεανὸν λούεσθαι τὰ ἀστρα καταδυόμενά τε καὶ ἀνίσχοντα καὶ διὰ τοῦτο λαμπρὰ εἶναι.*

K luně a slunci odnáší se Hom. hymn. 32. 7: *εὗτ' ἀν ἀπ'* Ωκεανοῖο λοεσσαμένη χρόα καλὸν..., Quint. Smyr. 10. 195: *Περσεὺς δ' ἀντίθεος βλοσνοὶην ἐδάιξε Μέδονσαν, ἀστρων ἦχι λοετρὰ πέλει καὶ τέρματα γαλῆς, πηγαί τ' Ωκεανοῖο βαθυρρόον,* Aisch. Prom. lyom. frgm. 186 N.: *φοινικόπεδόν τ' ἔρυθρος ἱερὸν χεῦμα θαλάσσης, χαλκοκέραυνόν τε παρ' Ωκεανῷ λίμναν παντρόφον Αἰθιόπων, ἵν' ὁ παντόπτεις "Ηλιος ἀεὶ χρώτ' ἀθάνατον κάματόν θ' ἵππον θερμαῖς ὑδάτων μαλακοῦ προχοαῖς ἀναπαίει.* Dle Statia (Theb. 3. 409) koupá bůh sluneční své oře 'Oceani sub fonte'.

Také někteří kmenové slovanští domnívají se, že koupají se slunce a měsíc každodenně v podzemních prostorách vodami naplněných (Ign. Hanusch, Wissenschaft des slavischen Mythus

str. 201). Indové ujišťovali, že sluneční bůh Atri žíví se za noci rosoou ve sluji jakés, ale na úsvitě prý od Ačvinů bývá z temnoty vyváděn (Myriantheus, Die Ačvins str. 87). Ba také u národu neindoeuropských nalézají se takové představy. Tak na př. domnívají se Kalifornané, že jsou slunce a měsíc muž a žena, již prý se na večer ponořují do vln mořských, za noci přeplavou moře a na úsvitě vystupují na druhém břehu jeho (J. G. Müller, Geschichte der amerik. Urreligionen, Basel 1855 str. 53). Eskymáci, Hottentoti a Maoriové domnívají se, že luna v koupelích stále se obnovuje (Ausland 1885 str. 223). Naiyní tyto názory ozývají se ještě ve tvrzení nejstarších fysiků a také některých pozdějších filosofů, že totiž hvězdy nebeské žíví se výpary mořskými. Obyčejně miněno, že slunce žíví se výpary vody mořské, měsíc však výpary vod sladkých.⁶⁾

Dalším vývojem této představy vznikla pověst, že hvězdy, v Okean zapadše, hasnou, vycházejíce pak, znova se rozžihají. Této pověsti použil Xenofanes a Herakleitos, jakož vůbec nejstarší filosofové při svých badáních rádi vycházeli od názorů

⁶⁾ Tomu učil již Thales. Plut. plac. phil. 1. 3. 3: τείτον (στοχάζεται), ὅτι καὶ αὐτό τὸ πῦρ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ τῶν ἀστρων τῶν ὑδάτων ἀναθυμιάσεσι τρέφεται καὶ αὐτὸς ὁ κίσμος. Arist. Probl. 23. 30: φασὶ τινὲς τῶν ἡρακλεῖσοντων ἐκ μὲν τοῦ ποτίμου ἔχονταν μέντον τοῦ ποτίμου καὶ πηγαδίστων λίθους γλυνεύειν καὶ γῆν, ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης τὸν ἡλίον ἀναθυμιάσθαι. Plut. plac. phil. 2. 17. 2: Ἡρακλεῖτος καὶ οἱ Στωικοὶ τρέφεσθαι τοὺς ἀστέρας ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀναθυμιάσσεσθαι. Plut. quaest. conv. 8. 8. 4: οὐ γὰρ τρέφεσθαι τοὺς θεοὺς ἀπ' αὐτῆς (t. τῆς θαλάσσης), ὅπερ οἱ Στωικοὶ τοὺς ἀστέρας ὑπολαμβάνουσι. Zenon učil dle Diog. Laert. 7. 145, že živí se hvězdy parami: τὸν μὲν ἡλίον ἐκ τῆς μεγάλης θαλάσσης, νοερὸν δύτα ἄναμμα, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποτίμων ὑδάτων, τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Kleomed. p. 60: οὐ κοντὸς δὲ ἀπορεῖν ἐνταῦθα, πῶς η γῆ στιγμοῖσα οὖσα πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κόσμου ἀναπέμπει τροφὴν τῷ τε οὐρανῷ καὶ τοῖς ἐμπεριεχομένοις ἐν αὐτῷ ἀστροῖς, τοσούτοις καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος οὗτοι. Porf. de antro nymph. 11: διαβεβαιοῦνται δέ τινες καὶ τὰ ἐν ἀέρι καὶ οὐρανῷ ἀτμοῖς τρέφεσθαι ἐκ ναυαρτῶν καὶ ποταμῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀναθυμιάσσεων· τοῖς δ' ἀπὸ τῆς στοᾶς ἡλίον μὲν τρέφεσθαι ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάσσεως ἐδόκει, σελήνην δὲ ἐκ τῶν σηματῶν καὶ ποταμῶν ὑδάτων, τὰ δ' ἀστρα ἐκ τῆς ἀπὸ [τῆς] γῆς ἀναθυμιάσσεως. Srovn. o této věci: Zeller, Geschichte der griech. Philosophie I⁴ str. 623 a Ritter-Preller, Historia philosophiae Graecae et Romanae⁶ str. 18 §. 30 a 31, str. 118 §. 151, str. 388 §. 405 c. Týž názor měli také spisovatelé římskí. Plin. N. H. 2. 223: sed in dulcibus aquis lunae alimentum esse, sicut in marinis solis (srovn. Plin. N. H. 2. 82). Cic. de nat. deor. 2. 46. 118: sunt autem stellae natura flammeae; quocirca terrae maris aquarum vaporibus aluntur iis, qui a sole ex agris tepefactis et ex aquis excitantur, quibus altae renovataeque stellae atque omnis aether, refundunt eadem et rursus trahunt indidem. Plin. N. H. 2. 171: Oceano, qui toto circumdatu medio et omnis ceteras fundens recipiensque aquas et quidquid exit in nubes a c sidera ipsa ac tantae magnitudinis pascens. Srovn. Lucan. 10. 257 n.: nec non Oceano pasci Phoebumque polumque credimus, Macrob. Comm. in somn. Scip. 2. 10. 10, Seneca, quaest. nat. 2. 5, Serv. k Verg. Aen. 1. 607 a j. v.

prostonárodních.⁷⁾ Že pak ani toto tvrzení jejich nebylo jimi vymyšleno, nýbrž přijato z pověsti prostonárodních, vidíme z toho, že podobné výroky shledávají se také u básníků, kteří jich zajisté nečerpali ze spisů filosofických. Byla na př. pověst, že prý slunce, zapadajíc v moře blíže sloupů Herakleových, které pokládány byly za nejzazší hranici země na západě, vydává jakýs sykot a tedy hasne.⁸⁾

Na základě tohoto naivního názoru lze některé staré pověsti snadno vyložiti. Tak na př. Faethon, do proudů Eridana s nebe se říticí, jest zajisté jen personifikace slunce, které, urazivší svou denní dráhu, mizí v Okeanu a hasne v jeho vlnách. Báječný Eridanos jest právě Okean (srovn. Bergk na m. u. str. 420 n.).⁹⁾ Slzy Helioven jsou snad jen obrazem kapek rosných, jež po západu slunce s hvězd (= Helioven) kanou a zemi sylažují. (Jinak tuto pověst vykládá Kuhn, Herabkunft des Feuers, str. 97 pozn.) Vše ostatní, co obsahuje ještě báje tato, vzniklo pozdějším rozšířením jádra původního, když počal se Faethon

⁷⁾ Tak učil na př. Xenofanes, že slunce, měsíc a ostatní tělesa nebeská sestávají z ohnivých par, které po západu hvězd hasnou jako ulí, avšak při východu se rozžhavují znova. Achill. Tat. Isag. in Arat. c. 11 str. 133: Ξενοφάνης δὲ λέγει τὸν δύτερον ἐν νεφῶν συνεστάνει ἐμπόρων καὶ σβέννυσθαι καὶ ἀναπτεσθαι ὡς εἰ ἄνθρωπος καὶ ὅτε μεν ἀπονται, φαντασίαν ἡμᾶς ἔχειν ἀνταλῆς, ὅτε δὲ σβέννυνται, δύσεως (Zeller, Geschichte der griech. Philos. Ist str. 500 n.). Totéž se děje při zatmění slunce a měsíce (Zeller na m. u.). O Herakleitovi srovn. Platonovu Polit. 6 p. 498 A: πρὸς δὲ τὸ γῆρας ἐκτὸς δή τινων ὀλίγων ἀποσβέννυνται πολὺ μᾶλλον τοῦ Ἡρακλείτειον ἥλιον, ὃσον αὐθὶς οὐκ ἔξαπτονται. Arist. Meteor. 2. 2. 9: ἐπεὶ τρεφομένου γε (τοῦ ἥλιον) τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥσπερ ἐκεῖνοι φασι, δῆλον ὅτι καὶ ὁ ἥλιος οὐ μόνον καθάπτει ὁ Ἡρακλείτος φησι νέος ἐφ' ἡμέρῃ ἐστίν, ἀλλ' οὐδὲ νέος συνεχῶς (srovn. Zellera na m. u. Ist str. 622, pozn. 2). Chrysippus u Plut. de Stoic. rep. 41. 3: λεπτυνομένου δὲ τοῦ ἀρέος ὁ αἰθήρ περιχεῖται κύκλῳ, οἱ δὲ ἀστέρες ἐν θαλάσσης μετὰ τοῦ ἥλιον ἀνάπτονται. Manil. Astron. 1. 181 n.: nec toties possum nascentem credere mundum, solisve adsiduos partus et fata diurna, cum facies eadem signis per saecula constet.

⁸⁾ Juven. Sat. 14. 278 n.: sed longe Calpe relicta audiet Herculeo stridentem gurgite solem. Auson. epist. 19. 1 n.: condiderat iam solis equos Tartessia Calpe stridebatque freto Titan insignis Ilibero. Statius, Silvae 2. 7. 24 n.: felix heu nimis et beata tellus, quae pronos Hyperionis meatus summis Oceani vides in undis stridoremque rotae cadentis audis. Strabon 3 p. 138: λέγειν γάρ δή φησι Ποσειδώνιος τοὺς πολλοὺς μείζω δύνειν τὸν ἥλιον ἐν τῇ παρωνεανιτιδὶ μετὰ ψόφουν, παραπλησίως ὀσανεὶ σίγουτος τοῦ πελάγους κατὰ σβέσιν αὐτοῦ διὰ τὸ ἐμπλήστειν εἰς βυθὸν. Na tom založen také výraz v Aisch. Perš. 232: τῆλε πρὸς δυσμαῖς, ἀνακτὸς Ἡλίον φθινάσμασιν. Srovn. o tom také: Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 65 a 77.

⁹⁾ I dle názorů germanských jest sídlo mrtvých obklopeno proudem, jenž totožný jest s Okeanem a Stygem (Mannhardt, Germ. Mythen str. 357 a 364). Tento proud obkličující zemi představovali si, jak se zdá, brzo jako proud vzdušný, brzo jako moře. Stopy obojího názoru shledávají se, jak známo, v hojném počtu; názor však prvý byl zajisté asi původním.

různiti od Helia a kdy začalo se uznávati mezi nimi příbuzenství.¹⁰⁾

Podobně dlužno vysvětlovati pověst o Diktynně a bohyni aiginské Afaii.¹¹⁾ Obě bohyně jsou bohyněmi luny; jejich skok v moře, v jehož vlnách nalézají smrt, jest jen mythologickým výrazem pro týž přírodní zjev, totiž pro mizení a hasnutí měsice ve vlnách mořských. Tak správně vyložil báj tuto Preller (Griech. Myth. I³ str. 253). Totéž vyprávělo se o Leukothei, jež jest také bohyně luny. Neboť, jako všecky bohyně luny, jest také ona bohyně k porodu pomáhající a má leckdy touž funkci, jako Eileithyia (Preller, Griech. Myth. I³ str. 495); s tímto původním významem jejím shoduje se také hlavní její funkce; jest, jako bohyně luny vůbec, po přednosti bohyně mořskou. Na Rhodu slula Halia, na Tenedu pokládána byla za dceru Kykna, syna Poseidona (Preller na m. u.). Také ostatní bohyně luny vládly mořem a vodstvem. Jméno Leukothea neprotiví se nikterak takému významu jejímu. I Dionysos, jehož pokláněl rovněž za boha slunečního, skočil do moře, když jej pronásledoval Lykurgos, personifikace to bouří zimních (Preller, Griech. Myth. I³ str. 565 n.), a teprve na jaře zpět se vrátil (ib. str. 548).

Tento úzký poměr mezi Okeanem a hvězdami nebeskými způsobil, že představováno sobě, jakoby tělesa nebeská z vln Okeanových neb mořských se rodila, bohové pak sluneční a lunní pokládání za rozence rozmanitých bohů mořských.

Indský bůh slunce Savitar slove potomkem vod (tuším, že vln Okeanových; srovn. Rigv. 1. 22. 6). Sluneční bůh Sūrja byl prý skryt před stvořením světa v moři a teprve bozi, tvořic svět, vyvedli jej na světlo (Rigv. 10. 72. 7). Také Ačvinové nazývají se syny moře (Myriantheus, Die Ačvins str. 182).

Ba i obyvatelé peruanští věří, že vynořilo se slunce po dlouhých temnotách, z jezera Titikaka a od té teprve doby cítěno prý poctami božskými (Müller, Amerik. Urreligionen str. 306).

Ostatně pokládali rádi národové indoeuropští a také semitští Okean za původ všech věcí. Již v Rigvedě shledávají se stopy takových názorů o původu světa (Rigv. 10. 190. 2); častěji nalézají se v literatuře povědké (Kaegi, Der Rigveda str. 233 pozn. 372, Ludwig, Rigveda IV str. 144 pozn. 141. 2). O podobném mínění Babyloňanů srovn. Smith Chaldaische Genesis str. 64.

¹⁰⁾ Týmž skoro způsobem vykládá báji tu Robert, Die Phaethonsage bei Hesiod, Hermes 1883 str. 440; srovn. ib. Wilamowitz-Möllendorff, Phaethon str. 428 n.

¹¹⁾ Jméno Αφαία pochází snad v skutku z kořene φα a znamenalo asi bohyni 'svítící, lesknoucí se (Lucina)'. Zmiňuji se o tom proti Claušovi (De Diana antiquissima natura str. 46), jenž souhlasí s míněním Hartungovým.

U Homera jest taktéž původem všeho Okeanos (Il. 14. 201, 302 a 246: ὅσπερ — Θαεανὸς — γένεσις πάντεσσι τέτυκται). K tému prostonárodním představám sáhli zase první fysikové, na př. Thales (srovn. Prellerovu a Ritterovu Historia philosophiae⁶ str. 6); také Orfikové šířili tuto nauku (Zeller, Geschichte der griech. Philosophie I⁴ str. 81); Xenofanes měl za prvky světa zemi a vodu (Zeller na m. u. str. 496 a 498).

Také u Řeků podlé těchto názorů pokládání mnozí bohové sluneční a bohyně měsíčné za potomky bohů mořských. Helios sám jest sice buď syn Hyperionův, neb jedním z Titanů, však nicméně bývá aspoň ctěn velmi často na březích mořských (Preller, Griech. Myth. I³ str. 349). Hyperion, bytost s Heliem identická, jest však syn Okeanův a Tethyin. Dcerou těchto božských manželů jest Theia, snad bohyně luny; aspoň v Hom. hymn. 31. 2 zaměňuje se s Euryfaessou, u Hygina s Aithrou (Preller Griech. Myth. I³ str. 40 pozn. 2). Za vnuky Okeanova a Tethyiny bývají označováni Astraios, Pallas, Perses, kteří jsou bezpochyby všichni bohy světelnými (Preller na m. u. pozn. 4). Bohyní luny jest Okeanova dcera Perse nebo Perseis, choť Heliova a matka Aietova i Kirčina (Preller na m. u. str. 354). Také Helena, jež rozhodně byla bohyní světelnou (buď bohyní luny nebo zoře), jest dle svědeckví Hesiodova dcera Okeanova (Preller na m. u. II³ str. 110), sluneční heros Bellerofon syn Poseidonův neb Glaukův (Preller na m. u. II³ str. 78).

Hera byla aspoň u Okeana a Tethye vychována a také k nim prchla, když vzplanul boj s Titaný (Il. 14. 203 n.; 303 n.). Jako Athena zrodila se na řece Tritonu, tak zrodila se podlé samské pověsti též Hera na řece Imbrasu (Paus. 7. 4. 4). V Mykenách osetřovaly ji za mládí tři dcery říčního boha Asteriona, Euboia, Prosymna a Akraia, jež jména svá daly třem vrcholům v okolí mykenském (Paus. 2. 17. 2).

Afrodita nazývána bývá v pověstech nesčetných 'z moře narozená'. Slula τένος θαλάσσης (Bion. Id. 10. 1), ἀπόσπορος θαλάσσης (Musaios, Hero a Leandros 249), θυγάτηρ θαλάσσης (Ach. Tat. 5, 16), ἄλος θυγάτηρ (Nonn. Dion. 4. 118; 42. 469), ποντογενεῖη (Oppian, Kyneg. 1. 33), ποντογενῆς (Hymn. Orph. 55. 2), orta mari (Ovid. Heroid. 15. 213; 16. 24); srovn. slova Neptunova ve Verg. Aen. 5. 800.: 'fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis, unde genus ducis', a místa u Stephania (Compte rendu 1874 str. 12 n.) a Engela, Kypros 2 str. 287 n. Na Isthmu v chrámě Poseidonově byla na podstavci quadrigy, věnované od Heroda Attika, zobrazena Thalassa s malou Afroditou (Paus. 2. 1. 8: μέση μὲν ἐπείργασται Θάλασσα, ἀνέχουσα Ἀφροδίτην παῖδα). Dle jiné báje zrodila se Afrodita z pěny mořské; však pověst tato povstala zajisté nesprávným výkladem jména Ἀφροδίτη. U Cic. de nat. deor. 3. 23. 59 sluje 'spuma procreata'; srovn. Ovid. fast. 4. 62: a spumis est dea

dicta maris; Mart. Cap. 9. 915: spumigena, Anakr. 53. 30 n. (Bergk, Anth. lyr.³ str. 270): χαροπῆς ὅτ' ἐν θαλάσσῃς δεδροσωμένην Κυθήρην ἐλόχευσεν πόντος ἀφρῷ, Plut. quæst. conv. 5. 10. 4. 6 a j. v.

Jako všecky tyto bohyně měsíčné, jest však také Athena Tritogeneia dcerou Okeanovou. Zrodila se na nejzápadnějším pobřeží Okeanu; neboť právě v nejzazší jihozápad kladli Řekové Libyi a jezero Triton (Roscher, Gorgonen str. 28). V těchto krajích mešíká luna v interluniu, tu se také rodi, ježto nový měsíc třetího dne po konjunkci se sluncem jako úzounký srp jeví se na nejzápadnějším kraji obzoru brzo po západu slunce.¹²⁾

¹²⁾ Měsíc znova se zjevující po interluniu nazývali básníci často 'novorozéným', následujíce tu nejspíše prostonárodních názorů. Srovn. Hor. carm. 3. 23. 1 n.: caelo supinas si tuleris manus nascente luna; ib. 2. 18. 15 n.: truditur dies die nova eque pergit interire lunae; Lucr. 5. 729 n.: denique cur nequeat semper nova luna creari ordine formarum certo certisque figuris inque dies privos aborisci quaeque creata atque alia illius reparari in parte locoque, difficilest ratione docere et vincere verbis; ib. 746 n.: quo minus est mirum, si certo tempore luna gignitur et certo deletur tempore rursus; Ammian. Marc. 20. 3. 10: nasci autem putatur (luna), cum parva declinatione velut e pendiculo superiectum gerit solem. — Také východ jiných těles nebeských značen tímto výrazem. Srovn. Verg. Aen. 10. 274 n.: ille (Sirius) sitim morbosque ferens mortalibus aegris nascitur et laevo contristat lumine cælum; Verg. Ecl. 8. 17: nascere praeque diem veniens age, Lucifer, alnum; Verg. Georg. 1. 434: totus ille dies et qui nascentur ab illo. U Řeků nevyskýtá se tento výraz v takové podobě; srovn. však Geopon. 1. 6. 2 (z Diofana): τινὲς ταῖς προσελήνους μόναις, τοιτέστι ταῖς πρώταις τροισιν ἡμέραις γεννηθεὶσις αὐτῆς (t. τῆς σελήνης), φυτεύειν συγκωνῶντιν. Na témž však názoru založeny jsou výrazy νονυμία (nova luna, Neumond, nový měsíc), σελήνη φθινᾶς (luna seDESCENS), ó μηρ φθινει a j. v. Každodenní západ slunce slove u Aisch. Pers. 232 τὴν φθινάσματα. Srovn. Aisch. Agam. 279: τῆς νῦν τεκούσης φῶς τόδ' εὐφρόνης, 264 n.: εὐάγγελος ἔως γένοιτο μητρὸς εὐφρόνης πάρα; Sof. Trach. 94: ὃν αἰολὰ νῦν ἐναιριζομένα τίτανι κατεννάξει τε φλογίζομενον Ἀλιον Ἀλιον αἰτῶ; Noun. Dion. 13. 369: τικτομένης ναΐοντες ἑδέθλια γείτονα Μήνης. — Macrob. Comm. in somni. Scip. 18. 10: luna postquam a sole discedens novata est, secundo fere die circa occasum videtur et quasi vicina soli quem nuper reliquit, postquam ille demersus est, ipsa caeli marginem tenet antecedenti superoccidens; Hor. carm. 4. 2. 58: tertium lunæ referentis ortum. Proto byl Athéně posvěcen vždy třetí den v měsíci. Harpok. s. v. Τοιτομηνις. Λυκοῦδογος ἐν τῷ περὶ τῆς λεσειας τὴν τοῖτον τοῦ μηνὸς τοιτομηνιδα ἐνάλονν δοκεῖ δὲ γενέσθαι τότε ή Ἀθηνᾶ. Ιστός δε και Τοιτογενειαν αὐτήν φησι δια τοῦτο λέγεσθαι, την αυτήν Σελήνην νομιζουμένην. Bekker, Anekd. Graeca I str. 306: Τοιτομηνις. ἕοτε γάρ ομένη Ἀθηνᾶ τῇ τοῖτη. O tomto výroku starých, že třetí den měsíce byl posvátný Athéně, netřeba pochybovat; obvyčej ten povstal přirozeně již v době prastaré, kdy původní význam Athény jako bohyně luny nebyl ještě setřen; tehda byl ovšem pro kult její nejvážnější ten den, kdy luna opět na obloze se zjevila. Proto naskytá se na mincích attických symbolem Athény úzounký srpek luny, jaký 'na nové' spatřujeme na obzoru. Kombinaci tohoto obyčeje, slaviti Athenu vždy třetí den v měsíci, a správného, jak soudím, pojimání Atheny za bohyni luny, povstal asi chybnný výklad slova „Tritogeneia.“ Tzetzes k Lyk. 519 vykládá

Pro správnost výkladu našeho tuto šíře uvedeného, že totiž příjmi Athene Tritogeneia značí rozenku vod Okeanu, svědčí tedy hlavně dvě věci: 1. Naivní pověsti starověké, u všech národů indoeuropských i mnohých jiných rozšířené, dle nichž tělesa nebeská, a tedy ovšem i luna, za jejíž bohyni Athenu pokládám, rodí se z vln Okeanu. 2. Analogie s jinými bohy a bohyněmi světelnými, jichž větší část dle domnění starých také z vod Okeanu pošla. Je-li výklad ten správný, jest ovšem epitheton toto prastaré, pocházejíc z dob, kdy význam původní podstaty bohyně Atheny nebyl ještě zatemněn, tedy z dob daleko před Homerem; neboť v básních Homerových původní fysická platnost bohyně té již značně ustoupila do pozadí.

Pověst Galenova přijatá z Hesioda, dle níž jest sice Athena dcera Diova, avšak zrozena na zřídech tritonských (*πὰρ κορυφὴν Τρίτωνος ἐπ’ ὄχθησιν ποταμοῖο*), povstala teprve smíšením staré pověsti právě vyložené s běžnou bájí, v níž jest Athena dcerou Diovou, a jest tudiž z těchto tří paralelních pověstí nejmladší. *Κορυφὴ Τρίτωνος* jest totožná se zřídly Okeanovými (*πηγαὶ Ωκεανοῦ*; srovn. Hes. theog. 282). *Κορυφή* neznačí ovšem v řečtině nikde zřídlo; avšak tutouž metaforu shledáváme, nehledeme-li ani k latinskému 'caput', v docela analogickém užívání slova *κεφαλή*. Srovn. Herod. 4. 91: *Τεάρον ποταμοῦ κεφαλὴ ὕδωρ ἀριστόν τε καὶ κάλλιστον παρέχονται πάντων ποταμῶν*. Častěji vyskytá se slovo to v tomto významu u Claudia Ptolemaea (srovn. 3. 1. 24: *ἡ κατὰ τὴν Λάριον λίμνην κεφαλὴ τοῦ ποταμοῦ*). Ostatně odvozeno jest také slovo *κορήνη* od téhož kořene, jako *κάρα* (Curtius, Grundzüge⁴ str. 142). Srovn. Bergk na m. u. str. 307.

Na základě takého metaforického užívání slova *κορυφή* lze také vyložiti pověst Isaiem a Mnaseou z Patar zachovanou (Müller fragm. hist. graec. III str. 149), že prý Athena *ἴππια* jest dcerou Poseidona a Okeanovny Koryfy. Jest totiž tato Koryfe jen zosobněním pramenů Okeanových.

Náš výklad slov *πὰρ κορυφὴν* ve zmíněném vrchu výroku Galenově liší se patrně od výkladu, který podal Bergk v pojednání svém, jímž často jsme se již dokládali. Dle mého zdání třeba jest rozeznávati dvě mezi sebou nezávislých bájí o narození Athenině a vedlé nich ještě třetí, jež povstala pomícháním obou předešlých. Ale v tom shoduji se s Bergkem úplně, že pověst starší, dle níž Athena se zrodila z Tritonu nebo z tritonských zřídel (*κορυφή*), mnoho přispěla k vývoji pověsti druhé. Onen

příjmí toto tím, *ὅτι* (*ἡ Ἀθηνᾶ*) *ἡ αὐτῆς ἐστι τῇ σελήνῃ, ἡ δὲ σελήνη ἀπὸ σύνοδον τριταῖ φαίνεται*. Týž výklad nalézá se také v Etym. M. s. v. *Τριτογένεια* a u Eust. Il. 4. 515 (*ἡ ὥστ' ἐν τρίτῃ μηνὸς γενομένη*). Tvrzení schol. k Il. 8. 39, že jest dnem narození Athene *τρίτη φθίνοντος*, jest osamoceno a, jak se zdá, vyšlo ze slavnosti Panathenaii, jež v ten den byly slaveny a pokládány později za den narození bohynina.

rys v báji druhé, dle něhož Athena vyskočila z Diovy hlavy, mohl povstati zajisté jen dvojvýznamností slova *κορυφή*.

§. 3. Již prve vyslovili jsme doménku, že v pověsti druhé, dle níž byla Athena dcera Diova, nebylo původně žádné zmínky o jezeře nebo pramenu Tritonu. Neboť předně nelze uvést žádnou příčinu, proč zrodil Zeus Athenu právě u proudů tritonských; i sám jinak vtipný výklad Roscherův (Gorgonen str. 31), dle kterého prý Athena, bohyně blesku, rodí se z hlavy oblačného boha Dia (t. j. z oblačného nebe) u Tritonu proto, že dle řeckého mínění vznikají bouřky na západním břehu Okeanu, jest vrátký, zakládaje se na hypothese, že byla Athena bohyně blesku; nelze-li však mínění to uznati z důvodů jiných za pravé, nelze ani pokládat takový výklad za oprávněný. Za druhé nemůže příjmí Tritogeneia znamenati bohyni zrozenou u Tritonu, nýbrž bohyni zrozenou z Tritonu. Obě paralelní pověsti by bylo lze jen tehdy uvést v souhlas, kdybychom uznali po příkladě Leona Meyera (srovn. Bergk na m. u. str. 308), že Tritogeneia značí bohyni zrodívší se z Dia. Tento rys druhé pověsti, že totiž Athena zrodila se z hlavy Diovy u Tritonu, jsa později přidán, musí z původního útvaru báje vyloučen být.

Dle druhé pověsti zrodila se Athena z Dia a to bez matky. Zda-li však měl již Homeros vědomost o tomto narození Athenině bez matky, či náleží-li tento tvar báje teprve dobám pohomerským, těžko nyní rozhodnouti. Homeros, jak se zdá, dotyká se pověsti té pouze na jediném místě (Il. 5. 880: ἀλλ' ἀνιεῖς, ἐπεὶ αὐτὸς ἔγείναο παῖδ' δίδηλον). Ale *αὐτός* může v této řeči zraněného Area také jinak býti vyloženo. Snad chce jen Ares říci: „ty ve všem povoluješ nesmyslné Atheně, poněvadž jest tvou vlastní dcerou“, dávaje na jevo, že by as netrpěl Zeus činů Atheniných, kdyby byla dcerou boha jiného. Tak, zdá se, rozuměl místu tomu již scholiasta, jenž k němu poznamenává toto: *αὐτὸς ἔγείναο τοῦτο δέδωκεν ἀφορμὴν Ἡσιόδῳ τὸ αὐτὸς ἀντὶ τοῦ μόνος λαβεῖν* atd.

Obyčejná pověst o narození Athenině bez matky vyskytá se však určitě již v Hom. hymn. 2. 130 n. (v. 136: καὶ νῦν νόσφιν ἔμειο τέκει γλαυκῶπιν Ἀθῆνην); srovn. i v. 145: πῶς ἔτλης οἶος τεκέειν γλαυκώπιδ' Ἀθῆνην, Hom. hymn. 28. 4 n., Etym. M. s. v. *ἴππια* (= Bekkerova Anecdota I. 207. 32 a 350. 25).

Obširně vypráví tuto pověst Hesiodos (theog. 886—900, 924—926): Zeus pozřel na radu Gaiinu a Uranovu svou první choť Metidu, když byla z něho počala, a později sám porodil Athenu ze své hlavy. Podobně líčí tuto udalost až na přimíšené některé rysy z první báje již vyložené Apollodoros (1. 3. 6) a Galenos (na m. u.). Dle Stesichora vyskočila Athena z hlavy Diovy ozbrojena (schol. k Apoll. Rh. 4. 1310: πρῶτος Στησίχορος ἔφη σὺν ὅπλοις ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἀναπηδῆσαι τὴν Ἀθηνᾶν). Avšak tento rys pověsti jest zajisté starší Stesichora; znát jej

již Hom. hymn. 28. 4 n. (*τὴν αὐτὸς ἐγείνατο μητέρα Ζεὺς σεμνῆς ἐκ κεφαλῆς πολεμήια τεύχε' ἔχονσαν* atd.).

Hlavu Dia souženého bolestmi porodními rozpoltil dle pověsti sekerou buď Hefaistos (Pind. Olymp. 7. 62—65) nebo Prometheus (Filod. *περὶ εὐσεβείας* 59 p. 31 ed. Gomperz, schol. k Pind. Olymp. 7. 66, Eur. Ion 452, Apollod. 1. 3. 6) nebo Hermes (Filod. a schol. Pind. Olymp. na m. u.) nebo Palamaon (Filod. na m. u., jenž dovolává se Eumolpa, schol. k Pind. na m. u., jenž dovolává se Musaia). Rozštěpení hlavy bývá také zobrazováno na četných malbách vásových (Schneider na m. u. str. 17—19) a jest, jak se zdá, v báji rysem starobylým, ježto dle svědectví právě uvedených zpomínal jeho již Eumolpos a Musaios.

Souhlasím s Bergkem (na m. u. str. 307), že se vypravování o Metidě utvořilo snad vlivem obyčejného příjmení Diova *μητέρα*.¹³⁾ Správna-li tato hypothesa, není báje v té způsobě, jak nám se zachovala, právě stará, nýbrž její vzdělání a částečné pozměnění dokonalo se v době mezi Homerem a básníky homerských hymnů. Snad přispělo nemálo ku zvláštnímu pozměnění tomuto i to, že fysická bohyně Athena již za časů Homerových značně klesla k významu bohyně ethické. Později vystoupila tato ethická stránka bytosti její jestě více v popředí a Athena pokládána pak zvláště za bohyni umění a moudrosti. A což bylo tu vhodnější, než učiniti matkou bohyně této Metidu a dátí jí zrodit se z hlavy nejvyššího boha?

Odloučíme-li tedy, jak myslím, pozdější rysy z mytu Hesiodova, zbývá nám pouze toto staré jádro báje: Athena, bohyně světelna, jest dcera oblačného boha Dia, z něhož rodí se za mnohých obtíží přispěním boha větru Herma (srovn. výtečnou monografií Roscherovu *Hermes der Windgott*) nebo Hefaista a Promethea, bohů blesku a ohně, nebo Palamaona, jenž podoben značně Prometheovi. Spolupůsobení těchto bohů ukazuje k tomu, že Athena rodí se v bouři, a tím zdá se mythus ten ve své původní podobě náležeti k oné řadě indoevropských bájí, dle nichž bohové světelni (zvláště sluneční) rodí se za jarních bouřek v oblacích a zrodívše se zápasí ihned s daemony oblačnými, jim úklady strojícími. Neboť na takové boje, jež bylo Atheně hned po jejím zrození přestáti, poukazuje odění, kterým ozbrojena se zrodila, a řada zcela jasných pověstí o jejích zápasech.

Dia pojímám v této báji již za boha oblačného; záměna jeho prvotné povahy (byl asi z počátku bohem slunečním) byla

¹³⁾ Obyčejně pokládána bývá Metis, dcera Okeanova a Tethyina, za bohyni mračen. Srovn. Preller, Griech. Myth. I³ str. 155, Schwartz, Zeus u. Kronos als Wolkenverschlinger (Neue Jahrb. für Phil. Bd. 119, str. 314 n.), Forchhammer, Die Geburt der Athena, Kiel 1841 str. 8. Její původ i funkce, jakouž má v báji této, zdá se tomuto výkladu na svědčovati, ku jménu se však nehodí.

asi provedena již před Homerem; neboť v básních Homerových vystupuje již patrně tato druhá stránka jeho bytosti. Spočívá tedy pověst ta na názoru prostonárodním, že tělesa nebeská (slunce a měsíc) upadají přes zimu v moc daemonů oblačných, nebo že zmírají na podzim, avšak za jarních bouří opět se rodí a pronásledující je mraky (daemony) vítězně porážejí. Že takové představy vážnou měli úlohu v kruhu bájí nejen o bozích slunečních, nýbrž také o bohyních lunných, ukážeme níže.

Při narození Athenině pomáhají bohové blesku i ohně i bůh větrů, ježto blesk dle starého názoru rozráží mračna, uvolňuje vodu jejich a působí tedy, že mračna ponenáblu mizejí, vítr pak mraky zahání (srovn. Hermova epitheta *ἀργειφόντης* a *διάυτρος*).

Výkladu takovému zdají se nasvědčovati dvě stará podání. Schol. k Il. 8. 39 dotýká se pověsti, že prý Zeus spolk Metidu, počavší od Kyklop Bronta. Kyklopové jsou daemony mrakovými; jméno Brontes pak samo ukazuje na bouři. Athena jest podlé této pověsti vlastně dcera Brontova, tedy zrozena z bouřných mračen. Jinou báj kretskou zachoval schol. k Pind. Ol. 7. 66: *Ἄριστο-
πλῆς δὲ νύφισταται τὴν γέννησιν Αθηνᾶς ἐν Κορίτῃ· νεφέλη
γὰρ κεκρύφαται τὴν θεόν, τὸν δὲ Λία πλήγαντα τὸ
νέφος προφῆναι αὐτήν.* Athena rodí se tedy v bouři z mračen. Proto pokládali ji Myriantheus, Roscher a j. za bohyni oblak a blesku, druzí za bohyni blankytného nebe neb aetheru, jenž leskne se po prudkých bouřích svitem jasnějším (Forchhammer, Preller, Petersen Feste der Pallas str. 9). Proti výkladu Myriantheovu a Roscherovu svědčí však již účastenství Hefaista a Prometheus, bohů blesku. Kterak má se roditi bohyně blesku přispěním bohů blesků? A pokládáme-li Athenu za bohyni oblaků, kterak si vysvětlíme, že poráží daemony oblačné? Nikoliv; báj o narození jejím ukazuje rozhodně, že jest vyšší, světelná bohyně, stojící nad božstvy mrakovými. Jsouc pak božstvem ženským, jest zajisté Athena bohyně luny; neboť luna měli Řekové za bytost ženskou, jako opět slunce za bytost mužskou.

Založena jest tedy pověst tato na naivním názoru starých, že tělesa nebeská hynou od mračen, zvláště v zimě, kdy obloha téměř stále jest zachmuřena, z jara pak zase se rodí, kdy vyjasňuje se znova obloha po prudkých bouřkách,¹⁴⁾ a že rozrážejí

¹⁴⁾ Stopy tohoto prostého názoru jsou snad obsaženy v následujících místech starých spisovatelů: Hom. Od. 20. 356: *ἡέλιος δ' οὐρανοῦ
ἔξαπόλωλε, οὐκή δ' ἐπιδέδρομεν ὀχλός;* Il. 17. 367 n.: *ὅς οἱ μὲν
μάργαντο δέμας πνόος· οὐδέ τε φαινεῖς οὔτε ποτ' ηέλιον σόον ἔμπειν
οὔτε σελήνην· ηέρι γὰρ κατέχοντο μάχης ἔπι,* οσσοι ἄριστοι ἕστασαν ἀμφὶ *Μενονιάδην;* Plin. N. H. 2. 108: *autumnali aequinoctio brumaque cum
tempestibus confici sidus itellegimus.* Oppius, de bello Africo 47: namque vergiliarum signo confecto circiter vigiliam secundam noctis
nimbus cum saxea grandine exortus est ingens. Podobně vykládalo se
i zmizení slunce a luny při jich zatmění. Plin. N. H. 2. 54: (astrologi)
viri ingentes supraque mortalium naturam tantorum numinum lege de-

svými paprsky vítězně mračna, jež je zahalují.¹⁵⁾ Indoevropské pověsti o zápasích bohů světelných s daemony temnosti a mračen spočívají většinou na tomto přirozeném základě. Bohové zápasící s těmito daemonskými bytostmi jsou vesměs bozi světelní, zvláště sluneční. Patří tedy do této skupiny pověstí boje opěvané často v Rigvedě, jež svádí Indra s Vṛtrou, Ahim, Čušnou, Valou, Pipruem, Čambarou, Uraṇou a s jinými daemony mračnými, kteří zadržují vodu nebeskou, v mracích obsaženou (Kaegi, der Rigveda str. 57, Muir, Original Sanscrit texts V str. 95 n.). Zvítěziv, Indra nalézá opět slunce, jež přes zimu v mračnech bylo skryto (Rigv. 3. 39. 5 a 7). Ovšem nejeví se Indra v této podobě bájí těch již bohem slunečním, nýbrž jest již odloučen od zjevu přírodního, z něhož jeho bytost se vyvinula, a nad něj povýšen.¹⁶⁾ Indra zápasí sotva se zroduv (Rigv. 4. 17. 7; 3. 51. 8; 4. 22. 3; srovn. 3. 48. 1 n.; 3. 32. 9 n.); tyto boje Indrový padají zajisté v jaro (Mannhardt, Germ. Mythen str. 160 n.). Také Thōrr germanský usmrtil na začátku léta obra, jenž namáhal se celou zimu, aby v moc dostal bohyni Freyu, slunce a měsíc (Mannhardt, Germ. Mythen str. 184 n.; srovn. Simrock, Deutsche Mythologie² str. 288 a 420). Sem patří též podobné zápasy Odinovy (Mannhardt na m. u. str. 154 n., Simrock na m. u. str. 244). Také Freyr, jehož dlužno rozhodně pokládati za boha slunečního, podstupuje takové boje (Simrock na m. u. str. 347). Bůh sluneční Baldur (ib. str. 84)

prehensa et misera hominum mente absoluta in defectibus siderum scelera aut mortem aliquam siderum pavente, quo in metu fuisse Stesichori et Pindari vatum sublimia ora palam est deliquio solis, at in luna veneficia arguente mortalitate et ob id crepitum dissono auxiliante. Tím vykládá se časté rčení 'lunae' nebo 'solis labores'; představovali si totíž staří, že tělesům nebeským hrozí daemonové, jež tedy snažili se odháněti hlaholem trub a cymbálů. Srovn. Ovid. Am. 2. 4. 37, Sil. It. 14. 348, Verg. Aen. 1. 742, Iuven. 6. 442: iam nemo tubas, nemo aera fatiget, una laboranti poterit succurrere lunae; Sen. nat. quaest. 7. 1. 2: nemo observat lunam nisi laborantem; tunc urbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat; Man. Astron. 1. 225: seroque in extremis quatuntur gentibus aera. Též u Germanů a Slovanů setkáváme se s tím obyčejem (Grimm, Deutsche Mythol.² str. 668, Famincin, Božestva drevních Slavjan str. 158) a rovněž u Indů. Srovn. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 3002, 2022, 2585, 2060 („Sehe ich . . . , dass Mond und Sonne vom Drachen Rāhu gequält werden“). Všickni tito národní domnívali se, že tělesa nebeská pohlcována bývají od jakýchsi daemonů temnosti.

¹⁵⁾ Představa, že tělesa nebeská vítězně rozrážejí tmy a mraky svými paprsky, byla podkladem téhoto rčení: Nonn. Dion. 38. 86: η̄λιος ρόποσσαν ἀπηκόντιξε ὄμιζλην; Ovid. met. 14. 767 n.: talisque apparuit illi, qualis ubi oppositas nitidissima solis imago evicit nubes nullaque obstante relaxit; ib. 5. 570 n.: laeta deae frons est, ut sol qui tectus aquosis nubibus ante fuit victis e nubibus exit; Aus. Epist. 19. 3 n.: iam succedentes quatiebat Luna iuvencas, vincere et ut tenebras radiis velut aemula fratris.

¹⁶⁾ Ukáži níže, že Indra, Djäus i Zeus a Iuppiter původně byli také bohy slunečními a teprve později změnili se v bohy nebes vůbec.

umírá každoročně před počátkem zimy (ib. str. 90) a na jaře opět se rodí (ib. str. 310). To zdá se aspoň smyslem známé pověsti o Baldurovi. Srovn. také vzhledem ku témtoto starogerman-ským názorům Simrockovu Deutsche Mythol. str. 50.

Germani a Slované domnívají se, že rodí se slunce o Vánocích za zimního slunostání (Čas. Čes. Mus. 1849 I str. 157; ib., 1863 str. 158; Simrock, Deutsche Myth. str. 575). V zimě vládnou daemoni (běsové), přemohše bohy, však z jara sami podplýhají slunci (Čas. Čes. Mus. 1863 str. 24). Stopy tohoto prostého nazírání na zjevy přírodní jsou také zachovány v dlouhé řadě německých a slovanských pohádek, nejsou však dosud úplně vyhledány a objasněny. Ba i u Finnů shledáváme se s pověstmi zcela obdobnými. Hledát tam také Ukko slunce a měsíc, jež ukryty jsou (v zimě) ve sluji horské, t. j. v oblacích (Castrén, Vorlesungen über die finn. Myth. str. 33). Podobné pověsti odnásejí se také k osobě reka finského Wäinämöinen (Castrén na u. m. str. 257).

Avšak v touž kategorii bájí nálezejí také pověsti o narození a bojích Dia kretského a Bakcha. Oba bozi umírají na zimu, na jaře se rodí a podstupují kruté boje (Welcker, Griech. Götterlehre II str. 218—244). Hora Ida nebo Nysa, na nichž Zeus a Bakchos se rodí, jsou jen obrazem mračen, v nichž na jaře se rodí slunce; mléko a med, jimiž jsou živeny, jest vláha mračen (= soma, ambrosia). Diovy zápasy se zástupy Titanův a Gigantův a s vlastním otcem Kronem jsou spolu s vítěznými boji Dionysovými jen rozmanité obrazy zjevů přírodních právě vyložených, tak jako boje Indrový s celými zástupy daemonů, zvaných Rakšasas i jinak. Také boje Perseovy a Herakleovy i některých jiných heroù slunečních slušno většinou počítati do téže kategorie bájí. Mnohé z dokladů uvedených mohly by pokládány býti za nedostatečné, protože základní význam Indry, Thôrra a Dia, původně to dle mého mínění bohů slunečních, není dosud dokázán. Důvodem bezpečným však jest nám kultus Apollonův, v němž výmluvně obrázejí se naivní tyto názory o přírodě; i ten zápasí, zrodil se, hned se saní Pythonem a přemáhá ji (srovn. o významu tohoto mytu Roscherův spis Apollon und Mars str. 39 n.). V Ortygii u Efesu prováděny byly každoročně zbrojné tance kuretské (Strabon 14 p. 639 a 640); dogmatický základ těchto zbrojných tanců spatřován v tom, že prý Kuretové chránili Latonu rodící před úklady Heřinými. Nicméně zdá se, že třeba pokládati Kurety v kultu Apollonově a Diove za ochrance a druhý zápasících bohů a že původně snažili se svým zbrojným tancem zaháněti daemony oblačné, pronásledující bohy ony. Úkol pak, jakýž má Hera v tomto mytu, připadl jí teprve tehdy, když sama jediná počala brána býti za pravou choť Diarovou a když vyvinul se mezi ní a ostatními manželkami Dirovými, jak shledáváme je v pověstech místních, poměr žárlivý. Toto pojímání těch odůvodněno jest analogi-

ckými tanci zbrojnými římských Saliův, které Roscher právem srovnal s tanci kuretskými.¹⁷⁾ Také Římané věřili, že jejich bůh sluneční Mars rodí se na jaře a že musí s daemony mraků a temnoty podstupovati kruté boje. Tyto jeho zápasy podporovali Saliové hlučnými tanci zbrojnými téhož způsobu, jako kněží Diovi a Apollonovi na Kretě a v Ortygii (Roscher, Apollon und Mars str. 45 n.).

Podobné však mythy vyvinuly se také v kultu řeckých bohyň lunných, zvláště v kultu Athenině. Také bohyň luny rodí se za jarních bouřek, také ony podstupují těžké boje s daemony mračen a tmy. Stopy mythů těch nejsou sice mnohé, však lze je přece vyptátrati. Již a priori lze se domýšleti, že názory, o nichž svrchu jednáno, neodnášely se pouze k slunci, nýbrž také k ostatním tělesám nebeským, zvláště pak k měsici. Důvody tohoto tvrzení jsou následující :

a) Athena poráží daemony mračné, jako svrchu jmenovaní bozi sluneční. Dle starého podání attického (srovn. Roscher, Gorgonen str. 38) usmrtila sama Medusu (Eur. Ion 991; srovn. Apollod. 2. 4. 3: λέγεται δὲ καὶ ύπ' ἐνίστων, ὅτι καὶ δι' Αθηνᾶν ἡ Μέδουσα ἐκαρατομῆθη; Hygin. Astron. 1. 12). Proto bývá vyobrazována hlava Medusina na mnohých mincích attických (Beulé, les monnaies d'Athènes str. 25, 56). Týž mythus, jak se zdá, byl znám také v Tegei; vyprávěloť se tam, že prý Athena dala Herakleovi neb Kefeovi kadeř zabité Medusy. Kadeř ta, jak se podobá, uložena byla v tegejském chrámě Athenině (Apollod. 2. 7. 3; Paus. 8. 47. 5; srovn. Roscher, Gorgonen str. 81 n.). že však tato pověst asi všude známa byla, kde kvetl kult Athenin, zdá se vysvitati z toho, že bohyň tato všude má na své aigidě hlavu Gorgoninu, zajisté jakožto odznak vítězství vlastního, nikoli jako dar Perseův. Ovšem byla tato stará pověst zatlačena podobnou bájí o Perseovi, avšak zřetelně obráží se ještě ve příjmení Athenině *γοργοφόνος* nebo *γοργοφόνη* (Eur. Ion 1478, Orf. hymn. 32. 8; srovn. Roscher, Gorgonen str. 118). Snad odnáší se sem také epitheton *Γοργώ*, kteréž dle Palaifata 32 u Kernejských bylo obvyklé (Westermann Mythogr. str. 296). Gorgony však jsou personifikací mraků, jak jasně vyloženo Roscherem ve spise již uvedeném.

Podobná báj, ač ovšem, jak se zdá, porušená, nalézá se u Diodora (3. 70. 3). Athena usmrtila prý obludu, zvanou Aigis (patrně povstal název ten záměnou s aigidou bohyň), která pustošila Frygii a kraje sousední, v horách keraunských (*Κεραύνια ὄρη*). Báje tato má podobné jádro, jako mythus o Gorgonách. Jevíště boje toho, *Κεραύνια ὄρη*, ukazuje na bouři; i koná se tedy

¹⁷⁾ Šíře jsem o věci té vyložil v článku „*Studie z oboru srovnávací mythologie*“ ve „*Sborníku prací filologických*“ na str. 31 n.

boj Athenin s netvory oblačnými za bouře. Také v zápase Gigantů vynikla Athena, ubivší na př. Enkelada a Pallanta (Preller, Griech. Myth. I³ str. 59 n., K. O. Müller's Kleine Schriften II. str. 151 a j. v.). Proto jmenována bývala γιγαντοφόντις nebo γιγαντολέτειρα (Roscher, Nektar und Ambrosia str. 95). Souvisí pak báje tato těsně s bájí o Gorgonách (Eur. Ion 988 n.). Také Giganti byli totiž prvotně daemoni mračen (Roscher na m. u. str. 36 pozn. 75, 79 n., 103). V Thebách usmrtil Kadmos s jejím přispěním saň (Eur. Foin. 1062: Παλλάς, ἀ δράκοντος αἷμα λιθόβολον κατειργάσω).

Všecky mythy právě vyložené odnášejí se k zápasům bohyně v bouřích; že konány tyto boje bohů světelných v zimě a z jara, jest pravdě podobno již proto, že bouřky bývají v Recku a Italii v tento čas právě nejhojnější.¹⁸⁾ Správnost výkladu svého dokázati můžeme, aspoň pokud se týče Atheny, ještě jiným způsobem. Již svrchu jsme podotkli, že kult Athenin zvláště kvetl v Alalkomenách; jeden zimní měsíc boiotský, odpovídající attickému maimakterionu, slove podlé Athenina příjmení Ἀλαλκομένη — Ἀλαλκομένιος neb Ἀλαλκομεναιος a byl zajisté dle Atheny pojmenován proto, že chrabrost Athenina nejvíce za měsíců zimních v zápasech neských se osvědčovala.

Tyto boje Atheniny dokazují rozhodně, že jest bohyně světelná; za bohyni blesku a mraků nelze ji pokládati, poněvadž jest znepráteleна s daemony mračnými a krutě je potírá. Jest vyšším božstvem světelným, jež mraky a temnoty vítězně rozhání, jako Apollon, Perseus, Herakles a sám Zeus i Indra. Protože však vítězí nad bytostmi mrakovými, stala se vládkyní nad bouří, bleskem a mračny, právě jako Zeus a Indra, a tato odvozená, podružná funkce zatemnila význam její prvotní. Spíše mohlo by se dospěti k uspokojujícímu výkladu těchto mythů, kdyby lze bylo pokládati Athenu pouze za bohyni blesku. Nebot blesk podlé názoru starých jest světelný paprsek, jenž mračna proráží, pocházeje z prostoru nad oblaky (srovn. výklad o tom níže uvedený). Vskutku jeví se ve Vedách Agni, bůh ohně a blesku, druhem Indrovým v jeho zápasech (Indrāgni). Ale pak nutno by bylo za příčinou důslednosti vykládati i jiná božstva (na př. Apollona, Persea, Heraklea) za božstva blesku, poněvadž v mythech zcela podobných podobnou mají úlohu jako Athena. Možno by to ovšem bylo, ježto často vyvijely se mythy podobné na různých zá-

¹⁸⁾ Roscher (Nektar und Ambrosia str. 104) klade zápasy Atheniny do měsíce března, pravé: „Die bösen Wetter, welche dem Getreide, sobald dessen Halme eine gewisse Höhe erreicht haben, schaden können, scheint man sich unter dem Bilde der Gorgonen und Giganten vorgestellt zu haben.“ A. Mommsen (Delphika str. 26) klade méně správně na rození Athenino na podzim, kdy ovšem po palčivých dnech letních dostavují se také bohaté pršky a bouře.

kladech; avšak takému výkladu odporuší valně jiné funkce Athény, které z takého významu jejího bez násilí vyložiti nelze.

b) Na Rhodu a, jak se podobá, také na Kretě byla rozšířena pověst, že Korybanti jsou synové Atheny a Helia (Strabon 10 p. 472). Pověst tato jest lokální, avšak zakladá se zajisté na staré tradici. Korybanti ovšem nejsou prvotně božskými bytostmi řeckými; i bylo by snadno proto pověsti té žádné vážnější platnosti nepřikládati. Poněvadž však Korybanti bývají často mícháni s řeckými Kurety, není pravdě nepodobno, že v pověsti této nastoupili Korybanti na místo Kuretův, kteří, jak uvidíme hned, také jinde bývají těsně spojeni s Athenou. Podporou jest této hypoteze, že také v Ortygii měli Kuretové důležitou úlohu v kultu slunečného boha Apollona a bohyně měsice Artemidy, ba že pokládání byli i za druhy měsíčné bohyň Hekaty (Strabon 10 p. 472: *οἱ δὲ Ἐκάτης προπόλονς νομίζουσιν τοὺς Κουρῆτας τοὺς αὐτοὺς τοῖς Κορύβασιν ὄντας*).

Důvod tohoto spojování Kuretů s božstvy slunečními a měsíčními není posud vyložen jasné a dostatečně, poněvadž nepoštěstilo se ještě badání mythologickému základní ideu Kuretů a jiných božstev jim příbuzných uhodnouti (na př. Telchinů, idských Daktylů; srovn. Preller, Griech. Mythologie I³ str. 539 n., Maenhardt, Antike Wald- und Feldkulte str. 136).¹⁹⁾ Nicméně podobá se již a priori pravdě, že měli ve všech bájích, v nichž vystupují, úlohu touž, t. j. že chránili bohy světelné, s nimiž bývali spojováni, rovněž jako Dia neb v orfické tradici Zagrea (Preller, Griech. Myth. I³ str. 106 a 581) svými hlučnými tanči zbrojnými před úklady daemonů oblačných (Krona, Titanů) a že jim zápasícím v bojích přispívali.

Je-li tato hypothesa správná (rád připouštím, že pohybuji se na půdě velmi kluzké), pak jest ona rhodská báje o Kuretech (= Korybantech), synech Atheniných a Heliových, zbytkem pověsti místních, jež měly za předmět zápasy božstva slunečného a měsíčného a obsahovaly zároveň vypravování o Kuretech, kteří bojujícím božstvům pomáhali. Také Kureti Diovi byli dle jedné báje pokládáni za syny Diovy (Diod. 3. 61. 2; srovn. Strab. 10 p. 472). Tato hypothesa stává se pravdě podobnou také tím, že dle starého podání vynalezla Athena zbrojný tanec kuretský, pyrrhichu, jej tančila po přemožení Titanův a naučila jemu také Kurety (Dion. H. 7. 72, Proklos ad Cratyl. p. 118: *τὴν εὐφυθμον χοοειαν ὑποφαίνει* (Athena), *ἥς καὶ μετέδωκε τῇ Κουρητικῇ τάξει· ἐστὶ γὰρ ἡγεμῶν τῶν Κουρῆτων, ὡς φησιν Ὁρφεύς*; srovn. Athen. 4. 184 F: *καὶ τὴν Ἀθηνᾶν δέ φησιν Ἐπίχαρμος*

¹⁹⁾ Pokusil jsem se na jiném místě (ve Sborníku prací filologických str. 23 n.) o důkaz, že jsou Kuretové úplně obdobní idským Marutům. Pak byli by jako Marutové zosobněním větrů, kteří rozhánějí mračna, úklady strojící slunci a měsíci, a pomáhají těmto v jejich zápasích.

ἐν Μούσαις ἐπαυλήσαι τοῖς Διοσκούροις τὸν ἐνόπλιον a schol.
k Pind. Pyth. 2. 127).

Athena jeví se v těchto zprávách vynálezkyní zbrojného tanče a spolu vůdkyní Kuretův. Byli tedy Kuretové v pověsti rhodské, jak se zdá, druhy Atheninými a měli zajisté podlé své povahy přirozené v těchto mythech týž význam, jako v mythech o Diovi kretském a Zagreovi; pomáhali totiž zápasící bohyni svým zbrojným tancem. Původ jejich tanče byl později přičítán Atheně samé a oni pokládáni za její syny.

Toto úzké spojení Kuretů s Athenou má obdobu také v mythologii římské; neboť také v Římě zbrojné tance Saliův, kteří úplně obdobní jsou kněžím kuretským, Kurety napodobicím, prováděny byly nejen v kultu Martové, nýbrž i v kultu sabinské Nerieny a Minervy. Minerva narodila se dle ménění římského 19. března (Preller, Röm. Myth. I³ str. 293); zdá se, že představovali si staří Římané, že bojuje hněd po svém narození. Etruská Minerva metá alespoň za jarní rovnodennosti nejvíce blesků (Serv. k Verg. Aen. 11. 259: *aequinoctio vernali, quando manubiae minervales, id est fulmina, tempestates gravissimas commovent*). Týž názor byl nejspíše znám také v Římě. V den Minervina narození (19. března) slavena slavnost *quinquatrus* a v týž den tančili Saliiové na comitiu (Preller, Röm. Myth. I³ str. 293). Preller ovšem soudí, že odnášel se tento zbrojní tanec Saliův k sabinské Nerieně. Avšak sabinská Nerio jest úplně shodna s latinskou a etruskou Minervou. Jest rozhodně bohyně luny, jako Mars, manžel její, bůh slunce. K tomu ukazují funkce její co nejrozhodněji. Jest bohyně lásky a manželství, jako bohyně luny Iuno, a rovná se také Hersilii, choti Quirinově, Herentatě, Ferentině a bohyni zvané Here Martea, kteréž jméno snad značí tutouž bytost jako Nerio. Mnohdy srovnávána bývá i s Venerou, ale velmi často matena bývala s Minervou, patrně proto, že pokládána byla jako Minerva za bohyni válečnou (Preller, Röm. Myth. I³ str. 341 n.). Také jména obou bohyň značí totéž. Nerio znamená 'silnou, bojovnou bohyní', jsouc odvozeno od kořene *nar* (Preller na m. u. I³ str. 342). Ale týž význam má také jméno 'Minerva', správně-li se pojí slovo to s kmenem *men*, *man* (*μένος*). Jen třeba jméno toto poněkud jinak vykládati, než se obyčejně stává.

Minerva byla zajisté za dob nejstarších bohyní přírodní; jest to tedy tuším počínání docela převrácené, tvrdí-li se, že znamená toto jméno bohyni rozumu, rozumného přemýšlení a vynálezání (Preller na m. u. I³ str. 289). Spíše znamená bohyni silné, mužné myсли (srovn. *μένος*, *maneo*); jméno takové bylo by aspoň nejvýznačnější pro Minervu válečnou a blesky metající. Festova glossa (p. 205 Müll.) *promenervat* (= monet) a slovo *menurbid* (= decreto, scito) na nápisce z okolí

fucinského jezera (Preller na m. u. I³ str. 289 pozn. 4.) bývají tuším docela neprávem spojovány s jmenem Minerva.²⁰⁾

Je-li však Nerio svým významem identická s Minervou, musila kdysi, dříve než Sabinové slynuli s římskými Latiny v jedinou obec, být doba, kdy zbrojně tance Saliů platily ne bohyni Nerieneč, nýbrž Minervé. Obě bohyně ctěny 19. března; poněvadž však jsou obě bohyně svou podstatou identické, ale u Latinů a Sabinů různá měly jména, zdá se, že sabinská Nerio zatlačila později latinskou Minervu z jejího prvního postavení, snad za té doby, kdy Minerva vlivem řeckým, ač dříve byla chotí Martovou, jako Nerio v Sabinském, počala být pokládána za neposkvrněnou pannu. Oba kulty trvaly po jistou dobu, jak se zdá, parallelně vedle sebe; o obou bohyních soudilo se asi, právě jako o Martovi, že na jaře zápasí, a zbrojným tancem Saliů mělo se jim v jejich tísni pomáhati. Ale Nerio zatlačila později Minervu i podobá se, že jí jediné platily později zbrojně tance Saliů, konané 19. března. Slavnost pak Minervina *quinquatus*, jež se slavnosti bohyně Neriene úzce byla spojena, majíc původně týž význam, dostala tehdáž, když Minerva změněna v ethickou bohyni umění, ouen klidný ráz, v jakém jeví se nám v dobách pozdějších. Poněvadž však Minerva rodí se za této slavnosti a právě v tomto měsíci svou moc nejvíce projevuje, metajíc za bouří březnových hojně blesky, nezdá se mně být nemožným závěr, že představovali si také Minervu, jako Nerienu a Marta, v tento čas v bouřkách zápasící a že slavnost *quinquatus*, kteráž byla se slavnosti bohyně Neriene konána současně, původně jiný měla význam: že odnášela se totiž k nebeským bojům Minerviným. Sabinská Nerio zatemnila první význam Minervin tím spíše, že Minerva, záhy pozbyvši svého fysického významu, klesla na božstvo téměř jen ethické. U bohyně Neriene, do Říma později uvedené, zachoval se mythický podklad jejich slavností ryzejí a jasněji.

Jiný důvod toho, že také Římané měli kdysi vědomost o nebeských bojích Minerviných, zdá se mi být v kultu Minery příjmením *Capta*, jehož význam nechápali již Římané sami. Tato Minerva měla na Cacliu chrám; den jeho zasvěcení připadal na den *quinquatu* (Ovid. fast. 3. 835 n.). Příjmení *Capta* vykládali přerozmanitě již staří (Preller, Róm. Myth. I³ str. 292). Pravdu má zajisté Jordan, tvrdě (Preller na m. u. pozn. 2.), že nepochází slovo *to caput*, nýbrž že může pouze znamenati *Minervu* *zajatou*. Je-li výklad tento správný, smíme rovnati tuto Minervu s jinými božstvy řeckými, která též bývala zobrazována v zajetí a v poutech. Afrodite *Μορφώ* ve Spartě zobrazena byla s pouty na nohou (Paus. 3. 15. 11: *ἐπίκλησις μὲν*

²⁰⁾ O slově *menurbid* srovn. C. Pauli, Altitalische Studien, Hannover 1883, 1. Heft str. 70. Pauli příslušná slova nápisu jinak dělí, navrhuje místo 'menurbid' čtení 'enurbid' (*in urbe*): 'apurfinem esalicom enurbid'. Doklad tento není tedy ovšem jistý.

τε τῆς Ἀφροδίτης ἐστὶν η̄ Μορφώ, κάθηται δὲ παλύπτων μι έχουσσα καὶ πέδας περὶ τοῦ ποστοῦ). Rovněž zmiňuje se Pausanias o spoutaném Areu (3. 15. 7: *τοῦ δὲ ναοῦ ἀπαντικού οὐδαμός ἐστιν ἔχων θενάτος, ὁγαλμα ἀρχαῖον*). K podobným názorům ukazuje snad také příjmení Artemidino *Λυγοδέσμα*

Lakonii (Paus. 3. 16. 11), jakkoli pokouší se Pausanias o výklad jiný. Také kult Artemidy zvané *Φακελῆτις* (Preller, Griech. Myth. I³ str. 250 pozn. 2), Artemidy erythrejské (schol. k Pind. Ol. 7. 95), ba i samské Hery (srovn. Athen. 15 p. 672 B n.) obsahoval snad představy podobné.

Spoutání těchto božstev má zajisté smysl symbolický. Domnívali se totiž starí, že jsou božstva slunce a měsice v zimě spoutána a zbavena své moci, poněvadž také slunce a měsíc v této době roční nemohou zářiti svým obyčejným leskem, jsouce zatmívány mraky. Na jaře nebo na konci zimy zbavují se těchto pout. S tímto výkladem srovnává se vedle jiných badatelů také Tümpel (Ares und Aphrodite, Neue Jahrb. für Phil. 11. Suppl. Bd. str. 730 n.). Při slavnosti Afrodisií, jež konána v Thebách za zimního slunostání, oslavováno osvobození spoutané Afrodity (Tümpel na m. u.). Snad patří do téže kategorie mythů také pověsti o spoutání Hery, Area a Afrodity Hefaistem. Mythus poslední vykládá Tümpel (na m. u. str. 726 n.) podobným způsobem, soudě, že Ares a Afrodite meškají přes zimu v podsvětí, spoutáni jsouce, a zase na jaře se vracejí, jsouce ze zajetí vysvobozeni. Výklad tento odchyluje se od výkladu obyčejného jen zdánlivě. Nebot sídlo zesnulých, nalézající se na nejjazdíším západě, a temnota mračen jsou ve staré mythologii pojmy identické.

Podobné představy jsou snad také základem příjmení Minerwina 'Capita'. Velmi se podobá pravdě, že ve jméně tom tají se starý, nuzný zbytek obdobných názorů italských. Snad věřili starí Italové, že také Minerva v zimě bývá spoutána, a slavili osvobození její v březnu, tedy na začátku veseléjší doby roční. Z pout vybavuje se mocná bohyně sama, zápasíc vítězně s daemony mraků a tmy.

c) Pokusili jsme se ukázati ve dvou předešlých odstavcích, že představovali si starí, kterak Athena a Minerva, rodic se za jarnich bouřek, zápasí hned po svém narození. Nyní chceme toto mínění utvrditi, uvádějíce mythy podobné, jež týkají se ostatních bohyň luny, Hery, Artemidy a Afrodity.

Artemis a Apollon narodili se z Latony (nejspíše bohyně noci a tmy; srovn. Preller Griech. Myth. I³ str. 191) na ostrově Delu.²¹⁾ Ostrov Delos, jenž bloudil po vlnách mořských, znamenal

²¹⁾ Pro tento původní význam Latonin svědčí nejen její epitheton *νυανόπετλος*, nýbrž také většina jejich funkcí. Jest totiž strážkyní hrobů a bohyní smrti, ale také dárkyní úrody (Preller, Griech. Myth. I³ str. 190 pozn. 4.). Povážíme-li, jak těsně souvisí ve starých mythech noc a tma vůbec, můžeme bohyni tuto pokládati zároveň za božstvo noci

zajisté původně mračno. Tak vysvětuje tento mythus Schwartz (Wolken und Wind, Blitz und Donner str. 18), srovnávaje s Delem ostrov Kirčin, Kalypsin, Aiolův a Faiakův.²²⁾ Rodí se tedy i Apollon a Artemis ve mračech, právě jako Athena. Oba také zápasí s demony oblačnými. Artemis ubijí společně s bratrem obra Titya (Preller, Griech. Myth. I³ str. 195), dle pověsti proto, že chtěl její matce učiniti násilí. Toto odůvodnění mytu není asi původní; spíše dlužno počítati Titya k daemonům oblačným, kteří úklady strojí v zimě bohům světelným. Na Naxu znám byl mythus, že usmrtila Artemis lstitvě Aloeovice (Apollod. 1. 7. 4. 4). Otos však a Efialtes jsou také bohy mraků (srovn. H. D. Müller, Ares, Braunschweig 1848 str. 32 n.). Jsou syny Poseidonovými, vyrůstají rychle v obry, chovají slunečného boha Area zajatého v sudě (t. v mračnu), útočí na nebe, kupíce hory (t. mračna) na sebe, a strojí úklady světelným bohyním Heře a Artemidě (Apollod. na m. u.). Tomuto původnímu významu neodporují ani jich jména ani jejich funkce jako bohů úrody (srovn. Preller, Griech. Myth. I³ str. 81 n.). Bohové totiž mračen mohli snadno přejít v bohy úrody, jsouce dárci deště (na př. Kronos). Týž význam měl snad původně také Orion, Artemidou rovněž ubity (Apollod. 1. 4. 3 n., schol. k Od. 5. 121). Dle podání sikyonského účastníka se Artemis také usmrtila Pythona (Paus. 2. 7. 7: Ἀπόλλων καὶ Ἄρτεμις ἀποκτείναντες Πύθωνα παρεγένοντο εἰς τὴν Αἰγαία-λειαν ναθαρσίων ἔνεκα). O slavnosti Pythií byli Apollon a Artemis v Sikyoně ctěni společně (Pind. Nem. 9. 4). Ostatně byly také Elafebolie neb Elafie, jež měsici Elafebolionu a elejskému Elafiu daly jméno, proto pořádány v této době roku, že se věřilo, že v tomto právě měsíci Artemis lov se oddává. Lovy bohyně té jsou však jen jiným výrazem pro týž přírodní zjev. Zvířata, Artemidou na jaře pronásledovaná, byla původně jen personifikacemi mraků.²³⁾ Také měsíc Artemisios neb Artamitios, odpovíd-

a tmy. Podobně vykládá bytost Letinu Asmus, Indogerm. Religion I str. 91.

²²⁾ Aiulos, vládce větrů, bydlí πλωτῇ ἐνὶ νῆσῳ, t. j. v mraku (Hom. Od. 10. 3). Zahradы bohův a Hesperidek (Φεῶν υῆπος, λειμῶνες Σελήνης, Λιός υῆποι) a ostrov mrtvých, jenž nachází se na západním břehu Okeanu, jsou pouze mračna. Nebot mračna dle názorů řeckých vznikají právě v onech končinách (Roscher, Gorgonen str. 24). Totéž znamená také ostrov Kirčin, ležící kdes při východním pobřeží Okeanu (Hom. Od. 12. 3 n.): νῆσον τ' Αἰαλην, ὅθι τ' Ἡοὺς ἡριγενεῖςς οὐλα καὶ χοροὶ εἰσὶ καὶ ἀντολαι ηελιοῖ. Toto zobrazování mraku jako ostrova souvisí úzce s názorem, dle něhož zobrazují se mračna jako hory a skály; Schwartz na m. u. str. 13, Myriantheus, Die Aćvins str. 71, Rigv. 4. 1. 15; 5. 52. 9. Rázným toho dokladem jest hora, jež chová v sobě větry Aiolovy, a mythy, dle nichž rodí se bohové světelní (Zeus, Dionysos a j.) na horách. Perský Mithra narodil se také ze skály (t. j. mračna). Srvn. Maionica, Mithras Felsengeburt, Archaeol.-epigraph. Mittheil. aus Oesterreich 2 str. 33 n.

²³⁾ Jest známо, že fantazie lidu mění často mraky v rozmanitá zvířata. Často představovány jsou mraky jako krávy, ovce, kozy, beránoci

dající attickému Elafebolionu, byl jí proto zasvěcen, že se v něm zrodila nebo zvláště svou moc jevila.

Že Apollon a Artemis rodí se v mračnech, jest snad také základem jiné báje, dle které zrodili prý se v Ortygii. Nejznámější jest Ortygia u Efesa, kde prý Leto Apollona a Artemidu porodila; na blízké hoře Solmissu stáli Kureti, bránice Latonu před pronásledováním Heříným (Strabon 14 p. 639 n.).

Již dříve jsme viděli, že z tohoto spojení Kuretů s Apollonem a Artemidou lze souditi, že obě božstva hned po svém narození sváděla boje s daemony mraků. Ortygia byla původně místo právě tak báječné, jako ostrov Delos. Také Homeros zná Ortygii (Od. 15. 404, hymn. 1. 16); tam prý usmrtila Artemis Oriona (Od. 5. 123, Hesych. s. v. *Ὀρτυγία*). Jiná Ortygia byla v Syrakusách (Pind. Nem. 1. 2). Také Delos slul prý druhdy Ortygi (Plin. N. H. 4. 66). Srovn. o místech tohoto jména Müller, Dorier I. str. 376 n. Artemis sama nazývána příjmením Ortygia (Sof. Trach. 214; srovn. Arist. Ptáci 870). Že byla tedy Ortygia místem báječným, které kladeno bylo později do krajů rozmanitých, jest dosti zřejmo; avšak původní jeho význam není již jasný. Z líčení Homerova (Od. 15. 404 n.: *ιησός τις Συρίη κικλήσκεται, εἰ πον ἀκούεις, Ορτυγίης ναθύπερθεν, ὅθι τροπαὶ ηελίοιο*) souditi můžeme, že Ortygia jeho ležela na západním břehu Okeanu, kde slunce, skončivši denní pouť, obrací se k východnímu břehu Okeanu. Tam nalézaly se také dle víry starých Řeků zahrady Hesperiidek a pole elysijské; z toho lze souditi, že Ortygia měla týž význam, jako ony báječné kraje, že znamenala totiž původně asi mračna.²⁴⁾ Tomu, že rodí se Artemis v mračnech a sice s velikou těžkostí a námahou, zdá se nasvědčovati mezi jiným také její příjmi *Ιφιγένεια* (močně zrozená), jež měla v Hermioně (Paus. 2. 35. 1, Hesych. s. v. *Ιφιγένεια· ἡ Αρτεμις*, Müller Dorier I. str. 383, Wilanowitz-Möllendorff, Die beiden Elektren, Hermes 1883 str. 256 n.). I příjmi Dionysovo *βουγενίς* zna-

ad. Ale také vyskýtají se jako jeleni. Marutové jezdí na ohnívém voze, taženém laněmi, kravami nebo koňmi (Rigv. 2. 34. 3 — 5. 60. 2 — 5. 57. 3 — 3. 26. 4 a j. v.). Srovn. A. De Gubernatis, Die Thiere in der indogerman. Mythol. str. 404, Mannhardt, German. Mythen str. 551. — Artemis však zvláště ráda honí jeleny a kance (Od. 6. 104). Pozoruhodno jest, že také američtí praobyvatelé pokládají měsíc za lovce neb lovky, zajisté na základě podobných idej (Müller, Amer. Urreligionen str. 254).

²⁴⁾ Proč slove tento ostrov Ortygia (vlast křepelek), těžko rozehodnouti. Výklady M. Müllera (Vorlesungen über die Wissenschaft der Sprache 2 str. 464 n.), Myrianthea (Die Aćvins str. 75 n.) a také A. Mommsena (Delphika str. 104 n.) zdají se mně velmi pochybnými. Abychom doslu výkladu uspokojujícího, bylo by treba určiti nejprve, jaký význam mají křepelky v mythologii a v jakých symbolických vztazích stojí ku přírodě. Však to nepodařilo se, pokud vím, dosud nikomu, ani Angelovi de Gubernatis (na m. u. str. 550).

mená snad totéž (Preller, Griech. Myth. I³ str. 568 pozn. 1, str. 589).

Také Hera prchá před nástrahami daemonů oblačných, Gagenta Porfyriona (Preller, Griech. Myth. I³ str. 59) a Ixiona, krále Lapithův. Lapithové jsou významem svým identickými s daemony oblačnými Kentaury a Giganty. Týž význam přikládá Kentaurům i E. H. Meyer (Indogermanische Mythen, I. Gandharven — Kentauren, Berlin 1883). Ze lze stopy podobných bájí dokázati i v mythologii římské, dovodil Roscher (Apollon und Mars str. 49 a 94; pozn. k str. 49). Slavnost argejská Heraia nebo Hekatombaia, s kterouž spojován průvod jezdců a válečné zápasy závodní (Schömann, Griech. Alterth. II³ str. 515) oslavovala, jak se zdá, Heřiny zápasy nebeské. Jako bojovnice nebeská odívána často rovně s Athenou koží koží (Conze, Heroen- und Göttergestalten der griech. Kunst I str. 18, Müller-Wieseler, Denkmäler II tab. 19 č. 201, Rasche, lexicon rei nummariae I str. 1082). Kůži koží nosí také, jak známo, Iuno Lanuvina nebo Sospita. Tato kůže má dle mého zdání týž význam, jako Diova a Athenina aegis, která často bývá na starých výtvořech uměleckých vypočtena ne v podobě štítu, nýbrž kůže přehozené přes plece (srv. o Diovi Millin, Myth. gal. tab. XI fig. 36. 38, CLXXV fig. 677, Overbeck, Griech. Kunstmüth. I str. 246 n.) Aegis a koží kůže jsou jak u Dia, tak u Iunony i Atheny jen obrazem bouřného mračna a dokazují, že představovali si staří tyto bohy jako bojovníky a vítěze nad daemony a netvory mračnými.

Také Afrodita umírá dle některých tradic místních na zimu, rodí se zase na jaře a jarními slavnostmi bývá slavena (Preller, Griech. Myth. I³ str. 287 n.) Podporována jsouc Herakleem zápasy s Giganty (Strabon 11 p. 495). Jinak však stopy podobných představ v kultu Afroditině úplně téměř jsou setřeny.

§. 4. Zápasy Atheniny byly tuším oslavovány o Panathenaiích, jako Apollonovy o Pythiích a Diovy o hrách olympijských. A. Mommsen (Heortologie str. 172) připouští sice, že momenty některé v slavnosti Panathenaií svědčí pro tento význam její, míní však, že rázu toho dostalo se staré slavnosti teprv za časů Peistratových. Než domněnce Mommsenově, jakož i výkladu jeho, že Panathenae byla slavnost obžínek (Erntefest), nedostává se vůbec vážného odůvodnění i mohli bychom mu přisvědčiti jen tenkrát, kdybychom za správný uznali dogmatický základ, na němž dle jeho mínění spočívají všecky slavnosti athenské.

V dobách pozdějších vzpomínáno o Panathenaiích téměř vsech funkcí Atheniných; neboť oslavována tu Athena netoliko jako bohyně úrody (Mommsen, Heortologie str. 194), nýbrž i jako bohyně lékařství (ib. 193), vítězství (ib. 195), jako Polias (ib.), Ergane (bylť jí věnován o slavnosti té „peplos“) a *χονδροφόρος*, jak vyplývá z euandrie a zápasů gymnických, jsoucích při slavnosti té v obyčeji. Ze závodů vojenských a lodních patrně, že byla tu

oslavována Athena také jako bohyně války a plavby. Ovšem mnohá ze zřízení těchto byla teprve v dobách pozdějších uvedena v kruh obřadů, prvně zajisté užší, takže jen o pozdních Panathenaiích smíme právem říci, že oslavovány jimi všecky vlastnosti Atheniny. Ale vyloučí-li se při stanovení původního významu této slavnosti vše, co později k jádru původnímu bylo přidáno, nezbude zajisté žádný obřad, z něhož by lze bylo souditi, že původně Panathenaeie byly slavností obžinek.

Rozhodující otázku tuto, musíme se přidržovati jádra slavnosti a to tvorily zápasy 27. dne hekatombaiona, dále pannychis a konečně hlavní den slavnostní, 28. hekatombaion. Obřady těchto dvou dní zachovávány každoročně, tedy také o Panathenaiích malých (Mommsen, Heortologie str. 204 n.). V den 27. hekatombaiona tančena mezi jiným také *πυρρίχη*. Mommsen (Heortologie str. 123) míní, že pyrrhicha přidána byla teprve za Solona nebo Peistrata, snad prý vlivem spartským. Avšak mínění toto není dosti odůvodněno. Připouštíme sice, že umělecké vzdělání zbrojného tance attického provedeno snad vlivem dorským v ty asi doby a že působilo také na úpravu tanců, obyčejných ode davná o Panathenaiích; avšak není žádného důvodu, že by tato část slavnosti pocházela teprve z dob Peistratových, zvláště když pyrrhiche pořádána byla každoročně i o malých Panathenaiích, jsouc zajisté již starodávnou součástí této slavnosti. Byl-li však tento zbrojný tanec obvyklý o slavnosti Athenině již od dob nejdávnějších, neměl jistě jiného smyslu, než v kultě kretského Dia neb Apollona a Artemidy ortygijské, t. j. byl roční vzpomínkou na nebeské zápasy Atheniny. Také noční *όλολυγή* před hlavní slavností, s ní spojený průvod pochodňový (*λαμπαδοδρομία*) a kylické chory naležely k slavnosti od pradávna a oslavovaly snad vítězství nebeské bohyně světla; mohla ona *όλολυγή* být výrazem i smutku i radosti (Mommsen, Heortologie str. 172). Ostatně svědčí průvod pochodňový, jakož vůbec celá pannychis, zřejmě, že Athena při vzniku těchto obřadů pokládána ještě za bohyni světelnou a to za bohyni luny. Takový výklad slavnosti naznačovali již starí, spojujíce slavnost tu s gigantomachii, a věru není příčiny, abychom o tomto významu slavnosti pochybovali, zvláště když také Pythie a hry olympijské vznikly snad na podobném základě.²⁵⁾ Srovн. schol. k Arist. Panath. p. 189, 4 (III str. 323 ed. Dindorf): *δεύτερα δὲ τὰ Παναθήναια ἐπὶ Ἀστερίω τῷ γίγαντι ὑπὸ Ἀθηνᾶς ἀναιρεθέντι* a druhé scholion místa toho: *τῶν μικρῶν λέγει· ταῦτα γὰρ ἐπὶ Ἐριχθονίου τοῦ Ἀυφικτυόνος γενόμενα ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Ἀστερίου τοῦ γίγαντος· τὰ δὲ μεγάλα Πεισίστρατος ἐποίησεν.* Téhož výkladu

²⁵⁾ Pro tento význam slavnosti svědčí patrně také obrazy na peplu, jež vztahovaly se obyčejně ke gigantomachii (Schömann, Griech. Alterth., II³ str. 469).

přidržuje se také nyní Mommsen (Delphika str. 147 n.). Smíme-li však slavnost tuto pojímat také za oslavu narození Athenina, neodvážuji se rozhodnouti.²⁶⁾

Proti tomuto výkladu slavnosti té lze však uvésti námitku velmi závažnou. Dle ideí prve vyvinutých padají zápasy Atheniny do doby jarní i měla tudiž také slavnost, jich se týkající, konána býti v tento čas. Ovšem dálo se tak za doby císařství římského; ale tu přeloženy Panathenaie na jaro nejspíše vlivem římských quinquatrus; za rozkvětu Athen slaveny byly v hekatombaionu. Tento odpor mezi dogmatickým podkladem slavnosti a kalendářní dobou její nelze si vyložiti jinak, než uznáme-li, že byly Panathenaie, slavené původně na jaře, později přeloženy z jara do prostřed léta, snad tehdy, když počaly býti na jaře slaveny nákladné Dionysie (srovn. Mommsen, Heortologie str. 58 n.). Snad souvisí přeložení Panathenaí i s reformou attického kalendáře. Jest velmi pravdě podobno, že attický rok v dobách nejstarších nepočínal se novoluním po slunostání letním, nýbrž novoluním po slunostání zimním. Domněnka tato stává se pravdě podobnější místem, jež v kalendáři attickém zajímá měsíc přestupný (následujeť vždy po poseideonu), a přijata také Scaligerem, Petaviem, Dodwellem, Corsinim, Idelerem (Handbuch der mathem. und technischen Chronologie I str. 286) a Boeckhem (C. I. Gr. I str. 732 a 734). Prvním měsícem roku byl tedy dříve gamelion; za času reformy attického kalendáře byly as také Panathenaie, slavené od starodávna na začátku roku (na konci zimy neb na začátku jara), přeloženy na začátek nového roku občanského, snad také k vůli Dionysiím. Ovšem musilo již tehdy jasné vědomí prvotního významu jich valně býti zahaleno, poněvadž jinak sotva bylo by asi souhlas nalezlo přeložení slavnosti té, rázu jejímu se příčicí.²⁷⁾

§. 5. Výklady obou bájí o zrození Athenině, právě učiněné, opírají se o domněnku, že Athena (i Minerva) byla původně bohyní luny. Tvrzení toto hleděl jsem srovnáním bytosti Atheniny s bytostí Herinou, Afroditinou a Artemidinou dokázati v Listech fil. a paed. 1883 str. 1 n. Ježto funkce Atheniny s funkcemi bohyň uvedených se srovnávají, třeba i ji, jako bohyně uvedené, pokládati za bohyni luny, chceme-li při výkladech mythologických počínat

²⁶⁾ Nyní hlásí se Mommsen (Delphika str. 148) k jinému mínění, domnívaje se, že narození Athenino bylo slaveno o Chalkeích (na m. u. str. 255). Ale jeho tvrzení není podepřeno žádnými rozhodujícími důvody.

²⁷⁾ Pozoruhodno jest, že také Pythie, upomínající na zápas Apollonův se saní, nebo dle Mommsena (Delphika str. 147 n.) na gigantomachii, slaveny byly v měsíci Bukatiu, tedy uprostřed léta (Mommsen, ib. str. 155). Totéž platí také o hrách olympijských, jež spojovány opět s titanomachii. Je-li hořejší výklad mytů téhoto správný, jest doba roční téhoto slavnosti tak nevhodná, jako u Panathenaí, a pochází snad z dob pozdějších. Vždyť také delfský kalendář přeměnil později původní začátek roku (Mommsen na m. u. str. 65).

si důsledně a prosti býti vší libovůle.²⁸⁾ V článku uvedeném po minuto bylo pouze výkladu, jakým způsobem bohyně luny jednotlivých svých funkcí dosly. Budiž tedy tato stať doplněním toho, čeho k rádnému odůvodnění učiněné hypothesy ještě se nedostává. Athena jest, jako ostatní bohyně luny, hlavně: 1. bohyň úrody. Tato vlastnost její vysvětluje se tím, že starí lunu pokládali za původkyni vláhy noční, zvláště rosy, jež v Řecku a v krajinách jižních vůbec, kde v doby letní téměř neprší, vydatně osvěžuje rostlinstvo a i přímo svými paprsky k uzrání plodů stromů ovocných, zvláště pak olivy, nemálo přispívá.²⁹⁾ Doklady toho uvedeny jsou při jiné příležitosti ve článku „*Studie z oboru srovnávací mythologie*“ (Sborník prací filologických 1884, str. 15 p. 8, str. 16 p. 9, str. 17 pozn. 10). Slavnosti Arrheforii (vztahující se nejspíše k rose noční) i Skiroforii, jakkoliv význam jich dosti jest zatemněn, jsou zajisté slavnostmi agrarními. O významu jich pojednám ve zvláštní rozpravě. 2. Athena jest bohyní válečnou, jako všecky téměř bytosti světelné, se tmou a mraky dle bájí zápasící. 3. Athena byla ctěna jako zručná přadlena a tkalkyně, ježto starí paprsky sluneční i lunné srovnávali rádi s přízí nebo osnovou. Doklady toho jsou ve Sborníku na str. 41 a n. 4. Athena byla také, jak se zdá, bohyní porodu (srovn. Listy fil. 1883 str. 12), ježto luně připisovalo se veliké působení na porod i vyvinování se foetu v těle matčině. Srovn. Sborník str. 37 a Roscher, Juno und Hera str. 40 a n. 5. Athena jest bohyní hojivou, ježto vláže nebeské přičítala se zvláštní síla hojivá.

²⁸⁾ Ve starověku pokládali Athenu za bohyni měsíce Aristoteles (Arnob. *adv. nat.* 3. 31; 3. 34); srovn. Euseb. *praep. evang.* 3. 11. 31, Proklos in *Tim.* 1. p. 51 B, Plút. *de facie in orbe lunae* 24. 9, Haropkatron s. v. *τοπτόμηνις*, dovolávající se Istra, Tzetzes k Lykofr. 519 a *Etym. M.* s. v. *Τοπτογένεια*. Jiní pokládali ji za bohyni aetheru. Srovn. Aug. de civ. dei 7, 16, Macrob. Sat. 3. 4, Arnob. *adv. nat.* 3. 31 a jiné toho doklady u K. O. Müllera (Kleine Schriften, II str. 226 pozn. 80). V době novější pokládali ji za bohyni luny U schold (Vorhalle zur griech. Geschichte und Mythologie II Stuttgart 1839 str. 200), Schwenck (*Etym.-mythol. Andeutungen*, Elberfeld 1823 str. 230) a Beulé (*les monnaies d' Athénés* str. 20, 22, 25), ale na základě důvodů velmi chabých. Za bohyni aetheru pokládají ji ve známých spisech: K. O. Müller, Forchhammer, Chr. Petersen (*Feste der Pallas in Athen, Hamburg* 1855 str. 9), Welcker, Preller, Schömann, Preuner (*Hestia — Vesta* str. 487) a j. Za bohyni blesku: Schwartz, Kuhn, Asmus, Myriantheus, Roscher; za bohyni oblačnou Lauer (*System der griech. Mythologie*, Berlin 1853 str. 311 n.). Max Müller identifikoval ji se zoří; jeho následuje Cox (*the mythology of the Aryan nations* str. 248 nn.). Za bohyni cizí vyhlásili ji Kanne (*Mythologie der Griechen* I, Leipzig 1805 str. 151), Rinck (*Die Religion der Hellenen* I str. 296), E. Curtius (*Preussische Jahrbücher* 1875 sv. 36, str. 1 n.), A. Mommsen (*Delphika*, Leipzig 1878 str. 26 pozn. 3). — Tím nejsou ještě všecka různá mínění o její podstatě vyčerpána.

²⁹⁾ Plin. N. H. 15. 6: *cetero distat, an maturitas illa (bacarum oleae) in torcularibus fiat an ramis, rigua fuerit arbor an suo tantum baca suco nihilque aliud quam rores caeli biberit.*

Vláhu nebeskou skýtá Athena jakožto bohyně luny. Doklady jsou ve Sborníku na str. 21 p. 12, str. 22 p. 13. 6. Athena jest zároveň s jinými božstvy světelními také *ἴππια*; koně, ježto krotí, jsou jen obrazem mračen, které bozi světelní paprsky svými přemáhají. 7. Konečně pokládá se za nedotknutou pannu, jako i jiné některé bohyně lunné (Afrodita řecká, Artemis, Diana; Hera a Iuno jest aspoň *cudnou chotí* Diovou).

Z funkcí těchto jsou některé prvočné, t. j. vyvinuly se bezprostředně z názorů, jaké staři měli o luně a jejích účincích na přírodu (jsou to funkce sub 1., 3., 4., 5., 6., 7.), jiné (sub 2.) druhotné, t. j. vyvinuly se teprve na základě funkcí prvočných. Nejtiže lze ovšem vyložiti, jakým způsobem stalo se, že Athena jeví se také jako bohyně blesku a hromu. Tato funkce její způsobila, že novější badatelé proti tvrzení spisovatelů starých, pochládají ji většinou za bohyni blesku a mračen, nehledice k tomu, že pak některé funkce její (na př. pomoc její při porodu) dostatečně vyložiti nelze, a pomíjejíce také shody, jaká jest mezi funkcemi jejími a funkcemi jiných bohyň lunních. Pokusím se ještě ukázati na doplnění článku předešlého a dotvrzení svého výkladu bájí o zrození Athenině, že i tuto vlastnost její lze vydoviti z platnosti její původní; na konci pojednání zmíním se také o symbolech Atheniných, jež hypothesu naší také podporuji, a o původu obou jmen jejích, jenž se jí aspoň nikterak nepřičí.

Pozoruhodno jest, že bohové nepopíratelně světelní v patrném jsou spojeni s bouří. Sluneční bůh Apollon slul v Thessalii *χαταιβάσιος* (v blesku se snázející, schol. Eurip. Foin. 1408); srovn. příjmí Diovo *χαταιβάτης* (Preller, Griech. Myth. I³ str. 123). Také Helios patrně spojován bývá s bleskem a hromem (Preller, Griech. Myth. II³ str. 780); dva jeho oři slují Bronte a Sterope (Preller ib. I³ str. 350 a II³ str. 80), na vasových malbách jeví se jeho symbolem také blesk (ib. II³ str. 80). Také sluneční heroové Herakles a Bellorofon jsou snad v poměru jakéms k bouři (ib. II³ str. 78). Bellerofontem skrocený Pegasos, jenž také Diovi bleskovlánemu (*κεραύνιος*) blesky donášivá, jest personifikací bouřlivého mračna a jeho pána, Bellerofon, také pánum blesku a hromu. Také vedský Djāus mívá blesk (Müller, Vorlesungen II. str. 401) i slovanský bůh sluneční Svaroh, arcí existence trochu pochybné (Jireček, Čas. Čes. Mus. 1863 str. 162). Ba sám Zeus a vedský Indra, kteří v přemnophých pověstech a kultech vystupují jako hřímatelé a bleskometci, byli tuším původně bohy slunečními. Alespoň Zeus jest úplně obdobný svými vlastnostmi slunečnímu bohu Apollonovi, s tím toliko rozdílem, že funkce Dia hřímatele jest patrna, kdežto u Apollona zcela témař jest zastřena. Oba jsou bozi úrody (*Ζεὺς γεωργός, μόριος, ἔνδενδρος, ἐπιμάρπιος*; o Apollonovi srovn. Roscher, Apollon und Mars str. 51 n.), bozi věsteb, války (*Ζεὺς τροπαιός, ἄρειος, στρατίος, στρατηγός*; o Apollonovi srovn. Roscher ib. str. 70—74), bozi plavby (*Ζεὺς*

ἀποβατήριος, εὐάνεμος ve Spartě podlé Paus. 3. 13. 8; srovn. Hom. Od. 5. 176: *νῆσ ἀγαλλόμεναι Διός οὐρα*; ib. 15. 475; Apollon *δελφίνιος, ἐπάντιος, ὄντιος, ἐπιβατήριος, ἐμβάσιος*, Roscher ib. str. 43 n.). Oba jsou bozi roku, jsou také *καθάροιςιοι, πατρῷοι, λύκειοι (λύκαιοι)* atd. Krátce mohli bychom říci, že obě božstva souhlasí ve svých hlavních funkcích; rozdíl nejpatrnější jest ten, že jedna vlastnost Diova, jako boha blesku a hromu, vyvinula se mohutně, kdežto u mladšího boha Apollona nikdy nedospěla značnějšího vývoje, snad vlivem kultu Diova.

Právem ostatně poznamenává již Roscher (Juno und Hera str. 83 pozn. 259), že musíme míti Dia prvně za boha slunečního, pokládáme-li Heru, jeho chot, za bohyni luny. Kretské mythy o Diove narození a smrti, velmi podobné mythům o Dionysovi (Welcker, Götterlehre II. str. 218, 225, 226, 232, 588), zakládají se na týchž prostých názorech o slunci, jež, v zimě jsouc mračny zahaleno, z jara z nova se rodí, jako mythy o Apollonovi, Indrovi a jiných světelých bytostech, o nichž již svrchu jsme jednali. Jen podoba pověsti jest jiná, jádro jest totéž (srovn. Roscher, Apollon und Mars str. 47 pozn. 94). A Zeus v jiných krajích Řecka byl snad bohem jiného významu, než na Kretě?

Také u Indry, jenž svojí podstatou úplně se srovnává s Diem a Iovem, naskytají se pověsti a momenty, oprávňující ku tvrzení, že také on byl původně bohem slunce a že změnil se teprve později v boha blesku a hromu. Dle Rigv. 2. 15. 6 rozmetal prý Indra somou opojený svým bleskem (t. j. paprsky slunečními) vůz bohyň Ušas (Zoře). Grassmann Rigv. 1. str. 22 pokládá právem tuto báj za obraz zjevu přírodního, denně se opakujícího, zapuzování totiž a zatemňování zory paprsky slunečními (srovn. také Rigv. 4. 30. 9. a 10). V Rigv. 2. 20. 5 praví se o Indrovi, že uchvacuje Ušas se sluncem; ib. 3. 44. 1 a 1. 6. 2 jede na žlutém voze, taženém plavými oři (Ludwig: 'preisen [wollen wir] die zwei Falben, der Sūrjā Warzeichen'); spřežení jeho upomíná na oře řeckého Helia, Eoa, Aithiopa, Steropu a Brontu a značí zajisté totéž: povstalo totiž personifikací paprsků slunečních. Ib. 4. 26. 1 tvrdí Indra sám, že byl sluncem (Sūrja); ib. 4. 31. 4 prosí básník, aby sestoupil Indra k lidem s oři svými jako kolo (= slunce), ib. 10. 112. 3 Indra halí se v zlatý třpyt slunce. Ovšem Indra odloučil se záhy od substratu, z něhož povstala jeho bytost, i jeví se obyčejně bohem, jenž, nad slunce jsa povznesen, řídí jeho běh; však i tu prosvítavá dostatečně blízký jeho vztah k slunci. V Rigv. 2. 11. 14 vzývá jej básník, aby daroval lidstvu Mitru (boha slunce); ib. 2. 17. 4 osvětluje oba světy a zahání z oblohy temnotu; ib. 2. 19. 3 činí slunce na obloze viditelným; ib. 3. 39. 5 nalézá slunce skryté ve tmách a (ib. 7) dělí světlo od temnoty; 1. 7. 3 — 1. 51. 4 — 1. 52. 8 — 8. 78. 7 a j. působí, že slunce vznáší se k obloze. Srovn. o poměru Indrově

k slunci: Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 76 a Ludwig, Rigv. III. str. 318 n.

Jeví se tedy také Indra bohem světla a slunce a tento význam jeho musil být původní, poněvadž snáze méní se bůh sluneční v božstvo všech nebeských zjevů rozšířením původní své platnosti, než-li naopak božstvo nebes zúžením své bytosti v božstvo sluneční. Takový postup ve věci té tušil dobře již Roscher (Apollon und Mars str. 70 pozn. 145, kde též jiné toho doklady uvedeny, zvláště ze Sāmavedy) a A. de Gubernatis (Die Thiere in der indogermanischen Mythologie str. 7 n.).

Nastává otázka, jak mohli bohové sluneční státi se bohy blesku a hromu. Příčiny tohoto zjevu jsou podle mého mínění tyto: Slunce přitahuje k sobě palčivými svými paprsky páry a méní je v mračna³⁰⁾; tak stávají se bohové sluneční (Zeus, Indra) sběrateli mraků. Slunce dále rozptyluje svými paprsky mračna na obloze, bojujíc s nimi, a působí, že voda v mracích nahromaděná vylívá se na zem; proto jeví se bozi sluneční bojovníky v bouři i osvědčují svou moc v zápasech s daemony oblačnými. Blesk, jenž jest jim zbraní, jest totožný s paprsky slunečními, poněvadž starí pokládali naivně blesky za paprsky slunce nebo

³⁰⁾ Hom. Il. 5. 864 n.: οἴη δ' ἐκ νεφέων ἔρεβεννή φαίνεται ἀνδρὶ παίρματος ἐξ ἀνέμῳ δνσαέος δὲννμένοι. Arist. de mundo 5 (ed. Paris. III str. 636) dí, že slunce jest původem všech přírodních zjevů: τούτον καὶ αἱ παράδοξοι νεφηλώσεις τεταγμένως ἀποτελοῦνται, συναραττόντων μὲν ἀνέμων παντοίων, πιπτόντων ἐξ οὐρανοῦ περαννῶν, ὄγηννούντων δὲ χειμῶνων ἔξαισιων. Slunce přitahuje k sobě vláhu a méní ji v mračna. Srovn. Arist. Meteor. 1. 13. 6: δμοιως δὲ καὶ περὶ τῆς τῶν ποταμῶν γενέσεως δοκεῖ τισιν ἔχειν· τὸ γέροντον αὐτῷ θέντεν ὑπὸ τοῦ ἡλίου ὕδωρ πάλιν νόμενον atd. Plin. N. H. 20. 1: aquas sole devorante, luna pariente. Arist. Meteor. 1. 9. 2 n., Arist. de somno et vigilia 3 (ed. Par. III str. 506): ὥσπερ οὖν τὸ ἀπατμίζον νύρον ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου θεμότητος, δταν ἐλθῃ εἰς τὸν ἄνω τόπον, διὰ τὴν ψυχοτήτα αὐτοῦ παταφύζεται καὶ συστὰν παταφέρεται γενόμενον παλιν ὕδωρ. Vitruv. 9. 1 (4): ut etiam fructus ex terra surgentes per calorem videmus, non minus aquae vapores a fontibus ad nubes per arcus excitari. Verg. Georg. 1. 380: et bibit ingens arcus. Ovid. metam. 1. 271: concipit Iris aquas alimentaque nubibus adfert. Hor. ad Pis. 18: aut pluvius describitur arcus. Plaut. Curc. 129: ecce autem bibit arcus, hercle credo hodie pluet. Stat. Theb. 9. 405, Lucret. 7. 5: attrahit nubes sol. Anacreon 21 (Bergk, Anth. lyr.³ str. 259): (πίνει) ὁ δ' ἡλίος θάλασσαν. Böhtlingk, Indische Sprüche č. 743: wie die Sonne acht Monate hindurch mit ihren Strahlen das Wasser an sich zieht; ib. 2308: Die Strahlen der Sonne schlürfen, als wären sie erhitzt, zugleich mit dem Menschen Wasser; Rigv. 10. 149. 1: Den Luftkreis, der stürmisch wie ein Ross, hat Savitar (bůh slunce) gemacht, den an das unbewegliche gebundenen Ocean (der Luft) (Ludwig). Slunce pokládáno také za buditele větrů, mračna sbírajících. Arist. Meteor. 2. 5. 1: ὁ δ' ἡλίος καὶ παύει καὶ ἔννεξορμά τὰ πνεύματα. Probl. 25. 7: διὰ τῆς νυκτὸς αἰθρία μᾶλλον ἦ μεθ' ἡμέραν; ἦ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ταραχῆς ὁ ἡλίος αἴτιος; ταῦτα γάρ πινγίσεώς τινος γενομένης συμβαίνει γίγνεσθαι· αἴτιον τοίνυν τὸ θεμόν. Theofr. de ventis 18 a j. v.

hvězd, kteréž sjíždějíce z vyšších krajů bezmračných, prorázejí mračna a uvolňují jejich vodu.³¹⁾

A rovněž tak jako se změnili bohové sluneční na základě těchto názorů v božstva blesku a hromu, staly se také z bohyň luny, za bouře s daemony oblačnými bojujících, vládkyně blesku a hromu. Řekové a Římané přičítali také měsíci, jako slunci, vliv na počasí³²⁾ a předpovídali podlé jeho tvárnosti pěknou

³¹⁾ Blesk dle starých názorů povstával dvojím způsobem: buď pocházel z mračen (proto sluje právě bůh blesku Agni apám např. synem vod), buď byl to paprsek světelny, jenž, padaje s výšin nebeských, mračna rozrážel. Arist. Meteor. 2. 9. 10: καί τοι τινὲς λέγονται, ὡς ἐν τοῖς νέφεσιν ἔγγινεται πῦρ· τοῦτο δὲ Εὐπεδοκλῆς μὲν φησιν εἰναι τὸ ἐμπεριελαμβανόμενον τὸν τοῦ ἥλιου ἀντίνων, Ἀναξαρχός δὲ τοῦ ἔνωθεν αἰθέρος, δηλαδή ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ ματεγχθὲν ἄνωθεν κατώ. Plut. de plac. phil. 3. 2: Μητρόδωρος, ὅταν εἰς νέφος πεπηγός ὑπὸ πυκνότητος ἐμπέσῃ πνεῦμα, τὴν μὲν θραύσει τὸν κτύπον ἀποτελεῖ, τὴν δὲ πληγὴν καὶ τὸ σχισμῷ διατραγάζει· τὴν δὲ ὁξύτητι τῆς φροᾶς προσλαμβάνον τὴν ἀπό τοῦ ἥλιου τε θερμότητα κεραυνοβολεῖ (—Stob. ecl. phys. c. 29. 1 p. 590); ib. 3. 3. Ἀναξαρχός, ὅταν τὸ θερμόν εἰς [τὸ] ψυχρὸν ἐμπέσῃ, τοῦτο δὲ ἔστι αἰθέριον μέρος εἰς ἀερῶδες, τῷ μὲν ψόφῳ τὴν βροτήτην ἀποτελεῖ, τῷ δὲ παρὰ τὴν μελανίαν τοῦ νεφώδοντος χρωματὶ τὴν ἀστραπήν, τῷ δὲ πλήθει καὶ μεγέθει τοῦ φωτός τὸν κεραυνόν atd. Plin. N. H. 2. 112: igitur non eam infinitas posse in has et ignis superne stellarum decidere, quales sereno saepe ceruimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando et tela vibrata stridunt; cum vero in nubem perveniunt, vaporem dissonum digni ut candente ferro in aquam demerso et fumidum vorticem volvi; hinc nasci procellas . . . 113: illa vero fatidica (fulmina), illa ex alto statisque de causis et ex suis venire sideribus. Plin. N. H. 2. 138: Etruria erumpere terra quoque arbitratur (fulmina), quae infera appellat, brumali tempore facta, saeva maxume et exsecrabilia, cum sint omnia, quae terrena existuant, non illa generalia nec a sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum evidens, quod omnia e superiori caelo decidentia obliquis habent ictus, haec autem, quae vocant terrena, rectos . . . A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consecrati putant, sicut cremantia a Martis; ib. 2. 82; 2. 191. Sen. nat. quaest. 2. 12. 3: quidam aiunt radios solis incurrentes recurrentesque saepius in se relatios ignem excitare; Anaxagoras ait illum ex aethere distillare et ex tanto ardore caeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Srovn. Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 66 a 162. Také Slované pokládají blesk za nebeské světlo, kteréž viděti jest, když otevrou se dvěře neb okna nebes (Čas. čes. Mus. 1863 str. 163 n.). Proto nazýván blesk také paprskem. Srovn. Pind. Pyth. 4. 351: ἀντίνες στεροπᾶς, Apoll. Rhod. 1. 731: Ζηνὶ κεραυνὸν ἀνακτι πονεύμενοι (Kykllopé) . . . μῆνς δὲ ἐτι δεύτερο μούνον ἀντίνος, Sof. Trach. 1086: ὡς Διός ἀντίς, παῖσσον, Luk. Tim. 10, Verg. Aen. 8. 429, Val. Flacc. Arg. 6. 55 a j. v.

³²⁾ Strabon 14 p. 635: καὶ δὲ Ἡλιος δὲ . . . αἱ ἡ Σελήνη συνοικειοῦνται τοντοῖς (Apollonovi a Artemidē), ὅτι τῆς περὶ τοὺς ἀέρας εὑροσίας αἴτιοι. Theofr. de sign. temp. 33: ἔνεμοι αἴρονται ἀμφὶ ἥλιοι ἀνατέλλοντι καὶ σελήνῃ . . . χρονιώτεροι δέ καὶ λιχνότερα τὰ πνεύματα γίγνεται τὰ ἡμέρας ἡ νύκτωρ ἀρχόμενα. Arist. de anim. gen. 4. 10: γίγνεται γάρ (ἡ σελήνη) ὧς περ ἄλλος ἥλιος ἐλάττων. διὸ συμβάλλεται εἰς πάσας τὰς γενέσεις καὶ τελεώσεις. καὶ γάρ θερμότητες καὶ ψύξεις μέχρι συμμετρίας τινὸς ποιοῦσι τὰς γενέσεις, μετὰ δὲ ταῦτα τὰς φθοράς· τούτων δὲ ἔχουσι τὸ πέρας καὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς

neb nepěknou povětrnost.³³⁾ Byl tedy zajisté jednou čas, kdy pokládán měsíc za přímého původce bouří, jakož zase později přičítána mu moc bouře tišiti.³⁴⁾ Doklady níže uvedené jsou ovšem vybrány ze spisovatelů pozdních, však že obsahem jich jsou prostonárodní, starobylé názory, vysvítá z toho, že názory ty jsou klamné a nedůvodné; ostatně podobné pověry o vlivu měsíce na počasí nejen byly rozšířeny u jiných národů, nýbrž vyskýtají se dosud i mezi našim lidem venkovským.

Zbraní, jíž zápasí v bojích svých bohové světelní, jest blesk, jenž podlé dokladů prve uvedených totožný jest s paprsky světel-

τελευτῆς αἱ τούτων κινήσεις τῶν ἀστρων (t. j. slunce a měsice). ὥσπερ γὰρ θάλατταν καὶ πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν τῶν ὑγρῶν φύσιν ἴσταμένην καὶ μεταβάλλουσαν κατὰ τὴν τῶν πνευμάτων κίνησιν καὶ στάσιν, τὸν δὲ ἀέρα καὶ τὰ πνεύματα κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης περὶ οδον, οὗτον καὶ τὰ ἐν τούτων φυόμενα καὶ τὰ ἐν τούτοις ἀκολουθεῖν ἀναγνωσθεῖν. Lyd. de ost. 22: οἱ μὲν δὴ παλαιοὶ τῶν περὶ ταῦτα σπουδαῖον πέρος τὴν σελήνην καὶ τὰς ἐν αὐτῇ φάσεις τῶν περὶ βροντῶν σκοπόν ἀπενθύνουσιν, ἐπει τοι μᾶλλον ἐπιβέβηκεν αὕτη τῶν γένετο τῷ παντὶ καὶ πάντα προσεγώς διοικεῖται δι' αὐτῆς; srovn. 27. Plin. N. H. 2. 44: (luna) haud scio an omnium quae in caelo per nosci potuerunt magistra. — Z téhoto dokladu patrnó, že staří připisovali paprskům lunným jakous teplotu a tím i podobné účinky, jako paprskům slunce. Ideler, Meteorologia veterum Graecorum et Romanorum, Berolini 1832 str. 58. Srovn. i Arist. Probl. 26. 18: τὸ θερμόν τὸ ἀπὸ τῆς σελήνης; Plin. N. H. 2. 128: omnes venti vicibus suis spirant, maiore ex parte ita, ut contrarius desinenti incipiat. de ratione corum menstrua quarta maxime decernit luna; ib. 2. 116; 18. 217; 18. 278: (tempestates) cum plenilunio acciderint, vi maiore impelluntur. Sen. nat. quaest. 2. 11. 2, Ambros. hexaem. 4, 7 (30): aerem quoque nonnulli etiam docti et christiani viri allegaverunt lunae exortu solere mutari; sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes eius ortus intexeretur nubibus caelum, pluviae funderentur. denique cum ante dies esset sermo de pluvia, quae fore utilis discreterat, ait quidam: ecce neomenia dabit eam. Arist. de anim. gen. 4. 2 (ed. Par. III str. 397). Luna přináší tedy také pršky; srovn. výrazy sicca luna (Prop. 2. 17. 15, Plin. N. H. 17. 112) a sitiens luna (Plin. ib.). Také jiní národné pokládali lunu za původ bouří. Srovn. Müller, Amerik. Urreligionen str. 254: „Die Botokuden leiten die meisten Naturerscheinungen vom Monde her . . .“ Dle jejich názorů způsobuje blesk, brom a jiné hrůzné zjevy přírodní luna. Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 150.

³³⁾ Theofr. de sign. temp. 50. 56, Geop. 1. 2, Arat. Fain. et Diosem. 783 n., 796, 802 n.; Lyd. de ost. 9 a 17 n., Verg. Georg. 1. 424—437, Val. Flacc. Arg. 2. 367. — O halonech vykládá Theofr. de sign. temp. 2. 31, Arist. Met. 1. 7. 8—10, Plin. N. H. 2. 28; 18. 80. Srovn. Mommsen, Delphika str. 35 pozn.

³⁴⁾ Luna tiší větry. Theofr. de sign. temp. 5: η γὰρ σελήνη νυκτὸς οἷον ἥλιος ἔστιν διὸ καὶ αἱ σύνοδοι τῶν μηνῶν χειμεριοὶ εἰσιν, ὅτι ἀπολεῖπε τὸ φῶς τῆς σελήνης ἀπὸ τετράδος φθίνοντος μέχρι τετράδος ἴσταμένον; Theofr. de vent. 17: svit sluneční tiší vítr; ποτεὶ δὲ καὶ η σελήνη ταῦτα πλήν οὐχ ὄμοιως οἷον γὰρ ἀθενῆς ἥλιος ἔστι. διὸ καὶ νύκτῳ δεινότερα (τὰ πνεύματα) καὶ αἱ σύνοδοι τῶν μηνῶν χειμερινῶς τρέπονται. Arist. de anim. gen. 4. 2 (ed. Par. III str. 397), Hor. carm. 1. 25. 11 a j. v. Germanové věřili také, že za úplňku nemůže nastati žádná bouřka (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 151).

nými.³⁵⁾ Na výtvorech plastických mívají bohové světelní za zbraň buď střely a luk, nebo kopí, jež jsou jen smyslným obrazem paprsků světelních nebo bleskových. Při těsné spojitosti blesků s paprsky nebeských těles může tedy kopí Diovo a Athenino znamenati blesk i paprsky světelné; bylo by nesprávno, kdybychom chtěli z kopí, zbraně Atheniny, souditi, že byla původně bohyní blesku, jak vskutku od některých mythologů souzeno bylo. Také Diana bývá na denarech rodu Hostiliova ozbrojena kopím (K. O. Müller, Handbuch der Arch. §. 364. 5, Müller-Wieseler, Denkmäler der alten Kunst II tab. 16, 169 a), tutouž zbraň má na zlaté jedné minci Augustové (Müller-Wieseler na m. u. II tab. 15. 160), na denaru z dob občanských válek (ib. II tab. 16. 171 a). Artemis má kopí na stříbrné minci z Thurií (ib. II. tab. 15. 160 b), na minci z Amfipole (ib. II tab. 16. 177), na jedné vasové malbě (ib. I tab. 2. 11); podobně Iuno (ib. II tab. 5, 63, 64 a, 65 a), Apollon (Roscher, Apollon und Mars str. 74 pozn. 159), Mars, etruská Losna (Luna; srvn. Gerhard, Ueber die Gottheiten der Etrusker, Berlin 1847 str. 9 tab. II 7), fryštíký Lunus na minci boiotské (Mionnet, Descriptions des médailles antiques II 104. 70), vedský bůh sluneční Pūšan (Kaegi, der Rigveda str. 78). Peršané nazývali paprsky sluneční ohnivými oštěpy (Roscher, Apollon und Mars str. 64 pozn. 127, Welcker, Götterlehre I. str. 537).

Ovšem bývají obyčejně paprsky slunce a luny srovnávány se šípy (Roscher, Juno und Hera str. 29, Apollon und Mars str. 64 pozn. 126 a 127), avšak nijak není odůvodněno vykládati kopí Athenino výhradně za obraz blesku; kopí to má dvoji symbolický smysl, znamenajíc jednak blesk, jednak paprsky světelné; ovšem povážme-li, že byl dle starého názoru blesk za jedno brána s paprsky světelními, splynou oba významy v jeden. Athenino kopí znamenalo asi původně paprsek světelní a teprve následkem stotožňování jeho s bleskem také blesk. V mytologích některých přikládán naopak tento dvojí význam šípům (Nesselmann, Lithauische Volkslieder č. 47: „wohl donnerte Perkunas und schoss mit Flammencupfeilen“).

§. 6. Posléze chci jestě pojednat o některých symbolech Atheniných, jež svědčí zcela zřetelně pro naše mínění, že Athena jest bohyní luny. Na mnohé z nich nebrali mythologové, kteříz troufají si v bytosti Athenině spatřovati jinou základní ideu, dosti ohledu, aneb nevykládali je způsobem nenuceným.

Na attických mincích viděti často srpek měsíce vedle vyobrazení sovy, symbolu to Athenina (Beulé, les monnaies

³⁵⁾ Že paprsky světelné srovnávány byly se zbraní, dokazují tyto doklady. Nonn. Dion. 41. 257 n.: ἀντίνας οἰστενόνσα σελήνη πλησιφάγης, ib. 48. 322, Ovid. met. 7. 804: sole fere radiis feriente cacumina primis, Lucret. 3. 91: tenebrasque necesse est non radii solis nec lucida tela diei discutiant, Lucret. 5. 1103: verberibus radiorum atque aestu victa a j. v.

d' Athènes str. 37, 39, 41, 44, 45, 64); týž symbol spatřuje se také na malbách vasových a jiných památkách umění antického (Gerhard, Auserlesene griech. Vasenbilder 3 tab. 218, Müller-Wieseler, Denkmäler II tab. 22 č. 242 g; I tab. 16 č. 69). Také Afrodita mívá týž symbol (Müller-Wieseler II tab. 26 č. 285 d). Někdy bývají na obrazech Atheniných vedle srpu také hvězdy (Mionnet, Description des méd. ant. Suppl. I 263 n. č. 452, 454, 459; 197 č. 11; 219 n. č. 157, 168; 232 č. 226; 236 č. 252). Srovn. o též symbolu Afroditině Müller-Wieseler str. 151 č. 285 d, 285 e.

Na jiných vyobrazeních viděti Athenu v průvodě Dioskurův (Panofka, Perseus und die Gräa str. 7; Welcker, Griech. Götterlehre I str. 306 pozn. 29). Zvláště v Lakedaimonu byla ctěna spolu s Dioskury (Müller, Kl. Schriften II str. 181); na lake-daimonských mincích spatřují se na lící často podoby Dioskurův, na rubu obraz Atheny (Beulé, les monnaies d' Athènes str. 169). Na mincích attických bývají často zobrazeny vedle sovy Atheniny klobouky Dioskurův a dvě hvězdy (Beulé na m. u. str. 168, 249). Toto úzké spojení Atheny s Dioskury povstalo zajisté tehdy, dokud byli ještě zřetelně bohy světelnými.

Jsouc bohyní světelnou, mívá Athena, jako Hera, často na hlavě polos. O Heře srovn. Preller, Griechische Myth. I³ str. 139; o polu Athenině Gerhard, Ueber die Minervenidole Athens str. 5, K. O. Müller, Handbuch der Archaeol. der Kunst §. 368. pozn. 4. Také v Erythrách měla socha Athenina na hlavě polos (Paus. 7. 5. 9). O Minervě etruské srovn. Inghirami, Monumenti Etruschi II tab. 50, 66. Totéž, co polos, značí paprsková koruna Heřina (Roscher, Juno und Hera str. 36) a vlas Iunony lakiníjské, upravený na spůsob paprsků (Roscher na m. u.).

Symboly Atheninými jeví se zvláště sova a kohout. Sova, pták noční, jest nejvhodnějším symbolem bohyně měsíčné (A. de Gubernatis, die Thiere in den indogerm. Mythol. str. 526). Snad přispělo k volbě symbolu tohoto i to, že věštila sova krásné počasí³⁶⁾. Proto snad, že byla pokládána za věškyni počasí, držívá sovu (nebo někdy orel) na attických mincích blesk Athenin (tak zobrazen také orel na minci lokridské; srov. Mionnet na m. u. I str. 345 č. 1033). Symbolem moudrosti stala se sova teprve tehdy, když spatřována v Atheně bytost ethická, zvláště bohyně moudrosti a umění. Pozoruhodno jest, že také u některých praobyvatelů

³⁶⁾ Theofr. de sign. temp. 52: γλαῦξ ἡσυχαῖον φθεγγομένη ἐν χει-
μῶνι εὐδίαιν ὑποσημαῖνει· καὶ νύκτῳ χειμωνὸς ἡσυχαῖον ἔδονσα. Ail.
de nat. an. 7. 7: εἰ δὴ εἴη χειμερία ἄσσασα γλαῦξ, εὐδίαιν μαντεύεται.
Geop. 1. 2. 6: καὶ γλαῦξ ἔδονσα συνεχώς ἐν νυκτὶ καὶ ιορωνη πραέως
ἐν ἥμερῃ ιορώνοντα καὶ ιόρακες πλειόνες ὀγεληδὸν ὕσπερο χαίροντες καὶ
ιορώζοντες ἀνομβρίαιν δῆλονται. Srovn. Arat. Fain. et Dios. 999 n., Plin.
N. H. 18. 87: noctua in imbre garrula (serenitatem), at sereno tempes-
tatem . . . praeagitat. Za symbol Atheny jakožto bohyně světla a luny
pokládá sovu také Beulé (les monnaies d' Athènes str. 19).

amerických má sova týž význam (Zeitschrift für Völkerkunde VII str. 306). Také Artemidě jest sova symbolem na stříbrné minci z Leukadie (Müller-Wieseler, Denkm. II tab. č. 175 a).

Kohout stal se symbolem bohyně buď pro bojovnost svou, buď že vyzývá na úsvitě svým pěním k denní práci; tak vykládá tento symbol, jenž by pak ovšem rovně patřil válečné bohyni Athéně, jako Athéně Ergané, Friedreich (Symbolik und Mythologie str. 561 n.). Srovn. Paus. 6. 26. 3 : ἐν ἀκροπόλει δὲ τῇ Ἡλείσιν ἔστιν ἱερὸν Ἀθηνᾶς· ἐλέφαντος δὲ τὸ ἄγαλμα καὶ χρυσοῦ· εἶναι δὲ δὴ Φειδίου φασὶν αὐτήν, πεποίηται δὲ ἀλεκτρυὼν ἐπὶ τῷ κράνει, ὅτι [οὗτοι] προχειρότατα ἔχοντιν ἐσ μάχας οἱ ἀλεκτρυνόνες· δύνατο δ' ἀν καὶ Ἀθηνᾶς τῆς Ἐργάνης ἱερὸς δόρνις νομίζεσθαι.³⁷⁾

Symbolom Athény jeví se kohout i na mincích italských; tak na mincích z Aquina (Mionnet I str. 107 č. 79, Suppl. I str. 220 č. 168—170), z Cal (ib. I str. 112 č. 120—122), Calatiae (ib. Suppl. I str. 232 č. 226, 227), ze Suessy (ib. I str. 125 č. 258). Srovn. ještě ib. Suppl. I str. 256 č. 400. Ale týž symbol spatřuje se také na mincích attických, ražených za Charia a Herakleida (Beulé, les monnaies str. 377 n.). Poněvadž však bývá tu vedle něho ratolest palmová, odznak vítězství, jest patrně kohout na těchto mincích symbolem Athény bojovné. Podobný smysl má zajisté i na vasách panathenajských. (Monum. inediti pubblicati dall' instituto di corr. arch. I tab. XXI, Beulé na m. u. str. 379). Také v Efesu, jak se podobá, přikládán tomuto symbolu týž význam (Beulé na m. u. str. 379). Tvrzení, že by byl kohout také symbolem Athény Ergany, spolehlivá pouze na domněnce Pausaniově uvedené svrchu; možný ovšem jest tento význam, ježto týž symbol mohl mít smysl rozmanitý, ale důvodů přímých proto najít nelze.

Poněvadž však na mincích italských naskýtá se vedle kohouta také hvězda, zdá se, že byl kohout také symbolem Athény jako bohyně světelné, snad proto, že pěním svým hlásí východ slunce a měsíce.³⁸⁾

Athenin had významu jest velmi rozmanitého. Hadi na aigidě bohyně jsou symboly blesků (Roscher, Gorgonen str. 65 n.). Had Atheny, bohyně hojivé, rovně jako had Asklepiův a Hygiein, jest

³⁷⁾ O bojovnosti kohoutů dovídáme se zvláště ze zápasů kohoutích, v Athenách velmi oblibených (Ail. V. H. 2. 28; Luk. Anach. 37). Srovn. Aisch. Eum. 861: ἔξελοῦσθ' ὡς καρδίαν ἀλεκτόρων.

³⁸⁾ Ail. de nat. anim. 4. 19: ὁ ἀλεκτρυὼν τῆς σελήνης ἀνισχούσης ἐνθονεῖσθαι φασι καὶ συιστᾶ· ἥλιος δὲ ἀνισχων οὐκ ἀν ποτε αὐτὸν διαλάθοι· ὡδικώτερος δὲ ἔαντον μᾶλλον ἔστι τηνιαδε. Také Peršané věřili, že zvěstuje východ slunce a zory (Gubernatis, Die Thiere str. 555). Proto posvátný byl Heliovi. Srovn. Paus. 5. 25. 9: Ἡλίον δὲ ἱερόν φασιν εἶναι τὸν δορυθά (t. kohouta) καὶ ἀγγέλειν ἀνιέναι μέλλοντος τοῦ ἥλιον. Podobnou úlohu má v pohádkách germanských a slovanských.

symbolem zdraví a hojivé síly, poněvadž domnívali se staří, že mají hadi dlouhý a tuhý život (Friedreich, Symbolik str. 606; Preller, Griech. Myth. I³ str. 430). Týž význam má had také u národů nevzdělaných (Zeitschrift für Völkerkunde VII str. 306). Had Atheny Poliady (Preller, Griech. Myth. I³ str. 164) jest obrazem zeměrozence Erichthonia. Vzhledem k tomuto symbolu odkazujeme na rozbory v Gerhardově Myth. I str. 20, Stephaniově Compte rendu 1872 (1875) str. 42—55.³⁹⁾ Asi totéž znamená také had Demetřina a Sabaziův (Preller, Griech. Myth. I³ str. 577, 654). Mínění O. Kellera (Ueber den Entwickelungsgang antiker Symbolik, Graz 1876 str. 8), jenž odvozoval původ tohoto symbolu z Aigypta, pokládám za pochybené.

Posléze lze ještě dva jiné symboly snadno vyložiti, uznáme-li Athenu za bohyni měsíce. Na attických mincích a na štítech soch Athéniných spatřuje se často *triskelon*, znamení to složené ze tří noh, jež vespolek tak jsou sestaveny, jako špice kola (Beulé, les monnaies str. 23). Beulé pokládá zajisté právem toto *triskelon* za symbol měsíce, pravě na uvedeném místě: ‘les jambes qui courrent dans le même sens sans se pouvoir jamais atteindre sont l’ emblème de la rotation perpetuelle de l’astre des nuits.’ Totéž značí také kolo, jež někdy se vyskytá na mincích attických. Kolo zajisté bylo symbolem nejen slunce, nýbrž i měsíce (Schwartz, Sonne, Mond und Sterne str. 6 n., 90 n.; Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 68 n.).

§. 7. O výkladu jména bohyně Athény jednáme úmyslně na konci celé rozpravy. Zdá se nám zajisté být zcela převráceným, vycházejí-li badatelé, pátrajíce po základní idei božstva, od jména jeho a na základě smělých a nejistých etymologií pronášejí výroky o základním jeho významu. Povahu a ráz božstva můžeme docela jasně a správně postihnouti, aniž můžeme leckdy podati pravdě podobný výklad jeho jména. Bohyně jmenována buď *Παλλάς*, buď *Ἀθήνη* a *Ἀθηναίη* (*Ἀθηναία*). Poslední forma vyskytá se často na attických nápisech (srovн. Index Bückháv ke C. I. G.). V básních Homerových nazývána bývá bohyně tato buď oběma jmény, buď služe pouze *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη*. Proto podobá se pravdě, že vlastní jméno bohyně bylo *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη*, *Παλλάς* pak pouze příjmení.

Slovo *Ἀθήνη* neb *Ἀθηναίη* utvořeno jest koncovkou *-ηνη* neb *-ηναιη* (srovн. *σελήνη*, *σεληναίη* a j.). Jádro však slova nespojil bych ani s kořenem *ἀθ* (*ἀνθος*, *ἀθηρ*, *andhas*, *ador*;

³⁹⁾ Na některých mincích attických viděti jest Athenu útočící a držící v ruce kopí, provázenou dvěma hady. Beulé (les monnaies str. 170 n., srovн. 386, 390) vykládá je za zobrazení athenských bohů ochranných, Erichthonia a Kekropa. Srovн. i K. O. Müller, Handbuch der Arch. der Kunst §. 370. 5. Na mincích Xenokleových a Harmoxenových (Beulé na u. m. str. 356 n.) spatřuje se had, sova a otevřená skřinka, z níž vyskakuje Erichthonios v podobě hadí.

Curtius, Grundzüge⁴ str. 250) ani s kořenem *alθ* (idh, incendere; srovn. *alθω*, *alθήρ*, *alθρα*, aestus; Curtius, Grundzüge⁴ str. 249 n.). Právem srovnává Myriantheus (Die Agyptins, str. 145) jméno Athenino se sansk. slovem *athar*, zend. *ātar* (ignis), german. *ād*, eit. Srovn. vedská jména Atharvan, Atharju, příjmí boha Agnia.⁴⁰)

Je-li mínění toto správné, znamená *Ἀθήνη* bohyni [zářící]; jméno také hodilo se zajisté dobře bohyni luny. Významem rovná se tedy jméno její jmenům jiných bohů světelných, *Ἥώς*, *Ἥλιος*, *Ἀπόλλων* (ač-li totiž toto jméno správně spojuje Savelsberg s *ἥλιος*); neboť všecka slova tato odvozena jsou od kořene téhož významu (uš, Ušas, Usil = etruský bůh slunce). Také jména *Ζεύς*, Diana, Iuppiter (*V*div), a snad také Hera (dle Roschera z kořene svar) mají týž smysl. Etymologie Roscherova, jenž vyvádí jméno to z kořene vadh (*ῳθέω*), jest chybna.

Pochybně jest mínění těch batatelů, kteří tvrdí, že *Ἀθηναίη* znamená bohyni athenskou (Preller, Griech. Myth. I³ str. 152). Neboť nehledí ani k tomu, že nelze potom vyložiti formu *Ἀθῆνη*, kult bohyň této byl rozšířen téměř po celém Řecku a dosud není nikým dokázáno, že by byl v Attice aspoň vznikl. Spíše má pravdu Roscher, tvrdě, že plural *Ἀθῆναι* ukazuje k tomu, že povstaly Atheny spojením několika osad a že značí jednotu měst Athene posvěcených. Podobně jest i s jménem *Ἀλακομεναῖ*, jež utvořeno z přijmení Athenina *Ἀλακομένην*.

Obyčejné jinak odvozování jména Athen z kmene *ἀθ* (kvéstí; srovn. *Ἀνθήλη*, *Ἀνθήνη*, *Ἀνθηδάνη*; Curtius, Grundzüge⁴ str. 250), dle něhož znamenala by *Ἀθῆναι* město kvetoucí (Florentia), má leccos povážlivého. Jest sotva uvěřitelnlo, že by město na půdě, jež byla *σκιράς καὶ λεπτόγεως*, kteréž vyhýbaly se davy od severu se hrnoucí pro skrovnu její úrodnost (Thuk. 1. 2. 5), mohlo kdy zváno být kvetoucím.⁴¹⁾ Není-li mínění

⁴⁰⁾ K jakému kořeni patří tato slova, není dosud zjištěno (srovn. Grassman, Wörterbuch zu Rigveda s. v. *athar*). Z téhož kořene pocházejí snad řecká slova *ἀθαργῆς* (Hesychios: *ἀθαργος ἐπὶ γυναικός, ἐπὶ δὲ σιδήρου στερεός*), *ἀθάργιοι* (Hesychios: *αἱ μηδ διαπεπαγθενευμέναι*), *ἀθαργένη* (Kuhn, Herabkunft des Feuers str. 41). *Ἀθαργῆς* a *ἀθάργιος* znamenaly snad prvotně „obnivý, jasný“, pak „čistý“ (srovn. *ἴθ-αργός* jasný, idhár čistý, anglosas. *idål*, *sthn.* *ital.* čistý; Curtius, Grundzüge⁴ str. 249 n.). Také makedonské *ἄθις* (Hesych. = *ἐσχάρα*) a *ἄθη* (*οὐρανός*. *Μακεδόνες*, Hesych.), *ἄθασι* (*αἰθρία* Hesych.) nesouvisejí snad s kořenem idh (*alθ*), nýbrž s tímt. Od něho pochází také *Ἀθάρμας*. Ludwig, Agglutination oder Adaption str. 14 pozn. srovnává slovo to s Atharvan. Sanskr. *th* mění se v řečtině obvykle *v t*; v některých slovech však také zůstává *th*. Srovn. *knath* — *κνῆθω*, *grantha* — *γρόνθως*, *puth* — *πύθω*, *math* — *μόθως*, *ratha* — *φόθως*, *kutha* — *κεύθω* (Ludwig na u. m. str. 14. pozn.). Starou etymologii jména Athene (*Ἀθῆνη* = Amazonka), přijatou O. Grupperm (Phil. Wochenschrift 1883 str. 1348), nemohu pokládat za správnou.

⁴¹⁾ Curtius, Griech. Gesch. I⁴ str. 285 praví: „Es war kein üppiger Boden, auf welchem auch der Müsiggänger behaglichen Unterhalt findet,

Roscherovo správné, mohlo by jméno *Ἄθηναι* ovšem vykládati se z téhož kmene jako *Ἀθήνη*; pak znamenalo by se tím město vystavěné na suché, sluncem vyprahlé půdě, podobně jako Argos, jež také dostalo jméno od půdy suché a skalnaté (*πολυδίψιον Αργός*).

Že kult bohyň této kvetl nejvíce právě v Attice, k tomu nezavdalo příčinu jméno bohyň, nýbrž to, že obyvatelé této krajiny, spatřujíce v Atheně dárkyni noční rosy a množitelku úrody, pokládali ji právě za nejvhodnější bohyň ochrannou. Tedy jen místní poměry půdy a podnebí způsobily rychlý rozkvět jejího kultu v Attice.

Příjmí Pallas (*Παλλάς*) nevidí se mi odváděti z kořene pal (srovn. *πάλλαξ*, *παλλακή*, *παλλακίς* a j.). Význam 'panna' nebyl by nevhodný. Avšak Pallas slove také Titan, bratr Astraiův a Persin, syn Megamedův, otec Selenin (Hom. hymn. na Herma 100). Dále slove tak jeden Gigant (Apoll. 1. 6. 2), syn Lykaonův a konečně syn Herakleův a Pandionův. Jest tudíž správnější odvozovati toto jméno z kořene pal, mávati (*πάλλω*, *πάλος*, *πάλη* atd.). Pallas znamená tedy bohyň kopím mávající, totéž asi, co příjmí Iunonino Curitis a jméno Quirinus.

§. 8. Zbývalo by ještě naznačiti důvody, které přiměly mne k zamítnutí dosavadních mínění o významu Athenině. Z mínění dosud pronesených žádné neopíralo se o důkazy dostatečné. Pouze mínění Lauerovo a Roscherovo, že Athena jest bohyň blesku a mračen, opřené o důvody spolehlivější, třeba tuto mti na zřeteli.⁴²⁾

Proti tomuto mínění Lauerovu a Roscherovu svědčí především shodnost funkcí Atheniných s funkcemi Artemidy, Hery a Afrodity; shodnost ta jest tak zřejmá, že se musíme opravdu diviti, kterak ujít mohla mythologum tak znamenitým. Vyvinuly se ovšem u každé z jmenovaných bohyň nejdokonalejší vlastnosti jiné a převaha jediné, nebo více funkcí, jakož i spojené s tím zatemnění a zakrnění ostatních způsobilo, že ráz každé z bohyň těchto zdá se býti zvláštním podlé toho, prosvítá-li více rys ten společného jich významu či onen. Však základní ráz všech těchto bohyň jest zajisté týž; jsou-li tedy bohyňemi měsice Artemis, Hera a Afrodite, musí jí býti také Athena.

sondern steinig, wasserarm, grossentheils nur zum Gerstenbau geeignet;
überall, am Abhang der Kalkfelsen, wie in der sumpfigen Niederung
Arbeitfordernd und geregelten Fleiss.“

⁴²⁾ Dosud pokládaná Athena nejradiji za bohyň aetheru, Hera pak za bohyň vzduchu. Však aether a vzduch jsou všecky tak málo hmotné a smyslnému pozorování přístupné, že mítlo se hodily k zosobnění v bytostech božských. Nejstarší mythologické představy poutaly se na patrné, markantní předměty přírodní, jež těžko bylo nepozorovati. Nelze zajisté žádný příklad uvést ani z jiných mytologií za důkaz, že by kde aether neb vzduch byly základem božstva nějakého.

Dále ukazují rolnické slavnosti v kultu Athenině zřetelně, že nebyla v nich Athena slavena jako bohyně blesku a mraků, nýbrž jako dárkyně noční rosy. Jinak nebylo by možno jich vyložiti. Padají skoro vesměs do horké doby roční, kdy nepršívá v Řecku a kdy pršky, když se i dostaví, málo prospívají plodům zrajícím a kvetoucím stromům, ba spíše jim škodí.

Však důvodem nejpřánějším zdá se mně být, že Attika, v niž nejvíce rozkvétal kult Athenin, není bouřkami nijak bohatá. Srv. Mommsen, Griech. Jahreszeiten I str. 85, Delphika str. 3 n.: 'In Athen hat man nicht öfter Gewitter als in Posen; das Jahresmittel der Tage mit Donner ist 18. Zenithgewitter gehören zu den Seltenheiten... Ebenso gewitterarm ist Euboia... Von ganz Ionien überhaupt kann man sagen, dass es wenige Gewitter habe... Was den Peloponnes angeht, so lässt sich vermuten, dass die Ostseite (Argolis) ebenso gewitterarm sei, wie Attika und Euboia'; srovn. i str. 5. Za takých klimatických poměrů attických lze sotva souditi, že by se byl v Attice vyvinul k takovému rozkvětu kult bohyně blesku a mračen, jež moc svou mohla jevití několik jen dní v roce. Že však při zakládání a vývoji jakéhokoli kultu jsou důležitým momentem místní poměry kraje, dosvědčuje nepochybně kult Dia dodonského, jehož sídlem jest kraj, patřící k nejbouřlivějším z celého Řecka. Naopak co nejlépe hodila se pro Attiku a Peloponnes bohyně luny, dárkyně rosy noční, jež za léta velmi potřebna jest pro vznrost osení i stromů ovocných.

Jen jediná věc svědčí tuším pro mínění Roscherovo a ta snad jej také k mínění tomu přivedla. Jest to báj o narození bohyně, jež upomíná na narození vedského boha blesku Agnia, syna vod (mračen, apām napat). Však blesk (*κεραυνός*) byl u Řeků pokládán za něco mužského; proto podobá se již a priori pravdě, že zosobněn božskou bytostí mužskou. A v skutku shledáváme v řecké mythologii mužská božstva blesku, Hefaista a Promethea, ale žádnou bohyni blesku. Posléze dokazují také boje Atheniny s daemony oblačnými (Gorgonami, Giganty), že jest bohyní povznešenou nad bytostí oblačné, bohyní totiž světla, jakož soudím luny, jež (vedlé zoře) u Řeků a Římanů pokládána byla za bytost ženskou.⁴³⁾

⁴³⁾ O téžme předmětě pojednává stručně Pavel Stengel ve článku právě vyšlém „Die Sage von der Geburt der Athene und Aphrodite“ (Neue Jahrb. für Phil. 1885 str. 77 n.). S podivným výsledkem jeho badání nemohu souhlasiti; důvody proti jeho mínění shledá si snadno každý i z článku našeho, ač-li nedrží se téhož převráceného směru v mythologii jako Stengel. — V článku „O původním významu bohyně Athény“, uverejněném v Listech filol. r. 1883 str. 1. čísti jest na str. 5 ř. 7 *Κοράλιος* za *Κοράλιος* a vynechati jest na str. 12. ř. 26 slova ‘s aigidou’, na str. 15. ř. 2 zdola slova ‘v Eliid’ — ‘o krásu’.

Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea.

Napsal Hynek Vysoký.

I.

Obyčejné podání mytu o Telefovovi, jak je u Apollodora II, 7, 4, III, 9, 1 a Hygina fab. 99—101 nacházíme, jest toto¹⁾:

Aleovi, králi tegeiskému, dána byla věštba v Delfech, že zrodí-li se z jeho dcery Augy potomek, zahynou rukou jeho královi synové.²⁾ Král boje se vyplnění věstby té učinil dceru svou kněžkou bohyňě Atheny. Však později ubíráje se Herakles krajinou tegeiskou ku králi Augeiovi, učinil dceri králově neznaje ji, násilí.³⁾ Auge porodivši pachole, ukryla je ze strachu před přísným otcem svým ve chrámu bohyňě Atheny, jejíž kněžkou sama byla.⁴⁾ Činem tím uražena jsouc cudná, panenská bohyňě

¹⁾ Srov. Preller, Griech. Mythologie II³ str. 240—242, 418—419, W. H. Roscher, Ausführliches Lexikon der griech. und röm. Mythologie, seš. 5. str. 729—731.

²⁾ Tak vypráví rhetor Alkidamas v deklamaci Ὁδυσσεῖς κατὰ Παλαιρήδον προδοσίας §. 14: Ἀλεως . . . ἀφικομένω εἰς Δελφοὺς ἔχοντος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, διὰ αὐτῷ ἔγονος ἐκ τῆς θυγατρός εἰ γένοιτο, ὑπὸ τούτου δὲν τοὺς νίοὺς αὐτοῦ ἀπολέσθαι, ἀνούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἀλεως . . . καθιστησι τὴν θυγατέρα λέσειαν τῆς Ἀθηνᾶς εἰπών, εἰ ποτε ἀνδρὶ συγγενήσεται, θανατόσειν αὐτήν. Mimochodem třeba poznamenati, že jméno Aleos příši některé Ἀλεως, jiní Ἀλεος nebo Ἀλέος.

³⁾ Apollodor II, 7, 4. Nesmyslně praví Alkidamas Odyss. §. 15: . . . ἀφικνεῖται Ἡρακλῆς στρατευόμενος ἐπ' Αὐγέαν εἰς Ἡλίαν καὶ αὐτὸν ἔβανται ὁ Ἀλεως ἐν τῷ λεόδῳ (!) τῆς Ἀθηνᾶς. Ιδὼν δὲ ὁ Ἡρακλῆς τὴν παῖδας ἐν τῷ νεώ ὑπὸ μεθῆσας συνεγένετο. Také u Euripida Auge frag. 267 (Nauck) omlouvá Herakles skutek svůj opilstvím: νῦν δ' οἶνος ἔξεστησε μ'. ὄμολογος δέ σε | ἀδικεῖν, τὸ δ' ἀδίκημ' ἔγενετ' οὐκ ἔκονάσον. Srov. též Seneca Herc. Oet. vv. 366—368 (ed. Leo): Arcadia nempe virgo, Palladios choros | dum nectit, Auge, vim stupri passa excidit, | nullamque amoris Hercules retinet notam. Moses Chosroenus di na jednom místě otištěném u Angelia Maia v pozn. k milánskému vydání Eusebia str. 294: Dum in Arcadiae quadam urbe festum Minervae celebraretur, cum eiusdem sacerdote Augea (sic), Alei filia, choreas in nocturnis sacris agitante rem Hercules habuit, qui et huius furti testem reliquit ei anulum.

⁴⁾ Aristofanes Žáby v. 1079, 1080 tvrdí dokonce ústy Aischylovými, že Auge porodila Telefa ve chrámu: οὐ προαγωγοὺς κατέδεξεῖς οὐτος (= Euripides) | καὶ τικτούσας ἐν τοῖς λεόδαις . . . , k čemuž poznamenává schol. rukop. Paris. 2821: τικτούσας μὲν ἐν τοῖς λεόδαις, ὡς η Ἀνγη η Θρηγάτηρ Ἀλέον λέσεια οὖσα Ἀθηνᾶς ἐν τῷ λεόδῳ γεννᾷ τὸν Τηλεφόν. U Euripida Auge frag. 268 N. ospravedlňuje se posměšně Auge proti Athéně: σκύλα μὲν βροτοφθόρα | χαίρεις ὄρωσα καὶ νεκρῶν ἕρειπια, | ιοὺ μιαρά σοι ταῦτ' ἔστιν· εἰ δ' ἔγω ἔτεκον, | δεινὸν τόδ' ήγει; ovšem v tomto frag. netvrď se nikde, že Auge porodila ve chrámu, Auge omlouvá se zde pouze, že nezůstala cudnou kněžkou. Ve frag. 697. z Telefa Euripidova patrno však, že Telefos narodil se ne ve chrámu, nýbrž na pohoří Παρθένιον ὅρος zvaném. Mluví tam totiž Telefos: Ανγη γὰρ Ἀλέον παῖς με τῷ Τηλεφίῳ | τίκτει λαθραῖσις Ἡρακλεῖ ἔνοιδ' ὅρος | Παρθένιον, ἐνθα μητέρ', ὡδίνων ἐμῆν | ἔλυσεν Ελλείθυια. Budť tedy Euripides jiného podání při-

sešle na krajinu tegeiskou ránu morovou.⁵⁾ Aleos pak tázaje se věštby na příčinu toho neštěstí zví, že svatyně Athenina jest po-skvrněna. I dá prohlédnouti chrám a nalezne v něm pachole novorozené. Tím rozlícen jsa dá děcko pohoditi na pohoří *Παρθένιον* v tatáž místě, jež byla kdysi svědkem pohanění Augina.⁶⁾ Zde, vypráví báje dále, smilovala se laňka nad opuštěným pacholetem a mlékem svým je krmila. Brzo však nalezli pastýři okolní dítko a slitovavše se vzali je a chovali u sebe davše mu jméno Telefos.⁷⁾ Tak rostl mladistvý synek Herakleův v bezpečném útulku u pastýře, jehož za otce svého pokládal. Zatím však stihl matku jeho, nešťastnou Augu, přísný trest otce jejího, krále Alea.

Dal ji totiž Aleos schytralému mořskému Inpičovi Naupliovi, synu Amymony a Poseidona,⁸⁾ s rozkazem, aby ji vrhl do moře. Ve výkladu však o trestu Augy pověsti se rozcházejí.

držel se v tragedii Auge a jiného v Telefu anebo Aristofanes zde — jako i jinde — přehání. Apollodor II, 7, 4 dí, že Auge τεκούσα πεντρά τὸ βρέφος κατέθετο ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς a totéž opakuje III, 9, 1. Z Apollodora čerpal patrně Tzetzes, jenž v pozn. k Lykofronovi v. 206 dí: ήτις Αὔγη τὸ βρέφος ἐν τῷ τεμένει τῆς Ἀθηνᾶς ἔθετο. Diodor IV, 33, 7 nn. vypráví, že Aleos spozoroval vinu Auginu a nevěře, že svědecem jejím jest Herakles, dal ji Naupliovi utopit. Na cestě k Naupliovi prý Auge porodila na pohoří *Παρθένιον* pachole a ukryla je v houští. S tím srovnávají se Pausanias VIII, 48, 7, Alkidamas Odys. §. 15 a 16, poněkud též Hyginus fab. 99.

⁵⁾ Apollodor II, 7, 4 dí, že to byla rána morová (*λοιμῷ δὲ τῆς χώρας φθειρομένης*), ale III, 9, 1 vypravuje, že Athena seslala neúrodu (*ἀκάρπου τῆς γῆς μενούσης*). Tzetzes k Lykofron. v. 206 mluví též o moru (*λοιμῷ δὲ κατασχόντος*...). Snad u Euripida Auge frag. 269 N. πόλις νοσούσα = obec ranou morovou stížená, srovn. Sofokl. O. T. 636 γῆς οὐτω νοσούσης.

⁶⁾ Srovn. Pausanias VIII, 47, 4: ἔστι δὲ ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον τοῦ ναοῦ κοίνην, καὶ ἐπὶ ταύτῃ βιασθῆναι τῇ κοίνῃ φασὶν Αὔγην ὑπὸ Ἡρακλέων, οὐδὲ ὄμολογοῦντες Ἐκαταίῳ τὰ ἔσ αντήν. Z tohoto místa jakož i ze zprávy Pausaniovy VIII, 4, 9 patrn., že Pausanias ve výkladu báje této čerpal z Hekataia (*τῷ Ἐκαταίῳ λόγῳ*...). Srovn. i Ovid. Heroid. IX, 49 nn., kde píše Deianeira: non ego Partheniis temeratam vallibus Augen | nec referam partus . . .

⁷⁾ Dle jiné variace mytu, již zachoval Diodor IV, 33, 7 nn., nalezli sice pastýři Telefa v lese, ale darovali jej králi svému Korythovi, jenž chlapce ὡς ἰδιον νιὸν ἔτρεψε προσαγορεύσας Τήλεφον ἀπὸ τῆς τρεφούσης ἔλαφον. Táž směšná etymologie jest u Apollodora II, 7, 4: θηλήν μερ γάρ αρτιόκος ἔλαφος ὑπέσχεν αὐτῷ, III, 9, 1 θηλήν ὑποσχούσης ἔλαφον Τήλεφος ἔκλιθη, u Tzetza k Lykofr. v. 206: θηλάζει δὲ τοῦτο ἔλαφος. Hyginus fab. 99: Telephum, quoniam cerva nutrierat. Ostatně ještě Scheiffele v Pauly-ově Realencyklopaedie s. v. Telephus VI, 2. str. 1654 soudí, že Telefos souvisí etymologicky s θηλάζειν a ἔλαφος (!). Obyčejná báje, že Telefos vyrostl u pastýřů, je u Apollodora II, 7, 4 a III, 9, 1 a u Hygina fab. 99. že Telefos byl laní kojen, o tom zmiňují se ještě Pausanias VIII, 48, 7; VIII, 54, 6, IX, 31, 2, Quint. Smyrn. VI, 135—142, Lukian de sacrificiis 5: Ζεὺς ὑπ' αἰγῶς αἱτησάφη καθάπερ ὁ Τήλεφος ὑπ' ἔλαφον, Moses Chosroenus u A. Maia k milanskému vyd. Eusebia str. 294.

⁸⁾ O Naupliovi srovn. Preller, Griech. Myth. II³, 51, o lupičství jeho zmiňuje se Alkidamas Odyss. §. 13 (Blass). Úkol, který v naší

Dle jedných totiž⁹⁾ nevrhl Nauplios Augy do moře, nýbrž daroval ji Karům do Asie se plavícím, Karové pak prodali ji Teuthranovi, králi Mysův. Teuthras zamilovav se do sličné dívky pojal ji za manželku.

Zatím Telefos, jenž u pastýře vyrostl v jinocha, pátral všude po matece své a nemoha se jí dopátrati, otázal se věštby delfské, kde by nalezl matku svoji. Dáno mu v odpověď, aby se odebral do Mysie, tam že matku svoji nalezne. Telefos uposlechl, odebral se do Mysie a v královském sídle Teuthrantově nalezl v choti králově svoji matku. Teuthras pak nemaje potomků mužských, dal Telefovi dceru svou Argiopu za chot¹⁰⁾ a po brzké potom smrti Teuthrantově stal se Telefos králem Mysie.

báji byl Nauplioovi svěřen, nebyl jediný toho druhu. Také král Katreus odevzdal Nauplioovi své dvě dcery, Aéropu a Klymenu, by je do moře hodil. Srovn. Sofokl. Aias v. 1295 nn. a schol. k tomuto mistu. O Nauplioovi jednala také tragoedie Sofokleova *Ναύπλιος πνωκαεὺς* (*ναυπαλέων*). Látkou této tragoedie bylo vypravování, jak Nauplios Řeky vracející se od Troje za bouřné noci lstitvě přilákal ohněm do skalisek u mysu Kafarea, by se pomstil za úkladné zavraždění syna svého Palameda. Rekové tu většinou utonuli, ti pak, kdož unikli a ku břehu plavali, byli od Nauplia zabiti. Srovn. Seneca Agamemnon 557—578 ed. Leo. Soudím, že Welcker, Griech. Tragoed. I, str. 184—191 právem se domnívá, že Nauplios *πνωκαεὺς* a *N. ναυπαλέων* byla táz tragoedie a ne dvě tragoedie různé, jak soudík Brunck a Huschke, nyní také Nauck. Ze Sofokleova Nauplia zachovalo se 14 fragmentů, srovn. Nauck, Trag. Graec. frag. str. 177—180. Z fragmentů těch hlavně vyniká frag. 398. (u Naucka), kde však v 2. verši musí se asi čísti s Gomperzem *γῆμέρα φθάρτη* místo rukopisného *εἰδός ἐτέρα θαρεῖν*, pak frag. 396. ličící zásluhy Palamedovy.

⁹⁾ Diodor IV, 33, 9 nn. Apollodor II, 7, 4 a III, 9, 1 praví, že Nauplios přímo odevzdal Angu Teuthrantovi. S Apollodorem srovnávají se celkem Alkidamas Odys. §. 16, jenž však vypravuje, že Telefos zároveň s matkou svou byl Teuthrantovi prodán, Auge stala se chotí, Telefos synem jeho, dal pak Teuthras Telefa Priamovi na vychování. Tzetzes k Lykofronovi v. 206 drží se Apollodora. Jiné podání zachoval Hyginus fab. 99: Ipsa autem Auge patrem suum timens profugit in Mysiam ad regem Teuthrantom, qui cum esset orbus liberis hanc pro filia habuit. Podivné jest, co vypravuje Moses Chosroenus na místě svrchu uvedeném: Iam Augeae pater stupro cognito excandescens Telephum . . . abici, Augeam autem abyssu submergi mandavit. Interim Hercules ad eam regionem delatus deque re gesta sua ex anulo admonitus, et puerum ex se genitum eripuit et parentem ipsam ab instantे mortis discrimine expedivit. Praeterea dicitur Teuthras ex oraculo Augeam deinde uxorem duxisse Telephumque in filii loco habuisse. Meineke, Fragm. comic. Graec. V, 1, str. 57 soudí, že snad Moses Chosroenus podává zde obsah komoedie Filyllovy *Ἄργη* nebo jiného komika, jenž tutéž látku spracoval.

¹⁰⁾ Diodor IV, 33, 12. Ale Quint. Smyrn. VI, 135 a 136, Servius k Verg. Ecl. VI, 72 tvrdí, že chot Telefova byla Astyoche, sestra Priamova, dcera Laomedontova; schol. k Odysseji α, 520 a Dictys Cret. II, 5, že Astyoche byla dcerou Priamovou. Tzetzes pak čerpaje z Filostrata Her. str. 92 Boiss. tvrdí k Lykofr. 1249, Chiliad. XII, 951, Antchomer. 278 nn., že chot Telefova slula Hiera. Dle Hygina fab. 101 byla chotí Telefovou Laodike, dcera Priamova.

Jiné ne méně rozšířené podání¹¹⁾ báje bylo, že Nauplios uposlechl rozkazu Aleova a Augu spolu s novorozeným Telefem do skříně (*λάρναξ*) uzařel a do moře hodil. Leč mocnou a ochrannou rukou Atheninou řízena jsouc skříně dostala se neporušená do ústí řeky Kaiku. Zde nalezli ji obyvatelé krajiny tamnější a otevřevše ji viděli dívku s pacholetem. I přivedli Augu s dítkem jejím před krále svého Teuthranta, jenž zamílovav si dívku neznámou učinil ji chotí svou, Telefa pak přijal za vlastního syna.

V jednom podání všechny báje bez výminky se shodují, totiž, že Telefos nalezl v Teuthrantovi svého druhého otce a že po smrti jeho nastoupil na vládu v Mysii. Jakožto mocný a slavený král Mysie požíval Telefos úplného štěstí po celou řadu let. Leč táz výprava Řeků, jež zničiti měla kvetoucí město Priamovo, stala se osudnou také pro Telefa. Když totiž Řekové odpluvše z Aulidy přistáli ku pobřeží asijskému v Mysii, domnívajice se, že země ta jest již říše Priamova,¹²⁾ jali se ji pleniti a páli. Telefos zpraven byv o tomto řádění nepřátel kvapí s lidem svým na pomoc. Krutý boj strhne se, obě vojska bojují hrdinsky.¹³⁾ Již padl značný počet Řeků rukou Telefovou, mezi nimi také hrdinný Thersandros,¹⁴⁾ syn Polyneikův, a již zdalo se, jako by

¹¹⁾ Nejstarší spisovatel, jenž tuto zprávu podával, byl starý logograf Hekataios, jak dosvědčuje Pausanias VIII, 4, 9. Tato zpráva Pausaniova je 345. fragmentem Hekataiovým ve sbírce bratří Müllerů: Frag. histor. Graec. str. 27. Také Euripides přidržel se této variae mythu, jak svědčí Strabon XIII, 615 c. Pausanias VIII, 4, 9 vypravuje, že v Pergamu nad Kaikem okazoval se za jeho dob náhrobek (*μνήμα*) Augy a popisuje náhrobek ten, VIII, 54, 6 pak vypráví, že Telefos měl zvláštní *τέμενος* v Arkadii na pohoří *Παρθένον*, o čemž srov. Welcker, Griechische Götterlehre, III, str. 259.

¹²⁾ Zajímavo jest, jak argumentuje vinař (*αὐπελογός*) u Filostrata Heroikos str. 82 vyd. Boissonade-ova, že Řekové věděli, že země, kterou plení, není Troia, nýbrž Mysie: 1. měli za vůdce cesty Kalchanta věštce, ten tedy věděl, kde jsou; 2. byli v Mysii pastýři, ti by jim byli řekli jméno země; 3. Odysseus a Menelaos byli již s poselstvím v Troji a znali území to. Spíše tedy zúmysla (*ἐνόντες*) Řekové Mysii plenili, slyšice, že je lidnatá a bohatá; snad také báli se, že by Mysie sousedíc s Troiou pomáhala jí v boji.

¹³⁾ O boji Telefově proti Řekům jednají Hyginus fab. 101, Dictys Cret. II, 1—4, Pausan. I, 4, 6, IX, 5, 14, Libanios Declam. dil III, str. 230 vyd. Dindorfova, schol. k Aristof. Oblakům v. 921, schol. Venet. A k Iliadě I, 59, Tzetzes k Lykofronovi v. 206 a 211, hlavné však Filostratos Heroikos str. 82—92 vyd. Boissonade-ova. Také „básník“ Tzetzes opěvuje boj Telefa s Řeky v Chiliadách VI, 660—665, Antehomer. 260—285. Srov. ještě Pind. Olymp. IX, 106 nn., Isthm. IV, 51, VII, 106 nn. ed. Christ. Anth. Palat. II, 657 a XI, 110 vyd. Jacobsova, Ovid. Met. XII, 111 nn.

¹⁴⁾ Proklos v 1. knize své chrestomathie u Kinkla, Frag. epic. Graec. str. 18 a 19 (obsah kyklické básně Kypria). Pausanias IX, 5, 14. Filostratos Her. str. 84 jmenuje jako nejudatnější bojovníky z družiny Telefových Haima, syna Areova, Helora a Aktaia, syny boha řeky Istru. Z Filostrata vzal tato jména Tzetzes Antehomer. 273 a 274: *Τηγλεφος*

záhuba Řeků byla neodvratná, když přikvapil na bojiště Achilleus. Telefos spatřiv Achillea, jenž „v jasné zbroji své bohem býti se zdál,“ dal se na útěk, byl však Achilleem dohoněn a jedovatým kopím, jimž šlechetný Kentaur Cheiron zahynul, poraněn.¹⁵⁾ Mysové potom rozprchli se, ale ani vítězství Řeků nebylo skvělé. Ztrativše množství bojovníků ustanovili se k návratu do Aulidy. Na moři však překvapeni byli velikou bouří, jež je na různé strany zahnala. Achilleus zahnán byv na ostrov Skyros, přijat byl pohostinně na dvoře krále Lykomeda,¹⁶⁾ jiní dostali se do Aulidy, odkudž se do vlasti své navrátili.¹⁷⁾

Zatím rána kopím Achilleovým Telefovi zasazená víc a více se jitřila.¹⁸⁾ Všechny léky, jichž Telefos byl užil, minuly se účinkem.

αὐτὸς γὰρ καὶ Αἴμος, ἄναξ Ἀρείδης, | πρὸς δ' αὐτὸν Ἐλωός τ' Ἀκταῖός τ', Ἰστροῦ γενέθλη . . . Filostratos ibid. str. 92 vypravuje, že také ženy Mysů jako Amazonky bojovaly koňmo proti Rekům majice v čele svém královnu Hieru, chof Telefovou, která padla v boji rukou Nireovou. Také tento moment vzal Tzetzes z Filostrata, vykládaje v Chiliadách XII, 949—952 význam příslöví: καὶ εἰ μνοῦς θάψος η̄ λεὶς μαχομένη, u něj však bojuje Hiera a držina její s vozů. Obsírněji ještě péje Tzetzes o statečnosti a smrti Hierině Antehomer. vv. 275—285.

¹⁵⁾ Tzetzes k Lykoforoví v. 206—211 vypráví, že pádem Telefovým vinen byl Dionysos, jenž dal vyrůst na bojišti viunné révě, ve které zapletl se Telefos a tak Achilleem byl dohoněn. Lykofron Alexandra v. 211—215 narází temně na tuto báj: φ (—Agamemnonov) θυμάτων πρόσωπαιον ἐπίτινων χαρίν | δειλουν Ἐνοχῆς Φηγαλεὺς Φαυστήροις, | λέοντα θοίνης, ἵχρος ἐμπλέξες λύγοις, | σχῆσει, τὸ μὴ πρόδόξον αἰστόσωις στάχνην | κείοντ' ὁδόντι καὶ λαψυστιαῖς γνάθοις, ibid. v. 1246, 1247: Μυσῶν ἄνακτος, οὐ ποτ' Οἰκουρός δόσον | γνάμψει θεοίνος, γνῖα συνδήσεις λύγοις. Tzetzes pokládá báj tu za allegorii a vykládá ji rationalisticky, že bud κάτοινος ὅν (!) ὁ Τήλεφος ἡ αὔτελον πλάδοις ἐπισχεθεὶς τιτρω- σηται ὑπὲ Αχιλλέως. Od toho, že k pádu přivedl (εσφηλε) Telefa, zván Dionysos Σφάλτης (Lykofron Alexandra v. 207). Dionysos učinil to dle Lykofrona za odměnu hojných obětí, které mu Agamenon přinášel. Schol. Venet. A k Iliadě I, 59 zmiňuje se o hněvu Dionysa proti Telefovì: ἐν δὲ τῷ τρέχειν ἐμπλανεῖς (sc. Τήλεφος) αὔτελον πλήματι τὸν μηρὸν τιτρώσκεται, νεμεσήσαντος αὐτῷ Διονύσου, ὅτι ὅρα ὑπὲ τούτον τιμητὸν ἀψήσητο. Snad tuto báj znal již Pindar Isthm. VII, 106 nn.: Ἀχιλέος. | δὲ καὶ Μύσιον αἴμελοεν | αἴμαξες Τηλέφον μέλανι ράινων πεδίον.

¹⁶⁾ Nejstarší zmínka o tom byla v eposu kyklickém Πλιάς μυορός; srovн. 4. fragm. z básně té u Kinkla, Epic. Graec. frag. dil I. str. 40: Πηλείδην δ' Ἀχιλῆα φέρει Σκυρούντε θύελλα, | ἐνθ' ὁ γ' ἐς ἀργαλέον λιμένν' ἵκετο νυκτός ἔκεινης. Verše ty zachoval schol. Ven. (B) k Iliadě T, 326: ὁ δὲ τὴν μυροὺς Πλιάδα γράψας (φησίν) ἀναζευγγύνεται αὐτὸν (sc. τὸν Ἀχιλέα) ἀπὸ Τηλέφου προσορμισθῆναι ἐκεῖ a pak následuje frag. 4. Také kyklické epos Kypria jednalo o příchodu Achillea na Skyros, svr. Kinkel ap. cit. str. 19.

¹⁷⁾ Proklos v 1. knize Chrestomathie u Kinkla str. 19, Strabon I, 10, Libanios Declam. díl III. str. 230 ed. Dindorf. Dictys Cret. II. 1-7.

¹⁸⁾ Anth. Palat. díl II. str. 657 Jacobs: νῦν ὅλοὸν μηδὲ κεύθων βάρος οὐα λιπόνοντος | τήκεται, ἐμψύχῳ σαρκὶ συνελκόμενος. Také vypravování Hyginovo fab. 101 o ráně Telefově má ráz básnický: Ex quo vulnere cum in dies taetra cruciatu angeretur, petit sortem Výraz taetra cruciatu jest patrně vzat z nějaké tragodie (z Enniova nebo spíše

Posléze hroznými mukami jsa trápen poslal Telefos do Delf otázat se věštiho Apollona, co by jej vyléčilo. I dána mu věšta: *ό τρώσ-σας ναι λάσεται.*¹⁹⁾

Touto věštobou veden jsa Telefos vydal se na cestu do Argos, kde právě bohatýrové řečtí byli shromážděni radice se o další výpravě proti Troji, mezi nimi byl také Achilleus.²⁰⁾ Achilleus uposlechl věšty a to tím spíše, jelikož Telefos slíbil, že bude vůdcem výpravy Řeků proti Troji.²¹⁾ A tak vyhojil Achilleus ránu Telefovou týmže kopím, kterým mu ji byl zasadil.²²⁾ Telefos pak vyplnil slib svůj a okázav Řekům cesty, jimiž by se bráti měli, navrátil se do Mysie.

Acciova Telefa?), aspoň taeter i cruciatus jsou výrazy u tragiků římských a hlavně u Accia oblibené, srovn. Accius frag. v. 553 Ribbeck: *venae . . . taetros cruciatus eient, Accius v. 615 vestitus taeter, 374 taetra veste, 606 vulnere taetro, 33 taetra ad saxa, 556 haec taetri-tudo mea.* Že sloh Hyginů často upomíná na tragedie římské, ze kterých spisovatel čerpal, poznal již Moric Schmidt a sebral těchto reminiscencí značný počet v úvodu svého vydání Hygina, nešetře však mnohdy pravé míry. Ve slohu Apollodorové podobným způsobem shledává stopy tragiků řeckých nejnověji Maxmilian Mayer v časopise Hermes, 1885, 1. seš. str. 112, pozn. 1.

¹⁹⁾ Schol. k Aristof. Oblakům v. 921, Libanios III, 230, Lukian Nigrinos 38, Hyginus fab. 101, Dictys Cret. II, 10. Na tuto věstbu vztahuje se také známý něžný epigramm v Anthologii Palatinské: *Τήλεφον ὁ τρώσσας ναι ἀκέσσατο· μη σύγε πονηῃ | εἰς οὐρανὸν γίνεται πικροτέρην*.

²⁰⁾ Že Telefos odebral se do Argu k Agamemnonovi, tvrdí Proklos v 1. knize své Chrestomathie vypravuje obsah Kyprí, Kinkel str. 19, Libanios III, 230, Schol. Venet. A k Iliadě I, 59, Hyginus fab. 101, Dictys II, 10. Neurčitá a zmatená jest zpráva scholiasty k Aristof. Oblakům v. 921: *Ἄχιλλευς . . . τῆς Πυθίας ὁ τρώσσας λάσεται ἀνελούσης παραγενόμενον* (sc. *Τήλεφον*) *εἰς Θετταλίαν τῷ χορηφῷ πεισθεῖς θεραπείας ηξίωσε.* Dle této zprávy neúčastnil se Achilleus ještě výpravy proti Troji a proto nucen byl Telefos ve vlasti jeho jej vyhledati. — Že Telefos v rouchu žebráckém do Argu se ubíral, aby nebyl od nepřátel svých poznán, bylo výmyslem Euripidovým; srovn. O. Ribbeck: Die römische Tragödie str. 195. Euripides chtěl tím po způsobu svém vzbudit soucit pro reka svého v srdcích diváků.

²¹⁾ Proklos v 1. knize chrestomathie podávaje obsah Kyprí: *ἔπειτα Τήλεφον κατὰ μαντείαν παραγενόμενον εἰς Ἀγρος λατταὶ Ἀχιλλεὺς ὡς ήγειμονα γενησόμενον τοῦ ἐπ' Ἰλιον πλοῦ,* Kinkel str. 19. Libanios III, 230: *τῶν ἀλγηδόνων πανέται (Τήλεφος) ταῖς νανσίν ὄμολογήσας ήγήσεσθαι. ναι γίνεται τῆς λατρείας μισθὸς η τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων ἀπαλλαγῆ.* Srovn. též schol. k Iliadě I, 59.

²²⁾ Horat. Epod. 17, 8–10, Ovid. Remed. amor. 47 a 48, Met. XII, 112, Trist. V, 2, 15 nn., Seneca Troades 215–218 ed. Leo, Claudianus carm. 39, 48. Skepticky praví Plinius Nat. hist. XXV, 5, sect. 19: *Invenit et Achilles discipulus Chironis qua volneribus mederetur. quae ob id Achilleos vocatur. hac sanasse Telephum dicitur. ali primum aeruginem invenisse utilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspidi decutiens eam gladio in volnus Telephi.* XXXIV, 15, sect. 45: *est et robigo ipsa in remedii, et sic proditur Telephum sanasse Achilles, sive id aerea sive ferrea cuspite fecit. ita certe pingitur ex ea decutiens gladio.*

O původním významu Augy a Telefa jednati není úkolem našim; tolik však dovoleno budiž nám podotknouti, že již jméno samo svědčí, že Auge není nic jiného nežli personifikace zářícího světla luny, syn pak její Telefos že personifikuje světlo hvězdy jitřenky.²³⁾

Mythos o Telefovovi tak rozmanitý a hojný byl oblíbenou látkou básníků řeckých a již od dob nejstarších shledáváme u nich zmínky, reflexe a reminiscence na tuto báji.

Převi Iliady a Odysseie neznali snad ještě mytu o Telefovovi nebo znajice jej, neměli příležitosti zmínti se o něm; vůbec jméno Telefos direktně ani v Iliadě ani v Odysseji nepřichází. Pouze na jednom místě Odysseie²⁴⁾ skrývá se jméno Telefovovo v patronymiku *Τηλεφίδης*. Z toho místa Odysseie vysvítá, že básník věděl, že Telefos byl králem Mysic, ježto připomíná se tu kmen Keteiů (*Κήτειοι*) v Mysii sídlících jakožto ozbrojená družina Telefova syna Eurypyly.

První básní, která obšírně vykládala o Telefovovi, jeho poranění a vyhojení, bylo nejslavnější epos kyklické Kypria. Ze skladatel básně této opěval osudy Telefovovy, vysvítá ze zprávy grammatika Prokla, jenž v chrestomathii své podávaje obsah slavného tohoto eposu vypravuje o bitvě Telefově s Řeky, poranění jeho Achilleem a vyhojení rány té původcem samým v Argu.²⁵⁾ Bohužel nezachoval se nám právě z této části Kypri žádný fragment, z něhož bychom souditi mohli, jak asi básník v jednotlivostech mythus tento spracoval. Ztráty té tím více jest želeti, poučadž velmi pravdě se podobá, že Euripides látku ku svému Telefu právě z Kypri čerpal, jako vůbec Euripides rád látky ku dramatům svým z Kypri vybíral.²⁶⁾

Z počsie epické přešel mythos o Telefovovi do poesie dramatické a zde pěstován byl s horlivostí velikou. Všichni tři mistři a nesmrtelni skladatelé tragedií, Aischylos, Sofokles, Euripides, mimo to i mnozí z pozdějších tragiků (na př. Agathon, Moschion)

²³⁾ Creuzer: Symbolik und Mythologie, díl II. str. 780, 781, Preller, Griechische Mythologie II^a str. 240, 241, Schirmer v Roscherově Ausführ. Lexikon der griech. und röm. Mythologie, seš. 5, str. 731.

²⁴⁾ Odysseia l 519. Zde táže se Achilleus Odyssea v podsvětí na syna svého Neoptolema, načež Odysseus chválí Neoptolemovu statečnost, vypráví, že mnoho troiských vojínů zabil a mezi nimi také spojence Trojů, Telefouce Eurypyly. První báseň, která činy Eurypyly oslavovala, byla *Iliás μυρού*, aspoň Proklos vyprávěje obsah tohoto eposu kyklického praví: *Ἐνώπινός δέ ὁ Τηλέφον επίκουρος τοῖς Τρωσι παρεγίνεται, νοί ἀριστεύοντα αὐτὸν ἀποκτείνει Νεοπτόλεμος*, Kinkel str. 37. Z básníků nám zachovaných opěvuje hrdinství Eurypylovo Quintus Smyrnský v 6. a 7. zpěvu své básně, smrt jeho VIII, 199 nn., Tzetzes Posthomérica vv. 518—522, 558—565.

²⁵⁾ Kinkel: Epicorum Graecorum fragmenta, díl I. str. 18 a 19.

²⁶⁾ Tak na př. dojista čerpal Euripides z Kypri látku ku svému Alexandru, Palamedu, Ifigeneii v Aulidě, k tragedii *Συνύρια* (Achilleus na dvoře Lykomedově), ku Protesilaovi atd.

spracovali látku tuto, jež ovšem mnohými rysy svými básníky dramatické k sobě vábiti musila.

V následujícím pokusíme se obšírněji pojednat o způsobu, kterým spracovali mythos o Telefovi Aischylos a Sofokles; o Telefu Euripidově jednat bylo by nyní po důkladných monografiích Geelově a Beckově²⁷⁾ zbytečno.

II.

Báje o Telefovi u Aischyla.²⁸⁾

V seznamu dramat Aischylových zachovaly se tituly dvou tragoeidií, jež za předmět měly báji o Telefovi, Mysové a Telefos. Z obou těchto tragoeidií Aischylových nezachovalo se nám skoro nic, o žádné z těchto tragoeidií nepodávají nám starí spisovatelé nějaké závažnější a obšírnější zprávy. To, jakož i podobná tomu analogie u Sofoklea, jehož tragodie o Telefovi hned *Tήλεφος* hned *Μυσοί* se cituje, přiměla Heyne-ho²⁹⁾ k tomu mínění, že Telefos a Mysové byla jedna toliko tragodie. Avšak mínění Heyne-ovo nedošlo, jak soudíme, právem žádného souhlasu. Nebo důvod nejzávažnější proti Heyne-ovi jest zajisté starý seznam tragoeidií Aischylových, kde výslovně *Tήλεφος* a *Μυσοί* zvláště se kladou, Fotios, Suidas a Stefanus Byzantský výslovně citují tragoeidií *Μυσοί*, naproti tomu Platon, Clemens Alexandrijský a Hesychios výslovně citují tragoeidií *Tήλεφος*, a že konečně ku dvěma tragoeidiím o Telefovi Aischylos měl s dostatek látky, to vysvitá zřejmě z bohatosti mythu, jak jsme jej svrchu naznačili. Ovšem nelze podrobně určiti, jaký byl obsah těchto tragoeidií Aischylových, o nichž nyní zvláště pojednáme.

a) *Μυσοί*.

Telefos zabil v Tegeji bratry matky své Augy, Hippothoa a Nerea, z příčiny nám neznámé (Hyginus fab. 244). Chtěje tohoto poskvrnění vraždou sprostěn býti, tázal se bez pochyby věšty, kdo by jej očistil. Dáno mu za odpověď, že v řece Kaiku v Mysii dostane se mu prvním knězem žádoucí očisty. Telefos uposlechl věšty té, odebral se do Mysie nemluvě po celou cestu

²⁷⁾ Jacob Geel: De Euripidis Telepho, otištěno v *Commentationes Latinae instituti Reg. Belgici*, vol. IV. 1830. Beck: *Telephos. Versuch einer Nachdichtung der gleichnamigen Tragödie des Euripides mit Einleitung und Anmerkungen* (Blätter für das bayrische Gymnasialschulwesen, svazek V, 1869, str. 324—366).

²⁸⁾ Welcker: *Die aeschylische Trilogie Prometheus und die Kabirenweih zu Lemnos*, I. dil., str. 562—563, *Die griechischen Tragoedien etc.* I. dil., str. 31—32, 53—57.

²⁹⁾ Heyne v poznamenání k Apollodorovi str. 268.

ani slova, jak to obyčejem bylo vrahů, kteří chtěli býti očistěni, v řece pak Kaiku byla vina jeho smyta.

Tolik pouze možno souditi o obsahu tragoedie Aischylov. Děj tento zdá se ovšem velmi chudým a málo dramaticky zauzeným, avšak při známé jednoduchosti tragoedií Aischylových nesmí nás to překvapiti. Možno ovšem a také pravděpodobno jest, že Aischylos v tragedii svou přijal ještě některé jiné rysy a motivy nám nyní již neznámé; tak na př. Hartung soudil, že v tragedii této Telefos nalezl matku svou a že Teuthras ustavnil jej svým nástupcem. Moment tento velmi jest pozoruhodný a zajisté bylo by to dramaticky účinné a Aischyla hodné, kdyby byl Telefos hledaje očisty v řece Kaiku nejenom smytí viny své, nýbrž ještě matku dlouho hledanou nalezl.

Že věštba kázala Telefovi, by hledal spásy v řece Kaiku v Mysii, to, jak se zdá, vychází z toho na jevo, že by byl Telefos dojista nešel za očistou až do Mysie, nýbrž někde blíže by si ji byl hleděl opatřiti. Že pak Telefos vskutku šel z Tegeie do Mysie, vysvítá z Aristotelovy Poetiky hlava 24. p. 1460 a 32: ὅσπερ . . . ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφωνος ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων. Zde patrně ὁ ἄφωνος není nikdo jiný než Telefos, neboť, jak svrchu bylo podotčeno, nesměl nikdo, kdo vraždou byl poskrvněn, dříve promluviti, až byl poskrvny této očistou sprostěn.³⁰⁾ K tomu přistupuje ještě to, že dva básníci střední komoedie, Alexis a Amfis, zřejmě Telefovou němotu parodovali,³¹⁾ a dále že slova ἐκ Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἥκων na nikoho se nehodí než na Telefa.

Jiná otázka a otázka to velmi důležitá týká se toho, který básník méněn jest v Aristotelově Poetice na místě svrchu uvedeném. Aristoteles totiž na místě tom nejméněnou básníka i mohla by se slova jeho vztahovati k Aischylovi i Sofokleovi. Znět pak důležité toto místo Aristotelovo úplně takto: Προαιρεῖσθαι τε δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα· τούς τε λόγους μὴ συνιστασθαι ἐκ μερῶν ἀλόγων, ἀλλὰ μάλιστα μὲν

³⁰⁾ V Aischylových Eumenidách v. 447 nn. praví Orestes k Atheně: τεκμήριον δὲ τῶνδε σοι λέξω μέγα· | ἄφθονογον εἶναι τὸν παλαιμναῖον νομός, | ἐς τ' ἂν πρὸς ἀνδροὺς αὐταρτούς καθαρούς | σφραγὶς καθαιμάζωσι νεοθῆλους βοτοῦ. Srovn. Euripides frag. incerta 996 Nauck: τί σιγές; μῶν φόνον τιν' εἰργάσω; a schol. k Aisch. Eum. v. 272. Woldemar Ribbeck: Die Acharner des Aristophanes, str. 269 pozn. 3.

³¹⁾ Amfis ve frag. 1. z komoedie *Πλάνος* (Meineke, Frag. comic. Graec. III, str. 313) posmívá se nevrlému prodači ryb, jejž když se někdo optá na cenu ryby: ἔκψευτος ὁσπέρ Τήλεφος | πάστον σιωπήν (κοὶ δικαῖως τοῦτο γέ· | ἀπαντεῖς ἀνδροφόνον γάρ εἰσον ἐνὶ λόγῳ) . . . Alexis 1. frag. z komoedie *Παρασύτος* (Meineke III, 467): δειπνεῖ δ' ἄφωνος Τήλεφος, νεύων μόνον | πρὸς τοὺς ἐπερωτῶντας τι . . . Parodie tato vztahuje se nejspíše ku dramatu Aischylovu, nebo ve tragedii Euripidové nebyl Telefos ἄφωνος, nýbrž naopak στωμίλος, δεινὸς λέγεν (Aristof. Acharn. 429), v dramatě Sofokleově pak, jak níže ukážeme, mluvil nejspíše Telefos již i před očistou.

*μηδὲν ἔχειν ἄλογον, εἰ δὲ μή, ἔξω τοῦ μυθεύματος, ὁσπερ
Οἰδίπος τὸ μὴ εἰδέναι πῶς ὁ Αἴας ἀπέθανεν, ἀλλὰ μὴ ἐν
τῷ δράματι, ὁσπερ ἐν Ἡλέντρᾳ οἱ τὰ Πύθια ἀπαγγέλλοντες
ἢ ἐν Μυσοῖς ὁ ἄφωνος ἐν Τεγέας εἰς τὴν Μυσίαν ἤκουων.*

Aischylos i Sofokles napsali drama *Mysoi*, i mohlo by se místo Aristotelovo k oběma básníkům vztahovat. Na první pohled zdá se, že spíše Sofokles tu Aristotelem míněn, a sice proto, že Aristoteles před tím uváděl za příklad Sofokleovu tragédii *Níxtria* (či *Όδυσσεὺς ἀνανθοπλῆξ*), pak mluví o Sofokleově Oidipu králi, o Sofokleově Elektře a tudy zdá se přirozeno, že miněna jest zde tragédie Sofokleova. Toto mínění také pronesl Theodor Bergk (de frag. Sophocl. str. 20). Naproti tomu tvrdil již Tyrwhitt v poznámenání k místu Aristotelovu a po něm Welcker, G. Hermann, Dindorf, Ahrens, Hartung, W. Ribbeck, Nauck a jiní, že místo Aristotelovo vztahuje se k Aischylovi, a zdá se, že právem tak soudili.

Z fragmentu tragédie Aischylovovy *Mysoi* vysvítá zajisté, že v tragédii té v prologu nemluvil Telefos, nýbrž jeho sluha, o čemž obširněji pojednáme níže. To ovšem hodí se výborně k udání Aristotelovu, že Telefos *ἄφωνος* přišel do Myssie. Naproti tomu zdá se, že v tragédii Sofokleově mluvil Telefos hned ze začátku, dříve než byl ještě od viny své očistěn, jak níže ukážeme. Dovolává-li se dále Bergk toho, že Aristoteles dříve mluvil o Sofokleových tragédiích a že tedy jest nepřirozeno, aby přešel potom k Aischylovi nejmenejše jej výslovně, možno na to odvětiti, že Aristoteles i jindy cituje tragédie různých básníků a nejmenejše vždy výslovně skladatele, tak že se zdá, jako by všechna ta dramata byla plodem jediného básníka, kterého dříve jmenoval. Takováto nedůkladnost musí se Aristotelovi vskutku za výtku položiti. Za příklad uvádíme toto:

V Poetice hl. 14. p. 1453 b 31 Aristoteles mluví o Astydamantově tragédii *Ἀλκμαίων* a pokračuje *ἢ ὁ Τηλέγονος ὁ ἐν τῷ τραγιματίᾳ Όδυσσεϊ*.

Poslední tato slova vztahuji se na Sofokleovu tragédii *Níxtria* a přece není tu Sofokles jmenován výslovně, tak že by zdáti se mohlo, jako by ta druhá tragédie byla také Astydamantova.

Posléze dá se proti mínění Bergkova také to uvést, že Aristoteles vskutku spíše mohl kárati Aischyla ve příčině *μερῶν ἀλογῶν* nežli Sofoklea a že sám Aristofanes kárá miláčka svého Aischyla,³²⁾ že uváděl na scénu osoby, které po dlouhou dobu ani slova nepromluvily.

Po těchto všeobecných poznámkách přistupujeme ku fragmentům samým, jichž bohužel zachoval se nám počet velmi skrovny.

³²⁾ Žáby vv. 911—913, 919 a 920, 923—925. Srov. nejnověji Hermes, 18. ročník str. 482 nn. a Th. Bergk, Griechische Literaturgeschichte, dil III, str. 347 a pozn. 179.

Tragoedie *Mυσοὶ* počínala snad veršem (frag. 139):
λὼ Κάικε Μύσιαι τ' ἐπιρροαί.

Verš tento zachovali Strabon a Macrobius,³³⁾ avšak Strabon uvádí jej jako fragment z Aischylových Myrmidonů, pravě: *ὅτι δὲ εἰς τοῦ Τήμου ποταμὸς Μύσιος ἐμβάλλων εἰς τὸν Κάικον ὑπὸ ταῖς πηγαῖς αὐτοῦ, ἀφ' οὗ δέχονται τινες εἰπεῖν Αἰρχύλον κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἐν Μυρμιδόσι προλόγου· λὼ Κάικε Μύσιαι τ' ἐπιρροαί.* Macrobius pak všeobecně praví, že jsou to slova Aischylova, nejmíň však tragoedie, ze které jsou. Gottfried Hermann pokusil se výrok Strabonův hájiti³⁴⁾ a položil vskutku fragment, jež Strabon a Macrobius uvádějí, do Myrmidonů. Soudil totiž Hermann, že slova Strabonova *κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ προλόγου* neznamenají, že verš ten byl na počátku celé tragoedie, to prý by byl Strabon vyjádřil slovy *ἐν ἀρχῇ*, nýbrž slova ta byla prý první slova iambické partie hercovy (Hermann asi soudil dle toho, že tragoedie počínala partií lyrickou, po níž teprve přišla tato slova), dále pak soudil Hermann, že obsah slov těch byl tento: „Optabat fortasse Achilles, ut in Mysia ad Caicum amnem substitisset nec comitatus ad Troiam esset exercitum Graecorum.“

Co se týká první části tvrzení Hermanna, nezdá se být argumentace jeho podstatnou. Že Strabon mohl užiti výrazu *εἰσβολὴ* o počátku tragoedie (resp. prologu), toho četné doklady podává mluva scholiastů. Scholiasté se zvláštní zálibou užívají výrazů *εἰσβολὴ*, *εἰσθεσις* a p. místo *ἀρχῇ*, srov. schol. k Aristof. Žabám v. 1., Thesmof. 1065, *εἰσθεσις* schol. k Žab. 1023, Acharn. 565, a j. K tomu přistupuje, že apostrofa na proudy řeky nějaké dobře se hodí na počátek tragoedie. Srovnat možno začátky těchto tragoedií:

Euripides Helena:

*Νείλον μὲν αἰδείς καλλιπάρθενοι φοιτοῦντες
ὅς ἀντὶ διας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.*

Euripides Elektra:

Ω γῆς παλαιὸν Ἄργος, Ίναχον φοιτοῦντες.

Z Aischyla možno uvésti za příklad frag. 245:

Σπερχειὲ ποταμὲ βούνομοι τ' ἐπιστροφαῖ.

³³⁾ Strabon XIII, p. 616, Macrobius Saturn. V, 20, 16. Také schol. k Hefaistionovi p. 163 ed. Gaisford zachoval tato slova, neuvádí však ani básníka ani tragoedie. — Zlomky tragiků řeckých citujeme dle sbírky Nauckovy (Tragicorum Graecorum fragmenta).

³⁴⁾ Hermann ve svém vydání Aischyla v 2. díle v poznamení k frag. 135.

Že tento verš byl začátkem Aischylova Filokteta, jest proto pravděpodobno, že Euripides cituje u Aristofana Žáby v. 1382 začátek tragoedie Medeie, Aischylos pak odpovídá mu veršem 1383. Zdá se tudiž být přirozeno, že Aischylos také cituje začátek tragoedie své.

K témtoto příkladům snad mohl by se přičísti ještě Sofokles frag. inc. 825:

*ῳ γῆ Φεραία, χαιρε, σύγγονόν θ' ὕδωρ
Τπέρεια κρήνη, νάμα θεοφιλέστατον.*

Aspoň možno jest, že těmito verší začínala také nějaká tragoedie.

Ale ovšem mínění Hermannovo, že by byla tragoedie počínala partií lyrickou (chorem) a po té teprve že následovala iambická partie hercova, ze které pochází frag. 139., nedá se ani vyvrátiti ani dokázati. Ze zachovaných sedmi tragoedií Aischylových počínají dvě sborem, totiž Hiketidy a Peršané, záchované tragoedie Sofokleovy počínají vesměs iambickou partií hercovou. Z osmnácti tragoedií Euripidových počíná pouze Ifigeneia Aulidská lyrickým dialogem, po kterém přichází iambický prolog. Také tragoedie Rhesos neprávem Euripidovi přičítaná počíná lyrickým dialogem. Ovšem také o některých ztracených dramatech lze dokázati, že počínala partií lyrickou nebo zpěvem sborovým. Analogie tedy pro mínění Hermannovo lze uvésti. Přece však klonil bych se spíše k mínění Welckrovu, že Mysové počínali prologem hercovým, ježto takovýto začátek tragoedie byl u tragiků řeckých obyčejný a skoro pravidlem. Dokud není tedy zřejmě svědectvím starých dokázáno, že tragoedie počínala sborem, jest radno přijati prolog iambický.

Že frag. 139. je z Aischylových Mysů a ne z Myrmidonů, poznal již Pauw, po něm Buttler, Schütz, Dindorf, nejdůrazněji však vyvrátil mínění Hermannovo Welcker.³⁵⁾ Mínění Welckrova drží se Ahrens v pařížském vydání Aischyla, Hartung ve svém vydání, Nauck ve sbírce fragmentů řeckých tragiků a j. Welcker právem namítá proti hypothesi Hermannově, že prý slovy těmi snad přál si Achilleus, aby býval raději zůstal ve krajinách u Řeky Kaiku a netáhl s Řeky, že ani Achilleus ve krajinách těch déle nikdy neprodléval, ježto byli Řekové bitvou s Telefem svedenou tak seslabeni, že se vrátili musili z Asie; nemohl si tedy Achilleus přáti, by v těch krajích dlel, které sotva byl poznal.³⁶⁾ K tomu

³⁵⁾ Welcker v Zimmermannově *Zeitschrift für die Alterthums-wissenschaft*, 1835, sloupec 1094—1096. Později dal Welcker tuto stat otisknouti ve slavném díle svém: *Die griech. Tragoedien* str. 54 nn.

³⁶⁾ Dle podání všech spisovatelů Řekové po bitvě s Telefem ihned odpluli z Asie, pouze Dictys II, 5 nn. vypráví, že se Řekové prostřednictvím Tlepolema, Antifa a Fidippa s Telefem smířili a že jej (Telefa) bohatýrové řečti, mezi nimi Achilles, v paláci jeho navštívili.

přistupuje dále, že Achilleus na počátku tragoedie Myrmidores hrál, jak ze svědectví starých víme,³⁷⁾ v kostky a že tudy při hře v kostky nemohl být naladěn k řeči tak patetické, jakou Hermann předpokládá.

Důležité též svědectví proti mínění Hermannova jest i to, že tragoedie Myrmidores počínala anapaesty ustrašených Myrmidonů,³⁸⁾ dle svědectví však Strabonova má být iambický verš *λογίας . . .* počátkem prologu této tragoedie. Ostatně mohl také Welcker namítati, proč by vlastně měl Achilleus tak toužiti po řece Kaiku? Potkalo jej snad v Mysii něco tak milého? Snad krvavý onen boj s Telefem, v němž padlo mnoho bohatýrů řeckých a jenž na čas síly vojska hellenského úplně zlomil?

Po těchto poznámkách přistoupíme k výkladu zachovaných zlomků.

Slova ve frag. 139. obsahují apostrofu na řeku Kaikos. Kdo slova ta v prologu pronesl, jest patrnō: nemohl to být nikdo jiný než sluha Telefūv, ježto Telefos, jak svrchu bylo vyloženo, zpočátku mluviti nesměl a také vskutku nemluvil. Věrný sluha spřatřiv po dlouhém blondění proudy řeky Kaiku propuká tu v radostný výkřik. Souvislost tohoto verše s následujícím mohla být asi tato: Vítej prude řeky Kaiku, k němuž spějeme z dálne vlasti!

Druhý fragment z tragoedie Mysové jest frag. 140:

*ποταμοῦ Καικού χαῖρε πρῶτος ὁργεών,
εὐχαῖς δὲ σώσοις δεσπότας παιωνίας.*

Fragment tento zachovali Fotios, Suidas a Harpokration³⁹⁾ vykládajíce slovo *ὁργεών* etymologiemi rozličnými.⁴⁰⁾ Jak patrnō, mluví slova ta sluha Telefūv a sice k prvnímu knězi řeky Kaiku prose jej, aby pána jeho očistil modlitbou svou a bezpochyby také vodou říčnou od poskvrtiny zločinu. Kde slova ta sluha Telefūv promluvil, jest ovšem nesnadno určiti. Možno, že slova ta byla hned

³⁷⁾ Aristof. Žáby v. 1400: *βέβηηκ' Ἀχιλλεὺς δύο κύβω ναὶ τέτταρα,* k čemuž dodává scholiasta: *ἐκ Μυρμιδόνων· πεποίηκε γὰρ αὐτοὺς κυβεύοντας.*

³⁸⁾ Aischylos Myrmidores frag. 127:

*ταῦθε μὲν λεύσσεις, φαιδριμός Ἀχιλλεῦ,
δοφιλυμάντονς Δαναῶν μόχθους
οὖς . . . εἰσω πλισίας.*

První verš cituje Aristofanes v Žabách v. 992, a scholiasta dodává k tomu výslovně: *ἔστι δὲ ὀρχὴ αὐτῆς Μυρμιδόνων Αἰσχύλου.* Totéž tvrdí Harpokration p. 159, 8.

³⁹⁾ Fotios Lex. p. 344, 19, Suidas s. v. *ὁργεῶνες*, Harpokration p. 139, 4 uvádí, že slovo *ὁργεῶνες* ve smyslu *ἱερεῖς* přichází kdesi u Antimacha a v Aischylových Mysech.

⁴⁰⁾ Harpokration: *ὅργεῶνες δέ εἰσιν οἱ ἐπὶ τιμῇ θεῶν ἡ ηρώων συνιόντες· ὅργαζειν γάρ ἔστι τὸ θύειν ναὶ τὰ νομιζομένα δοάν (δοᾶν Stanley, rukopisy δοᾶν) ἥτοι παρὰ τὸ ὅργειν τὸ χείρες ἡ παρὰ τὰ ὅργια ἡ δια τὸ ἐν ταῖς ὅργασι ναὶ τοῖς ἄλσεσι τὰ λερά δοᾶν.* O těchto *ὅργεῶνες* důkladně pojednal Karel Bedřich Hermann: Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer der Griechen² §. 7. pozn. 6.

v prologu nedaleko po slovech *ἰω Κάικε . . .* a že sluha Telefūv pronesl je spätřiv bližiti se velekněze; možno však také jest, že jsou verše ty z další partie tragoedie, snad z počátku prvního epeisodia. Avšak první domněnka, již pronesl Welcker, zdá se být pravděpodobnější. Tu by pak ovšem bylo třeba souditi, že prolog tragoedie byl dialogicky složen, poněvadž asi kněz na tato prosebná slova sluhy Telefova odpověděl a tázal se, odkud cizinci přichází, co jest účelem jich cesty, jaká jest vina Telefova a p. Telefos byl by zatím *κωφὸν πρόσωπον*. Tak obdrželi bychom pro tragoedii naši velmi vhodnou a přirozenou exposici. Že tragoedie řecké častěji měly prolog dialogický, jest známo; z Aischylových tragoedií patří sem prolog Prometheus, Sedmi proti Thebám a Eumenid.

Ovšem Hartung vykazuje fragmentu našemu místo jiné. Soudí totiž, že slova tato jsou slova chorého krále Mysie, Teuthranta, jenž hledá u kněží léků proti své chorobě. Toto mínění jest ovšem docela pravdě nepodobné a nevkušné. Zakládá se předně na hypotesi zece libovolné, neb odkud ví Hartung, že Teuthras vůbec vystoupil v této tragoedii? Odkud čerpal zprávy o chorobě Teuthrantově? Proti mínění Hartungovu dlužno také uvésti, že nesmíme Aischylovi imputovati, že by byl uváděl na jeviště reky nemocné, kteří hledají léku proti chorobě své v prostředcích náboženských — docela jiného druhu bylo ovšem uvedení chorého Filokteta na jeviště. Něco podobného nebylo nikdy látkou tragoedie Aischylově.

Naproti tomu hodí se fragment náš výborně na Telefa a sluhu jeho. Telefos nemohl mluviti jsa vraždou poskvrněn, proto mluví za něho sluha a prosí kněze o pomoc. Daleko přirozenější jest také, když Telefos hledá očisty v řece⁴¹⁾ než když nemocný Teuthras hledá léku proti chorobě své u kněze.

Třetí fragment z Mysů jest pouze jediné slovo: *Οἶος* (frag. 141), zachované u Stefana Byzantského p. 487, 5 s poznámkou: *πολλὴν Τεγέας Αἰσχύλος Μυσοῖς*. Jest zde tedy jménem uvedeno tegeiské městečko Oios (neb Oion). Zdá se mi být pravděpodobným, že městečko to bylo jmenováno v řeči nějaké (snad Telefova sluhy nebo Telefa samého, když byl již očistěn), v níž byla řeč o vraždě, kterou Telefos na strýcích svých spáchal; možno dokonce, že vražda sama udála se v tomto městečku, aspoň starí spisovatelé neuvádějí výslovně místa vraždy jmenujíce pouze všeobecně krajinu tegeiskou. Oios pak vskutku leželo ve krajině té.⁴²⁾

⁴¹⁾ Že voda dle názorů Řeků smyla každou vinu, dosvědčuje Euripides Ifig. Taur. 1193 (Kirchhoff): *Θάλασσαν κλύζει πάντα τὰν θρησκῶν* *κανά*, srovn. též Etymol. Mag. p. 127, 13. Naproti tomu skepticky praví Ovid Fasti II, 45, 46: *A! nimium faciles, qui tristia crimina caedis | flumine tolli posse putetis aqua!*

⁴²⁾ Oios leželo v župě Skiritis, jež byla částí krajiny tegeiské. Srovn. C. Bursian, Geographie von Griechenland, II. díl, str. 118 a 216 pozn. 3.

Tyto tři zlomky jsou jediné jisté zbytky Aischylový tragoedie Mysové.

Ze zlomků nejistých vztahuje Welcker ještě dva fragmenty do tragoedie Mysové a sice především frag. 381. Dindorf, fragment to pouze nepřímý zachovaný v Etym. Mag. p. 118, 22: ἀπάργ-
ματα· λέγεται τὰ ὑπὸ τῶν τραγῳδῶν λεγόμενα μασχαλίσματα.
ταῦτα δέ εἰσι τὰ τοῦ φονευθέντος ἀκρωτηριάσματα. ἦν γάρ
τι νομικὸν τοῖς δολοφονήσασιν ἀφοσιῶσαι τὸν φόνον διὰ
τοῦ δολοφονηθέντος ἀκρωτηριασμοῦ. Pak následuje ještě několik slov, která se vztahují k druhému zlomku, jejž Welcker sem počítá, a která uvedeme níže.

Že zlomek tento (totiž slovo *ἀπάργματα*) výborně sem se hodí, jest patrno. Telefos asi vykonal, aby unikl poskvrně, hrozný tento akt na zabitých strýcích svých a vypravoval potom to knězi buď on sám (když byl již očistěn) anebo spíše jeho sluha. Možno jest ovšem také, že kněz tázal se Telefa, zda-li se již tímto způsobem od vraždy očistil.

Co se týká děsného tohoto aktu náboženského, sluší podotknouti, že vrahové odřezovali konce rukou a nohou těch, jež byli zabili, a že si je připevňovali pod paží, myslíce, že takovýmto způsobem pomsta jich nestihne.⁴³⁾ Za příklad uvádíme tato místa:

Klytaimnestra dopustila se ohavného tohoto skutku na mrtvole Agamemnonově dle Sofokleovy Elektry v. 444 nn., kde Elektra radíc Chrysothemidě, by zahodila obětní dary Klytaimnestřiny určené pro hrob otce jich, právě v. 442 nn.:

σκέψαι γὰρ εἴ̄ σοι προσφιλῶς αὐτῇ δοκεῖ
γέρα τάδ' οὖν τάφοισι δέξασθαι νέκυς,
υφ' ἡσ θανὼν ἄτιμος ὥστε δυσμενῆς
ἔμασχαλίσθῃ.

Sofokles, jak se zdá, následoval tu Aischyla, neboť u něho praví v Choeforách v. 439. chor k Orestovi: *ἔμασχαλίσθῃ δ'* (totiž Agamemnon) *ἔθ'* *ώς τόδ'* *εἰδῆς*.

Jiný příklad jest u Apollonia Rhodského Argon. Δ 477 nn., dle něhož Iason podobného skutku se dopustil na mrtvole nešťastného Apsyrta:

ἥρως δ' Αἰσονίδης ἐξάργματα τάμνε θανόντος,
τοῖς δ' ἀπέλειξε φόνον, τοῖς δ' ἐξ ἄγος ἔπινσ' ὁδόντων,
ἥ θέμις αὐθέντησι δολοκτασίας ἵλαεσθαι.

⁴³⁾ Schol. k Sofokleově Elektře v. 445: εἰώθεσσεν οἱ δρᾶντες ἔμφυ-
λιον φόνον ἀκρωτηριάζειν τοὺς ἀναιρεθέντας ωσπερ τὴν δύναμιν
ἐκείνων ἀφαιρούμενοι (ἴνα ἀσθενῆς γένοιτο πρός τὸ ἀντιτίσαθαι). Ἐφό-
ρον δὲ εἰς τὰς μασχάλας τὰ ἄνοια, δὲ καὶ μασχαλίσαι ἔλεγον. Srovn.
též Hesychios s. v. *ἔμασχαλίσθῃ*, Fotios p. 249, 19, Suidas s. v. *μασχα-
λίσματα*. K. B. Hermann: Lehrbuch der gottesdienstlichen Alterthümer
der Griechen² §. 23. pozn. 23.

Také ve frag. 561. (Nauck) z tragoedie Troilos zmiňuje se Sofokles o uřezávání končetin lidí zavražděných.

Druhý zlomek, jejž Welcker do tragoedie naší klade, jest fragment 344. (Nauck) zachovaný v Plutarchových Moraliích p. 358 E:

ἀποπτύσαι δεὶ καὶ παθήσασθαι στόμα.

Plutarch dokládá zřejmě *κατ' Αἰσχύλον*. Ku zlomku tomuto vztahují se slova v Etymologicum Magnum shora uvedená. Na konec praví se tam totiž: *ὅτι δὲ καὶ ἐγεύοντο τοῦ αἴματος (sc. οἵ δολοφονῆσαντες) καὶ ἀπέπτυνον, Αἰσχύλος μαρτυροῖ*. Jsou to tedy, jak Plutarch a Etymologicum Magnum výslově připomínají, slova Aischylova a vztahují se k očislování vrahů. Pokud nám obsah ztracených tragoedií Aischylových jest znám, možno slova ta pouze buď do tragoedie Ixion neb do tragoedie Mysové vztahovati. Z těch dvou tragoedií právem rozhodl se Welcker pro Misy, jelikož Ixiona očistil Zeus sám způsobem obvyklým, totiž krví zabitych veprů.⁴⁴⁾ Ostatně Ixion usmrtil tchána svého Deionea známým lstivým způsobem, že jej totiž hodil do jámy naplněné žhavým uhlím⁴⁵⁾ a tu ovšem nemohl krve jeho okusiti a ji vypliti.

Zajímavo jest srovnati fragment náš s místem Apolloniovým shora uvedeným. (Argon. Δ 478).

Co se týká místa, jaké měl asi zlomek 344. v tragedii Mysové, soudí Welcker velmi pravděpodobně, že snad kněz řeky Kaiku, jenž měl Telefa očistiti, vykládaje mu způsob očisty, tázal se jej těmito slovy, nezameškal-li obyčejného prostředku očislovacího, okusil-li totiž krve zabitého a vyplil-li ji. (Dokonč.)

Liviana.

Napsal Robert Novák.

1, 12, 9: Ex equo tum forte Mettius pugnabat: eo pelli facilius fuit. Místo *fuit* navrhoje E. Grunauer (srvn. HJMüller Jahresb. 1883 v ZfdGW, str. 339) *potuit*. Než hledě k 41, 3, 7: 'egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secunda-

⁴⁴⁾ O očistě krvi veprů zmiňuje se též Aischylos frag. inc. 319: *ποίην δὲν σταλαγμοῖς αἷματος χοιροπότονον αὐτός σε χρείη Ζεὺς καταστάξεις χρεοῖν.* Fragment tento vztahoval bych do Aischylova Ixiona, o němž srovn. Nauck, Trag. Graec. frag. str. 22. Zlomek Aischylův srovnati lze se slovy Orestovými v Eumenidách v. 283, 284: *ποταῖνιον γὰρ δὲν (sc. μητροπότονον μέλαμα) πρὸς ἔστια θεοῦ | Φοίβον καθάρμοις ηλάθη χοιροπότονοις.*

⁴⁵⁾ Preller, Griech. Myth. II³ str. 12.

norum amissa sua virtute recipiant, et recipi facile esse, si praeda occupati barbari subito opprimantur', nemyslím, že návrhu toho třeba bylo; srvn. též 35, 50, 1; 22, 8, 5; 25, 37, 18; Cic. de or. 2, 58, 236.

2, 65, 5: resistere primo obstinatis animis; deinde, ut obtinentes locum vires ferebant, audent ultro gradum inferre. *Ferebant* jest porušeno; v tom snášeji se všichni vydavatelé. Než dále navrhují jedni za ně *refecerant* (Weissenborn), druzí *reficiebant* (Madvig). Refecerant zdá se mi se stanoviska palaeografického změnou snazší; ukazuji k tomu, že touž chybu má V v 42, 32, 6, kde čteme stipendia *ferebant* místo, jak již ve vydaných jest, stipendia *fecerant*.

22, 14, 7. Pro místo to navrhl jsem v Listech těchto (X, 1883 str. 376) čtení: scandentem moenia Romanae coloniae Hannibalem taciti (laeti P) spectamus. Nyní uvádím za paralelu 42, 30, 7: haec sentientes certamina fautorum utriusque partis *taciti ex tuto spectabant*.

Ibd. 15, 1: Fabius pariter in suos haud minus quam in hostes intentus prius ab illis invictum animum praestat. Harant bez přičiny pochyboval o neporušenosti tohoto místa. Pariter tu položeno smyslem *pari tempore* (zároveň), jako 27, 17, 6: cum pluribus *pariter* dimicandum erat. Co do smyslu pak srvn. 44, 36, 3: sed tantus ardor in animis ad dimicandum utcumque erat, ut consuli non minore arte ad suos eludendos quam ad hostis opus esset.

Ibd. 31, 5: ad mille hominum cum [iis] Sempronio Blaeso quaestore amissum. Tak psali mnozí vydavatelé po návrhu Douciatiově až po nejnovější dobu, ač již Ruperti pronesl mínění, že v *iis* tkví praenomen onoho Sempronia, totiž *Ti. = Tiberius*. Domněnky Rupertovy zastává se nyní Frigell (*Prolegomena in T. Livii librum XXII, p. XLIII*) a dochází v tom souhlasu u HJMüllera (Jahresb. v ZfdGW 1884, p. 102) a u Zingerle, jenž čtení to již v text vydání svého (v Praze 1885) přijal. Aby domněnka ona ještě větší jistoty nabyla, podotýkám, že přepsání zcela stejně se nachází ve V 41, 12, 4, kde čteme: 'cons. *iis* Sempronio' místo 'consule *Ti.* Sempronio.'

24, 20, 10: nihil ibi violatum neque usquam via excessum est; apparebatque non id modestia militum aut *ducis*, sed ad conciliandos animos Tarentinorum fieri. K místu tomu poznameňává nyní M. Müller ve vydání Teubnerském (v Lipsku 1884) str. III: '(post *ducis*) excidisse videtur substantivum, fortasse *lenitate*'. I já měl jsem v podezření místo toto co do správnosti

textu, zvláště když *P* má místo *sed* čtení *usi*, kloně se k domnění, že jest čisti: non id modestia militum, *at ducis astu* ad conciliandos . . . Substantiva *astus* užívá Livius na př. 27, 20, 9; 28, 21, 10; 35, 14, 12; 42, 47, 5.

25, 7, 12 a násł.: custodiebantur in atrio Libertatis minore cura, quia nec ipsis nec civitatibus eorum fallere Romanos expediebat, hos crebris conloquiis sollicitatos corruptis aedituis custodibusque cum primis tenebris custodia eduxisset, ipse comes occulti itineris factus profugit. Tak píše nyní Zingerle po návrhu Luchsově, jež mu tento soukromě sdělil; *P* má *aedituis duobus qui* (dle druhých *quit*), s kterýmž čtením dlouho nevěděli si vydavatelé rady. Nevím, kterými důvody návrh ten Luchs podporovati bude; sám schvaluje jej, uvádím proř Cic. in Verr. IV 44, 96: illi noctu facta manu armataque veniunt, fores aedis effringunt; *aeditui custodesque* mature sentiunt.

Ibd. 23, 5: non erat conloquii copia, quia multorum animi suspecti omnium curam oculosque *eo verterant*. Tak píše i nejnovější vydavatel knihy této Zingerle po návrhu Bauerově místo čtení *P*: *cōverterant*. Před dvěma lety však navrhl O. Riemann čisti: *oculosque <eo> converterant*. Ukazuji k tomu, že 42, 44, 4 ve *V* psáno *Haliartiorumque convenerat* místo *Haliartiorumque eo convenerat*, čímž Riemannova domněnka podpory dochází.

26, 26, 6: scire se frequentis Siculos prope urbem in villis obtrectatorum suorum esse; quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina ficta ab inimicis vulgare, ut — ipse eis extemplo datus senatum fuerit. Tak čte se nyní po návrhu klavně Madvigově, *P* má místo *ficta* čtení *edita ficta*. Čtením uvedeným asi stěží čtení původní restituováno, neb jak se vysvětlí pak vznik rukopisného *edita*? Po mé méně lze způsobem jednodušším místu pomoci, přestavením slov *edita ficta* či čtením: quibus tantum abesse ut per se non liceat palam Romae crimina *ficta*, *edita* ab inimicis, vulgare (obvinění smyšlená [tedy: klamná], sdělená od nepřátel, roztrušovati). Smysl jest tak zjistě zcela vhodný. Marcellus nebrání Sikulům roztruhovati o něm žalob lichých, jež jim byli namluvili protivníci jeho. *Edere* smyslem ‘pověděti’, ‘sděliti’, ‘oznámiti’ jest, jak netřeba ani podotýkat, u Livia častý výraz; srovn. 44, 45, 10: Euandro Cretensi *editis* quae agi cum multitudine vellet, de templo escendit; 44, 37, 8; 45, 31, 9; 25, 9, 4; 30, 37, 7; 10, 27, 4; a j. *Ficta* položeno by tu bylo smyslem *falsa*, kteréž slovo u *crimina* nacházíme 45, 20, 9: orantes, ne nova *falsaque* *crimina* plus obesse Rhodiis aecum censerent.

27, 49, 2. V Listech těchto (X 379) hájil jsem čtení *regentis imperium vicissent* proti čtení M. Müllera *regentis im-*

perium sprevissent. Jestiť *vicissent* oběma rukopisy (*P, Σ*) zaručeno i smyslem žádáno. Nové podpory dochází toto *vicissent* jedním místem Ammiana Marcellina, jenž leckde Livia napodobil, totiž 25, 1, 15: *et si ferociens animal vires ex superasset regentis, ne reversum per suos, ut tunc acciderat, conlisam sterneret plebem, vertebram, quae caput a cervice disterminat, ictu maximo terebrabant.* Že má skutečně místo Livovo Ammianus tu na mysli, vysvítá nade vši pochybnost z dodatku: *'exploratum est enim aliquando ab Hasdrubale Hannibalis fratre ita citius vitam huiusmodi adimi beluarum.'*

35, 3, 4: novo milite . . . necdum noto satis inter se, ut fidere alii aliis possent. Tak se nyní čte po návrhu Geleniové a vypouští *vix*, jež dříve před fidere ve vydáních bylo. Čtení Geleniova pokládá však Harant v poslední době za nemožné, popíráje, že by se mohlo položiti *satis ut* smyslem *tam ut*. 'Conecti eas (sc. voces *satis et ut*) posse tum demum appareret, si quis proferretur bonorum auctorum locus, qualis est hic Gelenianus, ubi Creveriana interpretatio adhiberi non posset, id est, ubi *praeposita esset negatio (non satis ut)*'. Takový příklad mohl Harant při lepší pozornosti nalézti u Livia samého, totiž 29, 12, 7: *quem postquam quietum muros tantummodo tueri vidit nec satis fidens viribus, ut urbem oppugnaret.*

40, 48, 3: ubi quod petebatur, sensit effectum. Ed. Mog. má: *petebat is sensit.* Je-li *is* pravé, mohl by se pomýšleti na čtení: *petebat, <sat>is sensit effectum.* Srvn. 36, 45, 6: postquam confessionem victis *satis expresserunt*, 36, 34, 7: *cum satis pervideas; 34, 13, 1 a j.*

42, 14, 8: quod cum non contigisset, libertate intemperanti invectus in regem, quod Lyciorum gentem adversus Rhodios concitasset . . . Myslím, že bez příčiny odchylují se tu vydavatelé od rukopisného čtení *libertate intemperantiūs*. Madvig arci dí: *libertate invehi* dici nequit; než právě tvrzení to jest mi s podivením. Jestiť *libertate* ablativus causae i znamená čtení rukopisné: 'ze (následkem) své prostořekosti (přínosti) nemírněji vyjel si na krále'. Pro onen ablativ srovн. 33, 10, 3: paulisper novitate rei constituit signa; 31, 37, 6: nunc aviditate caedis intemperantius secuti; 35, 48, 11: provectus deinde intemperantia linguae in maledicta nunc communiter Romanorum nunc proprie ipsius Quincti; 28, 23, 4. V příčině *invehi* srvn. 3, 48, 4: si quo (i. e. patro dolore) inclementius in te sum invectus; 25, 10, 9: in dominationem superbam Romanorum invectus; 42, 9, 2: multis verbis invectus est in praetorem. Proto bude třeba vrátiti se ku čtení rukopisnému.

Ibd. 36, 2 a násl.: mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent; si impetrari a senatu posset, ut *ii* revocentur, regem de iniuriis, si quas sociis factas querentur, arbitratu senatus satis facturum esse. Podezřelým zdá se mi ta *ii*; neb nevidím příčiny, proč by ve větě oné podmět pronominem měl zvláště vytýkán býti. Zdá se mi, že slůvko to z *ut* povstalo a že čísti jest: si a senatu impetrari posset, *uti* revocentur. Korruptela tato (*uti* = *ut ii*) i jinde nezřídka se vyskýtá. Tvaru pak *uti* častěji užívá Livius, na př. 42, 57, 4: consilio dimisso signum extemplo datur, *uti* arma capiant.

Ibd. 59, 8: inter spem metumque tantae rei conandae. V Listech těchto (X 28) hájil jsem tohoto čtení proti Harantovi a podotkl jsem, že na *ac*, jež tu *V* po metumque má, není váhy hrubě klásti, ježto toto *ac* mohlo povstati z *metumquac*. Toho mínění jsem nyní tím spíše, ježto nacházím ve *V* 41, 20, 3 případ zcela podobný. Tam totiž ve *V* psáno *alias que ac* ludificari místo *aliasque ludificari*.

Ibd. 62, 6: neque finiri bellum magnificentius quam ab tam memorabili pugna posse. Ježto má *V* místo finiri: *sinere*, čte Hertz *desinere*. Myslím, že *finiri* jest původním čtením; ukazuje k tomu, že má *V* i 44, 31, 9 *sinituros* bellum místo *finituros* bellum.

Ibd. 67, 12 navrhoji: *ad horum preces et quia hibernis...*

44, 10, 4 myslím, že Livius psal: ne quis tam dementis imperii conscientia extaret (*V*: existeret). V příčině *extare* svr. 44, 22, 6: quorum auctor nemo extabit; 26, 13, 16: Albam . . . a fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originum suarum extaret.

Ibd. 10, 10: nec aliud quam ultima necessitas, cum recipere se tuto ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis simul indignitate irritavit. Srovnávám se s HJMüllerem, pokládá-li alia za cizí přídavek, ježto jím vzniká výraz nesnesitelný, ale jinak vysvětlují původ jeho. Myslím, že opisovatel při desperatione přeskočil k nedalekému *nec aliud*.

Podobná chyba možná že jest i níže c. 16, 2, kde má *V* *commeatus rem p. prospectos* a kde Kreyssig a Hertz čtou: *commeatus prospectos*. Že by bylo *remp.* z následujícího *prospectos*, jak někteří se domnívali, povstalo, jest nepravděpodobno; nechť uváží vydavatelé, není-li i tu se domnivati, že opisovatel k předchozímu od *commeatus* zabloudil, totiž k c. 15, 3: *adversus rem publicam* (= *rem p.*)?

Ibd. 19, 10: ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusque amicis *imperio* ferrent. Závadným se mi zdá tu výraz *imperio*. Jednak očekáváme tu *imperio Romano*, jednak jest výraz celý zbytečný. Ježto dále se důraz na to klade, aby ta pomoc bez odkladu poskytnuta byla, bylo by velmi vhodno, kdybychom cosi podobného i tu měli. Srvn. § 12: quod si cunctentur facere, brevi extores regno Ptolemaeum et Cleopatram Romanum venturos. Připadá mi na mysl psáti: ut opem regno regibusque *impigre* ferrent. Srvn. 31, 7, 3: si Saguntinis obsessis fidemque nostram implorantibus *impigre tulisse* emus opem. K tomu dodávám, že 24, 20, 13 *impigre* porušeno v *P* v *in priore*.

Ibd. 22, 16 (v řeči L. Aemilia Paula k lidu římskému): non sum is, qui non existumem admonendos duces esse. Po *is* má *V* ještě *que*, jež vydavatelé vypouštějí. Není-li toto *que* ditto-
grafií následujícího *qui*, bylo by na snadě čísti: non sum is,
Quirites, qui . . . Neb slovo *Quirites* častěji porušeno v rukopisech v *que*; tak na př. ve *V* 45, 41, 1 a v *P* 24, 8, 18 (suadeo-
que místo suadeo, *Quirites*), kde opravil takto čtení teprve ne-
dávno Luchs.

Ibd. 26, 3: veniebant decem milia equitum, par numerus peditum et ipsorum iungentium cursum equis et in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Stranu *iungentium cursum equis* srovnává Weissenborn-HJMüller Sil. It. 4, 372: iunxere gradus. K tomu by vhodně se dodalo místo z Val. Max. 2, 2, 3: e peditibus lectos . . . veloci saltu iungere se equitantibus; srvn. též Livius 25, 34, 14.

Ibd. 34, 5: illos nihil quid futurum sit quaerere . . . debere. Ježto *V* má *quodid*, navrhuje HAKoch *quando id*, Madvig *quo die*, MMüller a Harant: *quo die id*. Nemyslím, že by v rukopisném *quodid* vice tkvělo než *quid*; srvn. 45, 25, 9 si *quid opus . . . esset*, kde *V* má si *quodid opus . . .*; dále 43, 5, 4: tamquam ad aliud (*aliuid id V*) gerendum abisse.

45, 16, 4: A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat; nequit ire in provinciam, ad res capitalis quaerendas ex senatus consulto retentus. Před nequit myslím že *at* vypadlo.

Ibd. 17, 7: in senatu quoque agitata sunt summa consiliorum (Weissenborn-HJMüller). Uvádí Amm. Marc. 19, 2, 1, kde asi naše místo napodobeno: agitatā summā consiliorum.

Ibd. 19, 6: adeo universos omnia et huic tribuere et illi vero negare. Z nedostatku příkladu, kde by, jako tu, *et — et —*

vero bylo, pochybovali mnozí, a s nimi i já (L. fil. IX 254), o pravosti *vero*. Než bude třeba asi předce uznati čtení rukopisné za neporušené: srvn. Cic. Qu. fr. 1, 1, 7: *tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse debuit*; id. pro Mur. 22, 45: *hominem e civitate . . . exturbare, qui et per se et per suos et vero etiam per alienos defendatur*; id. in Verr. IV, 35, 78.

Ibd. 23, 8: *etiam apud vos fuisse audivi, qui adsentando multitudini grassarentur, et secessisse aliquando a vobis plebem nec in potestate vestra rem publicam fuisse*. Místo *secessisse* má *V: secessionem*. Domnívám se, že v tom tkví: *secessi<sse> omnem* (= ŏnem).

Ibd. 30, 2: *regionatim commercio interruptis ita videri lacerata * * tamquam animali in artus alterum alterius indigentis distracto* (Weissenborn-HJMüller r. 1881). O místě tom jsme již jedenkráte tuto (V 154) jednali; jako jiní, shledávali jsme tu mezeru i hleděli jsme doplněním *terra* místu pomoci. Než, je-li interruptis pravé, lze způsobem jednodušším je zhojiti, totiž čtením: *regionatim commercio interruptis sua* videri lacerata tamquam cet. V přičině *sua* srvn. 42, 67, 5 dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus; 32, 8, 11; 28, 41, 8 a j. Návrh zpomenutý zaslhuje i proto povšimnutí, že se jím zbavujeme obtížného zajisté *ita* před tamquam položeného.

Ibd. 36, 1 čtu: *haud sane (si V) quisquam procederet. Srvn. 34, 36, 2: nec sane quicquam eorum satis placebat tyranno; 34, 25, 10; 32, 16, 16; 24, 8, 13: haud sane cur ad maiora tibi fidamus, documenti quicquam dedisti; a j. v.*

Ibd. 41, 6: *aliarum deinde secundarum rerum velut preventus secutus*. Srovnávám s místem tímto Val. Max. 5, 10, 2: *cum in maximo preventu felicitatis nostrae, Quirites, timerem . . .*

Ibd. 44, 18 . . . *conscendisset. mire laetum ea benignitate in se populi Romani regem fuisse ferunt: munera sibi ipsi em non sissem, filium iussisse donum populi Romani accipere*. Čtení tu není úplně jisté; máf rukopis místo ea: *et ea a mítso mire amire*. Jsou proto navrženy různé změny, než vesměs nepravděpodobné. Myslím, že jest rukopisné *et ea* pravé, ale na nepravém místě položeno t. j. že bylo původně na počátku věty, k čemuž ostatně i korruptela *amire* ukazuje, mající poslední písmě původního čtení. Pak znělo by místo: *et ea mire laetum benignitate in se populi Romani cet.*

Příspěvek k některým otázkám týkajícím se Musea a knihoven alexandrijských.

Podává K. Cumpfe.

Kdo založil alexandrijské Museum, o tom nejsou badatelé stejné myslí; kdežto jedni pokládají Ptolemaia I. za zakladatele důležitého toho ústavu, přičítají druzí zásluhu tu jeho synu a nástupci Ptolemaiovi Filadelfovi; jiní konečně, jdouce prostřední cestou, kladou zařízení Musea v onu dobu, kdy Ptolemaios Soter vládl společně se svým synem (284—282). A. Baumstark připouští dokonce možnost, že již Alexander Veliký ústav ten v hlavních věcech v život uvedl (srov. článek Museum v Páuly-ho Real-Encyklopädie der klass. Alterthumswissenschaft.)

Od té doby, kdy Parthey (Das alexandrinische Museum 1838), Klippel (Über das alexandrinische Museum 1838) a Matter (Histoire de l'école d'Alexandrie etc. 3. sv. 2. vyd. 1840) zabývali se důkladněji otázkou tou a prohlásili Ptolemaia I. za původce Musea, klonila se většina badatelů k témuž mínění; někteří však a mezi nimi zvláště Fr. Ritschl (Die alexandrinischen Bibliotheken str. 14) a Bernhardy (Grundriss der griech. Lit. 4. vyd. 1876 v I. díle str. 540) prohlašují se stále pro Ptolemaia Filadelfa.

Nejprve třeba upřímně vyznati, že nemáme zcela určitého svědectví o královském tom nadání, jež by s úplnou jistotou mohlo vztahovati se pouze k prvemu neb druhému Ptolemaiovi; proto nemůžeme souhlasiti s apodiktickým tvrzením Matterovým (I. str. 80): *Mais il est hors de doute que le Musée est l'oeuvre du premier de ces deux princes* (totiž Pt. I.), ač doufáme novým a zevrubným výkladem některých míst dokázati, že možno založení Musea přičísti s největší pravděpodobností Ptolemaiovu I. synu Lagovu.

Athenaios, vylíčiv, kterak Ptolemaios Filadelfos rozmnožil loďstvo, pokračuje V p. 203 e. (Meinecke): *Περὶ δὲ βιβλίων πλήθους καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς καὶ τῆς εἰς τὸ Μουσεῖον συναγωγῆς τί δεῖ καὶ λέγειν πᾶσι τούτων ὄντων κατὰ μνήμην;*

Někteří vykládají slova: *καὶ τῆς εἰς τὸ Μουσεῖον συναγωγῆς* ve smyslu „povolání, shromáždění učenců do Musea“; avšak ačkoli nelze upříti, že jest možno takovým způsobem je vyložiti, ježto předmět k *συναγωγῆς* snadno se doplní, přece nevychází na jevo, že byl Ptolemaios Filadelfos zakladatelem. Athenaios chtěl zajisté, trváme-li při tom výkladě, naznačiti, že Filadelfos podporoval štědře vědu a její zástupce přijímaje (shromažduje) je do Musea, kde mohli, zbaveni jsouce starostí vedejších a podporováni bohatou knihovnou, oddati se klidně vedeckému bádání a práci literarní; proto pravil o témž králi

několik řádků dříve: πολλῶν δ' ὁ Φιλάδελφος βασιλέων πλούτῳ διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπονδάκει τὰ κατασκευάσματα φιλοτίμως. Kdyby byl měl v úmyslu vyznačiti jej jako zakladatele, byl by zajisté učinil to výrazy zřetelnými; neboť ze slov περὶ πάντα ἐσπονδάκει τὰ κατασκευάσματα zdá se vycházeti na jevo, že horlivě se staral o zařízení, která již byla; ostatně byl by to Athenaios tím spíše učinil, že se mu při ličení zásluh Filadelfových naskytla k tomu velevhodná příležitost.

Než svrchu uvedená slova Athenaiova mohou mít smysl zcela jiný; jest totiž zcela přirozeno přeložiti je takto: „O množství knih a zařízení knihovny a dopravení do Musea proč mám mluviti, ježto všickni věci tyto chovají v paměti?“

Velebí tudy Athenaios Filadelfa:

a) περὶ βιβλίων πλήθους — že skoupil a opatřil množství knih: tak vypravuje o něm I. p. 3 b, že dal přivézti knihovnu Aristotelovu do Alexandrie a jiné knihy z Athen a Rhodu.

b) καὶ βιβλιοθηκῶν κατασκευῆς — že knihovnu (řecký plural *βιβλιοθηκαι* značí často pouze jednu knihovnu) dal systematicky upravit, jak dovídáme se z Tzetzova úvodu k Aristofanovi a z Plautova scholia, jež obsahuje zlomek z něho přeložený (srov. Joannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomena edita et enarrata ab Henrico Keilio, Rhein. Mus. N. F. VI (1848) str. 108 a 243, a ve Fr. Ritschelii opuscula philol. vol. I. p. 197—237; Fr. Ritschl: Die alexandrinischen Bibliotheken etc. 1838 str. 14 a totéž otištěno v opusc. philol. vol. I. p. 14).

Víme ovšem z Plutarcha, že již Ptolemaios I. sbíral knihy na radu Demetria Falerského (Reg. et imperat. Apophtheg. p. 189 D Dübnerova pařížského vydání 1841), a je-li pravdiva zpráva Pseudo-Aristeova na str. 4,¹⁾ shromáždil Soter přes 200.000 svitků; nicméně vhodné a systematické uspořádání jest zásluhou Filadelfovou, jenž ustanoval k obtížnému tomu úkolu celou řadu mužů způsobilých.

c) καὶ τῆς εἰς Μουσεῖον συναγωγῆς — Ptolemaios Filadelfos vykázal knihovně bezpochyby též zvláštní místo v budovách musejních (srov. Ritschl str. 14); tím jakož i náležitým spořádáním stala se teprve snadno přístupnou, a mohlo se jí užívat s prospěchem při pracích vědeckých. Filadelfos zřídil také úřad bibliothekáře, kterýž nebyl ještě za Ptolemaia I., ač Demetrios Falerský měl dozor nad sbirkou královou; mimo to založil Filadelfos ještě druhou knihovnu v Serapeu, buď že místo knihovny musejní byly již přeplňeny, bud že školy ve čtvrti Rhakotis využadovaly zvláštní knihovny.

Výklad, který jsme podali k místu Athenaiovu, jest co do stránky jazykové správným a co do stránky věcné úplně možným,

¹⁾ Bylo mi po ruce staré vydání: Aristaeae Historia LXXII interpretum. Accessere veterum testimonia de eorum versione. Oxonii 1692.

spočívaje na událostech docela zajištěných. Vychází pak z něho na jevo, že za krále Ptolemaia Filadelfa Museum již bylo zařízeno; téhož výsledku dochází se i výkladem prvým, takže slova ta svědčí v každé příčině spíše pro Ptolemaia I.

Taktéž místo Plutarchovo, jehož badatelé se dovolávali, není zcela určité (Non posse suaviter vivi sec. Epicur. k. 13 [p. 1095 D]): *Εἰ δὲ Πτολεμαῖος ὁ πρῶτος συναγαγὼν τὸ μουσεῖον τούτοις συνέτυχε τοῖς καλοῖς καὶ βασιλικοῖς παραγγέλμασιν, ἃς οὐκ ἀν εἴπε τοῖς Σαμίοις. Ω Μοῦσα, τίς ὁ φθόνος; Αθηναῖσιν γὰρ οὐδενὶ πρέπει ταῖς Μούσαις οὕτως ἀπεχθάνεσθαι καὶ πολεμεῖν.* V pojednání tom snaží se Plutarchos dokázati, že není možno žítí přijemně dle zásad filosofie Epikurovy. Epikurus neschvaluje prý otácek a bádání vědeckých ani při hostině (*προβλήμασι δὲ μουσικοῖς καὶ κοιτικῶν φιλολόγων ζητήμασι οὐδὲ παρὰ πότον διδοὺς χάραν*), ale přimlouvá králům vědy a umění milovným, aby raději si dali vypravovati vojenské kousky a šprýmy než *λόγους περὶ μουσικῶν καὶ ποιητικῶν προβλημάτων περαινομένους*. Jako krále vědy milovného jmenejte mimo jiné Ptolemaia, jenž by k oném krásným a krále důstojným radám dal odpověď: O Muso . . .

Výklad Plutarchových slov není snadný.

Pod *Σαμίοις* dlužno rozuměti Epikurove, ježto jest známo o Epikurovi, že žil v mladém věku na ostrově Samu (srv. Klippel str. 79 poz. 2); *καλοῖς καὶ βασιλικοῖς . . .* pronáší, jak zřejmo, Plutarchos s ironickým úsměškem.

Ale slova pro nás nejdůležitější: *εἰ δὲ Πτολεμαῖος ὁ πρῶτος συναγαγὼν . . .* připouštějí dvojí výklad; buďto Ptolemaios I, který . . . aneb Ptolemaios, který první . . .; výklad prvý by by prímým svědectvím, že Ptolemaios I. byl zakladatelem Musea, druhý pak nesvědčil by ani pro Ptolemaia I. ani pro Filadelfa, ale byl by jen dokladem neurčitého citování starých, takže při množství králů z tohoto rodu později se nevědělo určitě, který to jest; nejistotu tuto dosvědčuje zřejmě Aelianos de anim nat. VIII. k. 4 (Hercher): *Πτολεμαῖον (ὅπόστος δὲ ἦν οὗτος, ἐκείνος ἔρεσθε) . . .*

Než z důvodů vnitřních soudil bych, že Plutarchos měl při slovech těch na mysli Ptolemaia Sotera. Byl Ptolemaios I. panovník v každé stránce výtečný, ovládaje své vášně, jimž Filadelfos přes jiné výborné stránky povahy své přece často podléhal, tak že osobnost Ptolemaia I. mohl Plutarchos vhodněji postavit proti přívržencům Epikurovým; mimo to spatřuji v ironických slovech *τοῖς καλοῖς . . .* narážku na rady Demetria Falerského, kteréž však týkaly se věcí opravdu krásných a krále důstojných. Tak pomáhal Demetrios Falerský Ptolemaiovi I. při zákonodárství dle Aelianu Var. Hist. III k. 17 (Hercher): *καὶ ἐν Αἰγύπτῳ δὲ συνών τῷ Πτολεμαίῳ νομοθεστάς ηρξε, a radil mu sbírat knihy jednající o vladaření, jak vypravuje Plutarchos (Reg. et*

imperat. Apophtheg. p. 189 D.): *Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς Πτολεμαῖος τῷ βασιλεῖ παρήνει τὰ περὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας βιβλία πτάσθαι καὶ ἀναγινώσκειν.*

Že pak i Ptolemaios Soter účastnil se rád *πριτικῶν φιλολόγων ξητήμασι*, dosvědčuje týž Plutarchos na místě jiném (de cohib. ira k. 9 [p. 458 B]) vypravuje, kterak nejen z grammatika učinil si žert, ale i neslušnou narážku na svůj původ klidně snesl.

Přichylnost Demetriova k Athenám trvala i po smutných zkušenostech jeho (Plut. de exilio k. 7 [p. 602 A.]): *Οὐτος μὲν γὰρ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετὰ τὴν φυγὴν . . . οὐ μονον αὐτὸς ἐν ἀφθόνοις διῆγεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἀθηναῖοις διωρεὰς ἔπειμπεν*, i snažil se zajisté náchylnost královu k městu tomu upevniti; proto povolával Ptolemaios I. odtamtud některé vynikající muže na svůj dvůr aneb byl s nimi ve spojení. Z této záliby Ptolemaia I. vykládám také výraz Plutarchův: *Ἀθηναῖον γὰρ . . . ;* král počítá se téměř k Atheňanům vynikajícím vzděláním a láskou k vědám a uměním.

Víme dobře, že výklad náš má nároky pouze na větší neb menší pravděpodobnost a nikoli na nezvratnou jistotu; a proto nedokazuje ani toto místo Plutarchovo zcela bezpečně, že Soter založil Museum; ovšem svědčí tím méně pro Filadelfa.

Avšak ještě z jiných věcí vysvítá značná pravděpodobnost, že již Ptolemaios I. zařídil Museum. Máme zprávy, kterak povolával vynikající muže na svůj dvůr; avšak totéž činil i jeho nástupce. Důležitější jest ta okolnost, že zařízení alexandrijského Musea podobá se v mnohé příčině zařízení filosofických škol řeckých; a tu snadno lze domyslit se, že Demetrios Falerský, důvěrný rádce a přítel Ptolemaia I., žák Theofrastův, jemuž přispěl k zařízení školy, příměl krále, aby založením Musea dle vzoru řeckého poskytl učencům klidné a bezstarostné zátiší; mimo to stál sám Ptolemaios I. dle Diog. Laert. V, 37 (Cobetovo pařížské vydání) s Theofrastem v přátelském spojení.

Dále soudit můžeme ze zachovaných zpráv, že bylo Museum hned v prvních letech panování Ptolemaia Filadelfa v plném rozkvětu. Již slavný Kallimachos sepsal spisec nadepsaný „Museum“, a není příčiny, proč bychom pochybovali, že týkal se Musea alexandrijského, což Bernhardy (I str. 539) popírá. Vynikající tento muž, jsa bibliothekárem, položil, jak známo, svými *πίνακες* základ k historii řecké literatury a mohl sepsati stař o Museu, kteráž by dokazovala, že tento ústav byl již na vysokém stupni. O živém ruchu, jaký stěží bývá hned na začátku zařízení podobného ústavu, podává zajímavý doklad sillograf Timon Fliasský, jehož doba činnosti padá asi na r. 280 př. Kr., u Athenaia I p. 22 d:

*Πολλοὶ μὲν βόσκονται ἐν Ἀλγύπτῳ πολυφύλῳ
βιβλιακὸν χαρακῆται, ἀπείριτα δηριόωντες
Μουσέων ἐν ταλάρῳ.*

Ze všeho, co dosud jsme uvedli, patrna jest veliká pravděpodobnost, že založení Musea jest zásluhou Ptolemaia I., třebas teprve za Filadelfa dospělo k nejvyššímu rozkvětu; více však tvrditi se neodvážujeme.

Slavná alexandrijská knihovna zastižena byla krutou pochodem v bitkách mezi Caesarem a odbojnými obyvateli. Parthey snaží se na str. 31—33 dokázati, že plameny nezničily místnosti knihovních, nýbrž že shořely, pouze knihy, jež prý nalézaly se v té době jinde, buď že Caesar dal za přičinou prací opevňovacích knihovnu vyklidit, buď že chtěl knihy, jež prý za tím účelem již v dřevěných skladištích přistavních složeny byly, do Říma odvézti. S Partheyem souhlasí též Ritschl (Die alex. Biblioth. str. 29). Avšak místa starých spisovatelů dokazují s dostatek, že knihovna buď zcela nebo částečně shořela; ba není vyloučena možnost, že i Museum zachvázeno bylo zhoubným živlem, ač o poslední věci ničeho nevíme.

Caesar mluví pouze o shoření lodí (b. c. III, k. 111), ale Plutarchos (Vita Caes. k. 49) vypravuje zcela určité: ἡναγκάσθη (totiž Caesar) διὰ πνοὸς ἀπώσασθαι τὸν κίνδυνον, οὐ καὶ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην ἐκ τῶν νεωρότων ἐπινεμόνον διέφειρεν. Parthey neuvádí ani místa Plutarchova, a ve zprávě Diana Kassia XLII, k. 38 (Imm. Bekker): πολλαὶ μὲν μάχαι καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αὐτοῖς ἐγίγνοντο, πολλὰ δὲ καὶ κατεπίμπατο· ὅστε ἄλλα τε καὶ τὸ νεώριον, τάς τε ἀποθήκας καὶ τοῦ σίτου καὶ τῶν βιβλῶν (πλείστων δὴ καὶ ὀρίστων, ἃς φασι, γενομένων) κανθῆναι shledává doklad svého mínění, vykládaje ἀποθήκας τῶν βιβλῶν za sýpky, kde tenkráte knihy byly. Než ἀποθήκαι τῶν βιβλῶν neznamená zde nic jiného než βιβλιοθήκai, jakož vůbec ἀποθήκη značí místo, kde se něco ukládá. S místy témi v souhlasu jest Orosius hist. VI, 15 (Pauli Orosii presbyteri Hispani adversus paganos historiarum libri septem etc. recensuit Sigebertus Havercampus, Lugduni Batavorum 1767): Ea flamma, cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta milia librorum proximiis forte aedibus condita, exussit. Ve slovech těch shledává Parthey, že knihy byly na místě, kam nepatřily, ale dle nepředpojatého výkladu neznamenají nic jiného, než že plamen zničil množství knih, ježto byly uloženy v budově náhodou velmi blízké.

Že pak Orosius jakož i jiní spisovatelé (Seneca de tranquill. animi k. 9; Gellius VII, 17, 3 [Hertz]; Amm. Marcellinus 22, 16) nemluví o shoření knihovny, nýbrž o zničení velikého počtu knih, to nesmí vykládati se, jako Parthey činí, v ten rozum, že plamen nezasáhl knihovny; nebot spisovatelům dotčeným šlo především o to, aby vytáhli množství svitků, které shořely. Proto čteme u Orosia hned dále: singulare profecto monumentum studii

curaeque majorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congesserant; Seneka jmenuje 400 000 svitků (Fickert přijal v text čtení mnohých ruk. 40.000), aby mohl se svého hlediště polemisovati proti výroku Liviově „qui elegantiae regum curaeque egregium id opus ait fuisse.“ Seneka však podkládá Ptolemaiům pohnutku aspoň z části nepravou: Non fuit elegantia illud aut cura, sed studiosa luxuria; immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparaverant. Též z Gellia a Ammiana Marcellina, kteří omylem nechávají celou sbírku alexandrijskou shořetí — Ammianus změnil mimo to knihovnu musejní s knihovnou v Serapeu — nevychází na jevo, co soudí Parthey; mimo to mluví oba o plenění města, čímž liší se od zpráv jiných. Čteme totiž u Gellia mezi jiným: Sed ea omnia (700.000 svitků) bello priore Alexandrino, dum diripitur ea civitas, non sponte neque opera consulta, sed a militibus forte auxiliariis incensa sunt, a u Amm. Marcellina: dum diripitur civitas sub dictatore Caesare. Snad vztahují se na knihovnu verše Lukanovy X, 497:

Nec puppibus ignis
Incubuit solis: sed quae vicina fuere
Tecta mari, longis rapuere vaporibus ignem.

Též Florus mluví o spálení nejbližších budov II, 13, 59 (Halm): ac primum proximorum aedificiorum atque navalium incendio infestorum hostium tela summavit.

Avšak domněnka Partheyova jest ještě z jiných příčin pravdě nepodobná. Caesar byl v době té tak zaměstnán, že nemohl asi pomýšleti na odvezení knihovny; mimo to měl sotva úmysl zbavit Alexandrii největší její ozdoby, nebot chodil dle zprávy Appianovy po městě, divil se jeho kráse a naslouchal, stavě se mezi množství, filosofů, což mu prý zjednalo u obyvatelstva přízeň.

Parthey byl sveden k mínění svému tím, že nechtěl položiti Museum s knihovnou bezprostředně k přístavu, kde byly dle popisu Strabonova jiné budovy; avšak není to třeba činiti; neboť mohla knihovna být od břehu poněkud vzdálena a přece šířicím se ohněm z loděnic zachvácena, ježto opevnění, kteráž učinil Caesar, sáhala až k moři dle Dionia Kassia XLII k. 37: *καὶ τὰ βασιλεῖα τά τε ἄλλα τὰ πλησίον αὐτῶν οἰκοδομήματα διετάφενσε καὶ ἀπετείχισε μέχρι τῆς θαλάσσης.*

Knihovna pergamská, čítající 200.000 svitků, kterou Antonius daroval Kleopatře (Plut. Vit. Ant. 58), byla základem nové knihovny; kde však byla tato uložena, není jistó; někteří myslí, že v Serapeu, jiní v Sebasteu, opírajíce se o Filona de virtute et legat. ad Caium k. 22 (v Lipsku u Tauchnitze 1852): *Οὐδὲν γὰρ τοιοῦτόν ἐστι τέμενος, οἷον τὸ λεγόμενον Σεβάστιον, ἐπιβατηρίον Καίσαρος νεώς . . . κατάπλεως ἀναθημάτων . . . τέμενος εὐρύτατον στοᾶς, βιβλιοθήκης . . . ; proto na-*

zývá Göll Augusta obnovitelem knihovny i Musea, připouštěje, že též Museum částečně shořelo. (Das Museum zu Alexandria v 3. sv. Kulturbilder aus Hellas u. Rom 1872 str. 156.)

Po zboření Bruchia Aurelianem r. 273 po Kr. stal se nádherný chrám Serapidův, hrdě se povznašející ve čtvrti Rhakotis a chovající ve svých síních značnou knihovnu již od Ptolemaia Filadelfa založenou, střediskem pohanské učenosti, jsa jakýmsi pokračováním starého Musea. Od té doby však, co vítězství křesťanství rozhodnuto za Konstantina Velikého, mohlo předvídati se, že poklesne brzy poslední bašta pohanství v Alexandrii přes veškerou úsilí horlivých jednotlivec udržeti víru odvěkou. Konečně dobyli křesťané, majice k tomu svolení císařské, r. 389 velebného stánku Serapidova hájeného zástupem nadšených vyznavačů. Eunapios nadsazuje (*Vita Aedesii* p. 78 ed. Boissonade) ze svého pohanského hlediště, že zůstaly prý státi pouze základy: *Toῦ δὲ Σεραπείου μόνον τὸ ἔδαφος οὐχ ὑφείλοντο διὰ βάρος τῶν λιθῶν* ale jak by potom mohl se tam zřídit ihned křesťanský chrám a martyrium dle svědectví církevních otců i s příbytky pro mnichy, jak tvrdí Eunapios na témž místě?

Proto jest pravděpodobno, že křesťané, dobývajíce Serapea, pobořili jen zevnější zed' a vyloupili poklady a náčiní chrámové, jak vypravuje Eunapios na témž místě: *Toῖς γοῦν ἀνθραίσι οὐαὶ ἀναθήμασιν ἐς τοσόνδε γενναιώς ἐμαχέσαντο, ὥστε οὐ μόνον ἐνίκαν αὐτά, ἀλλὰ οὐαὶ ἔκλεπτον*, ale hlavní budova s četnými sloupovými chodbami a nádhernými síněmi zůstala bez pochyby neporušenou.

Nás ovšem zajímá nejvíce otázka, co stalo se s knihovnou; a odpověď k otázce té jest velice důležita k náležitému posouzení zprávy o spálení knihovny při dobytí Alexandrie Araby, již mnozí badatelé vyhlašují za bajku.

Někteří (Klippel str. 250) domnívají se, že křesťané zničili při dobytí Serapea též knihovnu, odvolávajíce se k Orosiovi (VI k. 15), jenž viděl při pobytu svém v Alexandrii asi 20 roků po oné události prázdné schránky na knihy ve chrámech. Jakkoliv připouštíme Bernhardyovi (I str. 538), co již poznamenal Havercamp, že Orosius mluví po způsobu svém nejasně, přece patrno, že ve slovech jeho neděje se zmínka o knihovně v Serapeu, jak již poznal Matter I str. 326. Ježto pak dočtené místo Orosiovo jest dosti důležito, uvedeme je celé a pokusíme se je znova vyložiti. In ipso proelio regia classis forte subducta iubetur incendi. Ea flamma cum partem quoque urbis invasisset, quadringenta milia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit: singulare profecto monumentum studii curaeque maiorum, qui tot tantaque illustrium ingeniorum opera congeserant. Unde quamlibet hodieque in templis extant,

quae et nos vidimus, armaria librorum: quibus di-
reptis, exinanita ea a nostris hominibus, nostris temporibus
memorent, quod quidem verum est: tamen honestius creditur alios
libros fuisse quaesitos, qui pristinas studiorum curas aemularentur,
quam aliam ullam tunc fuisse bibliothecam, quaē
extra quadringenta milia librorum fuisse ac per
hoc evasisse credatur.

Z Orosiových slov vychází zcela zřejmě na jevo:

1. Že ve válce alexandrijské shořela knihovna v Bruchiu (musejně).

2. Jako důkazy dřevní horlivosti sbírat knihy viděl Orosius ve chrámech schránky na knihy (*Unde . . .*) vyprázdně křestány; za vlády Theodosia I. opakovaly se přísné rozkazy pleniti chrámy pohanské, ačkoli již dříve několik jich bylo pobořeno. Ježto pak byly při chrámech archivy s knihami, kterýchž křestané zajisté neušetřili, zvláště když byly nejvíce obsahu náboženského, mohl Orosius viděti schránky prázdné.

3. Orosius nemluví o chrámu Serapidově; ba on jest špatně zpraven o dějinách knihoven alexandrijských tvrdě, že mimo knihovnu v Bruchiu, jež shořela ve válce alexandrijské, jiné nebylo; proto nemohou se slova jeho vztahovati k zničení knihovny v Serapeu.

Taktéž Eunapirovo mlčení o knihovně, ač líčí zevrubně a s nadzaváním, jak křestané loupili, jest charakteristické, neboť by byl sotva asi vyplnění a zničení knihovny tak znamenité mlčením pominul.

Zdá se tedy, že knihovna zůstala ušetřena velikých pohrom; a veliká tato pravděpodobnost stala by se neodvratnou jistotou, spadá-li líčení rhetora Aphthonia v dobu po dobytí Serapea, jak soudí s jinými Matter I p. 325. Z rhetorického popisu jeho v Progymn. k. 12 (*Rethores Graeci ed. Spengel vol. II*) vycházelo by pak na jevo, že Serapeum naleželo i po dobytí od křestanů k budovám nádherným, a že knihovna tam zůstala: *παρεκκοδόμηνται δὲ σηκοὶ τῶν στοῶν ἔνδοθεν, οἵ μὲν ταῦται γεγενημένοι ταῖς βιβλοῖς, τοῖς φιλοπονοῦσιν ἀνεῳγμένοι φιλοσοφεῖν, καὶ πόλιν ἀπασαν εἰς ἔξουσίαν τῆς σοφίας ἐπαίροντες.*

Avšak domnění, že Aphthonios popisuje Serapeum, jaké bylo po zboření, jest přece jen nejisté; vždyť nevime ani zcela určitě, popisuje-li vůbec Serapeum, ani kdy žil; obyčejně se soudí, že ku konci 3. a počátkem 4. století; dále může být popis jeho z větší části rhetoricky vyšperkován, a proto nemůžeme se k němu odvolávat.

Že však přes všeliké pohromy zůstala knihovna alexandrijská přece dosti bohatou, souditi možno z toho, že i po dobytí Serapea jménují se mnozí učení muži, kteří žili v Alexandrii, zaměstnávajice se spisovatelstvím; mimo to nalézáme u Suidy zaznamenáno, že rhetor Severus, žijící za panování císaře Anthemia (467—472),

do Alexandrie se odebral a tam ve filosofické prázdní život trávil, h o j n o s t i r o z l i č n ý c h k n i h b o h a t ě j s a o p a t ř e n .

Proto také není příčiny, proč bychom pokládali zprávy arab-ských spisovatelů o spálení knihovny při dobytí Alexandrie Araby za vymyšleny, byť byly jednotlivosti výplodem ohnivé, orientální obraznosti. Prosté faktum, že knihovna v Alexandrii shořela, jest zcela věrohodným; ale škoda, kteráž z pohromy té vzešla vědě a literatuře, není asi z mnohých příčin, o nichž nemůžeme se zde šířiti, tak značná, jak by na první pohled mohlo se zdát.

Zpráva o papyrech nalezených v el-Fayyûm.

Napsal K. Cumpfe.

Z převelkého množství papyrových rukopisů nalezených před málo roky v el-Fayyûm¹⁾ (staré Arsinoi) dostala se větší část koupí arcivéody Rainera c. k. rakouskému Museu ve Vídni, kdež odborným znalcům poskytnuta možnost, probádati rukopisy ty a výsledky badání svého odevzdati veřejnosti; menší díl přišel do Berlína a něco do Londýna a Paříže.

Ze všeho zjevno, že vědecké výsledky budou pro vědu filologickou a historickou velmi bohaté, jakkoli nebyly posud všecky rukopisy probrány; avšak to již patrno, že spousta písemnosti těchto zaujímá dobu téměř 2000 let, a že zastoupeny jsou v ní rozličné jazyky a rozličná písma.

Posavadní nejhlavnější výsledky, jichž dopátrali se z rukopisů v c. k. rakouském Museu zvláště Karabacek, Wessely a Krall, podávám dle zpráv v časopise „Berliner philologische Wochenschrift“ r. 1884 čís. 11, str. 344; 21 str. 668; 27 str. 864; 50 str. 1590. Bohatý, tisice a tisice papýrů (ovšem většinou jen kusů) čitající nález, který učiněn byl v el-Fayyûm, jest tím zajímavější, ponevadž se mělo až posud obecně za to, že nebylo v provincii té literarní a vědecké činnosti; než zmínka, kteráž se děje v několika listinách o divadle v Arsinoi, dokazuje, že obyvatelé byli přístupní požitkům literárním.

Z rukopisů řeckých jest zvláště zajímavý pergaménový zlomek Thukydidův, obsahující v 44 rádecích § 3. kap. 91 a § 1—6 kap. 92, VII knihy; též nalezena část z IX knihy i scholia k ní nalezející a pozoruhodná čtení. Podle písma náleží zlomek ten prý ku konci 3. století po Kr., a jest tudy velmi cenný, ježto nejstarší rukopisy Thukydidovy pocházejí z doby daleko pozdější; na několika místech poskytuje varianty posud neznámé.

¹⁾ Tak prý dlužno psát slovo to, jak dokazuje H. Landwehr (Rhein. Mus. 1884 str. 106).

Zvláštní pozornost budí zbytky papyrového svitku obsahující posud neznámou polemickou řeč proti Isokratovi psanou úhledným alexandrijským krasopisem; též nalezeny zbytky z Homerovy Iliady (XI kniha), parafrase k IV knize Iliady, a krásně psané kousky svitků obsahující menší části z I, II, IV, VIII a XVII zpěvu Iliady; celkem 181 veršů. Dále přišlo se na zlomky aesthetického pojednání, o němž posud nic se nevědělo; potom nalezena filosofická rozprava, psaná ve slohu Aristotelově, dva zlomky nezachovaného eposu, z nichž patrno, že se týkají pověsti o Fineovi; zlomky trimetrů jakéhosi dramatika a genealogické pojednání. Mimo to jsou dáležity části starého a nového zákona na papyru a pergamenu (4—6 stol.), mezi nimi Genesis, Jesaiaš, žalmy a evangelia.

Zprávami čerpanými z velikého počtu listin veřejných a soukromých, datovaných z 2. a 3. st. po Kr., zjišťuje se řada událostí na poli historickém a archaeologickém, neboť zachována téměř nepřetržitá řada listin římských a byzantských císařů, mezi nimiž zvláště zastoupeni jsou: Trajanus, Antoninus Pius, L. Verus, Markus Aurelius, Septimius Severus, Geta, Caracalla atd.; z jednoho papyru může se zcela bezpečně určiti nastoupení císaře Maximina Thraka posud sporné.

Mezi řídkými latinskými papyry nalezly se dvě kvítance písáře Sergia z r. 398 po Kr.; jsou to prý nejstarší latinské datované dokumenty, kteréž se vůbec znají. Jiná dobře zachovaná listina z pátého století obsahuje úkaz správce provincie, jímž poroučí se čtyřem vojákům páté legie, aby o slavnosti velkonoční v Arsinoi přisluhovali, za kterouž službu vykazuje se jím zvláštní odměna.

Ve sbírce výdeňské jsou dále zastoupeny papyry hieroglyfické, hieratické, demotické a koptické se třemi nářečími. Mezi těmito písemnostmi vyniká hieratický list, téměř 3000 let starý; nejvíce jest koptických papyrů, obsahujících listy a právní listiny z druhé polovice prvního tisíciletí našeho letočtu. Mezi koptickými papyry mají velikou cenu některé kusy, obsahující překlady z bible nářečím středoegyptským, dále list pergaménový ze starého osmerkového vydání knihy Ruth v nářečí sahidském atd.

Ve velkém počtu arabských papyrů zachovala se úřední listina z 30. roku hedžry t. j. 650. po Kr.; byla tudy listina ta psána za kalifa Osmana, 18 roků po smrti Mohamedové a 9 roků po dobytí Aegypta Araby; dále zlomek z 54. roku hedžry, kdy ještě žili mnozí učennici Mohamedovi; dále jest zajímavý úřední dosazovací list pro berního ředitele v Aegyptě z 90 r. hedžry; kusy tyto jsou nejstarší známé datované dokumenty islamu a důležity pro dějiny písma. Vedle množství jiných dáležitých kusů vyniká ve sbírce arabských rukopisů celá řada (přes 155) písemností z papíru bavlněného a to od počátku 8. století, kdy tato

látka psací byla nalezena, až do r. 953. po Kr. Zajímavé jest též deset malých, částečně ještě hlíněnou pečetí opatřených arab-ských psaní z r. 812. po Kr., v nichž jakýsi ředitel berní objednává svitky papyrové; z listů těch vysvítá, že svitek papyrový 2 m. délky a 60 cm. výšky stál asi 1 zl. 40 kr. Konečně nalézají se tam i písemnosti perské z r. 615—618, psané buď na papyru neb pergamenu a kožích, takéž přišlo se na papyry hebrejské.

Z berlínských papyrů jmenuji dle zprávy Landwehrovy v časopisu svrchu uvedeném čtyři listy pergamenu obsahující část Euripidova Hippolyta; dále zlomky řeckého eposu v hexametrech, zlomek analytik Aristotelových a list z rhetorského slovníka.

Nálezy berlínské jsou též důležité pro dějiny starého knihovnictví, neb se nalezl papyrus v knihovém formátě, čehož bylo dosud málo dokladů.

Kdo by přál si obšírnějšího poučení o nálezu samém, toho odkazujeme ku spisku vydanému od Karabacka: Die Theodor Graf'schen Funde im Aegypten. Wien, Gerold 1883.

Přípona participia perfecti activi.

Od Jos. Zubatého.

V Kuhnově Zeitschrift für vergl. sprachf. XXVI, str. 329 sld. uveřejnil J. Schmidt obšírné pojednání o této příponě, jež na základě nejnovějších výzkumů jazykozpytných jest rozhodně velmi platným příspěvkem ku poznání flexe participia perfecti a flexe stupňovaných kmenů vůbec. Dle výsledků práce této (str. 355) doplněných ještě pozorováním Schulzeovým v též časopise XXVII, str. 549¹⁾, mělo prvně ku př. participium perfecti kořene v i d tuto trojí formu, podmíněnou místem přízvuku: ve id věns (ku př. nom. sg. veidvěs acc. sg. veidvěns a j.), vidves²⁾ (ku př.

¹⁾ Totéž stupňování v kořeni (*Fειδως* = *Fιδνηα*), jehož řecké doklady uvádí Schulze I. c., nalézáme sporadicky i v jazyce Avesty: *vavanvāo* nom. sg., ale gen. pl. *vaonušam* (z **vavnušam*, jako ku př. gen. pl. *ašaonam* *ašāunam* vedle acc. sing. *ašavanem*). Tak snad i od kořene vač tvořeno bylo participium perfecti **vavakhvāo*, gen. **vaokušō* (doložiti lze jen dat. sing. *vaokušē*); pod. nalézáme od kořene jat v seslabené formě odvozeniny *jaētušičča*, *jaētustema*. Gen. pl. part. perf. slovesa ačti zní *aoñhušam* vedle *añhušam*; bezpochyby jest i toto střídání vyložiti z bývalé existence dvou kmén silného *aoñhvāo*- slabého *añhuš-*.

²⁾ Kmen -ves- (-vet-) nikde se nezachoval, všude přešlo -e- vlivem -v- v -o-. Na jistot však vidíme odvozeniny participia perfecti (-vesja-) v lotyšských plur. tantum *gr'uveši* *gr'uesi* (schutt Bielenstein, verhärteter, gefrorener Koth Ulmann; svr. *gr'ūt*, sríti se), *kruveši*

gen. sg. *vidvesós*, loc. pl. *vidvetsú*), *vidus* — — (ku př. dat. pl. *vidusbhióms*, gen. sing. fem. *vidusiás*, komparativ *vidusterós*). Nade všechnu pochybnost schema toto ovšem povznešeno není; zejména rozdíl mezi středním kmenem *vidves* — a nejslabším kmenem *vidus* — — tak, jak ho činí Schmidt, nalézá velmi málo potvrzení ve skutečných formách jazykových, jež v pojednání jeho jsou sebrány se znamenitou pilí: a přiznávám se, že běžná nyní v jazykozpytě methoda, dle několika úkazů jazykových vystaviti zákon zvukoslovny (v tomto případě jedná se o Schmidtu zákon o dloubých slabikách, jež prý se kráti, posune-li se přízvuk o jednu slabiku, úplně pak mizí, posune-li se o dvě slabiky dále; viz KZ. XXV, str. 35.) a vše, co zákonu tomuto ve skutečném materiále jazykovém se příci, přičítati na vrub analogie, či jak dnes se obyčejně říkává, formalní asociace, činí na mne dojem něčeho, čemu v logice se říká circulus vitiosus. Než o věci této těžko jest mluviti, pokud stav vědomostí našich jazykových nedovoluje nám dokázati ani, že hlavní princip německé školy moderní, princip slepé a neomylné moci zvukoslovnych zákonů, jest oprávněn, ani ukázati, že jest jenom přechodním extremem, v nějž uvedla jazykozpyt přirozená reakce proti libověli, s jakou sobě vedla škola Boppova-Schleicherova u výkladu flexe indoevropské, a že existovaly i zvukové změny sporadické, neprovedené jazykem důsledně.

Obmezím se v těchto řádcích tedy jenom na věci, které lze posuzovati bez rozhodnutí této principiální záhadu, které ovšem pak snad k rozhodnutí tomu aspoň poněkud mohou přispěti.

I.

Schmidt ve jmenovaném pojednání ani slovem se nezmínil, že vedle slabých kmenů s -us nalézáme i nepochybně tvary s -ūs. Máme-li pro řečtinu předpokládati ve tvarech, z nichž vzniklo *ἰδνῖα λόγιοι* (*βίδεοι βίδυοι* Ahrens II, 47, Brugman KZ. XXIV, str. 83) -ū- či -u-, tedy **vidūsia-* či **vidusia-*, rozhodnouti nelze (ač *βίδεοι* mluví tuším ve prospěch -ū-); jest nám tedy řečtinu v příčině této nechatati úplně stranou. Na jisto však nalézáme tvary s -ūs-, ovšem přešlé v deklinaci kmenů na -a, v jazyce staroindickém. Jest to předně ve starém slově emūšā- (emūšām CBr. XIV, 1, 2, 11) vedle emūšá- (emušām RS. VIII, 66, 10), označujícím kance, odvozeném z kořene am (zuřiti a pod.). Už akcent (jako dle pravidla dávno známého u odvozeniny sekundární od kmene souhláskového očekáváme) na -á- by

krueši (der den weg holperig machende gefrorene Koth; srv. kr'aunt hromaditi, lit. krauti, slv. kryti) pūveši pšeši (eiter, moderndes, modernde späne; srovн. pūt, lit. pūti, hniti), Bielenstein, Lettische sprache I, 265.

měl zabrániti, aby em ūšá- nebylo posuzováno jako některé vedské a epické silné pády participia perfecti, přešlé v analogii pádů slabých (čak rúšam prošúšam ábibhušah vidušān vidušah nom. pl. Lanman, Jour. of the Amer. Or. Soc. X, str. 511; Bollensen, Grammatisches aus dem Mahābhārata Leipzig 1884, str. 14). Petrohradský slovník výčítá tvaru emušám nepravý akcent a em ūšám jest mu holou skomoleninou, zcela dle methody moderní vedské filologie, jež snaží se vymýtit z ved vše, čemu nerozumí. A přece em ūšá- nalézá jakožto a-ová odvozenina participia perfecti dokonalou ochranu ve vlastních jmenech Míduša- Devamíduša- (Lanman I. c.), dlouhé -ū- pak (ČBr.) ve známém slově vidūša-ka- (žertovná osoba indického dramatu, vtipálek; zlehčující deminutivum kmene *vidūša-, s nímž srovnej avestské vīthušaeibjača).

Nepochybné doklady dlouhého -ū- nalézáme dále v jazyce Avesty, sporadické ovšem jako participium perfecti vůbec v této památce. Je to instr. pl. dadūžbīs (s passivním významem, creatis) Jç. 58, 6 a ženské tvary apipjūšim apipjūšinām Vd. 15, 8. Jt. 24, 50 (apipjūši = nondum lactans; ved. pipjūši). Kdyby tvary ty byly náhodou se zachovaly v literatuře vedské, zajisté by nebyly ušly osudu, jenž stihl em ūšám. Nejistý jest ablativ zizijūšad (v. l. zizijušad).

Jako zachovala germanština participium toto jen jako jméno (got. bērusjōs rodiče, veitvōds = *Fειδώς* svědek, Bühler, Orient und Occident II, str. 341, ags. ēgesa ēgsa sts. ēcso, majitel = got. *aigusa, Möller KZ. XXIV, str. 447) a jako v uvedených shora dokladech sanskrty si utvořil z prvních participií perf. jména, tak i slovanština užívá mimo známá participia -ťs-ová tvarů s participiem timto nepochybě souvislých jako jmen. Ovšem že smíme očekávat zde, poněvadž souvislost jich s participií jistě již dávno se zatemnila, i tvary od vlastních participií poněkud odchylné: a důležito jest, že tu nalézáme střídnice za -ū- i za -i-. Počítám sem jména, odvozená příponami -ochъ (*-usa-: č. vrtoch, smrdoch atd., r. ēdochā obirocha proidocha atd. Miklosich Vergl. gr. II, str. 289); -ošъ (*-usja-: stb. kokošь ib. 343); -usъ- -uchъ- -ychъ- (*-ūsa-, jako v em ūšá- vidūša-: pol. derus, stb. sopuchъ, nsl. ogleduh sleduh smrduh atd. ib. str. 289, 250, 327, 328); -usъ -usъ -išъ -yšъ (*-ūsi- -ūsja-: pol. lizuš mizguš bzdyš, nsl. šipuš, mr. klikuš, r. klikuša kvakuša, bělor. najdyš znajdyš primyš r. obměnyš otpadyšъ atd. ib. str. 327, 328, 343—346). Slovesný význam tvarů těchto jest hravě ukázati: ovšem že mají význam z pravidla nikoliv minulý, nýbrž trvale přítomný, jako participium perfecti nesčíslenné kráte v řečtině i v sanskrté. Trpný význam tvarů na -yšъ nalézá analogon ku př. v av. dadūs- dadus-. Ostatně původně sem patřily asi i sekundární odvozeniny těmito příponami (jichž doklady viz u Miklosiche na dotčených místech), jež

ovšem analogickými útvary znamenitě se rozšířily; tak na př. *slepýš* (srv. mr. *slipucha*, r. *slépusja*) má zcela na snadě slovesný význam „osleplý“.

Tím tedy rozšířila se nám řada stupňová kmene našeho o jeden člen: 1. -věns-, 2. -ves- (-vet-), 3. -ūs-, 4. -us-. Podlé teorie Schmidtovy (jenž sice nestojí na samém křidle mladogrammatiků, avšak přece v podstatě pracuje dle jejich principií) i střídání -ūs- -us- budeme muset uvésti na vliv akcentu. A podlé toho mohli bychom konečně modifikovati citovaný jeho zákon zvukoslovny o vlivu přízvuku na dlouhé souhlásky ještě doplňkem: „avšak slabiky -vā- (-jā-)³ seslabují se bezprostředně před slabikou přízvučnou ve -va- (-ja-); postoupí-li přízvuk o slabiku dále, stahuje se v -ū- (-i-), které se opět kráti, postoupí-li přízvuk ještě dále“. Dle toho pak bychom měli kmény participia perfecti tyto:

1. *vidvěns* (nom. sg. *vidvěs*, acc. sg. *vidvěnsam*, nom. pl. *vidvěnses* atd.);

2. *vědves* — (gen. sg. *vidvesós*, instr. sg. *vidvesé*, loc. pl. *vidvetsú* atd.);

3. *vidūs* — — (dat. pl. *vidūsbhióms*, gen. sg. femin. *vidūsiás*, kompar. *vidūsterós* atd.), a konečně

4. *vidus* — — — (na př. v některých pádech odvozenin, jako tvaru ženského, komparativu a superlativu, odvozenin a-ových a pod.).

„Tento čtyřstupňový kmen pak ovšem (podlé zkušeností na-bytých u jiných kmén stupňovaných) obstál nemohl; zmocnila se ho snaha po jednotě paradigm jednotlivých, a ta promíchala jednotlivé stupně kménové tak důkladně, že jenom s nouzí (viz Schmidtovo pojednání) dovedeme v zachovaném materiélu jazykovém rozeznati i jen tři kménové stupně.“

Kalkulace tato by byla úplně v duchu moderní německé školy jazykozpytné (ovšem, si duo faciunt idem, non est idem, jak dovedou mladogrammatikové se ozvat, dojde-li někdo objetnou jejich methodou k výsledkům, které se jim nelibí; viz KZ. XXV, str. 7.¹)), a participium perfecti by ani nebylo jediným čtyřstupňovým kménem, jsou-li náhledy Schmidtovy o kmenech -ān-ových oprávněny (KZ. XXV, str. 30); viz násl. Nedovedu se však ubrániti mínění, že podobné odvažování zvuků, které musí krok za krokem teprve měněním fakt dodávati svým výrobkům život, je asi podobným experimentováním, jako kdyby přírodozpytec nějaký v pracovně své na papíře kombinoval dle svých zákonů atomy, prvky, buňky a co všecko, a kdyby vše, co by se přičilo jeho schematům, jinými slovy, čemu by nerozuměl, prohlašoval hned za neorganickou abnormitu. Tím nechci říci, že by princip vlivu akcentu u výkladu stupňovaných kménů nebyl

³⁾ Píši -vā- (-jā-), protože se nejedná o povahu a-ové souhlásky.

na místě; jsem přesvědčen, že stupňování toto a stupňování vůbec v skutku je právě dilem přízvuku a považuji právě za největší zásluhu jazykozpytu posledních dob, že princip onen, jež zakladatelé jazykozpytu pouze tušili, dokázali ku plné evidenci: obávám se však, že konsekventní provedení principu toho, ne-připouštějící nikde pro předhistorickou dobu jazyků našich nijakých odchylek, zplodí v krátké době chimaery, které v ničem nezadají chimaerám, k nimž vedlo důsledné provedení vedoucího principu školy Boppovy-Schleicherovy (principu o souvislosti významu slovních tvarů s jich *vнější podobou*), chimaerám, které dnes budí leda úctu, jaká slusí konečně každé důslednosti, v něž však dnes ani žáci školy oné nevěří. To jest příčinou hlavní, proč kolísání kvantity -ū- v naší příponě mám za kolísání, jež nemá s přízvukem nic dělati.

Ještě kdyby kolísání to bylo nalézti jenom zde. Schmidt sám uvádí v pojednání o příponě komparativu (KZ. XXVI, str. 382 sled.) ještě jiné případy téhož kolísání (totiž kolísání -ū- -ī-, -u- -i-) a vykládá si je právě dle svého zákona, vlivem přízvuku; důkaz, že moje kalkulace nahoře je skutečně psána v jeho duchu. Sám ovšem musel přiznati (str. 383), že *theorie* jeho tu stojí úplně mimo solidní basis skutečného materiálu jazykového; ještě zřejměji vysvitne to však, přihlédneme-li ke střídání tomu bedlivějí, než učinil on, a to budiž nám dovoleno v následujících řádcích, v nichž se však obmezíme pouze na -ī- -ū- vzniklé z já vā.

II.

1. Brugman vyslovil první s plnou jistotou mýnění, že příponou akkusativu sing. kmenů mužských a ženských je pouze -m, a to u všech kmenů, souhláskových i samohláskových (v Curtiových Studien zur griech. und lat. Grammatik, IX, 307). A v skutku: *άγνα-μ αγνί-μ πατέ-μ *υσά-μ* (prý ve ved. *uśām* a p.) je sestavení svou jednoduchostí a stejnomořností tak se zamoujající, že nutně muselo nalézti hojně souhlasu, zejména u všech lidí, jimž nominalní kmeny, jak si je utvořili indičtí grammatikové z účelu čistě praktických, mnemotechnických, jsou útvary, z nichž i ve skutečném vývoji jazykův indoevropských nominalní naše flexe se vyvinula. O *άγνα-μ* té chvíle mluviti, vyžadovalo by celé samostatné pojednání o a-ových kmenech a jich historii vůbec; o **υσά-μ* těžko mluviti bez polemiky proti chloubě moderního jazykozpytu, učení o nasalis sonans, která rovněž vyžaduje místa většího, než lze dáti pouhé episodě (pokud nebudu moci sám zevrubněji vyložiti stanovisko své v této důležité věci, odkazuji na článek Kögelův Gegen nasalis sonans, v Paulových a Brauneových Beiträge VIII, 102 sled., s nímž zejména co se týče druhé jeho polovice skoro úplně souhlasím); zatím posvítíme

si jen na akkus. sing. kmenů -i-ových a -u-ových, jenž s problémem naším jest ve spojení dosti těsném.

Acc. sg. -im -um tedy prý vzniklo připojením holého akusativního -m ke kmenovému -i- -u-. Tento výklad tříší se úplně o avestské akkusativy -im -ūm (ačtím, aším, abūm, tanūm atd.). Toto -im -ūm nemohlo vzniknouti patrně z ničeho jiného než z -i- am -u- am.⁴⁾ Vedle tohoto -im -ūm pak nalézáme od těchže kmenů na -i- -u- i koncovku -im -um. Jaký stín zvukoslovné, fysiologické oprávněnosti můžeme nalézti na tomto střídání? A dále: i kmeny na -ja- -va- tvoří pád tento týmže spůsobem, majíce v něm koncovku -im -ūm vedle -im -um; tedy opět se střídá -i- -u- patrně stažením z i a u vzniklé bez všeliké zřejmé přičiny s í ū (na př. akhtím, vaéhím, aghrím vedle ainim = stpers. anijam gāth. anjém, džūm vedle džum, haurum). Sanskrat, jenž vůbec jest jazykem již v nejstarších dobách daleko vyrovnanějším než jazyk Avesty, kolísání toto záslovné mezi (-jam -vam) -im -ūm -im -um vyrovnal tak, že udržela se koncovka, která blíže stála běžnému nominativu: (anjam, aćvam), u kmenů s nominativním -i- -ū- -iam -uam -im ū m (ale i ábhīruam RS. VIII, 46, 6 k nominativu ábhīruḥ), u kmenů s nominativem na -ih -uh pak -im -um. Formalní asociace tu skutečně udělala v jazyce staroindickém konec dřívějšimu střídání: avšak toto střídání bylo zcela nahodilé, aspoň pokud vidíme, nijakým zákonem nespůsobené.

Acc. pl. těchže kmenů v sanskrte má koncovky -iaḥ -jaḥ -iḥ (u jmen rodu mužského i -īn) -uaḥ -vaḥ -ūḥ (-ūn; Laman Jour. of the Americ. Or. Soc. X, str. 394 sld. 415 sld.); -i- -ū- patrně jest tu staženo z -ia- -ua-. V Avestě proti témtu koncovkám nalézáme -is -ūs vedle -is -us (ku př. gairīs, ārmaitīs, aidjūs, peretūs, ākhstīs, paoiris, gātūs, dañhus), řídčeji nestážené -jō -vō (nārijača, tanvō). Kde jsou zákony, jimiž se střídání toto řídilo? I nominativ pl., ač-li není ovšem kmenovým stupňováním koncovka -ajas -avaś, jeví totéž kvantitativní kolísání v Avestě proti stejnomořnému indickému -iaḥ -iḥ -uaḥ -ūḥ. Totéž platí o nom. acc. dualis, v sanskrte (vā) -ū -ī, v Avestě ū - ī.

A naopak zase nalézáme v koncovce instrumentalu plur., jež bezpochyby prvotně byla totožnou s koncovkou dativně-ablativní (viz latinu, která má -bus -bīs bez rozlišení funkce), v Avestě dlouhé -bīs vedle skráceného -bīs, v sanskrte však nalézáme jedině zkrácené toto -bhīḥ.

„Nuže,“ odpoví mladogrammatik slovy starého Jáska, „může-liž pak sloup za to, že ho slepec nevidí? Bezpochyby i toto kolísání záslovné kvantity v -is -ūs -im, jehož naprosté uzuáni by vyžadovalo důkladnou revisi našich zvukoslovních zákonů, zakládá se na nějakém zvukoslovním zákoně, jehož my bohužel posud ne-

⁴⁾ Dialekt gāth také ku př. má tanvém m. tanūm.

známe. Což říkalo-li se ku př. v instrumentale plur. u kmenů, jež oxytonovaly koncovku, -bhís, u kmenů v pádě tomto barytonových -bhís? Celý rozdíl mezi sanskrtem a jazykem Avesty pak redukuje se na to, že z tohoto prvně zcela organického kolísání kvantity povstal v Avestě bezuzdny (aspoň jak se zdá) zmatek, v jazyce indickém pak že všemocná analogie z dvou rovnoprávných variant dopomohla jediné ke konečnému vítězství.¹¹ Odpovíme k tomu, ne snad, že podlé všeho koncovka -bhís prvně měla vždycky přízvuk (poněvadž toho na jistotu nevíme), ale, že střídání záslovné kvantity nalézáme v témže jazyce v těchže slovích, která přece podle vší rozumné logiky podléhala témže zákonům zvukoslovným.

Celý svět uznává vedské infinitivy na -tavāí za totožné s-tave (srv. ku př. étavāí étave, ótavāí ótave, gántavāí gántave atd.). Zde ovšem jest na snadě, že zkrácení -āí v -e jest podmíněno ztrátou přízvuku na koncovce. Také pochopujeme, jestliže místo infinitivní koncovky -e v jednoslabičných infinitivech nalézáme -āí (ku př. khjāí, dāí, māí, jāí, sjāí, vedle drgcé bhudžé atd.; Ludwig, Infinitiv im Veda, str. 55 sled.); vždyť jednoslabičná slova velmi často vzdorují změnám, jimž podléhají ve svých koncovkách slova víceslabičná, jakož vidíme ku př. na jednoslabičných pronominalních tvarech litevských, lotyšských nebo německých proti shodným s nimi víceslabičným tvarům jmenným. Avšak proč se mohlo říkat i vedle dāí i dē, vedle māí i mē, vedle dhāí (ve vajodhāí) i dhē? Totéž přece kolísání záslovné kvantity, pro které nikdy se nemůže podařiti nalézti nějaké zvukoslovné odůvodnění. Sem počítáme i infinitiv na -adhje, jejž jednou (TS. I, 3, 6, 2: gámadhje) nalézáme vedle přečastých infinitiv na -adhjāí (srv. Ludwig, Rigveda IV, str. 150); není ovšem nic lehčího, než prohlásiti gámadhje za chybu (ku př. Whitney, Sanskrit Grammar § 976): hůře jest však, jako vždy v podobných případech, ukázati, jak se tato „chyba“ do indického textu jenom dostala.

Předložky a adverbia v sanskrté tvoří komparativy koncovkou -tarám: ku př. prá, ku předu, pratarám více ku předu. V hymnech Rgvedy však místo tohoto -tarám důsledně nalézáme -tarám, tak pratarám (tak strofu RS. X, 18, 3. čteme v Tāit. ār. VI, 10, 3. s variantou pratarám, s touž variantou RS. X, 126, 8. v TS. IV, 7, 15, 7.), paratarám, vitarám, parastrarám, avatarám, vesměs vedle -tarám jiných památek; jedinou výminku tvoří samtarám VIII, 33, 19. (více do hromady; výklad Grassmannův s. v., dle něhož samtarám prý jest acc. sg. jakéhosi jména samtará „das zusammenfügen, zusammenhalten“, jest ovšem úplně vymyšlen). Srovnej prof. Ludwig Rigveda V, 158 (k 599, 19.), jehož doklady daly by se ovšem ještě rozmnoci. Proč zde střídá se -ám s -ám? A totéž střídání nalézáme i v osobním zájmeně, jednak v ahám, av. azem, slov.

azb proti *ēγάν*, jednak uvnitř sanskrtu samého v zájmenech āvám juvám vedlé āvám juvám. Srovnej i Sborník prací filol. na oslavu jubilea prof. Kvíčaly, str. 200.

Radu tohoto záslovného kolísání kvantity mohli bychom ještě znamenitě rozšířiti, kdybychom se chtěli dovolávat ještě úkazů některých, jež nalézáme v pamětihodném souhlase v jazyce ved, Avesty i staroperských nápisů. Minim tuto t. zv. „dloužení“ zásloví v určitých formách v těchto památkách, které v jazyce vedském se přičítá na vrub metru, v *gāthāch* Avesty pak spůsobu přednesu, při němž zásloví prý se protahovalo. Už shoda jmenovaných památek v úkaze tomto dokazuje, že úkaz není tak bezvýznamný, za jaký se líčí. A přece dlužno uznati, že ku př. -ā v 2. os. imper. sing., jak nám je dokládají souhlasné vedlé -a jmenované památky, úplně ruší záslovné zvukoslovné zákony naše: na jistotu by bylo (a ovšem i všechny ostatní případy podobné) zasloužilo aspoň zmínky při líčení tvaru tohoto, jak jej nalézáme v jazycích ostatních. A že kolísání toto záslovné netýče se jenom tvarů, v nichž příbuzní jazykové evropští předpokládají pro árské jazyky samohlásku krátkou, dokazuje nom. acc. voc. dualis, jenž v jazyce avestském i vedském kolisá mezi koncovkami -a -ā (resp. -āu; Lanman, Journ. of the Amer. Or. Soc. X, 342. Benfey, Abhandl. d. Göttinger gel. ges. XIX, str. 142 sled.).⁵⁾

Prosím za shovění, že jsem se rozšířil poněkud více o tomto kolísání. Kolísání záslovné kvantity, neodůvodněné nijakým zákonem zvukoslovným, však tak se příčí pojmul nové německé školy jazykozpytné, že za nutno jsem pokládal i případy ležicími vlastně mimo přítomnou naši úlohu ukázati, máme-li proč kolísání takové pokládati za možné či nic.

2. Hledejme však již stopy vnitroslovné střídání -i- -ū- vzniklého ze stažené slabiky já či vā.

Nejbliže kolísání kvantity v příponě -ūs- -us- stojí kolísání jaké nalézáme u kmén na -jan- -van-. Nejpoučnejší je v příčině této kmen *çvān-* (anebo, chceme-li, *çvōn-*). Kmen tento tvorí stupňováním kmenovým v sanskrté tvary *çvān-* *çvān-* cūns přízvukem vždy na kmeni, rozhodně teprv později zde ustáleným, jakož řečtina v *xuvrōs xuvvī* zachovala první akcent). V Avestě však místo *çun-* nalézáme důsledně *çūn-* (silné tvary jsou *çpā* *çpānem* *çpāna* *çpānača*, slabé *çūnē* *çūnō* *çūnam*, *çūnahē* *çūni* — skl. *çuni-*⁶⁾). Řečtina a litevština v krátkosti -ū- ve slabém

⁵⁾ A že krácení této dualové koncovky není metrické, jak by se dalo mysliti ku př. na základě veršů R. S. I. 15, 6, b. 17, 3. b. 7, a. 8, a. 9, b. V, 67, 1, dokazují verše jako I, 15, 6, a. V, 64, 6, VII, 85, 4. TS. I, 6, 12, 4 (strany nara pada narał vide Benfey l. c.), kde kvanta byla lhostejná, a zejména verše I, 151, 4, VI, 68, 5, VII, 61, 1, kde by se bylo rozhodně lépe hodilo k metrum -ā-.

⁶⁾ Lat. *canis* tuším nemá se *çuni-* (srv. i šunē s šunimì atd.) nic společného; vokalismus první slabiky by byl v tom případě zcela nepravidelný.

kmeni souhlasí se sanskrtem (*xvv-* šun-; nalézáme-li v jazyčích těchto slabý kmen i v acc. sg. nom. pl., stalo se to zajisté jen analogickým vlivem slabých pádů, právě tak jako v Avestě nalézáme nom. pl. *çūnō* v. *çpānaç-*), rovněž němčina (v derivatě *h u n - d - s*): a přece nedovolují nám zvukoslovné zákony beze všeho prohlásiti, že *çū* v Avestě je dlouženo ze *çu*. Podlé methody mladogrammatické, zejména ze stanoviska Schmidtova, nutně musíme prohlásiti opět, že slovo naše mělo čtverý kmen:

1. *çvōn* (ku př. v nom. *çvō[n]*, acc. *çvōnam*, nom. plur. *çvōnes*),
2. *çvōn* — (ku př. v gen. sg. *çvōnōs*, dat. *çvōnē*, snad inst. pl. *çvō[n]bhīs* atd.),
3. *çūn* — — (ku př. dat. abl. pl. *çū[n]bhīoms*, gen. sg. fem. *çūniās*),
4. *çun* — — — (ku př. snad ve fem. instr. pl. *çūniābhīs* atd.).

Zbývalo by jen konstatovati, jakým spůsobem snaha po jednotě paradigmatu v jednotlivých jazyčích idealní toto schema pomála (neboť že jenom snahu touto lze vyložiti všeliké odchylky, rozumí se při metodě, proti které tyto stránky jsou namíreny, samo sebou).

Bohužel nelze nám počet dokladů sem slušících hrubě rozmnoužiti. Sanskr má kromě *çvān-* ještě jenom dva kmeny, podobným spůsobem stupňované, totiž *jūvān-* *jūn-*) a maghavan-maghon- (m. *magha-un); v ostatních kmenech na -van-, bezpochyby v pravdě vlivem analogie, -van- (resp. -vn-) provedeno celou deklinací (srv. ku př. avestské kmeny sil āthrava-n-slab. athaurun- [tedy opět i se stupňováním kořenným], skt. jenom átharvān-; av. ašavan- slab. ašaon- ašāu n-, skt. ṛtāvān- ṛtāvn-);⁸⁾ Avesta má ještě urvān- uru n- (duše),

⁷⁾ V Avestě se stupňuje i kořen; silný kmen javān (nom. sg. java, acc. sg. javānem var. lec. jvānem = *juvānem) slabý jūn- (staženo ovšem z *juan-; gen. sg. jūnō gen. pl. jūnām). V ostatních jazyčích nalézáme stupňování porušeno asi vskutku vlivem analogie, lit. jauna s slov. junę (nejisto zda z *jauna- či z *jūna-), lat. juvenis jūnior, got. junda (= lat iuventa) juggs, stir. óc, kambr. ieu ieuanc (Fick Wörterbuch I³ str. 184). Srovn. o kořenném stupňování naší poznámku ¹⁾ na str. 73, Schmidt KZ. XXV, str. 21 sled., Schulze ib. XXVII, 549.

⁸⁾ Snad je nám hledati stopu starého stupňování v adverbii adhuná, ač-li je slovo to instrumentalem jména ádhvan-. Souvislost významů „cestou“ (= ádhvanā) a „hned“ (= adhuná) byla by vyložiti zcela jako význam slova ándžas ándžasā („rychle“, vlastně pův. „mazáním [kol u vozu]“; v Bergaigne, Jour. Asiatique, VIII série t. 2., str. 492). A dhuná, je-li výklad nás pravý, dvojím spůsobem by bylo starobylejší než instrumental paradigmatu adhvan-: nejprve akcentem, jenž v instr. na -ā prvočně byl vždy na poslední slabice, pak -u- místo -va, což obě zachováno jenom tím, že specialisováním významu adhuná přestalo být členem paradigmatu ádhvan-. Jiné případy, v nichž akcent v adverbii zachoval se v prvoční ryzosti, viz na místech Lanmanovy záslužné práce A statistical account of noun-inflection in the Veda, častěji již citované, uvedených v Indexu na str. 599 X sv. Jour. of the

zrvān- zrūn- zrun- (? čas), ale už i gen. pl. **verethravanam** m. *verethraonam, gen. sg. adhwanō (= skt. ádhanah), adverb. instr. mithwana (párem ?, sv. skt. derivatum mithuná-). Ostatní jazyky indoevropské mají kmeny na -van- jen v derivacích. Tolik však i ze sporého tohoto materiálu je patrné, že nějakého podstatného, zákony zvukoslovními odůvodněného rozdílu mezi -ū- -u- ze zachovaného, skutečného materiálu dodělat se nelze; srov. ku př. av. çūn- jūn-, skt. çun- jūn- (podle dikce mlagogrammatické ovšem eine ausgleichung der stämme çūn- çun- jūn- jun- in entgegengesetzter richtung): a rozdílu, jehož docházíme jenom destillací forem na papíře, tak beze všeho hned věřit nemusíme.

Ještě skrovnejší je materiál, jejž nám poskytuje v této příčině kmeny na -iān-. V sanskrte vznikly v nich kmeny na -in-, jež provedly -i- bezpochyby vlivem analogie celým paradigmatem (jedinou stopou stupňování jest -ī- v nom. sg. masc. a v nom. acc. pl. neutr.). V Avestě je poučný kmen kainin (dívka): nom. kaini (bylo by v skt. *kani), acc. kaininem, pl. nom. kainina, acc. kaininō, ale vedle toho gen. sg. kaininō, tedy opět střídání -i- -ī-, jehož příčiny nenablížíme.⁹⁾ K němu se druzí zanímavý kmen zjām- (zima), tvorící nom. zjāo (= *zjā[m]s), acc. zjām (místo očekávaného *zjāmem, sv. acc. pantām vedle pantānem), ale gen. zimō (strany zimō viz Justi s. v.); ř. χιαν χιόνος (v přeneseno z nominativu, kde nutně muselo nastoupiti za ν, do ostatních pádů: sv. χθάνων χθονός, ale χθαμ-αλός) vedle lat. hiems hiemis vedou ke stupňování *ghiōm- *ghiēm-, derivace skt. himā- av. zima- ř. χιου- (v δύσχιους, Fick I³, str. 83) vykazují kmen *ghim-, vedle něhož zase nalézáme *ghim ve slov. zima (kvantita derivace této v lat. bimus trimus = *bihīmus *trihiimus Fick l. c. nedá se určiti; temna je vokalisace lit. žēmā prus. semo [čti zemo, nevědomo s jakým ē] lot. zēma, ač souhlasí se skt. hemantā- ř. χειμαν्). Deklinace kmenů na

Am. Or. Soc. s. v. Accent (se stanoviska historického je ovšem nesprávno, mluví-li stále o „adverbial shift of accent“; neboť „wenn eine declinabele und eine indeclinabel gewordene Form neben einander liegen, so hat letztere von vornherein das Präjudiz der grösseren alterthümlichkeit“, jak při jiné příležitosti dobré praví Schmidt KZ. XXVI str. 385). Sem dodej ještě ahanā „denně“ RŠ. I, 123, 4, vlastně instr. sing. kmene áhan- „den“, jenž jako instrumental skutečný však zní již áhnā; Roth, jenž po příkladě prof. Ludwiga nyní rovněž neuznává Sájanův výklad tohoto ἄπ. λέγ. (jakožto adjektivum „denni“), zcela zbytkem vycítá formě ahanā v menším vydání petrohradského slovníku I, str. 155 „falsche betonung.“ Nejpamátnějším úkazem zachování starého akcentu jsou ovšem vedské infinitivy ns -tavāi, jež tuším jedině v celém materiale jazyků indoevropských zachovaly akcent dvojí (ó tavāi gántavāi atd.).

⁹⁾ Srovnej indické derivace kanjánā kanínā-. Pozoruhodno jest, že kmen kaní (dívka) ve vedském jazyce tvorí pouze gen. pl. kanínām: snad forma vl. kmene na -in- m. -in-?

-iān- v evropských jazycích, ač jest tu (v řeč. lat. germ.) jich počet dosti hojný, nedává žádného poučení v přičině, o níž nám jde.

Poučny jsou však nosové konjugace indoevropské. O konjugaci -nōti -nāti dokázal již prof. Ludwig, že před -n- mívaly samohláskový (-a -ový) živel (Entstehung der a-declination Sitzungsberichte der k. Wiener ak. d. wiss. phil. hist. classe LX. str. 149 sld. Infinitiv im Veda str. 101 sld.). Samohláskový tento živel zachovaný ku př. v skt. imperativě gṛhāṇā, av. frjāṇmahi hvāṇmahi, v ř. slovesech na -āvω -āvāω -ālvω (jichž α svědčí o bezpřízvučnosti onoho samohláskového živlu), obyčejně vlivem akcentu se ztratil: tak v grbhṇāti m. *grbhāṇāti, v stabhnāti m. stabhnāti. U kořenů na -i -u však živel tento, jako ku př. jsme právě viděli u kmenů na -iān -uān, stáhl se s předchozím -i -u; a sice opět tu nalézáme brzy -ī -ū, brzy -i -u. Tak vidíme v sktč. krīṇāti priṇāti bhrīṇāti črīṇāti drūṇāti hrūṇāti, ale vedle toho kṣīṇāti džināti mināti riṇāti džunāti punāti, čināti ināti hināti mināti unāti sunāti vedlé dhūnāti, kteréžto dokonce se střídá s dhūnāti (srovn. se zachovaným -a- dhánvati m. *dhvánvati). Dle Schmidta prý se říkávalo prvotně *pūnāti ale punimás, dhūnāti ale dhunumás (KZ. XXVI, 383), tedy zcela dle jeho zákonu o vlivu akcentu na dlouhé slabiky; snaha po jednotě kmene v celém skloňování prý zavedla onde dlouhý, jinde krátký vokal celým praesentním kmenem: výklad, jenž zní velmi víre podobně, ale bohužel se nedá podepřít nijakým skutečným faktem. V Avestě nalézáme čināč frapi-naoiti (skt. pinvati *pināti) niçirinaoiti çurunaoiti hunāmi (ale haonaoiti!) zinād minač, ale gūnaoiti (množí, srv. skt. guṇāḥ) frināmi. V řečtině κίννυμαι, τίννυμαι vedlé τίννυμεναι (Curtius Verbum I², str. 163, 164), jenom δύνναμαι srov. i δίνω (ale δίνεω) δύνω δύνω πίνω (πάνω), κίνέω ἀγίνεω ἀγίνω ἀγνέω ὀρίνω -τίνω (Curtis I², str. 365), φθίνω v. φθίνω, τίνω v. τίνω. Ve slovanštině slovesa příbuzné II. třídy mají jenom střídnice za -i- -ū- mināti slynāti atd.

Také přípona tvořící abstrakta a kmeny infinitivní -ti- mívala podlé všeho před -t- samohlásku. Samohláska tato se zachovala i v skt. čitrādhradžati- ámati- dṛcati- (= dṛṣṭi-) vasati- amhati- ramati-, v av. pavaiti- vanaiti-, v řec. ἔλκεσι-πεπλος φαεσίμβροτος a pod. vedlé τεφίμβροτος φθισίμβροτος. Obyčejně však vlivem akcentu (kmeny tyto na jisto bývaly prvotně oxytonní) -a- se ztratilo¹⁰⁾ (dṛcati- dṛṣṭi- dṛṣti-): při kořenech na -i -u však stáhlo se s -i- -u- a sice opět brzy v -ī-, -ū-, brzy v -i- -u-. Tak nalézáme vedlé sk. bhūti-

¹⁰⁾ Časem ztratila se i kořenná hláska: tak v skt. vásutti- bhágatti- maghátti-, kde -tti- zastupuje ditī- (abstraktum koř. dā-).

av. būti- slv. bytъ, inf. byti, lit. būti pojednou v ř. φύσις střídnici za -ū-, vedlé av. āctūti- upačtūti- skt. stutī-, vedlé av. fračrūti- skt. crúti-, vedlé av. jūti skt. juti-, v. skt. nīti- av. aiwiniti-, v. skt. prīti- av. friti-. Tímto střídáním v týchž kmenech vyložíme si i nestejnou tvoření těchto abstrakt od kořenů na -i -u, proč nalézáme kořen brzy dlouhý brzy krátký;¹¹⁾ skt. ñti- džūti- dhiti- pīti (rīti- atd. vedlé iti- kṣitī- srutī- atd., av mūti- hūti- (ale aiwihuti-) dīti- atd. vedlé šiti- āckiti- atd. Řečtina mívá tu krátké i u: οὐλίσις κοῖτός φθίσις φύσις λύσις δύσις ϕύσις. Litevsko-slovanština mívá v infinitivech kořen dlouhý (ku př. slov. viti biti sluti kryti atd.); sluší však míti na paměti, že zvykem (z podobnosti forem vzniklým), vokalizovati stejně abstraktum a part. perf. passivi, jimž slušel u našich kořenů jen dlouhý či krátký vokal, a supina, jež by mělo míti vokal. stupňovaný, nastal tu jakýsi zmatek (právě jako v latině), jejž sledovati by nás této chvíle příliš zdrželo. Jak vyložiti toto kolísání kvantity i ū se stanoviska mladogrammatického, nemůže ovšem být nejmenší pochyby: dle Schmidtova zákona tím, že v některých pádech byl akcent bozprostředně za kořenem, v jiných o slabiku dále: bohužel jest opět uznati, že výkladu tohoto nelze podepříti ani jediným faktem.

Totéž kolísání kvantity nalézáme i v partic. perf. pass. na -tā-; ač zde velmi jest těžko nalézti stopy vokálu příponového před -t- (snad sem jest počítati ř. σκελετός δαινετόν ἔρπετόν νιφετός γενετή skt. pačatā- zralý a pod.; v. Curtius, Verbum II², str. 359), přece sotva nalezneme pro kolísání výklad jiný, než jsme našli u abstrakt na -ti-, totiž kontrakci kořenného i u s příponovým vokálem. Tak nalézáme v sktě dhūtā- vedlé dhutā-, skt. bhūtā- av. būta- v. φύτόν (skt. ádbhuta- adbhutā- z at[i]bhūta-?), av. ctūta- ctuta, skt. stutā-, av. šūta- skt. c̄jutā-, av. aēsmōdrūta- skt. drutā-, av. crūta- skt. crutā-, av. frīta- frita- skt. prītā-; a opět u tak řečených kořenů na -i -ū -īta- -ūta-, u kořenů na -i -u -īta- -ūta-.¹¹⁾ Řečtina má z pravidla krátkou samohlásku: ἄδυτος λυτός ἐπίστοτος (skt. sūta-, Sborník filol. str. 194) φθίτος κλιτός κοῖτός, ale ὀτήτος. Latina má obyčejně -ī -ū, ale též lītus cītus

¹¹⁾ V sanskrte abstrakta tato (rovněž jako participia perf. pass.) mají -i -ū, udává-li se kořen s -i -ū, a naopak. Máme tu před sebou jenom mnemotechnický prostředek indických grammatiků, kteří se snažili udávat kořeny slovesné tak, aby už z nich podoby bylo poznati, jak některé určité tvary (v tomto případě abstraktum na -ti- a participium na -ta-, časem i praesens nosové některé konjugace) jest tvořiti. Protože se říká nīta- nīti-, džīta- džīti-, udávají grammatikové za kořeny ni, dži: sice fakticky není rozdíl mezi tvary obou sloves (najati džajati, nešjati džešjati, nināja džigāja atd.); proto také nás nesmí tak příliš překvapiti, má-li na př. Avesta aiwiniti- friti- frita-. Podotýkám to proto, že skutečně některí jazykozpystci přikládají rozdíl,

situs lütus; litevskoslovanština řídí se zcela infinitivní vokalizací (krátké -ū- v ruském z abota nesnáze, sv. stb. z abaviti vexare? Miklosich Vergl. gr. II, str. 163). Proto jest nedůsledným jednáním, vystavuje-li Schmidt (KZ. XXVI, 382) srovnalost pūtā-: punāná- punimás = džūtā-: džunimás atd. Poněvadž pūtā- je vlastně jenom skratkem užívaným ku pohodlí grammatiků, měl se svého stanoviska opět říci, že part. perf. pass. na-tá-mělo dvojí kmen: 1. pūtā (ku př. v nom. pūtás) 2. pūta - (ku př. v *pūteisú anebo jak už myslí že vypadal lok. pl.), a tak 1. stútá 2. stuta -, 1. prítá 2. prita - atd. Proti methodě mladogrammatické dá se ledacos namítiati, ale, jak vidět, jednu chybu nemá: vysloveni jednou zvukoslovny zákon, „dokázání“ jeho mnoho přemýšlení už pak nestojí (nechci být zlomyšlným tak, abych řekl, že snad právě proto v několika málo letech našla tolik přívrženců).

A jak tedy vyložíme toto kolísání -ī- -ū-? Nejsem mladogrammatikem a nevím tedy náležitě, co asi dle mladogrammatického názoru by bylo přílišným: ale předpokládám zatím, že čtyřstupňové stupňování kmene (-váns, -vas -, -us -, -us -- -, -ván, -van -, -ūn -, -un -- -, -ján, -jan -, -in -, -in -- -), po jehož organickém rozdělení v jazyčích indoevropských není ani stopa, jest i se stanoviska mladogrammatického přílišným. Pro případy podobné, v nichž nalézáme něco, co nedovedeme vyložiti ani fysicky zákony zvukoslovny, ani psychicky účinkováním analogie čili asociace forem, má i mladá grammatica patřičné ultimum refugium. Co se nedá vyložiti tak ani onak, jest přičítati vlivu dialektů, jež zajisté v každém jazyce existují a existovaly vedle dialektu hlavního (t. j. dialektu nám nejbliže přístupného a známého). Applikována na naše případy vedla by věc tato k resultátu tomu, že tu se střídalo i-ī, u-ū dialekticky, a že v památkách, z nichž střídání to dnes poznáváme, pomíšeny jsou vlastně dialekty, jež střídání toho neurovnáneho vůbec neznaly.

Věta tato rovněž jako obě druhé hlavní věty mladé grammatiky (o moci zákonů zvukoslovnych, a o moci analogie) má do jisté míry platnost nepopíratelnou, a dá se doložiti faktyn přehojnými. Avšak věta tato applikována na případy, jako je ku př. případ, jímž jsme se právě obírali, zůstane přece jenom planou vytáčkou, pokud nám mladá grammatica nepoví, co vlastně si myslí dialektem. Kde jsou hranice dialektu? Vzdyť pak, přesně mluvě, každý člověk vlastně mluví svým zvláštním dialektem,

jejž činí indičtí grammatikové (opakují, z příčin prostě mnemotechnických) mezi kořeny na -i- , -u -ū, podstatný význam; jakož vůbec jazykozpyt i v jiných případech nedovedl se ubrániti, bráti výrobky indických grammatiků, kořeny a kmeny, za bernou minci, totiž za tvary, jež skutečně byly základem všeho dalšího vývoje forem, chyba, která uškodila jazykozpytu srovnávacímu více než by se zdálo na první pohled.

ba mluví zvláštním dialektem i v jednotlivých stadiích svého věku. K tomu přistupuje ještě, že sledování vlivu dialektů v jazyčích vymřelých úplně se vymyká našemu pozorování: sledovati působení zákonů zvukoslovnych u dialektů živých pak je věci velice obtížnou, jelikož v jazyce jak s taks hotovém a vyrovnaném nevznikají zákony zvukoslovné každý den (nehledě ani k tomu, že zejména u národů evropských sotva kde najdeme dialekt prostý vlivu dialektů cizích). A tak i s tohoto-li hlediska pohlížíme na nepravidelné změny zvukové, nezbývá než prohlásiti větu o bezvýminečném působení zákonů zvukoslovnych v jednotlivých dialektech aspoň pro nynější stav našich vědomostí jazykových za hypothesu, která ničím ani vyvrátiti ani k evidenci úplné stvrditi se nedá, ať už se zdá a priori sebe pravdě podobnější. V každém jazyce zachovaném bez odporu křížují se všemi směry vliv zákonů zvukoslovnych, snahy po stejnomořnosti útvarů grammatických a i vliv jiných dialektů; avšak skokem logickým, neopírájícím se o nijaké nepochybné praemissky, jest tvrzení, že vše, co nedá se vyložiti zákony zvukoslovními, jest vyložiti jedním z obou vlivů ostatních: nedokázanou praemissou právě jest, že zákony zvukoslovné, působí-li bez překážky jiného vlivu, působí neodolatelně na všechna slova, jež zasahují v jejich obor, a mimo zvukoslovné zákony že nedějí se fysiological změny jazykové.

Zde ovšem jeví se konečně, že propast mezi mladogrammatiky a grammatiky, kteří připouštějí vedle zvukoslovnych zákonů v plném toho smyslu slova i sporadické změny zvukové, obmezené jen na větší či menší kruh slov, není tak nepřestupná, jakou se jeví na první pohled. Přívrženec druhého směru ku př. v našem případě vysloví, že i ū stažené z já vā časem se střídá s i u (ať už vznikalo z já vā brzy i u brzy i ū, anebo vzniklo dříve ū, jež později se zkrátilo: co je pravda, rozhodnouti nelze, ač druhá možnost tuším spíše se podobá pravdě) a tím bude mítí úkol svý za hotový: mladogrammatik ještě dodá („for style,“ jak by řekl Angličan) větu, které ovšem dokázati nedovede, že střídání to vzniklo vlivem růzností dialeklických.

III.

K novým pochybnostem dává podnět spůsob, jakým Schmidt hledí vyložiti poslední, konsonantickou, hlásku naší přípony. Jak známo, nalézáme tu nepopratelné kolísání mezi -s -t: skt. má přípony -vām-s- -vas- -vāt- (-ūš-) -uš-¹²⁾, Avesta -vāoñh- -ūš- -uš-, řečtina -ωs- (?) -οτ- -νσ(ια)-, litevština temně -ę s v nominativě, sice -us(ja-), slovanština -ьs(jo-): kolísá tedy

¹²⁾ Místo -vām-s- jak známo velmi často -ivām-s- s tak zvanou „sponou“ -i-. Smíme snad hledati stopy této „spony“ i v homerském πεφυξότες = πεφυγγότες a v elickém Φειγώς (Kirchhoff, Archaeol. Zeitung 1880 str. 66. č. 362) = Φειδյάς?

-t- -s- v sanskrte a v řečtině. Kolisání toto není v deklinaci ani obmezeno na naše participia: i v jiných kmenech na -s-(ku př. v indických na -as-, v mās-, a zvláště zřetelně v řeckých na -ως- -ωτ- -ασ- -ατ-) dávno již jest toto kolisání známo. V dřívějších dobách vykládal se úkaz ten v ten rozum, že přípona naše mívala na konci prvotně -t-, toto -t- pak že se „seslabilo“ v -s-. Výklad ten ovšem nemohl před soudem mladogrammatickým obstati, a tak Brugman (KZ. XXIV, str. 73 sld.) uznavá ve kmenech, v nichž se střídá -s- s -t-, jen první za organické, -t- pak vykládá za vzniklé analogií jiných deklinac (zejména kménů adjektivních na -vant-). Schmidt pádnými důvody ukázal (KZ. XXVI, str. 343 sld.), kterak libovolný a neodůvodněný jest výklad Brugmanův, a postavil na jeho místo jiný, dle něhož -t- v našich kmenech vzniklo na základě „zvukoslovného zákona“, jímž -ss- se měnilo v -ts-, v lokale plur. (vid vetsú), odtud pak se rozšířilo i v jiné pády. Výklad tento jest ovšem rozhodně možný, ba se stanoviska mladogrammatického, neuznávajícího sporadických změn zvukových, nelze si tuším ani mysliti lepšího; jakmile však uznáme možnost sebe nepatrnejší, že skutečně mohlo střídati se -t- s -s- (třebas jen ve smyslu závěrku předešlého odstavce), ihned vidíme, že v něm je hojně momentů ničím nepodepřených: zakládá se na nedokázané praemisse, jež mladogrammatikům jest axiomatem, nám však pouhou hypothesí, že podobné sporadické změny možny nejsou.

Kdyby se jednalo jen o řečtinu, ležel by výklad střídání -οτ- -υ(σ)ια- ovšem na bědli: -τ- se seslabilo v -σ-, jako se v řečtině děje častěji a sice s oblibou právě před ι. Avšak, je-li možno střídání takové i v sanskrte? K otázce této nezbývá než přitakati, protože skutečně je můžeme doložiti.

Nejprvé jest zde uvéstí dávno známé případy, v nichž proti řeckému *κτ* nalézáme v sanskrte kš: ř. *κτεν-* *κτείνω* *κτίννυι* skt. kṣāṇti av. aghāṇaṇvamna- (nehynoucí); ř. *κτίξω* *κτίνενος* *κτίτος* *κτίσις* skt. kṣēti kṣijāti atd., av. śāēti śōithra- atd.; ř. *κτείς* v. *ξαίνω* *ξέω* (Curtius, Grundzüge⁴, str. 687); ř. *κτεδών* (štěrbina), skt. kṣādate (řezati, zabíjeti, překládati [pokrmy]). A i když kš *κτ* zde vykládáme, jak časem se děje, „metathesi“ (ostatně se stanoviska mladogrammatického rovněž nepochopitelnou) ze sk, zbývá ještě ř. *ἄρκτος* skt. rkṣaḥ (av. erekhśa-?), ř. *τέκτων* skt. tákṣaṇ- sthněm. dēhsa (motyka), sthněm. dēhsen (len vochlouti), tvary, v nichž ani po-myšlení není možné, že by byly vznikly touž metathesi, poněvadž -τ- -s- je zde živlem notoricky suffixovým (resp. rozšířovatelem kořene). Mimodek nemohu se v podobných případech, kde ne-pravidelný přechod zvukový je přece nepopráratelný a samozrejmý, ubrániti touze, slyšeti, co jim asi říkají zástupcové mladé grammatiky: ve svých publikacích se jim ku podivu vyhýbají. — Jakožto ne zcela nepochybně doklady tohoto přechodu uvádím ještě *ἄπαξ*

λεγόμενον nakšia- (RS. VII, 15, 7.), jež překládá prof. Ludwig „noční“, jiní „adeundus“, a nakšatram (souhvězdí), jež před lety vykládal Aufrecht za „strážce noci“ (KZ. VIII, str. 71); obě slova byla by tak odvozeninami kmene nakti- nakt- (noc).

Přechod -pt- v -ps- snad nalézti je ve kmenech aptvi- apti- apsu- apt- aps- (voda, derivace kmene āp-): aptvi- v av. āthwja- (= skt. āptjā); apti- v skt. aptiá- (vodní); apsu- v skt. apsudžít- (o němž dokázal prof. Ludwig důvod grammatickými, že nemůže znamenati „vítez ve vodách“, nýbrž že znamená „dobyvatel vod“, Rigveda V, str. 147, 159, 379; ostatně nebojuje Indra, jehož epitheton apsudžít- jest, ve vodách, nýbrž o vodě), v skt. apsumant- (vodní; dle prvního vydání petrohradského slovníku „eine ungrammatische form von apsu,“ dle jeho menšího vydání „dem die bezeichnung „apsu“ zukommt, d. h. im wasser erscheinend“: ovšem, je-li apsu lokalem pl. a ne pouhým kmenem, jest apsumant- rozhodně znamenitou kuriositou), v skt. apsumati- (id.; Tāit. ār. X, 1, 12, 49. Ludwig Rigveda V, str. 379.), v skt. apsavja- (id., MS. II, 3, 3.) a v identickém apsavá- (RS. X, 65, 3., slově, jež se vůbec vykládá za složeninu ap + savá; apsavjā-: apsavá- = pāṁsavjā: pāṁsavá apt- v adbhīḥ adbhjaḥ m. *aptbhīḥ *abdbhīḥ¹³⁾; aps- v av. složeninách afs-čithra-, afs-tačin-, awež-dāna-, awždāta-.

Moderní škola německá ovšem v těchto uvedených odvozeninách kmene āp- bude viděti dvě rodiny, co se týče suffixů: odvozeniny suffixy t-ovými a suffixy s-ovými. Táže škola oddělí od sebe zajisté i pronominalní tvary kmenů tva- sva-, tja- sja, ta- sa-, nebo infinitivní přípony -tani -sani (o nichž viz Brunnhofer KZ. XXV, str. 354, 372, 373, jenž plným právem odmítá pochybnosti strany pupūtání) -tjāi -sjāi, a jiné podobné parallelismy, jež ještě bychom mohli uvést z pole tvoření kmenů a jež ani dost málo nelze objasnit neodolatelně platnými zákony zvukoslovými (ani nemluvě o Schmidtově zákoně strany přechodu ss v ts). Doklady tyto však stačí, ukázat, že podobný parallelismus skutečně časem existoval. Tím přicházíme ke třetímu možnému výkladu střídání -t- -s- v part. perf. act. Dle prvního bylo by vzniklo -s- z -t-, dle druhého (Schmidtova) vzniklo -t- dle zákonů zvukoslových v jediné formě a odtud se rozšířilo i dále, dle třetího rovněž možného existovaly od počátku podlé sebe tvary s -t- i tvary s -s-, z nichž v jednotlivých jazycích různě se zachovaly. Nepopírám možnosti Schmidtova výkladu stří-

¹³⁾ Dle výkladu prof. Ludwiga (v akad. čteních): srv. nádbhjaḥ (kmene napt, ne nap-) a samsádbhīḥ TBr. I, 8, 1, 1. Lanman Jour. Amer. Or. Soc. X, 483. Skupina -bbh-, jež by byla měla zde vzniknouti, byla patrně jazyku protivnou; pomohl si tedy heteroklisí, tvore pády s příponovým -bh- z kmene apt-. Právě tak vynul se heteroklisí též skupině v instrumentalech kšapábhīḥ kšípábhīḥ RS. IV, 53, 7; IX, 97, 57 místo *kšabbhīḥ *kšibbhīḥ.

dání t—s v participiích perfecti a vůbec u kmenů na -s-¹⁴⁾, popírám však, že by výklad jeho byl dokázán k u plné evidenci: k důkazu tomu schází důkaz, že oba ostatní výklady jsou nemožny anebo aspoň pravdě nepodobny.

Účelem této rozpravy nebylo, domáhati se výsledků positivních, a také jsme jich se nedobrali; tolik však tuším jsem ukázal, že předně Schmidtův výklad našeho suffixu není ještě v otázce této posledním slovem (jak dosti ukvapeně hlásá Schulze KZ. XXVII, str. 549), ani že methoda, podlé níž Schmidt pracoval, nevede k výsledkům již z předu naprosto nepochybným: a tak doufám, že i negativní tento výsledek není bezcenným, tím spíše, že dle mého přesvědčení aspoň v příčině této není naděje, skutečně positivních výsledků se domoci (nemyslím tím ovšem nedokázatelné diktáty).

Příspěvky etymologické.

Od Jos. Zubatého.

1. Vedské adjektivum *uruvjáňč-* širý, vykládají moderní učenci obyčejně v souhlase s hotoviteli padového textu za složeninu z *uru-*, široký, s kořenným jmenem kořene slovesného *vja č*, objímati. Výkladu tomu se příčí dvě věci. Nejprve okolnost, že *uruvjáňč-* v silných pádech se nasalisuje (*uruvjáňčam* RS. V, I, 12), kdežto v nepochybných odvozeninách kořene *vja č* nikde nenalézáme ani stopy po nosovce: a přece tvoří v jazyce vedském i kořenná jména kořenů časovaných dle nosových konjugací silné pády bez nosovek (tak ku př. *-pṛč-* -*muč-* -*vṛdž-* -*bhudž-* -*sja d-*; *júdž-* [spojenec] tvoří jednou v RS. *júndžam*, ale patnáctkrát *júdžam*, jednou *júndžā* vedle rovněž ojedinělého *júdžā*),

¹⁴⁾ Příliš pravdě podobným však výklad Schmidtův nečiní zejména zanímavé věci, jež nám vykládá o germ. *mēnōth-* vedle lit. *mēnes-* germ. *aust-* *austan* (východ; sem patrně i lat. *auster*) vedle indoevrop. a usōs- KZ. XXVI, str. 345. 346). Úplně pohřešujeme vedskou kompozici *džarát-ašti*, v němž patrné *džarát-* = *džarás-* (stáří), o níž mluvil prof. Ludwig již v Inf. im *Veda* str. 23. Rigveda IV, str. 223 (kde vůbec ještě jiné doklady kmenů na -at- se uvádějí). Jiným dokladem jsou mi řecká slova *όντ-άλλος* *όφθαλμος* (*όφθ-* m. *όντ-* *όντ-* [strany π σrvn. *παρθενοπίης* *όπιτρεων* *όπις* *όπωπα*], jako ve *φθίνω* skt. *kśi-*, anebo *χθ* místo *ut* ve *χθών* skt. *kśām-*). Slovanština má -es-ový kmen očes-, jenž v derivaci existuje i v sanskrte (aksán-: *ácas- = círsán-: círas-); týmž kmenem, rozmnoženým sekundárními příponami, jest řecké *όντ-* **όπτ-* *όφθ-*, jež ovšem ztratilo příponovou samohlásku právě jako círsán- aksán- (a jiné derivace kmenů na -a-s-, jež uvádí Brugmann KZ. XXIV, str. 11 sld.) vlivem akcentu na sekundární příponě. Srv. i slov. ušes- ř. *očat-*.

neřku-li aby se nosovaly silné pády kořenných jmen jiných. K tomu přistupuje, že *uruvjaňč-* má zvláštní ženský tvar (čehož by nebylo, kdyby *-vjáňč-* bylo vskutku jmenem kořenným), a k tomu v podobě, jež nikterak se nedá srovnati s kořenem *vjač*, totiž *urūčí*; a že by *urūčí* bylo skráceno z *uruvičí*, jak vykládá slovník petrohradský, věř kdo můžeš. Proto úplně souhlasim s prof. Ludwigem, jenž (Rigveda IV, str. 324) dělí *uruviaňč*, jako *prati-aňč* (fem. *pratiči* později *pratiči*) *dadhiaňč* (slabý kmen *dadhic*) *suáňč* (fem. *sūči*) atd.;¹⁾ *uruvi-urvi-* *urui-* je týž kmen, jejž nalézáme i ve fem. *urvī* (**urui-ā* = *sv̄gvīā*; sv. ČB. I, 5, 1, 17 *urvijājām*, Sāj. *urutve*) a v adverbích *urujā* *urvijā*, střídání kmene *urui-uru-* pak tu není o nic divnější, než ku př. střídání kmene *tiri-tiras-* v *tirjáňč-* *tirač-*, nebo kmene *ud-udi-* v *údaňč-* (uččāh) vedle *údič-*²⁾.

Ovšem staví se i Ludwigovu výkladu v cestu některé jednotlivosti, jichž původ jest tuším dosti poučný a zajímavý, abychom k nim blíže přihlédl. Podlé analogie kmene na *-aňč-* vůbec a podlé ženského tvaru *urūčí* zvláště očekáváme ve slabých pádech tvaru mužského kmene *urūč-*, tedy ku př. gen. **urūčah* instr. **urūčá*, anebo leda **uruvič-*, tedy **uruvičah* **uruvičá*. Místo toho však nalézáme instr. *uruvjáčā* (RS. I, 108 2), dat. *uruvjáče* (AS. VI, 41, 2: *Sarasvatjā uruvjáče*), tento tedy dokonce místo ženské formy. Kdybychom nalézali jenom mužské formy slabé z kmene *uruvjáč-*, vyložili bychom si tuto nepravidelnost vlivem snahy po jednotě paradigmatu, jež místo **urūčá* **urūčé* zavedla *uruvjáčā* (pro malý počet dokladů ostatně ani nelze s jistotou říci, zdali snad přece neužívalo se častěji tvarů pravidelných, ač nám náhodou snad se zachovaly doklady nepravidelné), ve vokalizaci i v akcentě dle ku př. accusativu *uruvjáňčam*; skutečně už v mladší literatuře vedské spůsobila tato snaha u oxytonovaných kmene na *-aňč-*, jež ještě ve starých hymnech akcentují ve slabých pádech koncovky, po-

¹⁾ K uhájení výkladu Ludwiga lze se dovolávat i toho, že nalézáme psáno, zcela, jako *urvijā* VS. 12, I TS. I, 3, 14, 5 místo obvyklého *urujá urvijá* TS. IV, 4, 4, 2. *urvijáňčam* (v padovém textu bez *avagraha*) za *uruvjáňčam* RS. Metrum ovšem žádá i zde formu čtyřslabičnou, ale z *uru- + vjáňč-* sotva byla by vznikla dialeklická forma *urijáňč-*, jež na tomto místě vytlačila formu čtyřslabičnou. Srovnej ovšem čáravadana- anvartitárá- ánvartišje.

²⁾ Rozumí se samo sebou, že i ve složenině *urvī-ūtiḥ* (daleko pomocný, RS. VI, 24, 2) nebude hledati instrumental (prý **urvī* = *urvijā*), nýbrž čirý kmen *urvi-*. Proč tu neužito kmene *uru-*, jako v četných, složeninách, je zcela přirozeno: jazyk vybýval se nemilému styku zvukovému **uruūtiḥ* zcela tak, jako ve složenině *gávī-ūtiḥ* (pastva) místo obvyklého sice ve složeninách kmene *go-gav-* k vůli následujícímu *-ū*- volil raději kmen *gavi-* (jak jej nalézáme v *gávi-a-gavj-ā*, lat. *bovi-s* vedle *bū-bus*, lot. *gāvi-s*, sthném. *chu* plur. *cuāwi*. sthném. *huo* plur. *kueje* *kuewe*, *stsas*. kō pl. *kōjī*).

sunutí akcentu na slabiku kmenovou (Lanmann, Jour. of the Amer. Or. Soc. X, str. 455). Okolnost však, že v AS. VI, 41. 2 užito *uruvjáče* za femininum, nepřipouští tuším jiného výkladu, než že prostonárodní etymologie viděla, jako již ve starých dobách učení redaktoři padového textu a většina učenců dnešních, v *uruvjáňč-* složeninu *uru + vjač-* patrně pro vzácnost kmene *urui*: a s touto prostonárodní etymologií ovšem se nesrovnávala existence zvláštního tvaru ženského (protože složeniny s kořennými jmény zvláštního tvaru ženského nemají, což, mimořáděm řečeno, lze uvést za důvod i proti obvyklému výkladu kmene na -aňč- [srv. Ludwig, Infinitiv im Veda, str. 28 Lindner, Altindische nominalbildung, str. 168]), ani tvar slabého kmene *urūč-*. Tvary *uruvjáčā uruvjáče* pak byly by koncessí, již jazyk musel učiniti prostonárodní etymologii (ačkoliv, opakuji ještě jednou, nevíme ani s jistotou, neříkalo-li se přece ještě pravidelně **urūčā* **urūčē*; femininum *uruvjáče* aspoň jest ojedinělým pokusem vedle běžného sice *urūčí*).³⁾

Vedle *uruvjáňč-* nalézáme ještě synonymon *uruvjáčas-*; i toto bude spíše derivatem kmene *uruvjáč-*, než složeninou *uru + vjačas-*: sice bychom aspoň podlé *vičvávjačas-* očekávali přízvuk *uruvjáčas-*. Srovnej nepochybný nominativ podobné derivace *suáňčāḥ* RS. V, 37, 1 místo *suáñ*. Je-li tato domněnka pravdou, měli bychom tu stopy pozoruhodného stupňování kmenového -aňčas- (*suáňčah*) -ačas- (*uruvjáčase uruvjáčastama-*)⁴⁾; tvary *uruvjáčāḥ* I, 104, 1; III, 50 1, V, 46, 6; X, 128, 8 *uruvjáčasam* VI, 36, 3, VIII, 2, 5, X, 18, 10 *uruvjáčasā* I, 160, 2, pak byly by nastoupily na místo organických **uruvjáňčāḥ* **uruvjáňčasam* **uruvjáňčasā* opět vlivem prostonárodní etymologie, jež dělila *uru-vjáčas-* místo *uruvi-áčas-*.

2. Staroindické slovo *sūčī* (jehla, a vůbec něco ostrého; jako lat. *acies* znamená i jakýsi druh válečného šíku, dle ČKD. i pohled) se obyčejně vykládá z kořene *sīv* (šíti). Výklad ten není ovšem nemožný: ztráta -j- (sūčī místo **sjūčī*) nebyla

³⁾ Jiným ne nezájímavým dokladem prostonárodní etymologie indické je nazisko pavouka. Žvíře toto bylo pojmenováno za starodávna *tkalcem* příze (vl. vlny), *ūrna-vābhīḥ* (slovo to zachováno ještě v ČB. XIV, 5, 1, 23 a v patronymiku *śurnavābhāḥ* již v RS.); svrn. Anfrecht v KZ. IV, 282. Poněvadž však sice se neuchovala v sanskrte žádná odvozenina kořene *vab* (sthném. wēban ags. vefan, tkati; ovšem však zachován příbuzný kořen *ubh*, ř. *ūp-*, v. *umbhāti* *ubhnāti* unápti vázati), bylo slovo to úplně nesrozumitelným, až vlivem prostonárodní etymologie změněno v *ūrṇanābhīḥ* *ūrṇanābhāḥ* = žvíře mající v bříše (*nābhī-*) přízi.

⁴⁾ Vysutím -a- mohl vzniknouti ještě kmen **sūkš-* **urūkš-*; první nalézáme v skutku v derivaci *sūkṣma-*, tenký, útlý (t. j. snadno pronikající). Sem patří asi i řecká adverbia *γρύγς μοναρχός ἀπαλλαχές αἴλιαχ πέριξ* (= skt. *parjak*); svr. J. Schmidt v KZ. XXV, str. 52.

by o nic divnější, než je ve slově *sūtram* (nič místo **sjūtram* = etymologicky naše šídlo) a i významy odvozené lehko by se daly vyložiti z prvotního významu „jehla“. Pochybňm však mi činí tuto etymologii podivný tvar přípony: *sūčí* v této příčině stojí fakticky zcela o samotě (ávičil kaničil máričil vičil? kūči, štětec, je slovo úplně temné). Úplně pochopitelným tvarem je však *sūčí*, vidíme-li v něm ženský tvar kmene *suáňč-* (srn. pratičí samičí anúči atd., ženské tvary kmenej *pratjáňč-* *pratjáňč-samjáňč-* *anváňč-*); i význam slova *suáňč-* (lehko jdoucí, pronikající; epitheton *Agnia VI*, 15, 10; *VII*, 10, 3; *IV*, 6, 9; tava tjé *Agne harito ghrtasná róhitāsa ḓdžuáňčah suáňčah*; *VII*, 56, 16: átjāso ná jé *Marútaḥ suáňčah*; *IX*. 73, 7: *spáčah suáňčah*, špehové pronikající, jimž nic neuje) znamenitě se srovnává s naším výkladem: srv. přede vším různé modifikace významové v odvozeninách kořene ak ač. Jednak specialisováním významu, jednak tím, že *suáňč-* jakožto adjektivum vyšlo z užívání, vyložíme si, proč *sūčí* zachovalo starou oxytonaci, ač ku př. za starovedské *pratičí samičí anúči* už v mladší vedské literatuře se říká *pratičí samičí anúči*; jelikož *sūčí* nebylo cítěno za člen paradigmatu **suáň suáňčam suáňčah* atd., nebylo příčiny, proč by se byl posunul akcent před -č-, kde je v silných formách mužských.

V pozdějším jazyce nalézáme v demin. *sūčikā* a ve složeninách **sūčikula-* (*sūčikulājate*, býti jako samá jehla) *sūčigṛhakam* (jehelník) *sūčipattrakaḥ* (*Marsilea quadrifolia*; srv. *sūčipatrāḥ*, jakási cukrová třtina) *sūčipuṣpah* (*Pandanus odoratissimus*) a pod. *sūči-* s krátkým -i-; petrohradský slovník cituje dokonce instr. *sūčinā* z *Rām. II*, 75, 16. Tvar ten se vyvinul ovšem teprv, když etymologie *sūčí* byla úplně zapomenuta, jakož také ŘS v temném poněkud *sūčikāḥ* I, 191 7 má deminutivum s dlouhým -i-, a *sūči-* v kompositech i v pozdější době zůstalo pravidlem.

Novější hypothese o původu písem slovanských.

Napsal J. Polívka.

Není otázky ve filologii slovanské, o které by se bylo déle hloubalo, na jejíž řešení by se bylo vynakládalo více učenosti i důmyslu, o níž by se bylo více napsalo, než o otázce původu písem slovanských, hlavně písma hlaholského! K ní pojí se otázka o poměru písma hlaholského i kyrillského. Zde ovšem dospělo se více méně obecně k náhledu, že písmu hlaholskému přináleží

prvenství, náhledu to, kterýž prvý hájil Viktor Grigorovič a po něm obhájili Šafařík, Miklosich i Rački. Nejnověji opět vysloven opačný náhled ve spojení s otázkou o původě obou písem. Od r. 1861, kdy vyšel spis „Slovjensko pismo“ posledně jmenovaného učence, nastal celkem klid. Náhled o prvenství hlaholice celkem se uznával a byť by se i Šafaříkův výklad hlaholského písma tu ondy více méně shledával nepravým, tu ondy se opravoval, nikdo přece nevystoupil s novým rozborém naší otázky až po dobu nejnovější. Dějiny její v posledních letech pojí se k jménům: L. Geitler, V. Jagić, Is. Taylor a Vsevolod Miller. Mezi náhledy těchto učenců jsou značné, ano namnoze nepřekonatelné protivy: jedni tvrdí, že hlaholice vznikla z dvou různých písem (L. Geitler i V. Miller) druzí, že jen z jednoho (J. Taylor, V. Jagić), jedni považují hlaholici (i kyrillici) za písmo historicky se vyvinuvší a obmezují účastenství Konstantina-Kyrilla na míru nejmenší (L. Geitler), druzí připisují více méně sestavení písma slovanského, a sice hlaholice právě osobní činnosti Konstantinové (V. Jagić, V. Miller) a j.

Při rozboru našem nehodláme se řídit chronologickým pořádkem, než proběřeme nejdříve na prvém místě uvedené dva náhledy a pak třetí.

I.

Vsevolod Miller uveřejnil v březnové knize „Журналу минист. народного просвещенія“ na min. rok pojednání nadepsané „Къ вопросу о славянской азбукѣ“, kteréž však bylo přeneseno již dříve, než vydal prof. dr. L. Geitler velké své dílo. Prof. Miller vychází z náhledu, že hlaholské písmo jest plodem osobního tvorění jednotlivcova, čím se líší od kyrillice, neboť tato vyvinula se historicky. V tom leží zárodek relativního neúspěchu a konečného znenáhlého vymírání prvého. Litery označující hlásky řečtině i slovanštině společné, jsou v obou písmech více méně patrně původu řeckého. Otázka týká se tedy hlavně původu liter označujících hlásky řečtině cizí. V té statí snaží se Vs. Miller dokazovati, že tyto litery převzaty z písma perského, jak se nám zachovalo na mincích i nápisech z doby Sasanidů. Z toho vyvinulo se písmo, jímž psány rukopisy posvátných knih Zarathustrových zachované nám ovšem teprvě ze XIII. věku. Písmo toto však podle souhlasného mfmnění eranistů zachovalo věrně tvary starých liter.

Kyrillské i hlaholské **w** spadá úplně s literou **š** na mincích sassanidských, v rukopisech Avesty vzala tato litera na sebe tvar kursivní. Kyrillské **ш**, hlah. **w** nemí prý ligatura z **ш** a **т** (**ш** a **в**), označovalo jinou hlásku než **št**, podobnou ruskému **ү**: podobnou literu téhož znění nalézáme v písmě perském. Kyr. **ү** jest vzato z téhož písma, kde tutéž hlásku označuje; perskému písmeni však

bližší jest kursivní **τ**. Též kyr. **η** připomíná stejně písmě v Avestě, kteréž však znělo jako *dž*, it. *gi*. **τ** odpovídá podobné literě v Avestě znamenající jakési krátké temné o blízké k *u*, jak **τ** skutečně ve slov. znělo. Při **τ** rovněž pozorovati, že kursivní tvar jeho bližší jest formou svou literě stejného asi znění v Avestě. Kyr. **ω** objasňuje se snadno z avestské ligatury skládající se z *a* i *n*. Litery **μ ιο ωκ ωκ** patrně jsou ligatury, původ jich tedy jest samozřejmý. Zbývají ještě litery **ι** i **ᾳ**, jichž prototypy však neNALÉZÁME v Avestě: **ι** vzniklo asi modifikací **τ**, původ **ᾳ** jest Millerovi nejasný. Litera **ῳ** připomíná **ῳ**, jako odpovídající v Avestě **ʐ** se rovná *š*, při čem opět lze pozorovati, že litera **ῳ** v Avestě spíše připomíná kursivní **ѡ**. Litera *džélo* s úplně spadá s avestským *z*, líší se tedy zněním svým, kteréž jí asi úmyslně přidáno, jelikož **з** vzaté z řečtiny znamenalo *z*. Kyr. **Ѡ** nemá obdobné literky v písmě avestském. Zajímavо, že kursivní *Ѡ* rovná se formou svou literě v Avestě znamenající *g*. Mimo formální podobnost liter v obou písmech a jich více méně stejně znění uvádí prof. Miller ještě některé jiné okolnosti ve prospěch své hypothese. Pořádek, kterým seřadeny jsou neřecké literky v písmě slovanském, rovná se, pokud dovolovala řecká abeceda, pořádku liter v abecedě sassanidské. Jméno písma *hlaholice* jest dalším důkazem: název tento pochází od jména litery **г** glagolъ, již začínají abecedy sassanidské.

Jak mají se k sobě obě písma slovanská?: **м** jest oběma společné, kyr. **ѹ** **Ѡ** i **ѧ** změnila hlaholice svým způsobem, tak i hlah. **ѿ** patří ku kyr. **ѿ**, nějaký poměr jest též mezi hlah. **ѿ**, **ѿ** i kyr. **ѿ**, **ѹ**. Hlaholské litery **Ѡ** & **ѿ** nesouvisejí se s kyr. **Ѡ** & **ѿ**. Miller přidává se k náhledu, že Konstantin-Kyrrill vynášel hlaholici, kyrillice že jest dílem biskupa Klimenta. Avšak Kyrrill měl před sebou již jakýsi vzorec, prototyp budoucí kyrillice, ze které převzal některé litery, změniv je v některých maličkostech, pořádek liter a jich číselní hodnotu. Sestavené jím písmo zdálo se býti nepraktickým: tvary liter byly příliš složité a těžké, a ač nemálo rukopisů napsáno tímto písmem, nemohlo přece vytisknouti dřívější písmo byť i nedokonalé. Proto vrací se již k němu jeho žák, Kliment, zlepšuje i zdokonaluje je dle vzoru hlaholice. Tím způsobem vznikla nová kyrillice, kterou potom přepisovány rukopisy hlaholské.

V pannonských žitích čteme: „и обрѣть же тоу (v Chersoně) евангелие и фалтиъ роушьскыи письмены писано и усло-вѣка обрѣть глаголюща тою бесѣдою, и бесѣдоватъ съ нимъ и силѹ рѣки прѣемъ своимъ бесѣдѣ прикладде разлунин писменъ, гласнаа и съгласнаа и къ Богу молитвѣ дрѣже и вскорѣ наусть уисти и сказовати.“ Místo toto různě vykládáno i podávalo mnoho látky k dalekosáhlým kombinacím. Šafařík vyslovil se takto: „Myslím, že to důvodně jen na Varjaho-Rusy v Tavrii a gotické písmo slyšeti lze“ (Památky hlah. písem. str. XXIV). Jinak sou-

dili ruští učenci. Sreznevský nevyrozumívá pod „**роушьскими письмами**“ skutečné litery, písmo, než jazyk, však nijak germanský než některé ze slovanských nářečí (Ізвѣстія акад. наукъ. I (r. 1852) str. 296). Podobně Hilferding soudil: kazarské chanství obydleno bylo velkým počtem Slovanů, živel slovanský byl sprostředkovatelem mezi tímto i byzantskou říší, slovanským jazykem mohl byzantský křesťan hlásati evangelium na dvoře chana kazarského (Собр. Сочиненія I, 307 sl.). Jinak V. Grigorovič: on pojímal toto místo doslovně, v Chersoně vyučil se Kyrill písmu slovanskému, hlaholici a přinesl je pak k jižním i severozápadním Slovanům (Статы касаючіся древнія слов. языка, Казањ 1852, str. 69). Tento náhled hájil Grigorovič ještě 20 let později: nalézaje v hlaholském písmě příznaky mnohých ethnografických různorodých živlů, myslel, že muselo povstati v takém místě, kde bydlela různá plemena a za také místo pokládá Chazarovo t. j. Krym“ (Čas. Č. Musea 1874, str. 26. pozn. 1.). Podobně vykládá toto místo Vs. Miller: v Korsuni byli četní osadníci slovanští, kteří již záhy byli křesťanství přijali i měli jakési své písmo. Písmo jejich povstalo smíšením řeckých liter s jakýmsi východními a sice tím způsobem, že těchto posledních užíváno k označování hlásek slovanských neřeckých, společných však s dočasným východním jazykem. Východní, perské písmo poznali Slované prostřednictvím chazarským. Chazarové vynikali poměrně dosti značnou kulturou, mimo politickou moc měli tedy i tím vliv na slovanské obyvatelstvo. Na dvoře chazarského chána byly tři náboženské strany — židovská, moředánská i křesťanská; dílem této bylo pozvání křesťanského missionáře a sice missionáře slovanského jazyka mocného, neboť slovanský mohl hlásati evangelium v krajině, ve které slovanština byla velice rozšířena. Zde poznal písmena připomenutá legendou a jich užil při sestavení svého písma (hlaholice) Konstantin-Kyrill.*)

Odmítavé celkem má se k této hypothesi prof. Jagić ve své nejnovější knize „Четыре критико-палеографические статьи“ str. 108—113. Vytýká předně, že říše sassanidská byla zničena již v polovici VII. v., od té doby ustoupilo sassanidské písmo arabskému, kdežto podlé této hypothese mělo být ještě IX. stol. v Korsuně čili Chersoně rozšířeno. Mezi literami slovanskými

*) Není asi nezajímavé, že též jeden německý ethnolog k podobnému náhledu dospěl; Joh. Aug. Cuno dokazoval ve svém spise „Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde“ 1871 slovanskou národnost Skythů a tak v pozdějším svém spise „Vorgeschichte Roms“ 1878, str. 313 předpokládá vznik „ruského“ písma již v dávných dobách, připisuje jej vlivu četných obchodnických osad na severu Černého moře; Rusové právě tak od nich učili se psát jako staří Gallové od řeckých osad v Massalii; nemožno ovšem určiti počet století, uplynulých „zwischen dem anfang der vertrauten bekannttschaft der pontischen Skythen mit den ersten gelungenen nachbildungen des griechischen Alphabetes für russische Laute.“

i sassanidskými neshledává se také podobnost, Miller sám praví, že namnoze kursivní tvar podobnější jest písmu perskému: dotyčné š jest dosti řídké; liteře ψ podobné písmě málo se rovná, na sassanidských mincích ho vůbec není, mimo to jest ψ patrná ligatura ϩ a τ, pověděné o rozdílu mezi ψ i ϩτ nemá základu; mezi ρ i avest. č jest rozdíl, ψ podobné písmě zní dž, jak sám Miller praví, ψ odpovídající ž málo se rovná, nejméně jest již podobnosti mezi ρ i avest. o, ψ i avest. an, při ψ platí pověděné při ϩ i ψ.

II.

Jiná, podstatně nová hypothese*) hlásá se v knize: „Die albanesischen und slavischen Schriften. Von Dr. Leopold Geitler. Mit 25 phototypischen Tafeln. Mit Unterstützung der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Wien. 1883 str. X + 188.

Hlaholské písmo uvádí se zde ve spojení s písmem albánským, a obé, vlastně hlaholské písmo prostřednictvím albánským tedy nepřímo ve spojení s římským písmem kursivním. Rakouský konsul Jiří von Hahn nalezl v polovici našeho století v Elbassanu ve středním Albánsku několik zlomků psaných zvláštním písmem jazykem albánským i pocházejících z počátku našeho století. Písmu tomu rozumělo tehdy málo jen osob (asi 50) a mimo naleziště samo málo kde bylo známo až na sousední město Berat, kde se ho též jen tu ondy užívalo. V Elbassanu užívali ho i ke korrespondenci s krajany, ano částečně i k určení knih. Šťastný nálezce nepokládal toto písmo za vynález moderní i snažil se sám jeho původ vysvětliti z nejrůznějších písem.**)

Již Miklosich napsal ve svém často citovaném pojednání „Glagolitisch“ v Erschově i Gruberově Encyklopédii r. 1859: „kdo toto albánské písmo pokládá za staré i vzniklé z řeckého písma, bude asi hlaholici připisovati týž původ a domnívati se,

*) V. K(ačanovskij) v jedné své recensi v „Журнал-у минист. народ. просвещенія“ 1881, sv. 217, č. II, str. 365 napsal „Мы утверждаемъ, что въ заимствовано пзъ албанского алфавита . . . Обладая образчиками настоящаго албанского письма и его приспособлениемъ къ болгийской (кирилловской) буквѣ, мы ограничиваемся однімъ этимъ указаниемъ, какъ для обстоятельного доказательства потребовалось бы сопоставление фактовъ: это у меня еще не вполнѣ готово, да и не вошло бы въ рамку рецензіи. Здѣсь къ слову замѣтимъ, что и глаголица обязана своимъ происхожденіемъ алфавиту Албанцевъ — доисторическихъ обитателей Балканского полуострова. Конечно, многимъ подобное мнѣніе покажется парадоксальнымъ; но доказательства откладываемъ до другаго времени.“ Domníváme se, že náhledu toho nabyl r. Kačanovský v Záhřebě; aspoň, pokud víme, dosud slíbené zde argumenty nedělil veřejnosti.

**) Taktéž Otto Blau prohlašoval elbassanské písmo za staré, majetcké písmo za přímou jeho matku. Zeitschrift d. deutschen morgenländ. Ges. 1863, sv. XVII. str. 666.

že Illyrové, kteří Kopitarem i Niebuhrém považováni za předchůdce dnešních Albáncův, sahali s příbuznými Pannonci až do Pannonie, abecedu přijali od Řeků a odkázali Albáncům i Slovanům. Podobnost albánského i hlaholského písma obmezuje se ostatně na málo liter a sice na hlaholské *g*, *e*, *c*" (str. 418^a). Této zde jen slabě načrtnuté myšlénce podobnou myšlenku propracoval prof. Geitler v celou soustavu s nevšední učeností i důmyslem, s nemenší však i smělostí. Albánské písmo, jak se nám zachovalo v elbassanských zlomech z počátku XIX. stol., spojuje se římskou kursivou VI—VIII stol., písmem tedy 13 až 11 století starším, předpokládá tedy, že albánské písmo po celou tu dobu ani valně se nezměnilo. Na nejednom místě vynáší jeho konservativnost, nicméně doznavává, že na těchto chudičkých posledních zbytečích písma více než tisíciletého zachoval se pravopis ve stavu zdivočelém, tak že nesmíme bezprostředně srovnávat slovanské litery se zachovanou nám formou elbassanských písmen jen 80 let starých vzdor jich velice konservativnímu rázu (str. 65). Několik liter hlaholských vůbec nelze srovnávat s elbassanskými, než přímo s římskými kursivními, při čemž dlužno předpokládati, že bylo několik albánských písem, jichž prostřednictvím ta ona římská kursivní litera byla přijata. Jiná opět písmena přešla do albanského písma a jeho prostřednictvím do hlaholice z řeckého písma minuskulního a konečně několik málo ze starší kyrilice přímo do hlaholice. Při srovnávání albánského písma s římskou kursivou, při rekonstruování písmen elbassanských odvolává se prof. Geitler na svědectví hlaholice, a když tím způsobem provedl důkaz o starobylosti písma albánského, vyvozuje z něho písmena hlaholská. Hypothese Geitlerova závisí značnou měrou, ano hlavně na otázce, možno-li předpokládati, že elbassanské písmo dosvědčené nám z r. 1800 vzniklo před tisíci lety, dříve než vymřela římská kursiva, že písmo po celých tisíc let se užívající dodnes se tak málo mohlo změnit! Znamenitý palaeograf Gardthausen zodpovídá tyto otázky záporně a považuje elbassaské zlomky „für ein Kunstproduct irgend eines Schulmeisters“ (Litterarisches Centralblatt 1883, str. 945). Abstrahujme však od této myšlenky a sledujme argumentaci prof. Geitlera.

Spis rozdělen na dva díly: I. Rozbor albánského písma (str. 1—62). II. Rozbor obou slovanských písem (str. 63—188).

Ve zlomech elbassanských píší se litery vertikálně a nespoují se i možno dokázati pomocí hlaholice, že albánské písmo mělo tento ráz již před tisíci lety. Vzniklo ze svých mateřských písem přísným stilisováním jednotlivých liter. Při odvozování písmen elbassanských z římské kursivy dovolává se p. spisovatel nezřídka svědectví jazyka; úlohou kritiky tedy bude obrátiti na to zvláštní svůj zřetel, avšak, pokud referentovi povědomo, nikdo se této věci neuchopil. — Litera *i* psala se v římské kursivě buď jako přímá přímá čára aneb jako okrouhlá: prvého užili albánští písari

k označení samohlásky *i*, druhého k označení souhlásky *j*. Tak dospělo alb. písmo k označení hlásky *j* již dávno, před evropskými pravopisy latinskými. Když se hlaholice odloučila, mělo alb. písmo již své *j* a nezměnilo je od této doby. Alb. *k* jest lat. *c*. Albánské písmě za *e* vzniklo obrácením římského kursivního *e*, přičinu toho obrácení podává hlaholice. Zvuk označovaný tímto znakem, temné *e* pravému nářečí gegickému jest cizí; písmo albanské bylo tedy sestaveno pro nářečí bližší toskickému, domovem toho písma byla střední Albánie. Zde se nejdéle udrželo. Vznikla-li tedy hlaholice v sousedství tomto znenáhlou přirozenou recepcí, jako každé jiné písmo, našli jsme bod, z kterého možno hledati domov hlaholice (§. 8). — Znakem za alb. *g* posloužilo římské kursivní *h*; toto *g* znělo kdysi v některých slovech jako *h*, v jiných jako *g*, rozdíl tento pominul, na severu i jihu vyslovuje se čisté *g*, ve střední Albánii vyvinula se hláska, která by se dala naznačiti dyšným *g*: tento proces reflektuje se v písmě elbassanském, když *g* zmizelo, užilo se k naznačení toho dyšného zvuku lat. *h*. Proto nezná elbas. písmo ani sledu po nějakém písmeni za *g*. Tohoto znaku použili hlaholité k označení jihoslov. *χ*, nenašli však v alb. písmě římsko-kursivnímu znaku za své *g* (§. 9). Mezi alb. *p* i římským kursivním *p* jest nepatrný rozdíl. Albánskina má dvojí *r* slabé i silné (*rr*, *qq*): znak za slabé *r* vznikl z římsko-kursivního *n*: alb. má za starší *n* nyní *r*. Písmo albánské vyvinulo se na jazyce, přispůsobovalo se znenáhla jeho hláskoslovnému ústrojí. Tím, že původní *n* začalo se vyslovovati jako *r*, byli albanští písáři nuceni utvořiti si nový znak za *n* a tento našli v řeckém písmě (§. 11), a sice nacházime také *r* v mladší řecké minuskuli 13—14. stol.; od 9. do 12. stol. užívalo se zcela jiných *r*. Prof. Geitler však chee dokázati, že toto albánské *r* jest v hlah. ligatuře *æ* já, alb. *r* musí tedy být starší a skutečně našel Gardthausen také špičaté *r* v řecké minuskuli 8. stol. (§§. 48, 80, 83). Onen přechod *n* v *r* musel nastati již v 7. stol., neboť římské kursivní *n* klade prof. Geitler, rovněž starší alb. písma před 6. stol. Prof. Jagić nahlédl též do rukopisu, z něhož Gardthausen čerpal dotyčné *r* a poněkud jinak je popisuje, liší se dle něho od pozdějšího obyčejného *r* (op. c. str. 145, pozn. 1.). — Alb. assibilované *d* jest obrácené latinské *d* 5. stol.: pisatelé albánští chtěli se vyhnouti podobnosti s jistým lat. *b* často velice podobným *d*. Tímto *b* označili alb. pisatelé *m*; vedle toho měla albánskina podobný zvuk *mb*, kterýž označili jiným *b* římské kursivy 5.—7. století. Znak pak za *b* vznikl z *μ* řecké minuskuly kursivní: v albánštině smíšeny jsou všechny retnice. — Alb. *x* rovná se římskému kursivnímu *x*. Alb. tvrdé *l*, latinsky píšícími Albánci XVII. stol. označené dvojitým *ll* vzniklo z římského kursivního dvojitého *ll*. Alb. *u* z řím.-kurs. *u*, zní však jako franc. *u*: v alb. vzniká v pravidelně v *u* a podnes se střídají *v* a *ov* (§. 15). K označení hlásky *v* zvoleno odchylné lat. *b*

s kličkou na pravé straně dole otevřenou: ve výslovnosti latinské 6. i 7. v. znělo *b* velmi často jako *v*. Alb. ligatura *ui* (*vi*) z *u* a *i*, ostatně jest mladá, neboť když se odloučila hlaholice, ne-spojovaly se ještě obě litery. — V některých písmenech albánských pozorujeme zvláštní značky aspirace, které z mladší pocházejí doby, nebot za doby hlaholice spojené s alb. písmem jich ještě nebylo. Takým způsobem utvořili z čisté hrdeního *k* dyšnou hlásku *h*, k cemu dal popud hláskoslovny proces, přechod totíž čistého hrdeního *k* v *h*, vedle toho měla albánstina již za dob hlahol-ských řecké *χ*: temné *ch*; týmž znakem dodaným liteře *j* utvořen znak pro jasné *chj*, za novorecké *γ* před *α*, *o* dodaným značkem ke *γ* řecké minuskuly kursivní 6.—8. stol. a konečně ligaturu *gj*: znak *h* s dodaným *j*. Dyšné hlásky jsou nejvíce vyvinuty v střední Albánii, nářečí středoalbánskému přizpůsobeno naše písmo. Značkem aspirace utvořen z lat. kursivního *z* znak za *nds*. — Alb. *t* rovná se řeckému *τ* nejmladší minuskuly 15—17 v. Možno-li, táže se spisovatel, domnívati se, že albanští písari *t* byli převzali z posledních teprve století řeckého písma? Jejich písmo, odpovídá, potřebovalo ode dívna *t*, znalo zajisté za starších dob písmě *t* a mladý nás došlý tvar *t* zajisté nepříči se velkému stáří alb. písma. Původní alb. *t*, jež jest základem hlah. *ω*, bylo zajisté specificky římské kursivní *t*. Z ligatury alb. *tš* (č) ostatně vysvitá, že alb. písari znali kdysi také římské *t* a převzetí *t* z řeckého písma jest následkem vlivu řeckého, jemuž též sluší děkovati zcela stejně *t* v mladších rukopisech kyrrillských XVI. století. První část alb. ligatury *ts* jest identická s mladým alb. *t*, ligatura tato vzniklá stlačením liter *t* i *z* v jednu jest vynálezem albánským, nebot nevykazuje nic podobného, ani písmo římské ani řecké. Římská kursivní *s* vyskytuje se v některých ligaturách albánských i hlaholských. Alb. *s* jest obrácené římské kursivní *s*. Alb. *ps* jest ligatura z *p* a *s*, římská kursivní ligatura podobná uvádí se z X. stol. Alb. *š* vzniklo obrácením jiného římského kursivního *s*. Alb. *št* jest ligatura z *š* i mladšího *t*, původem svým tedy ne starší XV. v. Dá se však dokázati, že alb. jméno této litery bylo již před tisíci lety, neboť přijali je hlaholité za podobnou ligaturu od Albánců: musela tedy být starší albánská litera *št*, která však se ztratila mladší ligaturou byvší vytlačena. V římské kursivě nalézáme zhusta ligatury *si*, *ci*, *li*, *hi*, jež přešly do albánského písma změnivše poněkud svůj význam hláskový: tak jest alb. *z* zcela identické s římskou ligaturou *si*, z považováno tedy za změkčené *s*; ž alb. vzniklo obrácením hotové již římské ligatury *si*, kdežto v hlaholici zachovalo ž ještě své původní položení: ž považováno tedy za změkčené *š*; alb. *kj* jest hotová římská ligatura *ci*: v cizích z latiny převzatých slovech jest *k*, *kj* za lat. *c*, *ci*, lat. *c* vyslovováno před *e*, *i* jako *k* až do konce říše západřímské, ano až do VI. a VII. stol., litera tato tedy přijata ještě za doby,

kdy se tak vyslovovalo c t. j. počátky albánského písma sahají před VII. století; alb. ligatura *gj* jest hotová římská ligatura *hi*; alb. *lj* řím. *li* odpovídá, t. j. řím. kurs. *l* a *j*, jen že *j* změnilo své místo, konkavní strana obrátila se dovnitř, nejspíše aby se vyhnulo smíšení s *h*. Alb. *tš* (č) jest římská téměř nezměněná ligatura *ts*, alb. *dš* římské kursivní *ds*, srazením původního, t. j. neobráceného *d* s kličkou okrouhou a *s* vzniklé.

Tato tedy prostá a složená písmena převzata jsou z římské kursivy. Jednotlivé jen litery pocházejí z řecké minuskuly kursivní VII. v. Římské i řecké písmo stýkalo se v Albánii, obě bylo tam známo i přistupuo. Obě písmá někdy tak úzce splývala, že vznikly ligatury z řeckých a římských písmen. Podobnost i stejnost jistých řeckých i římských znaků působila, že písmena původně římská se ponečetovala. Vliv řecký tou měrou se silil, že některé litery římské vůbec vytlačil i nahradil řeckými, a že i řecké litery převzaté ze VII. stol. se zachovaly s řeckým rázem XVI. i XVII. stol. V alb. *χ* znamenáme na př. řecké *χ* z r. 600, dalo by se však odvoditi z kterékoliv minuskuly řecké, kdybychom neuacházeli tutéž literu v hlaholici: musela tedy býti známa Albáncům již před vzniknutím hlaholice. Nyní právě tak mladé *γ* i *φ* nacházejí v obdobných literách hlaholských důkaz svého trvání od pradávných dob. Nicméně značnou část řeckých živlů v alb. písmě možno vyložiti jen z řecké minuskuly kursivní r. 600. Že písari albánští sahali i k řeckému písmu, má svou příčinu v tom, že jim nestačilo římské kursivní písmo k označení rozmanitých hlásek albánských. Alb. *ov* naznačeno tečkou nad *o*, v nejstarší minuskule r. 900 klade se čárka nad *o* (*o* píše se velmi malé, jak jen v řecké i latinské kursívě). Žádné jiné písmo řecké nemá toho znáčku, co nanejvýše jest důležito pro datování vnikání řeckých živlů do alb. písma. Tatáž řecká minuskula poskytla alb. písarům znak pro jasné *ε*, totiž své *ι* s čárkou, v alb. *i*; řecké *ε* bylo velice podobné lat. *e*, které neobrácené užívalo kdysi alb. písmo za nosové *e*, jak svědčí hlah. *ε*. *β* nejstarší řecké minuskuly kursivní jest úplně identické s alb. *f*, spisovatel připomíná „es ist erstaunlich, mit welcher Genauigkeit und Zäbigkeit sich die Federzüge dieser Verzerrtesten und verwildertsten aller griechischen *β* in der albanesischen Schrift seit mehr als tausend Jahren erhalten haben. Bei solchen wenig abgegrenzten unsicheren Formen würde man allerehestens einen Verfall erwarten. Und gerade hier hat die albanische Schrift sogar mehrere Züge erhalten; es ist nicht einmal zu einer strengen Stilisierung einer einzigen Form gekommen“ (str. 34^a) vzdušně tisíciletému užívání jejimu! Výrok to zajisté velmi charakteristický! Alb. písare přiměl k přijetí řeckého *β* (= *v*) za *f* hlaholový proces, v alb. střídá se někdy *f* i *v*. Alb. *th* odpovídá řeckému *θ*. Alb. *d* jest řecké *λ* nejstarší minuskuly kursivní, tvar *d* se po celých tisíc let nezměnil, neboť nalézáme jej v prvé části hlah. *w*; *d* a *l* se v alb. střídají, zub-

nice jest obyčejně starší, někdy tekutá hláska. Hláskoslovny tento znak albánštiny musí tedy být prastarý! Alb. *a* jest na hlavu postavené *α* řecké minuskuly. Alb. silné *rr* jest moderní řecké *ρ*. O alb. *r* byla již řeč. Alb. blásky *ng*, *nd*, *ngj*, *nds*, *ndš* jsou velmi obyčejné: písmena pro tyto hlásky jsou nejmladší z celého písma alb., samostatné domácí výtvory. Alb. omega převzato z uncialy řecké. Alb. *st* jest mladý tvar řeckého stigma. Alb. *nj* jest řecké *v* s dodaným *j*. Charakteristickým příznakem hlaholice jest, že všecka písmena píší se stejně vysoko, čím se liší od elbassanského písma, ve kterém se nám zachovaly ještě patrně staré výšky římských i řeckých liter. Písmena seřaděna jsou v písmě alb. podle přísné fonetické zásady. Toto seřadění jest prof. Geitlerovi důkazem, že jest písmo alb. plodem bedlivého propracování i reflexe mnohých minulých generací. Za poměru posledních století, kdy mohli národnové balkánští nanejvýše stráviti zděděný statek duchovní, nemohlo prý vzniknouti ani toto prosté seřadění. Zvuk samohlásky jest spolu jejím jménem, jméno pak souhlásky tvoří se dodáním hlásky *a* k jejímu zvuku. I v tom jeví se neřecký původ alb. písma, neboť pojmenování také pocházeti může jen z Italie. Vedle toho fonetického pojmenování liter znali staří písáři albánští ještě appellativní. To sestávalo z celých albánských slov, jichž první litera byla totožná s pojmenovanou hláskou. V písmě elbassanském zachovaly se nám jen dva zbytky tohoto způsobu, jichž vlastní význam nejspíše již gegickým písářům Hahnovým byl temný. Jsou tu *ksan* a *njan* jména liter *ks*, *nj*: místo kterých bychom podle uvedené zásady očekávali *ksa nj*. Jména *ksan*, *njan* byla prvotně asi jména znaků kombinovaných, jichž prvá část bylo *ks*, *nj* a druhá nosovka, která se v albánštině ztratila. *ksan*, toskicky *ksai* znamená dle Hahna „mahlgeld“, *njan* stotožnuje se s gegickým zájmenem *njen* (něm. *da*) a považuje se za starší znění této litery: *e* vyslovuje se v gegickém nářečí před *n*, *m* jako *a*. Toto *njen* bylo jméno kombinovaného zvuku *nj* a nosovky *en*. Nosovka zmizela, jméno se však zachovalo podnes při pouhém *nj*. Tento předpokládaný zvuk zachoval se beze změny, jen s jiným však podobným významem v hlah. já *æe*. V *ksan* ztratil se znak pro nosové *a*, v *njen* pro nosové *e*. — V albánských tiscích 17. v. zachovaly se nám některé zvláštní litery za *z*, *v* i *d*; druhou srovnává p. spisovatel s elbassanským *ii* (*v*) a římským kursivním *u*, třetí vykládá na ligaturu *tz*, jako elbas. *ts*. — Hahn našel ještě jiné písmo albánské. I zde pokouší se prof. Geitler dokazovati jeho vysoké stáří i připisovati mu znamenitý konservativní ráz. Zaráží-li nás již výklad písma albánce Büthakukje. Tento sestavil v polovici našeho století zvláštní písmo a dal je i lithografovati. Hahn dotýkaje se tohoto písma myslí, že by toto písmo mohlo být důvodem k podezřívání stáří elbassanského

písma, neboť i toto mohlo by býti jako ono vynálezem nějakého albánského učence. Prof. Geitler vynasnažuje se dokázati, že ani písmena Büthakukjova nejsou libovolná ani jeho vynálezem: 29 z jeho 31 liter náleží pravé římské kursivě, tak má *a* právě takové, jaké nalézáme v římské kursivě V. stol. (!), dvě *e*, *i*, *o*, *y* i *ü*, dvojí *b*, *m* jest římské kursivní *b*, jež jen Albánc mohl položiti za *m* a v čem se srovnává s elbas. písmem; *d* jest obrácené lat. *d*, jako v elbass. písmě atd. Jen dvě litery jsou původu jiného, *th* řeckého z nejmladší minuskulů a *j* jest boskyr. **k**. Jedním slovem, písmo Büthakukjovo není nic jiného, než neporečtená, méně vyvinutá i na jemnější rozdíly chudší, ale poměrně mladší redakce písma elbassanského. Büthakukje zajisté měl před sebou některé starší elbass. písmem psané zbytky, z nichž svou abecedu sestavil. Ze všeho toho vysvítá, že byla římská kursiva u Albánců v několika stilisacích v obyčeji. Uvidíme později, jak pan prof. ještě jiná písmena albánská předpokládá, aby mohl hlaholská písmena odvozovat z římské kursivy. Na důkaz toho odvolává se p. spisovatel ještě na některé temné zprávy o jakémusi národním písmě albánském.

Ač otázka o původě i stáří elbassanského písma není účelem naší statí, museli jsme přece šíře o ní pojednat, neboť byla právě prof. Geitlerem co nejúze spojena s otázkou o původu písma hlaholského. Mimo to, že jsme poznali methodu p. spisovatelovu, poznali jsme také široký podklad, o který se opírajíce můžeme se pouštěti do výkladu o původě hlaholice. V čele II. části knihy této čteme thesi: „Hlaholice jest kalligraficky vyvinuté písmo albánské. Kalligrafickým prostředkem bylo hlaholitum hlavně připojování kliček, který ovšem namnoze mělo podklad svůj v písmě mateřském. Mimo to uzavíraly se tvary písmen, aneb přidával se hácek a konečně jest hlaholice zvláštní jakýsi „malující ductus.“ Vizme, jak prof. Geitler vykládá písmena hlaholská i potom kyrillská. Při všech literách vyličuje se vývoj jich tvarů v různých památkách, v čem leží nepopíratelná cena tohoto spisu. Zde však musíme od toho upustiti, nesouvisí-li to s otázkou o původu dotyčné litery. — Hlaholské *z* jest identické s obráceným římským kursivním *e*, elbassanským temným *ø*, jen že se ztratil vysoký jeho tvar: prvotně mělo toto *z* jen jednu přímku, jak je skutečně v nejstarších hlah. památkách nalézáme, častěji však a rovněž v nejstarších již památkách objevují se dvě přímky. — Od tohoto *z* liší se hlah. *ø* jen tím, že není obráceno a dodatečně jest ozdobeno kličkou. „Celý ráz tohoto písmene, praví pan spisovatel má na sobě ovšem velmi málo rázu římské kursivy, ano nehledě na historický podklad hlaholice mohlo by se srovnávat jen s ε řecké minuskuly X. stol. A přece týká se podobnost jen vnějšího rázu, jelikož celá okrouhlá hlaholice stojí pod vlivem staré řecké minuskuly, nikterak materie a vlastního palaeografického původu litery.“ S podobnými poznámkami setká-

váme se v této knize zhubsta. Tato litera musela býti prvotně v témže významu v albánském písmě. Ostatní hlaholské nosovky jsou ligatury, jichžto druhá část jest právě toto *ε*. Jinou nosovku čteme několikráté v zogr. i mar. evang.; rozeznává se od *ε*, že z kličky jest čára protažena pod literu (viz III. tabuli při Jagi-ćově vydání Zogr. ev., fol. 117, ř. 1, fol. 155, ř. 1 a 6) a čte se jen v part. praes. act. **γραδην**, Geitler čte **γραδην**, jak též piše Ass. a vyslovuje se proti Jagi-ćovu mínění o této liteře (Zogr. ev. str. XXIV); čárku pokládá za římské *j*, jen že se zde *j* naznačuje přímou čárou, v elbas. písmě okrouhlou. Hlah. *æ* jest prý okrouhlé albánsko-římské *j* a *ε*; hlah. *æ* = *a* + *ε*. Hlah. *æ* píše se odděleně v některých mladších památkách, co p. prof. pokládá za původní způsob, v Zogr. Ass. přiléhají obě části úzce k sobě; první část této litery jest alb. *nj*, jen poněkud změněné, t. j. obrácené, aby se vyhnulo smíšení s *s* a *dz*. „Grafickým“ způsobem nalezený význam této litery: *nj* potvrzuje se jménem alb. ligatury *nj*: *njan*, původně *njen*. Elbassanská litera *nj* jest jen zbytek úplnejší ligatury, schází mu *ε* zachované v hlaholici. Alb. písmo mělo kdysi též nosovky, jak ukazují hlaholice, sloužily k tomu neobrácené *e* římské i *α* řecké, při ostatních literách *i*, *o*, *u*, které se nedaly obracet, označila se nosovost znáčkem nad literou a pod vlivem těchto liter kladl se pak znáček i nad *e* i *α*, čím vytlačeny staré alb. nosovky. Ze mělo alb. písmo nosové *a*, ukazuje jméno *ksan* nyní svědčící jen písmeni *ks*. Ze dále v jménech *ksan*, *njen* nosové znaky jsou na druhém místě, má svou příčinu v tom, že v alb. nestojí nosovky v násloví. Hlaholice pak alb. způsob označování nosovek pomocí znáčků nadřádkových nepřijala, což má opět příčinu svou v nechuti k takým znáčkům hlaholici prý vlastní. Nalézáme-li však přece také značky v hlah. památkách, jeví se v tom vliv řecko-kyrillský! Ze hlaholice nemá ani sledu po alb. *ksan*, odůvodněno jest jednak tím, že hlaholice má jiné *a* než alb. písmo, jednak že neměla potřeby litery *ks*, *ξ*. Hlaholice měla jen jeden znak nosový: *ε* a s tím musela vystačiti na označení ostatních nosovek: tím vysvětliti možno divné označení nosovky *q* ligaturou *o* + *ε* a kladení alb. *nj* za *jq*. Alb. kulaté *o* nalézáme jen v hlah. ligatuře *p*, mimo to ještě v chrvatsko-hlaholské památce Bašské z XII. stol.: musí se tedy připisovati též bulharské hlaholici, ač se mimo uvedenou ligaturu nikdež v bulharské hlaholici nenalézá (!). Hlaholské *a* možno vyložiti jen z podobných *o* v římské kursivě; částečně nalézají se i v řecké minuskule kursivní, jak vůbec mezi oběma těmi písmeny namnoze shledáváme podobnost. Hlaholice měla tedy dvě *o* římské kursivy, co jest opět důkazem, že alb. písmo kdysi bylo bližší římské kursivě. Z obou těch *o* zvítězilo v elbas. písmě *o* uzavřené, kdežto v hlah. jiné *o*. Hlah. *p* sestává z týchž částí jako alb. *iov*: první část jest okrouhlé *j*, druhá tečkováné *o*, v římské kursivě nalézáme podobnou ligaturu *io*. Kyrillské *io* jest identické

s hlah. *v*, jak již Kopitar poznal. Formalně jest **io** starší, t. j. bylo převzato z hlaholice, když tato měla ještě čistě albánský ráz bez všeho kalligrafického přetvoření, kyr. **io** není nahoře uzavřeno čárou jak původně zajisté i v hlah. bylo a později teprve uzavřena litera hlah. čárou (nechut k nadřádkovým znáčkám však v hlaholici tehdy zajisté již byla, nebot nenacházíme nějakého sledu po něm v kyr. **io**). Že nepřešlo **io** z kyr. do hlah. písma, toho důkazem jest neřecký naskrže ráz jeho. V některých památkách chrv.-hlah. do zač. 13. stol. nalézáme **i** alb. v témže významě, totiž jako *i*, v pozdější chrv. hlaholici od 13. století zastupuje toto **i** staré **ъ**, a potom je úplně vytlačuje. Písmé toto dlužno prý rozeznávat od řeckého *i* kyr. **i**: rozhoduje zde historické pozadí, neboť nalézá se již v alb. písme, čím dokázáno vysoké jeho stáří. Bulharská hlaholice měla je zajisté, nasvědčuje tomu kyr., původně hlaholské **ъ**. Z hlaholice (bulh.) bylo toto písmé vytlačeno jinými *i*, kteráž však původem svým nejsou pravá *i*, než *y* hlaholity za *i* „překolkovaná.“ Elbass. písmo nezachovalo nic podobného těmto hlah. *i*, p. spisovatel však předpokládá, že tyto znaky hlaholské znova dokazují, že alb. písmo utrpělo značných ztrát od odchýlení se hlaholské dcery. Hlah. **g** odpovídá *y* staré římské kursivy, liší se jen přísnějším geometrickým útvarem, v čem si hlaholité libovali, i uzavřením hořejší části rovněž častým. Ostatní dvě *i* hlah.: **X** a **¶** jsou původu řeckého: prvé jest kapitalní neb inicialní řecké *y* běžným u hlaholitů způsobem pozměněné, v některých rukopisech jest jen inicialkou neb majuskulí, v jiných jako již v Zogr. klade se do textu mezi ostatní malé litery, ano v poslední části sin. žalt. zatlačilo ostatní běžná *i*; druhé jest původem svým *y* řecké minuskuly kursivní: v pařížském abecenariu zachovávajícím přísně řecký pořádek liter, stojí mezi *t* i *f*. — Znaky polosamohlásek v obou písmech jsou differencovaná alb. *ü*, římsko-kursivnímu *u* odpovídá ještě **ъ** hlah. nápisu Bašského; toto přešlo do cyrillice jako **ъ** znamenajíc měkký jeřík, z něhož differencováno **ъ** kyr. háčkem oblíbeným u kyrillitů. Mladší část Zogr. ev. zná jen (kryr.) **ъ**, ne však hlah. **ъ**. Témuž římsko-kursivnímu *u* odpovídá hlah. **ъ** s oblíbenou kličkou na hoře i na levé straně. Když kyrillité převzali z hlah. své **ъ**, nebyly ještě hlah. litery kalligraficky přetvořeny. Differencováním vznikl měkký jeřík **ъ**, tečku svou děkuje vlivu řecké minuskuly. Oba jery tedy kyrillské i hlaholské vznikly z jednoho znaku, pravopis slovanský spokojoval se tedy kdysi jedním znakem pro obě polosamohlásky. Kyrillité našli v hlaholici jen jedno jer, nejdříve pak sami utvořili z toho tvrdé **ъ** a pak to nápodobili hlaholité. Že starosrbská kyrillice neznala **ъ**, než jen **ъ**, má svou palaeografickou příčinu vedle jazykové. Chrvatská hlaholice naopak zná oba jery, oddělila se tedy od hlaholice (bulharské), když se již byly vyvinuly oba jery. V kyrillských, nezřídka i v hlaholských rukopisech nalézáme nezřídka místo

obou jerů zvláštní znáčky, kterým připisuje prof. Geitler vysoké stáří. Jsou prý zbytkem někdejšího označování jerů v kyrillici, kteréž přijetím **l** z hlaholice bylo zatlačeno. že však tyto znáčky nejsou hlaholici cizí, jest důkazem obapolného pronikání se obou písem. — Jery souvisí s alb. **vz** a bylo prvotně jen hlaholici vlastní, v alb. písmě za oněch dob nebyla však ještě ligatura **vz**, obě části stály samostatně vedle sebe, v hlah. nápisem Krckem 11. stol. nalézáme **si**, kteréž jest rovné cyr. **и**: to jest tedy původem svým znak albánsko-římský a albánsko-hlaholský, původně kyrillice ho neměla. Chrvatský znak Krecký musel být vlastní již bulh. hlaholicí, neboť jen z této mohl přejít do kyrillice. Jak bulharská hlaholice prvotní albánské **l** nahradila jinými, takéž činila za **l**. Hlaholská ižica vznikla z alb. **ii** a aby se vyhnulo přílišné podobnosti s **ø** spojeny ještě obě kličky **ø**; Šafaříkem zavedené písmě neodpovídá úplně ižici obyčejné v hlah. památkách. — Hlaholské **ø** srovnáváno Wattenbachem se zvláštním **a** řecké kursivy 2. století. Prof. Geitler navrhoje výklad jiný právem poznámenávaje, že výklady hlaholských písmen hledati dlužno k vůli přísnějšímu jich datování v mezích mladší římské i řecké kursivy 5. až 8. stol., i našel také **a** v římské kursivě, jež muselo tedy být rovněž v alb. písmě. Hlah. **ø** jest římská ligatura **si**, alb. písmo přijalo tutéž ligaturu za **ž**, ale obrátilo ji. V alb. písmě byly kdysi obě litery vedle sebe, jedna se vytratila v alb. i zachovala se jen v hlah. Kyr. **ж** jest příbuzné hlah. **ø**, jest rovněž římská ligatura **si**, kyrillité přijali toto písmě z neznámé nám písářské školy hlaholské, bylo starohlaholské i staroalbánské, neboť dá se vyložiti jen prostředky albánského písma. Hlah. **ø** rovná se římskému kursivnímu **l**: albánská a vzešlá z ní škola hlaholská užily první rovného řím. **l** bez kliček, jež pak ovládlo v elbass. písmě, druhá pak tvaru okrouhlejšího doplnivší jej ještě kličkami; i tento druhý tvar musel být v alb. písmě, snad označovalo se jím střední **l**, jež nejspíše měla albánština vedle tvrdého i měkkého **l**. — Hlaholské **m** nesouvisí ani graficky ani historicky s srbsko-bosenským **ќ**, než jest složenina z alb. **d** a **s**; v elbass. zlomcích čteme zcela obdobné **sd**, **dš** t. j. **m** jest zajisté jen obrácené **sd**, ligatura **dš** musela být již v některé písářské škole albánské, z níž přešla do hlaholice; že se nezachovala v elbass. písmě, má svou příčinu v tom, že se ujala jiná ligatura z římského kursivního **d** i neobráceného **s**. — Hlah. **w** vyvinulo se z římsko-kursivního **t**, v elbass. písmě nezachovalo se také **t**, leda ve složenině **ts**, zajisté však mělo alb. písmo také římsko-kursivní **t**, kteréž pak převzali hlaholité: římské kursivní litery nevnikaly přímo do hlaholice, než jen prostřednictvím albánským. Vedlé **w** nalézáme v hlah. rukopisech jako inicialku majuskulu **T**, kteráž pak vnikla i do textu jako v sin. žalt. — Obrácené římské kursivní **s**, jež v elbass. písmě znamená **s**, jest pratvar hlah. **ø**, lištejho se jen tim, že dole jest uzavřeno. Zde ovšem

jest odpor, že tataž litera znamená v alb. písmě š a v též významu přijata i do hlaholice jako druhá část litery μ, v hlaholitě samostatně s. Musíme tedy „předpokládati u Albánců i hlaholitě různé místně odloučené manýry pravopisné. Dostalo-li se albánské písmo přirozenou cestou znenáhlé recepce zároveň na několika místech k Slovanům v západní Makedonii usedlým, jest zachovaná nám hlaholice jen konečná redakce částečně různých, kdysi odloučených zvyků písarských. Týž dojem činí zachovaná nám redakce elbassanského písma.“ — Hlah. s převzato z římské kursivy; nalézáme sice v řecké minuskule kursivní podobné k, co jest přirozeno při obecné příbuznosti řecké kursivy se současné římskou, odvozujeme však hlah. s z římské kursivy, jelikož její tvar jest přece příhodnější a hlaholice hlavně sestává z římské látky. Prof. Geitler nepochybuje, že alb. písmo mělo za oné doby, kdy se hlaholice odloučila, podobné k a později teprv se ho vzdalo. Jinak musela by se vysvětliti okolnost, mohla-li hlaholice přímo z římské kursivy přejimati litery, když tato v 8.—9. stol. v Italii samé již vymírala. (K tomu můžeme poznámenati, že hlah. k podobné písmě poskytuje též řecká minuskule kursivní, jak p. spisovatel sám praví, není tedy třeba odvozovati je z římské kursivy, nenutí-li k tomu these, že hlaholice sestavena jest hlavně z římské látky.) Kdyby byli hlaholité vzešli ze školy shodující se s elbassanskou, zajisté byli by zvolili pro kj římsko-albánskou ligaturu ci (kj) a nebyli by nápodobili kyrillské Κ, jako nápodobili kyr. ρ' měvší albánské μ. — Hlah. b vzniklo z alb. g, které znělo zajisté kdysi jako lat. h. — Hlah. s jest alb. assibilované δ zněním svým podobné ḥz, původu tedy albánsko-římského. Téhož původu jest hlah. ψ; řeckého β, jež by se dalo srovnávat, není v řecké minuskule kursivní poslední doby, rovněž ne v starší ani ve střední, mezi lety 700—950 jest zcela jiné β a právě tato doba řeckého písma jest rozhodná pro vývoj hlaholice. Uncialní ς řecké vniká do minuskuly teprvé koncem 10. stol. a hlaholice není v nižádném styku s řeckou uncialkou. V sin. žalt. i v nápisu Bašském nalézáme majuskuli ς naproti kursivnímu ψ, vedle toho však v sin. žalt. též v textě. — Hlah. r liší se sice poněkud od alb. p, to má však sváj původ ve dvou byť i málo rozdílných p římské kursivy. — Ostatní písmena hlaholská jsou nepopíratelně řeckého původu. Hlaholské ot jest řecké iniciální omikron a tento iniciální ráz se dosti zachovával. V alb. písmě takého znaku původně nebylo, převzato sice řecké ω, zajisté však pozdě, klade se v zachovaných zlomcích jen za interjekci. Alb. ligatura ps jest mladšího zajisté věku, proto nezná ji též hlaholice. Hlaholice nemající χ vzešla nejspíše z písarské školy albánské, která rovněž toho písmene neznala. Nedostatek tento byl hlaholitě přičinou, že litery hlaholské nabyla jiné hodnoty číselní, hlah. ot znamená 700 m. ψ a hlah. m 60 m. ȝ. — Hlaholice zajisté označovala kdysi hlásku u literou o pomocí diakri-

tického znáčku, jak alb. písmo (nahoře bylo řečeno, že hlaholice netrpěla znáckům diakritických); pod vlivem kyrillice zavila se ho i utvořila nové *u* dle vzoru kyr. οὐ: ὡ; obě části píší se ještě odděleně v Zogr. i v nápisech euch. sin. (Črnčić praví v předmluvě ke svému vydání Assem. ev., že *u* této památky složeno jest z *ω* i *ι* ižice, str. IX.). Tím zároveň vysvětuje se, že hlaholské *ω* i *υ* nejsou v nižadném grafickém poměru. — Hlah. *ρ* jest řecké minuskulní *ν*, v elbass. písmě se nezachovalo. Ve vzpomenutém nápisu Bašském psaném samými majuskalamí jest **Η**: to bylo zajisté již v bulh. hlaholici, v řeckých minuskulních rukopisech nezřídka nalézáme inicialu **Η** vedle minuskuly, a za jich příkladem zvolili i hlaholští písáři někdy iniciálky k okrášlení svých rukopisů. — Hlah. *Ϛ* jest obrácené *ϙ* řecké minuskuly kursivní; litera obrácena proto, že se příliš podobalo *ϙ*. — Hlah. *Ϛ* jest z *μ* řecké minuskuly kursivní prostřednictvím alb. — Hlah. *ϗ* jest *μ* řecké minuskuly. Ve vzpomenutém nápisu Bašském jest velké uncialní **Μ**; že bylo již v bulh. hlaholici, dokazuje sin. žaltář, kde se čte že již jako minuskula v textě. — Hlah. *ϗ* jest *γ* řecké minuskuly kursivní, v alb. písmě jest podobné *g* avšak se znakem dyšným, hlah. litera jest důkazem, že tohoto znaku kdysi při alb. liteře nebylo, a jest s jazykového stanoviska velmi pravděpodobné, že gegické nářečí kdysi mělo čisté hrdelní *g*: hlah. *ϗ* vzniklo přímo z alb. písma, nepřímo z řeckého. — Hlah. *ϗ* vzniklo jak i alb. *Ϙ* z řeckého minuskulního *Ϙ*, oba způsoby byly kdysi v alb. písmě, litera zachovaná v hlah. vymřela v elbass. písmě. Hlah. *Ϙ* převzato napodobením kyrillského pravopisu. Z takého *Ϙ* vyvinulo se i hlah. *Ϙ*, neboť *Ϙ* vyslovovovalo se zhusta jako *f*. (Tak soudil již Šafařík Pam. hlah. pís. 14.) Druhé hlah. *f* φ převzato z kyrillice, kteráž je vzala z řecké unciálky. Alb. *f* vzniklo zcela jiným způsobem, jméno slovanského *f* jest však alb. původu a bylo teprve na pozdější *f* přeneseno. — Jiné hlaholské litery konečně mimo již připomenuté *jer*, *jery*, *u*, *th* i *f* převzaty z kyrillice. Kyr. i hlah. *Ѡ* jest řecké kapitální *Ѡ*: z kyrillice teprve přešlo do hlaholice. Kyr. *Ѱ*, z něhož povstalo hlah. *Ѡ*, jest velmi stará litera, nikoliv mladá, jak obecně se soudí: ve velmi starých památkách jako v sin. euch., v sav. kn., v evang. zlomcích Undolského, ve sluckém žalt. píše se *Ѱ*, v ev. ass., mar., v žalt. boloňském, v ochridském praxapostoláři, v ostrom., v chilandarských zlomcích vedle **Ѡ** se píše; toto **Ѡ** panuje v starší části Zogr. ev., v glag. cloz., v maked. zlomku, v sup. cod.; v tomto i v ochrid. praxap. klade se často *Ѡ* nad *Ѡ*. Litera *Ѱ* jest řeckého původu, vznikla z řeckého uncialního *Ѡ*: obyčejně klade se *Ѡ* nad *Ѡ*, co se pak může čísti i *ѠѠ*, v jednom řeckém nápisu ze XIV. stol. klade se i *Ѡ* pod *Ѡ*, co znamená *Ѡ*, kdežto *ѠѠ* znamená *Ѡ* nad *Ѡ*. Řecká tato ligatura byla tedy původcem kyrillské ligatury: pro jazykové stejné *ѠѠ* neutvořena ligatura, jelikož nebylo pro ni nic vhodného

v řeckém písmě. Albánci mají zvláštní št, které zajisté bylo známo hlaholitům, dokazuje to jméno litery šta, které může být původu jen albánského a pak bylo přeneseno na ψ z kyrillice převzaté. ω nabývá někdy číselné hodnoty kyr. ω 800, tuto hodnotu pak dostalo hlah. ω i bosenské ψ. Kyr. ω nebylo v nejstarší době integrující částí kyrillského písma. — Z řecké kapitály převzata kyr. i hlah. č a c, a srbská ī: všecka vznikla z γ řeckých prvotně v kyrillici a z této přešla teprve do hlaholice: hlah. ς z kyr. γ, jmenovitě z bos.-kyr. dj podobného č, hlah. υ z řeckého ypsilonu, kteréž nenalézáme sice jako c v kyrillici, musíme však v ní předpokládati, neboť jen tak můžeme si vysvětliti toto c v hlaholici. Albánského původu býti nemůže a hlah. nebrala přímo litery z řeckého písma kapitalního. Z toho dálé soudíme, že v nejstarší kyrillici panovala veliká rozmanitost v pravidlech i zvyčích písarských, co dále není příznivo domněnce, že kyrillice byla sestavena jednotlivcem. — Kyr. α i ρ jsou řecká kapitální alpha, jimž kyrillité přidali libovolný tento význam. Vedle toho přijato do kyrillice i řecké sampi ve významu ε, které se potom obzvláště ujalo v rumunské kyrillici. (Podobně Šafařík Pam. hlah. písem. 13—14, 16.) Kyr. τ podobá se ε starší i střední minuskuly řecké, jest tedy jediná litera kyrillská, která není původu ani uncialního ani kapitalního. Za toto τ převzali hlaholité z kyrillice literu Α, albánské písmo zde nic vhodného neposkytovalo, převzata tedy litera z kyrillice. Poněvadž dálé hlah. převzala z kyr. litery v témže významě, muselo kyr. Α znamenati kdysi výhradně aneb aspoň v některé k písarské škole kyrillské *jat*. Kdyby byla měla kyrillice v tu dobu, kdy působila na hlaholici literu τ, byli by zajisté hlaholici tuto literu přijali a nikoliv Α. To svědčí pro mladší věk τ. Kyrillité vzali své τ ze staré řecké uncialy 7. stol. Pro dz má kyrillice dvě litery: první γ nalézá se již v řeckých rukopisech jako uncialka i inicialka, druhá σ jest řecké vau a přidán jí od kyrillitů význam dz i číselní hodnota 6. (Tak již Šafařík Pam. hlah. písem. 16.)

Probrav i určiv takto původ písmen hlaholských i kyrillských, ličí prof. Geitler dále poměr okrouhlé i hranaté hlaholice, ukazuje vývoj této poslední i zárodky její již v bulharské hlaholici, upozorňuje dále na některé momenty palaeografické, které beze vší pochyby jsou velice důležité pro stanovení věku památek hlaholských a jich chronologické spořádání, tedy též pro dějiny jazyka. I v této části jest nepoprátná zásluha p. spisovatele. Gardthausen ukázal, že v řeckých rukopisech z konce IX. věku ovšem již se píší litery pod řádkem, minuskulní však rukopisy, kde ještě stojí litery nad řádkem, pocházejí ještě z X. století. V XI. stol. píše se již bezvýmínečně pod řádkem, v rukopisech napsaných ok. r. 1000 namnoze pod i nad řádkem. Totéž kriterium platí zajisté též o hlaholských rukopisech. Důsledně nad řádkem píší se litery v ev. mar., v euch. sin., v assem. ev. pokud

jest linkováno (jak i v řeckých minuskulních rukopisech). Žaltář sin. náleží do pozdější přechodní doby; jako v řeckých kodexech r. 964 i 972 kolísají jeho současné různé ruce pod i nad rádkem, druhé však jest častější, jmenovitě druhá ruka staví svá hranatá písmena nad rádek. V glag. cloz. stojí písmo hranatějšího již rázu pod rádkem: jest to poměrně mladá památka, náleží asi do poč. XI. stol.; podobně ochr. evang. Mladší Zograf píše stále pod rádkem, jest mnohem pozdější. Písmo zlomku Mihanovićova i kyjevských zlomků jest pod rádkem, někdy mezi rádkem. Další kriterium palaeografické jest rámcem, do kterého se psával nápis: v nejstarší době mají tvar uzavřeného čtverhranu, ale již v X. v. bývá otevřen na způsob řeckého π . Nejmladší řecký příklad takého rámců jest z r. 995, hlah. tedy rukopisy s rámcem položiti dlužno před X. stol.; sem patří starší část zogr. ev., služebník sin. tudíž i euchol. sin., i žalt. sin. Památky hlaholské seřazuje dle stáří prof. Geitler následovně: ass. i starší zogr., euchol. (i služebník) sin., ev. mar., zlomek Evrema a Sirina, maked. zlomek, sin. žaltář, glag. cloz., ochr. ev., nápis na Krku, kyjevské zlomky, mladší zogr., velký nápis v Bašce, zlomek Mihanovićův, malý nápis bašský, pražské zlomky, ljubljanský homiliář (a všechny podobné zlomky), listiny Seňské r. 1305. Na mladší věk pražských zlomků soudí p. prof. jednak z jich jazyka, jednak z hrozičího splynutí majuskuly i minuskuly. Podobně soudí o nich Sreznevský (Древние глагол. пам. str. 54). Příbuzná jim druhá část kyjevských zlomků již z jazykových důvodů jest starší. Mezi staré památky hlaholské klade je Sreznevský podle tvaru liter, pravopisu i jazyka (Записки акад. наукъ, sv. 28, r. 1876, str. 543). Nápis krký dlužno klásti do XI. stol. Jazyk, ráz písma, rámcem i linkování kladou: assem., starší zogr. euchol. sin. i ev. mar. před r. 1000. Na konci této řady jest sin. žaltář, pak glag. cloz. a ochr. ev. Znatelně tři hlaholské litery na podpisu Iverském z r. 982 rovnají se okrouhlým svým tvarem písmu nejstarších památek. — Hlaholské rukopisy nejstarší náležejí všecky původem svým Makedonii, slovanskými mnichy byly zaneseny na východní místa posvátná: do Jerusaléma, kde nalezeno ev. assem., na Sinai: euchol. i žaltář. Euchol. sin. se služebníkem i assem. ev. byly podle všeho ještě v 13. stol. v Makedonii. Také žalt. sin. ukazuje jazykem svým na domov západo-macedonský. Abece-narium bulgaricum v Paříži nyní chované napsáno bylo Makedonanem: ukazuje to jméno litery tordo (srv. nbhl. stori i východotrácké sordce). Pražské zlomky nenapsány ani v Čechách, ani na Moravě ani v severních Uhrách. Příbuzné jim zlomky kyjevské nalezeny v Jerusaleme a tam přicházely rukopisy jen z Makedonie. V ruských památkách roztroušené litery hlaholské dokazují, že pocházejí z předloh objednaných z Makedonie i Athosu. Ani v zemích Makedonii nejbližších neužívalo se hlaholice: v Thraci, v podunajském Bulharsku, ve vých. Srbsku i vých. Chrvatsku ne-

nalezeno ani jediné písmě hlaholské. Hlaholice byla obmezena jen na Makedonii západní, odkud se rozšířila jedině do západního Chrvatska. Hlaholice byla písmo historicky nepatrné, nedobylo si ani jednoho národa zcela, nežilo déle než dvě tři století ve svém domově a za své těsné hranice zasáhlo jen na jedné straně. Hlaholské přípisy v žaltáři boloňském psaném v Ochridě i v ochridském praxapostoláři jsou poslední výstřelky hlaholice v Makedonii: žila i vymřela tam, kde vznikla, nad Drinem albánsko-bulharským. Zde rozhodoval živel albánský, zde smíšil se s ním přibylý živel slovanský měrou mnohem větší než dnes, kdy Slované ustoupili před Albánci. Elbassanské písmo jest obrazem zeměpisného svého položení jsouc smíšeno z písma římského i řeckého. Hlaholice vyvinutí se ještě hlouběji v zemi podléhala větší měrou bližšímu vlivu řeckému. Místo, kde hlaholice mohla křížovati se jednak s písmem albánsko-římským a jednak s písmem řeckým i kyrillským, co z výše pověděného vysvítá, může být jen v západní Makedonii. Bulharská hlaholice vyvinula se nad Drinem v trojúhelníku mezi Elbassanem, Beratem i Ochridou. Odtud se dostala bulharská hlaholice ke Chrvatům, nikoliv ze severu, z Pannonie.

V hlaholici i kyrillici máme před sebou dvě různá písma, jež se vyvinula odloženě i co do místa i co do času. Společná oběma písmena vysvětlují se vzájemným jich křížováním se i pronikáním se; obapolné přechody vyvolány prvotní nedokonalostí obou písem a pozoruhodno, že společné litery jsou právě znaky specificky slovanských hlásek. Kyrillice převzala z hlaholice 4 písmena, hlaholice z kyrillice 5 písmen. Jak již výše pověděno, nebyla hlaholice ještě kalligraficky propracována, když se stýkala s kyrillicí, neměla ještě kliček, nezavírala litery čárkami: starou hlaholici charakterisují litery z ní přešlé do cyrillice: ь ы ю ж. Konstantin-Kyrill psal kyrillicí, která měla ү ү ш ү ә җ ә, naznačovala jery i jotaci značky nadřádkovými, neměla však ještě ж ы ь ю. Chrabrovo svědectví nerozhoduje, neboť psal v době, když se již byla legenda zmocnila počátků písemnictví slovanského, on sice též ještě neznal ң ң ң ң, celkem však byla kyrillice již hotová a o jejím dřívějším styku s jiným písmem nevěděl ničeho ani o hlaholici. Zmínka jeho o dřívějších pokusích Slovanů pohanských psátí římskými i řeckými literami bez pravopisních pravidel, jest poslední reminiscence těchto pokusů. Jakých římských liter mohli znáti Slované balkánští před IX. stol. mimo římskou kursivu? Chrabr ovšem napsal svou zprávu z doslechu, pravého obsahu musíme se domyslit. Klimentovi se taká změna nemůže připisovati, neboť litery ж ү ң jsou graficky starší než ے ւ օ, zachované v hlaholici, a naopak hlaholice ukazuje v literách převzatých z kyrillice kalligrafický pokrok kromě ү i ң. Obě písma musela se v jisté krajině stýkat, tím jedině lze vysvětliti obapolné přechody i parallelní pravopisný vývoj. Jen

v západní Makedonii, v jejímž středu „vegetovalo“ nepatrné písmo, společné Albánčům i Slovanům, mohlo se to dít. — Žáci Kyrilovi utekli se po r. 885 s Klimentem do Bulharska i do západní Makedonii, a usadili se tam trvale. S nimi přišlo jedno slovanské písmo. Tato kyrillice sešla se však s hlaholicí, jak již praveno, nevyvinutou, odchylnou od zachované hlaholice. Její římsko-řecké, Albánci redigované kursivní litery neopustily posud prastarý svůj domov. Zde se také Klimentem přinešené zprvu nedokonalé písmo zdokonalovalo při intensivní literarní činnosti: pro některé hlásky slovanské posud nedokonale označované přijaly se znaky ze staré hlaholice. Zde navzájem přijala i stará nevyvinutá hlaholice z kyrillice znaky pro hlásky, jež posud jen asi ledabyle označovala a teprvě po jich přijetí pedrobeny staré i nové litery hlaholské novému zpracování kalligrafickému mezi lety 886—916. Chrvatská hlaholice spočívá na starší hlaholici, než jakou nám poskytuje na př. assem. ev., jest namnoze poměrně starší, ona se odloučila od bulharské hlaholice před napisáním ev. assem. i zogr., před konečným ustálením liter bulharsko-hlaholských. Již r. 924 zapovězena na koncilu Splitském slovanština v liturgii, nejspíše tedy hlaholice. Mezi léta 886—924 spadají tyto momenty: 1. Západomakedonská římsko-řecká kursiva, která byla domovem u Albánců i u Slovanů, podléhá vlivu kyrillskému, přijímá aspoň 5 liter *v w w a* ale ještě v jejich řecké podobě kapitální. 2. Celá látka kursivní i kapitální podléhá společně kalligrafickému spracování a pomocí kliček i čárek uzavíracích vyvíjí se nové písmo: bulharská hlaholice. 3. Tato dostala se ze západní Makedonie a poslovanštěněho tehdy Albánska na břeh dalmatský i západochrvatský před r. 924.

Kyrillice byla celá mladší unciální písmo řecké: toto písmo zvoleno Kyrilem, jelikož bylo obmezeno za jeho doby na psaní posvátných knih. V tomto písmě nebylo však *ε*, znal tedy Kyrill rukopisy VII. i VIII. stol., kde je mohl najít. Za *c ē š št jał* i nosovky zvoleny jiné litery ze současných křesťansko-řeckých nápisů. Obě polosamohlásky považoval za jeden temný pahlas, pro který stačil nadřádkový znáček. Jot považoval za modifikaci prvé hlásky, která se na této měla označiti (*η'*). Uvnitř kyrillice pozorujeme jakousi rozmanitost, která poukazuje asi na různé místně odloučené zvyky písářské: tři znaky pro *ę* nemohl odporučiti jeden a týž učitel ani 4 znaky pro *č*, dvě pro *c*. Nejvíce bylo jen obecným zvykem užívat kapitaluho *y* pro *č*, *c* a ve volbě forem samých se kolísalo. Třeba dle toho klásti počátky slovanského písma uncialního písmeny kapitalními doplněněho před vystoupení Kyrillovo. Kde se vyvinulo, nelze určiti, zajisté však v užších mezích byzantinské říše, nikoliv však v Makedonii ani v Pannonii. Z obou písem lze souditi na různost nářečí, pro něž byla určena: hlaholita slyšel ve svém *æ o*, kyrillita v *æ a*, hlaholita v *æ* asi *dž*, kyrillita v *r'* palatalní *g*; *dz*

objevuje se teprve v pozdějších rukopisech kyrillských častěji, ze sedmi starých mají *dz* jen chilandarské zlomky, v hlah. rukopisech naopak ovládá *dz* až na euhol. sin.: v západní Makedonii jest podnes *dz*, kdežto v Thrácií i podunajském Bulharsku ho není.

Hlaholice byla od prvních začátků závislá na kyrillici, podrobuje se úplně pravopisu kyrillskému, činnost hlaholitů jest stálé přepisování kyrillských předloh. Jakým způsobem však vedle staršího autoritou Kyrillovou i Klimentovou posvěceného písemnictví kyrillského (a snad i proti němu) mohlo vzniknouti a vzdělávati se nové písemnictví hlaholské, nepodařilo se p. spisovateli vy světliti. Příkladem, popudem literární činnosti Klimentovy se to nevysvětuje, spíše dalo by se očekávati, že by úsilná práce zakladatele kláštera Ochridského i biskupa Velického v kyrillském písemnictví všecky pokusy zakládati písemnictví jiné (hlaholské) byla zmařila v samém jeho vzniku; a kdyby bylo mélo základ svůj a našlo útulek v lidu západomakedonském, bylo by nabylo písemnictví hlaholské rázu zcela jiného, než jaký má, nebyly by se zachovávaly rukopisy hlaholské v klášteřích a putovaly s mnichy slovanskými na posvátná místa východně.

Na důkaz své hypotese dovolává se prof. Geitler jmen písmen hlaholských i kyrillských. O důležitosti téhoto jmen vyslovuje se již Miklosich v často citovaném svém pojednání o hlaholice: praví (l. c. str. 403^b) jméno litery *x* „chérъ příčí se hláskoslovnym zákonům slovanským, jest tedy cizi a svědčí, že sama litera (hlaholská) cizího jest původu“; dále zmiňuje se, že i zájmena a předložky jsou jména písmen, co nepřipouští myslénku na písmo původně u Slovanů vzniklé než svědčí, že Slované převzali hlaholici od jiného národa, neboť jen takto lze považovati jména liter za poslovanštěná jména cizí. Prof. Geitler snaží se dokázati jich albánský původ. O způsobě pojmenování liter u Albánců byla již nahoře řeč, uváděna nahoře již jména *ša* i *šta*, jak i appellativní *ksan*, *njen*; třetí appellativní jméno našel p. spisovatel u jednoho albánského spisovatele XVII. stol., tvrdě *l* jmenuje se tam lula = trst. Jiných appellativních jmen není v alb., vyhynula. Hledí tedy ukázati albánský původ některých slov. jmen, při čemž však přichází též na zájmena. Jelikož *l* se střídá s *d*, mohlo se jméno litery této poslovanštěti: lula v ludi, liude, ljudije. Na konci elbass. abecedy jest ligatura *as* jmenující se *as* (= non) = slov. *azъ* ego. *chérъ* jest alb. gjere široký, frťtъ alb. forte silný, *ukъ* alb. *uk* (= vlk), *jus* — alb. juš vobis, *našъ* — alb. neš, buky (litera) — alb. bukea — chléb, vědě (= vím) — alb. vjéte rok, jestъ — alb. este, živéte — alb. pl. collectivum na -ete, jehož význam nepovědomý; myslíte — alb. meselete bájky, zembla — alb. zemeli základ, kako — alb. kekj adj. malus, znělo asi kakj, pokoj — alb. pakjeja, lat. pax, reci (rъci) — alb.-tosk. *զօթթւ* kolo. ot: tak zněla litera *ար*, z níž vzniklo *պ* a jest původně kyrillské jméno, takéž *jat*,

neboť albánského původu býti nemůže, jelikož i a jest původem svým kyrillská litera. — Jména obou písem kyrillica a glagolica vznikla a užívala se prvotně asi jen u Srbů i Chrvatů: glagolica neznamená nic jiného, než řada slov, „glagolů“ azb, buky, vědě atd., jak se žákům předříkávala. V některých ruských památkách XV. stol. vzpomíná se písmo litica a toho slova použil prof. Geitler ve prospěch své hypothese: latinus jest alb. latin-i, ljetin, litiništ a ve skrácené formě ljetí, ljetí: litica znamená tedy latinské písmo, jak pravouč se mohla nazývat hlaholice.

Jih albánský podléhal ode dávna řeckému, sever římskému vlivu. Na pomezí obou kmenů, jižních Tosků a severních Gegů mohlo vzniknouti zvláštní písmo smíšením římských i řeckých liter. Pravem můžeme předpokládati, že v blízkém Italii Albánsku odedávna bylo latinské písmo mezi lidem rozšířeno — část sedmihradských voskových tabulí II. stol. napsána nepatrny, chudými lidmi, — v městech albánských byly četné římské osady, albánský jazyk projevuje nesmírný vliv živlu latinského. Řecký vliv byl menší: v elbass. písmě jest vedle 30 znaků římských z 52 řeckých 10, neboť stigma i omega zajisté mnohem později přijata; řecké litery přijímaly se znenáhla. — V Makedonii stýkali se Slované se starousedlým křesťanským národem albánským: tento je namnoze z této příčiny vyšší svou kulturou přestihoval, ustupoval však před válečnou i politickou organizací oněch. V celé Albánii i Thessalii pronikali se oba národnové na každém téměř místě: střední i jižní Albánie měly v 10. stol. veskrze téměř obyvatelstvo slovanské, Janina ještě ve 14. stol. Za takých poměrů mohlo snadno přecházeti alb. písmo k Slovanům, neboť byl ve smíšeném tomto obyvatelstvu neustálý styk. Alb. písmo vyzhovovalo slovanštině jako žádné jiné a proto mohly se snadno přemoci překážky ustálení se slovanského pravopisu. Daleko větší překážky stavělo řecké písmo adaptování k účelům slovanským, proto byla stará kyrillice písmo nedokonalé. Písmo albánské přijímalо se na různých místech, tím vysvětlujeme si úplnou závislost hlaholice na jejím mateřském písmě, kolísání se i dvojité znaky: byly různé zvyky písarské, které teprve po styku s kyriličí a po přepracování kalligrafickém podrobeny konečné redakci. Kalligrafické přepracování přetrhlo tuto souvislost, takže hlaholice se jeví býti hlaholitum X. stol. písmem zcela samostatným, co do původu svého temným. Hlaholice podléhala silnému vlivu řecké minuskuly, tak že se rovná vnějším svým rázem a zvyky písarskými střední minuskule řecké let 924—1027. Do druhé polovice této doby spadají všecky staré rukopisy. Hlaholské rukopisy nedosahují 2. polovice XI. stol.; přibližný konečný jejich bod spadá se stroskotáním bulharského v Makedonii roku 1019. V XII. stol. zdá se, že nastal úplný úpadek hlaholice bulharské. Poslední své osudy sdílelo západomakedonské písmo se svým národem. Již v XIII. stol. zatlačuje se slovanské obyvatelstvo ze

západní Makedonie dále na východ a krutě potlačuje se Albánci: to jest hlavní příčina vymírání hlaholice vedle užívání a šíření se příhodnějšího písma kyrillského.

Knize přidán jest překrásný atlas 25 fototypických snímků a sice z horologia elbassanského 3 tabule, dále z ev. assem., mar., žalt. sin., euch. sin., ev. ochrid., glag. cloz., mladšího Zografa, velkého nápisu Krckého, kyjevských zlomků, zlomku Mihanovićova, missalu Kukuljevićova, homiliáře Ijubljanského, kodexu kneza Novaka z roku 1368, listiny Seňské z r. 1309, zlomku legendy o sv. Tekle, zlomků pražských a několika menších památek, nápisů i listin.

Hypothese o albánsko-římském původě hlaholice a o poměru hlaholice ku kyrilici podrobena prof. Jagićem podrobnému rozboru v Archiv für slavische Philologie svaz. VII, str. 444—479 a ve vzpomenuté již knize, na str. 113—184. — O vážných námitkách tohoto znamenitého znalce staroslověnského písemnictví několik slov.

Námítky jsou palaeografické, literárně i kulturně-historické.

Hlah. ə můžeme jen tehdy srovnávat s alb. znakem, stožnijeme-li jeho znění s alb. temným ę, co by bylo dosti divné, neboť má alb. i jasné e. — ę jest tolíko pozměněné ρ a prvotně znamenalo se ę i ję literou ęę, tím vysvětlujeme si ligatury ęę, ęę; to potvrzuje v žalt. sin. u všech písarů a sice 6kráté nalézající se +ęwęęs, při čemž jest pozoruhodno, že v téže památce ę se ani nenaznačuje literou e. V ęę netřeba hledat alb. ν, neboť jest nosovost označena druhou částí, nicméně neumí prof. Jagić první její část uspokojivě vysvětliti. — Z ρ argumentovati na někdejší existenci o v hlaholici jest příliš smělé, osamělé na jediném chrv.-hlah. nápisu Bašském se objevující o jest nejspíše latinské písmě, podobně N tamže — položeny tam prostě latinské litery vedle hlaholských. Ukazují-li sinajské památky něco podobného, tož nemohou se považovati za nejstarší i nemožno z nich činiti vývodů na užívání majuskul vedle minuskul v hlaholských rukopisech; bylo by k tomu třeba dokladů z nejstarších památek, jako z ev. zogr., mar., ass. — Hlah. ə lze snadno z řecké minuskuly odvozovati. — Chrv.-hlah. i není tak staré, snadno mohlo se vyvinouti z ρ, obě tyto litery vedle sebe se nenalezají v chrv. hlaholici. Není to také týž znak, který v chrv. hlaholici od 13. stol. zastupoval ę, není to nejspíše nic jiného než zjednodušené chrv.-hlah. jer aneb vyvinul se z častého nadřádkového znáčku, když se tento kládl mezi litery do rádku. Prof. Geitler našel také jedno əi v nápisu bašském: čtení Geitlerovo ər+əwəi+ opatry . . . nezdá se býti správné, neboť čte se v předcházející řádce zida 3. sg. a jest tedy v následující řádce řeč o jednom jen opatovi, bude třeba následovně čísti opatъ i ra . . . Tím padá

jediný hlaholský doklad, že kyr. ȝ vzniklo z hlaholského písma. ȝ a ȝ čili ȝ nemožno vyvozovati z římského neb řeckého γ , také „překolkování“ (*überstempelung*) nelze připustiti: prof. Jagić odvozuje ȝ z kursivního η stilistickou změnou, druhé i třetí i z \ddot{i} , místo dvou teček jsou dle hlah. způsobu dvě kličky. — O původě jerů hlaholských navrhuje se jiná hypothese: na základě častého se střídání ȝ s o možno soudit, že ȝ znělo podobně asi jako o , proto třeba hledati příbuzenství mezi oběma literama: v kyjevských i pražských zlomcích různí se ȝ od o pouze kličkou dodanou na levé straně, kterážto klička připomíná řecký *spiritus asper* IX. stol. Při ȝ očekávali bychom příbuzenství s literami e a ȝ ; jest však jinak, líší se od ȝ pouze tím, že má háček místo kličky. Hlah. ižici vyvozuje Jagić z řeckého ȝ . — Hlah. + nepodobá se velice uvedenému římskému kursivnímu a 8.—9. stol., které jest mimo to dosti řídké. Můžeme-li dokázat podobné řecké α v II. stol., můžeme předpokládati, že v řecké kursivě IX. stol. rázu místního bylo α podobné hlah. α . — Hlah. ȝ jest prý z alb. ȝj ; proč potom není alb. ȝ v hlaholici zachováno v té poloze jako v alb.? jak mohlo se dále stát, že alb. ȝ zachováno ve dvou ligaturách v hlaholici, a ne tam, kde bychom čekali, jako samostatné ȝ v hlaholici? — ȝ lze snadno vyvozovati z řecké minuskulí kursivní s přidáním obvyklých kliček a netřeba utíkat se do římské kursivy. — m neznělo vůbec jako $d\text{s}$ neb $d\text{z}$, než jako h , t. j. jak velmi změkčené g ; užívání jeho bylo obmezeno jen na cizí slova a není ani pravděpodobno, že by se bylo vyvinulo z ligatury $d\text{z}$. Úplná totožnost hlah. litery s látkou alb. písma byla by jen tehdy poněkud pravdě podobná, kdyby hlah. písmo mělo samostatně prvu část liter m jako d i druhou jako ȝ , a toho není. Mimo to není ani předpokládané litery v alb. písme, předpokládá se jen, že přináležela nějaké „bývalé a vyhynulé škole písářské.“ — w vysvětluje se jen přímo z římské kursivy, čeho třeba není, neboť nalézáme týž znak v řecké kursivě. — ȝ neodpovídá alb. písmeni téhož zvuku, podobný alb. znak znamená ȝ . Kdyby se hlaholité skutečně byli nacházeli v nepovědomé závislosti od alb. písma, jak hledí dovozovati Geitler, jest nepochopitelné, proč tito někdy dotyčný znak své matice byli zavrchovali, tu přeměňovali, tu opět měnili jeho význam. Z lat. písmene kursivního dostali bychom ȝ , nikoliv ȝ . — ȝ možno jedině srovnávat s řeckou kursivou. — ȝ ovšem velmi těžko odvozovati z řeckého χ , nejspíše utvořeno dle vzoru litery ȝ v mezích staré Moravy i Pannonie, kde místy vyslovováno g jako h , dříve asi byl jiný znak, který ukázal prvý prof. Geitler, totiž o s dvěma růžky nahore i dole běžný. (Při tom jest vážná ta okolnost, vyslovovalo-li se skutečně již v IX. i X. stol. v dotčeném území g jako h ?) — ȝ možno spíše odvozovati z řeckého ξ VII. stol. — Odvozujeme-li w z alb. znaku, musíme předpokládati jeho obrácení, kdežto vezmeme-li řecké

minuskulní β , třeba jen nepatrné stilistické změny. — τ snadno lze odvozovati z řecké minuskuly. — Ostatní písmena hlaholská odvozuje prof. Geitler z řecké minuskuly kursivní, a jen tři ϵ , ω i α nepřímo, předpokládaje, že je mělo již alb. písmo, ostatní přímo z řeckého písma a částečně prostřednictvím kyrillice, a to jen z uncialního písma. Prof. Jagić podává zde dílem jiný výklad a popírá prostřednictví albánské jakož i kyrillské. Albánci měli znak za b , měli bychom tedy předpokládati, že hlaholité přijali alb. písmě za b , a nikoliv za mb neb m . Mnohem spíše můžeme se domnívat, že vzato ϵ přímo řecké kursivní μ , neboť v řečtině tehdy b nebylo kromě po m a snad již tehdy vyslovováno $\mu\pi$ jako b : $\xi\mu\beta\alpha\iota\nu\omega = (\dot{\epsilon})\mu\pi\alpha\iota\nu\omega =$ beno; nejspíše jest ϵ z $\mu\beta$. — Aby se ω odvozovalo z alb. písmene, třeba předpokládati větší změnu, než zblížujeme-li je přímo s řeckou minuskulou. Taktéž α přímo odvozuje z řeckého písma, schvaluje ostatně výklad Geitlerův. — Hlah. otv. jest řecké minuskulní ω , nebylo tedy třeba omikron „překolkovati“ v omega. — Vysvětlovati ν z řeckého ypsilonu jest příliš nekritické a antipalaeografické. K liteře této užito jednoho řeckého ξ t. j. znaku podobného uncialnímu Z . — w , w i ψ jsou původní hlaholská písmena, vysvětluji se z řecké minuskuly kursivní, prvé jest $\sigma\sigma$, druhé $\pi\pi$, třetí $\tau\tau$; vrchní čárka s ocáskem dolů představuje τ , ostatní π . Litery ω bezpochyby prvotně nebylo, jest mladšího původu.

Ještě v recensi své v „Archivě“ byl prof. Jagić ochoten připouštěti jakési účastenství římské kursivy na hlaholici, v ruském pak spise svém vyslovil se přímo, že hlaholice jest výhradně písmo řecké kursivně-minuskulní. Kyr. κ jest řeckého původu, čte se vedle κ v rukopisech IX. stol. Pro α a ω nechtěli kyrillité z jistých příčin přijmouti hlaholských písmen, snad proto, že tehdáž již se v bulharštině nevyslovovaly nosovky? Zvolili k tomu α , bezpochyby že zněním svým blížily se této hlásce. κ , τ a π jsou graficky příbuzná písmena, snad jsou někým společně vymyšlena? Původ π z ϵ řecké minuskuly jest málo pravdě podobný již proto, že kyrillice nebrala svých liter z řecké minuskuly. Snad převzala π a κ z hlah. ϵ a κ jako γ z ϵ , π z ω , $\pi\pi$ i ψ . Pouze dle vnější podoby bez ohledu na význam nesmíme literu srovnávat. Řecké uncialní litery ω Y , z nichž prý se vyvinuly π γ ψ , byly samy částí kyrillského písma. Dále není ani takých ω i Y v řeckých uncialních rukopisech VIII. i IX. stol., jimž by odpovídalo kyr. π i γ . Použil-li skutečně kyrillita těchto liter, proč nevytvoril také své ω asi z řeckého ψ ? Že v kyrillici má ω číselní hodnotu 800, v hlaholici tutéž ω , má příčinu jinou: kyrillice označuje čísla způsobem řeckým, $\psi = 700$, $\omega = 800$, jelikož pak hlaholice prvé literu nemá, muselo již ϕ (= ω) znamenati 700, následující číslo přešlo na následující literu, kterou bylo prvotně π a vedle ní stojící $\pi\pi$, když pak m. $\pi\pi$ vešlo v užívání ω , zůstalo π bez číselní hodnoty a obdrželo proto jiný význam, znamená někdy

2000. V abecen. bulg. **ѡ** není. Má-li se **ѡ** vyloučiti z hlaholice a připisovati kyrillici, poněvadž má tvar hranatý, mělo by se taktéž postupovati s **Ѡ**, **Ѡ**, **Ѡ** a snad i **Ѡ** a **Ѡ**. — V Savině knize nalézáme několikráté **Ѡ** vedlé **Ѡ** i **Ѡ**; ze stejně podoby hlah. **Ѡ** jat s kyr. znakem soudí prof. Geitler, že mělo toto písmě v kyr. kdysi v nějaké škole písářské význam týž jako v hlaholici, a teprvě později uvedeno **Ѡ**. Savina kniha náleží do doby, kdy se neustálilo ještě užívání jotovaných písmen i užíváno **Ѡ** = **Ѡ** a **Ѡ** = **Ѡ** a naopak, v sav. knize ustanovil se pravopis, že **Ѡ** znamená **Ѡ** a **Ѡ** = **Ѡ**; toto **Ѡ** vzniklo zajisté z původního **Ѡ**: vnější tato totožnost **Ѡ** sav. kn. s hlah. **Ѡ** jest tedy prostě nahodilá. — Zvláštní **Ѡ** naskytující se v XIII slovech Rehoře Bohoslovce nemá ceny palaeografické: písář napsal omylem **Ѡ**, jednou **Ѡ** m. **Ѡ**, zpozoroval svůj omyl a opravil chybu svou tak, že položil ve vrchní části litery přiční čáru vlastní liteře **Ѡ**. Zvláštní **Ѡ** kyr. památek XIII.—XIV. stol. jest toliko modifikace obyčejného **Ѡ** podmíněná změněným rázem písma a netřeba ho srovnávati s řeckým sampi. — Vedlé **Ѡ** záhy již měla kyr. **Ѡ**, potom asi utvořeno **Ѡ**, pak **Ѡ** a konečně **Ѡ**. Toto znenáhlé ujmání se jotace souvisí se znenáhlým osvobozením se kyrillice od hlaholského pravopisu. V západosrbské kyrillici proto tak málo užíváno jotace, že se nacházela pod silným vlivem hlah. pravopisu. Tomu děkuje i bosenská kyr. své **Ѡ** nově utvořené dle **Ѡ**.

Názvum písem přikládá prof. Jagić rovněž ne malý význam. Vytýká, že prof. Geitler některé, jako glagolz, dobro, živete, džélo, slovo nevysvětlil nenašed odpovídajícího jim slova albánského, dále, že by se mělo předně dokázati, že písmo alb. jest skutečně staré, že se v něm skutečně tak nazývaly litery, jak Geitler předpokládá na základě srovnání jmen slovanských s podobnými albánskými slovy; týmže právem, že možno viděti ve frťtř. **φρόγρος** břímě, v chérť — **χείρ** ruka, v ukť — **οὐκ** ne.

Hypothese Geitlerova o jerech v kyrillici příčí se faktum nejstarších památek, právě nejstarší pannonsko-slověnské školy vynikaly přísným rozeznáváním jerů a pozdější jihoslovanské přepisovače stálo to velkou práci zachovávati tuto fonetickou jemnost.

Prvotní hlaholské písmo nebylo tak okrouhlé, jak se nám jeví na př. v assem. ev., mělo střední ráz ne okrouhlý právě a rovněž ne příliš hranatý. O kyjevských i pražských zlomečích má Jagić méně zcela jiné. Pravidelnost církevně-slovanského jazyka v kyjevských zlomečích o sobě má se posuzovati a tak i čechismy o sobě. „Nikdy, praví, nezavrhl jsem myšlenku, že církevně-slovanský jazyk byl na Moravě i v Pannonii aspoň na tolik živlem přineseným, na kolik jeho představitele byli soluňští bratří Konstantin i Methud, a nepřichází mi v hlavu hájiti, že by jazyk kyjevských zlomků byl býval skutečný živý jazyk Moravy neb severní Pannónie X. věku. Stačí mi, že v těchto zlomcích, jako v zrcadle se odrázejí jasné stopy jich historické závislosti na

skutečném živém jazyce Moravy (či severní Pannonie) IX. i X. v.; vše jedno, řekne-li se, že byl skutečný zachovaný zlomek napsán na severu nebo na jihu (v Makedonii, Dalmacii čili na ostrovech jaderského moře) ale se zachovavšimi se zbytky jeho severního originálu. V prvém i druhém případě (mně zdá se pravděpodobnějším prvý) ukazuje jedna z nejstarších památek hlaholských přímo na starou Moravu i Pannonii jako zemi, ve které panovalo hlaholské písmo, co dále potvrzují pražské zlomky. Kým mohla být přinesena do Moravy (do Čech i severní Pannonie) hlaholice v tak starou dobu, tato otázka nepotřebuje odpověď“ (l. c. 138).

Obě tyto památky mohou být původu leda specificky českého, jako ukazuje *z m. žd.*, kde na Moravě i v severních Uhrách jest i bylo *dz.* O palaeografickém významě kyjevských zlomků pojmenovává dále, že jsou památný tím, že jsou napsány na malém formátě pergamenovém, jaký mívali v VIII.—IX. stol. na způsob dnešní 8°, v X. stol. byl trochu větší „Royal-Octav“ — náležely by tedy do IX.—X. stol. — ale polookrouhlou majuskulí. Tato okolnost velice vážně svědčí, že památnka zachovala tehledej na formát ráz písma v nejstarším jeho způsobě, když písáři ještě nepřivedly měnití písmo dle velikosti formátu, patrně rozlišovati začáteční litery od řádkových ib. 138—139). — Mínění prof. Geitlera o staré kyrilici, kterou psali Konstantin i Methud změnuje význam jich činnosti proti zprávám jich současníků i žáků. Naopak právě zásluhou Konstantinovou bylo, že položil mez libovolnému užívání řeckých liter pro slovanštinu a zavedl určitý pravopis. On nebyl tolíko registratorem, ale skutečným reformátorem řeckého písma pro potřeby slovanského jazyka, jemu zavázáno jest slovanské písmo nejenom úplnosti v grafickém označování liter všech ale i sestavením zvláštního rukopisu t. j. důsledně provedeného stylu. Jaké to bylo písmo? Kritický rozbor nejstarších památek i palaeografický ráz obou písem svědčí, že při dnešních pramenech celá otázka jednodušeji se rozřeší, považujeme-li to za hlaholici. Přesně provedená pravidelnost vzdálila příliš prvé slovanské písmo od jeho řeckého prototypu. Úzký spolek Bulharska s Byzantem od IX. v., úplná duchovní kulturní závislost jeho na tomto nemohly nevzbuzovat přání po užším sbližení se s Byzantem i v písmě. To stalo se brzy po zavedení křesťanství i slovanské bohoslužby za panování císaře Symeona. Konstantin psal hlaholicí, nikoliv řecko-unciálním písmem. Čím jsou kyrillské rukopisy starší, tím větší jeví se jich závislost na vzorcích hlaholských. Mínění prof. Geitlera, že hlaholský pravopis utvořil se dle vzoru kyrillského jest libovolné tvrzení. Není také oné protivý mezi mocným rozkvětem hlah. písemnictví v Makedonii a starší dobou pannonsko-moravskou. Konečné své vítězství děkuje kyrillice činnosti císaře Symeona i jeho spolupracovníků ve východním i jižním Bulharsku, kdežto v Makedonii se ještě dlouhý čas držela hlaholice. Kliment psal týmž písmem jako jeho učitel

Konstantin-Kyrill, týmž písmem, jemuž se přiučil ještě na severním působišti slovanských apoštolů. Úzké styky byly přirozeně mezi Makedonii, Bosnou a Dalmácií. Ale pro severní části chrvatské právě tak přirozeně můžeme předpokládati úzký styk s Pannonií.

III.

Intensivnější studium řecké palaeografie přivedlo znalce písma hlaholského již dávno k myšlénce, že toto souvisí s řeckou kursivou minuskulní, nikdo se však neodvážil až do nejnovější doby odvozovati celé písmo hlaholské z dotčeného řeckého písma. Prof. Jagić sám vyslovil se podobně již v Archivě IV, 316 ovšem s výhradou „poněkud aspoň“. Velmi úzký poměr shledal mezi oběma písmy, jak sděluje Jagić v ruské své knize (str. 104), před sedmi osmi lety slavný palaeograf prof. Dilmann; tak jest dle mínění znamenitěho ruského palaeografa archim. Amfilochia asi 18 písem hlaholských zcela takřka podobno řeckým písmenům minuskulním IX. věku (ib. str. 104), podobné poněkud mínění shledali jsme v díle prof. Geitlera. Zásluha uvésti celou hlaholicu na řecký původ přináleží Is. Taylorovi. Učinil to v kratičké statí v Archiv für slavische Philologii, V, str. 191—192 a na dvou přiložených tabulích: vyvozuje hlaholské litery jednak z prostých liter, jednak z ligatur řecké minuskuly. Jednotlivým jeho vývodům dalo by se ovšem leccos vytýkat, jmenovitě proti předpokládaným ligaturám, neshodují se jednak co do hláskového významu s hlaholskými písmeny, jednak jsou příliš nucené. Přiliš příkře vyslovuje se o tomto pokuse prof. Geitler ve své knize (str. 175^a), vytýká, že řecké litery uváděné při hlah. *b* (2. a 3. tvar), *e*, *iže*, *i*, *s*, *t* (1. tvar) atd. buď v tom tvaru v žádné listině se nenašlají aneb jsou tak kresleny, že s nimi možno vše srovnávat, ligatury *θσ*, uncialní *τι*, *σσ* (aspoň ve tvaru vykresleném) jsou

vynalezeny, nepochopitelné jest odvozování ižice z $\frac{\varepsilon\iota}{v} = \nu\varepsilon\iota$, jery *z o + ει + η*. — Prof. Jagić ve vzpomenuté již několikráté knize své odvozuje některé litery hlaholské poněkud jinak než Taylor: *μ* z *μβ* — Taylor z *β*, *ς* z *θθ* — T. z *τσ* (to nedává ještě zvuku *ž*, naopak *θ* sloužilo za *ε* a mohlo tedy zdvojené zcela dobře označiti *ž*), *μ* z *γι* — T. *δι* či *τι*; *ν* z *ζ* — T. z *τσ*, vlastně *στ*; *ς* z *η* — T. z *ει*, *Ψ* z *ϊ* — T. z *η*. *Ψ = ρο* — T. *vo* (o jest skrácené *ə* a *Ψ* bez kliček); *ς = ə* s háčkem — T. *= ος* *οει*; *ς = ə* s háčkem — T. *= εει*; *ε = ρ* — T. *= εν*; *εε = ερ* — T. *εεν*, *εε = ερ* — T. *= οεν*. — *w* společně s Taylorem: *= σσ*. Částečně srovnává se s výkladem Geitlerovým jak výše již povíděno. Zajímavо, že Šafařík vyvozuje (Pam. hlah. 14, 22) *μ* z řeckého *οι*, snad mysel při *ς* na podobný původ, jako Jagić, nezmíňuje se však o tom nikdež zvláště.

„Proč, praví Jagić (v ruské knize str. 107), Konstantin-Kyrill nedal přednost liturgickému uncialnímu písmu Řeků, t. j.

naší dnešní kyrillici, to nevíme, nemůžeme se dívat do jeho duše, ale zajisté smíme tvrditi, že sestavovateli nenapadlo v tu dobu psáti kyrillicí . . . Velice možné jest, že Konstantin viděl řeckou kursivu, t. j. běžné řecké písmo, již v jakémisi užívání u Slovanů, s kterým bylo mu stýkati se (bratr jeho byl jakýsi čas i správcem jakéhosi knížetství slověnského); a možná, že jeho tvůrčímu duchu bylo více po chuti řecké písmo kursivní, protože zde mohl spíše ukázati svou vynálezavost. Kdo ví, v jaké těsné závislosti od řeckého uncialního písma se nachází kyrillice, snadno dopustí i takou myšlenku, že učenemu a nad míru nadanému, jestli ne genialnímu Konstantinovi zdála se býti přiliš nepatrnou úloha spokojiti se pouhým jen doplňováním řeckého písma k potřebám slovanského jazyka.“ Nejdůležitější jest zde zajisté mýšlenka, že Konstantin se opíral při sestavení hlaholice na jakési u Slovanů již běžné písmo, jehož základem bylo kursivní písmo řecké. Tím se osobní účastenství zakladatele slovanského písemnictví nikterak neztenčuje, naopak vysvítá z toho, jak velice jemu záleželo na povznesení lidu slovanského, na ustálení se v něm evangelia i na rozkvětu písemnictví slovanského: a to bylo možné jen, mělo-li jakési, byť i slabé základy v lidu slovanském. Nebylo účelem činnosti Konstantinovy sestavení písma, než založení písemnictví!

Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských.

A) Ke *Pravení o božiem umučení**)

od Theod. Vodičky.

Verš 74.

Zalomow pan Patera opravuje v zaluow, ale sotva dobře. Za prvé náš básník slova žal neužívá, ač měl k tomu přiležitosti nazbyt; za druhé z podobných míst: 1314 wedl gy prawu cyeltu domow tu sylnycy z tyechto *lomow*, genz do geho zemye syhne, 1816 rozpacz me wſyce czysty *zalomuge* k tobye w neprostraney myerzye w *zalom* jako trudne zwyerzye, kdyz by mye weczer fezrzyela, by mye tudyez zgytra myela, vysvitá, že básník osídla hřichu představuje si obrazem zásek, jež brání vyváznutí a dojítí do naší pravé vlasti, do nebe. Jest tedy na našem m'stě, nemůže-li se pro osmislabičný verš udržeti trojslabičné *zalomow*, čisti jako 1314 *lomow*.

*) vydanému v ČČM. 1883 Ad. Paterou u věrném opise. Přičiněna také interpunkce a oddělena jednotlivá slova; po kraji pak přidány opravy textu.

157.

Za *tebe* nemá býti čárka, poněvadž od tebe berú patří k sobě.

171.

Tu p. Patera opravuje sye v syem, ale nedobře. Verš dlužen býti osmislabičný, a *dopustiti* bez zvratného *sě* neobstojí. Vypadlo tedy před sye *sem*, jehož potřebujeme k označení prvej osoby a dlužno čisti: což sem sě jich dopustiti mohl. Navrhované p. Paterou syem t. j. sém nedává zde ani žádného smyslu.

174.

nyehoz nemá vztahu, dlužno čisti *nyezto* buď za acc. plur. vztahem ku hřiechy, nebo za sing. neutr. vztahem ku předcházející větě.

239.

Místo *y wyerzye* četl bych *v wyerzye*. Fráze „jsem práv v čem“ často se vyskytá.

250.

Za geſt má býti čárka nebo silnější interpunkce, středník nebo dvoučečka. Praví se tu: Vím, že ze mne můžeš učiniti člověka tak dobrého, jaký by kde žíti mohl nebo nyní skutečně už na světě jest. Tak mocna totiž jest tvá božská čest. Vedle možnosti (býti by mohl) klade se skutečnost (jest), proti neurčitému kde klade se na světě, ač myšlenka na ostrosti by získala, kdy bychom četli původní *kdy*, címž by *nynie* lépe vyniklo; měli bychom vedle možnosti a skutečnosti vytknuty ještě různé doby. Výrazy živý a v světě významem se kryjí.

S důrazným dodatkom: tak mocna twa bozska czeſt srovn. 1338 taks gy *wyernye*, cznye mylowal, 2104 tak my day swu woly czyty.

350.

Za *lynul* nemá býti čárka, než teprv za *myloſrdae*, jež jest přívlastkem předcházejícího pramen, srv. 94, 394.

364.

Oſwyetyla opravuje p. Patera v oſwyetylo, ale nedobře. Podmětem je ty (jako ve v. 427), proto třeba čisti oſwyetyls, a tak teprv nabudeme verše osmislabičného. Zrovna tak se přepsal a opravil písar ve v. 377, kde *a* předčelal v *ſſ*.

374.

Tu p. Patera hádá ſſkodyla; ale škoditi proti někomu nemá smyslu, pak následující verš nemá připojení k předešlému a kromě toho nedostává se mu slabiky. Hladce vše nesnáze zmizejí, když čteme: což kdy byla proti tobě hřiecha učinila v sobě skrytě,

zjevně i ohlasně. Srv. 341 bych nikdy neučinil i jednoho hřiecha v sobě, s nímžto bych byl proti tobě, 1419 což sem kdy hřiecha učinil neb proti tobě zavinil, 1429 což sem kdy hřiecha poznati mohl, toho sě checi káti, 1473 což sem kdy proti tvej čnosti shřešil, 1933 mě vše hřiechy, což sem jich učinil koli. S strany genitivu po *což* sv. ještě 431, 617, 855, 890, 992, 1110, 1311, 1607, 1967 atd. Jakmile z hrzyecha učiněno hrzyech, proměněno i v následujícím verši *skrytye* ve skryty a spáchána kontradikce skrytý zjěvně. Táž tři adverbia vedle sebe máme 659 zjěvně, ohlasně, neskrytě. S strany plqpf. sr. 426, 1251, 2143.

392.

tak ve verši nadbývá a nepatří tam, poněvadž jakže uvádí výsledek z pramen w gegye frdcze hrzyeye.

420.

Místo dyay čti day.

444.

wyecznye plnoſty jest chybno, ale jak opraviti, těžko říci; snad w wyeczney plnoſty, nebo spíše wyeczney plnoſty podle v. 723 przymga wſyje czſty fylu k ſobye, 1746 wzal fylu plne gednoty na fye.

469.

Za fye p. Patera navrhuje gſem, tedy: *bych jsem šel!* Ale to jest nemožné. Srv. podobné místo 219 nn.

589, 2223.

yakozſſ p. Patera opravuje v *yakoz*. Jest však *yakozſſ* dobré, ale fy nepatří do verše osmislabičného a jest zbytečno, poněvadž už jest obsaženo v jakožs. Srovn. 1773 *yakozſ* ty doffel, 2312 *yakozſ* pro mye plakal. Ostatně fy v celé básni naskytuje se jen 947 a 1672 (neyfy 1377 nepadá na váhu), všude jinde bezpočtukrát přivěšené *s*. Proto zůstává pochybno, můžeme-li ve v. 2223 kdeztos přeměniti v kdeztu fy, abyhom dostali verš osmislabičný.

593.

P. Patera tuší za fye fyem, ale myslím, že tu není čeho opravovati. Prosebník žádá tvůrce, aby se s ním sestoupil v jedno, aby ho proniknul. Předchází: tys kročil v jich srdeč a oni v tě. Srv. 1521 společnost, sjednánie nají, že sě tobě tak dávaji, by ty vždy byl u mém těle a já v tobě správně, žele, plnú, sjednanú jednotu; 670 s tobú jsúce v čistej spřěži. Na frazi sstúpiti sě s kým má Kott dokladů několik.

645, 725.

Místo jakož má obakrát státi *jakž*, aby verš byl osmislabičný. *Jakž* ve větě výsledné jest častější než jakož.

Také 37 četl bych radší *jakž* než tvrdnosti dvouslabičné; sv. 306, 504, 637, 669, 879, 1447, 1487, 1572, 2203, 2552.

668.

S opravou v rkp. pygy může se věc míti jako s rzeczechu ve v. 944, o němž níže. Cte-li se myloſrdnu čtyrslabičně, dostačí původní py, což jest starší forma 3. os. plur. Srv. Listy filol. IX, str. 103.

673.

Verš devítislabičný dlužno napraviti buď vyškrtnutím ty, nebo lépe psaném wlye za wfyecky, sv. 1816, 1933, 1966, 2255, 2290, 2499, 2720 atd.

766.

Místo zyty, jež není přechodné, navrhoji čzyty, aby czoz gye mělo na čem záviseti. Srov. 318, 1607 žalost, práce, názvě všaká, radost, hořkost nejednaká, což jie kto živý móž číti, 2039 sladče sú hořké bolesti čili, 2041 což sú jě koli mučili, vše jim lehko bylo číti, 2087 lehcě mé bolesti čijě, 2093 bych žalost i protivnost všakú čil na mé hřiešném životě lehcě, 2104, 2143, 2815 bych jiné hořkosti nečil u mej tělesnosti.

Za čzyty má býti středník, za dobu ve v. 769 čárka.

813.

Místo vmorzenye má se snad čísti vmrzenye; v náboženských spisech nikde nečteme, že by Ježíš od kohokoli byl býval *umořen*. Zrovna takové přepsání, ale už v rkp. opravené máme 915.

828, 1822, 2750

mohlolý, dobrzyely, gſuly jest čísti mohlo-l' dobře-l', jsú-l'. Srv. 1686 ž'by.

846.

Netřeba tu hledati písarské chyby, ale čísti prostě: že tě (t. j. t'je) mdlé čsného snaženství, jako 137 wezrzy na ny, mdla tye, sylnye hrzyech gy rany. Mdloba ve ctném snažení níže se vykládá. Srov. místo podobného smyslu 1212; ve v. 1633 pak též máme mdle czlowecſtwye.

Přídavné mdly dovolil si básník na našem místě pojiti s genitivem, jako pojí jiných přídavných hojnost, jako snažný 1049, pilný 2357, jistý 2488, bezpečný 2216, skúpý 1378, mocný 192, žiezný 2807, sirý 2714, čistý 440, 2487, 2648, prospěšný 695, 2798, plodistyý 440, plodný 109, 309, 2646, úrodný 2576. Se strany významu sv. 1892 ke čzytě czlowek netuhy.

865.

Místo nepomyey jest čísti ne po myey; je to protiva ku po twey woly.

944.

Správné, ale tehdy snad už zatemnělé řechu neměl oprávce opravovati v řečechu, čímž verš pokazil. Srov., co J. Gebauer praví v List. filol. IX str. 291, kde ve třech verších Kateřiny také opravuje rukopisné rzeczechu v řechu nebo řiechu.

955.

S pomoczy nemá se psati za dvě slova, než za jedno. Skladatel náš zajisté zná podstatné spomoc, jako zná přídavné a přísloveč spomocný, spomocně 193, 240, 253, 2004, 2263 a sloveso spomoci 609. Na subst. spomoc dokladů dosti u Jungm.

974.

Místo genz tobye pomocoy ma ze wſſye twe nuzye nelstywyje z hrzyecha *wyecznemu* wſſely chce se mi čisti k *wyecznemu*. Předložky *ze—k* často k sobě se odnášeji, jako 978 genz tye z twe draha wyſtoſty prznutyla k pokorzye, 1708 mye zwolyl ... ze wſſye me neuſtaſnoſty k neskonanej duchownoſty, 1639 me tyelo by promyenu myelo z me rozkoſne wolo k tobye, 2328 racz mye z me ſtare neſlechetnoſty obnowyty ke wſſey czſnoſty.

992, 1412.

Místo czoz má se čisti czozs, aby druhá osoba byla vyjádřena, svr. 1081, 1110 atd.

1022.

Za wam vypadlo y.

1050.

Místo czſty jest čisti čyeſty, jak vyžaduje smysl i verš. Že je řeč v cestě, patrnö z následujících slov neſwoden a na to myeſto. Srov. místo podobné 1603 s twe ſylnycye ſweſty.

1103.

Schází tu slabika, a tu dá gen. krvi, jehož tu potřebujeme na označení, čeho potoci šli z ran. Že krvi před potoci vypadlo, tomu nasvědčuje shrnovací ſamt byl weſſ krwawy ve v. 1107. Sv. 2165 twoy bok prawy, z nyehozto ſſel potok krwawy.

Slovo plutewnye čeká ovšem ještě svého vysvětlení.

1125.

Místo gedu má býti gdu, jak víme odjinud, a jak žádá verš.

1242, 1813, 1879, 1880, 2623.

Místo zalofſtywe, zalofſtwem, myloſtywy, zalofſtywy(e), myloſtywe žádá verš zalofſtne, zalofſtnem, myloſtne, zalofſtne (na těchto dvou místech žádá přísloveč smysl, neboť hlas prosicího není milostivý, ale slyšet ho má bůh milostivě), myloſtne. Formy

milostný, žalostný jsou našemu básníku zrovna tak známý jako žalostivý, milostivý, na př. 1796, 1936, 2161, 2181 atd. 2572, 2589 (tu sám p. P. opravuje myloſtne podle rýmu radoſtne; rým dokazuje, že opisovač si obojí formu spletl), 2669 atd.

1374.

drzwy opravuje p. P. v drzwyh k vůli předložce w. Ale ve dveřích státi se může jen když jsou otevřeny, a z v. 1416 (drzwy) tobye otwyeram, 1421 druhe drzwy otwyeram tobye a 1428 tyt dnes myle otwyeragy dovidáme se, že se teprv otvírají, a z v. 1414, že skrzye ty drzwy proffel: nemůže se tedy čísti ve dveřích, ale, jakož i verš ku své úplnosti potřebuje, u srdečných drží.

1426, 74, 99.

ohlasy jest morav. dial. loc. ohlasi od ohlasa (srv. v kapsi, na mísi *).

1460.

y před vztažnou náměstkou v nychztos, která se vztahuje k gyeflkam, vadí a nadto kazí verš.

1471.

nyemz jako neutr. musilo by se vztahovati ku větě pokloně sě v dušičku mů, ale smysl žádá spíše vztah ku *svělostí*, jehož žádá i ukazovací *tú*. Ve verši pak 1475 druhá věta vztažná připojená spojkou i činí nade vši pochybnost jisto, že i ve v. 1471 dlužno čísti *nyez*. Srv. podobné místo 1640 nn.

1494, 1950, 2204.

Verši nedostává se slabiky, i jest, tuším, m. tak čísti take. Týmž take i jinde básník přechází na sebe, jako na prvém místě s lotra na milost přijatého, na druhém s žíznivého Krista, na třetím s učedníkův navštívených Kristem, na př. 265, 418, 953, 1034 (zde tak už v rkp. opraveno v take), 1165, 1286, 1531, 1769, 1889, 1902, 2051, 2199, 2252. Tak m. take napsal náš opisovač i 2909. Formou zzyeznemu ve v. 1950 nesmí se hýbat, jak chce p. Patera; náš spisek zná jenom žiezný, ani jednou nemá žieznivý, srv. 1959, 1965, 1974, 1986, 2006, 2053, 2070, 2801, 2807.

*) Že se tak říkalo na Moravě v XVI století, svědčí Blahoslav ve své gram. str. 350. — Jsou pak i jiné moravismy v básni, na př. včile 1189, 1823, 2398 (maſſf nynye wczytle), tien (umbra) 1209, bych sě s tobú oznal 1471, blažně 378, 2890. Ve verších 74, 99 tych pokládal bych radší za přepsání než za moravismus, poněvadž jich dvě proti nesmírnému počtu pravidelných forem těch, tém, těmi mízí.

1564.

Za neprzyetele musí býti čárka jako rozhraní dvou vět. K *učiní* není podmětem *jiní*, *nepřítelé*, ale *jinoch*; *ním* ve v. 1566 ukazuje k jiní, nepřítelé. Smysl jest: Jinoch, když unese dívku a bojí se, aby mu ji jiní, nepřejice mu, nevzali, tají před nimi své jméno. Kdyby pak o to vzešel soud, dříve než se prozradí, hledí si nakloniti unesenou, aby vyznala, že šla dobrovolně.

1580.

Rukopisné čtení nedává smyslu. Ku proň sě váživší pohřešujeme čeho? a toho dobudeme, tuším, čtením: všeho dřievnie dle libosti, nebo pod.

1592.

Místo newneſl jest psati nevneſl, ale čisti trojslabičně.

1616.

Za spolu nemá býti čárka; neboť spolu patří ku byla, jakož patrno z 1649 flusſye, by myloſt ſ myloſty byle spolu nerozlucznye.

1710.

Čteme-li tus, máme verš o slabiku kratší. Z původního, tuším, takús opisovač udělal tkus, které ovšem nejsouc siovem českým, radováním opraveno bylo od někoho pozdějšího v souznačné s takús tus.

1789, 1790, 1791.

Místo byl žádá smysl zbyl, jak také patrno z verše 1791, kde dlužno místo w ſſyey čisti w ſſyey, jeho t. j. světa. Jinou vazbu máme 1778 ote w ſſyey wole vmrzyela. Co do smysln svr. s našim místem podobná, jako 6 vmorz na mnye me wſſe zloſty, wſſeczky mee nelſechetnoſty, czoz k tohoto ſwyeta czynu, at well vmrzu y zahynu ke wſſe woly ſwyetu ſemu, 2440 bych to wſſyeczko myle opuſtſyl v mem tyeleſenſtwy zdeſe, czoz tento ſwyet wole nese, bych, to puſtſte z myſly ſoby, ſſel wyecznu czeſtu po tobye, 2834 by (srdeč) nykdy ſye nepoddalo tyeleſney woly, czoz gye ſwyet mož wſſty koly na ny. S strany zbytí svr. 99 tyechto zlych hrzyechow zbyty, 2071 by ma duffye mych hrzyechow zbyla.

Ve v. 1790, aby měl úplný počet slabik, dlužno čisti ke ſwey, svr. 1552 ke w ſſyey, 1878 ke w ſſyey, 1897 ke czty, 2016 ke mnye, 2328, 2728 atd., nebo místo myenye promyenye. Možná, že v předloze *pro* bylo tak zkráceno jako ve v. 51 a byvší od opisovače přehlednuto vypadlo.

1851.

Navrhované p. Paterou *zde* nedává žádného smyslu; spíše snad jest čisti czsty, ve shodě s ozdobyl ve v. 1845, nebo syle, poněvadž níže se praví, že sám od sebe nic by nemohl.

1931.

Místo my má býti akk. mye: račiž mě vpustiti v diel dědictvie. Tak píše y m. ye náš opisovač několikrát, na př. 527, 1399, 1800.

2020.

glemly opravuje p. Patera v syemly, nepojav toho celého místa dobře. Ku przysfel není podmětem cyzy; ale já. Smysl jest: Andělé, dejte mi napiti ze studnice božské milosti, jsouce se mnou bratří, jelikož i cizí neznámému vyšedšímu z domova dají piti. Přišel-li jsem já na blízko té studnice, třeba bych ji dozřel, však nemohu z ní pro svou nedostatečnost načerpati: proto udělte mi vy z ní vláhy. Jest tedy za wyssfel položiti tečku a za oka čárku. Zdá-li se komu glemly przysfel divné, nech srv. v. 1925 glemly ztratyl, kde všecka perioda je zrovna tak ustrojena jako naše: zpomyen na to, zze festry y bratrzye magy rownye fwe dydyny. Gfemly me dydyctwy ztratyl, ale tys my gye wyplatyl. Raczych mye w dyel vpustyty. Po glemlly máme v závěti totéž ale; srv. i 321, 2305.

2031.

nyezte p. Patera opravuje v nyezto, myslím nedobře, poněvadž pak načievali zdravie nemá podmětu, a ten zde je podle smyslu andělové, které prosebník oslovuje. Proto jest části *nyez fte*. Po andělích teprv je řeč o svatých. Srov. podohné místo v. 544 nn.

2047.

Místo zapyety má se části zapyty, t. j. subst. verb. významem rovně zapog ve v. 2094, jenž všecek s naším místem se shoduje. Dále srv. 2065 tym fladkym srdecnym pytym, 2804 pytye twe drahe mylofty, 2050 day my z fwe fladke mylofty pyty z te studnyczye take, z nyezto su fladczye pili wšichny fwyety, 2072 by sye (ma duffye) tak sylyne napyla tweho bozftwye fladke strdy.

2096.

Místo bydlen p. Patera navrhuje bedlen, což by se ovšem lépe hodilo do rýmu, ale smysl by dalo právě opačný, než má býti. Smyslu by lépe hovělo medlen, kdyby existence toho slova byla zjištěna. Ostatně jako zde s čystedlen rymuje se bydlen i 1040 s smrtedlen. Jde jen o význam adj. bydlný.

2100.

Místo ustawycznoſty, jež činí verš devítlabíčným, jest části druhou podobu téhož slova uſtawnosť, jako máme v ruk. samém opraveno ve v. 68. Srv. 36 bych byl tak twrzen w uſtawnosť, yakz by mne nyec w mey twrdenosť nemohlo pro gedny dywy any ktery czlowek zywy ſ tobu nykdy rozluczyty, 1343, 1407, 1755.

2110.

Neúplné hrzyecho máme v rkp. opraveno v hrzyechow. Ale v této básni máme, vyjma 399, veskrz ostaty s dativem hrzyechom nebo hrzyechu, jako 1742 memu hrzyechu ostaty, 2330 wſlyem hrzyechom oſt., 2389 mym wſlyem hrzyechom oſt., 2495 bych oſtal mym hrzyechom, což je ovšem její zvláštnost.*) Možná tedy, že i na našem místě v originále bylo hrzyechom, opisovač pro následující *m* první přehlédl, a oprávce místo *m* připsal z hlavy w obyčejného při ostatí genitivu. Ve v. 888 zase místo dvou *t* napsal jen jedno.

2118.

Misto me zgewnoſty jest čisti we zgewnoſty.

2254, 2545.

Misto wſlyczky má býti wſlyeczky, jest to akk., sv. 2618, 2735, 2787, 2801 a pozn. k v. 1931.

2322.

moy nepatří do verše, poněvadž verš má býti jako předešlý, s kterým se rýmuje, sedmislabičný, a pak že Kristus není syn prosebníkův, ale boha otce.

2360.

genz nemá vztahu; proto navrhoju gyemz vztahem ku to wſlye; tento fwyet jest podmět. Dva instr., jiemž a mnú, v jedné větě nevadí, sv. tím chováním tebou pohrdá.

2409 a j.

Slov jinde se nenaskytujících má tato báseň dost, jako plutewnye 1103, opatra 1921, poslucha 702, 1085, 1231, ponuka 931, 1342, 2085, rozluka 2678, rozrucha 2353, ohlasa 104, 568, úkrasa 2838, 2844, úkrasný 1344, 1589, násled 2726, útok (útočiště) 521, 524, zápoj 2094, z mych všpolow 2842, nesnadnicě 1982, plačný 2787, bezednúci 1994, 2114, obrazitý 1650, zpětský 1396, febnye 1058, oblevstvie 1780, 2535, rozželně 2294, letenstvie 2564, letnosť 2820, panosť 1947, 1975, 2039, 2066, 2075, 2084, 2092, 2409, 2802, 2881, w styyzy, w styezy 176, 1033, přiročie 276, 984, polúčiti 1695, nevolím sobě 875 (? je mi nevolno), podací 2592, popozoríti 1131.

2380.

Misto dyſſy má státi duffsy, dativ závislý na pozzywnoſt. Co je pozzywnoſt, vysvitá z v. 2034. Srv. i 666.

*) stč. ostatí čemu (ostoju) = praevalere, ostatí čeho (ostanu) = de-relinquere.

2391.

Druhé twey nepatří do verše, jež má býti sedmislabičný jako ten, s nímž se rymuje. Také neviděti, proč by mělo býti opakováno. Je to takové přepsání jako 2784.

2464, 2466.

Mezi w czty a w flechetnoſty vypadlo y, jak můžeme souditi z v. 2821. V třetím pak verši na to jest snad číſti we czsty y v wyerzye. S strany we czty srv. 58, 272, 340, 1292, 2745, s strany v wyerzye srv. 2556, 2562, 2608, 2628, 2664, 2779 atd.

2499.

mepo dlužno číſti za dvě slova a statuovati opakování předložky po prvném přívlastku před veš, jako máme 2573 po gegyej po wſſyey woly, 373 w tom we wſſem, 1968 za to za wſſe, 2762 za ty za wſſye, 2769 nad tyemy nade wſſyemy. Posud říkáme za to za všecko.

2514.

ſ myeru jest jedno slovo: smiera = smierost, modestia, jak svědčí i následující výklad: bych nechal, co mám nechat, a stál po tom, po čem mám státi ctnou váhou. Na subst. smiera je u Jungm. dokladů dost. Přídavné smierný máme 1547.

2516.

Místo ponez má stati *po nez* t. j. po než. Náš básník užívá kromě stati po čem (1452) též stati po co, na př. 2852.

2539.

zde netřeba, tuším, měnit, když se položí za *poznaty* čárka. Souvislost byla by asi tato: ráč mi dáti už zde za živa na zemi (srv. 2543 zde gſucz) věhlas srdece mého, bych tě mohl poznati, ne teprv až na onom světě v den soudný, kdy tebe poznají všichni nevěřící. Touž myšlenku máme 2631 nn., kde je výslově nynie zde. Ve v. 2549 také se klade zivot zdejší proti soudu božímu, když by duffyczka przyed tye przyſla. wyebla je akk. od wyebla, jež máme i 2655 pode czſnu wyebla.

2613.

obrany pokládám za takový zvláštní lokál od obrana, jakým je prospěši ve v. 31, 535, 2123 od nom. prospěcha (521, 1392, 2830). Morav. dial. forma, pokud vím, to není. Na obranu jsou prosebníku ty tři panny, které přivedl.

2804.

Místo pyte má se snad číſti pytyem.

2808.

po nyz jest psáti dohromady, jest to spojka, svr. 2017.

2878.

Verši schází slabika, a forma woly, nejsouc gen., který by mohl záviset na zzadost, dává znáti, že před woly vypadlo asi po.

2914.

Tento verš, nemaje se s čím rymovati a jsa desítlabičný i obsahem zbytečný, nepatří do básně a dostal se tam od ruky nepovolané. Vůbec celý ten chatrný dodatek pěti versův, zdá se, nepochází od samého básníka; jakož ani nápis Pravenie o božiem umučenie, poněvadž básník skládání své sám nazval Summa, a, jak celou básní ukázal, uměl utvořiti správný lokál „o umučení“ a věděl, kdy klásti o s lokálem a kdy od s genitivem.

2916.

Místo genz má se čísti genzs. Srv. co pravím k v. 992.

B) K *Životu sv. Kateřiny* (vyd. Erben 1860).

Od Jana Pelikána.*)

Kat. 237.

Z toho králová jim nela . . .

Erben transkribuje *nela* místo správného *neldá*, jak zní aorist slovesa láti. Viz Listy fil. XI, 108.

Kat. 332.

382 Milá dci! wieſwie sirobu
nesle mnoho let, zde jsúce . . .

Erben přepisuje: vieš, vě sirobu nesle; lépe, tuším, sluší tu čísti: vě svě sirobu nesle.

Kat. 620.

Protož jeho nevidají
620 (než) ti, yenz s ním přebývají . . .

Erben místo *jenž* píše *již*. Ale také relativum *jenž* bývá ve stč. neskloněno, tak jako *jeſto*. Srov.: a ti, *jenž* v zákoně chodie Hrad. Desat. 743. Děkuji ščestie (m. ščestí) ze tří najvěčších darov, *jenž* mě *jimi* obdařilo = kterými Tkadl I, 86; neb sobě pomoci neumie tiem smyslem, *jenž jej* má = který ib.

*) Srov. Listy filol. 1882, 287 sl.

v nichžto jsi ty také jeden, *jenž tě* volá ib. — kterého; dvěře ty, *jenž jě* (= které) otevře, takž stáchu Tristr. 2554 a j.

Kat. 743.

- ač okolo nie chodieše,
743 však nemože nikdě zwratka
v tváři uzřeti dětátka.

Rukopisné zwratka Erben vykládá: *z vratka* a slovo *vratēk* spojuje se stb. *vratъ collum*. Ale výraz ten do souvislosti se nehodi. Jest to adverbialný výraz *z vrátka*, asi ve významě latin-ského retrorsum. Kateřině zjewila se p. Maria, držíc Krista na rukou, ale tak, že Kateřina stála za nimi a nemohla tudíž viděti tvář Ježišovy. Že Kateřina stála za nimi, viděti z popisu Kristova (v. 728—739): popisuje se jeho plece, šíje a vlasy. Proto Kateřina, chtěc spatřiti tvář Kristovu, chodila okolo nich (v. 742), ale ani takto, obracejíc se a zpět jdouc na své místo (*z vrátka*), nemohla pohlédnouti ve tvář jeho, poněvadž Kristus přichýlil se obličejem k matce a nikdy se neohlédl (jak sě nikděž nesmínilo, by sě kdy ozřelo za sě, než vždy s matkou zřiesta na sě 748 nn.).

Kat. 818.

- 818 Chtiel poslušna býti (Kateřina) danně
spravedlné rady mých synov ...

Erben píše: *chce-li*, což jest proti znění rukopisu; i míra verše žádá, bychom četli *chce-l'*, jak ve stč. bývá často: kde-l' ho nalézti umějí Hrad. M. M. 536.

Kat. 863.

Erben má na tomto místě chybnou interpunkci, již ovšem mění se také celý smysl. Po slovese „doždala bieše“ nemá býti čárky, poněvadž následující „teskna v sobě mnoho“ označuje předmět slovesa *doždati* (*teskna* gen. sing. od substantiva *teskno*); podobně po slově „mnoho“ nesluší klásti čárky, poněvadž zase slova „s hroznú svú žádostí toho“ jsou určením příčiny ku předcházejícímu „doždala teskna mnoho.“ Sluší tedy psáti:

- 863 v téj otrapi, z niež doždala
bieše teskna v sobě mnoho
s hroznú svú žádostí toho,
by sě den přiblížil v skoře.

Kat. 1558.

- ale z udatného činu
1558 svój smysl v ustavičnost wluczi.

Erben píše *wluci* a vykládá to — vymrštila. Sloveso *lučiti* a substantivum *lučenie* nalézá se v leg. Kat. ve verši 2874

a 2943, na obou místech o hromu, tedy *lučenie hromu* = ictus fulminis. Kromě toho Erben uvádí to sloveso ještě ve v. 2162, kde však rukopis má psáno: proprotwył. Ale na našem místě sloveso to se dobře nehodí, neboť rěčení „smysl v ustavičnosti vymrštiti“ jest přiliš smělé a nepřirozené. Myslím, že jest tu sloveso *vlúčiti* = spojiti. Slovesa *slúčiti*, *přilúčiti*, *vlúčiti* mají základný význam týž, t. *spojiti*, předložkou pak s-, při-, v- se základný pojem modifikuje, a dle té předložky jest také vazba rozdílna: slúčiti s čím, přilúčiti k něčemu (srov. Kat. 2117), vlúčiti v něco. Dle toho *vlúčiti v něco* má asi týž význam, jako *přilúčiti k něčemu* ve Hrad. M. M. 698, kde slovy: „k tvému tělu i přilúčí“ vykládají se slova latinského originálu: et quodammodo iniuit eum (spiritum suum) cum corpore tuo. Zcela analogické jsou tvary: s-družiti, při-družiti, v-družiti atd.

Kat. 1761.

v jeho byti jest vše řádno,
1761 Gie mnye snáze nežli snadno . . .

Erben čte ve verši 1761: *jím mně* atd., začež prof. Gebauer navrhuje čtení: *j'mu je* atd. (Listy fil. IX, 310). Že návrh ten je zcela správný a vhodný, ukazuje parallelné místo latinské legendy prosaické, které zní: *cui facile est in paucis et in multis salvos facere credentes*.

Kat. 1765.

1765 geho gmenn czti chwalyti
chwalu mu vší silu cèle . . .

Erben čte: jeho jménu checi praviti chválu mū vší silu cèle . . . Myslím, že sluší tu čísti: jeho jméno checi chváliti chválů mū, vší silu cèle.

Kat. 1815.

To takž u vidění ona (Sibylla),
viděla, ne očivistě,
1815 však jest ſweho ſmyfla jistě
v rozumě inhed viděla . . .

Rukopisné ſweho ſmyfla patrně se tu má čísti; *z svého smysla*, tak jako ve v. 2394 a j., a *z svého smysla* = ze svého domyslu. Srovnej poznámku dra. B. Jedličky k verši 1781 ve Zprávách král. společ. nauk 1873.

Kat. 2089.

ostavtež sě všeho bluda,
2089 každý viery wſie dobuda atd.

Erben uchyluje se od rukopisu a píše: každý viery sě do-buda. Ale *dobýti sě* znamená *vedrati se někam*; proto sluší nechat i čtení rukopisu, které podává smysl docela správný: každý viery *v sě*^{*)} dobuda.

Kat. 2264, 2265.

- jakž když sluhy z mysli pilné
biči udeřichu k tělu,
ač kde batoh kóži célá
2264 ostavil, to pak zkazyechu
2265 uzlové, již prazyechu
tu nevinnú žádnú kóži.

Erben mění imperfekta *zkaziechu* a *proraziechu* v aoristy *zkazichu*, *prorazichu*. Učiněno tak neprávem, neboť ve staré češtině často nalézá se imperfektum sloves jednodobých o ději opětovaném, a zvláště po předcházející větě časové.

Podobně věc se má ve verších 2370, 2371 a 2373.

Kat. 2428.

- Ti rytieři vzemše píli
2428 o to smyslně sě radychu
a tu stráži usadichu
tomu dostojnému zběhu.

Erben čte ve v. 2428 imperfektum: *radíchu*. Ale za doby, ze které rukopis naší legendy pochází, imperfektum bylo ještě nezúženo. Sluší čisti aorist *radichu*.

Kat. 2600, 2601.

- 2600 Porfyrus ze cného smyſlu
vecě: Kterého vmyſlu
jest vás rozum . . .

Erben mění rukopisné smyſlu a vmyſlu ve: smysla, úmysla. Změna ta jest neoprávněna, neboť u neživotných mužských tvrdých již záhy střídá se v genitivě sing. koncovka *a* s *u*: *Hi by Judas mocen dvoru Jid.* 55. *By jeho všiu věciu vlada*, jakžto dvoru tak poklada ib. 60. *Přihodi sě toho času ib.* 72. . . *blazě nám toho času Hrad*. *Zdrávas* 63. . . jakž zaslýše toho hlasu ib. 46. . . všechna vnuž smyslu otjata Hrad. M. M. 366, kde *smyslu* jest genitivus separationis právě tak jako ve strb.: běachā takoję vlasti otnęti sup. 325, 2 (Mikl., Vergl. Gramm. IV, 455) . . neměj toho domyslu Kat. 2675 atd.

^{*)} spíše *všie*.

Kat. 2635.

(Maxencius) sěde v úřad s svú vší radú
 1635 ykaza tu pannu mladú
 před sě vyvésti . . .

Erben čte ve v. 2635: *i káže*, tedy praeſens místo aoristu jak jest v rukopise. Ale aorist jest zcela správný, spojený spojkou *i* s předcházejícím aoristem *sěde* (od slovesa siesti, sadu, sědes); dle toho ovšem také obě ty současně věty nebudou rozděleny středníkem, jak Erben činí, a celek bude znít:

. . . sěde v úřad s svú vší radú
 i káza tu pannu mladú atd.

Kat. 2719.

ovšem já chci velmi ráda
 s životem ostatí zdravě,
 2718 nebmy tu nadiegy pravě,
 i jsem toho dobrě jista,
 ež je smrť pro Jesu Krista
 mile i pokorně vzieti,
 to jest bytedlně přijeti
 věčné zdravie, plnú radosť.

Ve verši 2719 Erben čte: *neb sě tu naději pravě*, kdežto rukopis ukazuje, že sluší čísti: *neb mi tu nadějě pravě*. Smysl celého místa jest tento: Každý člověk žádá života; i já, ač volím smrť, chci žít, neboť jsem jista, že umrouc dojdu věčného zdraví.

Kat. 2777.

V tomto verši jest u Erbena chybná interpunkce; sluší totiž po něm značiti tečku a ne čárku, jak Erben činí. Ve verších předcházejících popisuje se nástroj, kterým sv. Katerína měla být mučena, a praví se, že ta kola měla železné hřeby, v nichž byly břitké brady tak, jako to bývá u břitev Tatar Saracenů a Litev. Následující pak: „mnoho tisicuov tu stáše“ začíná docela nové souvěti, ve kterém se praví, že mnoho lidu bylo shromážděno, kterému bylo hrozno na to mučidlo hleděti. Srovnej verš 2803 a 2804. Budeme tedy interpungovati takto:

. . . jakožto u břitev
 2777 Tater, Saracenuov, Litev.
 Mnoho tisicuov tu stáše atd.

Kat. 2968.

já tobě dnes tvú hlavu
 2968 káži s tvého stawu stieti.

Erben mění slovo stawu a píše: s tvého těla; oprava ta jest sotva vhodna. V lat. legendě prosaické zní toto místo: *quod*

nisi maturius ab hac stultitia resipiscens diis immolaveris, caput tuum a *cervice* recisum et carnes feris et volatilibus dilacerandas hodie rejiciam.

Kat. 3028, 3029.

- a jeje dušicě
pro muku tejto děvicě
i skrzě ty šťastné muky
k Bohu v nebeské proluky
3028 jako andělček brče.
3029 A jakž brzo nocí mrče...

Tvary *brče* a *mrče* Erben ve slovníku vykládá za praesentia sloves *brkati* a *mrkati*, ale jsou to aoristy sloves druhé třídy *brknúti* a *mrknúti* a jsou tu po právu v sousedství jiných aoristů. Podobně jest to ve v. 2404:

- Maxencovi sě zatešče,
2404 svých rukávov vzhóru vsuče
i káza ji vésti atd.,

kde Erben tvar *vsuče* vykládá za partic. prae. = vsoukaje; jest to aorist slovesa *vsuknúti*, jak i sousední aoristy ukazují.*)

Kat. 3283.

- 3283 ale jmají-li kto úrodu
dobrú neb milosrdenstvie,
želejíc mne i méj strasti,
těch jáz brž všech proši zvlásti,
aby smutka nechovali atd.

Slovo *úroda* ve v. 3283 Erben vysvětluje = vůle a spojuje je se staročeským slovesem roditi velle. Ale výklad ten jest nesprávný; slovo *úroda* patří ke slovesu *uroditi se*, a význam jeho jest = přirozená povaha, natura. S tímto výkladem shoduje se souhlasné místo latinské legendy prosaické: sed si *naturae pietas* vos ulla erga me incitat ad miserationem atd.

Kat 3402.

- Milý Bože! rač přijeti
dušičku mū milostivě
a dovésti radostivě
skrzě rucě tvých angelov
i tvých svatých archangelov
3402 ktemuz sédění u pokoj.

Erben mění rukopisné *ktemuz* ve: *k tvémuž*; myslím, že rukopisné *k témuž* je zcela správno.

*) Jinak v. Listy filol. 1884, 92. Gb.

C) *K žaltáři Wittenberskému.*

V Žaltáři Wittenberském dosti jest míst nesprávných a temných, dílem vinou překladatelovou, dílem písářovou (opisovatelovou). K některým snažil jsem se podati výklad ve vydání mém 1880 podlé pomůcek, které tenkráte jsem měl při ruce, a dílem podlé domyslu; ke mnohým pak podává se náprava neb objasnění z textu bible Olomúcké (psané 1417). Příklady toho důležitější jsou:

IX, 13 nehledagie requirens; Ol. hledage.

IX, 1 (22) potrziebugess despicis, ŽPod. postupugess (sic);

Ol. potupuges.

IX, 9 (30) w giesky; Ol. w gefkyny.

IX, 15 (36) hledaty bude quaeretur; Ol. hledan bude.

X, 3 prawe frdczie rectos corde; Ol. prawe frdcem.

X, 7 dſczil, ohen a fyru, pluit, ignis et sulphur; Ol. dſtij, ohen a fyra.

XI, 3 wzwelyczie magnificabimus; Ol. wzweliczyme.

XIII, 3 stupily declinaverunt; Ol. sſtupyli.

XIV, 4 bogie sie timentes; Ol. bogicie (bez sě).

XV, 4 nemoczny infirmitates; Ol. nemoczi.

XVII, 17 wynelf assumpsit; Ol. wynell.

XVII, 31 (mluwenie) pokuszeneho eloquia igne examinata;

Ol. pokusieuana.

XVII, 44 wyprosty eripies; Ol. wyprostis.

XVIII, 9 karanye praeceptum; Ol. przykazanye.

XVIII, 12 Ktodie etenim; Ol. A tediet.

XX, 4 polozis posuisti; Ol. polozzil si.

XXI, 16 fkerzipina testa není omylem, jak jsem se domníval v poznámce k tomuto místu, nýbrž blásková varianta téhož slova co skořipina a třepina, střepina; stb. črép-, koř. kerp-; Ol. skorzi-
pyna ib. V Ev. Víd. jest i skorzupynu scorpionem Luk. 11, 12.

XXIII, 4 Zy nam etsi; Ol. aczz y.

XXIV, 9 Oprawy tie... navczi tie..., přeložení neúplné, lat.
diriget mansuetos, docebit mites; Ol. zpraví pokornee, naučí tiche.

XXIV, 20 nezastru on erubescam; Ol. nezaſtyzi sě.

XXVII, 1 prziemikny taceas; Ol. przemlkuy.

XXVIII, 2 wficzni fwati in atrio sancto; Ol. w fieny swate.

XXVIII, 3 prietychugiczi; Ol. též przetichugiczi.

XXXII, 7 vpitky in utre, we fboru in thesauris; Ol. v nie-
drzí, we ztozi (sic); předloha měla snad přeložení in thesauris
— ve sboží, ve sbožú, z toho chybňm opisováním mohlo vznik-
nout jednak we sboru, jednak we ztozi.

XXXIV, 1 ffodnyczie nocentes; Ol. ffodicie.

XXXIV, 3 wytrzesz mecz effunde frameam, ŽGloss. vitrzes.
Smysl latinského „frameam effundere“ (doslově — kopí vylítí,
meč vylítí; v interpretaci volnější — kopí vymetnouti n. hoditi,
srov. přeložení tohoto místa v Bibli 1857: vypust kopí; vypustiti

— *emittere*) není na první pohled dosti jasný. Za frameam bývá tu v překladech hněv, wili hnyew ŽKlem. ib. atp., a proto jest domnění, že text latinský za frameam měl iram . . ., v. Archiv für slav. Philol. 7, 292 a Nehrung ŽFlor. 194. Původce českého textu, který v ŽWittb. a také v ŽGloss. se nám dochoval, překládal z pravidla doslovně, zejména když smysl textu latinského byl zatemnělý. Proto bral jsem v poznámce k tomuto místu *wytrzesz*, *vitrzel* ŽGloss. za imperativ = *vytřes* (m. *vytřes*). V posledním sešitě ČCMus. 1879, 524 (vyšlém později než můj ŽWittb. 1880) podává se čtení *wytržeš meč*. Při čtení tom byly mi dvě věci na pováženou: indikativ za lat. imperativ, v překladě z pravidla doslovném; a neobyčejnost slovesa trhu tržeš m. trhnu trhneš. Jest ovšem i rění „meč vytriesti“ neobyčejné, ale dá se pochopiti stejnou neobyčejností latinského rění frameam effundere; stř. *wytriesti* bylo — *excutere*, wytrzał Pharaona excussit ŽPod. 135, 15, mohlo tudíž snadno se vzít za effundere v neobyčejném rění dotčeném. Jde tu však ještě o e m. ě, *vitrzel* a *wytrzesz* m. -třes. Jotace pravidelná proniká v pravopise českém až na sklonku stol. XIII, český text ŽGloss. a ŽWittb. však pochází z doby starší; jest tedy podobné domnění, že pravopis měl na př. vitref nebo *vitrzel* = *vytřes*, že však opisovatelé brali to za -třeš a tak i opisovali. Tím způsobem vykládal jsem si rukopisné *vitrzel*, *wytrzesz* a měl jsem čtení *wytržeš* za nesprávné, v. Listy filol. 1884, 273. V Ol. čte se na též místě: Uytrziž meč, což čísti lze dvojako: buď *vy-tr-zi-ž* (impt. k vytrhu), buď *wytrž* (impt. k vytru). Které z tohoto dvojího čtení písář Ol. zde měl na mysli, zůstává nejasno; bible pozdější (rkp. Táborská a Hodějovská, tišt. Pražská a Kutnohorská), majíce na též místě *wytrhni* a *wytrhniž*, svědčí na pohled pro čtení *vy-tr-zi-ž*, ale bezpečno to není.

XXXVI, 11 wzechowayu sie delectabuntur; Ol. kochati sie budu, jako ŽKap.

XXXVII, 6 zhynuly su sie putruerunt; Ol. zetlely su a zkazyli su sie.

XLIV, 2 (trest) mudreho pisſe scribae; Ol. pifarzie.

XLVIII, 6 stupny calcanei; Ol. stupiegie.

L, 16 hrziechow de sanguinibus; Ol. zkrwawych.

LIX, 8 podle convallem; Ol. przidole.

LXV, 15 fe zzeny beranem cum incenso arietum; Ol. f sezzenym beranym t. j. s sežžením beraním.

LXVIII, 4 zmykly raucae factae sunt; Ol. zmlkle učiňeny jsú.

LXXI, 6 yakozto decz v priewale = sicut pluvia; in vellus v textu českém nepřeloženo; — 10 astrowczy et (reges) insulae sg. Gen., m. a ostrovscí; y ostrowfci ŽGloss., a ostrowfcy ŽKlem. — Tím opravují se poznámky k témtu místům ŽWittb.

LXXII, 27 ztratiss perdidisti; Ol. zatratiſ fi.

LXXVII, 13 w kozniku in utre; v Ol. nepřeloženo.

LXXVII, 46 hufennyciem aerugini; Ol. rzy.

Moys. 7 shladil deposuisti; Ol. sfadil.

LXXXII, 8 w stirsku Tyrum; Ol. wtirſſtie.

XCVI, 4 przyświetili (fulgura) illuxerunt; Ol. profwietila ſu fie.
Hab. 12 znyiu obſtupefacies; Ol. wzhozyſſ.

XCVIII w trubach lutich in tubis ductilibus; Ol. wyuodiczich!
CV, 32 obteczem vexatus; Ol. nuzen.

CVI, 18 wzmyzala abominata; Ol. omrzala; — 42 zahlađi oppilabit; Ol. zahradi.

CXXIII, 7 wdrziena erepta; Ol. wydrziena.

CXLVI, w fitkach in tibiis; Ol. w lytkach. *J. Gebauer.*

Úvahy a zprávy.

Philologus. Zeitschrift für das klassische Alterthum. Herausgegeben von Ernst von Leutsch. 44. ročník, 1885, svazek 1.

1. Hugo Landwehr: Griechische handschriften aus Fayyām,* str. 1—29.

II. Excerpta aus der Schrift Gregors von Nyssa *Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον*. Nejprve podán popis rukopisu, jenž jest rukopis papyrový, zachoval se z něho jeden ſeſit, ruka jest jiná než ta, která psala rukopis Basiliův též ve Fayyām nalezený. Strana obsahuje 23—24 řádek, řádka 27—30 písmen, výška rukopisu jest 18, 8 cm. Rukopis jest nyní v královském berlinském muzeu. Professor Möller v Kielu první poznal, že jsou to zbytky spisu Řehoře *Θεωρία εἰς τὸν τοῦ Μωυσέως βίον*. Následuje stručný popis písma a jeho zvláštností, pak otištěn obsah jednotlivých listů a ukázáno, že liší se jen velmi málo od obyčejného textu Řehoře, jak jej vydal Mignes v Paříži 1858. Rukopis pocházel snad z některé veřejné knihovny Arsinoy. — Následuje popis rukopisu, jenž obsahuje fragment z *Ἀναλυτικὰ Ἰστερά* Aristotelových. Zachoval se z části jeden list, jenž obsahuje p. 71 B 19 — p. 72 A 38 z Analytica posteriora. Popis tohoto listu resp. dvou kusů z něho zachovaných. Landwehr klade list ten asi do století sedmého. Následuje otisk obsahu listu. Nových čtení list ten nepodává, cenu však přece má.

2. B. Todt: Beiträge zur Kritik der Eumeniden des Aeschylos, str. 30—48.

Hyperkritické, smělé, zcela zbytečné a nepravděpodobné návrhy, které spisovatel s velikou jistotou a sebevědomím pronáší.

Před v. 50. vypadl prý jeden verš, jejž sestavil Todt takto: *ἄγχιστα ταῖσδέ πον κόρας* (nebo *θεᾶς*) *ἀρπακτικάς*, ve v. 50. schvaluje konjekturu M. Schmidta *ποτηδὸν* místo *ποτ’ ἥδη*. V. 84. klade Todt za v. 68. Ve v. 85. čte *οἰσθά μον τὸ μαδικεῖν*, čímž

*) Srvn. Philologus, 1884, str. 106 nn.

vzniká konstrukce zcela neřecká. Ve v. 92. čte Todt *ἐκγόνων* (to navrhl již Emperius) γέρας místo rukopisného ἐκ νόμων σέβας, ve v. 277. θεσμοὺς nebo καιροὺς místo πολλούς, καθαροὺς místo καθαρούς, θέμις místo δίκη (proč?), zcela zbytečně ve v. 299. πόνων γενέσθαι místo ὅπως γένοιτο, ve v. 302. τῶν κάτω χθονὸς místo δαιμόνων σκιάν (!), delší výklad o vv. 347 až 371, které Todt místy velmi libovolně restituoval, ve v. 461. čte ὄλυασσα místo rukopisného κούψασσα, v. 533. píše: ὀνστυχίας μὲν ὑβρὶς τοκᾶς (τοκᾶς již Hartung navrhl) zcela zbytečně a nepravděpodobně, v. 613. píše násilně: δοκῶ τόδ' αἷμα κοινὸν ἔκχειν, φράσον, ve v. 638. ταύτης δὲ τέχνην εἶπον místo ταύτην τοιαύτην εἶπον, ve v. 952. μοίρας nebo βιότου (!) místo φανερῶς, ve v. 998. παρθένου φίλας φίλοις εὐ φρονοῦντος ἐν θρόνῳ.

3. A. Führer: Der böötische dialekt Pindars, str. 49—60.

Ačkoliv staří grammatikové nezmiňují se o boiotismech v dialektech Pindarově, přece shledáváme četné jich stopy. Formy, které dosud pokládány byly za dorské, slouží miti za boiotské, na př. časté užívání *α* za *η*, formy jako σκιαρός, τάμνω = σκιερός, τέμνω, Αιώνυσος, ὁν, ὄνυμα, praeposice πεδᾶ = μετά, ἐν = ἐς s accusativem, ἐσλός = ἐσθλός, ὅρνυχες = ὅρνιθες atd., aspoň o většině těchto forem lze dokázati, že jsou nejen dorské, nýbrž také boiotské. Základem mluvy Pindarovy jest tedy dialekt boiotský,

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 60.

Eussner doplňuje místo Vegetiovo epit. rei mil. III, 12 nam quae ex usu *⟨nota⟩* sunt.

4. Fr. Susemihl: Neue bemerkungen zum ersten buche des Lucretius, str. 61—87.

Příspěvky kritické a exegetické, stanovení mezer, transposice veršů v první knize básně Lucretiově. Spisovatel jedná o těchto místech: v. 189, 205—207, 271, 321, 326, 464—482, 503—634, 841, 870—874, 886, 951—1051; na konec podává Susemihl některé poznámky ku spisu Brunsovou: Lucrez-Studien.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 87.

Eussner čte Epitom. rei mil. IV, 32: excepti ceteris nautarum officiis místo rukopisného exceptis ceteris atd.

5. Theodor Fritzsche: Die komposition von Horaz Ars poetica, str. 88—105.

V oddílu jednajícím o dramatě satyrském (v. 220—250) Horatiova listu k Pisonům opakuji se některé podstatné myšlenky z partie předešlé (v. 1—219), na př. v. 234 = 45, 236 = 114, 240 = 119, 128, 43, 47, 244 = 126, 193, 249 = 212, 213. Fritzsche soudí, že Horatius proto v oddílu o dramatu satyrském myšlenky předchozí rekapituluje, že chtěl tím působiti na úmysl staršího Pisona, jenž doufal v oboru dramat satyrských s úspěchem se pokusiti. Horatius varuje jej tedy, by věc tu nepokládal za snadnou hříčku, přenést drama satyrské na pádu římskou že

není věcí lehkou. Fritzsche soudí, že celá *Ars poetica* rozpadá se na dva velké oddíly, totiž na část přípravnou, všeobecnou (v. 1—219), a na část zvláštní a osobní (v. 251 až do konce); oba dva oddíly jsou vnitřně spojeny oddílem o dramatě satyrském (220—250), jež sluší pokládati za jádro a střed celé básně, ježto končí jím část první a začíná část druhá.

N. Wecklein: *Soph. Oed. tyr.* 153, str. 105.

Wecklein zbytečně navrhuje čistí místo *ἐκτέταμαι φοβερὰν φρένα δελματὶ πάλλων: δυναφερὰν φρένα . . .*

6. A. Chambalu: *Flaviana. Untersuchungen zur geschichte der flavischen kaiserzeit*, str. 106—131.

Velmi důkladná a zajímavá studie historická. V první části svého pojednání (str. 106—123) jedná Chambalu o prvním a pátém konsulátu Domitianově a dokazuje, že zpráva Suetoniova Dom. 2: *in sex consulatibus nonnisi unum ordinarium gessit* (sc. Domitianus) eumque cedente ac suffragante fratre (sc. Tito) jest mylná, že naopak v listopadu r. 71. zvolen byl Titus za konsula na r. 72. a Domitian byv již v březnu r. 71. designován bratrovi ustoupil a sám první pro něho v komitiích hlasoval. Suetonius trrdí tedy o Titovi to, co platí o Domitianovi. Také tím jest zpráva Suetoniova mylná, že praví: *unum ordinarium gessit*, neboť Chambalu dokazuje velmi důkladně, že také pátý konsulát Domitianů (r. 77.) byl vlastně ordinarius, že však Domitian byv designován tento úřad snad jen krátký čas zastával a že Titus domohl se toho, aby byl sám místo Domitiana zase za konsula zvolen.

Aby pak Vespasian spor synů svých urovnal, ustoupil prý sám z úradu svého konsulského (byl totiž Vespasian s Domitianem zároveň designován) a na místo jeho zvolen byl nyní Domitian jakožto *consul suffectus*. Byl tedy Domitian téhož roku (77.) nejprve *consul designatus* a pak *consul suffectus*. — V druhé části (str. 123—131) pojednává spisovatel o sporu ústavním mezi Titem a Vespasiánum a podává při tom obšírný apparát numismatický. Spor ten měl základ svůj v tom, že Titus byv 5. srpna r. 70. od legií svých jakožto imperator pozdraven, činil nároky na postavení podobné postavení císařova. Vespasian, aby se vyhnul boji se synem, dal Tita v listopadu téhož roku zvoliti za imperatora, totiž svého zákonitého nástupce. Od té doby snaží se Titus všechna práva císařova si osvojiti, čemuž Vespasian aspoň potají odporuje pomocí senátu a druhého syna svého Domitiana. Odtud vznikají mezi otcem a synem třenice a spory, které spisovatel obšírně vykládá.

A. Eussner: *Zu Minutius Felix*, str. 131.

Eussner čte Octavius 5, 8 ita in fontem refluunt et in semen omnia revolvuntur místo rukopisného in semet revolvuntur.

Na str. 132—163 podává Hermann Haupt přehled starší i novější litteratury týkající se Dionia Cassia.

A. Eussner: Zu Vegetius, str. 163.

Epit. rei mil. I, 2: quibus (sc. tironibus) et copia sanguinis suppetat ad vulnerum mortisque contemptum. Eussner athetuje mortisque jakožto přídavek pozdější.

A. Lowinski: Aeschyl. Sept. c. Theb. v. 600—606, str. 164—166.

Lowinski čte ve v. 600. φιλῶ místo φιλεῖ, ve v. 602. ἔχθρω̄ς ξένον místo ἔχθρόξενον, ve v. 604. χεῖρά δ', η místo χεῖρα δ', a πυρῷδες ὄμμα nebo πυρῷπὸν nebo též (!) γοργωπὸν ὄμμα místo πυρῷκες ὄμμα.

Na str. 166—171 posuzuje Hermann Schrader příznivě pojednání Heimreichovo: Kritische Beiträge zur Würdigung der alten Sophoklesscholien, programm gymnasia v Ploenu, 1884.

Alfred Wiedemann: Zu Charon von Lampsakos, str. 171—177.

Wiedemann čte u Suidy s. v. Charon: γενόμενος κατὰ οὐλυμπιάδι místo rukopisného οὐλυμπιάδι, čímž by ovšem dosavadní chronologické obtíže odpadly. Uzнати musíme hlavně dva Charony, lampsackého a karthaginského. Některá díla Charonovi lampsackému přičítaná sluší uznatí za díla karthaginského Charona, ku př. Λιβυκά, περίπλους ὁ ἐκτὸς τῶν Ἡρακλείων στηλῶν, Κορητικά = Νόμοι ὑπὸ Μίλων τεθέντες. Spis Αἰθιοπικά také Charonovi lampsackému přičítaný pochází od třetího Charona, narozeného v Naukratis, jenž psal za doby Ptolemaia Filometora četná díla o Agyptě. Od Charona lampsackého pochází Περσικά, pak hlavní dílo jeho Θροι (= kronika, annály). Dále navrhoje Wiedemann části u Suidy: ὄρους ἐν βιβλίοις δ'. ποντάνεις Λαμψακηνῶν η ἀρχοντας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ἔστιν δὲ χρονικά místo nemožného čtení rukopisů: ποντάνεις η ἀρχοντας τοὺς τῶν Λακεδαιμονίων, ježto o prytanech u Spartanů ničeho nevíme. Spis Θροι cituje se též pod titulem Ἑλληνικά, Ελληνικά a Θροι bylo totéž dílo. Κτίσεις πόλεων a περὶ Λαμψάκου byly oddíly velkého spisu Charonova Θροι. Spis Ποντάνεις Λαμψακηνῶν η ἀρχοντας οἱ τῶν Λακεδαιμονίων obsahoval srovnávací výpočet prytanů lampsackých a archontů (= králů a eforů) spartských. Dle toho složil Charon pouze dvě díla: Περσικά o 2 knihách a Θροι o 4 knihách s přidavkem Ποντάνεις Λαμψακηνῶν.

J. Luňák: Zu Athenaeus, str. 177—178.

Luňák navrhoje u Athenaia III, 85 f části: περὶ τῆς παρ' Ἀλκαιώ Αἰολίδος místo rukopisného λεπάδος.

C. Jacoby: Zu Catullus, str. 178—182.

Jacoby probírá různá mínění proneseua o 49. básni Catullově, vyvrací je a přidává se k minění Harnecker-ovu, dle něhož je carm. 49. jakýsi lístek poděkovací Catulla k Ciceronovi; první tři řádky obsahují allokuci, prostřední řádek dík, poslední tři řádky podpis básníka děkujícího se. Zač Catullus děkuje, nevíme.

A. Eussner: P. Annus Florus, str. 182—183.

Virg. or. an. poeta p. 106 Halm čte a doplňuje Eussner: capienti mihi in templo Iovis temperiem (?) místo rukopisného capienti mihi in templo. Pravděpodobnější než Eussnerův jest starší návrh Schopenův: capienti... quietem.

G. F. Unger: Phlegon über die Olympienfeier des Iphitos, str. 183—185.

Unger čte z příčin věcných u Flegona Frag. hist. Graec. ed. Müller III, 603: εἰς δν ἀπὸ Ἰφίλου (rukopisy: Ἰφίτον) ὀλυμ- πιάδες ὀκτὼ πρὸς ταῖς ἔκατον (rukopisy: εἴκοσι) καταριθμοῦν- ται εἰς Κοροῖον τὸν Ἡλεῖον.

Str. 185—192 jest věnována bibliografií.

H. Vysoký.

Rheinisches Museum für Philologie. Herausgegeben von Otto Ribbeck und Franz Buecheler. Neue Folge. 40. ročník, 1885, seš. 1.

F. Blass: Zu Bergk's Poetae lyrici, ed. IV vol. III, str. 1—24.

Spisovatel podává řadu velmi pozoruhodných a duchaplých příspěvků ku kritice textu Alkmanova Partheneia otisklého v Bergkově sbírce Poetae lyr. Graeci, dil III⁴ str. 23 nn. Příspěvky ty mají tím větší cenu, že Blass v březnu r. 1884 znova prozkoumal pařížský papyrus obsahující ono Partheneion Alkmanovo. Na str. 19—22 otiskl text onoho papyru s doplňky Blassovými.

L. Schwabe: Iuvenal's Geburtsjahr, str. 25—29.

L. Friedländer soudil nejprve v programu: De Iuvenalis vitae temporibus, Kralovec 1875, a pak i jinde, že Iuvenal narodil se r. 820 abUC = 67 po Kr., uváděje za důvod místo Iuvenalovo XIII, 16 a 17: stupet haec qui iam post terga reliquit sexaginta annos Fonteio consule natus (Fonteius byl konsul roku 67). Friedländer soudí, že Iuvenal slovy témito míní sama sebe, a Lehrs s ním souhlasí. Schwabe právem toto mínění zavrhuje a vztahuje slova Iuvenalova na Calvina, k němuž se básník satirou třináctou obráci.

E. Wellmann: Codex Hamilton 329 (Galenos), str. 30—37.

Rukopis tento (H) pocházející ze sbírky Hamiltonovy jest nyní v Berlíně a obsahuje spis Galenův *Περὶ τῶν Ἰππονόρατος καὶ Πλέτωνος δογμάτων*. Wellmann podává nejprve důkladný popis rukopisu, vykládá o poměru jeho k ostatním dosud známým rukopisům a soudí, že pro kritiku spisu Galenova má cenu značnou. Na důkaz toho uvádí celou řadu pozoruhodných čtení, jež rukopis podává. Dle písma pochází rukopis ze století patnáctého.

H. Nissen: Ueber Tempel-Orientirung, str. 38—65.

Spisovatel zmiňuje se nejprve o obřadech, za kterých u Aigyptanů chrámy byly svěceny, jak osa chrámu stanovena, čili,

jak zněl technický výraz, „provaz byl natažen“, uváděje hojné doklady z nápisů aigyptských. Obširný výklad o směru, kterým chrámy aigyptské byly stavěny, a principech, kterými směr ten byl stanoven. Nissen vypočítává mathematicky osu chrámovou dle pravidla, že osa chrámová může v průřezu podélném a příčném odpovídati jak azimuthu hvězdy se severní (+) deklinací, tak azimuthu hvězdy s jižní (—) deklinací. Pro severní deklinaci platí pravidlo, že $\sin \delta = \cos \varphi \cos \alpha$, pro jižní deklinaci pravidlo, že $-\sin \delta = \cos \varphi \sin \alpha$. Dle toho vypočítává Nissen osu chrámovou u těchto aigyptských chrámů: chrámu Amona v Karnaku, Amona-Chnum v Kasr-Kárún, Hathory v městě Dendera, boha Horus v Edfu, boha Osiris v Abydu, boha Arhes v městě Tuka, bohyň Neit v Esne, boha Chnum tamže, boha Sebak-Ra v Ombos a boha Montu v Ermentu. Z 21 chrámů, které Nissen vypočítává, jsou 4 obráceny k slunovratu, 2 k Siriu, 2 ku Canopu, 2 k Arkturu, 1 k Orionu, 3 ku hvězdě Antares, 3 k Regulu, 2 ku hvězdě Fomalhaut, 2 ku Ofiuchu. Na konec podává Nissen některé všeobecné poznámky.

Erwin Rohde: Zu Apuleius, str. 66—113.

Zajímavé příspěvky k poznání života Apuleiova. Rohde zkoumá nejprve zprávy starých spisovatelů a dochází k resultátu, že Apuleius narodil se asi r. 124. v Madauře, studoval jakožto puer v Karthagu asi do 19. nebo 20. roku svého života. Pak odebral se asi r. 143. na cesty studijní, zdržoval se déle v Athenách, kde seznámil se důvěrně s Pontianem, synem pozdější choti své Pudentilly. Cesty a studie své ukončil asi r. 151. Okolo r. 155. vrátil se do Afriky, r. 156. přišel do afrického města Oea. Mezi r. 151—155 dlel v Římě a zde složil své Proměny. Výklad o poměru reka románu tohoto, Lucia, k Apuleiovi. V prvních deseti knihách Promén jest rekem románu Lucius, osoba fingovaná, v poslední knize (XI.) skrývá se patrně v osobě Luciově Apuleius sám. Dále dokazuje Rohde, že Metamorfosy jsou prvním dílem Apuleiovým a že spadají v mládí jeho. Tomu nasvědčuje sloh, pak místy frivolní obsah románu, jenž lépe hodí se pro mladého spisovatele než pro slavného filosofa, za nějž Apuleius později byl pokládán, konečně nikde v románu tom nepozorujeme směru filosofického, hloubavého, jemuž Apuleius později tak horlivě holdoval, nýbrž spíše čirý pietismus. Rohde vyvraci dále mínění Bosschovo, že Metamorfosy napsány byly teprve po Apologii, jelikož by byli žalobníci Apuleiovi mohli uvésti Proměny za důvod Apuleiova čarodějství. Rohde soudí, že snad žalobci spisu toho neznali, jelikož vyšel v Římě, nebo že nemohli jej uvésti na prospěch své obžaloby, ježto celý román jest spíše humoristický, nikoli vážný. Konečně možno jest také, že žalobci uvedli Metamorfosy za důvod svého tvrzení, že však Apuleius zůmyslně v obhajovací řeči své (Apologii) se o tom nezmiňuje. — Zá-

kladem románu Apuleiova byl spis Lukia z Patrai: *Μεταμορφώσεις*. Tatáž dobrodružství, která ve spise Lukiové vážně jako skutečná událost byla vyložena, vypravuje způsobem humoristickým skladatel spisu *Λούκιος ἡ Ὀνος*. Spis ten byl Lukianovi při-čítán, dle mínění Rohde-ova neprávem. Apuleius vzal si za základ spisek *Λούκιος ἡ Ὀνος*. Podobnou „historii“, jakou Lukios a skladatel spisku svrchu zmíněného spracovali, vykládal ve středo-věku Johannes Praetorius ve spise: *Newe Weltbeschreibung*, Děvin 1667, str. 452 nn. Ostatně již mezi pohádkami tisíci a jedné noci jest báchorka podobného obsahu (srov. *Cabinet des fées*, XI, 36—62), která má velikou podobnost se spiskem *Λούκιος ἡ Ὀνος*, rovněž u Mongolů (Siddhi-Kür str. 65 vydání Jülgova), u Němců (Grimm K. M. 122²) a u Čechů (*Zeitschr. für deutsche Mythologie*, II, 447). — Na str. 95—113 podává Rohde řadu příspěvků kritických k Apuleiovým Proměnám, Apologii a Florida.

Friedrich Koepp: *Ueber die Galaterkriege der Attaliden*, str. 114—132.

Roku 240. před Kr. porazil Attalos nu řece Kaiku kmen galatský Tolistoagiů. Tentýž kmen spojený s Antiochem porazil Attalos r. 239. u chrámu Afrodyty (Afrodision) před městem Pergamem (nápis otištěný v *Corpus inscr. Graec.* II, 3536 vzta-huje se k této bitvě). Pak snad ještě jednou porazil Attalos Antiocha a Galaty a sice v hellespontské Frygii, kamž Antiochos ustupoval, chtěje se spojiti s králem bithynským Ziaelas zvaným, jenž byl jeho tchánem. Konečně vypudil Atallos Antiocha úplně z Malé Asie. Okolo r. 230. znovu vzplanul boj mezi Antiochem a Atallem, bitva svedena v Karii. Později Galatové, jak praví Livius 38, 16, usadili se u řeky Halys. Eumenes II. vedl dvě války s Galaty, jednu před r. 168., v niž byl vůdce Tolistoagiů a pak všech Galatů Ortiagon poražen a Galatové musili uznati nadvládu krále pergamského; druhou r. 168., kdy se všichni Galatové proti Eumenovi vzbouřili. Koepp vypisuje velmi jasně a důkladně průběh tohoto boje, jenž skončil asi roku 166. mírem, jímž Eumenes uznal samostatnost Galatů. Od té doby pokoušel se Eumenes marně Galaty znova si podrobiti. Na oslavu vítězství svých nad Galaty vystavěl Eumenes II. na akropoli pergamské slavný onen oltář Diovi a Atheně; obrazem gigantomachie chtěl Eumenes symbolicky oslaviti vítězství svá dobytá nad Ortia-gonem.

W. Deecke: *Zur Entzifferung der messapsischen Inschriften*, str. 133—144.

Deecke zkoumá osmírádkový messapský nápis nalezený okolo r. 1525. u Vaste, starého Basta, v Iapygii mezi Veretum a Castra Minervae. První publikoval tento nápis Galateus ve spise: *De situ Iapygiae*, Basilej 1558. Text nápisu zní dle Mommsena: *Unteritalische Dialekte*, IV, str. 52 nn. takto:

1. klohisisθ otoriamartapidogas tei basta
2. veinaŋ aranindaranθoavas tis taboos
3. χonedenas· daxtassivaanetosinditrigonoχo
4. astaboos· χonetθi hidazimaihi beilihi
5. inθireχχorixoa kazareihīχonetθihiotecihiθi
6. dazohonnihiinθivas· tima
7. daxtaskraθvhehihiinθiardannoapollonnihiia
8. imarnaihi ·

Deecke odděluje jednotlivá slova od sebe a vykládá je pak.

Nápis zní v českém překladě takto: Slyš každý! Thotoria, dcera Martapidoxe, prodává (městu) Bastě tento pozemek. (Kraj) Darantha, rukojmě Staboa Chonedona (a) Dazet Sivanetasa, dále (kraj) Trigonochoa Staboa Chonetiesa (a) Dazima Beileiesa; dále (kraj) Rechchorichoa Kazareies Chonetiesa (a) Otoeies (?) Dazohoniesa; dále rukojmě Maesa (?) . . . (a) Dazet Krath (eh) eiesa; dále (kraj) Ardannoa Pollonies A (?) imarnasa.

Bruno Nake: Zu Sophokles' König Oidipus, str. 145—148. Oid. Tyr. vv. 328, 329 píše Nake: πάντες γὰρ οὐ φρονεῖται· ἔγω δὲ οὐ μή ποτε | σαφῶς ἀνείπω, μή τά σ' ἐνηρήνω κακά (rukopisně: τέλιμον ὡς ἀν εἰπώ), v. 1447: τῆς μὲν κατ' οἰκους, αὐτὸς δὲ τὸ λέσχη, τάφον . . . (vulg. οἰκους αὐτός), konečně ve vv. 1510 nn. vykládá Nake výraz εὐχεσθέ μοι: modlete se mně (dat- ethicus) a verš 1513. vztahuje k dcerám Oidipovým: modlete se mně, byste žily, kde vám lze, ale šťastněji než otec váš.

R. Muenzel: Antisthenis fragmentum, str. 148.

Nový dosud neznámý zlomek Antisthenův jest ve výtazích z Proklových scholií k Plat. Kratylu ed. Boissonade c. 37.

F. B. (= Franz Buecheler): Nävius' bellum Punicum bei den Grammatikern, str. 148—150.

Naeviovo bellum Punicum rozdělil grammatik Octavius Lampařio v 7 knih, Naevius sám však napsal celou báseň jako jedinou knihu. Grammatikové z dob republiky citují ještě báseň Naeviovu jako jedinou knihu, grammatikové z dob císařských znají již rozdělení v sedm knih. Před Varronem komentovali Naeviovo epos již jakýsi Cornelius a jakýsi Vergilius. Známý výraz Naeviūv: bos luca vyložil Cornelius: bos Libyca (!), Vergilius: bos Lucana, Varro vykládal lucas ab luce, tedy bos luca = βοῦς λευκή, svr. Horatiovo: sive elephans albus volgi converteret ora.

Emanuel Hoffmann: Zu Ovid's Ibis v. 447 f, str. 150—153.

Spisovatel soudí, že místo Ovidiovo Ibis v. 447: „quibus exiguo est volucris devota libello“ vztahuje se na báseň Vergiliovi přičítanou Ciris; Ibis v. 448: „corpora proiecta quae sua purgat aqua“ srovnává s Ciris v. 516: „et multum late dispersit in aequora rorem.“

L. Traube podává na stranách 153—155 příspěvky ku kritice Demetria kynika, Flora I, 8, kde navrhuje Traube čísti corvo

alite místo rukopisného *sacra alite*, a Grania Liciniana str. 32, 18 nn. vyd. bonnského.

J. van der Vliet: Coniectanea, str. 155—156.

Vliet navrhuje u Petronia Sat. str. 71. v. 35 ed. Bücheler² čísti: si gratiam te adlegato moliebantur místo rukopisného: si gratiam a legato moliebantur. Minucius Felix Octavius c. 6: timere quam nosse familiares místo ruk. familiarius, ibid. cap. 28: quod nec aetas potest pati <nisi> molior, nec cogi servitus <nisi> durior a o něco výše tacent místo tacerent.

G. Busolt: Zur Schlacht bei Himera, str. 156—160.

Zajímavé líčení průběhu bitvy u Himery na základě zpráv spisovatelů řeckých.

Theodor Aufrecht: *δύνυμι*, str. 160.

\vee *ομι* (resp. *ομοι*) odpovídá v sanskrítě am, srovn. amishva — přísahej (Taittiviya S. II 3, 5, 1), sam amire (= *συνώμοσαν*), sam amanta (slibovali, slibují, Catapatha Br. III 4, 12, 3). Prvotní význam tohoto \vee byl snad: tvrdým býti, transitivně: tvrdým činiti. Sem patří řecké *ωμός* a j.

H. Vysoký.

Hermes. Zeitschrift für classische Philologie. Herausgegeben von Georg Kaibel und Carl Robert. 20. svazek, sešit 1. 1885.

W. Dittenberger: Die eleusinischen Keryken, str. 1—40.

Důkladná studie o starém slavném rodu eleusinském *Kῆρυκες*, jenž odvozoval původ svůj od Herma a Hersy, dcery Kekropovy. Prapůvodce rodu toho slul *Kῆρυξ*, z rodu toho pocházeli ku př. Herodes Atticus, pozdější historik řecký Dexippus a j. Spisovatel jedná nejprve o korporativním složení a správě rodu toho, o úřadech a hromadných schůzích jeho v Eleusině, v domě zvaném *Kηρύκων οἶκος*, podává dále obšírný výklad o účastenství, jaké měli Kerykové na kultu eleusinských bohyní, byli totiž z rodu jich voleni *δασδοῦχος*, *κῆρυξ* a *ὁ ἐπὶ βωμῷ, ἵεροφάντης* pak volen byl z rodu Eumolpidů. Výklad o těchto úřadech, o správě jich doživotní a dědičnosti v jednotlivých rodinách, o jiných úřadech kněžských (ku př. o úřadě kněze zvaného *ἱερεὺς παναγής*) a o pomocnících kněží v Eleusině (*κῆρυκες, σπουδοφόροι, μάγειροι*), o úřadnících státních majících dozor nad mysteriemi, o postavení rodu *Kῆρυκες* ku státnímu životu athenskému.

Ludwig von Sybel: Toxaris, str. 41—55.

V důmyslném tomto pojednání zkoumá Sybel nejprve různá mínění o Skythovi Toxaridovi a ukazuje, že nutno rozeznávat tři osobnosti tohoto jména: Alkona, heroa-lékaře (*ἥρως λαργός*) známého z Demosthena a cizího lékaře (*ἔρεος λαργός*) přijímá Toxaris známého z Lukiana a že nesmíme je vzájemně konfundovat. Pak zkoumá vypravování Lukianovo o Toxaridovi a dovozuje, že osobnost Toxaridova jest pouhá smýšlenka Lukianova, jak ostatně již Paucker tvrdil, vypravování o kultu Toxaridově, jeho zjevení

se a rada týkající se odvrácení moru, vše že jest legendou vtipnou a částečně ironickou. Výklad o soše Toxaridově, kterou Lukian v dialogu Skythes popisuje, a méně archaeologů o ní. Sybel dokazuje důmyslně, že socha, kterou Lukian popisuje, jest relief nalezený na hřbitově před Dipylem (srovn. Revue archéol. 1864, str. 361, pl. 12).

H. Nohl: Die Wolfenbütteler Handschriften der IV. und V. Rede gegen Verres, str. 56—61.

Nohl souhlasí s méněm Halmovým, že cod. Regius Parisinus byl pramenem rukopisů Wolfenbüttelských a podává na důkaz toho mnohé chyby, mezery a korrekturny, které mají Regius a Guelferbytani (hlavně G 3) společny.

Ulrich v. Wilamowitz-Möllendorff: Ein altattisches Epigramm, str. 62—70.

Příspěvky kritické a exegetické k epigrammu Anth. Palat. XIII, 28, jenž byl skutečným nápisem na trojnoži v Athenách zasvěcené. Ve v. 7. čte Wilamowitz místo *Δωρίοις Δωρίαν* sc. *δύα*; podává některé příspěvky exegetické, poslední verš korriguje poněkud libovolně: *Θεού θ' ἔκατι θῆκαν λοστεφάνων τε Μοισᾶν*. Složen byl epigramm ten mezi bitvou u Marathonu a Salaminy. Právem popírá spisovatel, že by byl skladatelem epigrammu toho Simonides nebo Bakchylides.

G. Faltin: Der Einbruch Hannibals in Etrurien, str. 71—90.

Faltin probírá události válečné na počátku r. 217. před Kr. a dovozuje, že výklad Polybiův ve 3. knize díla jeho jest ve přičině znalosti chorografické chatrny. F. věří zprávě Liviově XXI, 58, že Hannibal hned časně, jak se objevily první stopy jara, pokusil se Apennin přejít, že mu však v tom zabránilo bouřlivé počasí. Bažiny, o nichž zmiňuje se Polybios III, 78, 6, vykládáje, že vojsko punské se jimi 4 dni a 3 noci brodilo, hledati sluší dle Livia XXII, 2, 2 na Arnu, mezi horami u Pisy a M. Albano. Následuje množství duchaplných poznámek, na př. že nutno předpokládati ještě jedno městečko Faesula na blízku Fojana, důmyslně vyložen směr, kterým Hannibal do Etrurie táhl: prošel průsmykem u Pontremoli až do Luccy, pak táhl jihovýchodně bažinami do údolí Elsy a přes Sienu do Fojano.

Otto Richter: Insula, str. 91—100.

Význam slova insula, o který se v tomto pojednání jedná (totiž: stavební obvod domu úplně oddělený od jiných domů), podává Festus p. 111 Müller. Srovn. též Varro de l. l. V, 22. Později význam slova insula přešel na subst. vicus, insula později = domus, aedes, hlavně pak znamená insula dům nájemný. Proti Jordanovi dokazuje Richter, že výraz insula znamená v pozdějším spisku de regionibus urbis Romae komplex obydli a ne dům a že Jordanův výpočet domů a insul římských jest nesprávný.

Maximilian Mayer: Der Protesilaos des Euripides, str. 101 až 143.

Zajímavé příspěvky k poznání Protesilaia Euripidova. Mayer právem klade váhu na místo Tzetzovo Chiliady II, vv. 759—784.* Rozbor místa toho. Prameny Tzetzovy: Lukian dial. mort. 23 a Filostratos Imag. 415. Narázky na báji o Protesilaovi u jiných spisovatelů. Rozbor výkladu Hyginova fab. 103 a 104. Pěkná rekonstrukce Protesilaia Euripidova. Děj tragoedie odehrával se buď v noci nebo k večeru. Protesilaovi bylo u Euripida dovoleno, na den odejít z podsvětí k choti, ne na tři pouze hodiny, jak jiné zprávy svědčí. Popis neapolského a vatikánského sarkofagu představujících scény z této báje. Báje o Protesilaovi u římských básníků, reminiscence z tragoedie Euripidovy u nich. Exkurs o místě Hyginové fab. 152 a 154.

Theodor Mommsen: Záma, str. 144—156.

Byly dvě Zamy, jedna východnější u Sidi-Amor-Djedidi, druhá západnější u Djiamáa. Zprávy starých spisovatelů o nich. Bojiště slavné bitvy Hannibala se Scipionem hledati jest u západní Zamy a ne u Naraggary, jako dosud bylo obyčejem. Důkaz toho velmi důmyslný.

A. Kirchhoff: Eine altthessalische Grabschrift, str. 157—159.

Opis nápisu, jejž nalezl prof. Fintiklis v Thessalii v místě *Oξούν Καραλάρο*. Popis nápisu toho a rozluštění.

F. Haverfield: Zu Aurelius Victor, str. 159—160.

Některé opravy ku spisu Cohn-ové: Quibus ex fontibus S. Aurelii Victoris . . . capita priora fluxerint.

H. Vysoký.

Neue Jahrbücher für Philologie und Paedagogik.

Herausgegeben unter der verantwortlichen Redaction von Dr. Alf. Fleckeisen und Dr. Hermann Masius. 131. a 132. sv., seš. 1. 1885.

I. Oddělení pro klassickou filologii (red. A. Fleckeisen).

1. Jindřich Gelzer posuzuje na str. 1—7 dílo Ed. Meyera: Geschichte des Alterthums, 1. svazek: Geschichte des Orients bis zur Begründung des Perserreichs, XX a 647 stran velké 8⁰. Kritika velmi přízivná. Právem chválí se neobyčejná sečtělost a důkladná odborná znalost spisovatela.

2. Martin Sorof: Über die ἀπαγωγὴ im attischen Gerichtsverfahren, str. 7—16.

Ἀπαγωγὴ znamenalo odvedení (*ἀπάγειν*) zločince (*κακοῦργος*) při skutku (*ἐπ' αὐτοφέρῳ*) přistiženého před soud jedenácti mužů (*οἱ ἑνδεκατοὶ*). Přiznal-li se vinník, byl usmrcen. Zákon příslušný slul *νόμος κακούργων*. Později odpadla podmínka, že

*) V Tzetzových Chiliadách jsou dosti hojně narázky na tragicky, na př. na Aischyla I, 281; II, 14; III, 933; IV, 982; VII, 338; VIII, 226, 231 nn., 222; X, 730; XII, 805; XIII, 571; na Sofoklea III, 270 nn.; V, 447; VI, 514, 655; VII, 239; X, 299, 580; XII, 490 nn., 575 nn.; na Euripida I, 330, 433, 513; II, 664, 708, 808; III, 259; IV, 964; V, 469; VI, 511, 580, 949; VIII, 314, 316, 460; IX, 976, 979; X, 160; XI, 556; XII, 311, 499; XIII, 532.

musí být zločinec *ἐπ' αὐτοφώρῳ* přistižen, což spisovatel obšírně dokazuje proti Meussové dissertaci: *De ἀπαγωγῆς actione apud Athenienses*, Vratislava 1884. Sorof dokazuje dále, že také u vrahů domácích i přespolních měla *ἀπαγωγὴ* platnost, rovněž u lupičů mořských, cizoložníků, snad i čarodějníků. Také metoikové odvádění byli k poletům, zapomněli-li prostatům svým platiti *μετόλικον*. Když nezaplatili, byli prodáni za otroky.

3. Adolf Römer posuzuje na str. 17—30 dílo Hermanna Schradera: *Porphyrii Quaestionum Homericarum ad Iliadem pertinencium reliquias collegit, disposuit, edidit . . . Fasciculus II.* 1882, str. 181—496. lex. 8. Kritika celkem přiznivá, v některých věcech recensent nesrovnnává se se Schraderem, ku př. pokládá praefaci Porfyriova před excerpty vatikánskými za nepravou. Recensent pak probírá všechny fragmenty vatikánské u výtahu a připojuje k nim svá poznamenání. Na konec podává mínění své o excerptech vatikánských a dokazuje, že jsou excerpty ty pozdějším výtahem z díla Porfyriova.

4. Marcus Zucker: *Homerisches*, str. 30—35.

Výklad Homerova *νῶτα διηνεκέα*, což prý původně znamenovalo dlouhý hřbetní sval, který se dá při sekání zvířete úplně vyjmouti. Tato masitá svalovitá část zadku dávána bohatýrům za odměnu při hostině (*H* 321, § 437 a j.), ježto obsahovala nejchutnější maso.

5. Otto Rossbach: *Xίμαιρα — αἴγες*, str. 35—37.

Báje o chimaire oheň soptící má základ svůj v sopečné povaze horstva v Lykii; že pak soptící hora v představě lidu stala se kozou a z kozy zase netvorem chimairou, to Rossbach vysvětluje tím, že ohnivá tělesa nebeská často byla přirovnávána ke kozám (*αἴγες*). Tak ku př. hvězdy padající nazývá Aristoteles Meteorol. I, 4 *αἴγες*; srov. též Seneca nat. quaest. I, 1, 2.

6. Moriz Schmidt: Zu Antiphon, str. 37—39.

Příspěvky kritické k řeči *κατηγορίᾳ φαρμακείας κατὰ τῆς μητρονιᾶς*, v §. 27. čte Schmidt *οὐδὲ αἰδεσθεῖσ'* místo rukopisného *οὐδὲ δεῖσας*, pak následují menší korrekturny k vydání Jernstedtovu, na konec příspěvky kritické k řeči *περὶ τοῦ χορευτοῦ*.

7. F. L. Lentz: Zu Plutarchos, str. 39—40.

Dva příspěvky kritické a exegetické k životopisu Numovu cap. 9 a 18, jeden k Mariovu cap. 41 (*ἀγανακτοῦντος* místo *πλέον τό*). Dobře vykládá Lentz výraz Plutarchův Numa 18: *νεωτάτην χώραν* o Agyptě tím, že byl Agypt zemí naplavenou (Herodot II, 5).

8. Albert Zimmermann: Zu des Quintus Smyrnaeus Posthomericus, str. 41—58.

Řada pozoruhodných příspěvků kritických a exegetických k básni Quintové. Spisovatel právem zamítá veliké množství mezer (167!), které Koechly stanovil v textu Quintově. Na ně-

kterých místech Zimmermann hájí dobře čtení rukopisné proti změnám navrhovaným, jinde méně je konjekturou lehkou, ku př. 7, 444 *βίην ἔκδυσε* místo rukopisného *βίην εἰσῆγοσε* atd.

9. Adolf Kannengiesser: Memmius im Gedichte des Lucretius, str. 59—64.

Kannengiesser hájí proti Brunsovi mínění své z části již dříve (r. 1882) pronesené, že totiž všechny partie první, druhé a páté knihy básně Lucretiovy, v nichž přichází jméno Memmiovo nebo direktní narážka na něj, jsou pozdějšího původu a že byly z osobních snad přičin v dílo již hotové později vloženy. Kannengiesser probírá dotýčná místa a dokazuje všude pozdější jich původ.

10. Theodor Braune: Zu Terentius, str. 65—68.

K Eunuchovi v. 706 podává Braune pěknou konjekturu: cóncede istuc páulum místo cóncede istuc páululum, v. 709. píše: étiām nunc non crēdis indignis nos inrisás modis, ve v. 996. škrtl Braune druhé dicam, které Bentley doplnil, a čte: dícamne huic au nón? Heauton v. 596. píše Braune: réperisti tibi quód placet an nondum étiām? V komoedii Phormio v. 175. hájí Braune čtení rukopisů: retinére, amare, amittere. Hecyra v. 430. píše: ere, étiām nunc tu hic stás? te equidem exspectó. Pak následují ještě poznamenání k Hecyre v. 664. a Phormionovi v. 736 nn.

11. A. A. Draeger: Zu Tacitus, str. 68.

S místem Tacitovým Ann. III, 58 cur Dialibus id vetitum srovnává Draeger Ovid. Met. V, 273 vetitum est adeo sceleri nihil a XI, 434 nil illis vetitum est.

12. Otto Harnecker: Die Träger des Namens Hermagoras, str. 69—76.

Spisovatel nejprve uvádí místa auktorů řeckých a římských, u nichž jest zmínka o nějakém Hermagorovi. Ze zpráv těch zdá se vyplývat, že byli tři rhetorové toho jména a jeden stoický filosof. Ze tří rhetorů jméno Hermagoras nesoucích vymýtil právem již Piderit toho Hermagora, o kterém se zmiňuje Plutarch Pomp. c. 42, na kterémžto místě navrhoje Harnecker čísti: πρὸς Εὐμαρύότεον ὄγήτορα místo rukopisného πρὸς Εὐμαρύόραν ὄγήτορα. Zbývají tedy již jen dva Hermagorové rhetori, starší a mladší Hermagoras, a filosof Hermagoras. Harnecker zkoumá pak důkladně systém rhetoriky staršího Hermagora a zprávy starých o Hermagorovi rhetorovi a filosofovi a dokazuje duchaplňě, že Hermagoras starší a Hermagoras filosof stoický byla táz osoba.

13. Paul Stengel: Die Sage von der Geburt der Athene und Aphrodite, str. 77—80.

Zajímavá studie mythologická. V básních Homerových neděje se nikde určitá zmínka o matce Atheniné; báje, že Athena zrodila se z hlavy Diovy, Homer nezná a celý ten mythus vůbec jest pozdějšího původu. Stengel soudí, že narážku na matku Atheninu hledat slùší v epithetu Atheny *Τοιτογένεια*, což vykládá: z bohyně mořské zrozená (*τοιτο* — srovn. *Τοιτων*, *Αυφιτοιτην*). Athena

zrodila se z nějaké mořské bohyně a byla u ní v paláci podmořském vychována. Když dospěla v pannu, poslána k otci na Olymp. Analogie uvádí Stengel *E* 201 nn., *S* 397 nn. Pozoruhodno jest, že dle Hesioda jest matkou Atheny Metis a rodice Metidy jsou mořská božství, totiž Okeanos a Tethys. Že Athena byla původně bohyní mořskou, tomu nasvědčuje také báje, že se mohla měnit jako Proteus v různé bytosti (Apollodor I, 3, 6).

Afrodite jest u Homera dcerou Dia a Dione. Dione byla původně chotí Dia; básně Homerovy znají ještě její jméno, význam Dione však stále bledl, jelikož místo její jakožto choti Diovy zaujala Hera. Hesiod (theog. 188 nn.) již vypráví, že Afrodite zrodila se z pěny mořské. Stengel soudí, že zde původní báje o Atheně z moře zrozené (*Tοιτρούνεια*) přenesena byla na Afroditu, ježto jméno matky její (Dione) úplně v zapomenutí vešlo a poněvadž o Atheně byla později báje všeobecně rozšířená, že se zrodila z hlavy Diovy. Proto původ Atheny přenesen na Afroditu. — Hypothesa velmi důmyslná, ale pravdě nepodobná.*)

14. Paul Stengel: Noch einmal die Aigis bei Homeros str. 80.

Stengel uvádí na doklad svého mínění proneseného v Neue Jahrbücher, 1882, str. 518 nn., že aigis u Homera jest štít a ne kůže zvířecí, jak tvrdí Bader v Neue Jahrb. 1878, str. 577 nn., místa Homerova *A* 32 nn. a *E* 738 nn., z nichž ovšem patrno, že si básník představoval *αἰγίς* jako *ἀσπίς*.

II. oddělení: Paedagogika gymnasiální (Red. H. Masius).

1. L. Gerlach: Das Dessauer Philanthropin in seiner Bedeutung für die Reformbestrebungen der Gegenwart, str. 1—20.
 2. H. Schulze: Zur Geschichte der Methode des Geschichtsunterrichts, str. 21—39.
 3. G. Bötticher: Um- und Nachdichtungen mittelhochdeutscher Epen in ihrer Bedeutung für die Schule, str. 30—35.
 4. J. Müller: Der höhere Lehrerstand und der Doctortitel, str. 35—39.
 5. F. Münscher: Über die Lectüre des neuen Testaments in evangelischen Gymnasien, str. 40—45.
- Recenze, zprávy osobní.

H. Vysoký.

Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava. Scripserunt C. G. Cobet, C. M. Francken, H. van Herwerden, S. A. Naber, J. J. Cornelissen, alii. Collegerunt C. G. Cobet, H. W. van der Mey. Nová řada, ročník XIII, 1885, sešit 1.

Časopis tento obsahuje jako dříve pouze příspěvky kritické a exegetické. Do sešitu prvního přispěli:

C. G. Cobet: Ad Galenum, str. 1—14. Herwerden: Herodotea, str. 15—42. C. M. Francken: Ad Ciceronis palimpsestos, str. 43—54. S. A. Naber: Observationes criticae in Herodotum,

*) Srovn. článek Králův: O původním významu bohyně Atheny. Listy filol. a paed. 1883, str. 1—17 a téhož pojednání: Báje o zrození Athénině v tomto sešitě Listů str. 1—40, hlavně str. 40, pozn. 43.

str. 55—81. Herwerden: Monendum de Herodoti editionis meae vol. I, str. 82—83, kde se omlouvá Herwerden, že některé konjektury Naberovy k Herodotovi ve svém vydání omylem buď sobě nebo Cobetovi přičítal, což Herwerden, jak známo, velmi rád činí. K. Schwartz: Ad Lucianum, str. 84—111. K. Schwartz: Ad Dionysii Halicarnassensis Antiquitatum Romanarum librum primum, str. 112—114.

Mimo to menší příspěvky kritické k Diodorovi podal redaktor H. van der Mey na str. 42, 54 a 111.

H. Vysoký.

Žurnal ministerstva narodnago prosvěščenija 1885, leden až březen: sešit 1.: Blagověščenskij: Sedmaja satira Juvenala str. 35—76 (překlad sedmě satiry Juvenalovy s úvodem historickým a obširnými poznámkami); sešit 1—3: Zělinskij: O dorijskom i ionijskom stiljach v drevněj attičeskoy komedii. (Obšírné pojednání, jehož obsah přeneseme až po jeho ukončení).

J. K.

První čítanka francouzská pro reálky a reálná gymnasia českoslovanská. Sestavil a slovníčkem opatřil Vilém Appelt, professor na c. k. střední škole v Litomyšli. Druhé opravené vydání. V Praze 1885. Nakladatel A. Storch syn, knihkupec. Str. 324. + 4.

Nesnadno-li pronéstí předem rozhodný soud o knize školní, jest tím nesnadněji vysloviti se o čítance, dokud delším užíváním neseznaly se do podrobna přednosti nebo vady její. Takové posudky aprioristické, ku schválení učebnic žádané, nemohou mítí váhy absolutní. Jestliže však učitel po leta knihou ve škole svědomitě se zabýval, zasvětiv se do všech stránek jejích, může pak o ní dátí úsudek náležitý; o druhém vydání souditi může vždycky lépe a jistěji než o prvním.

První čítanka francouzská, prof. Appeltem před osmi lety pro střední školy české sestavená, potkala se s rozhodným úspěchem, k němuž nepomohla jí pouze ta okolnost, že byla u nás druhu svého první, nýbrž hlavně to, že byla dobrá jsouc obsahem i formou přiměřena oněm třídám realním, pro které byla určena. Proto došla ihned obecného schválení od ministerstva vyučování, a když celý náklad znenáhla se rozebral, dočkala se nyní vydání druhého, opraveného a rozmoženého dle potřeb delším užíváním knih poznaných a na základě posudků i autokritiky tak, že lze očekávat s jistotou, že schválena bude opět za knihu učebnou. Zaslhuje toho právem.

Nejen že úprava jest ještě sličnější nežli při vydání prvním, že zmizely téměř úplně dřívější dosti četné chyby tiskové (vyznačen teď z předu jediný omyl tiskový, ač našli jsme i jiné, na př. na str. 151. 19. britanique, i v obsahu tak tištěno; str.

161. 8. D'Aguesseau místo správného v obsahu Aguesseau; na str. 200 ř. 6. sh. des tous), že doplněny ve slovníčku pominuté poprvé významy — ač ne vždy dosti přesně, na př. barrière a charger ve čl. X. 23 nelze překládati ni „zábradlím“ ni „naložiti“, nýbrž závadou, závějí a tižiti; rčení c'en est fait z též básně ve slovníčku pod faire ani nyní ještě nepoznamenáno; — zkrátka, že opravena jsou všeliká předešlá nedopatření formalná: ale i v obsahu samém učiněny jsou žádoucí, výhodné a podstatné změny jednak vypuštěním a vymýtěním některých článků, jednak přijetím nových a konečně připojením potřebných a dříve namnoze tak citelně pohřešovaných vysvětljení.

Starých článků vypuštěno jest 11; nových za ně nacházíme čtyřikrát tolik a sice: v odd. I. (vypravování) 2: Charlemagne a Antoine, za něž vřazeny: François Ier, empereur d'Autriche a Ségurovo Le quiproquo; v odd. V. (čtení ze zeměpisu) 4: Les Boschimens, Le Japon et les Japonais, Une tempête dans les mers des Indes, Histoire de quatre matelots russes, za něž přijato nových 6: Le Danube (od On. Reclusa), Prague, Mines de sel de Pologne, Habitations des Islandais, Description de l'ancienne Phénicie (z Fénelonova Telemacha), Le Meschacebé; v odd. VI. (čtení z přírodopisu a přírodozpytu) 1: Attachement de la poule pour ses poussins, což nahrazeno Buffonovým článkem La fauvette; mimo to přidány 4 velmi zajímavé stati moderní: Application de la vapeur, Chemins de fer, Ponts suspendus, Le son; v odd. VII. (čtení mravoučné) 2: A grand bon marché atd. a Utilité de l'étude d'une langue étrangère, za něž přistoupily 4 nové: Choix des lectures, Choix des camarades et des amis, L'amour de son état, La vraie politesse; v odd. VIII. (rozmluvy) nahrazeno rozkošné, ač trochu již otřepané dramatické dílko Berquinovo (La vanité punie) jedním z Fénelonových Dialogů (Socrate et Alcibiade), místa pak tím získaného užito k doplnění odd. IX. (listy) písemnostmi a zvláště důležitou korrespondencí obchodní (15 nových čísel), jakož i novým „lístkem zvacím“ (č. 3.); v odd. X. (básně) zmizela jediná Halévyho Naděje, v níž sotva by kdo byl našel původní prý myšlenku Kollárovu, kdyby nebylo pod ní vytištěno bývalo: Imité de Jean Kollár; za to přidáno 12 nových básní na mnoze rázu elegického, ale ani jedna té lehkosti a tklivosti, jakou vyniká Martinovo Zlaté ptáče (*L'oiseau d'or*) nebo Listek (La feuille) Arnaultův, jichžto zde neradi pohřešujeme.

Většině článků vypuštěných dostalo se náhrady cennější, zejména v oddilech V, VI, VII; nicméně zdá se nám, že zábavná črta z povahy Karla Velikého dobré by obstála vedle Františka I. a zajímavý článek o Japonsku že byl poučnější nežli fénická fantasia Fénelonova.

Ve čtení dějepisném (odd. IV.), kde toliko ve čl. La Gymnastique chez les anciens Grecs (č. 4.) vymýtěno nevhodné místo

o ženách, což mohlo se dobře státi též s Xantippou v Sokratovi (č. 3.), zůstalo jinak vše při starém, ač na př. La peste de Florence a Prise de la Bastille lépe bylo nahraditi kusem historie domácí, zastoupené tu jediným článkem Le Turcs devant Vienne (č. 8.), který jest přeložen z němčiny a mimo to podán šířejí v Appeltově druhé čítance francouzské.

V popisech (odd. III.) zůstal 1. článek ukončen jako v 1. vydání, podivně dojímajícím „etc.“ Při tom budíž podotčeno, že celý ten oddíl lépe by se hodil snad po čtení přírodopisnému, jako zase odd. II. (bajky), jehož první články jsou z celé knihy nejsnadnější, tak že jimi z pravidla se počínává, přiměřenější by se četl hned na počátku před „vypravováním“. Změna taková by nijak nebyla obtíží nebo závadou, poněvadž po proměnách článků jednotlivých nebude již vůbec možno užívati vedlé sebe vydání 1. a 2. zároveň.

Chválití jest, že původ článků, pokud jest poznámenán, uvádí se netoliko v obsahu, jako dříve, nýbrž také vždy hned v textu pod nadpisem. Pouze při Lessingových bajkách (II. 15—17) nejmíne se tentokrát nikde ani spisovatel ani překladatel Boulleville, zajisté jenom z nedopatréní. Ostatně myslíme, že by nebyly na újmu již této První čítance kratinké zprávy biografické o spisovatelích francouzských po vzoru čítanky druhé.

Mimo novou úpravu textu jest další důležitou opravou nálezitý počet případných vysvětlení, jejichžto potřeba jevíla se již od 1. vydání a jejichžto poměrný nedostatkem trpěly dosud obě francouzské čítanky Appeltovy. Spočívá právě v případných poznámkách vedle výběru článkův a sestavení slovníčku, u nás ještě stále tak potřebného, největší a nejzáslužnější kus práce čítankářské. I po této stránce dostál nyní p. sestavovatel rádně svému úkolu přičiniv, kde toho potřeba, vysvětlení francouzská, stručná i úplná zároveň, čímž učitelům i žákům práce značně se usnadnila. Toliky bychom si dovolili poznámenati, že by vedlé důkladních poznámek věcných byla žádoucí též hojnější vysvětlení gramatická, na př. při osát (str. 59 ř. 6. zd.), stojícím nepravidelně po praes. je ne présumé pas, nebo při une nouvelle (str. 104 ř. 8. zd.), aby nepokládal nikdo mylně toto adj. zde za subst.; podobně v přijaté nově básni V. Huga z Listů podzimních (str. 238 č. 30): les jours, pas du temps (v. 4.), kdež velmi básnický pas (kroky) jest substantivou opposicí k jours; s'iront rajeunissant (v. 11.), což stojí velmi neobyčejně místo iron se rajeunissant celé jsouc nad to zvláštním opisným futurem slovesa rajeunir. Také výslovnost pokaždé v choulostivějších případech poznámenati nebylo by na škodu, na př. na str. 231 v. 12. sh. de plus, kdež musí se vysloviti *s i* přes to, že tim ruší se rým (t. zv. „pro oko“) s předchozím éperdus.

Shrneme-li na konec vše, můžeme s dobrým svědomím říci, že prof. Appelt hleděl zdokonaliti knihu svou každým směrem

po stránce věcné i formalné a že, byť sem tam ještě bylo vytýkat některou maličkost, uznati se musí bez odporu, že druhé vydání daleko předčí nad první; zkrátka, bylo-li již prvé vydání První francouzské čítanky páně Appeltovy dobré, druhé jest velmi dobré.

Č. Ibl.

Rukovět konversace česko-francouzské a slovníček soustavný. Sestavil Frant. Šubrt, prof. c. k. vyšších realních škol v Karlíně. V Praze 1885. Nakladatel A. Storch syn. (Str. 200, za 1 zl. 30 kr. váz.).

Konečně máme knihu, která je s to, aby nahradila nám právem tak oblíbené dílo Ploetzovo „Vocabulaire Systématique.“ P. spisovatel užív četných podobného směru děl cizojazyčných i prací domácích, z nichžto jmeneje v předmluvě „nezapomenutelný Komenského Orbis pictus, záslužné Kosinovy Francouzské rozmluvy školní, oblíbené Schulzovy Rozmluvy Čecha s Němcem“, šel nicméně v uspořádání bohaté látky cestou svou a sice rozhodně cestou dobrou; nepodav ani příliš mnoho ani příliš málo ze šírého oboru pojmu konversačních drží se zlaté střední míry.

Obsah rozdělen jest vhodným postupem na těchto 18 záhlaví: Jazyk, škola, čtení, psaní a kreslení, počítání, dějepis, zeměpis, přírodopis, fysika a chemie, hvězdárství, náboženství, rodina, člověk (duch, tělo, vady, ctnosti), den (zaměstnání denní), počasí, jídlo a pití, oděv, nábytek, dům, město, hlavní město (dvůr, parlament, vojsko), řemesla a obchod s učenými živnostmi, venkov, společnost, cestování, hry a zábavy; k závěrku přidáno do 70ti přísloví francouzských a případných českých, ve kterémžto posledním kousku práce jeví se s dostatek obou řečí znalec nevšední.

V rozvržení samém zračí se již hodný kus práce myšlenkové a sice namnoze práce původní; nepřejal p. spisovatel rozdělení toho plné a cele ze žádného díla podobného, pokud aspoň nám jsou známa. Možná sice, že by se tu leccos dalo stejně vhodně ne-li vhodněji roztrídit jinak, malířství na př. oddělil by snad jiný od školního kreslení a přidružil je spíše učeným živnostem nebo zcela samostatnému oddílu umění přidada též pohrešované zde sochařství a básnictví a do her a zábav zařaděnou hudbu; hvězdárství rovněž snad by někdo raději spojil s dobou (místo „dne“) pod nové záhlaví vesmír a p. Leč věc ta jesti rázu celkem podřízeného a na výtku knize nestačí. Spiše bylo by vytýkat methodickému sestavení knihy, že hovor obecný položen v každém odstavci před slovníček a ne naopak jednotlivé významy před hovor souvislý. Avšak p. spisovatel zase může říci: metoda jest dvojí; synthetická nezdá se mi tak přiměřenou vyššimu stupni učení linguistického, jakým jest navedení k cizojazyčné konversaci, také linguisticko-učebné časopisy německé

přidržují se vesměs methody v podstatě analytické, proč neměl bych se jí držet též já? Pravda, jenom se nesmí zapomínati, že k rozmluvě v první řadě potřebí významů, slov jednotlivých, z nichž, kdo pravidel mluvnických je znalý, sestaví si jakž takž věty sám, ve vzorných pak příkladech knížky konversační má spolehlivý korrektiv, který jej vede a řídí dále. Přijat-li do rukověti konversace soustavný slovníček čili základ rozmluvy, sluší jej dátí též na místo základní cíli první; pak přicházejí mluvnická pravidla, jimiž konversační knížka se neobírá podávajíc hned výsledek obého toho učení základního, t. j. živé příklady mluvy provanuté obsahovým i formalným duchem jazykovým. Arci ani z tohoto sestavení knihy nevezjde tomu, kdo jí užívá, velké nepohodlí, ví-li již, kde mu hledati významy, kde větné jich probíráni. Hlavní jest, že oboje, jak slovníček, tak hovor, nesoucí se pravým duchem vtipné však ani učeně vysoké ani vulgarně nízké konversace francouzské, obsahuje tolik a tak upravené látky jazykové, že kdo nabýv základních vědomostí francouzské řeči nevelikou kuižku propracuje, — a propracuje ji s chutí — nebude již věru znalcem frančtiny povrchním, v každém obecnějším záhadném připadě bude si jist správnou výslovností u slov takových vždy v závorce podanou a rodem substantiv, vštípí si pravá francouzská rčení a zasvětí se zkrátka do urovnáného, přesného, dvorného a vtipného hovoru francouzského. Že by místy větší úplnost slovníčku byla žádoucí, uzná zajisté sám p. spisovatel a doplní na příště na př. u jmen (str. 95) Christine vedle Chré-tienne, Matouš Mathieu a p. Také co se týče vyjádření českého, v němž projevuje se výborný znalec obou jazyků, osvědčivší se již dávno vydanými Gallicismy a nedávno teprve vydávanou Bibliothekou francouzskou, získá každý Čech novou knihu páně Šubrtovou i ve své mateřtině. Že nevyhýbal se p. spisovatel úzkoprse slovům zdomácnělým, jakým jest šuplík a pod., nikdo rozumný nebude mu zajisté vykládati ve zlé. Sem tam však proklouzlo ještě něco nedosti správného, jako: „Na kterých řekách leží Praha a Vídeň?“ (str. 27), „slunce váží vodu“ str. 48, (us. tábne, pije), ale celkem jest i po té stránce dílo toto všeho uznání a doporučení hodno.

Č. Ibl.

A) Bibliothèque française. Pro školu i dům. (Recueil d'oeuvres littéraires et historiques avec des introductions, des remarques et des vocabulaires. Par dr. A. Ricard et Fr. Šubrt, professeurs.) Nakladatel A. Storch, syn.

B) Francouzská bibliotéka. Pořádá dr. Jan Herzer, professor atd. v Praze. Nakladatel Fr. Šimáček.

Chvalitebna jest zajisté snaha spisovatelů našich, pečujících o to, aby všeliké odvětví literatury české vymanilo se z područí

cizího. Jako vítali jsme z té příčiny první česká vydání klassických děl řeckých a římských, určených pro gymnasia naše, tak vítáme tímto rokem obojí bibliotéku česko-francouzskou, mající jeden a týž účel usnadnit jednak žactvu, jednak obecenstvu našemu vůbec četbu zajímavých plodů písemnictví francouzského. Vydáno dosud 6 sešitů a sice A) nákladem Štorchovým 2: Racinova Athalie a Molièrův Lakomec, B) nákladem Šimáčkovým 4: Chateaubriandovy Příhody posledního Abenceraga, Scribův-Delavignův Diplomat, Výbor básní V. Huga, Molièrův Misanthrop.

Na první pohled shledáváme při obou publikacích, že liší se od klassiků řeckých a latinských, pro školy české upravených, tím, že připojen vždy na konci slovníček, jakéhož tam vedle slovníku Lepařova a Vojáčkova ovšem není tak potřebí, jako zde vedle skrovničkého a nedosti spolehlivého lexika Fasterova. Ostatně přidali vydavatelé bibliothék francouzských vokabulář nejen z nouze, ale nejspíše též dle vzoru podobných vydání německých (na př. Klasingových nebo Friedbergových). Úvod literarně historický a vysvětlovací poznámky pod textem jsou společny všem takovýmto vydáním ať zcela či jenom na polo školním. Kdyby pak nelíšila se Francouzská bibliotéka Herzova od Ricardovy-Šubrtovy českou formou úvodu a poznámek, nebylo by mezi nimi hrubě znamenati rozdílu. Rozdíl ten však velmi jest důležitý: není začátečníkovi jedno, napomáhá-li se mu řečí cizí nebo jeho mateřskou; vedečeťší ovšem a víc imponující jakož i přiměřenější intencím osnovy učebné, žádající ve vyšších třídách vysvětlování cizojazyčného při vyučování řeči cizí, jest spůsob, jehož přidržují se pánové Ricard a Šubrt, písíce francouzsky úvod i poznámky (nejsou-li překladem); vábnější však a přitulnější jest roucho domácí, jehož užívá dr. Herzer, čímž snad vysvětliti lze též poněkud rychlejší tuto vydávání.

K tomuto formalnému rozdílu naleží též titul onde více francouzský, zde více český, ač na listě obálkovém různost ta není tak patrná jako na prvních listech vnitřních. Onde jest vlastně název trojí, svrchní polofrancouzský, poločeský, oboji vnitřní pak od onoho i na vzájem různý pouze francouzský; zde kromě všeobecného českého jenom jediný francouzskočeský, na obálce i uvnitř stejný. Ze srovnání toho viděti, oč druhý způsob sice neúplnější, ale oč za to jednodušší. Čím název stručnější, tím zdá se nám za našich dob vhodnější. K tomuto zevnějšímu rozdílu sluší připojiti též úpravu tiskovou, kteráž, ač v obojí publikaci jest pěkná, vyznačuje se zřetelnějším tiskem v bibliotéce Herzerové, kdežto bibliotéka Šubrtova má při poznámkách tisk příliš drobný.

Cena sešitů (30—40 kr.) jest naskrze přiměřená a hledík pečlivé úpravě zajisté levná.

Jdouce od formy ku povaze a obsahu shledáváme, že úvody a poznámky Ricardovy-Šubrtovy jsou celkem věcnější a pří-

padnější, zkrátka cennější nežli v prvých třech sešitech Herzerových; zde přihlíží se v úvodech hlavně k spisovateli povšechně po stránce biograficko-literární, leda že poznamenáno též, zdali a kdy a kým které dílo přeloženo do češtiny; tamto však vedle toho i důležitějším francouzským vydáním děl spisovatelových, zejména pak též k obsahu a rázu díla vybraného, k němuž takto stává se úvod jak náleží přiměřeným, závažným a poučným. Tak na př. úvod k Athalii Racinové obsahuje mimo jiné odstavce též stručnou sice ale velice důležitou nauku o francouzské prosodii, o niž v knihách našich (kromě grammatiky Fialovy) dosud sotva kde čeho se dočeš. Takového poučného, věcného a dílu vybranému přiměřeného úvodu v bibliothéce Herzerové se nedopátráš ani při básních Hugových, ač tam právě ještě více bylo by ho potřebí, nežli při klassických alexandrinech Racinových. V té příčině dobře bude, přidrží-li se spolupracovníci páně Herzerovi raději příkladu Šubrtova.

Také poznámky páně Šubrtovy zdají se nám případnější, rozmyslnější a užitečnější zejména žákům, nežli povrchnější a místy dokonce nevhodné neli nesprávné poznámky Herzerovy. Míra vysvětlivek takových, pokud jsou pouze slovné, arci řídit se bude vždy nejen účelem knihy, nýbrž i subjektivním náhledem vydavatelovým, který rozhoduje též o povaze jejich. Tomu vidí se nejpraktičejším vysvětlením obtížnějších slov, vazeb a míst prostý překlad pod čarou, onomu zdá se lepším omeziti překlad na míru nejskrovnější a potřebu nezbytnou, kde by čtoucí sám stěží naň připadl a vysvětlovati raději známějšími slovy a vazbami francouzskými, ukazovati k odchylným tvarům, výrazům a konstrukcím nyní již neužívaným a jinak moderně vyjadřovaným, odkazovati k vysvětlivkám již podaným a p. Tento jest způsob Šubrtův, onen Herzerův. Oč jest první druhého didaktičejší a vydatnější, ovšem také pracnější a záslužnější, zůstavují na posouzenou všem paedagogům a filologům. Některé příklady na ukázku a dotvrzenou z Lakomce, kde jsou zajisté i francouzským vysvětlovačům krušné oříšky, a z Diplomata, který jest zcela lehkou veselohrou konversační.

Av. I. 2. p. 17. — qui ne sont pas imaginables¹⁾ maintenant on dirait: qu'on ne saurait imaginer. — fort accommodées²⁾ = fort à leur aise, fortunées zámožny; cette locution a vieilli en ce sens; I. 3. p. 19. — maître juré filou²⁾ pane prataškáři; — vraigibier de potence³⁾ šibeničníku; — que je ne l'assomme⁶⁾ = sinon (sice) jste . . . ou: pour que je ne t'assomme pas. p. 21. — des vilains²⁾ gens sales et avares, špinavci; — des ladres³⁾ = très avares, skrblici.

Dipl. I. 5. p. 22. — mon ambassade s'annoce sous les plus heureux auspices⁷⁾ auspicie; předpovídání budoucnosti z oběti nebo z letu ptáků. (Tento historický výklad zde jen mate). —

J'étais seul dans ma chaise de poste⁸⁾ (vůz poštovní) — pošta; — un lourd landau¹⁰⁾ landavák, druh kočárů. (Proč tak zvaných a jakých, nepraví se). — Moi,¹³⁾ pozoruj přerušení vazby. — I. 6. p. 25. — Milan¹⁰⁾ hlavní město Lombardska (kdo by neznal města Milána, věděl by tuším ještě méně o Lombardsku!) II. 7. p. 56 — qui refuserais⁴⁾ dátí košíček (sic!) p. 57. — qu'est-ce que cela lui fait que¹⁾ co mu to udělá (!), aby ...

Vůbec jest pozorovati v pracích sub A) více důkladnosti ve volbě textu, ve spracování úvodů i poznámek; bibl. páně Herzerova honosí se za to výhodnější a oku přijemnější úpravou, jíž bylo by však přáti obsahových předností bibliotéky druhé a sice jak u volbě spisů, tak ve správnosti formalní, v pečlivosti úvodů i v přesnosti poznámek.

Co se týče výběru spisů, nezdá se nám tuto valně šťastným ani v č. 1. ani v č. 3., není ani Chateaubriandův Abenceraag ani Scribovský Diplomat dilem tak vynikajícím, aby zasluhovalo to i ono přednosti před jinými spisy nedíl jiných, ale ani těchto spisovatelů. Bráti mátkou věc ledabylou, snad jen proto, že usnadňuje rychlé vydání knihy, nezdá se nám pravou cestou k získání zásluh trvalých. Ve správnosti formalní jesti si ještě mnohého přáti: ani text fr. není bez závažných chyb tiskových (na př. v Diplom. p. 16. ř. 10. zd.: Les princes, dans ses alliances, consultant rarement leur coeur; V. Hugo p. 64. v. 8 sh. s'été ginent); ani část česká není bezúhonná (na př. tamže 3) tak je m. tak že; p. 10. 5) po tajnu, Abenc. p. 9. 3) po taji p. 6. 12) zapoměl, p. 12. 7) co jsou to za; p. 60. 6) býti *z* (être au-dessus de). Nesprávně jest přeloženo mimo jiné též v Abenc. hned na počátku allait c'embarquer⁴⁾ na loď vstoupil, k čemuž ještě dáno do závorky: Pozoruj opis! Nehledět k následujícimu „pour l'Afrique,“ což by podivně se překládalo s předešlým „na loď vstoupil“ — „do Afriky“, vizme jen co předchází: Boabdil . . . s'arrêta au sommet du mont Padul. De ce lieu élevé ondé couvrait la mer où l'infortuné monarque allait s'emb. pour l'Afrique. Dále se popisuje co ještě bylo viděti s Padulu a jak Boabdil při pohledu tom zaplakal (jakž krátce bylo by přeložiti „se prit“ či vlastně se mit à verser les larmes naproti pozn. 8) se mettre à (inf.) — dátí se do . . . (bezpochyby doplnil by si čtocí: prolévání slz). Tou dobou patrně Boabdil ještě neoplul; loučil se teprvě s říší otců svých posledním pohledem na Granadu, maje odplouti na vždy do Afriky. To právě vysloveno fr. allait s'embarquer hodlal, měl vstoupiti na loď, což celé bylo nejlépe souvisle přeložiti asi tak: S této výšiny viděti bylo moře, po němž měl odplouti do Afriky. — Nesprávné jsou také některé poznámky p. Herzerovy o výslovnosti, na př. V. Hugo str. 29³⁾ chaos, kdež se pravidelně s nevyslovuje (viz fr. slovn. Sachsův); str. 61⁵⁾ cos: čti ko, pro rým, ač obyčejně „kos“ se čte. Nikoli jen obyčejně, nýbrž vůbec čte se

,kos“, kteréžto výslovnosti nemění ani rým, dle časté licence básnické zde jako u všech i nejlepších básníků francouzských pouze na oko se jevíci, jakož na př. hned na str. 60: punit — granit, kdež mélo výslovně poznamenáno býti: čti granit.

Že do poznámek nenáleží prostý překlad slov nijakých obtíží neposkytujících a leda jen do slovníčku patřících, o tom není sporu; praví p. Herzer na obálce 1. sešitu: Poznámky pod řádkem podávat budou: 1. nepravidelnou výslovnost transscripticí českou; 2. překlad míst grammaticky nesnadných, konstrukcí neobvyčejných, slov synonymních, cizích a zastaralých; 3. překlad fráší a tropů, pokud se nekryjí (sic) v obou jazycích, a 4. nutné poznámky věcné. A přece nalézáme hned v 1. seš. na př. p. 9. *diverses¹³⁾* různý, kdežto o stokrát méně známé guimpe (p. 15. ř. 5. zd.) odkázáno do slovníčku, v němž čtoucí hledaje najde ještě nesprávně tištěné guimble náprska; podobně na př. V. Hugo p. 64 flanc⁹⁾ bok, kdežto daleko neznámější algue (p. 65) i s básnickým trépas (p. 64) odkázáno do slovníčku. Upozornění grammatická toho rázu jako v Abenc. svrchu psané Pozoruj opis! nebo p. 49. 2) „proč u Dieu jest člen?“ činí v takovéto ne pouze pro školu určené bibliotéce dojem přímo školácky.

Chvat, s jakým zdá se pracovati p. Herzer, viděti jest jednak i v tom, že k výboru básní Hugových (z Od, Ballad a Zpěvů Východních), trochu přiliš skrovnému, nepřipojen ani seznam podaných ukázek, jednak že mezi pracemi pro první dobu již (dle obálky 1. seš.) připravenými na druhém místě jmenovaný Misanthrop, sice již vyšel (č. 4), ale nikoli od spolupracovníka původně jmenovaného (prof. Paulus), nýbrž od prof. Jursy, jemuž přisouzeny původně práce jiné.

Trváme, že by bylo na prospěch věci, kdyby oba podniky byly splynuly v jediný: důkladnost páne Šubrtova s čilejší lehkostí páne Herzerovou mohly nám spolu podatí jedinou, ale důkladnou i hojnou poznámkovou bibliotéku fr. Má-li však potrvati dve podnik konkurenčení, nechať aspoň rozdroví se úplně: první klasickým již zůstaň, jakož jest ve všem směru svém i na dále, druh modernních se drž, aby nemářila se též práce, jak se stalo př. Lakomci Molièrově.

Č. Ibl.

Opravy.

Na str. 36. ř. 1. shora a na str. 37. ř. 4. shora čti „Völkerpsychologie“ místo „Völkerkunde.“

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

O-pálati, -lám vb. dur. čes. 1. ventilare, vannere, 2. slk. ultro citroque agitare, — rukama, 3. slk. opálati za někým sequi, opálati se huc illuc moveri, 4. fig. ventilare, agitare aliquam rem (e. g. legem), mente agitare, „Práva přihotovena bývají k těm věcem, kteréž častěji v súdích běží a opálají se“. Pr. hor. 70. pv. — nesloženého pálati ventilare se méně užívá, pol. o-pałać, -ła m ventilare, vannere; o-pałka 1. vannus 2. furca Tragreff, opałki pl. = sidla (laquei, tendiculae) do łapania kuropatw, čes. o-pálka vannus, ventilabrum, dluž. wo-pałka, ho-pałka id. — lit. apolkà, apálka vannus, z pol. — Kořen pał, pál. Srodnými zdají se býti: stuém. pol-ōn, bol-ōn, sřném. bol-n, nněm. (dial.) bol-e-n volvere, jacere, jaculari, vibrare; řec. πάλλω na místě πάλιο agito, libro, moveo, vibro, jacio, jaculor, také opálati rukama, πάλος motus, agitatio, vibratio, jactus, πάλη pollē, prosívaná mouka — a jiná; kořen παλ. Stejnokořenné jest slov. plati (z pal-ti) poljem evannare, kt. v.

Opam polab. spero, z dněm.: holld. hop-cn sperarc, hoop naděje spes.

Опаны stslov. značení nejisté „ведь си бысть въ онанио“ Prol.-Mih. 287. dle uvedeného místa jest to nějaká místnost, možná, že sklep nebo zásobnice, tak že by to slovo zaroveň s bulh. ponica cella, stslov. поница id. (z dohadu) pocházelo ze řec. — srov. střec. πανία abundantia, Geog., N. T. řec. střed. πήνειον, u Salmasia πηνίον penus, DC. zásoba, zásobnice; o možno považovati za předsuvku tak, jako v stslov. опаны patina, kteréž se vyskytá vedle паны pelvis.

Opeska, čes. praeputium, Weleš. — o jest předpona — jak se zdá, od zaniklého stat. jména, značícího „pyj penis“, které asi *pesek znělo i bylo stejnokorenné s lat. pēnis z pesnis, řec. πέρος z *πεσος, skr. pasas, n. pyj, řec. πόσ-θη id. také praeputium. v. Пас, pas, kořen, coitum appetere, gignere.

Opietva stčes. velamentum Žalt. Wit. 60. 5. 62. 8. z opietva (‘опатка’), o jest praef. kořen πην: stslov. о-пяти, -пънъ, о-пиннати, -наќ tegere; téhož původu také о-она stslov. aulaeum, velum čes. o-pona.

Оглашь vedle облашь f. stslov. 1. turba, единенна съ опланио - Vost. (cum turbā?), 2. оплашь і облашь laicus, облаши и црквокынцин. Greg.-lab. үерноризцы и облаши; облаша f. mundus, laici, облашьскъ adj. laicus -шский образъ Ber. o jest předpona, p ve slovech uvedených možno považovati za starší nežli b, tak též významy mundus, turba svět, množství, lidstvo za starší než význam laicus světský nebo jeden z lidu. Slova tato by kořenem mohla být ve spojitosti s lot. plaš's adj. latus, extensus, amplus, spatiosus, capax, copiosus, plaši adv. late, per longum et latum, ample, copiose, prolixe, numerose, plaš-ums magnum spatium, copia, multitudo, amplitudo. Stejného původu mohla by také být slov. s-ploh generatim, in universum, s-plohen, s-plošen generalis, universus; rus. с-плошь adv. dense, confertim; sine exceptione; persaepe, с-плошный densus, confertus, compactus, solidus, continuus, сплошная óспа, osýpky v jedno slité, сплошная недѣла týden, ve který každého dne volno jísti masité pokrmy.

О-плеýха i за-плеýха rus. alapa — mohlo by se mysliti, že ta slova jsou ve spojitosti s ucho auris — podobným spůsobem, jako rus. за-ӯшина, čes. zá-ušek nebo lit. perausis alapa s ausis ucho, něm. Ohr-feige s Ohr; pak by ale пле зůstalo nevysvětleným. Ježto v rus. hláska ю = ju někdy v eu rozvedena bývá, na př. обреутокъ na místě обрютокъ flaccus, rugosus (uvedeno Mik. II. 63.) — možno domnivati se, že о-плеýха за-плеýха stojí na místě о-плюха, за-плюха od kmene плюх ze pljus plaudere, crepare, insonare, jenž se také jeví ve slovese плюхáť-ся patschen, in schlammigem Wasser waten, vlastně aquam agitando sonum edere — jemuž by lit. plauksz-u, -éti klatschen, knallen,

mohlo být příbuzné; *k* před *sz* možno považovati za vsuvku. Uváženo buď také, že slov. charv. pljusk a alapa pochází od pljuskati aquam agitando sonum edere, plaudere (manibus), ferire, alapam infligere.

О-плóхъ rus. error, vitium, о-плошáлый, о-плошливый, о-плошный rus. incautus, improvidus, negligens, о-плошка, о-плошность incuria, negligentia, v. Плохій.

О-поравити se vb. charv. srbsk. refici, kmen por; to slovo jest ve spojitosti se stslov. пора vis, rus. dial. порној validus; v. Пора.

Опосун sponsio, e conject. „divojka . . . obárnuta na oposun“ — Stat. - Pol. puella desponsata. - Šaf. Slovo záhadné; zda nestojí chybne na místě *sposun, souvisíc s lat. sponsio, -onis zasnoubení, vlask. sposo, sposa zasnoubený, -ná? Možná, že v některém nářečí vlask. se nachází také subst. *sposione zasnoubení, z něhož by *sposun utvořeno býti mohlo.

Опрат, f. čes. oprata, mor. slk. — dim. oprátka a) versoria, funis versorius Leitseil „tvrdými opratmi kůň stahnutý duris adstrictus fasciis“ Jel. Petr. b) funis, restis, funiculus, opratník = opratní kůň, kůň na oprati vedený; *o* jest předpona, kmen prat; místy se také slyší obrat f. versoria, kteréž možno považovati za pouhou obměnu pravidelného oprat. Tento vedlejší tvar obrat byl však bezpochyby původem, že Jungm. ve slovníku sestavoval slova tu uvedená s rus. о-брать ohlav (kořen rus. brot, stslov. врът- v. О-врътни) i s obráttiti vertere, kteréž stojí místo об-vráttiti, jehož koř. stslov. jest врът, čes. vrt. — Kmen prat značil prvotně vésti, voditi ducere, pak také provázeti comitari: stsrb. пратити, slov. charv. srbsk. pratiti comitari.

Опред, m. opreza f. slov. providentia cautio, oprez, m. charv. srbsk. circumspectio, biti na oprezu cavere sibi: na oprezu kao zec (jako zajíc), oprezovati, -zujem slov. cunctari, vlastně: cautum, providum esse, o předpona, prez ze prez kmen, stslov. праз: на-празати intendere, kořen праg tendere, kt. v.

Оптомъ, psáno také óбтомъ, adv. valně, en gros, vlastně jest to instr. sg. zaniklého subst., jehož nom. sg. byl asi *опотъ — s pohybným *o* v koncovce (°опть), kmen op, suffix -ot (-отъ), оптово́й (и обтобо́й) valný, -торг le commerce en gros

valný obchod оптовщикъ le marchand en gros. Slova etymologicky temná; srov. lit. *ap stas* i *ap stūs* adj. *largus*, *copiosus*, *uber*, *ap stas* subst. m. *multitudo*, *ubertas*, *copia*, *ap stūmas* id. *ap* se v těchto slovech nezdá být předložkou, jako na př. *v ap-mainýti* s-měnití, za-měnití, vyměnití, než kmenem, jenž by s rus. kmenem *op* sroden být mohl; svr. také: a) skand. *afa*, f. *sucus*; *plenitas*, *ubertas*, *afl* n. *robur*, *multitudo*, *auxilium*, *acli* m. *potestas*, *a-f-a r* adv. *valde*, *magnopere*, *kmen a-f-*; b) lat. *kmen op-* (sg. jen *op-is*, -*e m*, -*e*), plur. *opes* f. prostředky, moc, jmění, majetnost, hojnost, bohatství, pomoc, *op-s* země co symbol úrody, plodnosti, *op-ulens* i *op-ulentus* mocný, bohatý; c) skr. *ap-nas*, n. *reditus*, *fructus*, *quaestus*, *facultates*, *bona* (PW. I. 313).

О-ПАСНІТЬ, -ЧІЖ stsl. a) *mutari*, *de vultu*, *facie*, *proprie pallescere*, *evanescere*, *de visu*, **ОПАСНІТЬ АНЦЕМЬ** Pat.-Mih. 52. **ЛІЦЕ ОПАСНІТЬ КАЙНОКО** Man.-Vost. vlastně, jak se zdá, líce zbledlo, pozbylo lesku, také **О-ПАСНІТЬ**, kdež ž jest sesilením nosového zvuku *ä*, zrakъ лица его **ОПАСНІТЬ**. Greg.-Parem.-Chiland. i **О-ПОЧІСНІТЬ**, **О-ПЫСНІТЬ**, ve kterých оү a ы postupem času zkažením nosového zvuku se vyvinulo, zrakъ лица его **ОПОЧІСНІТЬ**. Op. I. 109. Mat. 49. b) *obmutescere* přestati mluviti, nemluviti, c) **συμπίπτειν** zapadnouti, spadnouti, vpadnouti, d) *aegre ferre*, *furere*, **-ИКВЬ** *aegre ferens*, *furens* — **ГИКВОМЪ** Prol.-mart. **ОПЫСНЕ ГИКВОМЪ**, Men.-Leop. 174. **О-ПОЧІСНІВАТИ**, -**ЧІЖ** *mutari*, *de visu*, *proprie evanescere*, zrakъ **-КВІТЬ** Vost. vlastně: zrak přestává svítiti, **О-ПОЧІСНІТЬ -ИКВЬ** (*t* mezi *s* a *n* jest vsunuto) *mutari*, *de vultu*, Chron. I. 96. 12. ubi alii **ОБЛѢДѢВШЕ** (Lex. II.), tedy: zblednouti, pozbyti lesku, zdravé pleti; slova velmi starobylá a zajímavá; o part. privat. s. negat., kořen **ПАС**, jenž značil prvotně tak, jako jeho sourodník skr. *piñs* (1. et 10. par.) *loqui*; *lucere*.

Oranica srbs. vedle *ormanica* *cymba* lodička; odvozeno, jak se podobá, od srbs. *orman* *scrinium* z lat. *armarium*, proměněním druhého *r* v *n*.

Oranija srbs. *lebes magnus* veliký nepokrytý kotel; cizí: nřec. *χαραντίον* *lebes cupreus* (*χαραντέης* kotlář); podobá se, že ta slova pocházejí z turc. — ve slovn. turc. jsem ale nic podobného nenašel.

Ordasz pol. potaž kotłowy calcinerte Pottasche (**Mrong. II.**), jak se zdá, z něm. *Herd-asche*.

Ordénje, n. charv. prov. instrumenta, arma (Nem. p. 14); ze vlask. *ordēno* instrumentum, machina.

Ordulja f. srbs. convicium in feminam, venefica čarodějnice; patrně cizí; zda nesouvisí s turc. örtülü skrytý occultus?

Opráňka rus. (Fortif.) zapadací mříže, hřeben (u bran) das Fallgitter, Sturmzimmer; odvozeno od stejnojazyčného fr. *orgue*, m. — také angl. orgues id.

Oriplam slov. die Wunderfahne; ze fr. *oriflamme* id. starší tvary: *oriflambe*, *oriflant*; slovo fr. ze sřlat. *auriflamma*, složeného z *aurum* zlato i *flamma*, dim. *flamula* prapor, praporec.

Орнити, орнж vb. dur. stslov. a) evertere, — *светыи иконы* Men-Vuk. b) perdere, e conject. *арние, что ма орнини*; Sup. 393. **раз-орнити** vb. pf. evertere, — *тынъ* (murum) Proph. — *са* solvi, corrue, **раз-орненниe** n. subst. vb. 1. eversio -рениe храмоу Prol.-Mart. 2. exitium, **раз-орнити**, častěji **раз-арнити**, -рнити vb. dur. — *сомботъ* (sabbatum), -рнти Chrys.-frag. -рнти Sup. 141. -църкъвъ Prol.-Cip. **разарненниe** eversio, slov. raz-oriti -rim vb. pf. raz-arjati, -rjam vb. dur. evertere, charv. srbs. raz-oriti, -rim vb. pf. id. rus. раз-орить, -рио vb. pf. раз-орять, -рию vb. dur. destruere, evertre, depopulari, devastare, раз-орить го́родъ evertre urbem, — когó pessum dare, perdere, -ся destrui, everti, devastari, perdere se, раз-орение n. subst. vb. destructio, eversio, devastatio; interitus, pernicies, stslov. **орнитель** m. qui destruit, — *идоль, лъжи* Vost. **раз-орнитель** evertens — *идоломъ* Prol.-Mih. rus. раз-орнитель evensor, vastator, stslov. раз-орнителниe quod evertit, *сластей* — Alex. **раз-орнительниъ** adj. evertens, rus. раз-орнительный id. etiam destruens, devastans, perniciosus -ная война (bellum), раз-бръ i. q. раз-ореніе, въ разбръ разорить radicitus evertre, stslov. раз-орнинкъ evensor; kořen **ор** = or. Srovn. skr. ar (5. par.) offendere, laedere, ferire, vexare, occidere, ir. ar destructio, vexatio, caedes.

Ormagan srbs. donum „Zet se spravlja u punice (pnnica mater sponsae), nosi divne ormagine“ (dary). Nar. Pjesm. — z turc. ermagan dar, jehož starší tvar byl asi *armagan.

Орніца rus. obs. Gebräme von Pelzwerk; ze řec. střed. *ōrvā ora*, limbus. DC.

Oro srbs. (C. g.) choreae genus spůsob tance, obyčejně „kolo“

jmenovaného, na místě a vedle horo; z řec. χορός chorea, saltatio (χορεύω salto), střec. χορός chorea; také turec. chora ples, tanec, ze řec.

Оробинецъ rus. oxalis acetosella — jest, jak se podobá, odvozeno od řec. ὄροβινος adj. von Kichererbsen bereitet (ὄροβος cizrna Kichererbse) — ač významy se neshodují.

Oroz, m. charv. srb. kohout gallus; z turec. choros id. čistě charv. i srb. pětao, gen. -tla pijetao, -tla i peteb, od pěti canere.

Oršenica srb. navis genus druh lodí; cizího původu; mohlo by být odvozeno od turec. orsa Backbord levá zadní strana korábu, kteréž pochází z román.: fr. orse, prov. orsa, vlask. orza id.

Ortak srb. socius negotii: z turec. ortak id. společník, účastník obchodu; džagat. ortaq socius, particeps.

Ortoma bulh. lano přivazovací Tau, Sorrtau; slovo cizí, jak se podobá, ze řec. ἀστάνη funis, restis, provaz, vůbec přístroj k zavěšování.

Орь, m. stslov. equus, z dohadu, **лютыи и лоукавыи ко змиа приложи** (recte преложи mutavit), **хнишники же въ болты, листивыи же въ линцица, женъскаго же прелога** (pro aliis codicis преполоу pohlaví) **любашта въ орь** (in cod. 1456 орь)-Georg-Vost.- t. j. ve hřebce; čes. oř equus „v zbroji by na oři seděl“ — Dal. c. 50. „Ktož svého oře nebo konie poič... svému pánu“ atd. Ms. pr. man. 60. — Obyčejně méněně jest, že čes. oř pochází ze sřněm. ors equus (stněm. hros, ags. hors), tomu však odporuje stslov. орь, jestli, jak se podobá, skutečně „koně“ značilo, které z ors pocházeti nemůže; také 1. část složeného strpus. ar-waikis hřibě „Füllen“ V o. jest, jak se zdá, stejnokorenná s орь, nom. sg. byl asi *aris i značil „koně“, waikis pak jest srodné s lit. waikas syn; dítě, mládě; slovan. názvy mohly by pocházeti od kořene or slovesa orati arare a prus. název od kořene ar stejnoznačného slovesa ar-ti (lit.), od něhož také lit. arklys kůň odvozeno. Možno ale také, že орь jest ve spojitosti se skr. ára (th.) adj. celer, citus, kořen ar, jehož prvotné značení bylo asi: se movere, ire, currere.

Ортъма strus. „**ортьмами и японунцами и козоукы науания** (плъкти Полоуецъка) **мосты мостити по болотомъ и грязи-**

КИМЬ ИЕСТОМЬ. — Igor. III. 4. i 5. — Slovo cizí, kteréž prof. Hattala pokládá za přijaté ze řec. *ἄρτημα* něco dolů visícího, zvláště náušnice. Jest však pravděpodobno, že to slovo jest původu asiatského i že jest ve spojitosti s turc. *ört-mek* tegere, velare pokryti, zakryti zastříti závojem, *örtü* povlaka, závěsa, opona, závoj, pokryvadlo, příkrov; *ортьма* značilo tedy asi to, co turc. *örtü*.

Оса f. i кося (Exod.-Op. 2. 1. 17.) stslov. *vespa*, *акы въчелы*, *паве же осы* Io.-Clim. - etiam *оска* legi dicitur (Lex. II.) slov. *osa* i os f. *vespa*, *osinec* (veliká osa) Habd. charv. *osa*, *osinac* *vespa*, *osina* *vespa major*, srbs. os, m. (pl. *osovi*) i *osa*, f. rus. *ocá* i *ócsa*, kteréž se vydává za stslov., dial. *ocba*, pol. *osa* *vespa* 2. fig. homo iracundus „zapalczego, co się lada o co gniewa, zowiemy osą“, čes. *osa* i *vosa*, os i *vos*, f. také *os* i *vos*, m. hluž. *wosa*, polab. *wåsa* *vespa* (*wôssa* J. P. *wôsa* J. — wazack S. správně asi **wåsach* loc. pl.). — Srodná jsou: lit. *wapsà* 1. *oestrus*, *tabanus* 2. *vespa* aut *crabro* — *wapsas* (pl. acc.) vykládá se slovem *szarszus* (psáno *scharschus*), nom. sg. *szarszas* *crabro*, Bezz. obyčejně však *szirszlýs* *vespa*; *strpus*, *wobse*, f. *vespa*, Voc. stném. *wafsa*, *wefsa*, sřném. *wefse*, *wepse*, nném. *Wespe*, možná že působením latiny na místě *wepse*, kteréž v nářečích slyšet; dném. *wepse*, holld. *wesp*, f. ags. *väps* angl. *wasp*; dán. *hvesp* *vespa* — *hv* na místě *v*. — Jak vysvítá z uvedených tu slov příbuzných, stojí ve středosloví jich retná souhláska *p* (*b*) nebo její aspirata *f* — dílem *před*, dílem po *s* — které z obou stanovišt souhlásky řečené jest původnější, není jistlo; etymologie těch slov jest temná; někteří sice stanoví kořen *vap*: skr. *vap* (1. par. átm.) *texere* (stném. *wab*, kořen, *wibu* 1. sg. *praes. wab* 1. sg. *praet. wâbumêš* 1. pl. *praet. id.*); pochybno však, zdali to pravé odvozování. Ve slovech slovan. vypadla, jak se domnívati lze, ve středosloví retná souhláska; zdali *v* tvaru *osva* jest jejím zástupcem nebo pozdější vsuvkou, ne snadno rozhodnouti. Soudě dle slov jazykův příbuzných, očekával bys na počátku všech slovan. slov tu uvedených *v*; počátečné *v* v čes. *vosa*, *vos*, pak v luž. i polab. možno však považovati za dialeklickou předsuvku. Také řec. *σφήξ*, gen. *σφήν-ος*, kmen *σφην*, dor. *σφάξ*, kmen *σφᾶξ*, osa (nřec. *σφήνα*) bývá sem potahováno, jako by stálo

na místě *Fεσφην*, *Fεσφᾶν*; ta věc jest ale pochybná; rovněž tak pochybná jest příbuznost gael. *s p e a c h* id.

O-sieć, f, gen. -ci pol. (°*o-сѣтъ*) aedificium serviens torrendo frumento, lino etc. suširna, v níž se suší obilí ve snopech, len, také konopě; o-sietny adj. k takové suširně náležitý, piec osietny furnus serviens torrendo, „piece osietne lepią się w Litwie i Kurlandyi przy stodołach dla wysuszenia snopowego zboża przed młóčką; kmen siet (°*сѣтъ*), jehož značení bylo asi: topiti calefacere, i jenž může být sroden a) s lit. kais-tu (z kait-tu, 1. sg. praes.), kait-au (1. sg. praet.) kais-ti (z kait-ti, inf.) calere, sudare, kaitinti calefacere, urere, lot. kaitēt percalefacere; b) se skand. hiti calor, fervor, hit-na calefacere (Ettm.), heita calefacere, fervefacere, kořen hit, švéd. hetta id. ags. hât adj. calidus, fervidus, haet-an calefacere, stsas. hêt, holld. heet, stném. sřném. heiž, nném. heis calidus, fervidus, holld. heet-en stném. heiž-ēn, sřném. heiž-en nném. heiž-en calefacere. S slov pol. by tedy stálo na místě prvočného *k*.

Ocina stslov. *populus nigra*, rus. осина, pol. osa, osika, osina, čes. osyka, slov. *jasika* i *jesika* *populus tremula*, charv. srbs. *jasika*, *hluž*. *wosa*, dim. *wosyca*, dluž. *wosina* id. Za srodná možno pokládati: lot. *ap se*, lit. *apuszis*, *apuszē* i *epuszē* (*u po p* zdá se být vsuvkou), stprus. *ab se*, Voc.. na místě *ap se*, *populus tremula*; stném. *asp a*, sřném. *as pe*, nném. *Espe* id. skand. ösp pl. *asp-a r* *populus nigra*, dán. švéd. *asp* *populus tremula*, ags. äsp (äps), -e, f. id. — Ve slovech slovan. vypadlo, jak dle příbuzných slov a) lot. lit. stprus. a b) german. dominívat se možno, ve středosloví *p*; zda ale tato souhláska ve slovan. před nebo po *s* stála, nelze určiti, proto že stanoviště její v obojím skupení uvedených tu slov příbuzných jest odchylné, v prvním stojí totiž před, ve druhém ale po *s*.

Osmic n. collect. stslov. *folliculi*, *glumae*, jak se domnivati lze, **сама та зрънка и осна** *θῆκαι τοῦ σίτου*-Ex.-Op. 2. 1. 15. — rus. dial. ось = мякина *pleva*, *palea*, „ржаная, ячменная мякина“; kořen os; kořenem příbuzná jsou: lit. *asz-a* *jos* f. pl. *folliculi*, *glumae*; got. a h-a n a f. *palea*, stném a g a n a *festuca*, sřném. a g e n e, a g e l e *acus*, n., *palea*, kdež *g* stojí na místě *h*; lat. *acus*, n. gen. *aceris* slupka, *pleva*, řec. ἄχνη, ἄχνης id. s *χ* na místě *k*.

О-СКОЛЬ m. **ВЕЛИКИ СТРЕМНИНЫ** (стремнина locus praeruptus) и **ОСКОЛЫ**. Alex.-Vost. (Lex. II.) může také ***О-СКОЛЬ** f. býti; značení neznámé, možná, že antrum, caverna, hiatus rupis, fauces montium (srv. rus. stejnokořenné у-щélie, у-щéлина id.) rus. **О-СКОЛОКЪ** assula tříška, pol. o-skola das Abzapfen des Baumsafes durch eigens eingehauene Spalten; der aus angehauenem Bäumen quellende Saft, besonders der Birkensaft, čes. **zastar.** skola apertura, z dohadu — „a když před tú jatkú stáchu, kdež bieše jeho bydla skola“ — Kat. 429. Kořen skel, rus. pol. šcel: rus. щель f. rima, fissura, щелáť findere, rimas facere, pol. szczelić id. szczelina = rus. щель, lit. skel-iù, skél-iau, skél-ti (skel ze skal), lot. škelleju, škelle-t findere; skand. skilja disjungere, separare, skil hiatus, švéd. skilja separare, ags. skil-ian dividere, i v kořenné slabice slov german. stenčeno z a.

ОСКОМИНА stslov. stupor dentium (ab acore), bulh. oskomin a f., také oskomeni, oskomeci pl. slov. oskolina, charv. oskolina, rus. **оскóмина** das Stumpfwerden der Zähne (von Säuren), pol. oskoma, oskolina, častěji ve pl. oskomy, 1. id. 2. cupid, appetitus „mam oskominy na to“ der Mund wässert mir, „oskominy komu czynić“ einem den Mund wässrig machen, pol. **zastar.** také skoma, skolina cupid, appetitus; čes. *oskoma, oskolina, častěji ve pl. oskomy, nyní obyčejně laskominy, laskoviny, pl. (místy také laskomka, voskovina místo oskolina) 1. to, co stslov. 2. appetitus, cupid; l jest předsunuto, počát. o slova oskomi-na, -y proměněno pak v a, snad proto, aby se zdálo, že to slovo jest stejnokořenné se statným jménem láска amor, prvotně asi desiderium, cupid; dial. také luskominy; hluž. łoskomy, łoskobina, łoskobizna, łaskobizna stupor dentium ab acore; stslov. **ОСКОМИНИТИ СЯ, ОСКОМИНИТИ СЯ** vb. **ОСКОМИНІТЬСЯ, -КІТЬ** vb. dur. dentibus stupere, -ніють зоути Antch. **ОСКОМИНІВАТИ -ВАІК** id. slov. oskomeniti na místě -něti id. rus. **ОСКОМИНІТЬСЯ -НЮСЬ** vb. pf. **ОСКОМИНЯТЬСЯ, -НЯЮСЬ** vb. dur. id. stslov. **ОСКОМЫТЬ** adj. 1. stupens (de dentibus) зоути **ОСКОМЫНІ** Sborn.-Vost. I. 385. — 2. immaturus, vlastně: co spůsobuje oskomy, laskominy, od stat. jména ***ОСКОМА**, slov. oskomen, -mn-a, -o immaturus nezralý, spůsobující oskomy; stslov. **ОСКОМИНЬ** adj. i. q. **ОСКО-**

мынь, зоуен -ии Svjat. -иин зъяно, Ioann. granum immaturum, rus. оскоминный adj. stupens (de dentibus), také oskominy spůsobující; počátečné o ve slovech uvedených jest partic. privat. tak jako v о-умати stslov. desperare, kdežto умати značí sperare, exspectare; prvotný význam slov о-skoma, о-skomina neb о-skominy pl. byl tedy „nechuť“; slova řečená jsou, jak se podobá, ve spojitosti s lit. skomas, m. (žem.) gustus, gustatus vokus, chuf, skomiti edere (Kal. I. l. 41.), skomieti gustare (B. Dowkont 27.); skr. āham (1. par.) edere, čh skr. na místě sk.

Оскору́ша stslov. sorbus, Men.-serb. slov. charv. oskoruša sorbus et sorbum, charv. také oskorušva (Lex. II.) slov. oskoruš (Lex. II.); oskórž Säuerling (Janež.), správněji, jak se zdá *oskorš na místě oskoruš; srb. oskoruša 1. sorbus domestica, 2. sorbum Arlesbeere, čes. oskoruše 1. pirus torminalis et pirum torminale, také oskeruše, oškeruše (Jung.-slovn.) 2. sorbus domestica „vezmi voskoruše, vaříž je u víně“. Gád. rkp. 3. sorbus silvestris, Com.-jan. oskoruše chocholatá crataegus torminalis, škeruše, správněji snad skeruše id. Ms. bib. 121. p. 318. Počát. o ve slovech uvedených jest předpona; rum. skoruš. Srovn. stprus. karige „ebirboem“ Voc. t. j. sorbus aucuparia. Ježto se ve Voc. stprus. mnoho vadného nachází, domnívat se možno, že to slovo jest chybně psáno nebo čteno na místě *karuse, s počát. mohlo odpadnouti, tak že by pravý tvar byl *skaruse. Kořen by mohl býti sker: slk. škerif sa, čes. škeřiti se hiare, ringi, slk. o-škerif sa hiare, patere, čes. o-škeřiti se findi, rumpi, mrus. щерина rima, fissura; srodnými mohou býti: lit. skir-iù, skir-ti separare, dividere; skand. skera secare, lacerare, skora rima, hiatus, švéd. skära seeare, tondere, skåra incisio, stria, crena, ags. scēran se-care, á-scerian separare.

Оскраи́н adj. stslov. luxurians, „оскрайны и юны иконычати и окоу-
ятти не милюючи“. Io.-Clim. o jest předpona, kmen skran, jak se zdá, ze skarn; to slovo může býti kořenem ve spojitosti se stněm. skérn scurrilitas, scirno scurra, joculator, skirn-ón, scérn-ón subsannare, skirnun scortatores, sřném. schérn scurrilitas, schérn-en lascivire, illudere, holld. střed. scern ludibrium (scerne ludibrio. Gr. gramm.

I. 180.) angl. *scorn* 1. subst. *ludibrium*, *irrisio*, *contemtio*,
2. vb. *illudere*, *irridere*.

Оскръдъ m. stslov. *instrumentum lapticidae*, **оскръдомъ** дъвери **раскопати** - Men.-Mih. **оскордъ** Ber. Ziz. jest forma rus. - **оскъдъцъ** dim. *dolabella*; srb. *oškrt*, f. (C. g.) „čim se posijeca kamen vodenični“ (Vuk.) = čes. *oškrd* 1. -t na konci na místě -d; rus. *оскóрдъ* *ascia*, *securis*, *malleus*, pol. *oskard* *Bicke*, *Bille*, *Spitzhammer*, čes. *oškrd*, starší tvar *oskrd*, m. také *oškrd a* f. 1. id. 2. *oškrd* = rýč pala, *rutrum*, Ms. Lex. (obs.), 3. *culter* (obs.) „Nož tvój,“ in marg. al. *oškrd* Exod. XX. 25. Ms. Bibl. 1482. 5. — 4. = dláto *caelum*, *scalprum* (obs.); *instrumentum lapticidae*; slov. *osker malleus* (Janež.) třeba opraviti *v oskerd* = *oskrd*, hluž. *woškrot* na místě -škrod i. q. pol., (čes. *oskrditi*, *ozkirditi* M. V. je falsum) *pastinare*; *o* jest předpona; kořen stslov. jest **скръдъ**, jehož samohláska stála prvotně před *r*, prvotný tvar kořene byl *skard*, jak lze souditi z lit. *skard-yti caedere* (Mik.-Mat.), v rns. Litvě posud užívaného; od téhož kořene *skard* pochází také 2. část složeného lit. subst. *pusauskardai* pl. m. *frumentum crassius molitum*, doslovně něco na polo semletého, užívá se také o jiných nedosti drobně posekaných nebo potlučených věcech; stprus. *sturdis* *Bicke*, Voc. (i. q. pol. *oskard*) na místě *skurdis*; lot. *škjērs-t* na místě *škjērd-t*, *škjērd-u* (1. sg. praet.) *findere*, *dissecare*, *škjērd-ele pars ligni defissa*; srv. také *skand.* *skardh*, n. *incisio*, *incisura*, *skardh-r* adj. *amputatus*, *circumcisus*, *skurdh-r actio dissecandi*, *sectio*, ags. *sceard* *fragmen*, stfris. *skerd* *actio abscidendi*, *caesio*, *absegmen*, stném. *scart*, adj. *laesus*, *mutilatus* ve složeném: *lidi-scart* *murcus skomolený na údech*, sřném. *schart* adj. *mutilatus*, *concitus*, *dissectus*, stném. *scartī* *mutilatio* ve složeném: *lidi-scartī* *skomolení oudův*, sřném. *scharte incisura*, *rima*, *fissura*, *laesio*, stném. *scartan* (místo **scartjan*) sřném. *scherten* *abscidere*, *laedere*, *mutilare*.

Оса f. stslov. *cos* „**острімъ по осле**,“ Svjat.-Op. 2. 2. 393. slov. *osla*, *oslica* dim. *cos*, *oslica* (*oselca*) *kruha segmentum panis*, úkrojek chlebový pro podobu k osle t. j. brusu, brousku; srb. *osla cos*, Mik. rus. *осёлокъ cos*; *lapis Lydius*, pol. *osła*, dim. *osełka* id. na kamieniu albo na osełce zloto i šrebro prawe poznać; *osla* *masła massa butyri oblonga kus*

másla v podobě brouska, slk. osla 1. cos, 2. osla másla i. q. pol. dluž. woslica dim. cos; v Jungm.-slovn. udáno také polab. woasla ocílka, jehož Schleicher neuvádí; slov. také os-onjek cos; kořen o c, os acuere, od něhož také ос-тръ stslov. acutus a mnoho jiných slov pochází. Kořenem příbuzná jsou: lit. asz-mů, gen. asz-mens acies, asz-trus acer, lot. as-ēt, -eju, as-ināt, -u i -aju acuere, as-mins acies; řec. ἄκ-οντη lapis oblongus, cos, lat. ac-er ostrý, ac-ies ostří, ac-u-o brousím, ostřím; stkymr. o coluin cos (kořen ok); skr. aś-na-s, m. lapis, áś-ri, f. acies ensis, kořen aś z a k, kteréž jest prvočasným tvarem kořenův slov tu uvedených.

O-slač, f. charv. sinapis species Senf, in eingekochtem Most eingemacht, na místě o-sladč, ("о-сладъкъ") vyskytá se také srb. sláčica sinapi, na místě sladčica, charv. sladčica sladký, vařený mest — od slad-a-k, -ka, -ko, stslov. сладъкъ dulcis.

O-sled charv. srb. recessus maris jak se zdá, na místě *o-slěd, "о-слѣдъ"; o jest předpona; srovn. lit. slidus lubricus, lot. slids id. et obliquus; lit. slys-tu ze slyd-tu (1. sg. praes.) slid-au (1. sg. praet.) slysti ze slyd-ti inf. labi, lot. slidēt id. praesertim per glaciem labi; ags. slīd-an labi, prolabi, slīd-e lapsus.

O-слънжти, -их vb. stslov. esurire, Antch. 107. — jak se zdá, na místě "о-слъднжти", o jest předpona, kořen jest, jak se domnívati velno, слъдъ, jehož samohláska stála prvočasně před l; to slovo možno pokládati za srodné se skand. sult-r, sult-s hlad fames, dán. sult id. sulte vb. esurire, švéd. svält-a, skand. svelt-a (praet. sg. svalt) id. také stněm. swělz-an v tomže značení; got. svilt-an (praet. sg. svalt, pl. svultum) mori, vlastně hladem umříti; prvočasný tvar kořene slov german. byl asi svalt, κ kořene stslov. stojí tedy na místě staršího va podobným spůsobem, jako ve stslov. сънати dormire, jehož kořen сън jeví se ve skr. ve formě svap. Možná, že od stanoveného kořene слъдъ pochází také čes. chlouditi infirmare, attenuare, absumere, confiscare, „zima ho chloudí“- Us. a pol. chłystek homo miser, chłyst ze chły d-t; počátečné ch těchto slov by pak bylo zástupečem staršího s.

O-слόпъ, m. o-слопина f. rus. fustis, vectis, pertica, o-слоние, n. coll. fustes, perticae; o jest předpona, slova tato jsou, jak

se podobá, ve spojosti s rus. *хлопать* vb. ferire, percutere, pulsare, pravděpodobno ze staršího **слопать*, v. List. fil. VII. str. 220. Také stčes. o-slop vectis „*озлопи* vectes dicti.“ Mat. Verb. možno sem potahovati.

Осначъ rus. zastar. dělník na lodích Arbeiter auf Schiffen; slovo, jak se podobá, cizí, z german. pocházející: skand. *asna*-z servire, stněm. *asni*, *asneri* mercenarius, handen *asnōn* manibus niti, stsas. *asna* servitium, stfris. *esna* merces, ags. *esne* mercenarius, servus, got. *asneis* μισθωτός námezdník, nádenník.

Osoh, m. slk. („*о-согъ*) 1. utilitas, 2. fenus, usura úroky, „dávat, platiti osoh“, *osožný* utilis, *osožiti*, *osožovati* utilem esse, prodesse; *o* jest předpona, kořen *soh*, jehož starší tvar *sog* **cor.** Srodnými jsou, jak se podobá, skand. *hag-r*, *hag-s* lucrum, emolumenntum, utilitas, *hag-n-a* prodesse, *hag-a* aptare, accomodare, ordinare, ags. *hag-i-an* opportunitatem habere, sřněm. *hag-e*, f. nněm. *Be-hag-en* commoditas, jucunditas, kořen *hag*. V german. řečech stává ve příbuzných slovech slovanskému s často *h*, na místě původního *k*, naproti; v takových pádech zaujímá *s* slovan. slov místo prvního *k*.

O-soren, -rn-a, -o adj. slov. asper, ferox, iracundus, charv. *o-soran* -rn-a, -o, *o-sorit*, *o-sorljiv* brusco, aspro, srbsk. *o-soran*, *o-sorljiv* iracundus, slov. *o-sornost* asperitas, vehementia, iracundia, stslov. **въ-соръ** adj. asper „**шаръ и въсоръ и оужастникъ**“ Ex. **въ-сорникъ** adj. difficilis, -које asperitas; kořen *sor*, jenž by mohl být sroden se stněm. *har* v *har-ewér* asper, sřněm. *hare*, *har* (*harewer*, *harwer*), nněm. *her-be* asper, acerbus, austerus; stněm. *hár-ewen*, sřněm. *har-ewen*, *har-wen* exasperare. Možná že i mrus. *o-copyra*, rus. *c-copa* rixa, *c-сорить* discordes reddere jsou stejnokorenná.

O-соруга rixa mrus. v. **C-сопа**.

Остегнъ m. stslov. *στολη* vestis, **остегни** f. vestis, feminalia, rus. *остегнъ* m. *остегны* pl. braccae inferiores, stslov. **остегнъ** f. i **остегницица** f. feminalia, **остегъ** m. vestis, **остежъ** f. chlamys, **остежъ** f. id. — **наперсна** mitra, Pal. 1494. rus. стёжка limbus in manicā industis; *o* jest předpona; kořen *стег* steg tege, od něhož také pocházejí **настегна** περικνημίς ocrea, **настегнъ**, gen. -**нъкъ** f. id. -**гнѣвами** Dan. 3. 21. - Parem. Kořen

cter buď považován za srodný se skr. *sthag*: *sthágāmi* (1. sg. praes. act.) *tegere*, lit. *steg-iù*, *stég-ti* *tegere* *stógas* *tectum*, *strus*. *ste ege* „schewer“, Voc. t. j. kolna Schauer, Remise, není-li schewer = nněm. Scheuer stodola; možno také, že by se mělo *stage* čísti, čemuž by lit. *stógas* nasvědčovalo; řec. *στέγ-ω* *tego*, *adservo*, *στέγ-η* *tectum* střecha, krov; také paluba korábu, stan, světnice, dům, *στεγ-νός* staženo ze *στεγα-νός* *tectus*, *adservatus*, *τὸ στεγ-νόν* *tectum*, *locus tectus*, *στέγ-ος* dům; hrob a jiná; lat. *tego* kryji, *teg-men*, *teg-u-men* okrov, příkrov, *tög-a* oděv, zvláště oděv občanů římských v čas míru — a jiná; skand. *the kja* 1. vb. *tegere*, 2. subst. *tectum*, *thak* *tectum*, švéd. *täcka*, dán. *dække*, ags. *theccan*, *sifris*. *the kka*, *stněm*. *dakjan* *tegere*, sřněm. nněm. *decken* id. atd. — *staroir.* *teg*, *tech* *domus* od kořene *teg* *tegere*. V lat. german. a celt. slovech odpadlo na počátku *s*.

Óstika charv. *acetum* (Nem. 33), také Vuk. *ostika* id. Drobnič však uvádí *octika* ve značení zkaženého skyslého vína „vino quasi divenuto aceto“, tak že by se mysliti mohlo, že to slovo jest odvozeno od *ocat*, g. -cta (stslov. *оцътъ*, čes. *ocet* — z lat. *acetum*). Možno však, že *octika* jest útvorem prostonárodní etymologie, že *ostika* jest původnější i že to slovo pochází ze vlask. *óstica* fem. adj. *óstico* nepříjemné, odporné chuti „von widrigem Geschmack“, což se o zkaženém víně ovšem říci může.

Остолóпъ, m. *остолопиа*, f. rus. *stipes*, *caudex*, *homo stupidus*; *o* jest předpona; kmen *столоп* by se ve stslov. jevil ve tvárnosti **стлан* ze **stalp*, kořen asi *стлъп*, v němž samohláska prvočně stála před *л*, *л*; společného původu zdá se býtis stslov. *стлъпъ* *columna*, *turris*, slov. *stolp* *turris*, rus. *столпъ* *pila*, *columna*, *palus*, hluž. *stołp*, čes. *słoup* *columna* atd. lit. *stūpas*. a) *columna*, *pila*, *statua*, b) *radius* ein Strahl, wie er, z. B. die Wolken durchbrechend, sichtbar wird; [c) *ruga*, *sinus vestimenti*, *stulpúti* *plicare*, v tomto značení by *stùpas* mohlo býtis jiného původu]; dle Bezz. také *stulpa*, f. i. q. *stùlpas a*); *stulpa* také *acus textoria*; lot. *stulpinjš* Pfosten zur Feldeintheilung; etymologie těch slov jest temná; slova lit. i lot. nepotřebují býtis z rus. vzata. Skand. *stôlpi*, m. švéd. *stolpe* *pila*, *palus*, *postis*, *fulcrum*, dán. *stolpe* *postis*, fulc-

rum pocházejí, jak se zdá, z rus., neboť v ostatních german. řečech se nic podobného nenachází.

O-строути, **о-строути** vb. stslov. a) destruere, z dohadu, **остроути** гнѣтъ. Zlatostr. не остроути възбраниющоу ти врагоу, Pat.-Mih. 41. **о-строути** n. eversio, **о-строути**, -оутиж, -оутиешни i -оутиж, -оутиешни a) evertere, destruere, — славоу Op. 2. 2. 423. 432. -иуете иетерымъ въроу 2. Tim. 2. 18. -Шиš. 200. **слово слова разорило, и остроутише съекты ихъ.** Hom.-Mih. 57. b) vitare скры законныи -ий Tit. 3. 9. -Шиš. 252. — o part. priv. — také **отъ-строути**, -иуж devitare, kořen **строу** struere, srodný s lat. stru: stru-o, -ěre hromaditi, ve vrstvy ukládati, skládati, strojiti, sestrojovati, stavěti, budovati. Od téhož kořene pocházejí také stslov. **прин-строути**, -оути consociare i **строутица** (na místě **STRU-inica**) *ἀρμονία* Greg.-Naz. 279 α (Bud. p. 71. a). Got. straujan sternere, extendere stláti, prostíratí nezdá se být příbuzným.

O-stýchatí se vb. dur. čes. vereri sich scheuen, na místě **o-sty dchati se**; důkazem jest stejnoznačné **o-stydati se**; **o-styděti sie** — Kat. 555. id. Kmen styd; podobným spůsobem stojí rus. **не-ръха** m. f. homo immundus, femina imunda na místě ***не-рядха**, vlastně osoba nerádná; **прáха** rus. přadlena, předlice na místě ***прядха**.

O-suhlý adj. slk. aerumnosus, laboriosus „osuhlý života spůsob“ Šaf. — v. **Согр.** kořen.

Осъниникъ stslov. stimulator, **осонникъ** - Op. I. 98. jak se zdá, od zaniklého subst. ***осъна** nebo ***осъно** stimulus, kořen **ос**, os; srov. slov. oso, n. stimulus, Habd. ose n stimulus „Stupfeisen“ (Janež.), osno stimulus (Meg.), strus. **оснъ** acumen; kořenem příbuzná jsou: lot. a s's adj. acer, acutus, acuminatus, as-a ka, lit. asz-akà spina piscis; uváženo buď také řec. **ἄκαινα** stimulus, **ἄκ-үң** ost, hrot, ostří, **ак-әкң** id. lat. acus. f. jehla. aculeus osten a j. Prvotní tvar kořenův slov tu srovnávaných byl a k.

Осѣть stslov. 1. genus spinae, **тръние** и — Nomoc. bulg. 2. carduus, **коренъ отъ оста** Misc.-Šaf. 159. **осотъ** Alex. jest forma rus., **осѣтие** n. collect. cardui, slov. oset i osat, chary. osat carduus, gen. osta, rus. **осѣть** id, pol. čes. oset, gen. ostu, čes. také oset u, carduus, — 2. čes. oset, osiet spina, Mamm. — květ z vesetu flos tribuli, Aqu. 3. oset serratula arvensis, coll. osti cardui,

hluž. wóst dim. wósćik, dluž. wóset carduus; stslov. **осьтокъ** adj. cardui, **осотокъ** цвѣтъ lanugo, Sap. 5. 15. - vulg. pol. ostowy i osetowy cardui, čes. ostový id. „věčmi marnými jako ostový květ nestálými“ Br. na 2. Tim. 33. — „ostowi kw'et lanugo“ Mamm. — slov. osat adj. acer, „osat pogled“; osatica carduelis stehlik, pol. osetek papilio cardui, kořen os z prvočného ak acutum esse; příbuzná jsou: lit. us-nis a) carduus, c) crataegus oxyacantha hloh obecný, u místo původního *a*, na místě s kořenné slabiky očekával bys sz = š; řec. ἄναρος 1. cardui genus; 2. der dornige Fruchtknopf an gewissen Gewächsen.

Ось f. stslov. arista, slov. os, f. id. et acies, acumen, cuspis, fuscina (piscatorum), stslov. **ос-нанie** n. arista. slov. charv. čes. os-in-a arista, Granne, slov. charv. srbsk. os-je, n. collect. aristae. Kořen os (prvočné ak). Srodná jsou lit. ak-útas, dlit. i starší tvar ak-ótas arista, lot. ak-o-ta, stprus. ack-ons (=ak-ons) id. Voc. got. ah-s spica, skand. ax id. stném. ah-ar, ah-ir, srném. äher, nném. A ehre spica, ags. äh-er id. koř. ah, h na místě prvočného *k*; řec. ἄκη acumen, cuspis, mucro, acies ensis osť, ostří, ač není-li to slovo pouhým výmyslem grammatikův; stlat. ag-na na místě *ac-na = spica klas.

O-šabiti, -bim slov. superbum reddere, o-šaben, -bn-a, -o adj. superbus, o-šab než, m. homo arrogans, o-šabnost superbia; o jest předpona. Slova uvedená jsou, jak pravděpodobně, společného původu se stslov. **хабити** corrumpere, rus. по-хáбный protervus, procax, petulans, impudens atd. v. **Хабити**, List. fil. VII. p. 216.

O-шабъ stslov. cauda, v. **Хоботъ**, List. fil. VII. p. 222.

Ošap charv. ošap i ošaf srbsk. poma tosta sušené ovoce, jako: švestky, jablka, hrušky; původu orientálnského: pers. ch oš a b, potus amoenus, vlastně, jak se podobá, nápoj ze sušeného ovoce.

Ošatina čes. receptaculum piscium čtverohranná obdélná mělká nádoba (z proutí upletená) na ryby; ošatka mactra, slaměnka, okřín, Backschüssel; cupa, lacus, ošatka jablek; ošitka = slaměnka, okřín, Strohschüssel, Backschüssel; nádoba ze síti, proutí, fiscella. Slova tato nemají se slovesem o-šiti circum-suere, s nímž je Jung.-slovn. spojuje, nic společného, jsouce

utvořena na základě něm. Asch m. sinum, sřněm. asch sentra, pelvis, nádoba na spůsob mísy, stněm. ask.

Oszczep pol. spiculum železo oštěpu; hasta, jaculum, čes. oštěp, oštíp hasta, jaculum, cuspis, venabulum, stčes. oščep; o jest předpona, ščep ze skep kmen; skep zachováno v rus. и-скеп-пите hastile. Stejnokořenná jsou: lot. skjēp-s jaculum, hasta; skand. skap-t manubrium, stněm. scaf-t, sřněm. schaf-t hastile, hasta, jaculum, telum, ags. sceaf-t (scäf-t) m. contus, hastile, hasta, jaculum, telum; lat. scap-us držadlo, rukověť, stvol; řec. σκάπης (dor.) baculus, scipio, ramus.

Ošice, f. pl. srb. laqueus, praesertim e setā equinā osidlo (žiněně); kmen oš, suff.-ica; srov. lit. asz-utai, m. pl. seta equina, lot. aš-kjis die Haare des Pferdeschweifs.

Oštir bulh. genus, progenies; slovo cizí, možná, že jest ve spojitosti se vlask. ostiére, ostiéro hospitium, deversorium domicilium; přechod významův: „dům, obydlí, příbytek“ ve značení „rodu“ není nemožný, jak známo, značí lat. domus, něm. Haus nejen dům, než i rod, rodinu.

Otaji-m 3. sg. prae. polab. odit me, otajmē odimus, z dněm.: holld. hat-en odisse, haat nenávisť odium.

O-táleti s něčím, vb. dur. čes. (Morav.) differre, procastinare — není jednoznačné s oddálati, oddalovati, jak v Jungm.-slovн. udáno — o jest předpona, tál kmen, který by mohl být ve spojitosti s lit. tolus adj. remotus, tolli, tolei adv. procul, at-tolinti removere, kmen tol; sprus. tális, tális adv. ferner, weiter, fernerhin; lot. tálji, tálju procul, tálene, f. táljums, m. remotio, distantia, tálināt removere; kmen tál; sem se také náležeti zdá: lot. tōla, tōlis cunctator. Uváženo buď také řec. τῆλε procul, longe. — Stejněho původu zdají se také být: slov. ob-o-taviti se cunctari, ob-o-tava cunctatio, na místě ob-o-taliti, ob-o-tala.

Otava i otova slov. foenum chordum, charv. srb. otava, rus. orába, pol. otawa (Mrong. II.), čes. otava, hluž. wotawa id. o- (wo-) jest předpona, kmen tav jest ve spojitosti se skr. tu (2. par. tāumi, tāvimi 1. sg. prae. act.) crescere — také kymr. tyv-u crescere — otava tedy vlastně značí: gramen recrescens tráva po kosení nově rostoucí. Společného původu se skr. kořenem tu crescere jest také **TM-TII**, -ik stsvor. pinquescere, čes. tý-ti id. atd. — původně bez pochyby také

crescere rūsti, přibývati; co kořen stslov. možno stanoviti **тъ**, **тү**, od něhož také pocházejí charv. srb. *toviti* causat. *pabulum amplum praebere*, *saginare*, *tovan*, -vn-a, -o adj. *crassus*, *carnosus* a čes. o-taviti, zo-taviti caus. *roborare*, *corrobore*, *recreare*, — se *recreari*, *refici* — „O stromu zajisté jest naděje, že se zase otaví, a výstřelek jeho růsti nepřestane.“ Br. Job. 14. 7. — *zotaviti* se značí také: novou travou obrůsti.

От-лынить, от-лынивать vb. dur. rus. *manquer à*, s'absenter, nebyti někde, nebyti přítomen, nedostaviti se, vzdalovati se, straniti se; or jest předpona, **лын** kmen; srov. skand. *laun* *secessus*, *occultum*, *secretum*, à *laun* tajně, *leyna* vb. *abscondere*, *occultare*, *celare*, *leynask* se *abscondere*, *leyni*, n. *secessus*, *occultum*, *latibulum*; přechod pojmu: a) nedostaviti se, vzdalovati se, straniti se a b) skrývati se, zatajovati se není nemožný.

О-тóнить (Mar.) vb. pf. rus. eine Rah senkrecht einrichten *apiquer une vergue*; z angl. *to top* vb. id., kteréž jest stejno-kořenné s angl. subst. *top* apex, cacumen, vertex, ags. *top*, m. *vertex*, fastigium, holld. *top*, m. scand. *topp-r* apex, cacumen.

Oto-pletwa pol. „*pteraclis*, ein Fisch, zur Gattung der Statzköpfe und zur Familie der Barsche gehörig“. (Mrong.). Srov. 1. část toho složeného slova s lit. *atis* f. Steinbutte *pleuronectes maximus*, lot. *āte* f. id.

От-оу-мыти, -мыж vb. stslov. *repulsare*, „*ратынкомъ отъоумыжшта лъка*“ - Sup. 214. 22. - kořen **мы**; sloveso uvedené mohlo by kořenem býti ve spojitosti s lit. *mauju*, *mowiau* (1. sg. praet.) *mauti* stringere, *nu-mauti*, destringere, kořen **му**; prostředníkem mezi významy: *repulsare* a *stringere*, *destringere* by mohl býti význam „amovere“. V 2. části složeného charv. srb. subst. *kolo-mija* („*коло мы*“) *orbita* kolej zachoval kořen **мы** značení: *stringere*, *terere*.

Отъ-у́тнти, -у́тнш, -у́тнши stslov. *ἀποτάσσειν* *secernere*, Ant. kořen **ут**; slovo temné; srov. lit. *kita-s* *alius*, *per-kintu* (1. sg. *praes.*), *-kitau* (1. sg. *praet.*), *-kis-ti* (z *kit-ti inf.*) *mutari*, *keitu* i *keiczu* (na místě *keitju*), *keis-ti* *mutare*, *permutare*, prvotně, jak se zdá, *alienare*, pojmy: „oddělit se *secernere*“ a „*zciziti alienare*“ dají se zprostředkovatí.

Оть-въкнати сѧ, -камъ сѧ vb. dur. stslov. retrahere se. Kmen **вък**, jiného původu, než **въкнити** discere, **отъ-въкнати** dediscere; srv. lot. vāk-tē-s sich wohin begeben, sich zurückziehen, Zuflucht suchen, vāk-t, vāk-u, -cu wegschaffen; kmen vāk, jak se zdá, pozdějším prodloužením samohlásky na místě v a k; **ы** kmene stslov. by tu stálo na místě prvočného *a* podobným spůsobem, jako ve stslov. **въканис** clamor (čes. **p o - v y k** id. kmen **vyk**, stslov. **вък**), kteréž jest společného původu se stprus. **e n - w a c k ē m a i** vocamus, invocamus, wackis clamor, Voc. — kořen **w a k**, vedle něho vyskýtá se také kmen **w ū k** (pozdějšího původu): **w ū k - a w i e** er fordert, **per-w ū k-a u n s** (part.), — ast er hat berufen, skr. **v a č - ā m i** loquor, kořen prvočně **v a k**, **v ā k j a - m** sermo, zend. **fra-v ā k a** promulgatio, lat. **v o c - o** atd.

Ovarisati, -išem vb. srb. — što == uputiti se u čemu **con-discere**, vlastně najít cestu; *o* jest předpona, to slovo jest cizího původu, podobá se, že pochází z turc. **v a r - m a k** ire, advenire, adipisci.

O-véra slov. **impedimentum**, **o-verati** impedire, arcere, **o-ve-rek** repugnatio — jsem v Ciz. Slov. str. 266 považoval za cizí, od něm. **wehren** odvozené; vyskýtají se však ve slov. také **o-p o - v é r a** **impedimentum**, **o-p o - v e r a t i** **impedire**, **in-hibere**, **cohibere**, **o-p o - v r e t i** id., přesmykem hlásek z **-v e r t i**, z čehož vysvítá, že slova uvedená odvozena jsou od kořene **ver** (stslov. **вър**: **за-врѣти**, **з - v e r t i**, **за-врѣж** claudere, **-вѣрн** na místě **-вѣрн** imperat. Bon.) srodného s lit. **wer-iù**, **wér-iau** (1. sg. praet.) **wér-ti** s předlož. **su-** operire, claudere, kořen **wer**, prvočně **war**; skr. **var** (10. par. átm. **vârâjâmi**, **vârâjâ**) arcere, impedire, s nfmž také stněm. **war-jan**, **wer-jan**, sřněm. **wer-en**, **wer-n**, nněm. **wehr-en** defendere, impedire, cohibere, prohibere, got. **var-jan** defendere, impedire srodná jsou.

Овер-лóпъ rus. (lod.) vrchní paluba Oberverdeck; z holld. **over-loop** Schiffssteige; něm. **Ober-lauf** to, co rus.

Овінъ, dim. **овінецъ** suširna obilná, furnus, aedificium serviens torrendo frumento, strus. **окнитъ** granaria — slovo, jak se zdá, cizí; srov. holld. **oven** fornax, stněm. ofan, ovan, ovin furnus, sřněm. oven, nněm. Ofen, skand. ofn, dán. ovn pec.

Ovlaisati, -išem vb. pf. srb. irrueere, aggredi, na koga; patrně cizí, asi z turc. **avla-mak** venari.

Окоштие n. stslov. 1. fructus **окошина** и **меда** Alex.-Mih. 104. — **цина** pl. Men.-Mih. Sabb. 30. **наустька** **окошина** primitiae; 2. coll. arbores (pomiferae), **окошие** n. Labb.-Tyr. **окошта** pl. plantae, **окошиа** **многа**, Nom.-Mih. 113. „**плоди** **высакаго окошия**,“ Trêb. 116. — **окошть** m. 1. fructus, -щемъ pl. dat. — 2. arbor (pomifera?); **окоштыка** ficus, -коу **въкошаше** Men.-Vuk. **окошка** Misc. 53. prvtně, jak se podobá, arbor pomifera; také **коштие**, n. fructus, **кошиа** Per. 34.; bulh. ovošte, ovošči, Milad. ovoški, Milad. Pokl. 1. 62. oška f. 1. poma, 2. arbor pomifera na místě *voška, *voštka, slov. voče, n. fructus, poma, charv. srb. voće, n. id. voćka arbor pomifera (*коштыка), rus. овощь m. poma, овощи m. pl. 1. fructus, poma, 2. legumina, pol. owoc, gen. -cu, m. fructus „owoc žiwota twego, fructus ventris tui“ Prec. Pol. Arch. IV. 191. owoc drzewny fructus arboris, owoce pl. poma, owoce polne fruges, čes. ovoce, n. fructus, „Mech ovotce žádného, ani semena neneset“ Byl. 16. obyčejně jako collect. poma, fructus arborum; fig. fructus, utilitas. Slova uvedená bývají považována za cizí a odvozována z german.: stném. o paž, obaž, sřném. obež, nném. Obst poma, ags. ofät, nizoném. sřed. ovet, holld. ooft id. Příčinou toho mínění jest asi podobné znění pol. owoc, čes. ovoce a stném. obaž. A však veliká rozšířenosť těch slov i ta okolnost, že jsou tak srostlá s obecným životem, svědčí o tom, že je pro onu náhodnou podobnost zvukovou nelze pokládati za cizí; s uvedenými slovy german. mají sotva co společného; počát. o možno považovati za předponu a vot za kmen, i není nemožné, že slova řečená jsou stejnokořenná se skř. vaṭa-s, m. ficus indica.

Оврагъ rus. via cava, fauces montium, slovo temné, které od kořene връг jacere sotva pochází; zda není cizí i zda v něm nevězí turc. owa vallis, fauces montium i rah via?

О-зле stslov. pone, praep. c. gen. jungenda, да посадатъ сѧ озле колесъ - Vost. e cod. russ. saec. XVI. — tedy vlastně strus. také въ-злѣ strus. pone, praep. c. acc. jungenda, — берегъ Bor. 61. (Lex. II.) nrus. вó-злѣ juxta, apud, praep. c. gen. jung. — mezi з а л vypadla, jak se domnívati lze, samohláska т neb ь, z а seslabená, kmen зъл nebo зъл, jenž by mohl býti ve spojitosti s lit. gal, gel v pa-galei i -gelei, pa-gàl i -gel (Bezz.) secundum dle, juxta, in

longitudinem podél, dle Ness. také za, pone; *l*, jak se podobá, ze staršího *r*: strus. pa-gâr, praep. c. acc. jungenda, extra, praeter, juxta, lot. garj praep. c. acc. juxta, in longitudinem, apud, garj-a m praeter, garināt longiorem reddere, prolongare.

Озиниꙗ mrus. fumarium sopouch, dynamik ve slaměné střeše — jest, jak pravděpodobno, cizího původu, srov. švéd. os, dán. oos, oes pára vapor, švéd. os-a, dán. os-e vaporem emittere, vaporare.

Ожереда mrus. stoh hrachoviny neb boboviny, Schober von Erbsen- od. Bohnenstroh, odtud. pol. ozieroda id. stslov. tvar by byl °ожрѣда z o-žerda, o jest předsuvka; slovo mrus. jest ve spojitosti s lot. zārds m. zārde f. Gestell, auf dem Erbsen oder Leinsamen zum Trocknen aufgestellt werden, zārdēt auf Erbsen- oder Leinsaatstaken aufstecken; lit. žárdas ein Gerüste von Holz, bes. aber das Stangen- od. Pfahlgerüste, auf welches Erbsen und Wicken zum Trocknen aufgehängt werden. Uváženo buď také skand. gerdh f. apparatus Herrichtung.

Озiedlie neb -dlé, n. coll. nates, „od oziedle a natibus“, Mamm. (Arch. V. p. 105.) jest, jak se podobá, stejnokořenné se stslov. жидъкъ adj. sucosus, slov. židek flexilis, mollis, rus. жидкий tenuis, rarus, dilutus, gracilis, flexilis, liquidus, čes. židký tenuis, mollis, flexilis, dilutus, liquidus; kořen žid, od něhož pochází také čes. židoviny, pl. tempora.

Paca hluž., dim. paeka, tlapa Pfote, Tatze; srov. lot. peka id. jehož e může být z a seslabeno.

Pać adj. srb. paći forma defin. purus, mundus, na místě pač; z turc. pak purus, castus.

Pačariz srb. damnum; z turc. pačariz difficultas nesnáze.

Padovanka slov. ein langer Rock, jak se podobá, od vlask. adj. padovano patavinus; Pàdova, jméno vlask. města Padua, lat. Patavium.

Pagar charv. mořská ryba, Pagrus mediterraneus; ze vlask. pagaro, vedle obyčejného pagro, Meerbrassen; základem jest řec. πάγρος i φάγρος, také φάγωρος, φαγώρος piscis quidam.

Paglovec slov. panoš puer nobilis aulicus (Janež. II.) může být utvořeno na základě šrlat. pagius, vlask. paggio, špan. page, fr. page stejného značení, tak že by na místě *pagiovec stálo.

Pahelj, m. gen. -hlja slov. floccus, cbarv. pahalj, gen. -hlja id. (°пахъль), kořen pah, пах, jak se podobá, z pas; srodné kořeny nacházejí se, jak se domnívati lze, v lit. pasz-a-ú, -ýti zufend lockern, z. B. Flachs, Wolle, nu-paszyti abfasern, pasz-ukos f. pl. tenší, pěknější koudel „feineres Werg,“ kořen paš; lot. pās-ēt, -eju ausfasern; stněm. fasa, faso fibra, villus, sřněm. vase fibra, caulis, fimbria, nněm. Faser fibra, ags. fās, n. fasu pl. fimbria; maď. pehelj floccus, pluma — ze slovan.

Pa-hýl, -hejl, m. čes. (°на-гылъ) a) truncus arboris caesae in humo residuus, b) ramus obtusus, c) aculeus spinae, d) unguis Kralle, pa praef, hýl kmen; možná, že to slovo jest kořenem ve spojitosti s čes. houliči corrumpere depravare, vy-houliči, za-houliči nůž acuendo corrumpere cultrum, kmen hul, ze staršího gul. Srovn. skr. gūr (4. átm.), též ghur (1. sg. praes. med. ghūrjē) laedere, occidere v. Guliti — List. fil. VII. 203.

Пах (pach, pah), kořen, halare, edere odorem, olere; odorari, ze staršího pas: rus. пахнуть, -ну vb. dur. 1. olere, -чымъ, за-пахиуть, -ну vb. pf. olere coepi; 2. пахнуть (obs.) flare, slov. za-pahnuti afflare, Habd. srb. za-pähnuti, zä-pahati, za-pahivati, -hujem afflare, advaporare, zä-paha afflatus, pášiti subolere, foetere, faul riechen, pašenje, n. subst. vb. foetor, pol. pachnäć, -nę vb. dur. odorem edere, olere: dobrze pachnäć, mocno pachnäć, pachnäć czym olere rem, woskiem pachnäć ceram olere, Włochem pachnäć, fig. hráti sobě na Vlacha, počinati sobě jako Vlach, pachać odorari, sentire, sagire, čes. páchnouti -nu a) vb. dur. halare, odorem edere, olere; male olere, foetere, páchnouti něčím, za-páchatí něčím olere, redolere rem aliquam, víno sudem páchnet; kozlem páchnet hircum redolet, slk. páchnút odorari, olfacere, pašmať, -ám halare, odorem edere, čes. b) páchnouti adparere, advenire, „ani tam páchnouti nesmí.“ R. „do mého domu ani nepáchni!“ D. hluž. pachać fumare, fumigare, sugere fnmum nicotianae; dluž. pachaś; stslov. пахъ odor, slov. charv. pah odor, exhalatio, rus. зá-пахъ odor, — пріятный пріjemná vůně, oppos. — непріятный; pol. pach odoratus, olfactus, — powonienie psa, za-pach odor gratus, čes. zá-pach odor; rus. паху́чий olens, паху́честь

odor, паху́чка Mastixkraut clinopodium. Srov. — ohledem na to, že pol. pachać značí: odorari, sentire, sagire, spüren, wittern — stném. fas.-ón quaerere, vestigare. — Možná, že také stslov. **пахати**, **пашж** agitare, ventilare sem náleží.

Pacha pol. 1. cavum axillare podpaždí, 2. hypochondria slabiny, 3. postranné stavení, polovice přistodůlku nebo plivně, křídlo palácu „ein Seitengebäude, die Bansenhälften, der Flügel eines Palastes.“ 4. sinus maris, rus. **пахъ** i. q. pol. 2. — Slova tato zdají se býti srodnými: a) se strpus. possi dimidium, asi na místě posse f. ve složeném possi-ssawaite středa dies Mercurii, Voc. ssawaite týden; lit. pùsē, starší tvar pùsia dimidium, latus bok, strana, lot. puse dimidium, latus, regio, o i u kořenné slabiky slov strpus. lit. lot., jak se podobá, ze staršího a; b) se skr. pakšá- m. latus, 2. n. ala; 3. dimidia pars mensis; k před š skr. slova vypadlo jak ve slovech strpus. lit. lot., tak i ve slovan., š pak proměnilo se ve prvních v s, v posledních v x, ch.

Пахати, **пашж** vb. dur. stslov. vlastně strus. arare **пашютъ нивы** Per. 12. 12. rus. пахать, пашу́ arare, pol. pachać, -am 1. arare, 2. fodere; 3. patrare, perpatrare, committere (maleficium), čes. páchatati, s-páchatati, -ám i. q. pol. 3. — staré značení bylo vůbec: facere, perficere, peragere, „on mnoho udatných skutkov pachal, multa miracula bellicosa peregit.“ Troj. pásu, stč. 1. sg. praes. „že i to pášeš“ (facis) - W. Isocr. 34. „Hektor velikú nehodu nad nami páše.“ Martim. b. 4. — rus. пáхарь arator, agricola, пáхатный ad arationem pertinens, пáхотный agriculturae, agricolaris, **пáхотное крѣмъ** strus. (Lex. II.) tempus arandi, agrum colendi; rus. пáшня, ager, dim. пáшенка; пáшениыи aratus, mrus. пáшня ager, fruges. Prvotné značení sloves uvedených bylo asi „**копати fodere**“; kořen **пах**, jak se podobá, z pas, srov. lat. kořen pas v **pas-tinum** dvojzubý, dvouostný nástroj, viničná mo-tyka, 2. okopaná země, **pastino**, -are okopávatí.

Paiž, m. paiža f. pol. scuti genus:

„Kto Bożej osłonion paizą opieki,
Tego nie zagrzebają świata obaliny.“

Woron. II. p. 131.

— cizí; maď. paizs štít; ta slova jsou, jak se podobá, sta-žena ze vlask. pavèse nebo stfr. pavais veliký štít.

Пája srb. *virga, linea*; cizí; čistě srb. *p r u g a* — čes. *pruh, pruh*; pochybno, zdali má co společného se vlask. *p a j u ó l a* pásmo Strähne, Gebind, jehož základem by mohlo být zaniklé **paja*.

Пáйць rus. — арлекинъ sannio, původu román.: fr. *paillasse* — histrion, saltimbanque, kortyzoun, vlask. *pagliaccio*, špan. *payaso* id.

Пак, pak, kořen perpendere, cogitare, censere, sperare: stslov. *pac-pačati* са, -чати са dubitare, *pac-pačenije* n. subst. vb. dubium od slovesa **pac-pačiti*, čes. pačlivý sollicitus, Mamm. roz-pak consideratio, cogitatio, bez rozpaku ohne Bedenken, na rozpaku, na rozpacích být reputare secum, dubitare, bráti sobě co na rozpak id. roz-páčiti, -pakovati koho v čem, komu co inconstantem reddere, labefacere aliquem, rozpáčiti někoho v jeho úmyslu a mínění - Wq. 283. „rozpačili srdce dissolverunt cor.“ Jos. 14. „křestany, jim zlý příklad dav, (v) věře rozpáčil“ Leg. 7. C. „Tím lid v dobrém rozpakuji“ Com.-prot. 261. rozpáčiti se, rozpakovati se (něčím, v něčem) rozpakuji se v tom (Com.-lab.) dubius haereo, — nad někým, nad něčím a) desperare: „Tak se roznemohl, že se nad jeho životem rozpakovachu.“ 33. Leg. b) succensere, irasci, „nikdá se nad přitelem nerozpáči.“ Mudr. rozpáčiti se do něčeho dubitare, desperare „do jeho života lékaři se byli rozpáčili.“ Pass. 410. 1. — „nerozpáčí se jemu, non poenitēbit eum“ Ps. Mus. 109. 4. rozpač f. obs. a) deliberatio, dubitatio, haesitatio: „Vlachy bez rozpači tepiechu“ Dal. c. 61. — b) diffidentia, — míti diffidere, „Že rozpač měli do mé moci a do mé dobroty“ - Boč. exc. c) desperatio „Kdyby nebylo naděje, přišla by rozpač.“ Štit. roz-páčitý adj. a) dubitans, dubius, nutans, inconstans, haesitans, deliberans; scepticus, b) desperans, rozpačitosť dubitatio, haesitatio; discordia, pol. roz-pacz, f. desperatio „z rozpaczny to uczynił“; rozpaczzać, -czam desperare, roz-paczliwy, -paczny desperans, 2. rozpaczny desperatus, mrus. poc-pačь desperatio (z dohadu). Stejnokořennými mohou být: skand. spak-r prudens, sapiens, peritus, spek-i prudentia, sapientia, intellectus, kořen spak; švéd. spak adj. tranquillus, quietus, mitis, cicur odchyluje se významem.

Пак, pak, kořen, malignant esse, nocere, molestare, vexare: charv. srb. páčiti nocere, — kome što: pači mi vino; slov. charv.

páčiti impedire, turbare, slov. páčiti se impediri, non procedere, pačka slov. charv. impedimentum; stslov. **пакость** molestia, damnum, distractio, contumacia, tyrannis, — **дѣятн** Hom.-Mih. oppugnare, alapam infligere, — **творити**, Cloz. I. 488. increpare, vexare, — **принести**, Greg.-lab. — na místě **принеати** - laedi, — **принимати** injuriā affici, bulh. pákost damnum, slov. charv. srb. pakost malitia, rus. pákostъ malum, damnum; sordes, squalor, strus. **пакоща** malitia - Pravd.-rus. mrus. капоство na místě pákostъ, pol. (obs.) pakosć malum (z dohadu), čes. pakost (obs.) a) pravitas „Nedajte toho bohové, by k také pakosti (ad tantum facinus) vaše ušlechtilosť byla přivedena.“ Troj. 16. — b) malum, damnum, laesio „kaká sie hriešnici pakost mně.. stala.“ St. Skl. I. 75. „polomiv je bez pakosti. Alex. Výb. I. 1116—13. dluž. pakosć malum, damnum (z dohadu), čes. pakosta, m. calo der Trossbube, stslov. **пакостити**, -штк impedire, nocere, -коюч, Krmč.-Mih. — etiam e. acc. -доющ, Nom.-Mik. 155. srb. pakostiti nocere, rus. пакостить, -ощу adferre detrimentum, corrumpere, inquinare, polluere, čes. pakostiti a) adferre detrimentum nocere, b) male agere; pakostiti se něčím occupari re, versari in re, facere, exercere, „Čím se tu pakostíš?“ — v tomto značení mohlo by být jiného původu; hluž. pakosćić petulanter agere, pervestigare, furari, stslov. **пакостникъ** vexans, пысь — Pent.-Mih. **пакостыньтъ** nocens, vexans, **пакостовати**, -стоућ vexare, affligere, **пакостыть** molestus, bulh. pakosen noxious, damnosus, slov. pakosten, -stn-a, -o malignus, malitiosus, charv. srb. pakostan, -stn-a, -o, id. srb. také pakosan — vyražením souhlásky t po s; rus. пакостный noxious, malus; foedus, immundus, sordidus, čes. pakostný noxious, malus; foedus pakostná práce, hluž. pakostný male agens, male cupidus, furax; stslov. **пакостникъ** a) noxious; tyrannus, b) stimulus, bulh. pákosnik homo noxious, charv. pakostník homo malitiosus, rus. пакостникъ homo noxious, detrimentum adferens; opus corrumpens, malus artifex; homo immundus, sordidus, čes. pakostník a) calo Trossbube, b) botan. solanum dulcamara, hluž. pakostník homo furax; stslov. **пакостоториенниe** vexatio — a jiná. Srodným jest, jak se podobá, skr. spaś (1. par. átm.) vexare, ze spak; ve slovech slovan. mohlo na počátku odpadnouti s.

Pakoleč, f. charv. srb. (ve Přímoří) olus vernum „svako proljetno zelje, što se jede“; jak se podobá, cizí; srov. vlask. pappa-lècco Leckerei, ač význam se odchyluje; druhé *p* slova vlask. mohlo ve slově srb. k vůli dessimilaci být v *k* proměněno.

Пак-ша rus. prov. manus, také пак-ля, пак-ма dial. id. (Mikl. Gramm. II. 341); kořen jest пак, pak, jeho značení neznámé, možná, že dělati; srov. skr. spaś ze *spak (1. par. átm.) jungere, nectere, serere, componere, in dial. véd. facere, perficere; ve slovech rus. mohlo na počátku odpadnouti *s*. Není však nemožné, že uvedená slova rus. jsou kořenem ve spojitosti s got. fah-an capere, prehendere, stas. fāh-an, stněm. fāh-an, fāh-en, sřněm. vāh-en id. stněm. fāh-o captator.

***Пакъ** adj. validus, potens, magnus, ve složených: Pako-slav pol., Pako-slav čes. (nom. prop.) qui a validitate nomen habet; od *пакъ pochází stslov. пакъ potius, magis, amplius, plus, — мѣры (Krk.) supra mensuram, сиасть — сльница (Cyr. 2.) leskne se, svítí nad slunce, -же contra; maxime, Sup. — пакъче ἐπὶ πλεῖον víc a více, pořád více (Šiš. 200). паче jest vlastně komparat. adj. *пакъ (Lex. II.) slov. pače quin, imo, potius pač ja, wohl: pač rěs je to wohl wahr ist dies, da pače quin imo, Habd. charv. srb. páče = slov. — také paček, charv. da pače, imo, atque adeo, rus. паче, пачеже (ze stslov.) potius, praesertim, praecipue, 2. паче contra, praeter, паче чаянія nad očekávání praeter exspectationem; Pače-mil srb. nom. prop. vlastně: milejší, gratior, carior, пакътърънъ adj. stslov. qui supra mensuram est. Sem náleží také: Pačlavice, jméno osady moravské, na místě staršího *Pačeslavici nom. pl. m. patronym. od osobního jména Pačeslav. Srov. lit. nu-spak-aiti stärken (z dohadu, Bezz.), spiekas (žem.) robur, validitas, také spěka physische Kraft, ostl. Kal. I. l. 40. lot. spēk-s robur, vis, potestas; kořenná slabika zněla, jak se podobá, prvotně spak; v uvedených tu slovan. slovech mohlo na počátku odpadnouti *s*.

Pala pol. palka (dim.) příkrov kalichu operculum calicis; cizí, fr. pale id. z lat. palla 1. plášt, dlouhý svrchní oděv ženský, 2. opona, závěsa, záslnona.

Pala charv. srb. gladius militaris druh meče, palaš (Kříž.); cizího původu: nřec. πάλα ensis brevis, gladius venatorius, turc. pala krátký meč, krátký kord.

Pala čes. nástroj ke házení míče; ze vlastk. *palla* globus, pila, *pilae lusus*; také střec. *πάλλα* míč *pila*. v. Palant.

Palach slk. morav. arundo, kmen *pal*, -ach suff. — kořenem příbuzné mohlo by být lit. *spyla* arundo, e conject. „*spylom i s apkloti*“ „mit Rohr decken“. J. (Geitl. 110, b); *y* = ī slova lit. může být z *a* stenčeno.

Palant pol. 1. palestra ke házení míče, 2. hra v míč *pilae lusus*, jest, jak se podobá, odvozeno od vlastk. *palla* globus, *pila*, *pilae lusus*, *pallare* hrát v míč.

Palarusz pol. mrtvice — vedle správnějšího *paraliž* — přesmykem hlásek ze fr. *paralysie* zmrtvění oudův, nebo upřímo ze řec. *παραλύσις* rozstroj, rozvod; zmrtvění oudův na jedné straně těla.

Palestra čes. nástroj ke házení míče — nepochází z lat. *palaestra*, řec. *παλαιστρα* cvičírna, škola, než uvedeno jest ze sřlat. *balestra* = balista, machina jaculatoria; řec. střed. *βαλεστρα* id. nřec. *μπαλέστρα* arcubalista, vlastk. *balestra* id. od řec. *βάλλω* házím.

Пáлевый adj. rus. *paliowy*, *paljowy* pol. *coloris straminei* — odvozeno od fr. *paille* sláma.

Palja srb. (Dalm.) = zubla assula, ramentum, jak pravděpodobno, cizí; asi ze vlastk. *paglia* stramentum sláma — změněním významu; značení slámy, slamky, stébla mohlo snadně přejít ve značení: drásty, třísky, odlomku, odkolku.

Paljarica charv. prov. culcitra stramentitia (Nem. 61.) — ze vlastk. *pagliericcio* id. slamník od *pàglia* sláma.

Paljka srb. *pelvis lignae genus*; zdá se být cizího původu, srov. vlastk. *baglia cupa kád* (na lodích); uvážena budě také: dném. *balje*, holld. *balie* *labrum* *Waschkufe*, švéd. *balja* *labrum*, *lacus*, *kád*, čber.

Palmatka szkolna pol. (obs.) *ferula*; původu román. vlastk. *palmata* udeření dlaní, špan. *palmada* id. *palméta* 1. *ferula*, 2. udeření na dlaň; slova ta jsou odvozena od lat. *palma* dlaň.

Paludika charv. prov. *arundinis genus* (Nem. 59); odvozeno ode vlastk. *palude* louže, bařina — lat. *palus*, g. *-udis* id.

Pamfil, m. gen. -la pol. 1. *ein gewisses Kartenspiel*, 2. der Kreuzbube in diesem Spiel; ze fr. *pamphile* 1. „*jeu de cartes*“, 2. „*nom du valet de trèfle au jeu de pamphile*, où

il est le principal atout“, 3. člověk malé ceny „homme de peu de valeur“ (Littr.), špan. *pamfilo* člověk opozdilý, opěšalý, lenivý. Slova román. odvozují se ze řec. vlastního jména *Πάμφιλος* t. přítel všech; ze druhé části složeného slova *pampophile* pochází také slk. *filek* = pol. *pamfil* 2.

Pampeliška, *pampeluška* čes. *leontodon taraxacum*; zdá se být cizím, srov. něm. prov. *pampel-blume* id.

Panča srbsk. *pandža* charv. — také *pandja* psáno — *unguis dráp*, pařát; z turc. *pençe* *unguis*.

Paner bulh. *corbis* koš, ploský koš; z nřec. *πανάριον*, *πανέριον* Korb, Tischkorb; řec. z lat. *panarium* koš, nádobu na chléb.

Panjóka charv. prov. *panis* (Nem. 40), vlastně pecen chleba, ze vlastk. *pagnóttta* id.

Pantarka pol. *perłówka numida meleagris*; jest, jak se zdá, přetvořeno ze fr. *pintade* id. — také angl. *pintade*, špan. *pintáda* id. — ta slova jsou ve spojitosti se špan. *pintado* adj. *pestrý*, *mnohobarevný*, *kropinatý*.

Pantówka pol. obs. *brambor*, zemče *solanum tuberosum*; slovo temné, jak pravděpodobně cizí; podobně zní sice lot. *pentups* id. — tím ale není původ slova pol. vysvětlen.

Pap, m. obyčejně *papk* (dim.) hluž. *mamma*; srov. lit. *pápas*, m. *papilla* *mamillaris*, *mamma*; srov. také lat. *papilla* (tvarem dim.) náprsní bradavice.

Pá-peni n. coll. morav. zuhlená požárem sláma prchavá verkohltes Stroh, bes. von abgebrannten Strohdächern; pá jest praef. se dlouhým á tak jako v pá-peří die Kiele von geschlossenen Federn; kořen pen, jak se zdá, srodný se stprus. *panno* „Feuer“ Voc., *panu-staclan* „Feuerstahl“ ib. — koncovka toho slova nejistá; got. *funa*, m. oheň i fon, n. indecl. id. skand. *funi ignis*, *flamma*; *fun-*, *fon* ze staršího *fan-* sřněm. *v an-k e scintilla* vedle *v un-k e*, sřněm. *fun-cho*, nněm. *Fun-ke* id. holld. *von-ke* id. sřněm. *van-ken* lucere; řec. *πανός* fax, lucerna.

Papie pol. *lanugo*, *lanula* (bot.) vlna na rostlinách; srov. řec. *πάππος* der wollige oder haarige Samen einiger Pflanzen, z. B. des Löwenzahns, 2. *lanugo* Flauum; lat. *pappus* id.

Papka, *papina* pol. puls kaše; z román.: špan. *pápa* id. vlastk. *pappa* Semmelbrei; také nřec. *πάππα* kaše (pro děti).

Паплінъ rus. jistá tkanina hedbávná; ze fr. *popeline*, *papeline*, f. id. také něm. *Popeline*, f. angl. *poplin*.

Пá-поротъ, dim. пá-поротокъ rus. Ellbogenknochen am Flügel der Vögel, stslov. bylo by *напратъ *на-пратькъ, на jest předpona, -прать bylo by se vyvinulo přesmyknutím hlásek z partū; to slovo jest ve spojitosti se stslov. пърти, пеरж ferri, volare, **пар-ити**, парж volare.

Paprica charv. srb. slk. v. Рù прica.

Па-пътъ m. stslov. 1. πρόθυρα vestibulum въ жenъскомъ -ти Nom.-Mik. 72. -перти церковного Prol.-Vost. — také f. па-перть Alex; 2. па-пътъ m. -пътъ Krmč.-saec. XIII. -протъ Vost. -пертъ Clim. 302. sg. loc. -тъ Sup. 217. -пътъ Krmč.-saec. XIII. при-пътъ m. vestibulum, ирк-прать id. bulh. паргут, rus. па-перть f. vestibulum templi, ecclesiae; společného původu jest také, jak se podobá, перть rus. prov. „чernaya изба, баня cubiculum plebejum, balneum, (Mater. a. 1853, p. 67.) s kterým srov. lit. pirtis 1. balneum, cubiculum balneare, 2. aedificium frangendo lino, lot. pirt-s f. Bade-stube, Schwitzbad. — Kromě uvedených vyskýtají se ještě tvary: па-прата f. vestibulum, съходниъ въ -точ- Typ.-Chil. при-прата Typ.-Nicod. také па-прать m. па-прать f. при-прата vestibulum, въ -тъ црковной Sabb. 210. при-прать νάρθης krabice, schránka na masti a jiné věci, πρόθυρον vestibulum, въ -тъ црковните Sabb. 202. при-прать f. прк-прать, m. Nom.-lab. vestibulum, stsrb. при-прата id. nsrb. па-пратња, pre-prata — ženska crkva locus seminarum in ecclesia. Sem náleží, jak se podobá, také charv. с-прат, m. (*съ-прать) tabulatum, contignatio. Jak ve kmenu прт tak i ve прат stála samohláska prvně před r; srov. ags. firet laquear, culmen i lot. pārt-s, pōrt-s Vorofen.

Papuh charv. morská ryba, Labrus melops; ze vlask. pappagà, jména též ryby.

Papuněk bulh. upupa, pap zdá se býti kořennou slabikou; srov. řec. ποπίξειν zvuk vydávati, jako dudek; co do řec. ἀπαφός = ἔπωψ (dudek) Hesych. není jisto, zda volno, to slovo odděliti ἀ-παφ-ός tak, že by α' bylo praefixem copulat., παφ kořennou slabikou, s kterou by kořen pap slova bulh. ve spojitosti býti mohl, nebo zdali třeba odděliti ἀπ-αφός tak, že by αφ bylo kořenem; pak by řečeno slovo bulh. nemělo s ἀπαφός nic společného.

Папу́ша rus. fasciculus foliorum herbae nicotianae (пáпушный

табáкъ tabák v listech); lot. *papuškjis*, *papuška* (tabaka) id. Slovo rus. značí též tolík co fr. *la babouche* t. j. pantofl, pochází tedy i s uvedenými lot. slovy z turc. *papuč*, *papus* střevíc, pantofl, asi pro podobu takového svazku nebo svitku listův tabákových k pantoflu. Téhož původu jsou také čes. *papuč*; charv. srb. *papuča* pantofl; pol. *papuć* f. na místě *papucz* der Überschuh.

Пара para fūmus, vapor, **парити** pariti vaporare, v. **Прѣть** rus. calore, vapore lixari, halare, vaporem emittere.

Пара, parić srb. passer; cizí, pravděpodobno ze sřlat. *parra*, jméno ptákův, častěji ve glossách se vyskytající ku poznačení menších ptákův, nachází se mezi jinými ve spojitosti s ags. glossou *colmase* na místě „*parus*“ sýkora (Beitr. II. 388).

Paralija bulh. mensa, poralija charv. srb. patina mísa hliněná; jak se podobá, z nřec. *ἀπαλαρία* discus, orbis talíř, odražením počátečného *a* i přesmyknutím plynňých souhlásek.

Paranak gen. -nka charv. trochlea, kladkostroj, skřipec; jak se podobá, ze stfr. *palangue*, levier, páka, zdvihadlo nfr. *palan* zdvihací stroj ein Windezeug, starší psání spůsob *palanc*; *palanquer* subducere vela; špan. *palanca* páka, zdvihadlo vectis, it. *palanco* válec ku posouvání břemen, „rouleau à rouler les faix“; *palanchino*, *paranchino* Hisstau. Slova román. z lat. *palanga*, *phalanga* žerd, páka, sochor, kteréž souvisí se řec. *φάλαγξ* f. oblý kus dřeva, peň, válec atd.

Parasiti, -sim što vb. dur. srb. *parasiti* se koga, čega omittere, non curare stehen lassen; cizího původu, jak se podobá, ze řec. *παρασεύω* daneben treiben, pass. vorüber eilen.

Parato, n. slk. pertica, fustis; slovo etymologicky nejasné, možná, že pa jest předpona, rato kmen, jenž by mohl být stejnokořenný se stslov. **рат-иште** basta, prvotně hastile, pertica, **рат-оконите** pertica, fustis, kt. v.

Pa-řát čes. unguis Kralle — tvar stslov. byl by asi **па-ратъ** pa jest předpona; to slovo jest, jak se podobá, stejnokořenné s lit. *renczu* (z *rentju*), *ręsti* (z *rent-ti*), dissecare, striare, rant-ýti, -au incidere, striare, lot. *rant-īt* secare, per transversum secare, dissecare, striare.

Parcáli pl. bulh. flocci nivis; z turc. *parča* frustum, kar parčasi i. q. bulg. (kar snfh).

Parić charv. srb. (Dalm.) *passer vrabec* v. *Para*.

Parićati, -ćam vb. dur. srb. *parare* „Malo sam im parićala dara“, ze vlask. *apparechiare* id. odražením 1. slabiky.

Parlatorija srb. uvádí Vuk. co 2. význam slova *tabor*, neudává ale, co to slovo značí; uváženo buď vlask. *parlatório* hovorna.

Parnjak srb. *vrstevník*, *coaetaneus*, „on je njegov parnjak, oni sú parnjaci“ — odvozeno od lat. *par* adj. et subst. někomu rovný, roveň nebo od vlask. *pàri* id.

Paróna charv. prov. *patrona* (Nem. 46) ze vlask. *padrona* id.

Parować -ruję pol. = *odbić*, *odbijać* *cios*, *raz* (v šermírství); *repellere* hostem; ze fr. *parer un coup* *odbiti*, *odbijeti* *tes*, *ráz*, *ránu*; se *parer de ou contre qc.* *brániti se*, *chrániti se* proti někomu.

Паруха, *парунья*, *парунъяха* rus. dial. *gallina incubans*; slova tato jsou kořenem ve spojitosti s lit. *per-iù*, -ēti, lot. *per-ēt-eju* *incubare* *ovis*, lit. *per-éklé* *to*, co rus. — *e* kořenné slabiky *per* seslabeno z *a*. Za srodné možno považovati také lat. *par-io*, ēre (koř. *par*) *roditi*, *ploditi*; také o ptácích: *parere* *ova* snéstí vejce.

Pasanog charv. prov. (obs.) poslední masopust, ostatky, bacchanalia, vigilia quadragesimae „budući pasanoga vrime“ Stat. Pol. — ze sřném. *vaschance*; nném. prov. *Fasching*, místy také *Faschang* id.

Pasatici pl. charv. prov. *laganorum genus* (Nem. 61) na místě **pasticci*? ze vlask. *pasticcio* paštyka?

Paserić m. charv. srb. ryba morská „platessa passer“; ze vlask. *passere* id. obyčejné značení slova *passere*: vrabec.

Paskrívý adj. *paskrivec* subst. čes. a) *mucosus* b) *foedus* — na místě *pa-zgrív-y*, -zhřiv-ý, -ec — jak viděti z *pazgra*, -zhra m. et f. čes. *Rotzkind*. v. *Возгра*.

1. **Пас**, *pas* kořen, *providere*, *curare*, *servare*, *salvare*: stslov. **о-пасти сѧ**, -сѧ сѧ *cavere*, **о-пасеніе** *summa cura*, rus. **о-пасті**, -су vb. pf. **о-пасатъ**, -аю vb. dur. *servare*, *adservare*, *tueri*, *custodire*, **о-пасатъ-ся** *cavere*, *timere*, **о-пасеніе** *cautio*, *providentia*, *metus*, stslov. **о-пасицъ** adj. *curiosus*, **о-пасніє** *curiositas*, rus. **о-пáсливый** *cautus*, *providus*, **о-пáсливость** *cautio*, *circumspectio*, *providentia*, stslov. **о-паст** *diligentia*, съ въсѣмъ **опасъмъ** Sup. 227. **о-пасицъ** adj. *circumspectus*, *accuratus*,

о-пасъно, -ынк adv. accurate, slov. o-pasen, -sn-a, -o cautus, providus, rus. о-пáчный a) id. b) anceps, periculosus, slov. charv. о-pasnost difficultas, periculum, rus. о-пáчность id. дать-ся въ опáчность adire periculum, быть въ опáчности in periculo versari, stslov. **о-пасънство, о-пасъство** diligentia, rus. о-пáчство cautio, providentia, stslov. **о-пасъствати, -сткоуж** diligenter explorare; rus. при-пастí, -паса́ть prospicere, sugerere alicui rem, suppeditare, -ся providere alqd. при-пасéние, при-пасánie suppeditatio, припасть suppeditatio, copia, съѣстные припáсы alimenta, cibaria, commeatus; stslov. **съ-пасати, -ай** vb. dur. servare, -са, se servare, **съ-пастi**, -сж vb. pf. servare **ниѣхъ юсть съпасль** Ostrom. **съпасомъ** part. praes. pass. **съпасома** възратить ме, charv. srб. s-pasti, -sem servare, libera-re, -se servari, s-pasávati srб. servare, -se servari; rus. с-паса́ть, -аю vb. dur. с-пастí, -cy vb. pf. servare, libera-re, salvare, -са servari, salvari, fugam capere, poenitere; stslov. **съ-пасеніе**, n. salus, subst. vb. ke **съпастi**, slov. charv. **s-pasenje**, srб. s-pásenje id. také s-pasenije ve prú-povědi: Na spasenije! sit saluti! rus. с-пасéние servatio, liberatio, salus, čes. s-pasení id. slov. spasa čes. s-pás a id. čes. spasenka: „spasyenka“ Sal. rkp. 1. 2. — spa-sitelná žila salvatella; slov. charv. s-pasiti -sim vb. pf. ser-vare, liberare, salvare, čes. s-pasiti -sím vb. pf. id. b) beare; stslov. **съ-паситель** salvator, slov. charv. srб. s-pasitelj, rus. **с-паситель** id. et liberator, čes. s-pasitel id. rus. с-паси-тельница servatrix, stslov. **съ-пасительниъ** adj. salutaris, rus. с-паси-тельень -тельный id. čes. s-pasitelný saluber, salu-taris; stslov. **съ-пасительство** salus, **съ-пасительниъ** adj. poss. salvatoris, rus. с-паси-тельевъ id. с-паси-во! macte esto! macti sitis! **съ-пастъ** m. stslov. a) salus, свой счастье съдѣлованіе-Phil. 2. 12. - Vost. b) salvator **иѣхъ съпаса ни о комъже разѣт тѣхъ** - Hom.-Mih. charv. srб. s-pas salvator, s-pasov dan festum ascensionis Christi, slov. s-pásovo, n. id. — rum. i spas id. — rus. с-пастъ salvator, čes. zastar. s-pas a) salus „By byl člověk svrchovaný, všemu světu na spas dáný“. St. Skl. I. 17. — b) salvator „mysl se (správněji: sie) navrátk svému spasu, usta mluvte v každém času! St. Skl. II. 51. charv. srб. s-pasovati, -ujem paganalia agere die ascensionis Christi, s-pasovanje, n. paganarium celebratio die

ascensionis Christi, serb. *s-pasovište* locus paganalibus celebrandis die ascensionis Christi; stslov. **съ-пасынъ** salutaris, **съ-пасынъкъ** adv. modo salutari, čes. *s-pasný* salutaris, saluber; beatus „beze cti nic spasno nenie“ St. skl. III. 175. stslov. **съпасо-носынъ** adj. salutifer, slov. *s p a s o - n o s e n*, charv. *s p a s o - n o s a n* salutaris, saluber, čes. *spás o - n o s n ý* id. stslov. **оу-пасати** -*ліж* servare, salvare **оу-пастнъ**, -*ск* id. — **отъуство** Sabb. 63. **оу-пасенне** cautio, **оу-паствнти** -*ствліж* servare, e conject. — rus. *y-pacать* vb. dur. *y-pastý* vb. pf. custodire, servare (ze stslov.), slk. *u-pasť*, -*pasu* explorare, rus. *запацать*, -*пастý* suppeditare, instruere cibaris, copiosum reddere, -*ся* copiam sibi parare, — на зímu dřívím, stslov. **за-пасенне** munitio, subst. vb. k **“за-пастн”**, rus. *за-пасе́ние* suppeditatio, *за-пáсливый* copiam parans, stslov. **за-пасъ** victus, rus. *за-пáсь* suppeditatio cibariorum, copia, въ запа́сь v zásobu, pol. *za-pas* copia zásoba, lit. *zopósta* id. — z pol. nebo rus. — rus. *за-пáсны* copiae, copiosus, — **домъ** zásobný dám horreum, запáсное вóйско Reserve-truppen, *за-пáсная* zásobnice cella penaria, pol. *za-pasny* copiae, copiosus, rus. *за-пáсчивый* copiam parans, *за-пáсчикъ* dodavatel zásob. Sem náleží také slov. *p a s - i h a* attentio. Rib. Za srodná možno pokládati: skr. *paś* ze staršího *p a k* (4. par. vb. defect.) videre, *pášjāmi* video, *pra-pášjat* prospiciens, *vi-spašta* manifestus, *vi-spaštam* adv. manifesto; zdá se, že v *paś* před *p* odpadlo *s*: skr. *spaśa* m. (th.) speculator (Beitr. II. 87.); zend. *spaś* speculator, explorator, *spašan*, m. custos, *spaś* ze spak; lot. *pak-ums* Aufseher, Antreiber, kořen *p a k*; stném. *speh-ôn* speculari, explorare, sřném. *speh-en* id. stsas. stném. *spáhi* adj., sřném. *spaehe* adj. sapiens, prudens, vlastně: opatrny, prvotný tvar kořene slov german. *spah*; lat. *spec*, kořen: *spéc-io*, stlat. (*spexi*, *spec-tum*), *spec-tus* (stlat.) pohled, *spec-to* dívám se, *spec-ula* hlídka, *spec-ulum* zrcadlo, ve složených - *spěcio*: *con-spicio* — a jiná, řec. *σκεπ* kořen, na místě *σπει*, *σκέπτομαι* patřím, dívám se, ohlédám se, pozoruj, *σκοπός* a) dohlédatel, dozorce, vyzvědač; b) záměr, cíl, účel, *σκοπέω* to, co *σκέπτομαι*- a jiná; staroir. *faicim* video, *faicin* visus, adspectus, *i* ve slabice kořenné jest k *a* přidáno.

Královská řeč v Sofokleově Oidipu Králi v. 216—275.

Rozbírá Vojtěch Kebrle.

Není snad druhé statí v tragoeidiích Sofokleových, která by byla došla tolika a tak různých výkladů, jako řeč Oidipova v Oidipu Králi zvaná vůbec královskou: mít již celou svoji literaturu,¹⁾ ve které stopovat můžeme, jak pro některé obtíže, jež zcela jinak odstraňovány být měly, vznikly nejprve výklady prapodivné, ty pak podnét daly ku násilnějším ještě prostředkům hojicím, libovolným totiž změnám textu a přestavování celých částí jeho, až posléze prohlášena celá řeč²⁾ „für eine unbeabsichtigt zerschlagene und von einer minder geschickten Hand wieder zusammengefügte Figurengruppe, an der nun nicht nur einzelne Gliedmassen nicht an einander passen, sondern wo ein wichtiger Theil ganz fehlt.“

¹⁾ z níž užito rozprav těchto:

- Ribbeck O., Zu Soph. (O. T. 216—275): *Rhein. Mus. N. F. 13. Jgg.* (1858) p. 129—132.
 — u. Classen, *Über die Rede des Königs Oed. in Soph. O. R. 216—275*, ttéž, 16. Jgg. (1861) p. 489—500 a 501—510.
 — Epikritische Bemerkungen zur Königsrede im O. T. Kiel 1870 (*Schriften der Univ. zu Kiel aus dem J. 1870*, 17. svazek).
 Hasselbach, *Über die Rede atd.*, *Philologus*, 19. Jgg. (1863), p. 211—225.
 Ahrens, *Über Zweck u. Composition der Rede atd.* (*Verhandlungen der 26. Versammlung deutscher Philologen u. Schulmänner in Würzburg 1868*), Leipzig 1869, p. 160—168.
 Arnold, *Rede atd.*: *Hermes III.* (1869) p. 193—204.
 Kvíčala, *Beiträge zur Kritik u. Erklärung des Soph. IV. (König Oidipus)*, Wien 1869.
 Forchhammer, *Abermals die Rede atd.*: *Jahrbücher f. class. Philol.*, 99. Bd. (1869) p. 513—519.
 — die Rede atd., ttéž, 101. Bd., p. 568.
 Enger, Zu Soph. (O. R. 252 ff.): *Rhein. Mus. N. F. 25. Bd.* (1870) p. 441—442.
 Hug, *die Königsrede atd.*: *Philol. 30. Bd.* (1870) p. 682—685.
 — der Doppelsinn in S. O. K., ttéž, 31. Bd. (1872) p. 66—84.
 Mueller Gerh. Henr., *Emendationes et interpretationes S-eae Berol.* 1870.
 Schwarz, *die Königsrede atd.*, Paderborn-Wien, 1883.
 Z vydání Oidipa Krále byla mi po ruce mimo Wunderovo, Wolffovo, Weckleinovo, Dindorfovo (textové, 4.), Schneidewin-Nauckovo (8., 1881) ještě tato:
 Brunckovo, *Argentorati* 1786.
 Elmslei *Annotationes in O. T.*, Lip. 1821.
 Hermannovo, ed. III., Lip. 1833.
 Dindorfii ad S. trag. annotationes, Oxon. 1836.
 Herwerdenovo ed. maior, *Traiecti ad Rhenum* 1866.
 Ritterovo, Lip. 1870.
 Brandscheidovo, Wiesbaden 1882.
²⁾ od Schwarze, na str. 6.

Naproti tomu jest rozprava tato pokusem dokázati, že právě a jenom při čtení a pořádku veršů rukopisném možno se dodělati smyslu řádného. K tomu ovšem třeba jest rozčlánkování celé řeči co nejúplnejšího, za kterouž přičinou stáj zde nejprve text její s vyznačením čelných oddílů.

A.

1. αἰτεῖς· ἀ δ' αἰτεῖς, τῷ μ' ἐὰν θέλησε πη
κλύων δέχεσθαι τῇ νόσῳ θ' υπηρετεῖν,
ἀλκῆν λάβοις ἀν κάνακούφισιν κακὸν. 216
2. ἀγὼ ξένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδ' ἔξερῶ
ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος· οὐ γὰρ ἀν μακρὰν
ἴχνευον αὐτί, μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον. 220
- d) νῦν δ', υστερος γὰρ ἀστὸς εἰς ἀστοὺς τελῶ,
ὑμῖν προφανῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε.

B. I.

1. a) ὅστις ποθ' ύμων Λάιον τὸν Αεβδάκον
κάτοιδεν ἀνδρὸς ἐκ τίνος διώλετο,
τοῦτον κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοί. 225
- a₁) κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλημ', ύπεξελῶν
αὐτὸς καθ' αὐτοῦ — πείσεται γὰρ ἄλλο μὲν
ἀστεργεῖς οὐδέν, γῆς δ' ἀπεισιν ἀσφαλής.
- a₂) εὶ δ' αὖτις ἄλλον οἶδεν ἐξ ἄλλης χθονὸς
τὸν αὐτόχειρα, μὴ σιωπάτω τὸ γάρ
κέρδος τελῶ γῷ χῆρας προσκείσεται. 230
2. b) εὶ δ' αὖτις ἡ φίλου
δείσας ἀπώσει τούπος ἡ χαύτον τόδε,
ἄκ τῶνδε δράσω, ταῦτα χρὴ κλύειν ἐμοῦ. 235
- β) τὸν ἄνδρ' ἀπανδῶ τοῦτον, ὅστις ἐστί, γῆς
τῆσδ', ἡς ἐγὼ κράτη τε καὶ θρόνους νέμω,
μήτ' εἰσδέχεσθαι μήτε προσφωνεῖν τινα
μήτ' ἐν θεῶν εὐχαῖσι μήτε θύμασιν
κοινὸν ποιεῖσθαι, μήτε χέρινθας νέμειν.
ῳθεῖν δ' απ' οἴκων πάντας, 240
- c) τοῦδ' ἥμιν ὄντος, ὡς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
μαντεῖον ἐξέφηνεν ἀρτίως ἐμοί.
- d) ἐγὼ μὲν οὖν τοιόσδε τῷ τε δαιμονι
τῷ τ' ἀνδρὶ τῷ θανόντι σύμμαχος πέλω. 245

3. a) κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴτε τις εἰς ὃν λέληθεν εἴτε πλειόνων μέτα,
κακὸν κακῶς νιν ἄμοδον ἐκτρίψαι βίον.
b) ἔπεύχομαι δ', οἴκοισιν εἰς ξυνέστιος
ἐν τοῖς ἡμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ ξυνειδότος,
παθεῖν ἀπερ τοῖσδ' ἀρτίως ηρασάμην.
- 250

II.

- a) νῦν δὲ ταῦτα πάντ' ἔπισκηπτω τελεῖν
ἀπέρ τ' ἐμαντοῦ τοῦ θεοῦ τε τῆσδέ τε
γῆς ὥδ' ἀκάρπως καθέως ἐφθαμένης.
α) οὐδ' εἰ γὰρ ἦν τὸ πρᾶγμα μὴ θείλατον,
ἀκάθαρτον ὑμᾶς εἰκὸς ἦν οὐτις ἐαν,
β) ἀνδρός γ' ἀριστον βασιλέως τ' ὀλωλότος.
ἄλλα, ἔξερεναν
γ) νῦν δ' ἐπεὶ αυρῶ γ' ἐγὼ
ἔχων μὲν ἀρχὰς ἂς ἐκεῖνος εἶχε πρίν,
ἔχων δὲ λέκτρα καὶ γυναιχ' δύοσπορον
κοινῶν τε παιδῶν κοιν' ἄν, εἰ κείνῳ γένος
μὴ ὀντοτύχησεν, ἢν ἐν ἐκπεφυκότα —
νῦν δ' εἰς τὸ κείνου ιρατ' ἐνήλαθ' ἡ τίχη —.
d) ἀνθ' ὧν ἐγὼ τάδ' ὁσπερεὶ τούμοῦ πατρός
ὑπερομαχοῦμαι καπὲ πᾶν ἀφίξομαι
ξητῶν τὸν αὐτόχειρα τοῦ φονού λαβεῖν
τῷ Λαβδακείρ παιδὶ Πολυδώρον τε καὶ
τοῦ πρόσθε Κάδμον τοῦ πάλαι τ' Ἀγήνορος.
- 260

C.

1. καὶ ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσιν εὔχομαι θεοὺς
μήτ', ἄροτον αὐτοῖς γῆς ἀνιέναι τινὰ
μήτ', οὖν γυναικῶν παιδας, ἀλλὰ τῷ πότιμῳ
τῷ νῦν φθερεῖσθαι κατὶ τοῦδ' ἐχθίονι.
2. νῦν δὲ τοῖς ἄλλοισι Καδμείοις, δσοις
τάδ' ἔστ' ἀρέσκονθ', ἢ τε ξύμμαχος Δίκη
χοὶ πάντες εὐ ξυνεῖεν εἰσαεὶ θεοί.
- 270

A. Úvod

dělí se na tři části:

1. jest jakási captatio benevolentiae. Oidipus hledí předem nakloniti myslí občanů svých k ochotnému plnění rozkazů, které vydati hodlá, a praví: „Zač jsi právě žádal, toho dojítí můžes ochotným plněním mých rozkazů.“

Připojení celé řeči k předcházející prosbě slovem *αἰτεῖς* jest obrat velmi podařený a k tomu pojí se neméně pěkně oba verše následující, takže z trojice té verš první naznačuje žádost, druhý vyměřuje úkol, třetí slibuje odměnu: „prosiš — čin — dostanesh“ a celé to trojverší vytýká přítomné položení sboru osloveného.

V. 216. výrazem *ἔπη*, slova, méní Oidipus rozkazy, které právě vydati chce; význam ten viděti jest zřejmě níže v. 234. *εἰ δέ τις — ἀπώσει τούπος τόδε.*

V. 217. *τῇ νόσῳ θ' ὑπηρετεῖν* dobře vykládá Mueller (na str. 33): „Verbum ὑπηρετεῖν est vox quae dicitur media et hoc loco idem quod nostrum abhelfen,³⁾ Latinorum subvenire malo, subsidio esse, cf. Caes. bell. Gall. II, 20, 3: his difficultibus duae res erant subsidio, scientia atque usus militum. Plin. hist. nat. 22, 25 (61) subvenire morbo“. Brandscheid pak uvádí doklady: *τύχαις ὑπηρετεῖν* Alex. (frg. com. 3, 453), podob *βοηθεῖν συμφοραῖς*, *τύχαις* Isokr. 4, 55, 56. Ano sám Herwerden, který přijímá návrh Nauckův *τῷ θεῷ*, praví (adnotatio, str. 100): „Ceterum ὑπηρετεῖν τῇ νόσῳ, quo de dubitabam, per se rectissime dicitur. Lucian. XLV, 23: ἀλλ' ἦν ποτε κοῦφος πυρετὸς ἐπιλάβηται, πρὸς ὀλίγον ὑπηρετήσας αὐτῷ οὐτέ.“ I můžeme se obejítí bez zmenění rukopisného, byť byly návrhy podané sebe více na snadé, jako Kvičalův (str. 101) *τ' ἐν νόσῳ*, Nauckův *τῷ θεῷ* (v. též předmluvu jeho k vyd. 7. Aianta, str. X.), Hugův (Philol. 30, 684) *τῷ νόμῳ* (= tomuto mému rozkazu).

Ovšem nemíní tu Oidipus slovem *ἡ νόσος* jen tu nemoc viditelnou, o které praví později k Teiresiovi v. 302: *πόλιν μὲν εἰ ξαὶ μὴ βλέπεις, φρονεῖς δ' ὅμως, οὐα νόσῳ σύνεστιν*, neboť pak by *ἡ νόσος* v. 217 a *κακά* ve verši následujícím bylo skoro totéž a velmi divné by zněl výrok: chtěl-li bys plněním mých rozkazů odpomáhati nemoci, došel bys úlevy od strasti t. j. od nemoci. Ačkoliv i to bychom mohli vysvětliti vykládajice: Dojdeš úlevy od strasti, budešli jen chtiti odpomáhati nemoci. Na vůli tu zajisté záleželo a proto je Oidipus vybízí — ne ovšem jako by pochybovali mohl, že by nechtěli vůbec nemoci se zbabiti, o tomto chtění nemůže zde být řeči a neprávem užívá toho Herwerden za důvod proti rukopisnému *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν* pravé (na m. uv.): Num quaeso Thebani erant monendi „propulsato morbo malorum levamen se consecuturos esse“? Zde záleželo na vůli, s kterou spojeno jest sebezapření, aby totiž chtěli zbabiti se nemoci i za cenu nešetření jednotlivce, aby byli ochotni vydati vraha, at to třeba osoba vlastní, at přítelova; o takovou vůli šlo, a byl by tedy Oidipus mohl plným právein říci: nabyl bys úlevy od strasti, chtěl-li bys odpomáhati nemoci. Ale výraz

³⁾ Srov. naše „to jest dobré pro kašel“ (místo proti kašli) a rčení podobná.

νηρετεῖν, nápmocen býti, sloužiti, sám již skoro udává, jakou nemoc tu máme rozuměti: že nikoliv onu viditelnou, nýbrž nemoc, která něco káže, nemoc mravní, původ hlízy viditelné, který žádá odstranění býti.

Zkrátka Oidipus, jenž zná již původ zhouby thébské, míni tu nemoci ono *μίασμα χάρας*, které kázel Apollon, jak Kreon oznamuje v. 98, *ἔλαυνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν*; ale poněvadž sbor občanů posud o tom neví, klade král, aby mu rozuměli, místo příčiny (*μίασμα*) výsledek (*νόσος*). Takto-li vyložíme podání rukopisné, nelze tuším teprve žádných námitek proti němu činiti.

2. Připomenuv Oidipus sboru oslovenému, že oni mají proč ochotně poslouchati rozkazů, v trojverší následujícím naznačuje, ovšem jen zdaleka, že on, oslovující, má příčinu rozkazy ty dávati.

V. 219. Æ obsažené v *ἄγο* vztahuje se patrně na *ἔπη* v. 216: „kterázto slova vyřknu — kterázto rozkazy vydám já.“ Doplňním skutečným slova *ἔπη* povstává vazba zcela obyčejná, jako *τοῦτον λόγον λέγει* a pod. Výklad druhý — pomlčíco o méně Clasenově (str. 492), jako by Æ vztahovalo se na v. 223 ve smyslu *ἄγω ἔξερῶ, τάδε ἐστίν* — výklad, dle kterého prý Æ shrnuje slab v předcházejících verších obsažený: „což (= kterázto slab) vyřknu já“ nevhodný jest již pro fut. *ἔξερῶ*, místo kterého bychom v tom spojení očekávali praesens: „což (kterázto slab) vyslovují já,“ poněvadž slab ten právě jest pronesen.

Slova téhož verše *τοῦ λόγου τοῦδε* nemusila by věru rozmnožovati ten hojný počet obtíží, které se v řeči této nalezáji. A přece vleče je mezi ně Schwarz pravě (na str. 9): „Wenn wir die Rolle des Chores übernehmen u. die Worte des Königs näher betrachten, so entstehen die Fragen: Was ist das für eine Kunde (ὁ λόγος)? *Toῦδε* sagt, dass sie eben gemeldet wurde; wo ist sie? Ist aber *τοῦδε* von *λόγον* abhängig, so wird die Frage, wo u. was ist *τόδε*? noch dringender, den *τοῦδε* entbehrt, wie Fox (S. 734)⁴⁾ richtig bemerkt, jeder fassbaren Beziehung.“ Námítky tyto jsou takové, že se na první pohled zdá, že p. Schwarz pro samé „kritické“ vrtochy neměl ani kdy podívat se do grammatiky, ku př. Krügerovy, kde by se byl dočetl (I, str. 131.) „dass ὅδε etc., wenn sie auf Begriffe der Rede selbst zurückweisen, gewöhnlich sich auf etwas Folgendes, *οὗτος* etc. auf etwas Vorhergehendes beziehen“. Tak by se věru zdálo, kdyby nás později z toho p. Schwarz nevyvedl: i on totiž jest si vědom, nač by se *τοῦ λόγου τοῦδε* vztahovati mohlo, ale má proti tomu námítky! Praví na str. 12.: „Dass er aber (Oedipus) nicht weiss, dass Laios auf gewaltsame Weise um das Leben gekommen ist,

⁴⁾ Míni se tím rozprava W. Foxe v Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1881, str. 721. nn.

das kann weder Ödipus den Chor, noch Sophokles die Zuschauer glauben machen.“ Slova ta nečeli již pouze proti místu tomuto, nýbrž jaksi proti celé osnově tragoedie a jest na ně odpověděti asi takto: Přípusťme, že divna jest ta míra neznalosti, kterou básník Oidipovi příkládá: musíme se s ní smířiti a lze ji dokonce i vysvětliti. Po tom zděšení, kdy tolik obětí vyžadovala si sfinx a za té radosti, kdy město hrůzy té bylo zbaveno, nebylo divu, že vše obrátilo se k osvoboditeli, že nikdo u přítomnosti tohoto a snad i vůbec nezpomínal způsobu zmizení předešlého krále: neboť co to bylo proti bídné smrti oněch nešťastníků? Když onen jediný zbylý z průvodců Lajových vrátil se viděl ve vrahу královу slaveného osvoboditele, rozšířil mezi lidem pověst, že Laios zabit byl od lupičů a tak počítalo se s tím jako se skutkem neodčinitelným; a možná, že onen *οἰνέτης* líčil schvalně věc tak, jakoby naskrze nebylo lze v té věci něčeho se dopátrati, takže potom lid, jako kdyby trůn obyčejným způsobem, přirozenou smrtí předešlého krále uprázdněn byl, Oidipovi jej nabídl. Na tomto předpokládání spočívá stavba celé tragoedie a slyšme, co sám Schwarz přiznává (na m. uved.): „Die näheren Umstände der Gewaltthat kennt er (Ödipus) zu Beginn des Stückes allerdings nicht u. darf sie bei der pragmatischen Anlage des Dramas nicht kennen.“ Nuže, táži se, bylo-li lépe líčiti Oidipa tak, jakoby o násilné smrti Lajově vůbec nevěděl či tak, jako by věděl o ní, ale dále se o ni pranic nestaral? Jest-li vůbec možno, aby Oidipus slyše o zabití Lajově nezeptal se, kde a kým zahynul, jak táže se v. 112. a 122? A kdyby to bylo možno, jaká by to byla povaha? Byl by to ten Oidipus, který za každou cenu hotov jest vypátrati vraha a který míní v. 255, že Thebané totéž činiti by měli, i kdyby tak Apollon nekázal? Něco takového mysliti naprostě nelze.

Pokračuje-li však Schwarz po slovech uvedených takto: „Aber wenn wir selbst annehmen wollten, dass Ödipus von dem Tode des Laios durch fremde Hand früher nichts gewusst habe, so hat er doch aus dem Munde Kreons (v. 100, 107 u. 122—123) hierüber hinreichende Auskunft erhalten. Es ist somit in dem Augenblicke, wo Ödipus diesen Ausspruch thut, nicht wahr, dass er „der ganzen Sache“ oder der „Kunde“ von dem Geschehnisse völlig fremd ist,“ jest to zcela správná — sofistiká! Kdyby Oidipus o zavraždění Laia ještě nyní nevěděl, nemohl by vůbec o tom mluviti, vůbec jen na to připadnouti, toť pochopí každé děcko! Ale až do nedávna byl Oidipus cizincem k pověsti této, rozuměj té, která pravila, okolo čeho celá tato řeč Oidipova se točí a co on z téže příčiny v čelo vlastního prohlášení svého klade, že totiž *Λάιος ἐξ ἀνδρὸς διώλετο*, zahynul rukou vražednou! O tom nevěděl Oidipus až do nedávna, kdy teprve věštbou delfskou na to přiveden byl; i mohl plným právem říci, že jest mu pověst ta krajem cizím, cizinou (do které nedávno přišel), že jest *ξένος τοῦ λόγου τοῦθ'*.

V. 220. připojeno k tomu *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* po způsobě četných podobných antithesí mezi *λέγειν* a *πράσσειν* v tragediích Sofokleových, a přídavek ten vysvětlovati jest více z úmyslu básníkova než z mysli mluvícího Oidipa: po Oidipově prohlášení, že vůbec ani nezaslechl, že by byl Laios zabit býval, rozumélo se zajisté samo sebou, že tím méně skutku toho sám se dopustil; ale básník vložil mu přece v ústa slova smyslu toho, jsa sobě vědom, jaký úcinek bude mít na diváky znalé báje o Oidipovi nepatrný sice, ale skutečnosti tak křiklavé odporující přídavek *ξένος δὲ τοῦ πραχθέντος* „i s činem tím nic nemaje společného“!

A podobně užito bylo asi i slova *ξένος* za zvláštním účelem. Předně ovšem znamená tu *ξένος* spojeno jsouc s gen. předmětným: „cizincem jsa k pověsti této, jako cizincem ke skutku = neznaje pověsti té, jako neúčasten skutku,“ v kterémž smyslu cizinští značí nesloučenost dvou věcí, jako jinde příbuzenstvím míni se podobnost⁵⁾, ano i totožnost.⁶⁾ Vedle toho vásak Oidipus chce jaksi zároveň naznačiti i příčinu neznalosti své dávaje výrazem *ξένος* na srozuměnou, že jest cizincem v Thebách a že tudy snadno jest vysvětliti, neví-li o vraždě té ani o způsobu jejím.

Z téže příčiny povšimnutí hodno jest i postavení *ἔγω*, *ξένος* — *ἔξερῶ* „já, cizinec — vydám rozkazy!“ a zvláště důrazné opakování *ξένος μέν*, *ξένος δὲ* na počátku dvou členů, proti čemuž v následujícím postaveno neméně důrazně zdvojené *ὕστερος γὰρ ἀστούς εἰς ἀστούς τελῶ* (v. 222.). Všim tím Oidipus chce dle záměru básníkova vytknouti co nejdůrazněji, že jeho věc ta se netýká a týkat nemáže, netuše ovšem, v jak ostré protivě jsou slova jeho ke skutečnosti, která zrakům jeho co nevidět odhalena býti má, netuše, jak pravdy prázdna jest řeč jeho, nač již Teiresias neklamně narází v. 452. *ξένος λόγῳ μέτοικος, εἴτα δ' ἐγγενῆς φανήσεται Θηβαῖος.*

Tò *πραχθὲν* jest ovšem prostě čin, ne snad návod, jak soudil Classen,⁷⁾ což ovšem souvisí s celým jeho pojímáním této řeči a jest stanoviskem již překonaným.

Velmi nesnadný jest výklad slov následujících:

*οὐ γὰρ ἀν μακρὰν
ἴχνενον αὐτὸ μη οὐκ ἔχων τι σύμβολον.*

Význam slov *μακράν*, *ἴχνενειν* a z části i *σύμβολον*, smysl věty *οὐκ ἀν* *ἴχνενον*, vztah částice *γάρ*, ano poněkud i význam predešlých a ještě více následujících veršů, vše to různé jest dle

⁵⁾ Jako v Ant. v. 191: *καὶ νῦν ἀδελφα τῶνδε πηρύξας ἔχω.*

⁶⁾ Tak v této trag. v. 813: *εἰ δὲ τῷ ξένῳ τούτῳ προσῆκει Λαῖφ τι συγγενές.*

⁷⁾ str. 493: *Tò πραχθὲν* aber nennt er die That des Mordes nicht in dem einfachen Sinne des begangenen, sondern des in's Geheim angestifteten Verbrechens.

různého výkladu participální vazby *μη̄ οὐκ ἔχων*, na kterém vše závisí.

Výkladů těch jest hlavně tré: podmínečný, přičinný a výsledný. První nalezám již u scholiasty, jenž místo toto vykládá: *οὐ γὰρ ἀν, φῆσι, τοσούτον ὄντος τοῦ χρόνου τοῦ μεταξύ, ἀνεξήτον τὸ πρᾶγμα, εἰ μὴ ἢ δειν καταληψόμενος*, k čemuž dodává: *ἔλπίδα δὲ αὐτοῖς ὑποβάλλει, ὅτι δύναται ἀνευρεῖν τὸν φονέα, ἵνα προθυμότερον συλλάβωνται αὐτῷ*. Rozváděl tedy *μη̄ οὐκ ἔχων* v předvídání podmínečné dávaje slovu *μακράν* význam „po tak dlouhé době“ a *σύμβολον* vykládaje o vodítku, které k cíli jistě povede. Zcela drží se scholiastova výkladu Brandscheid⁸⁾ a z nouze též Herwerden,⁹⁾ jenž ovšem již pochybuje o správnosti scholiastou podaného výkladu slova *σύμβολον*.¹⁰⁾ Podobně jako scholiasta vykládá i Wolff¹¹⁾, až na to, že *μακράν* bere ve významu „rozsáhle, obšírně, široce“ a *σύμβολον* nerozumí o nějakém naznačení vraha, které by musilo vésti k jeho vypátrání, nýbrž prostě o věště oné a o jejím skutečném, nijak nezměněném obsahu.¹²⁾ Společné však výklady ty mají to, že *οὐ γὰρ ἀν ἔχεντον*, nevysetřoval bych — ale já vysetřuji“, a že mezi podmínkou a podmíněným uznávají svazek nutnosti: „nevysetřoval bych, kdybych neměl, ale ja vysetřuji, tedy mám.“

Od skutečnosti docela abstrahují Wecklein, Hartung a Classen, uchylujíce se ovšem i od obyčejného významu slova *ἴχνεύειν*, ani vykládají *μακράν ἔχεντον* „daleko se ve vyšetřování dostati.“ A má-li dle scholiasty Oidipus takové vodítko, že ví, že lapí viníka, dle Wolffa však jen pokyn, pohnutku, aby pátral: dle těchto vykladatelů nemá žádného vodítka, ale chce nějaké miti, proto dává rozkazy; neboť poněvadž mu věc ta neznáma, nepřišel by ve vyšetřování daleko, kdyby neměl t. j. kdyby od občanů nedostal nějakého vodítka. A dle Ribbecka konečně nás nešťastný král nemá žádného ani vodítka ani pokynu, ale nic si z toho nedělá; praví sebevědomě: „sic bych nemusil daleko pátrati!“¹³⁾

⁸⁾ Denn ich würde nicht weit forschen, wenn ich gar kein Zeichen, keine Vermuthung hätte. Vertraut also, ich werde es finden.

⁹⁾ Nisi enim, ait, aequae esse ignarus rumoris de caede quam ipsius facinoris, non nunc demum, longo tempore praeterlapsi, illud investigarem, si non haberem aliquid indicii (nempe oraculum allatum a Creonte, cl. v. 242, ut putat Diendorfius). Nunc vero, nam post Laium interfectum demum inter cives receptus sum, vobis cett.

¹⁰⁾ Vix *σύμβολον* ad oraculum illud referri posse credideris, quippe in quo nullum de interfectore indicium appareat.

¹¹⁾ Das *οὐν ἀν ἔχεντον* zwingt zur Auflösung des Particips durch *εἰ μὴ* *ἔχον* (eigentlich *εἰ ἔφοβούμην μη̄ ...*), also zu einer Voraussetzung von etwas nicht Wirklichem; er hatte also wirklich ein Anzeichen.

¹²⁾ Er weiss nämlich durch das Orakel, dass die Pest die Folge von Laios Ermordung ist, dass der Mörder im Lande weilt, dass dessen Bestrafung Abhülfe bringe.

¹³⁾ Jak to, vykládá Rib. v Ep. B. na str. 4.: Zu dem *οὐ γὰρ ἀν* hat man zu denken *εἰ μὴ ξέρος ἦν*. Sonst (sagt Oed. in seiner Zuversicht

Příčinný výklad nalézá se u Schneidewina-Naucka, kdež ovšem za *αὐτό* položeno z chatrnějších rukopisů *αὐτὸς* a *μή* z *μή οὐκ* zhola vypuštěno. Jinak blíží se nejvíce k Weckleinovi, který také čtení *αὐτὸς* přijal; ¹⁴⁾ rozdíl jest jenom ten, že po Weckleinovu nedopátral by se Oidipus daleko, kdyby nedostal vodítka, dle Schneidewina-Naucka pochodzi bil by stejně, p o n ě v a d ž h o prostě nemá. ¹⁵⁾

Třetí směr, výsledný, zahájil tuším Wunder vykládaje (Exc. ad v. 12. et 13.) místo naše: „Non diu investigarem, quin aliquid indicii reperirem“ a k témuž výkladu chýlí se i p. prof. Kvíčala. ¹⁶⁾

Zkoumáme-li, který asi z výkladů těchto jest správný, jest nám z nich vyloučiti nejdříve Ribbeckův, kterýžto vykladatel ku podmíněnému *οὐ γάρ ἀν μακρὰν ἵχνενον* staví dvě podmínky, nepováživ ovšem, může-li *μή οὐκ* *ἔχων* rozvésti se tak, aby negace *μή* se záporem *οὐ* se rušily, což, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 78), bylo by velmi odvážno a neoprávněno. U Schneidewina-Naucka a Weckleina jsou změny a předpokládání (*αὐτὸς* = solus!) samy sebou na pováženou, nad to pak pamatovati sluší, co namítá Herwerden: At ne recepta quidem hac correctione quem ille voluit sensus nascetur, primo quod ita v. 219 ad *ἔξερω* poeta addidisset *νῦν*, secundo quod formula *οὐ γάρ ἀν* necessario spectat ad verba, in quibus est gravissimum sententiae pondus, itaque referendum est ad illa *ἔνος* *μὲν τοῦ λόγου-ἔνος* *δὲ τοῦ πραχθέντος* (quae mox stabiluntur verbis *ὕστερος-τελῶ*), non ad *ἔξερω*; tertio, quod aliud est procul investigare, aliud investigando proficere. A co se konečně směru výsledního týče, není — mimo jiné — zhola bez podstaty, co praví Schwarz o výkladu Wunderově (na str. 13.): Misslich ist an dieser Erklärung die auch von Hermann gegebene Uebersetzung von *ἔχειν* mit reperire u. die „Prahlgerei des Ödipus mit seinem Scharfsinne“ (Hartung), den er durch die Zufluchtsnahme

auf den bewährten Scharfsinn) würde ich nicht weit zu forschen brauchen. Die unerfüllte Bedingung aber einer schnellen Auffindung ist gegeben in den Worten *μή οὐκ* *ἔχων τι σύμβολον*, welche ich noch immer ganz einfach erkläre: wenn ich nicht ohne jeden Anhalt wäre.

¹⁴⁾ a vykládá: Meine Verkündigung hat den Zweck ein Indicium zu erhalten, da ich der Sache ganz fremd gegenüberstehe; denn für mich allein würde ich im Ausforschen nicht weit kommen, wenn ich nicht ein Indicium erhielte.

¹⁵⁾ Ich werde euch das Folgende vorlegen, weil ich auf mich beschränkt (*αὐτός*, vgl. O. C. 1155) nicht weithin forschen (mit dem Nachsparen nicht weit kommen) würde, sofern ich kein Erkennungsmittel habe, das sicher leiten könnte.

¹⁶⁾ Pravě na str. 75, když odsoudil ménění Ribbeckovo: Es bleibt somit (wenn man eben *νῦν δέ* und den Zusammenhang mit dem vorausgehenden gehörig berücksichtigt) nur übrig zu erklären: *οὐ γάρ ἀν, εἰ μή ένος ην, μακρὰν ἵχνενον αὐτό,* *ώστε μή οὐκ* *ἔχειν τι σύμβολον* — wäre ich nicht ein Fremdling, so würde ich nicht lange so nachforschen, dass ich kein *σύμβολον* hätte, d. h. gar bald würde ich ein *σύμβολον* haben.

zum Orakel selbst widerlegt u. dessen Hervorhebung dem ganzen Charakter dieser Rede widerspricht. Zbývaly by tedy výklady hlavně dva: scholiastův a Wolffův, kdyby při prvním nebyl nemozný onen smysl slova *σύμβολον* a při druhém neodnímala důvěry změna rukopisného *άγω* v *ἀ γ' οὐ*; takto však ani tu nenačázíme jistoty.

Lze-li tu vůbec nějaké určitosti se dodělati, jest zde stavěti od základu t. j. vyšetřiti platnost a užívání participialné vazby s *μὴ οὐ* srovnáním všech známých příkladů vazby té a s výsledkem získaným teprve přikročiti k řešení záhady místa našeho. Na stanovisko to postavil se Schwarz, jen že, jak se mi zdá, nedošel, počínaje si přiliš volně, výsledku patřičného; já aspoň docházím ku zcela jinému.

Z 12 míst, která Schwarz na str. 16 n. sebral,¹⁷⁾ poučným jest zvláště O. Kol. v. 353—360:

*σὺ δ', ὡς τέκνον, πρόσθεν μὲν ἔξικον πατρὶ¹
μαντεῖ ἄγουσα πάντα, Καδμείων λάθος,
ἀ τοῦδ' ἐχοήσθη σώματος —
νῦν δ' αὖ τίν' ἥκεις μῆθον, Ἰσμήνη, πατρὶ¹
φέρουσα; τίς σ' ἔξησεν οἰκοθεν στόλος;
ἥκεις γάρ οὐ κενή γε, τοῦτ' ἐγὼ σαφῶς
ἔξοιδα, μὴ οὐ χὶ δεῖμ' ἐμοὶ φέρουσά τι.*

Tu pozorujeme zajisté čtyři členy, ze kterých dva a dva si odpovídají činice dvě polovice, z nichž první jest kladná, druhá záporná, první všeobecnou větu obsahuje, druhá zvláštní. Členy ty jsou:

pricházela si — věstby mi nosíc
nepřicházíš nyní (s prázdnem) — nenesouc mi
(= abys mi nenesla)

Jak patrno, činí se tu z povšechné zkušenosti v minulosti důsledek pro zvláštní případ přítomnosti. Ale pořadí to může být též obráceno: zvláštní věta může předcházeti a všeobecná následovati, jak jest tomu u Lukiana, *Κατάπλον* c. 23 *Πρῶτον* *ἐμὲ ἐπίσκεψαι παραγαγών*. *βούλομαι κατηγορῆσαι τινος*. *οὐκ ἀν οὐν ἀξιόπιστος εἶην λέγων μὴ οὐχὶ πρότερον αὐτὸς φανεῖς οἴος εἰμι*.

A v případu tom může být jeden člen vynechán, jak i zde; neboť *βούλομαι κατηγορῆσαι τινος* není tu členem odpovídajícím následujícímu *οὐκ ἀν ἀξιόπιστος εἶην*, nýbrž člen takový vypuštěn; úplně vyvinutá vazba byla by: *Πρῶτον ἐμὲ . . . ἐπίσ-*

¹⁷⁾ Jsou to Lukian, *Κατάπλον* c. 23; Sof. O. Kr. v. 11—13; Isokr. Helena 21 (Blass 10, 46—47); Polybius XVI, 29, 6 a 7; Lukian, Alexandros, c. 59; Sof. O. Kol. 353—360; Herod. II, 110 pak VI, 9 a VI, 106; Plat. Lysis 212 (IX D), Lukian, *Τοξαρις* c. 15—16; Filemon u Stoibai, floril. 30, 4.

κεφαὶ παραγαγῶν — (ἴνα ἀξιόπιστος ὁ). οὐ γὰρ ἀν ἀξιόπιστος εἴην λέγων μὴ οὐχὶ πρότερον αὐτὸς φανεῖς οὗτος εἰμι.

Podobně vynechán jeden člen první, zvláštní části v naší tragoeidii v. 11—13, kde Oidipus vybízeje vůdce prosebníků, aby mluvil, za jakým účelem utekli se k němu, dokládá:

*ἀς θέλοντος ἀν
ἔμοι προσαρκεῖν πᾶν· δυσάλγητος γὰρ ἀν
εἴην τοιάνδε μὴ οὐ κατοικτείσαν ἔδραν,*

kdež by první polovice zněla úplně: *θέλοιμι ἀν προσαρκεῖν πᾶν (ἀλγῶν τὴν ύμετέραν πρᾶξιν)* a celek po česku:

Chtěl bych vše poskytnouti — (cítě s vámi soustrast);
neboť bych necitelný — neslitovávaje se nad takovýmto
útočištěm.

Někdy ovšem může scházeti také celá věta všeobecná, když se sama sebou rozumí, jako u Polybia XVI, 29, 6—7: *οὐδὲ ἐκ τοῦ Ἀτλαντικοῦ πελάγους δυνατὸν εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς θάλατταν εἰσπλεῦσαι μὴ οὐχὶ διὰ τοῦ καθ' Ἡρακλεός στήλας προσαιωθέντα στόματος*, neboť jde na rozum, že kdo chce proniknouti z jednoho moře do druhého, musí proplouti nějakou úzinou je spojující.

Ostatních příkladů není třeba uváděti; ve všech jeví se totéž: buď předchází věta všeobecná „vzdušky, když jest, má být A — jest, musí být B“ a pak následuje převrácená věta zvláštní: „nemůže tedy zde být A — aby nebylo B“; aneb jde napřed věta zvláštní, při čemž často případ prostě se připomíná, přičina nebo pohnutka aneb účel se vynechává, jelikož se z následující věty všeobecné doplní: „jest, budiž A — (poněvadž jest, má být B)“ „nikdy není A — aby nebylo [s ním zároveň!] B“, z čehož následuje: „jest tedy B“.

Ve všech případech musí věti od prvého člena věty dolejší ke druhému nutná souvislost: „jeli A, musí být B“ čili „není možno A, aby nebylo B“. Z toho by šlo pravidlo: *Participium s μὴ οὐ* klade se po větě záporné, když touto větou zápornou vyjadřuje se myšlený opak kladné věty před tím buď výslovňě uvedené, buď samozřejmé. Napřed se vždy řekne (nerozumí-li se to), co se stávalo, stalo, stává neb činí, potom následuje opak: nemohlo, nemohlo by, nemůže se to státi, kdyby aneb aby ne-. A tato věta „kdyby ne“ neb „aby ne“ vyjadřuje se participiem s *μὴ οὐ*.

Nuže přistupme s pravidlem tímto k našemu místu!

Oidipus praví prostě (abychom rozvedením vazby participialní nepředbíhali cíle): „Nepátral bych široce nemaje známky.“ To jest věta dolejší, neboť v té jen bývá *μὴ οὐ*; i musí tedy, dle pravidla onoho předcházeti věta kladná taková, aby naše „nepátral bych“ bylo její opakem čili jinými slovy: musí předcházeti pojmem „pátrám“ určitě vyjádřený, není-li to samozřejmo.

A pojem ten vytknut tu skutečně zcela jasně, totiž slovy (*ἔπη*) *Ἐξερῶ* = vydám rozkazy, tedy pátrám!

I máme členy: „vydám rozkazy (= pátrám)“, „nepátral bych široce nemaje známky“, z čehož jde: „tedy mám známku.“

To jest výsledek náš; k jinému ovšem došel Schwarz a to hlavně z té příčiny, že příklady ony sebrané libovolně doplňoval, aby pak totéž učiniti mohl na našem místě s textem Sofokleovým. Mimo podmínu již v grammatikách uváděnou, že totiž *μην οὐ* s part. státi může jen po větě záporné, stanoví totiž, že prý *participium* ukazuje na nějaký předcházející pojem buď totožný nebo příbuzný: poněvadž však v textu našem *ἔένος* atd. jest pravým opakem *participia ἔχων τι σύμβολον*, jest prý ne-pochybně, že vypadla tu zmínka o věště z Delf přišlé, která předcházela. I přidělal (na str. 17.) k našim třem versům (319—321) celou povidačku, více než dvacetiveršovou, pravé to monstrum horrendum, informe, ingens!

Lépe poněkud vedl si Wolff změniv, jak řečeno, *άγω* v *ἄγ' οὐ*, čímž nabývá vazby na první pohled zcela správné a úplné, o čtyřech členech žádaných: „což řeknu — nejsa cizincem ku zvěsti té (ale ovšem ke skutku)“ „neboť nepátral bych široce — nemaje známky nějaké.“ Ale může-li *οὐ* *ἔένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδε*, *ἔένος δὲ* říci se místo pravidelného¹⁸⁾ *ἔένος μὲν τοῦ λόγου οὐ, ἔένος δέ-*?

A jaký účel by měla slova: „dám vám rozkazy, já tu věc znám, neboť kdybych neměl známky nějaké, nepátral bych široce. Takto však (když mám známku) — vám ohlašuji“? Co by tu bylo zbytečného mluvení, přímo nesnesitelného! A právě z té příčiny, aby nenastalo nemilé opakování, vynechán po mé soudě ve větě hořejší člen druhý, který schází, aby byla vazba úplná, čtyřlánná. Jaký by to člen byl, není věru nesnadno se domyslit. Svrchu již dotčeno, že Oidipus zvláštní váhu klade na to, že jemu věc ta jest zcela cizí, že o ní neslyšel, tím méně pak provedení její úcasten byl: i jest patrno, že svolává-li veškeren lid, aby mu rozkazy dal v té věci sobě posud zcela neznámé, nemůže tak činiti pouze ze sebe, nemůže se to diti cestou přirozenou. A proto po slovech „kterážto slova vyřknu já, cizinec k pověsti té, cizinec i ke skutku“ dodává s důrazem „věru nepátral bych široce známky jakés nemaje.“

Slovní přízvuk položený na slova *ἔένος*¹⁹⁾ pověděl choru více nežli stručný výrok králův sám a byl-li po slovech *ἔένος μὲν τοῦ λόγου τοῦδε, ἔένος δὲ τοῦ πραχθέντος* ještě někdo na rozpacích, proč Oidipus takovou váhu klade na své cizinství,

¹⁸⁾ Srov. El. v. 1036 *ἀτιμίας μὲν οὐ, προμηθίας δὲ σοῦ.*

¹⁹⁾ „kteréž (rozkazy) vydám já, cizinec! k pověsti té, cizinec i ke skutku.“

na svou nevědomost o věci té, všechnu neurčitost zaplašila důrazná slova hned následující: *οὐ γὰρ ἀν μακράν ἵχνενον αὐτὶς μὲν οὐ καὶ ἔχων τι σύμβολον.* Nebylo možno, aby Thebané neviděli přičinu náhlého rozkazu králova ve věště Apollonově, o které vstupujíce (v. 151) pějí, co as přináší — a proto básník mohl odchýlit se od pravidelné vazby, která by byla: *ἄγω γένεσις μὲν . . . ἔξερσι — ὑπὸ Απόλλωνος χρηστήριον λαβών οὐ γὰρ ἀν μακράν κτέλει.* Vynechav básník člen ten dosáhl tím, nejen že mohl obsah věstby té teprve později na místě přihodnějším uvést (v. 241—243) a to zcela stručně, kdežto zde by se to musilo státi způsobem obšírnějším (odstrašujicím příkladem jest povídáčka Schwarzova!), nýbrž i toho, že mluvící Oidipus došel u poslouchajících jej Thebanů větší pozornosti. Každý zajisté z nich pomyslil si: Naráží na věstbu, kterou obdržel, ta jest patrně přičinou, že dává nám rozkazy v nějaké věci, která mu posud byla neznáma, ta jej poučila o něčem, o čem až dosud nevěděl a o čem by tedy bez věstby té také nepátral. To asi pomyslil si každý z přítomných Thebanů — a tím bedlivěji poslouchal, co to asi bude.

Po tomto výkladě nezbývá mnoho dodávat o významu a vztahu slov jednotlivých. *Σύμβολον* nelze, jak již svrchu řečeno, vyládati se scholiastou o znamení, které by vésti musilo ku vypátrání vraha, *σύμβολον τῆς γνώσεως*, nýbrž o pokynu, známce, znamení, ze kterého soudím, znamenám (*συμβάλλω*), že se něco takového stalo, *σύμβολον τοῦ πραχθέντος*. Oidipus dí: nepátral bych široce po tom činu, kdybych neměl nějaké známky jeho, t. j. že se čin ten stal; sic bych já, kterému jest to cizí, nemohl ani na to připadnouti.

αὐτὸς jest *τὸ πραχθέν* z verše předcházejícího a pojmu toho nemile pohřešujeme při Schneidewinově-Naukově změně v *αὐτός*.

μακράν pak nesluší vykládati ani „po tak dlouhé době“, jak činil scholiasta,²⁰⁾ ani „daleko“ (na otázku kam? do kterého stupně), jak Schneidewin-Nauck,²¹⁾ ani „dlouho“, jak Wunder, nýbrž příslovce to znamená zde „dalece“ (na otázku jak?) „široce“, „rozsáhle“ a *μακράν ἵχνεύειν* jest „rozsáhle, široce pátrati“ právě jako v Trach. v. 317 *καὶ γὰρ οὐδὲ ἀνιστόουν μακράν* „neboť ani jsem nevyptával se (tak) dalece.“

²⁰⁾ již Ribbeck poznamenal v Ep. B. k tomuto verši, že Eur. Tro 460 *οὐ τε γῆς ἔνερθ' ἀδελφοι χῶρον τέκνων ἡμάς πατέρος, οὐ μακράν δέξεσθέ με*, o které místo opíral se Herwerden háje výkladu scholiastova, nic neznamená, poněvadž jest na něm futurum.

²¹⁾ vyvrátil to rovněž Ribbeck pravě: Ganz anderer Art sind Stellen wie OR. 16. *οὐδέπω μακράν σθίνοντες*, Phil. 42 *πᾶς γὰρ ἀν νοσῶν ἀνήρ προσβαῖν μακράν* u. auch El. 323 *ἐπει τὰν οὐ μακράν ἔγον ἔγω*, da der Begriff einer weiten Strecke gern u. leicht mit Gehen, Fliegen, Leben verbunden wird, während weithin suchen zu müssen statt in der Nähe zu finden nichts Erwünschtes ist.

O vztahu spojky *γάρ* podány též různé výklady dle různého mínění o celém místě;²²⁾ na pravé uhodil Herwerden řka, že *γάρ* může se vztahovati jen na *έρεος*, ve kterém, jak již samo anaforické opakování jeho ukazuje, leží váha celé myšlenky.

d) Oidipus od úvodu, v jehož prvém trojversí slabem nabádá občany ku plnění rozkazů svých, v druhém pak, ovšem jen z daleka, naznačuje svoji vlastní přičinu k rozkazům, přechází k tému samým dvěma verší, z nichž první (v. 222.) obsahuje resultát druhého, druhý (v. 223) zase prvého trojverší onoho, tak že dva tyto rádky můžeme označiti jakožto spojením obou momentů úvodních zjednaný přechod k věci.

Přechod ten zprostředkován jest slovci *νῦν δέ*, která, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 74.) „uvádějí ku předcházejícímu protivu, při čemž vlastní význam slova *νῦν* (vztah ku přítomnosti) nevyniká.“ Můžeme tedy překládati je „takto však“, který překlad nutný jest níže v. 263., kde není řeči o době přítomné.

K čemu *νῦν δέ* protivu uvádí, jest zřejmo: k tomu, co přechází bezprostředně, *μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον* = „kdybych neměl známky nejaké.“ Na to následuje *νῦν δέ sc. σύμβολον ἔχων* (aneb *ἐπεὶ σύμβολον ἔχω*), *ύμῖν προφωνῶ* = „takto však, totiž maje známku, vám ohlašuji.“ Před *ύμῖν* pak vložena proleptická věta odůvodňovací, proč Oidipus, ač známkou nějakou má, nepátrá sám o sobě, nýbrž obrací se ku občanům Kadmejským: *ὑστερός γὰρ ἀστός εἰς ἀστοὺς τελῶ* = „neboť pozdější jsem občan v počtu občanův (a tedy třeba bych věděl nyní o činu tom, že se stal, nemohu věděti jak a kým se stal)“ Ku *ὑστερός* doplniti jest opět pojem *τοῦ πραχθέντος*, o který se tu stále jedná; tak v. 220 *έρεος δὲ τοῦ πραχθέντος*, v. 221 *ἴχνευον αὐτό sc. τὸ πραχθέν*, v. 222 *μὴ οὐκ ἔχων τι σύμβολον sc. τοῦ πραχθέντος* a nyní v. 223 *ὑστερός sc. τοῦ πραχθέντος* — ve čtyřech po sobě jdoucích verších obsažena tu narázka na čin, o kterém zmínka teprve přijíti má: jak byla tím mysl napjata, co to as bude, jak dychtivě očekávala vlastní prohlášení královo!

V. 221. *ύμῖν* položeno na počátek za přičinou protivy ku vlastní osobě Oidipově, o níž jest řeč ve verších předcházejících počínaje od neméně důrazného *ἄγω* v. 219; protiva ta jest: já znamenaje sice již věc, nemoha však znáti její průběhu, vám ohlašuji toto.

Πᾶσι Καδμείοις, všem Kadmejanům, praví Oidipus pokládaje sbor za shromázdění všech Thebanů, které svolati kázel v. 144 *ἄλλος δὲ Κάδμου λαὸν ὥδ' ἀθροιζέτω* a ku kterýmžto

²²⁾ sestavil je Schwarz na str. 15; nejpodivnější jsou Brandscheidův: „Du wirst Hilfe finden“ a Heinemannův: „Das *γάρ* knüpft wieder an V. 118 an, so dass V. 119 bis *πραχθέντος* als eine Parenthese erscheint.“

všem Thebanům ještě později, když již se oslepil, se obrací, jak praví exangelos v. 1287 n.:

*βοῶ̄ διογειν κλῆθρα καὶ δηλοῦν τινὰ
τοῖς πᾶσι Καδμείοισι τὸν πατροκτόνον.*

Jak důležito jest býti toho pamětlivu, uvidíme brzy níže.

Tάδε s důrazem položené na konec verše, před prohlášení samo, nelze jinak než vztahovati toliko ku vlastním rozkazům, které jdou, jak uvidíme, právě do polovice celé řeči, a to předně k rozkazům nejbližším, v. 224—232.

B. Vlastní prohlášení

dělí se zase na dvě části, z nichž první obsahuje rozkazy, druhá pohnutky k jich plnění.

I. Rozkazy.

1. Hlavní rozkaz.

a) Přistupuje k prohlášení samému Oidipus seznamuje nejprve občany své s věcí, o kterou jde a na kterou v úvodu již několikrát narazil, a to činí veršem 224. a 225., načež teprve projevuje v. 226. vůli svou, jak se mají vůbec ve věci té zachovati.

Že král v čelo celého svého prohlášení položil udalost, o kterou běží, nad to nemůže býti nic přirozenější; zvláštního však povsimnutí zaslhuje, jakým způsobem básník i stránku slovesnou historické zmínce té přizpůsobil. Zdá mi se totiž, že ne bez úmyslu přejal podmět věty následující za předmět věty prvé: *ὅστις ποθ' ὑμῶν Λάιον τὸν Λαβδάκον χάτοιδεν*, chtěje tím patrně, poněvadž od dob Laiových již drahně času uplynulo, nejprve vzbudití v mysli občanův vzpomínku na něj samého: „kdo koli z vás zná Laia Labdakova — pamatuje se na Laia Labdakova“, aby pak teprve náhlým obratem přešel ku konci jeho dodávaje: „kterým mužem zahynul.“ To jest věru pozoruhodno; mimo to pak sluší povšimnutí si tu ještě přidaného jména otcova, *τὸν Λαβδάκον*, významného zajisté v úředním tomto prohlášení, ve kterém nemá býti ani nejmenší pochybnosti o osobě, která se míní.

Pak teprve, po připomínce časové a zpomenutí udalosti historické Oidipus vyslovuje, co požaduje od jednoho každého občana, který by o věci té věděl, an praví: „tomu káži, by vše mi oznámil,“ ve kterýchžto slovech nebudiž pominuto výrazu „vše, πάντα,“ mírného to slova místo: „by mi jej, pachatele, oznámil.“ Jeví se v tom šetrnost Oidipova, jakož on ze začátku vůbec největší mírnost ukazuje a to nejen ve slovech, nýbrž i v obmyšleném svém jednání.

Tak jest tomu ve verších hned následujících, v nichž král všeobecný příkaz svůj rozvádí v případy zvláštní. Případy ty mohly býti jen dva a to:

α_1) buď někdo z Thebanů — a Oidipus mluví ke všem Thebanům, $\pi\acute{a}\sigma i\ Kαδμείοις$ v. 223! — kdo zná vraha Laiova, jest jím sám, aneb

α_2) ví, že jest jím některý cizozemec.

Jen tyto dva případy byly možny, jak doleji šíře vyložíme; každému pak z nich vyměřeno jest trojverši, které obojí dělí se zase na stejně polovice, z nichž v prvé naznačen případ sám a jednání, jakého král žádá, v druhé udány výhody, které vyplynou odtud pro toho, kdo tak jednatí bude.

α_1) Jeli někdo z Thebanů sám vrahem, může si přiznáním se trest značně zmírniti.

To jest asi nepopíratelný smysl vv. 227—229, v nichž jednotlivosti, hlavně v polovici prve, působí vykladateli obtíže nemalé.

Již při stanovení podmětu slovesa $\varphi o\beta e\tilde{\iota}ta\iota$ jest třeba opatrnosti, větší však při předmětu. Co se prvého týče, spojka $\mu\acute{e}n$ v $\kappa\acute{e}i\ \mu\acute{e}n\ \varphi o\beta e\tilde{\iota}ta\iota$ praví, že počíná tu něco nového a to tak, že tento případ není na stejném stupni s předešlým $\delta\sigma\tau i\varsigma$ — $\acute{\epsilon}\mu\acute{o}\acute{l}$, nýbrž že jest mu podřazen a to zároveň s následujícím členem družným, uvedeným spojkou $\delta\acute{e}$. Jsoutě to všeobecného onoho rozkazu dva případy zvláštní, z nichž první s oním spojen velmi úzce, totiž spojkou $\kappa\acute{a}l$, takže se od všeobecného ku zvláštnímu takřka jedním dechem přechází. A timto těsným spojením vysvětluje se snadno opominutí podmětu ku $\varphi o\beta e\tilde{\iota}ta\iota$, neboť za těchto okolností jest zřejmo, že podmětem tím nemůže býti nic jiného než onen $\delta\sigma\tau i\varsigma\ \pi\acute{o}\acute{\theta}\ \acute{u}\mu\acute{m}\nu$ — $\kappa\acute{a}r\acute{o}i\delta\acute{e}\nu$ v. 224 n., dotčený ve verši bezprostředně předcházejícím (226) znova náměstkou $\tau o\acute{u}tov$.

Podmět ten jest tu zcela na snadě; v druhém, již vzdálenějším členu bylo však třeba podmět ten znova vytknouti, a to činí se náměstkou $\tau i\varsigma$ v. 230.

Tolik o podmětu; sloveso $\varphi o\beta e\tilde{\iota}ta\iota$ žádá však také předmětu nějakého a požadavku toho neupokoji ani výklad Weckleinův²³⁾, dle něhož se zhola nedovídáme, proč by se ten, kdo zná vraha Laiova (více posud nebylo řečeno!), měl báti, tím méně pak sebe sama udávati, ani Wolffův²⁴⁾ a mnohých jiných, kteří výslovně nebo mlčky ku $\varphi o\beta e\tilde{\iota}ta\iota$, za kterým kladou čárku, doplňují z před-

²³⁾ „Und wenn er sich fürchtet, so wisse er, er wird, wenn er sich selbst bei mir anklagt, ungefährdet sich aus dem Land entfernen und damit die Selbstanklage ohne weiteres Aufheben fortnehmen.“ Konci naprosto nerozumím.

²⁴⁾ Ten pojí slova takto: $\kappa\acute{e}i\ \mu\acute{e}n\ \varphi o\beta e\tilde{\iota}ta\iota$ (sc. $\sigma\eta\mu\acute{a}i\nu\acute{e}i\nu$), $\tau o\acute{u}t\pi\acute{e}i\kappa\acute{l}\eta\acute{u}$, $\acute{\nu}\pi\acute{e}k\acute{e}\lambda\acute{u}\omega\acute{n}\ \alpha\acute{v}\tau o\acute{s}\ \kappa\acute{a}d\acute{v}$ $\alpha\acute{v}\tau o\acute{s}$ ($\pi\acute{e}i\sigma\acute{e}t\acute{a}i\ y\acute{a}\acute{q}\ \acute{a}\acute{l}\acute{l}\mu\acute{e}n\ \acute{a}\acute{s}\tau e\acute{g}\acute{y}\acute{e}s\ o\acute{v}\acute{d}\acute{e}n$) $\gamma\acute{y}\acute{h}\acute{s}$ (δ') $\acute{\chi}\pi\acute{e}i\acute{s}\acute{u}$ $\acute{a}\acute{s}\acute{f}\acute{a}\acute{l}\acute{h}\acute{s}$. Slova závorkou prostřední uzavřená jsou prý proleptickou vložkou, která způsobila zase vložení spojky $\delta\acute{e}$!

cházejícího verše *σημαίνειν*, při čemž zase nevidíme, proč ten, kdo by znal vraha, ale bál se to naň oznámiti (ani tu nebylo by více řečeno!), měl by sebe sama udávati; to bychom pochopili teprve spojujíce, jak navrhoval p. prof. Kvíčala, v jedno slova *κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλην ὑπεξέλων αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*, aby byla předvídím, ku kterému jakožto závěti by následovalo *μὴ σιωπάτω* v. 231, jsouc oběma členům α_1 a α_2 společné²⁵⁾ — anebo bylo by lépe čísti *ἀστὸς κατ' αστοῦ* dle domněnky Nauckovy. Jinak nepochopujeme, jak by onano bázeň týkajici se jiného měla miti za následek udání sama sebe. Obtíž tato jest však ihned odstraněna, položíme-li čárku ne za *φοβεῖται*, nýbrž teprve za *τούπικλην* čtouce: *κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλην ὑπεξέλων αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* —.

Posud byla řeč jenom o občanu, který vraha Laiova zná; na rozdíl od takového jest však označen slovy *κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλην*, ale teprve jen těmi, vrah sám. Viděti to ze souvislosti: „Kdokoli z vás zná Laia Labdakovu, kterým mužem zahynul, tomu káži, by vše mi oznámil. A bojí-li se obvinění toho —“ Jakého obvinění? Patrně z věci, o kterou jde, z vraždy spáchané na Laiovi. A mohla-li při *τῷ ἐπίκλημα*, toho obvinění, což však nemyslíme, býti ještě pochybnost, zda užito slova toho ve smyslu činném („a bojí-li se obvinění to činiti,“ *ἐπικαλεῖν = κατηγορεῖν*) či trpném („a bojí-li se obviňován býti,“ *ἐπικαλεῖσθαι = μὴ ἐπικαληται*), zcela zaplašila ji slova hněd následující: *ὑπεξέλων αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*; neboť má-li někdo z bázni před obviněním počítí něco proti sobě sám, jest na jevě, že bázeň ta může pocházeti jen z toho, aby nebyl obviněn od jiného, totiž že jest vrahem.

Tohoto výsledku dosáhneme rozdelením mnou navrhovaným, které nalezá se pouze ve vydání Aldově; jinak klade čárku po *τούπικλην* pouze Hartung, který však píše: *κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλην, ἐπεξιτώ πτερέ*. Ostatní vykladatelé vztahují *τῷ ἐπίκλημα* pouze ku *ὑπεξέλων* a vykládají *ἐπίκλημα* *ὑπεξέλων* způsoby velmi různými, ano zcela si odpovídají.

Většina a to hlavně starších vykladatelů rozuměla slovům těm tak, že vrah má uniknouti obžalobě sebe sama;²⁶⁾

²⁵⁾ str. 103, kdež to znázorněno parafrasi: *κεὶ μὲν φοβεῖται σημαίνειν τούπικλην ὑπεξέλων αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* (*πεισται γαρ ἄλλο μὲν ἀστεργές οὐδέν, γῆς δ' ἀπεισιν ἀσφαλής*) *χώσαντως εἴ τις ἄλλον οἴδεν.... τὸν αὐτόχθονα, μὴ σιωπάτω*.

²⁶⁾ tak Hermann: „subterfugiens accusationem sui ipsius“; ale jinak týž v pozn. k El. v. 1420, kde praví: „ὑπεξιαρχεῖν est occulta et recondita promere, OR. 227, Eur. Hippol. 633.“ Matthiae: „accusationem (sui) surripere i. e. subterfugere, declinare.“ Tohoto výkladu čtení rukopisného drží se Dindorf ve vydání Oxfordském, v textové lipské však přijal konjekturu Rauchensteinovu *ὑπεξέλοι* s výkladem: „crimen ita subterfugiat, ut licet solo patro vertendo criminis se reum confiteatur, tamen nihil inde damni capiat.“ Classen: „und hat er zu fürchten (natürlich (?))

Ribbeck však způsobil, že ujal se výklad právě opačný, dle kteřeho vrah sebe sama žalovati má.²⁷⁾ Jednaje totiž Ribbeck obšírně o *ύπεξαιρεῖν* v Ep. B. str. 22—25 praví na str. 23.: „So ist hier von der Anklage die Rede, welche einer gegen sich selbst (*αὐτὸς καθ' αὐτοῦ*) hervorholt aus geheimnissvoll verschwiegenem Gewissen.“ Výklad svůj opírá Ribbeck hlavně o dvě místa: Pind. Nem. 4,7: *όῆμα — ὅτι κε σὺν Χαρίτων τύχα γλῶσσα φρενὸς ἐξέλοι βαθείας* a Sof. frg. 686, kde však *ύπεξελεῖν* pouze z dohadu Heimsoethova se píše místo rukopisného *ύπεξελθεῖν*:

ῳ γλῶσσα, σιγήσασα τὸν πολὺν χρόνον,
πῶς δῆτα τλησει πρᾶγμ' ὑπεξελεῖν τόδε;
ἢ τῆς ἀνάγκης οὐδὲν ἐμβριθέστερον,
ὐφ' ἦς τὸ κρυφθὲν ἐμφανῶς ἀνάπτον.

Ale jak vetchými oporami výkladu onoho jsou obě tato místa, viděti jest jediným pohledem: na prvém z nich znamená *ἐξελεῖν* ovšem „vyníti z hloubi myсли jazykem“ tedy „projeviti,“ ale tu výslovně řečeno, odkud vyníti (*φρενὸς βαθείας*) a pak význam ten napovidají již sama slova *όῆμα* a *γλῶσσα*. A podobně (nehledě ani k tomu, že to pouhý dohad) určuje význam slovesa *ύπεξελεῖν* i v druhém dokladu slovo *γλῶσσα* a *σιγήσασα*. Na našem však místě není pražádného určení, které by ukazovalo, odkud *τὸ ἐπίκλημα* a čím se vyníti má. Slovesem *σημαινέτω* aneb vůbec slovesem, které doplniti jest jakožto závěti, nemůže význam slova *ύπεξελὼν* určován býti, a to předně z té příčiny, že by bylo smělé určovati něco něčím, co samo potřebuje určení, vlastně doplnění, a za druhé, že by to byla téměř tautologie, kdyby se řeklo: *τούπικλημ'* *ύπεξελὼν αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* (*σημαινέτω* aneb *μὴ σιωπάτω*) = obžalobu vypravě proti sobě

für sich selbst), so wird er die Anklage gegen sich selbst mit sich hinwegtragen — denn etwas anderes unerwünschtes soll ihm nicht geschehen — und ungefährdet ausser Landes ziehen.“ Wecklein: „die eigene Anklage unvermerkt (*ὑπό*) d. h. in aller Stille hinwegnehmend.“ Bitter: „Auch dann (*κεὶ — καὶ εἰ*, adeo si), wenn ihn Angst befällt, weil er die Anklage gegen sich selbst meiden möchte (*ύπεξελὼν* = still unterschlagend oder bei Seite schiebend) soll er mir Alles anzeigen.“

Elmsley vykládal: „*crimen confitendo diluens*; nejpodivnější však výklad, jako vůbec celé této řeči, tak i tohoto místa, podal Forchhammer: „wenn er sich fürchtet, indem er (ehemals) die Anklage gegen sich eludirt hat.“

²⁷⁾ Výklad ten nalezáme u p. prof. Kvíčaly (na str. 102): „und wenn der Mörder sich selbst angeben möchte, aber sich fürchtet die Anklage gegen sich selbst zu erheben (eig. hervorzuholen), so“ usw.; pak u Schneid. Naucka: wofern er die Selbstanklage aus seinem Innern hervorholt; dále u Wolffa a rovněž Brandscheida: „Wenn er selbst der Thäter ist — *ύπεξελών*, nám. *λεγέτω*, welches hier aus *σημαίνειν* zu ergänzen ist — er soll die Anklage aus seinem Innern, wo sie bisher verborgen lag, gleichsam aus dem Dunkel hervorziehen u. aussprechen.“

samému (mluv, nemlčíž). U Ribbecka pak zvláště přistupuje k tomu ještě nemožnost grammatické vazby, kterou tu přijímá, an spojuje partic. *ὑπεξελῶν* se slovesem *φοβεῖται* a překládá: „Und wenn er Furcht hegt die Beschuldigung gegen sich selber aus stiller Brust an's Licht zu holen (so schweig' er nicht). Kdyby to byl chtěl básník říci, byl by, trvám, užil infinitivu.²⁸⁾

Všecky tyto okolnosti, zvláště však ta, že Ribbeck nepodává ani jediného dokladu, kde by *ὑπεξαιρεῖν* samo o sobě znamenalo „vypravovati ze sebe, z nitra svého,“ vracejí nás k původnímu významu slovesa toho. Slovník učí nás, že jednodušší *ἐξαιρεῖν* značí 1. něco z něčeho vůbec vyjímati, vybírat, med. pro sebe vybírat; 2. něco odněkud vyjímati tak, aby tam již nic z toho nezbylo, tedy odklízeti, odstraňovati něco. Toto druhé kpř. v Xenof. Anab. 2, 5, 4, kde praví Klearchos k Tissafernovi: *ἔδοξέ μοι εἰς λόγους σοι ἐλθεῖν, δύως, εἰ δυναίμεθα, ἐξέλοιμεν ἀλλήλων τὴν ἀπιστίαν*, což by dle Ribbeckova výkladu slov *τούπικλημ*' *ὑπεξελῶν* musilo znamenati: „abychom navzájem ze sebe zdvihli, projevili nedůvěru,“ tedy pravý opak toho, co slova ta skutečně praví! Další složenina *ὑπεξαιρεῖν* pak znamená tajně vyjímati, skryté odstraňovati, tak, že nikdo nepozoruje, jak aneb kým se něco odstraňuje. Tak v Eur. Hippol. 633 *δλβον δωμάτων* *ὑπεξελῶν* „blabobyt domu nepozorovaně odklidiv, utrativ“ (jen aby vyhověti mohl choutce ženy po zdobení se). Jinde znamená *ὑπεξαιρεῖν* potají někoho (z cesty) odstraniti vraždou, utratiti; tak u Plat. Stát VIII, p. 567 B: *ὑπεξαιρεῖν δὲ τούτον πάντας δεῖ τὸν τύραννον, εἰ μέλλει ἄρχειν* a Thuk. VIII, 70: *ἀπέτειναν οὐ πολλούς, οἱ ἐδόκουν ἐπιτίθειοι εἶναι ὑπεξαιρεθῆναι* a na jiných místech. Tento poslední význam nebyl by nevhodný i na místě našem, kdybychom vztahujíce *τούπικλημ*' pouze ku *φοβεῖται* doplňovali ku *ὑπεξελῶν* předmět osobný, zájmeno *αὐτὸν* se značením toho, o koho tu stále běží, totiž Laia, kdybychom tedy spojovali: *νεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλημ*', *ὑπεξελῶν* (*αὐτὸν*, sc. *Λαίον*) *αὐτὸς νεᾶθ' αὐτὸν* —. Smysl by byl zajisté dobrý, kdyby Oidipus vyzvav občany k udání vraha pokračoval: „a bojí-li se obvinění toho, tajně (jej, Laia) odstraniv, sám proti sobě —“. Než obávám se, že by tu výpustka předmětu ku *ὑπεξελῶν* byla přece jen smělá, zvláště když následuje ještě zámlka slovesa určitého; a proto spokojuji se tím, že jsem ku četným výkladům místa tohoto přidal nový. Ostatně možno hojný seznam ten ještě jedním rozmnrození. Mohl by totiž někdo ku *ὑπεξελῶν* také z předcházejícího *φοβεῖται* doplňovati *τὸν φόβον*, při čemž ovšem bylo

²⁸⁾ Ribbeck odkazuje sice ku grammaticce Krügerově, §. 56, 6, ale tam nenalezám ani jediného příkladu, který by mu byl podporou; právě naopak, mezi příklady ku slovesům hnuti myslí, jež pojí se s participiem, nacházím tu z Thukydida: *μετεμέλοντο προτερον οὐδὲ ἀναστάντες*, „litovali, že dříve nepovstali,“ dle čehož by smysl slov *νεὶ μὲν φοβεῖται τούτῳ* *ὑπεξελῶν* nemohl být jiný než: „a bojí-li se, že obžalobu ze sebe vypravil.“

by slovesu *ύπεξαιρεῖν* rozuměti ve smyslu jednoduššího *ἐξαιρεῖν* „odstraniti,“ které čteme v Eur. Ionu v. 991 *πατρὸς ἐξεῖλον φόβον οὐέψας λόγοισιν*, takže by naše místo znamenalo: „a bojí-li se obvinění toho, odstraně (strach ten) sám proti sobě —“. Ale tento výklad zdá se mi ještě méně pravdě podobným předešlého, ačkoliv bych kterémukoli z obou přednost dal před Ribbeckovým.

Po mé moudrosti patří sice *τούπικλη*^μ ku *φοβεῖται*, ale figurou *ἀπὸ κοινοῦ* také ku *ύπεξελών*. Takto spojujíce uvarujeme se výtky, že by tvrda byla výpustka předmětu slovesa *ύπεξελών*, vyhovující zároveň slovesu *φοβεῖται*, které, jak řečeno, žádá nějakého předmětu, a to dle mírnějšího našeho tak důrazné, že ačkoliv *τούπικλη*^μ vztahujeme k oběma slovesům, mezi kterými se nalezá, klademe za předmětem tím přece čárku, které v jiných příkladech figury té nebyvá. Zde však vyžaduje toho ta okolnost, že slovy *φοβεῖται τούπικλη*^μ končí se předvětí, a čárka tato ostatně výkladu našemu nevadí; neboť doplnování předcházejícího byl přestávkou (jež naznačena čárkou) odděleného *τούπικλη*^μ ku *ύπεξελών* jest podporováno velice tím, že participium toto stojí na konci trimetru, takže při přednášení nastala po něm jakási pauza doplnění tomu zajisté velmi příznivá.

Υπεξαιρεῖν pak beru zde ve významu obyčejném „tajně odstraniti,“ kterýto význam však zde, poněvadž tu jde o odstranění obvinění, kterého se bojíme, které tedy ještě nevzniklo, ale vzniknouti může, nabývá obměny „tajně potlačiti“ t. j. tajně odstraniti možnost obvinění toho. Dle toho zní celé naše místo:

κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλη^μ, *ύπεξελών
αὐτὸς καθ’ αὐτοῦ* —

„a bojí-li se obvinění toho, potají (je) potlače sám proti sobě —“.

Abych takto vykládal zde sloveso *ύπεξαιρεῖν*, k tomu mimo vše dosud o tom slovu podané vede mě také subst. *ύπεξαιρεσίς*, terminus to rhetorický, jenž, jak praví Ribbeck (v Ep. B. str. 23) znamená brzy výjimku jednotlivosti nějaké nepatrné vzhledem k ostatním, brzy umělý obrat (Kunstgriff) potlačení některého momentu ve prospěch vlastní věci (Fortunatianus a. rh. p. 119 H)²⁹⁾. Terminus tento, ač teprve pozdní rhetorice vlastní, jest přece výbornou oporu výkladu našeho; neboť znamenalo-li slovo *ύπεξαιρεσίς* pozdějším rhetorům potlačení něčeho, co by vyneseno jsouc na jevo bylo nebezpečno nebo aspoň nepřijemno, mohl zajisté již Sofokles užiti slovesa *ύπεξαιρεῖν* (*τούπικλημα*) o tom,

²⁹⁾ R. Volkmann praví o tom ve spise „Die Rhetorik der Gr. u. Röm.“, 2. vyd. str. 87: Unter *ύπεξαιρεσίς* — verstand man nach Fortunatian das Verschweigen von Etwas für den Redner an der Sache Gefährlichem, ohne dass diess von dem Gegner, sei es, weil es ihm unbekannt war, oder weil er es auch für sich gefährlich hielt, vorgebracht wurde.

kdo boje se následků obvinění veřejného má je, obvinění to, potají nemožným učiniti, tedy potlačiti —.

Jak to činiti má, slova následující *αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* napovídají sice, ale výslovně nepraví. Jestli tu zámlka slovesa určitého, které doplniti jest ve tvaru *σημαινέτω* (nebo *λεγέτω* neb pod.). A o zámlece této dlužno říci, že byla nejen možna, nýbrž že jest i pěkna a situaci obzvláště přiměřena.

Možna byla, jelikož předchází-li všeobecný příkaz *τοῦτον κελεύω σημαίνειν* a ten pak ve dva zvláštní se rozvádí, což zjevně naznačeno spojkami *μὲν-δέ*, nemůže se tu ani očekávati jiné sloveso, než jakého užito v rozkaze všeobecném, tedy *σημαινεῖν*; pouze tvar grammatický požaduje se tu jiný, totiž imperativ *σημαινέτω*, jemuž v druhém zvláštním případě odpovídá *μὴ σιωπάτω*. *Σημαινέτω* a *μὴ σιωπάτω* zcela se tu rovnají a již ze shody mezi verší případu α_1 a α_2 ³⁰⁾ plyne, že čteme-li v α_2 na konci první polovice sloveso *μὴ σιωπάτω*, jest v α_1 na tomtéž místě podobné aspoň doplňovati.³¹⁾

Aby výslovně básník sloveso toho nepoložil, tomu zabránil zřetel slohový. Jak řečeno, nemohl ani ve dvou těch případech zvláštních užiti jiných sloves než takových, která by znamenala totéž, co v příkaze všeobecném *σημαινεῖν*, ale jak by to bylo nepěkné, kdyby sloveso takové třikráté po sobě bylo položeno! Aby tomu se vyhnul, básník sloveso v prvním zvláštním případě, kde se velmi snadno z předešlého doplní, zcela vypustil, v druhém pak užil výrazu litotetického.

A spatřuji-li mimo to ještě v zámlece té obrat situaci přitomné obzvláště přiměřený, ani to snad není upřílišeno. Oidipus, zdá mi se, nedokončuje věty jakoby neodvážoval se doříci to, co slovy *κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλημ'* s obalem, zdaleka naznačil

³⁰⁾ Shoda mezi v. 227—229 a v. 230—232 jest zajisté povšimnutí hodna; pozorujme počátky: *εἰ μὲν* — *εἰ δέ*; pak zdvojení: *αὐτὸς καθ'* *αὐτοῦ* a *ἄλλον ἐξ ἄλλης χθονός*; dále uprostřed obojího trojversí stejná interpunkce, po té v obou následují věty odůvodňovací (*πείσεται γὰρ* — *τὸ γὰρ οὐρδοῦσ*), obě o dvou členech, z nichž prvný udává výhodu hlavní, druhý podružnou, jakýs to nádavek.

³¹⁾ Někdo by ovšem mohl namítnoti, že shoda ona mezi α_1 a α_2 žádá sice toho doplnění, ale tak, aby závětim bylo pouhé *σημαινέτω*, vše ostatní aby bylo předvětím, tedy v této podobě:

*κεὶ μὲν φοβεῖται τούπικλημ', ὑπεξελῶν
αὐτὸς καθ' αὐτοῦ (σημαινέτω).
εἰ δ' αὖτις ἄλλον οἴδεν ἐξ ἄλλης χθονός
τὸν αὐτόχθεον, μὴ σιωπάτω.*

Shoda mezi oběma případy α_1 a α_2 byla by tím ovšem úplná; ale rozdelení to zdá se mi nemožným a to jednak proto, že by slova *εἰ μὲν* — *καθ'* *αὐτοῦ* v jedno spojena jsouce nedávala rádného smyslu, aspoň ne toho, který se tu žádá a v ně také, ovšem neprávem, vkládá (neboť *ὑπεξελῶν* musilo by se při *praesentu φοβεῖται* vztahovati k minulosti, a nikoli k budoucnosti!), jednak že by výpustka celého závěti byla přiliš tvrda.

a slovy dalšími *αὐτὸς καθ' αὐτοῦ* již již napověděl. V tom ustává. Jako neodvážil se říci z příma „je-li někdo z vás sám vrahem tím“, tak, když přijde k tomu, aby vyzval občana toho, by sám se u dal, výrazu toho přes rty nepouští, nýbrž nedomluviv umlká.

Tolik o slovesné stránce první polovice trojversí tohoto; méně poznamenati jest o druhé. *Πείσεται γὰρ κτέ* není nikterak proleptická věta odůvodňovací a je-li v ní něco proleptického, jest to jen *ἄλλο* vzhledem k následujícímu *γῆς δ' ἀπεισιν*; poukazuje *ἄλλο* již napřed k tomu, že *πείσεται ἀστεղὲς οὐδὲν* není řečeno bez výjimky, nýbrž že jedna nemilá věc musí vraha stihnouti přece. Ale nepříjemnost ta zmírňuje se přidaným *ἀσφαλῆς*, kterému čtení dáti jest přednost před variantou *ἀβλαβῆς*, již přijal Dindorf. Rozdíl není sice veliký, ale lepší jest přece *ἀσφαλῆς* „ze země odejde bezpečen“, čímž král jaksi dává na srozuměnou, že svou mocí toho, kdo sám se přizná, bude chráni, takže odcházeje ze země thebské nejen neutrpí nic nemilého (*πείσεται ἀστεղὲς οὐδέν*, což právě již — bude *ἀβλαβῆς!*), nýbrž že nebude ani možno, aby něco utrpěl, jelikož bude chráněn, bude tedy bezpečen (*ἀσφαλῆς*).

Avšak věc ta zasahá již ku stránce jiné, o které nyní promluviti hodláme; bude to několik slov o věcné stránce případu *α₁*.

Tu pak nebude neprospěšno pamatovati chod udalostí od počátku. Oidipus k vyzvání Apollonovu vypátrati vraha Laiova spolehlá se nejdříve na přispění občanův svých a ty ihned svolává. Nebot jemu samému byla až do nedávna pověst o činu tom zcela cizí a co se v soukromí, totiž od Kreonta, nedlouho před tím dověděl, bylo velmi skrovné a pátrání ve směru tom nebylo by vedlo k cíli. Slyšel jenom, že Laios zahynul někde na cestě do ciziny a že jediný zbylý z průvodců jeho vypravoval, že zabili Laia loupežníci. Co více byl by se tedy Oidipus dověděl od toho člověka, kdyby jej byl dal ihned vyhledati? Byl by mu zajisté rovněž pravil, že to byli loupežníci a král nemaje posud pražádné příčiny slovům jeho nedůvěrovat byl by ho propustil věda právě tolik jako dříve. Proto nastoupil ihned na cestu jinou. Apollon kázal, jak praví Kreon v. 97 n.:

*μίασμα χάρας, ὡς τεθραμμένον χθονὶ¹
ἐν τῷδ', ἐλαύνειν μηδ' ἀνήκεστον τρέφειν,*

z čehož plynulo, že vráh jest v Thebsku. I nechce Oidipus uvěřiti, že by loupežníci (rozumí se v cizině, neboť Laios *ἐκδημῶν πάλιν πρὸς οἴκον οὐκέθ' ἔκειτο*, v. 114 n) jen tak maně zabili Laia, nýbrž vyslovuje podezření, v. 124 n.:

*πῶς οὖν ὁ ληστῆς, εἰ τι μὴ ξὺν ἀργύρῳ
ἐπράσσετ' ἐνθὲν δένδ', ἐσ τόδ' ἀν τέλμης ἔβη;*

Míní, že původce vraždy té hledati jest v Thebách a proto bez odkladu svolává lid Thebský, aby v té příčině prohlášení vydal. A tak i činí. Předeslav, že plněním rozkazů jeho občané mohou dojít úlevy od svízelů a naznačiv, že jen tak beze vší poňutky ve věci té nepátrá, mohl očekávat, že ti, kteří vraha Laiova znají, udají mu ho; vždyť kynula z toho celé zemi úleva! Ale pachatel mohl, boje se obvinění toho, aby totiž jakožto původce zla, kterým celá země stížena byla, nebyl lidem krutě potrestán, pachatel sám, pravim, obávaje se obvinění toho, mohl skrýti se. A co by pak pomohlo, udal-li by ho někdo, znáti jméno jeho, kdyby lapen býti nemohl a *μίασμα* zemi tížící nemohlo býti odstraněno buď smrtí jeho nebo vyhostěním? A případ ten nastati mohl. Vrah mohl se v zemi dlouho skrývat i přes to, že Oidipus dále zakazuje, aby ho nikdo do příbytku svého nepřijímal, vůbec s ním neobcoval, a na toho, kdo by proti tomu jednal, ku konci řeči své kletbu svolává. Vrah Laiův mohl se skrývat ze strachu před velikým trestem, který by ho snad stihl a bylo možno, že by snad teprve po delší době byl polapen. Oidipovi však jde o to, aby co nejdříve smyta byla poskyrná lpicí na zemi z přítomnosti vrahovy a tím konec vzaly strasti, jimiž jest Thebsko mořeno. I zná pro ten případ prostředek zajisté výborný: obává-li se občan onen obvinění toho, totiž aby před celou zemí na pranýř postaven jsa za následky činu svého nemusil pykaty krutým trestem od rozezlených spoluobčanů, může obvinění to tajně odstraniti, nemožným učiniti čili potlačiti tím, že sám proti sobě vše oznámí, totiž v soukromí u krále; král pak slibuje mu pro ten případ beztrestnosť až ovšem na to, co dle rozkazu Apollonova bylo nutno, aby vzdálil se ze země. A i pro ten odchod zaručuje mu Oidipus úplnou osobní bezpečnost; i kdyby se lid již dověděl o původci tolikerého zla a chčel snad na odcházejícím vykonati pomstu, králova ochrana tomu zabráni a občan ten ze země odejde bezpečen!

Tolik k objasnění našeho výkladu; zbývá jenom námitka: „Což provedl-li vrah čin svůj tak, že nikdo jiný o něm nezvěděl? Pak nebylo se mu přec „báti obvinění toho“ a tím celý ten případ mizí!“ Kdo by toto namítl, mluvil by plnou pravdu; neboť vybídnutím a slibem tímto nemohl Oidipus vrahova, cítil-li se bezpečným, že od nikoho udán býti nemůže, dohnati k tomu, aby se přiznal. Ale po hnouti mohla mírnost a slab Oidipův zajisté i takového, aby sám se přiznaje ve vyhnanství odešel a tím vlast od záhuby zachránil — mohl-li ovšem vůbec někdo mniti se bezpečným před výzradou, což jest jiná otázka, o které řeč bude níže.

α₂) Zná-li někdo vrahem některého cizince, bude za udání jeho odměněn.

Verši 230—232 vytýká Oidipus druhý ze dvou jediné možných případů. A jako v případě prvém občanu, který by se

sám cítil vinným, dal pokynutí, jak věc provésti, a slíbil mu šetrnost co největší mohl, tak pro případ, že by některý občan věděl, že ten neb onen cizinec jest vrahem Laiovým, vybízí ho, aby nemlčel, nýbrž oznámil mu jej, slibuje mu odměnu za to vyplatiti a přízeň nad to.

Že zde peněžitou odměnu slibuje, které v případě prvním neslibil, jest přirozeno. Onde týkala se věc vraha samého a odměnou za udání měla mu býti mírnost trestu, jaká jen možna byla, zde však týče se udání osoby jiné, cizí, a vzhledem k tomu nemůže ovšem král lákat k udání jeho slibováním nějaké shovívavosti ku vraholi, nýbrž způsobem, který by udavači samému nějaký prospěch přinesl, a to jest odměna v peužích. Mimo to však dostane se dle slibu Oidipova udavači přízně králový a nejen králový, nýbrž zajisté každého, komu záleží na tom, aby země brzy zbavena byla bídy. Jestli *η χάρις* — vděk za to vásbec.

Ostatné trojverší toto nečiní obtíží pražádných, aspoň ne v té formě, jak se čte v rukopisech, při nichž my zůstáváme. Jde ovšem o to, je-li forma ta věcně správna a tu promluviti jest o tom, zdali případy α_1 a α_2 vyčerpány jsou všecky možnosti, o kterých Oidipus zmítniti se mohl.

Odpověď naše jest, že ano. Pamatujme:

1. že Oidipus mluví ke všem Thebanům (*ύμιν προφωνῶ πᾶσι Καθμελοῖς τάδε*, v. 223.), ale také pouze a jediné ku Thebanům.

2. že vrahem mohl býti buď Theban aneb cizozemec.

V prohlášení samém pak vidíme, že král obrací se

a) nejprve ku všem Thebanům vybízeje je, by mu vraha oznámili (v. 224 n; *ἔστις ποθ' ὑμῶν — πάντων Καθμελῶν — κατοιδεν*).

α_1) Má-li však dle předpokládání básníkova Oidipus všecky Thebany před sebou, je-li vrahem Laiovým Theban, vrah ten jest nutně mezi přítomnými. Oidipus má jej před sebou i jest přirozeno, že vyzvav spoluobčany jeho i jej vásbec k oznamení věci obrací se k němu samému, aby jej slabem beztrestnosti (pokud možna byla) strachu zbabě k přiznání se přiměl a tím odstranění pohromy zemské uspíšil. Ví-li o činu tom vrah sám či ještě někdo jiný, zde na váhu nepadá; má-li o tom ještě někdo jiný vědomost, tohoto Oidipus vybídí k udání již vyzváním všeobecným (v. 224—226) a vrah, je-li si vědom, že by ho někdo udati mohl, nenechá si zajisté ujiti přiležitosti, aby si osud svůj zmírnil; pak-li však jest přesvědčen, že nikdo o činu jeho neví a udati ho nemůže, přestává všechno rozkazování.

α_2) Jestliže však někdo z přítomných — a přítomni jsou všichni Thebané! — jmenujme jej A, zná vrahem jiného člověka, než jest sám, třeba muže B, musí člověk tento B býti nutně z jiné země. Neboť kdyby B byl z Thebska, Theban, nastal by zase případ předešlý: B byl by mezi přítomnými —

všemi Thebany — a Oidipus maje jej samého před sebou promluvil s ním již přímo ve v. 227—229, kdežto občan A, který by takto věděl o činu spoluobčana svého, vyzván již k udání implicite ve v. 224—226. Zná-li tedy někdo z Thebanů pachatelem jiného člověka než jest sám, a obraci-li se k Thebanu tomu Oidipus znovu, musí pachatel onen býti z jiné země, jakož to také zcela rádně vyjádřeno veršem 230.: *εἰ δ' αὐτὸς ἀλλης χθονός οἴδεν ἐξ ἀλλης χθονός*.

To jsou dva naše případy a jen těch mohl vzpomenouti Oidipus. Nemohl nikterak připomínati zvlášť případu onoho, nazveme jej α_3), že by totiž nějaký Theban A znal jiného Thebana B vrahem, a to z příčiny, která již uvedena, nehledě ani k tomu, že by případ ten po prvném (α_1) byl věru absurdní. Zhola pak nemožný byl tu nějaký případ α_4), ten totiž, že by některý cizozemec znal vraha (at již Thebana at cizozemce), neboť Oidipus mluví, jak řečeno a jakož přirozeno, pouze a jediné ku Thebanům.

Tolik jest jisto a po tomto rozboru nebude nesnadno odmítouti všecky konjektury a výtky versů 230—232 se týkající. Předně nemožno jest dle toho čtení, které kdysi chácel Hermann: *εἰ δ' αὐτὸς τις ἀλλον οἴδεν ηὗτος ἀλλης χθονός*, neboť tu by v prvé polovici byl obsažen případ onen α_3). Nauck podezírá slovo *ἀλλον*, což jest věru s podivéním, neboť slovo to jest přímo nezbytným, nehledě ani k tomu, že Řekové vůbec rádi stavěli různé tvary téhož slova vedle sebe. Ještě však podivnější jest to, že Nauckovi i *χθονός* zdá se podezřelým, místo čehož prý by snad mělo státi *πόλεως* „da vorher die Stadt Theben erwähnt war.“ Ale kde, nepraví.

Pouhými však a to nešťastnými nápady nazvati sluší návrhy těch, kteří ve verše tyto vpraviti chtěli onen případ α_4). Byl to nejprve tuším Herwerden, jeňž praví: „nisi egregie fallor (!), poetae reddendum est: *εἰ δ' αὐτὸς τις ἐλθὼν οἴδεν ἐξ ἀλλης χθονός τὸν αὐτόχθονα, μηδ σιωπάτω*“. Znamenitý ten omyl odmítl sice již Ribbeck,³²⁾ avšak v novější době hájí ho zase Schwarz,³³⁾ který, chtěje si bezpochyby ještě více „znamenitosti“ získati, pokročil dále: kdežto totiž dle Herwerdena Oidipus mluvil by tu i k cizincům v Thebách se zdržujícím, kterých však svolati nedal a ku kterým se tedy obraceti nemůže, dle Schwarze vyzýval všechny cizince vůbec, at již jsou v Thebsku at kdekoli, aby mu vraha udali, an prý pravil (dle čtení po Purgoldovi a jiných přijatého):

³²⁾ pravě v Ep. B. str. 12.: Das muss ja eine eingenthümliche Verfassung gewesen sein, welche alle Nichtbürger so bevorzugte, dass sie nur für Geld u. gute Worte zu gehorchen brauchten!

³³⁾ pravě na str. 30, že peníze a dobré slovo mělo zdržeti cizince, aby vyzván byv věc udati nechtěl tomu uniknouti odchodem!

εἰ δ' αὖ τις ἄλλος οἴδεν ἐξ ἄλλης χθονός. ³⁴⁾

Konjektury, které zbyvají, totiž Neuova: *εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἴδεν ἐξ ἄλλης χερός* a podobné Heimsoethova a Engerova nezasluhují více zmínky jsouce na dobro vyvráceny p. prof. Kvíčalou na str. 103 n.

Všemi pak témito navrhovanými změnami mohli jsme být ušetřeni, kdyby bylo bývalo od navrhovatelů více dbáno účelu básníkova. Vždyť přece ústy Oidipovými mluví básník a to nedostižný Sofokles a ten nebude zbytečně plýtvati slovy, zvláště ne v tragedii, ve které z jednoho zachyceného slova povstává vyšetřování, zápletka atd. V takovém dramatu nebude zajisté básník vkládati osobě některé v ústa vyzvání, která by k rozvoji děje ničím nepřispěla a takové by byly všecky ony případy α_4) a čtení s $\chiερός$. Druhá pak věc, která navrhovatelům mohla být výstrahou, jest, že domnělá ona vyzvání jejich v dalším průběhu tragoedie vůbec nikde povšimnutí nedocházejí. Proč? Poňevadž jich asi prostě nebylo. Král vybízí shromáždění občanstva thébského k udání vraha. A co odpovídá k tomu chor? *οὐτ' ἔκτανον γὰρ οὐτε τὸν κτανόντ' ἔχω δεῖξαι*, v. 277. To jest odpověď veškerenstva občanů thebských. A tomu-li tak, jest *οὐτ' ἔκτανον* odpověď na vyzvání α_1 (*αὐτὸς καθ' αὐτοῦ-*) a *οὐτε τὸν κτανόντ' ἔχω δεῖξαι* — praví-li to veškerenstvo Thebanů — odpovídá patrně na vyzvání α_2 (*εἰ δ' αὖ τις ἄλλον οἴδεν ἐξ ἄλλης χθονός*). Ze by byl Oidipus vyzval občany udati toho, kdo snad čin ten vykonal prostředeckně, *ἐξ ἄλλης χερός*, o tom chor, soudě dle odpovědi jeho, neví pranic a k nějakému vyzvání cizinců nebylo vůbec kdo by odpověděl. A tak byl by Oidipus mluvil na plano.

2. Eventuelní rozkaz.

b) Pro případ, že by mírného vyzvání jeho uposlechnuto nebylo a udání pachatele nestalo se okamžitě, Oidipus hrozí

β) klatbou vraha.

Ribbeckovou nepoprátelnou zásluhou jest, že dokázal naproti Classenovi a jiným, že klatba tato platí vrahu a nikoli tomu, kdo by vraha tajil. To jest nezvratné a rozpakuji se věru uváděti důvody; jen dvě připomínám:

Každý, kdo sledoval děj, pamatuje, že kázel Apollon v. 97 *μίασμα χώρας ἐλαύνειν*, což, jak se objevilo v. 106 n, platilo o vrahu nebo vrazích Laiových: nuže praví-li tuto Oidipus

³⁴⁾ str. 29.: „Dann haben wir: 1. alle Thebaner, 2. den Mörder u. 3. alle Ausländer (ἄλλος τις ἐξ ἄλλης χθονός)“. Jak toto poslední možno, vysvětluje Schwarz na str. následující: „der ἄλλος ἐξ ἄλλης χθονός kann sowohl zur Zeit der Kundmachung sich in Theben befinden oder auch in der Ferne weilen u. mit Rücksicht des in Aussicht gestellten *νέφος* sich erst dahin begeben“.

*τὸν ἄνδρα ἀπαυδῶ τοῦτον —
ωθεῖν δ' ἀπ' οἴκων πάντας, ὡς μιάσματος
τοῦδ' ήμιν δυτός, ὡς τὸ Πυθικὸν θεοῦ
μαντεῖον ἔξεφηνεν ἀρτίως ἐμοί,*

jest na biledni, že — dle zásady, že dvě veličiny rovné třetí (tou jest zde *μίασμα*) rovnají se mezi sebou — *ὁ ἀνὴρ οὗτος* jest vraž Laiův.

To plyne z děje, který předchází; v následujícím pak jest svědectví stejně neklamné. Teiresias zavolán byv, ne snad aby řekl toho, kdo zná vraha, nýbrž toho, kdo vrahem jest, praví v. 447 nn.:

*εἰπὼν ἀπειμ' ὅν εἶνεν' ἥλθον —
λέγω δέ σοι τὸν ἄνδρα τοῦτον, δν πάλαι
ξητεῖς ἀπειλῶν κανακηρύσσων φόνον
τὸν Λαιειον, οὗτος ἐστιν ἐνθάδε,*

na kterémžto místě tak zřejmě chtěl narážeti na hrozbu Oidipovu v. 236. slovy *τὸν ἄνδρα τοῦτον* počínající, že ani anakoluthu se neštítí, jen aby narážku tu co možná očividnou učinil. A koho míní Teiresias slovy témi? Vraha Laiova. Koho tedy mínil slovy týmiž (*τὸν ἄνδρα τοῦτον*) Oidipus? Véru ne tajitele vraha toho. To pochopí každé děcko a proto měly by již na dobro zmizeti z komentářů výklady, jakým jest ještě Ritterův,³⁵⁾ Wolffův,³⁶⁾ a Brandscheidův.³⁷⁾ Slovy *τὸν ἄνδρα τοῦτον* méněn jest pouze a jediné vrah, to jest nezvratno přese všechny, jak praví Ribbeck, důvtipnůstky (Spitzfindigkeiten), které se na toto nešťastné místo sypou.

Podav však Ribbeck správný výklad o osobě, proti které verše tyto čelí, nesprávně soudil o účelu jejich, an mínil, že Oidipus vydává jimi rozkaz, aby občané, nebudouli chtiti vraha jménem, přímo a zjevně udati, aspoň všechny styky s ním přerušili. Na mylnost méněn toho ukázal p. prof. Kvičala, jehož zase zásluhou, pohřihu posud málo u německých filologů ceněnou, jest, že dokázal, že rozkazy tyto vztahovati jest k budoucnosti, na onen čas, kdy vrah by přece konečně jednou poznán byl. Nevývratné důkazy toho podal na str. 93—96 a bylo by marno chtiti po rozboru tom hájiti méněn Ribbeckova. Oidipus dav jednou určitý rozkaz občanům, aby vrahia oznamili, nemůže nikterak ihned připojovati nějakou jeho modifikaci, nemůže nic

³⁵⁾ „Für den eben angegebenen Fall sollen schwere Strafen den Hehler (236—243) treffen“.

³⁶⁾ prostředkující jaksi mezi méněním Classenovým a Ribbeckovým: „*Tὸν ἄνδρα* fasst den nicht geständigen Mörder u. den Menschen, welcher die Schuld eines anderen verschweigt, zusammen.“

³⁷⁾ „Der Hehler ist so gut wie der Thäter selbst, der sich nicht angibt. Beide soll, wenn sie später doch entdeckt werden, gleiche Strafe treffen.“

slevovati. Počinání to bylo by pošetilé a kdyby král, přikázav svým poddaným udati vraha slibuje jim za to co největší mohl výhody, sestoupil ještě níže a pravil, abych užil slov Ribbeckových (Rh. Mus. 13, 129): „Schweigt ihr aber dennoch und gelingt es nicht den Mörder durch einfachen Spruch zu entfernen, so soll ihn wenigstens keiner“ atd., tu by věru nescházelo již, než aby jich ještě pěkně poprosil: „A neuzdá-li se vám ani toto činiti, pak, prosím vás, aspoň —“. K tomu by věru nebylo již daleko od výkladu Ribbeckova. Než pohleďme na slova Oidipova nepředpojaté! Nepraví: „pro ten případ, že by dřívější rozkaz můj byl bez úspěchu, nařizuju Vám toto“, což by musilo, jak praví p. prof. Kvíčala (na str. 95), znít *άκ τῶνδε λέγω* nebo *άκ τῶνδε ὑμᾶς ποιεῖν βούλομαι*, nýbrž dí, co po tom, neuposlechnou-li, učiní, *άκ τῶνδε δράσω*, v. 235! A to zní zcela jinak! To není nikterak modifikace rozkazu předešlého, toť druhý člen alternativy, jež jest:

b u d' stane se udání vraha hned a pak slibuji toto —

a n e b o nestane se tak hned a pak stihne jej tohle. —

A projevila-li se v prvném členu alternativy té mírnost králova, druhý jest způsobu zcela jiného: obsahuje těžké hrozby. Že hrozby to jsou, pozoroval již Teiresias, jenž praví na místě již uvedeném (v. 449 nn):

*τὸν ἄνδρα τοῦτον, ὃν πάλαι
ζητεῖς απειλῶν κάνακηρύσσων φόνον
τὸν Λαεῖον κτέ.*

A že hrozby ty se vztahují, jakož přirozeno, k budoucnosti, toho nevyvráti námitky nižádné. Nechť namítá někdo třeba: „Jsou-li to hrozby, musí platiti přec těm, kteří budou mlčeti, nebot těm se hrozivá, kteří poslouchati nechtějí. Jsou-li to tedy hrozby, platí občanům mlčícím, tajitelům a *τὸν ἄνδρα τοῦτον* vykládati jest ve smyslu Classenově nebo spíše Wolffově, anebo *τὸν ἄνδρα τοῦτον* znamená pouze vraha a pak jest to nikoliv hrozba, nýbrž nový, modifikovaný rozkaz dle Ribbecka.“

Na námitku tuto odpovíme, že by bylo nesprávno předpokládati, jakoby ti, kdo vraha tajiti budou, měli býti bezvýmínečně přímo potrestáni. Přímo bude dle hrozby Oidipovy pykatи počinání svého jen ten, kdo tajiti bude vraha jsa jím sám (*χαύτον* v. 234.) Jiní, kdo by ho tajili, budou za jednání své potrestáni jen nepřímo, ale ovšem dosti citelně, nebot bude-li vrahu, na nějž jakožto na přítele (*φίλον* v. 233) to vyzraditi nechtěli, trest krutě zostřen, budou ti, kteří jej zatajovali bojice se oň (*δελσας* v. 234), tím zároveň také potrestáni: vždyt zatajováním svým sami mu trest zvýší.

Tolik na námitku onu; vážnější zdá se býti další: „Ale jak může Oidipus říci, že zostří trest vrahu, bude-li tajen, když právě tím, že tajen bude, jména jeho se nedoví?“ Že však námitka

tato vážnou pouze se zdá, viděti jest již z toho, že týmž zajisté ne-li ještě větším právem mohli bychom říci: „Jak může Oidipus hroziti krutým trestem těm, kteří vraha neudají, když neví, kdo vraha zná? Jak se jmen jejich doví, když nic něreknou? Vždyť nebude přece někdo třetí (v řadě: vrah — tajitel jeho — kdo zná tajitele), kdo by trest nad tajitelem prováděl. Či může někdo věděti, že ten neb onen vraha zná, ale udati ho nechce?“ To můžeme zpětně namítnouti proti mínění Classenovu, kdežto proti výkladu, že Oidipus hrozí krutým potrestáním v r a h a, nestane-li se udání hned, námitka uvedená jest slaba. Hrozba Oidipova má předně ten účel, který každá hrozba k vyzvání nějakému přičiněné: má přispěti k tomu, aby to, k čemu se vyzývá, spíše se konalo. Vyzval-li tedy Oidipus všechny občany, aby udali vraha a hrozí-li nyní, že neposlechnou-li, osud vrahů velmi se zhorší, může očekávat, že vrah sám, je-li jím některý Theban, nevydá se, moha voliti bezpečný odchod za hranice, v nebezpečenství pykat hroznou klatbou Oidipovou, zkrátka, že moha voliti mezi dvěma různými tresty nenechá dojít k horšímu.

Tím ovšem není ještě věc odbyta; zbývá ještě stále otázka, mohlo-li k tomu horšímu dojít? Na to odpovídáme, že ovšem mohlo. Znal-li někdo vraha, mohl, třeba z počátku mlčel, později vida zemi ve svízelech stále větších, rozmyslit si to a nějak jej prozraditi. — Což však, byl-li si vrah zcela jist, že nikdo o činu jeho neví a nelekne-li se tedy praní hrozby královny a bude-li si tedy počinati zcela dle slov Oidipových v. 296: *ѡ μη ἔστι δρῶντι τάροβος, οὐδὲ ἔπος φοβεῖ?* Na to odpovídají Thebané: *Ἄλλ᾽ οὐξελέγξων αὐτὸν ἔστιν* a to budiž i odpověď naší. Thebané věří, že i v tom případě poznati lze vraha a to pomocí věštice Teiresia. A že i Oidipus v to doufal, o tom svědčí jednak slova, která k příslému Teiresiovi později pronáší, zvláště však ta okolnost, že již dříve, než toto vyzvání a hrozby pronesl — patrně pro případ neúspěchu jich — pro Teiresia poslal, jak sám praví v. 288 n.

Dobrá, řekne někdo; doufal-li Oidipus a Thebané pro případ neúspěchu vyzvání králova v pomoc Teiresiovu, mohly hrozby ty proneseny být. Což však, sklamou-li se v očekávání tom a nebude-li Teiresias vraha bud' znáti anebo chtiti jej prozradit, jakož skutečně se stalo? Pak jest to, odpovíme, případ zcela nový, do kterého nám tuto nic není; zde postačíž nám, že jsme ukázali, že i Oidipus i Thebané věřili v pomoc Teiresiovu a tím jest dokázáno, jednak že mohl Oidipus verše 233—241 pronéstí ve smyslu uvedeném, jednak že Thebané, ku kterým mluvil, mohli mu právě tak a nejinak rozuměti.

Jest tedy ve verších těch obsažena hrozba a to hrozba důrazná. S tím pak souvisí, proč král ve v. 236. neužil tvaru budoucího, nýbrž přítomného *απαυθῶ*. „Oidipus mohl a musil“, praví p. prof. Kvičala na str. 96, „zákaz, jehož vyplnění padá do

budoucnosti, již nyní vysloviti, poněvadž doufal, že ve známost uveda trest dojde tím spíše svého účelu, totiž zastrašení a po případě neodkladného udání vraha. *δράσω* značí, že Oidipus bude dbát o to, aby trest, který hned nyní se oznamuje, svého času byl proveden.“ A mimo to, zdá mi se, založení této tragoedie samo skoro vyžadovalo, aby Oidipus užil tvaru *praesentního člena* čili aby hned vyřkl klatbu nad vrahem, která jej teprve, když by jinou cestou než přímým udáním objeven byl, měla stihnouti. Klatba ta měla totiž padnouti na Oidipa samého: on právě měl jinou cestou než přímým udáním poznán být jakožto vrah. A pro ten případ jest tvarem *člena* již postaráno: klatba jest slovem tím jedenkráte již vyslovena a musí tedy vejít v platnost, jak s hrůzou tuší Oidipus v. 819, ještě o činu ani plné jistoty nemaje. Tvarem *člena* měl Oidipovi pro okamžik, až by o činu svém nabyl jistoty úplné, ušetřen být boj, aby sebe sama — dle hrozby své — teprve v klatbu dával, což by byl učiniti musil, kdyby byl v. 236. řekl *τὸν ἀνδρὸν* *ἀπανδήσω τοῦτον* — a tragedii ušetřeno tím nemilé opakování.

Tolik k celkovému poroznámění těchto veršů; v jednotlivostech jest poznámenati toto:

V. 233. *εἰ δὲ αὐτὸς σιωπήσεσθε* smyslem postaveno jest proti vyzvání obsaženému ve v. 226.: *κελεύω πάντα σημαίνειν ἐμοὶ*. Člen *b)* versem 233. počínající není tedy na stejném stupni s α_1 a α_2 , jak mínil Ribbeck, nýbrž se členem *a*).

V. 234. *τὸν ἔπος τόδε*, rozkaz tento, jest právě vydané vyzvání k udání vraha, příkaz 1.; s příkazem 2. činí pak ta *ἔπη*, která má chor *κλύων δέχεσθαι* (v. 216.). *Τόδε* stojí na konci věty a verše s důrazem.

Genetivy *φίλον* $\tilde{\eta}$ *χαύτον* Wecklein a Brandscheid činí závislými na *δέσσας*, kteréžto sloveso má prý tu genetiv dle analogie sloves *κύδεσσθαι* a pod. Ale již samo sebou jest divno spojovati genetiv se slovesem, které vazby té nezná, a sloveso druhé, které má tu vazbu, nechatí bez určení. Proto spojuji, jako Wolff, Nauck a jiní, genetivy ty s *ἀπώσει*. Jsou to genetivy odluky a slova ta znamenají „odmítne-li rozkaz tento od přítele neb i od sebe“ t. j. nebude-li dbát rozkazu právě daného, pokud by se vztahoval na osobu přítele neb i jeho vlastní. Přítel ten může být bud Theban, a pak znamená to neplnění vyzívání všeobecného *a*) spojeného ovšem s α_1 , — neboť přítei tajen mohl být jen v tom případě, když by se sám také neudal — aneb mohl to být cizinec, což jest pak neplnění vyzívání α_2). Jednání proti vyzívání α_1 (ve spojení s *a*) Oidipus sotva má za možné, proto klade možnost tu na druhé místo a přičinuje *κατ*, aby pochybnost svou naznačil; patrně nemyslí, že by Theban citici se vinným, moha věc odbyti pouhým a to bezpečným odchodem do vyhnanství, vydati se chtěl v nebezpečenství později snad, třeba

z počátku tajení se mu dařilo, prozrazenu a stíhanu býti hroznou klatbou. S *καὶ* oním srov. Plat. Gorg. p. 510 A.

V. 235. *ἐκ τῶνδες μετὰ ταῦτα*, dehinc, po tom (důrazné, nikoli slabé potom); *ἐκ* značí tu vychodiště, moment, po kterém nastoupí *θράσω*. Srov. Trach. 1109, Ai. 537.

ταῦτα χοὴ κλύειν ἐμοῦ = tohle dlužno, tohle máte slyšeti ode mne t. j. nemá vás býti tajno, jak s vrahem po tom naložiti hodlám, abyste snad nemyslili, že mlčením bude vrahу poslouženo; naopak, hned slyšte, co jej stihne pak. Oidipus, jenž v rozkaze 1. největší mírnost projevoval a výrazu nejsetrnějších užíval, stává se prudkým při pomýšlení, že by někdo mírnosti jeho nedbati mohl, a hrozí.

Hrozby ty vyjadřeny čtyřmi členy zápornými, po nichž následuje jeden kladný.

V. 236. v čele všech naznačena jest osoba, proti které hrozby ty směřují, *τὸν ἄνδρα τοῦτον*, kterýžto akkusativ jest předmětem (resp. doplňkem) všech pěti sloves následujících. Po něm Oidipus, aby opravdovost a přísnost svoji projevil, dodává *ὅστις ἔστι*, kterýžto přídavek mimo jiné zajisté sloužiti má k tomu, aby nižádným způsobem Oidipus sám, jehož vlastně klatba ta stihnouti má, nemohl se jí vymknouti.

Následující *γῆς τῆσδε* spojují Dindorf a Brandscheid se slovesem *εἰσδέχεσθαι*; tento odkazuje ku gramm. Krüger. II, 46, 1, 3, kde skutečně nalézáme naše místo vedle Eur. Foin. 451 *τόνδε εἰσεδέξω τειχέων πείσασά με* a Sof. Ai. 1274 *ἔρχεσθαι νῦντις ἐγκευλημένους*. Ale jediný tuším pohled na tato dvě místa a naše postačí, abychom poznali nesprávnost tohoto výkladu; nebot dle toho musilo by naše místo znamenati: „zakazuji, aby muže toho nikdo nepřijímal do země této,“ jakoby se Oidipus obával, že vrah do země přijde, kdežto zatím snaží se ze země ho vypudit! Kdo toho pamětliv jest, nemůže věru jinak než spojovati *γῆς τῆσδε* s akk. podmětným *τινά*. Není pak *γῆς τῆσδε* řečeno zbytečně, jak by se souditi mohlo, jelikož rozumí se samo sebou, že Oidipus nemůže poroučeti nikomu jinému nežli svým poddaným; *γῆς τῆσδε* přidáno hlavně za tím účelem, aby Oidipus k tomu připojiti mohl: *ἡς ἐγὼ οὐάτη τε καὶ θρόνοντος νέμω*, čímž zvýšiti chtěl ještě více váhu hrozeb svých. Nebot praví-li: „at nikdo ze země této, ježiž já vládu a stolec držím,“ jest tím, nemýlím-li se, řečeno tolik jako moderní frasí: „jako že v této zemi vládu a stolec držím.“ Tím dává na srozuměnou, že všecku svoji moc a autoritu královskou nasadí, aby provedlo se, co tu praví. Při tom *οὐάτη* znamená více moc, s kterou král činně zakročiti může, *θρόνοντος* pak více důstojnost, vážnost, které pro vysoké postavení své požívá. Srov. Ant. v. 173.

V. 238. nejprve Oidipus zakazuje všechny osobní styky s vrahem, které hlavně záležejí v přijímání ho do domu a hovoru s ním. Vrahovi nesmí pak nikdo útulku popřáti, nikdo naň

promluviti, což bylo sdílným a hovorným Řekům trestem krutým. Zde to viděti z toho, že právě na tuto část klatby odkazuje se na několika místech v dalším průběhu děje. Tak v. 350 nn. kde ovšem Teiresias zákaz ten obrací tak, jako by byl Oidipus na našem místě řekl: „vrah nesmí nikoho osloviť.“ Chtěje Oidipovi naznačiti, že sám jest vrahem, praví k němu:

ἐννέπω σε τῷ κηρύματι
ῷπερ προεῖπας ἐμμένειν κάφ' ἡμέρας
τῆς νῦν προσανδᾶν μήτε τούσδε μήτ' ἐμέ,
ας ὅντι γῆς τῆσδ' ἀνοίτῃ μιάστοι.

A Oidipus sám hrozí se té části klatby své, když již tuší, že by on mohl být vrahem Laiovým, v. 817 n. (kde arcit čtení porušeno); a když již všechny zločiny své poznal a se oslepil, žádá ještě Kreonta v. 1436 n.:

ὅψον με γῆς ἐκ τῆσδ' ὅσον τάχισθ', ὅπον
θνητῶν θανοῦμαι μηδὲν ὁς προσήγορος.

V. 240. *χέρνιψ* jest znakem společenství, ve kterémžto významu užívá se slova toho obyčejně v pluralu, proto i na tomto místě dáti jest přednost čtení *χέρνιβας* před variantou *χέρνιβος*, ačkoliv jinak i toto čtení dalo by se vysvětliti, totiž jako genetiv dělivý. Ku *χέρνιβας* *νέμειν* přimysliti jest ovšem *αὐτῷ*.

V. 241. *αὐθεῖν δ' ἀπ' οἰκαν πάντας* jest poslední člen, kterým předcházející zákazy v jeden celkový příkaz se shrnují: zkrátka mají jej všickni od příbytků svých hnáti. Tu zase ze slovesa *ἀπανδῶ* v. 236. doplňovati jest kladné *κελεύω*.

c) Po té Oidipus výslově udává příčinu svých rozkazů.

Shromáždění Thebané mohli se sice příčiny rozkazů Oidipových již domysliti: neboť pravil-li k nim král (A 1), že mohou plněním rozkazů jeho dojítí úlevy, řekl-li (A 2), že by bez nějaké známky nepátral a vybízel-li pak (B I 1) k udání vraha Laiova a hrozil (B I 2) pro případ, že by neuposlechli, Thebané vědouče, že následkem věstby nějaké svolání byli (v. 151), mohli tušiti, že věstba ta týkala se právě vraždy na Laiovi spáchané a té původce že dlužno vypátrati, má-li země útrap být zbavena. Čeho však se dohádati mohli, to jim Oidipus tuto na místě velmi příhodném výslově praví, an připojuje příčinu tu k poslednímu členu klatby, jímž kázal muže toho, poskvru zemskou, od příbytků všech hnáti. Témoto verši (241—243) teprve zřejmě vyslovuje, jaké to *σύμβολον* (v. 221.) má a nahoře-li jsme pravili, že k *νῦν δὲ* v. 222. doplňovati jest z předcházejícího sc. *σύμβολον ἔχων* (aneb *ἔπει σύμβολον ἔχω*), mohli bychom nyní vložiti tam o bsah symbola toho asi takto: *νῦν δ' ἔπει τὸ Πυθικὸν θεοῦ μαντεῖον ἐξέφηνεν ἐμοὶ μίασμα ἡμὶν εἶναι τὸν Λαῖον αὐτόχειρα — νῦν προφωνῶ*. Z toho pak zároveň viděti,

že pravdivo jest, co jsme svrchu tvrdili, že tam byla by se o věště té musila státi zmínka obšírnější, kdežto na tomto místě pojí se k versům předcházejícím zcela vhodně a stručně.

V. 242. *τοῦθε* jest ovšem masc., míní se tím *δάνης οὐτος* z v. 236., o jehož vypátrání jde a okolo jehož osoby se celé *κίγυμα* točí; a proto právě mohl o něm Oidipus užiti náměstky *δέ*. Měl-li však básník užívají zájmena toho zároveň úmysl, aby slova Oidipova vedle vlastního svého významu obsahovala pro diváky smysl „ježto tento (totiž já, mluvící) jest nám poskvrnou,“ jak míní Hug (Phil. 31, 71), jest pochybno. Nesmíme ve vykládání takovém zabíhati daleko, sice by v této tragoeidii vůbec a v řeči této zvláště výklady takové neměly konce; k. př. mohli bychom hned ve v. 217. *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν* vyrozumívat též o Oidipovi, jenž by se tu po předcházejícim *τῷ μὲν ἔπῃ κλύων δέχεσθαι*, když by to někdo bral za rovné s *τῇ νόσῳ ὑπηρετεῖν*, sám nazýval *ἡ νόσος* asi tak, jako jména toho užito o osobě v Plat. Prot. p. 322 D: *τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως*.

d) Konečně král rozkazy své zřejmě uzavírá.

Ze v. 244. 245. jsou zřejmým závěrkem daných rozkazů, k tomu ukazují slova *οὖν* a *τοιόσδε*. *Οὖν* nese se k něčemu předcházejícímu, z čehož uvádí se důsledek. Zde jest tím předně část c) bezprostředně předcházející: „Apollon oznamil, že vrah Laiův jest poskvrnou země této a já tedy (*οὖν*) takto (*τοιόσδε* = tyto rozkazy dávaje) jednám v zájmu božstva i toho nebožtíka.“ Je-li však část c) vlastně obsahem onoho symbola z v. 221. a obsah ten napověděn již ve v. 222. částicemi *νῦν δ'*, jak jsme právě vyložili, můžeme v souvislosti tuto podané místo slov: „Apollon oznamil, že vrah Laiův jest poskvrnou země této“ říci kráťce „na tento pokyn,“ čímž dostaneme souvislost: „Já tedy na tento pokyn takto i božstvu i muži tomu nebožtíku stávám se pomocným.“ Již z toho viděti jest, že *οὖν* ukazuje až k úvodu, v. 221. Vše pak, co mezi úvodem a v. 244. leží, obmýká zájmeno *τοιόσδε*. Náměstka tato ukazuje jednak na všecky rozkazy právě před tím dané, jednak důrazně naznačuje přičinění a úsilí Oidipovo, s jakým snaží se příkaz Apollonův provést a zavražděného pomstít. Neboť praví-li král: „já tedy v této míře i božstvu i muži tomu nebožtíku stávám se pomocným,“ zní to zajisté nejinak než jakoby pravil: „já tedy i největší pokud možná mírnost vrahу zaručuje (1 α_1), udavateli pak hmotnou odměnu slibuje (2 α_2), pro případ neposlušnosti však přetěžkou klatbou hroze (2), po dobrém i po zlému božstvu i muži tomu zavražděnému pomoci se snažím. Více věru činiti mi nelze, aby se *μίασμα* dle rozkazu boha delfského ze země odstranilo a muž zavražděný pomstěn byl; co jsem podnikl, jest nejvyšší, co jsem mohl.“

Co však Oidipus posud podnikl, jsou rozkazy (*B I 1 a 2*), i můžeme říci: Ukazuje-li *οὐν* na část bezprostředně předcházející *e*) a skrze tuto až na *A d*) a obmýká-li *τοις σδε* *B I 1.* a *2.*, teď vše, co od úvodu až sem bylo řečeno, obsahují verše 244. 245. zřejmý závěrek rozkazů Oidipových.

Ostatně bylo by tu poznamenati pouze, že *τῷ δαιμονὶ* ukazuje na božstvo známé, zde na Apollona, o jehož věště Oidipus bezprostředně před tím učinil zmínku. K následujícímu však jménu *τῷ ἀρδοί* musil mluvící přidati *τῷ θανόντι*, poněvadž bezprostředně před tím byla řec o muži jiném, v. 236. *τὸν ἄνδρα τοῦτον*, v. 242. *τοῦθ*.

Σύμμαχος πέλω, stávám se spojencem, spomocným t. j. chci jim pomáhati vydobýti toho, co oni chtějí; chce pak Apollon *μέσης χώρας ἐλαύνειν* (v. 97.) a Laios chce a má pomstěn býti, v. 106. n.:

*τούτον θανόντος νῦν ἐπιστέλλει σαφῶς
τὸν αὐτοέντας χειρὶ τιμωρεῖν τινας.*

3. Přání Oidipova.

Vv. 246—251 byly příčinou mnohých zmatků, ano hrozily osudnými se státi celé řeči této, zároveň však přispěly velice k lepšímu porozumění jejímu.

O. Ribbeck prohlásil totiž a snažil se v 13. ročn. Rýn. Mus. str. 129—132 dokázati, že 6 veršů těch na místě posavadním nejen ruší souvislost myšlének, ale zcela jest nesrozumitelně, kdežto, čtou-li prý se za versem, který jest dle rukopisného pořádku 272., nabude se i po v. 245. výborného spojení i v samých těch šesti verších vše se vysvětluje.

Nebudu se rozepisovati o tom, co se po tomto prohlášení Ribbeckové dalo. Návrh jeho narazil u jedněch na tuhý odpor, u druhých pak setkal se s pochvalou a přijetím, ba mnohým byl heslem ku dalším změnám, což konečně u mnohých, jako posléze u Schwarze, dospělo ku hromadnému přehazování i jednotlivých veršů a barbarskému látání, v němž s těží poznáváme disiecti *membra poetae*.

U koho souhlasu došel původní návrh Ribbeckův, připomíná sám původce jeho v Ep. B., ve kteréžto rozpravě znovu hájí mínení svého, když nestačila odpověď, již připojil k námitkám Clasenovým učiněným v Rýn. Mus. ročn. 16. str. 489—500. Od roku pak 1870. psáno o tom tolik a tolik, že nemůže býti úmyslem našim vše to probírat a vyvracet. Nejlepším vyvrácením všech posavadních návrhů a změn bude zajisté, podaří-li se nám rukopisného pořadí a znění veršů obhájiti o sobě, oč se tímto pokusíme.

a) Oidipus vrahu, nezná-li ho nikdo, přeje nešťastný život a bídny konec.

Svrchu snažili jsme se dokázati, že dvouverší *d)* jest zřejmým závěrkem rozkazů Oidipových. Při rozkazech těch měl, jak řečeno, král účel ten, aby občany přiměl k udání vraha a to buď slibováním výhod, aneb, kdyby se zdráhali, hrozbami. Více věru činiti nemohl, aby vraha vypátral, leda pro Teiresia poslati a to již, jak sám později, v. 287 praví, učinil. Činí-li však nicméně i potom, když všechny možné rozkazy vyčerpal a zřejmě je uzavřel, ještě něco, jde na rozum, že nemůže to míti ráz zase nějakého rozkazu, jenž by čelil k vypátrání vraha, nýbrž musí to být způsobu zcela jiného: může to být pouze projev osobní a zakládati se na předpokládání, že by se vrah na stopu přijítí nemohlo.

Že v. 246. musí počinat něco zcela jiného, jižž tušil Ribbeck, když pravil: „Es scheint vielmehr so aus, als ob dies ein neuer Fall wäre.“ A já pravím, že ve v. 246—248 nový případ jest a býti musí. Musí v nich býti nový případ, poněvadž jiné možnosti celý posavadní postup nepřipouští, nýbrž a priori tak žádá; a jest to nový případ, poněvadž káži tak:

1. slova *εἰ λέληθεν*. Že slov těch nebylo dosti dbáno, jest vadou všech výkladů dosavadních: buď se jich zcela pomíjí aneb mění se hravě v *εἰ λανθάνει* nebo *ὅς λέληθεν* a pod. A přece nelze slov *εἰ* (*ὅς δεδρακώς*) *λέληθεν* ani naprosto nedbat, nebo pak by byla zbytečna — a že by si Sofokles zbytečnosti takové dovolil, mysliti nemůžeme —; ani nelze jich vykládati „skrývá-li se“ aneb „jenž jest nyní (nebo posud) skryt, neznám“; neboť Oidipus od vyzvání svého v. 224—226 *ὅστις-κάτοιδεν*, *τοῦτον κελεύω πάντα σημαλεῖν ἐμοί* ještě mluviti neustal, tedy ještě občanů svých, které k udání vraha vybízí, k slovu ani nepřipustil; vrah následkem toho nemohl se ještě ani sám přihlásiti aniž mohl udán být: i rozumí se samo sebou, že vrah „se skrývá“ a „jest nyní (nebo posud) skryt, neznám.“ A co se samo sebou rozumí, jest zbytečno, a o tom soudití jest jako výše.

Praví-li však Oidipus nicméně *εἰ λέληθεν*, musí slova ta miti svůj zvláštní význam, a ten jest přirozeně, že *εἰ* značí podmínu a *λέληθεν* má význam pravého perfecta, t. j. znamená děj minulý, jehož následky v přítomnosti trvají: jestliže pachatel nebyl zpozorován a zůstal-li nezpozorován, který stav ještě trvá, tedy: je-li neznám.

Tak rozumím já tvaru *λέληθεν*, to jest u mne perfektum.³⁸⁾ A praví-li Oidipus „je-li (vrah) neznám,“ rozumí se, „je-li neznám“ ne Oidipovi — neboť ten prohlásil hned v. 222., že o činu

³⁸⁾ Z posavadních vykladatelů nikdo nepodal o tvaru *λέληθεν* výkladu správného; Hasselbach arci chtěl to bráti za čisté, jak praví (Phil. 19, 212) perfektum „das perfectum ganz einfach u. recht eigentlich perfectisch nehmen, also: mag er (bisher) verborgen gewesen sein.“ Něco z perfekta překlad ten v sobě má, ale perfecta německého; překladem řeckého perfekta však to není — o onom „mag er“ ani nemluvě.

tom nic věděti nemůže, ba do nedávna vůbec o věci té nevěděl — nýbrž „je-li neznám“ vůbec.³⁹⁾

2. slova *κακὸν κακῶς νιν ἄμορον*⁴⁰⁾ ἔκτροψαι βίον. Slova tato jsou při posavadních výkladech v hrubém odporu k v. 227 až 229. Tam totiž Oidipus slíbil vrahу, že přizná-li se, mimo (bezpečný) odchod za hranice πείσεται ἀστεργές οὐδέν; vrah pak, jak již řečeno, následkem toho, že Oidipus posud občanů k slovu nepřipustil, „skrývá se“ a „jest nyní (nebo posud) skryt“, ať již se chce přihlásiti, ať nikoliv; i jest možná, že chce se přiznatí lákán jsa oním slibem Oidipovým v. 227—229: avšak nastoje! týž Oidipus, který mu slíbil, že nic nemilého neutrpí, z čista jasna jej proklíná!

A jak jej proklíná! Přeje mu

κακὸν κακῶς νιν ἄμορον ἔκτροψαι βίον

„aby bídňák bídňě on neštastným doylekl se životem,“ což nemůže nic jiného znamenati než aby v celém životě neštasten byl a bídň sešel.⁴¹⁾ A ten-li jest smysl slov těchto, pak sama již nám praví, na koho je vysloviti mohl Oidipus. Naprosto nemožno jest, aby král, jenž nahoře pro případ, že by vrah byl znám, ale utajován, pohrozil (v. 233 nn): „neudáte-li vrahу, těžká klatba jej stihni, až ho vypátrám,“ nyní proti témuž, nežli objeven bude, jakoby prozatím vrhl děsnou klatbu tu. Jest, pravím, naprosto nemožno, aby Oidipus vrahу jako prozatímní trest přál neštěstí do smrti! Kdyby mu přál něco prozatím, přál by mu zajisté neštěstí jen do té doby, než ho lapí; neboť od toho okamžiku, co by ho v moci své měl, mohl jej pak sám dle libosti až do smrti neštastným učiniti, tedy nepotřeboval mu to přáti. Přeje-li mu však neštěstí do smrti, činí tak patrně na základě podmínky, že by ho nemohl potrestati nikdy sám, je-li neznám.

Činí tedy i slova verše 248. výkladům posavadním překážky nepřekonatelné, jak nám se zdá, kdežto s výkladem našim jsou ve shodě nejlepší. Je-li vrah neznám (*εἰ λέληθεν*), přestává ovšem všechno rozkazování, pak mu nelze na stopu přijíti, není možná vlastním zakročením ho potrestati a tím Apollonův příkaz vyplnit; v tom případě může Oidipus vysloviti pouze přání, aby bohové, kteří pak jediné vrahу znají, jej potrestali. A přání to pronáší Oidipus ve v. 246—248, an vyslovuje na vrahу strašnou

³⁹⁾ *λανθάνειν* užito tu absolutně, t. j. bez (akk.) osoby, před něž něco se tají; pod. u Xenof. Kyr. 6, 4, 3 praví se o Panthei: *ταῦτα δὲ λέγοντα ἄμα ἐνέδυε τε τὰ ὅπλα καὶ λανθάνειν μὲν ἐπειράτο, ἐλειφέτο δὲ αὐτῷ τε δάκρυα κατὰ τῶν παρειῶν;* Eur. Rhes. 970 a j.

⁴⁰⁾ *ἄμορον* čte se dle emendace Porsonovy místo rukopisného *ἄμορον*, které jest proti metru.

⁴¹⁾ žádá toho předložka *ἐκ-* a aorist; kdyby Oidipus přál vrahу neštastný život jen do jisté doby, tedy ku př. do okamžiku, než bude objeven, řekl by *τολβεῖν βίον*; srov. El. v. 602: *τλῆμαν Ὀρέστης δυστυχῆ τολβεῖ βίον*.

kletbu, „by bídňík bídňě on nešťastným dovlekl se životem.“ Oidipus nemůže snésti myslénky, že by vrah Laiův, přičina tolikeřeho neštěstí, mohl, je-li naprostě neznám, do smrti bez trestu a spokojeně žít, a proto přeje mu za této podmínky (je-li neznám), aby do smrti byl neštasten a bídňě sešel.

3. rozluka *εἰτε τις εἰς ὥν — εἰτε πλειόνων μέτα.*

Vykládáme-li slova *εὶ λέληθεν* správně, nemohl Oidipus při kletbě této míiniti pachatelem Thebana, který by byl úmyslně Laia zavraždil, a to ani jediného ani více jich; neboť kdyby bylo bývalo více takovýchto spoluvinníků, věděl by to jeden na druhého a to bylo by proti podmínce „je-li neznám“: vrah nebo vrahové byli by známi aspoň jeden druhému a mohli by se vyzraditi; ani však jediný Theban, který by byl úmyslně Laia zabil, ale tak, že by ho byl při tom nikdo neviděl, nemohl být Oidipem mímén. Vrah byl by sice neznám vyjma sobě a to by s podmínkou *εὶ λέληθεν* ještě jakž takž souhlasilo: ale Oidipus byl by tu vyslovil na pachatele toho hroznou kletbu, nevěda ještě, zda-li se přiznat chce čili ne. Zkrátka tomu předpokládání odporuje, co jsme právě pověděli o slovech *ἐκτροῖψαι βίον*. Oidipus však nemohl při kletbě této míiniti ani Thebana nebo Thebaný, kteří by byli snad náhodou Laia zabili, neboť můžeme snad předpokládati, že každý Theban krále Laia znal a následkem toho by i ten Theban nebo Thebaný, kteří by jej byli náhodou a neradi zabili, věděli, že jsou vrahý Laiovými, byli by známi vespolek nebo aspoň u sebe a to by opět bylo proti podmínce *εὶ λέληθεν*.

Dále však nemohl Oidipus míiniti ani toho případu, že by cizinci byli od někoho z Thebanů najati ku vraždě té; neboť pak by tento někdo z Thebanů vrahý ty znal a opět by to odporovalo podmínce „je-li neznám“. I zbývá tedy jediné to, že Oidipus vrahem nebo vrahý těmi mínil cizince, který nebo kteří z vlastního popudu Laia cestujícího přepadli a zabili, nikým z Thebanů nejsouče potom poznání.

K tomu docházíme a priori na základě podmínky *εὶ λέληθεν*, jak ji my vykládáme; dále vedou nás slova *εἰτε τις εἰς — εἰτε πλειόνων μέτα*. Rozluka tato vede mne totiž k tomu míméní, že Oidipus vyčerpav v prohlášení svém již všecky možnosti vzpomíná i toho případu, který hlásala pověst zbylým průvodcím Laiovým rozšířena, že zabili Laia loupežníci. Oidipus sice sám, uslyšev pověst tu od Kreonta v. 121 n, pochyboval v. 124 n, že by loupežník (jak praví, užívá singularu) odvážil se jen tak na krále, kdyby nebyl nikým z Theb najat; ale konečně i to bylo možno: bylo možno, že lupič nebo lupič, kterým jde jen o zisk, spáchali vraždu tu, aby toho muže cestujícího obrali nestarajíce se hrubě, koho to zabili. A Oidipus, aby nic nepominul, posléze i této možnosti připomíná a dí: pro ten případ, že by Laia byl zavraždil loupežník nebo loupežníci, kterých nikdo ne-

zná a kterých tudíž vypátrati nelze — čímž nemožno jest provésti rozkazu Apollonova a pomstiti smrti Laiovy — pro případ ten proklínám vraha, by do smrti nešťastný život vedl a tak jej i skončil.

Pověst ona, pokud se ji Oidipus dověděl (v. 121 n), hlásala výslovně, že Laios zabit byl ne jedním, nýbrž množstvím loupežníků. Tuto okolnost přičisti jest ovšem na vrub onoho zbylého průvodce Laiova, který tím způsobiti chtěl, aby Oidipus na příhodu svou s pocestným, kterého samojediný zabil, nepřipadl. Ale ku podivu! Oidipus, jakoby se tím nechtěl nechať zmýli, mluví ihned o jednom loupežníku (v. 124) a pak o jednom vrahu stále až k řeči této, v níž také až po naše místo, jako o jediném pachateli mluví. Teprve naše místo, v. 246, 247 činí výjimku. A proto jest výjimka ta povšimnutí hodna, kteréhož zasluhuje jak pro obsah svůj, tak i pro formu. Pro obsah, že Oidipus od posavadního singularu aspoň na krok ustoupil, formou pak, že praví napřed *εἴτε τις εἰς ὅν εἴτε πλειόνων μέτα* „ať jeden jsa, ať s větším počtem,“ po té však ihned zase k singularu se vrací, an jedenho vraha proklíná řka: *κακὸν κακῶς κτέ.* Oidipus, nemýlím-li se, učinil slovy *εἴτε πλειόνων μέτα* jakýsi ústupek, povolil na okamžik pověsti hlásající, že vrah nebyl jediný nýbrž že jich bylo mnoho, kdežto on naopak měl za to, že byl vrah jediný a že jich nebylo více: na okamžík, pravím, povolil Oidipus pověsti té, ale že ústupek ten jest neochotný, jeví dosti zřetelně ta okolnost, že neřekl *κατεύχομαι δὲ τοὺς δεδρακότας, εἰ λέληθασιν, κακοὺς κτέ,* nepřipustil mnohost vrahů bez omezení, nýbrž teprve k podmínce, byl-li to jeden vrah neznámý, připojil „anebo bylo-li jich více“; zvláště však patrna jest neochotnost ústupku toho ze slov po něm hned následujících, v nichž Oidipus singularu, od něhož na okamžík upustil, zase se drží, an klne ne vrahům, nýbrž vrahu. Zkrátka nám zdá se velmi a velmi, jakoby v rozluce oné *εἴτε — εἴτε* a v opětném vrácení se k singularu byl jakýs ústupek, ale neochotný a okamžitý, zároveň však skrytá abych tak řekl polemika proti pověsti hlásající, že vrah nebyl jeden, nýbrž že jich bylo mnoho. Vztah ten vysvitne zajisté každému, položíme-li obě místa příslušná vedle sebe; pověst v. 122 n.:

*ληστὰς ἔφασκε συντυχόντας οὐ μιᾶ
ὅώμη κτανεῖν νιν, ἀλλὰ σὺν πλήθει χερῶν.*

Oidipus v. 246 n.:

*κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότ', εἴτε τις
εἴς ὅν λέληθεν εἴτε πλειόνων μέτα.*

A je-li skutečně tento vztah mezi těmito místy, byla kletba Oidipova v. 246—248 miřena proti loupežníkům, o kterých, jak pověst hlásala, dále více nic známo nebylo, kteří byli neznámi.

4. singular *κακὸν κακῷς νιν πτέ*, ukazující tragickou ironii. K tragickej ironii, již drama toto tak jest bohato, náleží také právě ona okolnost, že Oidipus jakoby hluch jsa ku důraznému vytčení, že loupežných vrahů Laiových bylo mnoho, nikoliv jeden, ihned mluví o jediném loupežníku a dále ustavičně tak mluví o vrahу, jakoby věděl, že byl toliko jeden. Toliko na našem místě činí jakýs ústupek pověsti kolující, ale ústupek jen okamžitý. Ač sám pochyboval, že by byl lupič jen pro nic za nic odvážil se na krále, přece — věren slovům svým *εἰς πάντας θράσοντος* v. 145 — vzpomíná i této možnosti a pro případ ten, že by byl někdo neznámý, buď samojediný nebo se spoluviníky, Laia zabil, vyslovuje kletbu, avšak pouze nad vrahem jediným! A v tom právě pozorovati jest mistrovskou ruku básníkovu. Neboť právě tento případ se stal. Nebyl to ovšem loupežník ani jeden ani s více spoluviníky, kdo Laia zabil, nýbrž byl to pocestný (*όδοιπόρος* v. 292), ale podmínka, pod kterou Oidipus vraha toho proklíná, na vlas se vyplnila: *ό δεδοκανὼς λέληθεν*, pachatel jest neznám a to v tom způsobu, ku kterému Oidipus více se klouní, *λέληθεν εἰς ὄντα!* Vrah ten spáchal čin svůj samojediný, jest neznám⁴²⁾, ano sám neví, že jest vrahem Laiovým⁴³⁾ — jest to Oidipus sám!

Nemůže býti věru ostřejší ironie: Oidipus připomínaje případu, který jemu samému zdál se nejméně pravdě podobným, bezděky uhodí na pravý stav věci a proklínaje do smrti vraha pro-

⁴²⁾ Že ví to onen zbylý průvodce Laiův a dále i Teiresias, není nikterak Achilleovou patou tohoto výkladu. Se stanoviska Oidipova, jenž, jak již svrchu řečeno, nemohl předpokládati, že by onen člověk něco podrobnějšího o tom věděl, jest tvrzení naše zcela správno; Oidipus mohl říci: „je-li vrah neznám, proklínám ho“ a divák musil si při tom pomyslit: „proklíná sama sebe.“ Neboť divák, jenž posud o průvodci onom slyšel jen to, co též Oidipus slyšel, nemohl věděti, že mužem tím Oidipus bude k poznání přiveden. V té míře, myslím, nemohl divák předbíhat děj tragodie a muž ten snad jest vůbec ne majetkem pověsti, nýbrž výmyslem básníkovým. A že ví to později Teiresias, ani to není proti výkladu našemu; Oidipus nemohl věděti, že věstec ten jistě jméno vrahovo mu poví, proto mohl přece — ač mnoho tomu sám nevěřil — říci: „je-li vrah neznám.“

⁴³⁾ I tento výklad snáší se se slovným zněním místa našeho. Úplně ovšem znělo by to ve smyslu tomuto: *εἰς (ό δεδοκανώς) λέληθεν εἰς τὸν τούργον τοῦτο δεδοκανός*. Ale nesmíme zapomínati, že tento smysl jest teprve podružný; hlavní jest smysl, ve kterém slov těch užívá Oidipus, to jest o loupežnících: *εἰς (ό δεδοκανώς) λέληθεν*, je-li (pachatel) neznám. Ale i ten smysl podružný, který úmyslem básníkovým obsahuje pro diváka tragickou ironii, i ten zcela lehce ze slov těch vyznívá. Neboť z předcházejícího *κατεύχουμαι τὸν δεδοκανότα* přimyslí se ku *εἰς λέληθεν* snadno particípium *δεδοκανώς* (bez členu ovšem) a akkusativ zájmena osobně zvratného bývá v tomto významu (, nepozoruj, že něco činím nebo že se se mnou něco děje“), vůbec často vynechán; kpř. Aristf. Vosy 517 *δουλεύων λέληθες* (nevíš, že otrociš); Plat. Theait. p. 164 C *λανθάνομεν* (sc. *ήμας αὐτοὺς*) *ταῦτα ποιοῦντες*; Gorg. p. 487 D *ὅπως μὴ λήσετε διαφθαρέτες*; Dem. Ol. 1, 11; Xenof. Zříz. ath. 1, 19.

klíná sama sebe! A že právě takovéto mistrné případy tragické ironie jsou zvláště v této tragoedii Sofokleově hojny, vidíme i na tomto místě úmysl básníků a úmyslnost ta jest nám dalším důkazem pro správnost celého výkladu našeho.

5. zřejmá narážka pozdější. Správnost výkladu tohoto o tragické ironii místa našeho a tím konečně i správnost výkladu celého dosvědčí nám posléze ještě Teiresias, *παρ' οὐ τις ἀν σκοπῶν τάδ' ἐκμάθοι συφέστατα*, jak praví sami Thebané v. 285 n. Teiresias, jako nejednou s jakousi ironií slova Oidipova z řeči této opakuje a proti němu samému obrací (pamatujeme ono *τὸν ἄνθρον τοῦτον* z v. 236. ve v. 449.!), tak i na toto místo zřejmě naráží. Neboť praví-li v. 427 n.:

*σοῦ γὰρ οὐκ ἔστιν βροτῶν
κάκιον ἔστις ἐκτριβήσεται ποτε,*

nemůže býti ani nejmenší pochybnosti, že obrací tu proti Oidipovi jeho vlastní slova, kterých užil klina vrahovi v. 248:

κακὸν κακῶς νιν ἀμορον ἐκτριψαι βλον.

Vztah ten jest tak určitý, že musí zaplašti všechny pochybnosti, kdyby ještě někdo měl o správnosti výkladu našeho. Teiresias, jenž již v. 366 n. pravil Oidipovi:

*λεληθέναι σε φημὶ σὺν τοῖς φιλτάτοις
αἰσχισθ' διμιούντ', οὐδ' ὅραν ἐν' εἴ κακοῦ,*

vytýká mu versem 427 n. opět jiné *λεληθέναι*, nepravě ovšem přímo: *σὺ λεληθας τούργον τούτο δεδοκαώς*, nýbrž řka: *σοῦ οὐκ ἔστιν βροτῶν κάκιον δστις ἐκτριβήσεται ποτε.*

Ale to jedno jest: neboť pravil-li Oidipus v. 246 n.: *κατεύχομαι δὲ τὸν δεδοκότ'*, *εἰ λέληθεν — κακὸν κακῶς νιν ἀμορον ἐκτριψαι βλον* a dí-li pak Teiresias, že na Oidipovi podmíněné (*κακῶς ἐκτριψαι βλον*) se vyplní ([*οὐδείς*] *κάκιον ἐκτριβήσεται*): jest tím implice řečeno, že vyplnila se na Oidipovi také podmínka (*εἰ λέληθεν*), pod kterou kletba ona pronesena byla. Oidipus tedy dle zřejmé narážky Teiresiovy jest sám ten *δεδοκαώς*, jenž *λέληθεν*, ten pachatel *neznámý*.

To snad postačí k odůvodnění výkladu našeho; nyní obraťme se k některým jednotlivostem.

Předně jede o spojení kletby této, ba celé části 3. s částí předcházející a rovněž následující. Jedním totiž z důvodů Ribbeckových pro přestavení versů 246—251 — důvodů, jimž jakési aspoň váhy upřiti nelze, kdežto důvody epigonů jeho jsou pouhé halucinace —, bylo též, že *ἔγω μὲν* v. 244 na počátku postavené vyžaduje nutné protivy a ta že nikterak není v následujícím *κατεύχομαι δέ*, nýbrž v *ύπην δέ*, které čteme v. 252. a které prý kdysi bezprostředně po v. 245. násleovalo, kdežto 6 veršů oněch (*κατεύχομαι δέ — ηρασάμην*) stálo prý po v. 272., takže tam

po nich následovalo *ύμην δέ*. Ale odtamtud prý verše ty vypadly (?) a byly pak připsány na kraji s poznámkou, že „mají býti vloženy před *ύμην δέ*.“ To prý se stalo, ale na nepravém místě, totiž před v. 252., který též slovy *ύμην δέ* začíná. —

Tak Ribbeck. A zcela pravdivo jest, že protivou ku ἔγω μὲν nemůže býti *κατεύχομαι δέ* a marny byly pokusy Classenovy a jiných, chtít mezi členy těmi nějakou protivu vyhledati. Není tam žádné a pravdu děl Ribbeck, že protivou ku ἔγω μὲν nemůže býti nic jiného, než *ύμην δέ* v. 252. Ale protiva ta nemusí hned následovati, jak dokázal p. prof. Kvičala na str. 99 pravě: „Das μὲν ist an ἔγω gekettet und lässt *ύμην δέ* erwarten, was aber nicht unmittelbar folgen muss. Es konnte hier *ύμην δέ* nicht unmittelbar folgen, weil es dem Dichter allein darauf ankam, den Oidipus alle die Momente zusammenstellen zu lassen, welche seinen Eifer in dieser Angelegenheit besonders beleuchten.“ Oidipus chtěl nejprve připomenouti vše, co on ve věci té činí a pak teprve občanům vložiti na srdece, proč oni poslouchati mají.

δέ ve v. 246. a 249. jsou tedy jen částice pokračovací, nikoliv odpovací; odpovací jest teprvě *δέ* ve v. 252.

O εἰτε — εἰτε poznámenati jest, že εἰl ze spojek těchto patří vlastně ku λέληθεν: ale poněvadž byly dvě možnosti, že totiž vrah buď jediný byl nebo s více druhy, básník připojil možnosti tyto k podmínce a místo: εἰl λέληθεν ή εἴς τις ὅν ή πλειόνων μέτρα napsal εἰτε τις εἴς ὅν λέληθεν εἰτε πλειόνων μέτρα.

Nový případ obsažený ve v. 246—248 postaven jest proti všem předcházejícím, které se zakládaly na v. 224 n: δστις ποθ' *ύμῶν* — *κάτοιδεν*, kterážto slova jsou supposici ku všem rozkazům. Ovšem mohl by někdo namítnoti, že kdyby byl básník nějakou protivu zde (v. 246) zamýšlel, že by byl řekl: εἰl δέ δεδρακώς, ή εἴς τις ὅν ή πλειόνων μέτρα, λέληθεν. — Ale námítku tu snadno jest odmitnouti tím, že beztoto protiva ta (ku *κάτοιδεν* v. 224) by se nebyla pro velkou vzdálenost cítila a pak tím, že básník chtěl ku ἔγω μὲν σύμμαχος πέλω připojiti zase tvar prvé osoby, aby tím spojitost mezi třemi členy ἔγω μὲν σύμμαχος πέλω, *κατεύχομαι* a *ἐπεύχομαι* více vynikla a společně mohly se postavit proti *ύμην δέ*.

b) Sobě samému, jestliže by vrah v jeho domě se ocítil a s vědomím jeho tam se skrýval, přeje Oidipus, aby stihla jej táz kletba, jako vraha neznámého.

Po rozkazech, které dal Oidipus za tou přičinou, aby vrah byl vypátrán a po kletbě vyslovené na něho pro ten případ, že by to bylo vůbec nemožno, co zbývalo ještě, čím horlivost svou pro tu věc projeviti mohl? Nic zajisté než co největší ubezpečení, jak on sám hotov jest rozkazy své plniti. Které však rozkazy své mohl plnit Oidipus,jenž byl, jak hned v úvodu v. 219 n. pravil *ξένος τοῦ λόγου* a jest *ξένος τοῦ πραχθέντος?* Zajisté

ne těch, které se vztahovaly k bezodkladnému udání vraha, neboť Oidipus ho nezná; a z té příčiny zavrci jest výklady takové, jako jest Nauckův: „Zum Beweise, wie ernst er die Sache nimmt und um seine völlige Unwissenheit nochmals zu betheuern verflucht Oid. auch sich, wenn er den Mörder unter seinen Hausgenossen verhehle.“

Toto opětné ujišťování, že on o věci té pranic neví, bylo by zbytečné a poslední „wenn er den Mörder unter seinen Hausgenossen verhehle“ není správným výkladem slov originálu: *οἴκουσιν εἰ ἔννέστιος ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτοτε ἐμοῦ συνειδότος.* Na chybu překladu toho ukázal p. prof. Kvičala pravě na str. 97. v poznámce, že slovům *εἰ γένοιτο* neodpovídá v přímé řeči *εἰ ἔστιν*, nýbrž *ἐὰν γένηται*. A po této námítce nemůže být smysl našeho místa jiný než ten, který p. prof. na str. uvedené vykládá témoto slovy: „Er (Oidipus) hat das Gebot erlassen, den Mörder bekannt zu geben; um nun zu zeigen, wie ernst er die Sache nimmt, verflucht er für den Fall, dass er wissend den Mörder an seinem Herde aufnehmen und bergen würde, sich selbst.“

Oidipus tedy nepraví, že chce, aby ho to neb ono stihlo, skrývali by vraha v domě svém již nyní, nýbrž ocitlili by se vrah s jeho vědomím pod jednou s ním střechou t. j. poprálili by vrahу v domě svém úkrytu později.

V přání tomto jeví se horlivost Oidipova o věc v míře nejvyšší. Rozkazy jeho platily ovšem pouze občanům, poddaným jeho; ale král, aby ukázal jim, jak horlivě nejen rozkazy dává, nýbrž i plnit je chce, aby je tím k podobné horlivosti povzbudil, přeje si utrpěti totéž co vrah, pro ten případ, že by tohoto podstřechu svou přijal čili neplnil rozkazu svého (eventuelního) B I 2.

Zároveň však měl tím, tuším, dle úmyslu básníkova zahrzen býti poslední východ, kterým by Oidipus, jenž sám vrahem tím jest, plnění rozkazu Apollonova uniknouti mohl. Oidipův evenuelní rozkaz B I 2. vyměřoval, jak občanům bude se chovati ku vrahу, nestane-li se udání jeho hned, nýbrž přijde-li se mu teprve jinak na stopu, pozná-li se jméno jeho. I bude-li se skrývat, nebude mu to nic platno: nelapí-li ho král v příbytku jeho, ohláší se, kdo to jest — a nikdo z Thebanů nesmí ho dle rozkazu králova k sobě přijati, všichni musí jej od prahů svých hnáti. A tak bude-li mimo to od zřízení králových stále po něm pátráno, bude-li stíhán a nebude-li mít kde se skrýti, bude konečně přece jednou lapen anebo nucen Thebsko opustiti.

Vrahem tím jest, jak se později sezná, král sám. I mohla zajisté vzniknouti principiální otázka, podléhá-li panovník rozkazům svým či nikoliv. Dejme však tomu, že by otázka ta nevznikla; dobrá; rozkazy dané vstoupí v platnost: vrahu nesmí nikdo přijati, nikdo oslovit, nikdo k bohoslužbě připustiti, všichni musí jej od prahů svých hnáti. Což však zůstane-li vrah-král ve

svém domě? Kdyby vrahem byl někdo jiný, nemohl by ve svém domě zůstati, aby nebyl od krále jat a odstraněn. Co může však krále samého pohnouti, aby se z domu svého vzdálil, kdyby trvaje na svých rozkazech pravil: já poručil vraha nepřijímati a odháněti od příbytků; ve svém domě však mohu být; o tom jsem ničeho nenakázal. Proti tomu nemohl by nikdo nic namítiati a jestliže by lid ze šetrnosti ku králi, kterému vděčnosti byl povinen, nic násilného nepodnikl, příkaz Apollonův nebyl by vyplněn, země nebyla by prázdná vraha. Král mohl se sice vzdáliti dobrovolně, z útrpnosti k zemi své, ale nebyl nucen, učinil-li tak, nebylo to motivováno.

Abyste se tak státi musilo, aby potom Oidipus viděl nutnost odebrati se do ciziny, nutnost, kterou sám přivedl, tedy tragicou, o to postaral se básník slovy trojverší našeho⁴⁴⁾; Oidipus se jimi zavazuje k plnění rozkazu svého B I 2.: nechce-li tedy potom, když pozná, že vrah jest v jeho domě, totiž že jest jím sám, aby se na něm vyplnilo přání jeho vlastní v. 249—251, musí nevyhnutelně vraha z domu svého hnati t. j. vzdáliti se z domu svého a poněvadž u Thebanů přijat být nemůže, vůbec ze země thebské. A tak vyplní se rozkaz Apollonův, Thebsko bude vraha prázdro.

Než jaké jest to přání, které Oidipus proti sobě samému vyslovuje?

Otzádka tato souvisí s jinou, na kterou dříve jest odpověděti, totiž co znamená tvar *τοῖσδε* v. 250. Classen, jehož následuje Arnold, vztahoval náměstku tu na choreuty, kteří zastupují občanstvo thebské; Oidipus prý maje oči obráceny k nebesům (!) slavnostním tonem klatbu, kterou vykříkl nad těmito (pro případ, že by tajili vraha — dle mylného mínění Classenova) svolává na sebe. Ribbeckovi pak bylo toto *τοῖσδε* hlavním důvodem pro přestavění části 3. za v. 272., neboť pak prý se *τοῖσδε* pěkně vztahuje na *ταῦτα τοῖς μὴ δρῶσι*. Avšak neoprávněnost tohoto mínění a nemožnost vztahu toho vůbec dokázal p. prof. Kvíčala na str. 100., tak že více k vyvrácení tohoto důvodu Ribbeckova říci nelze. Pan prof. Kvíčala sám podává o *τοῖσδε* výklad jen z nouze, nazývaje jej také nesmělým pokusem; míní totiž, že je-li čtení rukopisné správno, nelze jinak než vztahovati *τοῖσδε* na v. 246 n.: *κατεύχουμαι δὲ τὸν δεδησκότ’ εἴτε τις εἰς ὁν λέληθεν*

⁴⁴⁾ která překládám: „v domě-li mém jakožto krbu společník by vyskytl (nebo ocitil) se s mým vědomím“, a nikoliv: „v domě-li svém bych ho přijal“, aby nemohl, když ne sám Oidipus, tedy snad některý nový vykladatel namítiati, že Oidipus vraha t. j. sebe po vydání rozkazu svého do domu svého nepřijal, nýbrž že ve svém domě již byl a pak teprve se dověděl, že vrahem jest. Při slově *γένοιτο*, „vyskytl se“, není pak pro Oidipa využití: vrah vyskytne se později v domě jeho při krbu a to s jeho vědomím t. j. on pozná později, že vrahem jest sám. A nechce-li na sebe přivést to, čím si pro případ ten klnul, musí plnit rozkaz svůj.

εἴτε πλειόνων μέτα, což prý by mělo smysl κατεύχομαι δὲ τὸν δεδρακότα ἢ τὸν δὲ φανότας. Naproti tomu však nelze zase nedat za pravdu Ribbeckovi, když praví v Ep. B. str. 19.: „Že náš hrdina v této řeči veskrze předpokládá, že vlastní vrah jest jediný (225, 227, 230, 236, 246, 266), jest důležito již pro tragický dojem u diváků, kteří hledaného, vyvrženého, prokletého vrahá vidí před sebou v osobě Oidipa nic v horlivosti své netušíciho.“⁴⁵⁾

Jiných, v podstatě rozdílných výkladů tuším není; u Wolffa nalézám mínění podobné tomu, které projevil p. prof. Kvíčala, Nauck pak, Wecklein a jiní drží se Ribbecka.

Já beru *τοῦσδε* za neutrum a řečení *τοῦσδ' ηρασάμην* za podobné onomu častému obratu Herodotova: ó δὲ ἀμείβεται αὐτὸν τοισίδε (I, 120; II, 173 a j.). Pak v. 251 nabývá rázem smyslu jasného: „(přeji si) utrpěti, co témuto jsem klnul slovy právě.“

Netajím se sice tím, že jest smělé přijímati v básni označení tak řekl bych prázdné, prosaické, ale zde jest výklad ten tuším nutný a svědčí proň již nemožnost všech výkladů jiných; znamenitým však důkazem správnosti jeho zdá se býti přísná rozčleněnost celého kerygmatu tohoto.

Rozčlenění tomu slouží předně stejné začátky jednotlivých částí příslušných, jako v. 227 *εἰ μέν*, v. 230 *εἰ δ' αὖ*, v. 233 *εἰ δ' αὖ*; v. 246 *κατεύχομαι*, v. 249 *ἐπεύχομαι* — nehledě ani k responsi v. 259, 260: *ἔχων μὲν ἀρχάς, ἔχων δὲ λέκτρα;* za druhé pak hojně užívání zájmen ukazovacích. Vizme jen řadu jich: celé prohlášení uvádí se slovy *ύμην προφωνῶ πᾶσι Καδμείοις τάδε* v. 223, pak následují rozkazy směrující k udání vraha a ty se nazývají *τούπος τόδε* v. 234, na obsah jich odkazuje se v. 235 slovy *ἔκ τε νόδε*, proti nim pak stavějí se rozkazy dávané pro případ, že by prvých nebylo uposlechnuto, zájmenem *ταῦτα* v. 235. Obojí však rozkazy shrnují se potom v. 244 náměstkou *τοιόσδε* a vše pak ještě jednou v. 252 slovy *ταῦτα πάντα.* A dále odkazuje král na všecka svá opatření v. 264 náměstkou *τάδε*, v. 269 *ταῦτα* a v. 273 opět *τάδε.*

V tom jest patrný úmysl jednotlivé případy a pojmy co nejvíce vymeziti a v té směsici osob (čtvera: mluvící, oslovené, pacchatel, tajitel) a případů [patera: 1. α_1 α_2 ; 2. b; 3. a, b] a tím i rozkazů a přání napomáhati jasnosti. A mezi prostředky takovéto, které jasnosti napomáhati mají, počítám i *τοῦσδε* ve spojení s *ἀρτίως.* Slovy témuto má se vyvarovati tomu, aby nevztahoval někdo sloveso *ηρασάμην* na klatbu 2. β), což by možno bylo, neboť o téže klatbě užito i substantiva *ἀραι* ve

⁴⁵⁾ k čemuž dodává: „Ovšem bylo by snadno s M. Schmidtem *τοῦσδ'* změnit v *τῷδ'*, ale tento prostředek jest příliš snadný než aby byl pravý.“

v. 820, kde před tím hlavní z rozkazů klatbu onu činících v. 236 až 241 výslovně uvedeny jsou. Kdyby vedle *ἄπερ ηρασάμην* nestálo *τοῖσθ' ἀρτίως*, nýbrž pouze *τοῖς ἀρτίως* nebo *τοῖσθε* sice, ale bez *ἀρτίως*, mohlo by se to bez závady grammatické nebo lexikální vztahovati na klatbu 2. β) nedlouho před tím vyslovenou a po stránce věcné mohl by někdo říci, že jest přirozeno, přejeli si Oidipus pro případ, že by vraha pronásledovaného sám proti zákazu svému do domu přijal a jej tajil, utrpěti totéž co stihnouti má vraha čili staví-li se co do trestu skrývající na roveň se skrývaným. Bylo by to arci mínění mylné, neboť byla by tu nepřekonatelná překážka, jak by se trest ten 2. β) na králi vraha skrývajícím plnit měl, když by se to právě tím skrýváním neprozradilo; ale zdání jakés by tomu přece svědčilo. Aby však se tak nestalo, o to postarano jest výrazy *τοῖσθ' ἀρτίως* „témito právě slovy,“ při kterých nemůže být, trvám, pochybnosti pražádné, že se tím míní ne klatba výše vyknutá 2. β), nýbrž kletba právě nyní, před tím pronesená ve v. 248 *κακὸν κακῶς νιν
ἄμοδον ἐντοῦφαι βίον*. — A nad vztah ten nutný grammaticky není věcně nic přirozenějšího. Všimněme si jen nového tohoto případu! Mohlo se zajisté státí, že by vrah pronásledovaný jako dravá zvěř a vyháněný odevšad jako morová rána utekl se konečně ku králi samému prose za smilování a že by král snad se nechal uprositi a v domě svém jej skryl: tím byly by všecky rozkazy jeho vlastní v niveč přivedeny, vrah nemohl by být dále stopován a Apollonův rozkaz nebyl by vyplněn, — zkrátka bylo by to právě tak jako kdyby byl vrah zcela neznám. Oidipus však chce ukázati, jak jsme již řekli, že nejen rozkazy dává, nýbrž i plnit je chce; i prohlašuje, že případ tento se státi nemá a jestliže by se snad stal, přeje si, poněvadž by se tím všechno úsilí zmařilo jako v případě předešlém, utrpěti totéž, co přál vrahу v případě předešlém, tedy aby sám do smrti neštasten byl a bídne sešel.

To jest výklad, myslím, skutečně a jediné přirozený; a není to výklad nový. Podáváť jej již p. prof. Kvíčala, an praví, abychom opakovali slova jeho neúplně již výše za jinou přičinou uvedená, na str. 97: „Er (Oidipus) hat das Gebot erlassen, den Mörder bekannt, zu geben: um nun zu zeigen, wie ernst er die Sache nimmt, verflucht er für den Fall, dass er wissend den Mörder an seinem Herde aufnehmen und bergen würde, sich selbst zu einem unseligen Leben und stellt sich dem λεληθώς φονεύς gleich. Je-li co nového v rozvedení našem, bylo by to jediné objasnění, jak rozuměti onomu λεληθώς φονεύς z případu předešlého a nový pokus o výklad slov *τοῖσθ' ἀρτίως*. K tomu pak připojíme něco o tom, zda-li celý výklad přání tohoto 3. β) průběhem tragodie se potvrzuje. Nám zdá se, že ano. Arciř nesmíme se nechat mýlit místy jako připomenutým již v. 816—820, kde naříká Oidipus, že sám na

sebe vrhl *ἀράς*, kterými však nerozumí kletbu z v. 246—248, nýbrž klatbu z v. 236—241. Vždyť místo to lze snadno vysvětliti: případ náš z v. 249—251 se sice stal, vrah objevil se (*ἐγένετο*) při krbu Oidipové s jeho vědomím t. j. Oidipus došel poznání, že vrahem tím jest sám. I nastává Oidipovi činiti a utrpěti jedno z dvého: buď neprozraditi se anebo aspoň vytrvatí v příbytku svém, ale pak čekati také, že jej bohové dle vlastní kletby jeho v. 249—251 pro celý život neštastným učiní a bídň se světa sprovodí, anebo uvarovati se sice této kletby vzdálením se z vlastního domu, ale pak vydánu býti klatbě z v. 236—241, nemoci přijatu býti nikým v zemi thebské atd., což mělo za konečný následek vzdálení se z Thebska vůbec. Oidipus volil zlo menší, tedy druhé a odtud děsí se ve v. 816—820 ne před kletbou, nýbrž před klatbou onou a místo to nesvědčí tedy proti výkladu námi přijatému. Jiná pak místa jsou nerozhodující, mohouce se vykládati i o kletbě i o klatbě, jako v. 744 n. a 294 n., ačkoliv prvé z nich zdá se spíše ukazovati na klatbu, druhé zase na kletbu. Ale jedno místo, myslím, potvrzuje pěkně výklad náš; jest to v. 1287—1291, kdež exangelos praví o Oidipovi, jenž se již oslepil:

*βοῶ διοίγειν πλῆθρα...
ώς ἐκ χθονὸς φίψων ἔαυτὸν οὐδὲ τι
μενῶν δόμοις ἀραιοῖς ως ηράσατο.*

Slova ta, zdá se nám, ukazují zřejmě na místo naše. Oidipus jest si dle místa toho úplně vědom dosahu kletby své z v. 249 až 251 a to právě v tom smyslu, jak jsme jej právě vyložili; ví, že pod kletbou (*ἀραιοῖς*) t. j. pod kletbou býti do smrti nešlasten a bídny konec vzít, jak kletbu tu pronesl (*ώς ηράσατο*), totiž na našem místě v. 249—251, nemůže již více, totiž když poznal se býti vrahem Laiovým, zůstávati v domě, totiž svém (*οὐδὲ τι μενῶν δόμοις*), nýbrž vzdáliti se z domu svého a — poněvadž dle vlastního zákazu svého v. 236—241 nikým v Thebsku přijat býti nemůže — ze země vůbec (*ώς ἐκ χθονὸς φίψων ἔαυτὸν*).

Tolik k výkladu věcnému; po stránci slovesné měl bych dodati ještě toto. *Toισδε* beru tedy za neutrum, což možno jest, jelikož v řečtině užívá se neutra samotného i v těch pádech, ve kterých neliší se tvarem od masc., srov. Ant. 192 *καὶ νῦν ἀδελφὰ τῶν δε κηρύξας ἔχω* (neutr., těchto svých zásad) a v naší řeči samé v. 235 *ἐκ τῶνδε*. Ale naše *τοισδε* nevyhlásil bych za prosté takové neutrum, nýbrž za takové, jakým jest v onom Herodotovu rěení, již výše uvedeném: *ὅ δὲ αἰείβεται αὐτὸνς τοισδε „těmito slovy“*, od kterého by se lišilo jen tím, že Herodot užívá *τοισδε* obyčejně o slovech následujících, toto pak řečeno o předcházejících. Ale tu pamatovati zase jest, že básník náš zájmen *οὐτος* a *ὅδε* vůbec promiscue užívá; tak týž vrah, který jest ve v. 236 *ὅ δινηρος οὐτος*, jest v. 241 *ὅδε*.

Značí pak *τοῖσδ' ἀρτίως* slovné vyjádření kletby v. 248, kdežto *ἄπερ ηρασάμην* znamená věc samu, obsah kletby té, podobně jako svrchu v. 234. *τοῦπος τόδε* znamenalo rozkaz, jak jej Oidipus vydal, *ἐκ τῶνδε* v. 235. však opatření, které rozkazem tím výrazu došlo. — Konečně pak připomínám, že při *ἀράσθαι* nemusí být vždy dativ osoby, které se klne, jak ukazuje O. Kol. v. 1389 *τοιαῦτ' ἀρᾶμαι*.

Dále pak uvádí tu jako mimochodem dvě místa, která nalezám poněkud podobnými s případem našim *οἴκουσιν εἰ ἔννέστιος ἐν τοῖς ἐμοῖς γένοιτ' ἐμοῦ συνειδότος*. Jsou to: Plat. Euthyfr. p. 4 B *ἔάνπερ ὁ κτείνας συνέστιος σοι καὶ διμοτράπεξος οὐ, ἵστον γὰρ τὸ μίασμα γίγνεται, ἐὰν ἔννῆς τῷ τοιούτῳ ἔννειδὼς καὶ μὴ ἀφοσιοῖς σεαντόν τε καὶ ἐκεῖνον τῇ δίκῃ ἐπεξιών, a Dem. o věnci 287 *προσήκειν ὑπολαμβάνοντες τὸν ἔροῦντ' ἐπὶ τοῖς τετελευτηρόσι — μηδ' ὅμως φιον μηδ' ὅμόσπονδον γεγενημένον εἶναι τοῖς πρὸς ἐκείνοις παραταξαμένοις.**

Tím skončili jsme výklad prvej hlavní časti prohlášení Oidipova, ve které pozorovati jest ne snad rozházenost a slátání, nýbrž naopak pěknou pravidelnost a přehlednost, obzvláště však přísně logický postup od případu nejjednoduššího k nejspletitějšímu v řadě jedné a vedle toho psychologicky zcela pravdivé zvýšování trestu Oidipem v řadě druhé, takže nelze ani mysliti nic promyšlenějšího. Jeden případ pojí se tu ke druhému v pravdě tak, jako články pevného řetězu navzájem do sebe zasahají: člen následující neměl by příčinné podstati bez předcházejicího a předcházející unikl by nám mezerou následujícího. Vizme jen ještě jednou ten postup

logický:

1. vrah sám se udej, je-li jim Theban;
2. budiž udán, je-li jím cizinec;
3. udání se nestane, nýbrž vrah bude se tajiti;
4. vrah nemůže vůbec býti udán a potrestán;
5. já bych sám potrestání jeho nemožným činil;

psychologický:

1. shovívavost vrahу;
2. odměna peněžitá udavači;
3. klatba na vrahа;
4. prokletí vrahа;
5. prokletí sebe samého.

Jak harmonický a průzračný a při tom nutný jest postup ten! A ten by měl být přetržen přenesením posledních dvou případů na místo vzdálené? Věru špatnou službu bychom tím prokazovali slavnému básníkovi!

Časování sloves v nářečí dolnobečeckém.

Napsal Jos. Bartocha.

Třída I.

Vzor 1.: *nýst* t. j. kmeny zavřené sykavkami *s, z*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: nes-a.
1. nes-u		Inf. : ^z nýst.
2. nes-eš	nes	Příč. čin.: nesl, nesla, neslo.
3. nes-e		„ trp.: nesené, nesená, nesený.
1. nes-em(e)	nesme	
2. nes-ete	neste	Dle tohoto vzoru časují se slovesa :
3. nes-ó		nýst, pásť, hrýzť, lízť, vízť.

Vzor 2.: *klast*.

(Kmeny zavřené zubnicemi *d, t*.)

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: klad-a.
1. klad-u		Inf. : klasť.
2. klad-eš	klad'	
3. klad-e		Příč. čin.: kladľ, kladla, kladľo.
1. klad-em(e)	klad-me	„ trp.: kladené, kladená, kladený.
2. klad-ete	klad-te	
3. klad-ó		

Dle tohoto vzoru časují se slovesa: klasť, krast, příst, vísť, hnísť, kvíst, másť, mísť (metu), plísť, růst.

Pozn. Původní *é* zužují kmeny v infinitivě v *é*: předu — příst, metu — mísť, květa — kvíst, pletu — plísť, vedu — vísť.

Vzor 3.

t. j. kmeny zavřené retnicemi *b, p, v* přešly vesměs do třídy V., ani sledu nezůstavivše po třídě I.

Vzor 4.: *píct*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: peča.
1. peč-u		Inf. : píceť.
2. peč-eš	peč	
3. peč-e		Příč. čin.: pekľ, pekla, pekľo.
1. peč-em(e)	peč-me	„ trp.: pečené, á, ý.
2. peč-ete	peč-te	
3. peč-ó		

Tak časují se slovesa: píct, říct, síct, týct (= téci), tlóct (tlouci), vlivť, mocť (moci).

Některé tvary zasluhují zvláštní zmínky.

Říct vyskytá se jenom v inf., ve příč. čin. (řekľ, a, o) a v úsloví járku, v němž zájmeno se slovesem takořka splynutí

pojem adverbialný tvoří, zastupujíc větu samostatnou vloženou. Jiné tvary hradí se podle třídy II., zejména indic. praes. ve smyslu budoucím: řeknu, řekněš etc., přech.: řekna; imperativ.: řekni, řekněme, řekněte; anebo hradí se slovesem *povidať*, kde vyžadujeme skutečného smyslu praesentního.

Slovesa *sít* (seč-u, -eš; sečme; seča; sekł [jen ve složenině usíkl velezřídka]) a *týct* (teču etc.) časují se zcela dle vzoru píct.

Tlóct má v příč. čin. tlókł, tlókla, tlókło.

Vlít „ „ „ vlíkł, vlíkla, vlíkło.

Sloveso *moc̄t* časuje se takto:

Indic. praes.	Imperat.	Před. přít.:
1. mož-u		Příč. čin.: mohł, mohła, mohło.
2. mož-eš	(po-)mož	, trp.: (z)možené, á, ý.
3. mož-e		
1. mož-em(e)	(po-)mož-me	
2. mož-ete	(po-)mož-te	
3. mož-ó		

Pozn. 1. Od kmene *žeh-* utvořeno je složené sloveso: *rožaf* t. j. rozžehnouti, rozžíci, které ve tvarach některých přestupuje do třídy II. nebo I. pode vzor 5. Indic. praes. dle II. třídy: rožnu, rožneš etc.; imperativ: rožni, rožném(e), rožněte. Přech. přít.: rožna. Ale infinitiv, přičestí čin. a trp. tvoří se dle třídy I. vzoru 5.: rožaf; rožál, rožala, rožalo; rožaté, rožatá, rožatý. Viz i Listy filolog. a paedag. X. str. 130.

Pozn. 2. Co se týče tvaru infinitivního na *-cf* zakončeného viz Geb. Listy fil. a paed. X, str. 124, infinitiv péci.

Pozn. 3. Kmeny vrh, (částečně žeh), leh, přeh, střih, střeh, sah podle tohoto vzoru vůbec tvarů nevytvářejí; sloveso pak vrci a stříci vůbec uení ve zvyku, nahrazováno jsouc slovesy: vhodit a hlídat; místo *žec̄i* jest v obyčeji: *pälit*.

Vzor 5.: *pjat*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.:
1. pn-u		Inf.: pjaſ.
2. pn-eš	pn-i	Příč. čin.: pjál, pjaſa, pjało.*)
3. pn-e		, trp.: pjaté, á, ý.
1. pn-em(e)	pn-ěm(e)	
2. pn-ete	pn-ěte	
3. pn-ó		

Tak se časují: po-čaf, za-čaf, na-čaf, čaf (složeniny: rozčaf, načaf, učaf, vyčaf etc.), pjaſ, žaf (žnu etc.), jaſ (jen ve složeninách: najaf, na-jmu, na-jmi, na-jáł, na-jaté), vzaf i vzaf (jen že ve tvarach indicativu, imperativu a přechodníku přít. objevuje se všude n místo spisovného m: veznu, vezneš etc., vezni, vezném(e), vez-

*) Jen složené sloveso rozepjaſ neb rozpěnōf má příč. čin.: rozepł, rozpęla, -pło.

něte, vezna), duš (jen infinitivem a příčestím trpným sem patří; indic. a imperat. od kmene *du:* duj-u, duj-eš etc.).

Pozn. 1. Ostatní kmeny sem patřičné (mn-u, žm-u) nejsou v obyčejí.

Pozn. 2. Od slovesa duš tvoří se praes. dle 7. vzoru třídy I. anebo se hradí praesentem slovesa složeného: na-dóvať.

Vzor 6.: *třít.*

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: třa.
1. tř-u		Inf.: třít.
2. tř-eš	tř-i	Příč. čin.: třel, třela, třelo.
3. tř-e		, trp.: třené, á, ý častěji;
1. tř-em(e)	tř-eme	třité, á, ý méně zhusta.
2. tř-ete	tř-ete	
3. tř-ó		

Tak časují se slovesa: dřít (dř-u kůži s těla; ale o peří: deru, draf); střít (jen ve složeninách: pro-střít, roze-střít); pode-přít; třít; vřít; mlet.

Mlet má v imperat.: mel, mel-me, mel-te; příč. trp.: mleté, á, ý.

Vzor 7.

a) *kryt.*

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: kryja.
1. kryj-u		Inf.: kryt.
2. kryj-eš	kré	Příč. čin.: krýl, kryla, krylo.
3. kryj-e		, trp.: kryté, á, ý.
1. kryj-em(e)	kré-me	
2. kryj-ete	kré-te	
3. kryj-ó		

Tak časují se slovesa: zrát (zrál, a, o); kuť (=kovati; ale v imperativě: kuj, kujme, kujte — kdežto kré staženo a prodlouženo z *krej*; příč. čin.: kúl, kula, kuło; kuté); blút (=blíti; bluju, bluješ atd.); plút (=plivati; pljuš etc.; pluj, plujme, plujte; pluť, pluła, pluło: na-pluté, á, ý); plút (=plovati, plouti, časuje se zcela tak, jako slovo předešlé, jen že má vsude l); ob-ut (vyz-ut, sez-ut, nazut); zpsuť (vypeskovati koho); kryť, myť, ryť, tyť.

Pozn. Složeniny sloves *kryť* a *myť* mají v praesentu ještě tvar jiný, totiž za kmenové *y* vsude *e*: při-kreju, přikrejes atd.; umeju, umeješ atd.

b) *bit.*

Poněkud odchylují se ode vzoru předešlého kmeny na *-i*.

Indic. praes.	Imperat.	Přech. přít.: bija.
1. bij-u		Inf.: biť.
2. bij-eš	bi	Příč. čin.: bił, biła, biło.
3. bij-e		, trp.: bité, bitá, bitý.

1. bij-em(e)	bi-me
2. bij-ete	bi-te
3. bij-ó	

Právě tak časují se slovesa: *piť*, *hnit*, *žít*, *šít*, *po-víť* (circum-volvere); sloveso *lít* přestoupilo do třídy V.

Třída II.

Vzor: *zvíhnót*; *minót*.

Indic. praes.	Imperat.	Imper.	Přech. přít.	:	<i>zvíhnna</i> ; <i>mina</i> .
1. zvíhn-u			Příč. čin.	:	<i>zvíhl</i> , <i>zvíhla</i> , <i>zvíhlo</i> .
2. zvíhn-eš	zvíhn-i	miň	"	trp.	: <i>zvíhnuté</i> , á, ý.
3. zvíhn-e					
1. zvíhn-em(e)	zvíhn-ém(e)	miň-me	Příč. čin.	:	<i>minuł</i> , <i>minuła</i> , o.
2. zvíhn-ete	zvíhn-ěte	miň-te	"	trp.	: <i>minuté</i> , á, ý.
3. zvíhn-ó					

Slovesa, jež se časují dle vzoru *zvíhnót*, mají z pravidla v příč. čin. příponu -l, -la, -lo spojenu s kmenem slovesním, i když vzniká skupenina nelibozvučná; v příčestí však trpném připínají příponu -té, -tá, -tý ku kmeni infinitivnímu. Některé příklady: *ohnót* — *ohł*, a, o (vedle *ohnuł*, a, o) — *ohnuté*, á, ý; *pohnót* — *pohł* (také *pohnuł*) — *pohnuté* (viz Geb. Listy fil. a paed. XI, str. 265 hnúti); *zgebńót* (L. fil. XI, 265) ve smyslu potupném: *zahynouti* — *zgebł*, a, o — *zgebni* (= pojdi), *zgebnuté*; *kévnót* (*kynouti*) — *kévl*, a, o — *kévnuté*; *mrknót* — *mrkł*; *trknót* — *trkł*, *trknuté*; *schnót* — *schł*, a, o, *uschłé*, á, ý; *stíhnoł* — *stihł*, *stihnuté*; *tahnót* — *tahne*, *tahneš* etc., *tahni*; *tahna*; *tahł*, a, o; *tahnuté*; *polóbnót* — *polóbł*, *polóbnuté*; *tisknót* — *tiskł*, *tisknuté* i (působením knih a škol) *tiščené*; *do-tknót* se — *dotkł* se, *dotknuté*; *trhnót* — *trhł*, *trhnuté*; *vadnót* — *vadł* — *uvadnuté*; *víznót* (*váznouti*) — *vízl*, *u-vízlé*; *zvyknót* — *zvykł*, *zvyklé*, *zvyknuté*; *břinknót* — *břinkł*; *se-žlutnót* — *sežlótl*, a, o; *sežlóté*; *zapříhnót* — *zapříhl*, *zapříhnuté*; *zamknót* — *zamkł*, *zamknuté*.

Třída III.

Vzor 1. *umět*.

1. um-ím	Imp.	Přech. přít.	:	<i>uměja</i> .
2. um-iš	um-jé	Příč. čin.	:	<i>uměł</i> , <i>uměła</i> , o.
3. um-í		Příč. trp.	:	<i>uměné</i> , á, ý.
1. um-íme	um-jéme			
2. um-íte	um-jéte			
3. um-ijó				
(řídčeji — <i>um-ějó</i>)				

Dle tohoto vzoru, nemýlím-li se, časují se takto dvě slovesa nářečí dolnobečeckého, totiž: *uměl* a *měl*. Sloveso *měl* má ovšem praesens odchylné co do samohlásky která ve všech osobách zůstává nezměněna: —a—.

1. mám	1. máme
2. máš	2. máte
3. má	3. majó

Ale způsob rozkazovací a všechny tvary ostatní shodují se úplně se vzorem shora uvedeným. Imperativ zní: *mjé* (= *měj*), *mjéme* (= *mějme*), *mjéte* (= *mějte*). Přech. přít.: *měja*; přič. čin.: *měl*, *měla*, *mělo*; přič. trp.: *méně*, *měná*, *měný*.

Všecka ostatní slovesa této třídy přešla v nářečí dolnobečeckém pod ostatní dva vzory, jež se hlavně liší indicativem praesentis.

Vzor 2. a) *trpět*.

1. trp-ím	1. trp-íme	Imperat.: <i>trp</i> , <i>trpme</i> , <i>trpte</i> .
2. trp-íš	2. trp-íte	Přech. přít.: <i>trpja</i> (zřídka <i>trpěja</i>).
3. trp-í	3. trp-ijó	Přič. čin.: <i>trpjél</i> , <i>trpěla</i> , <i>trpělo</i> . „ trp.: <i>trpěné</i> , á, ý.

Dle tohoto vzoru časuje se menšina sloves a sice těch, jejichž kmen před příponou kmenotvornou (ě) zakončen jest souhláskami těmito: d, t, b, p, v, m, n. Jsou to slovesa tato: *hledět*, *sedět*, *stydět* se (přech. přít.: *hledá*, *sedá*, *styďa* se), *vrždět* (*vrzati*), *letět*, *dřepět*, *l'apět* (*posměš*. *seděti*), *trpět*, *hovět*, *stavět*, *hrmět*, *hanět*, *okónět* se, *svrbět*.

Sloveso *vědět*, které sem též patří, časuje se takto:

1. vím	1. víme	Imperat. Přech. přít.: <i>věda</i> .
2. víš	2. víte	<i>schází</i> . Přič. čin.: <i>věděl</i> , <i>věděla</i> , <i>vědělo</i> .
3. ví	3. vijó	„ trp.: <i>věděné</i> , <i>věděná</i> , <i>věděný</i> .

Dále patří sem slovesa *báti se*, *státi* až na přičestí; časují se takto:

1. bójím se	1. bójíme se,	1. stójím stojíme	Imp. boj se, stoj;
2. bójíš se	2. bójíte se,	2. stójíš stojíte	bojme se, stojme;
3. bójí se	3. bójíjó se.	3. stójí stojí	bojte se, stojte.

Přech. přít.: *boja* se, *stoja*; přič. čin.: *bál* se, *stál*; *bála* se atd.

Největší část sloves třídy III. patří ke vzoru poslednímu.

b) *slyšet*.

1. slyš-ém	Imper.	Přech. přít.: <i>slyša</i> .
2. slyš-ěš	<i>slyš</i>	Přič. čin.: <i>slyšél</i> , <i>slyšela</i> , <i>slyšeło</i> .
3. slyš-é		„ trp.: <i>slyšené</i> , á, ý.
1. slyš-éme	<i>slyš-me</i>	
2. slyš-éte	<i>slyš-te</i>	
3. slyš-ijó		

Sem patří slovesa, jejichžto kmen před kmenotvornou příponou č zakončen jest buďto souhláskami podobnými: č, šč, z, ž, s, š nebo jazyčnicemi l a ř.

Jsou to slovesa tato: bečet, břinčet, brčet, drnčet, frčet, hrčet, hučet, ječeť, klečet, kručet, křičet, kvičet, mlčet, ryčet, skučet, syčet, škrčeť, trčet, vrčeť; břeščet, mrasčet, praščet; mrzeť; běžet, držet, ležet; moset (musiti), viseť; pršeť, slyšet; boleť, tlef, truchlet; hořet, osíreť.

Do této třídy patří ještě svým praesentem sloveso *spat* a některými tvary sloveso *vidět* a *chtět*.

Sloveso *spat* časuje se takto:

1. spím	spíme	Přech. přít.: spěja (velmi zřídka spaja).
2. spíš	spíte	Příč. čin.: spál, spała, spało.
3. spí	spějó	" trp.: u-spané, á, ý.
(řídčejí: spijó)

Sloveso *vidět* a *chtět* zachovalo některé tvary zajímavé. Svým praesentem atd. jsou novotvary; koncovky času přítomného jsou pro I. osobu -u, pro II. -eš, pro III. -e atd. jako ve třídě I.; souhláska kořenná však d a t spojovala se s j i přivodila arci změny obou hlásek spojených; z dj povstalo z a z tj povstalo c. (Srovnej Gebauerovy Tvaroslovné výklady a doklady ke slovesům III. třídy Listy filolog. XI. str. 447). Odtud tvary slovesa *vidět* jsou tyto:

Praes. vizu, vizeš, vize vizem(e), vizete, vizó.	Imperativ schází, hradí se však imperativem sloves <i>podíváť</i> se nebo <i>hledět</i> .
---	---

Přech. přít.: viza; příč. čin.: viděl, a, o; příč. trp.: viděně, á, ý.

Sloveso *chtět* časuje se takto:

Praes.: chcu, chceš, chce chcem(e), chcete, chcó.	Imperat.: chei, chceme, chcete; přech. přít.: chea; příč. čin.: chtěl, a, o; příčestí trpné: chtěné, á, ý.
--	---

Třída IV.

Vzor 1.: *chodit*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. chod-ím		Přech. přít.: choda.
2. chod-íš	choď	Inf.: chodiť.
3. chod-í		Příč. čin.: chodił, chodila, chodilo.
1. chod-íme	chod-íme	" trp.: s-chozené, á, ý.
2. chod-íte	chod-íte	
3. chod-íjó		

V příčestí trpném mění se d v z a t v c: svěcené, ohrazené i ohrazené, sózené.

Podle vzoru tohoto časují se slovesa, jichžto kmen jest uzavřen buďto zubnicemi *d*, *t*, *n* anebo retnicemi *b*, *p*, *v* nebo podnebnicí vlastní *j*, na př.: blódit, brodit, vhodit, chodiť, radit; krotit, nutit, pustit, vrátit, vrtit, platiť; černit, brániť, bláznit; slibit, lébiť se (libiti se), chybít, tróbit; kópiť, kropit; barvíť, mluvíť; dójit, hnojít.

Vzor 2.: *učit.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. uč-ém		Přech. přít. uča.
2. uč-ěš	uč	Inf.: učit.
3. uč-é		Příč. čin.: učíš, učila, učilo.
1. uč-éme	uč-me	„ trp.: učené, á, ý.
2. uč-éte	uč-te	
3. uč-ijó		

Dle tohoto vzoru časují se slovesa, jichžto kmen se končí buďto jazyčnicemi (*l*, *r*) nebo sykavkami nepodnebnými i podnebnými (*s*, *z*, *č*, *š*, *šč*, *ž*) na př.: modlit se, myslit, střelit; mařit, mořit, vařit; nosit, prosit, zkusiť; vy-pláziť, razit, vozit; skočit, točit, učit, vláčit; skrušit; mrštit, praštit (uhodit); hemžit se, slůžit.

Pozn. 1. Sykavky *s* a *z* v příčestí trpném buďto nemění nebo proměňují se v *š* a *ž*: nosené, prosené — ale zkušené; vozené, vyplazené — ale ražené. Ve skupině však *st* a *sl* vždy se proměňují v *šč* a *šl*: pušcené, myšlené.

Pozn. 2. V imperativě vzoru prvého i druhého dlouhá samohláska kmenová vždy se kráti, nekončí-li se imperativ samohláskou, neboť tehdy slabika podržuje svou délku: slébit, slébím, slébíš, slébijó — ale slib, slabme, slabte; kópit, kópím, kópíjó — ale kup, kupme, kupte (6 = ou); dójit, dójím, dójijó — ale doj, dojme, dojte; vláčit, vláčém, vláčijó — ale vlač, vlačme, vlačte; slóžit — slóžém, slóžijó — ale služ, služme, služte; vrátit, vrátim, vrátičó — ale vrat, vratme, vratte; tróbit, tróbím, tróbjó — ale trub, trubme, trubte.

Třída V.

Vzor 1. a) kmenů tvrdých: *dělat.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. děl-ám		Přech. přít.: dělaja.
2. děl-áš	děl-é	Inf.: dělať.
3. děl-á		Příč. čin.: děláš, dělała, dělało.
1. děl-áme	děl-éme	„ trp.: dělané, á, ý.
2. děl-áte	děl-éte	
3. děl-ajó		

Tak se časují: běhat, čekat, chovat, hledat, klekávat, líhávat, viklat, volat, volávat atd. Sloveso *nechat* má imperativ buďto

pravidelný: neché, nechéme, nechéte — nebo zkrácený: nech, nechme, nechte.

Dále časují se dle vzoru tohoto ještě ta slovesa, která po měkké souhlásce kmenové příznaku *a* nepřehlasovala, totiž: pobíjať, zabíjat (zabijám, zabijáš, zabijá — zabijáme, zabijáte, zabijajó; imp. zabijé, zabijéme, zabijéte; přech. přít.: zabíjaja; příč. čin.: zabíjál, zabíjała, zabíjało; příč. trp.: zabíjané, á, ý a všechny ostatní odvozeniny od kmene *bij* do této třídy náležité; pobízať (pobízeti); stříšat, vyměšlat, zaměšlat, vymílat; svíjet se, věšat (věšám, věsajó; imp. věše, věšeme, věšete; věšaja; věšál, věšala, o; věsané), vyjiždat, míšat (míchat), večeřat, zarosat se (zaroustat se).

Pozn. *Spať* dle inf., přech. přít., příč. čin. a trp. patří sem, ale dle indic. praes. do III. třídy a časuje se takto: spím, spíš, spí, spíme, spíte, spějó; imperat. spi, spěme, spěte; přech. přít. (vlastně dle vzoru 1b) spěja; příč. čin. spál, spała, spalo; příč. trp. u-spané, á, ý.

b) kmenů měkkých: *krájet*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. kráj-ím		Přech. přít.: krájeja.
2. kráj-iš	kráj-ě	Inf. krájet.
3. kráj-i		Příč. čin.: krájel, krájela, o.
1. kráj-íme	kráj-éme	" trp.: krájené, á, ý.
2. kráj-íte	kráj-éte	
3. kráj-ijó		

Tak časují se slovesa V. třídy, jichžto kmen měkce jest ukončen, jako: vracet, kácef, utrácef, vyplácef, napájet, krájet, válet, zacláněf, naháněf, potápěf, zhášef, docházef, ostózef, vyprovázef, dohlížef, překážef, rozprávěf atd.

Pozn. Částečnou vyjímkou činí slovesa, jichžto kmen uzavírá se souhláskou *č*; ta vedle tvarů indic. praes. právě uvedených mívají druhotvary ty, že místo *i* všude *é* v koncovkách osobních objevuje se, na př. máčeť.

- 1. máč-ém
- 2. máč-ěš
- 3. máč-é
- 1. máč-éme
- 2. máč-éte
- 3. máč-ejó

Ostatní tvary: imperativ, přech. přít., obě přičestí tvoří se zcela tak jako při vzoru krájet. Tak časují se ještě: kráčet, stáčet, otáčet a j.

Slovesa *sázet* a *házet* přestoupila pode vzor následující (hážu, hážesh etc.), viz i Listy fil. a paed. XI, 68—69.

Vzor 2.: *tesat*.

Indic. praes.

1. teš-u	Imperat.	Přech. přít.: teša.
2. teš-eš	teš	Přič. čin.: tesál, tesała, tesało.
3. teš-e		trp.: tesané, á, ý.
1. teš-em(e)	teš-me	Inf.: tesał.
2. teš-ete	teš-te	
3. teš-ó		

Dle vzoru tohoto časují se:

1. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *retnou b, p, v, f, m*: hébať, hébu, hébeš, hébe — hébo; hébě, héběme, héběte — dle vzoru 1a; tento imperativ ukončený v é (= ej) jest u těchto sloves pravidlem, od něhož vyjímek jest jen málo a to takových, že vedle tvaru delšího bývá také kratší v obyčejí, zejména u těchto sloves: hrab (i hrabé), střeb (i střebé), škrab (= jen ve smyslu: škaredě piš, a kmenové krátké), ale škrábé (= drázej), klep i klepé, syp i sypé, šlap i šlapé, třep i třepé; slovesa ostatní zachovávají tvar delší na př.: kolibé, škubé, kapé, drápé, chrápé, kopé, lopé, ščipé, glvé, kéké, dřímé, lámá (i lam). Přechodník přít. bývá z pravidla nezkrácen: — *aja*: hébaja, kolibaja, zezobaja, podřímaja, nařámaja, vykopať se, zašlapaja atd. Přičestí cinné i trpné jest arci docela pravidelné.

2. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *plynnou r, l: orať* (oř-u, ořeš, oře — ořem(e), ořete, oř; oř, ořme, ořte nebo: oré, oréme, oréte; přech. přít. bývá též dvojí, bud ořa neb oraja; přič. čin. orál, orała, orało; přič. trp. orané, á, ý); kmeny v ť pouze v imperativě 2. os. sing. přibírájí ů, ježto by jinak nedaly se vysloviti: kašli, kašleme, kašlete; imperativu delšího v -é, éme, éte zakončeného u nich není; přech. přít. bývá dvojí, buď kratší: kašla nebo delší: kašlaj. *Stonat* časuje se zcela dle dělat.

Tak se tedy časují: babrať, kárať, orať, šmátrať (šmátru etc.), štárať (štáru, štáreš etc.), cumlať (cumlu, cumleš etc.), dudlať, huhlať, chrchlať (chrchlú etc.), kašlať, mumlať, piplať (piplu, pipleš etc.), poslať (přech. přít. pošla); stlať (steļu, steleš etc., imperat. stel, stelme, stelte).

3. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou sykavkou *z, s*. Časují se úplně dle vzoru udaného; jsou to slovesa: kázať, lézať (lézati), mazať (přech. přít. maža), řezať, vázať. Analogii patří sem slovesa z I. vzoru měkkého: házet, sázet (hážu, hážeš, háže — hážem(e), hážete, hážo; haž, hažme, hažte; házeł, házeła, házeło; házené, á, ý; dále slovesa: česat, kasat, křesat, kósať, kysat, pásat, psat (časuje se v indic. praes. a imperat. dvojako: buď od kmene *pis* nebo *ps* — odtud tvary: pišu, pišeš, piše — pišem(e), pišete, pišo; nebo pšu, pšeš, pše, pšem(e), pšeme, pšo; imperat. piš, pišme, pište nebo: pši, pšeme, pšete; přech. přít. piša; přič. čin. psál, psala, psalo; trp. psané, á, ý).

4. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *hrdelnou h*, *k* na př. *lháť* (lžu, lžeš, lže, lžem(e), lžete, lžo; lži, lžeme, lžete; lža; lhál, lhala, lhalo; lhane, á, ý), stróhat, plakať (krátké *a*: plaču, plačeš etc.), vdákať, kvokat, skákať.

5. slovesa, která kmen uzavírají souhláskou *zubnou t*: lapotať (= bleptati): lapocu, lapoceš, lapoce, lapocem(e), lapocete, lapocó; imperat. lapoc, lapocme, lapocete nebo: lapoté, lapotéme, lapotéte; přech. přít. lapoca i lapotaja; příč. čin. lapotál, lapotala, lapatalo; lapotané, á, ý. Tak časuje se slovesa mnohá, jako: lechtat (imper. lechci neb lechté), lítať (lícu, líceš, líce — lícemě, lícete, lícó; imperat. arcí: líté, lítěme, lítěte; přech. líca nebo lítaja); motat (mocu, moceš — též motám, motás); řehotať (řehocu etc.), ščebotat ščebocu atd.), drkotať (drkocu, drkoceš etc.).

Vzor 3.: *brať.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. ber-u		Přech. přít.: bera.
2. ber-eš	ber	Inf.: brať.
3. ber-e		Příč. čin.: bráť, braťa, braťo.
1. ber-em(e)	ber-me	" trp.: brané, á, ý.
2. ber-ete	ber-te	
3. ber-ó		

Sem náleží ještě druhý vzor jen imperativem odchylný:

zvat.

Indic. praes.	Imperat.	
1. zv-u		Přech. přít.: zva.
2. zv-eš	zv-i	Inf.: zvat.
3. zv-e		Příč. čin.: zvál, zvala, zvalo.
1. zv-em(e)	zv-ěme	" trp.: zvané, á, ý.
2. zv-ete	zv-ěte	
3. zv-ó		

Tak časuje se slovesa: drať (der-u, dereš atd.), prat, rvat, řvat, čvat (štváti), zvat, žrat.

Vzor 4.: a) *hrát.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. hráj-u		Přech. přít.: hrája.
2. hráj-eš	hr-é	Inf.: hráť.
3. hráj-e		Příč. čin.: hráť, hrála, hrálo.
1. hráj-em(e)	hré-me	" trp.: hráté, á, ý.
2. hráj-ete	hré-te	(hrané, á, ý).
3. hráj-ó		

b) *hřít.*

1. hřej-u	Imperat.	Přech. přít.: hřeja.
2. hřej-eš	hřé	Inf.: hříť.
3. hřej-e		Příč. čin.: hříť, hříla, hřílo.

1. hřej-em(e)	hřéme	Příč. trp.: hříté, á, ý.
2. hřej-ete	hřéte	
3. hřej-ó		

Dle vzoru a) časují se ještě slovesa: zrát (příč. trp. jen u-zráté, á, ý) a táť (taju, taješ etc.). Dle vzoru b) časují se slovesa tato: po-děl se (ale příč. čin. poděl, a, o), hřít, okřít (příč. čin. okřít, okřítla, okřílo; příč. trp.: okříté, á, ý), líť (imperat. lé, léme, léte; líť, líťla, líťo; za-lité, á, ý), přít (přeju, přeješ etc. imp. přé, přéme, přéte; přeja; přítl, přila, přilo; do-příté); smíť se (imp. smjé se, smjéme, smjéte se; směja se; smítl, a, o; rozesmíté), vísť (věju, věješ; vís, vísťla, víslo; z-víté, á, ý — neužívá se však o větru (foukati) nýbrž o úkonu hospodářském: hospodář věje obilí t. j. hází obilí na mlatě lopatou vzhůru, tak že mírným větrem plevy se odnáší ze stodoly ven a obilí zůstává čisto).

Třída VI.

Vzor: *zarmucovat*.

Indic. praes.	Imperat.	
1. zarmucuj-u		Přech. přít.: zarmucuja.
2. zarmucuj-eš	zarmucuj	Inf.: zarmucovat.
3. zarmucuj-e		Příč. čin.: zarmucovál, zarmucovaťla, zarmucovaťlo.
1. zarmucuj-em(e)	zarmucuj-me	Příč. trp.: zarmucované, á, ý.
2. zarmucuj-ete	zarmucuj-te	
3. zarmucuj-ó		

Slovesa bezpríznaká.

1. *Dat.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. dám		Přech. přít.: daja.
2. dáš	dé	Inf.: dať.
3. dá		Příč. čin.: dál, daťla, daťlo.
1. dáme	déme	„, trp.: dané, á, ý.
2. dáte	déte	
3. dajó		

Složeniny časují se též tak: nadat, předat, rozdat, vydat, zadan atd.

2. *Vědět.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. vím		Přech. přít.: věděa.
2. víš	věď	Inf.: vědět.
3. ví		Příč. čin.: věděl, věděla, vědělo.
1. víme	vědme	„, trp.: věděné i vězené, á, ý.
2. víte	vědte	
3. vijó		

Tak i složeniny: povědět, dopovědět, napovědět, rozpovědět, vypovědět, vyzvědět. Ale v imperativě některé odvozeniny mají z místa *d*: -věz, vězme, vězte (pověz, dopověz, napověz); vyzvědět má vyzvědět, vypovědět — vypovědět.

3. *Jest.*

Indic. praes.	Imperat.	
1. jím		Přech. přít.: jeza.
2. jíš	jez	Inf.: jesť.
3. jí		Příč. čin.: jedl, jedla, jedlo.
1. jíme	jezme	„ trp.: jezené, á, ý.
2. jíte	jezte	
3. jijó		

Tak i složeniny se časují: najest se, vyjesť, dojest, přejest se, zajest, ujesť, sněst, odjest atd. Též vyskytá se v indic. praes. venkoncem tvar nejotovaný: ím, íš, í — íme, íte, ijó.

4. *Byť.*

Indic. praes.		
1. su	Čas budoucí, imperativ a přechodník bu-	
2. si	— doucí zcela pravidelně.	
3. je	Přech. přít.: sa.	
1. sme (vysl.: zme)	Inf.: byť.	
2. ste	Příč. čin.: býl, byla, bylo.	
3. só		

Se záporem *ne* splynulo sloveso úplně a odtud právě vysítá, že jotace v čase přítomném bývala; neboť místo *ne* vyskytuje se všude *né* t. j. *nej-*.

1. néstu
2. nésti
3. néni
1. nésme
2. néste
3. nésó

Přech. přít.: nésa.

Pozn. 1. Poněkud jinak časuje se *byť*, jsoucí slovesem pomocným (v čase minulém u sloves jiných). Tu jest:

1. sem	1. sme
2. 's příklonné (zřídka si)*)	2. ste
3. —	3. —

*) Toto 's příklonné (=jsi) přikloňuje se nejen ku příčestí minulému příslušného slovesa, k němuž vlastně patří, nýbrž i k zájmenu osobnému a zvratnému a k tázacím příslovcím zájmenným na počátku věty umístěným, na př.: Byls včera doma? Kdes byl? Pomáhals mu? Pomohls mu? Tys mu pomohl? Kdys přišel dom? Kde ses tu vzál? Ty sis dál! (=ty jsi sobě dal!).

Pozn. 2. Přechodník budoucí *buda* má velmi zhusta význam předvětí podmínečného, jež označuje opak skutečnosti vzhledem k času přítomnému: Já buda tebó — já, kdybych byl tebou.

Pozn. 3. Ve spojovacím způsobě 1. os. plur. nezní *bychom* nýbrž *bysme* (vyslov: *byzme*). Měl-li by za *bys* následovatí dativ aneb akkusativ zájmena zvratného *si*, *se*, tedy *s* se připojí k zájmenu *si* nebo *se* v jedně slovo, na př.: To by sis dál! Kde by ses tu vzál! Ty by ses k němu pěkně hodil!

Pozn. 4. Tvar 1. os. plur. *bysme* zavdal přičinu ku špatné tvorbě 1. os. sing. v mluvě dětské; menší totiž děti, které teprve začínají mluvit, analogí osob ostatních svéstí se dadouce, obyčejně říkávají: já by sem místo já bych. Já by sem to neudělal! —

Připomenutí potřebuje ještě sloveso *jít*. *It* bez jotace i ve složeninách: na-it, do-it, pře-it atd., jenom ve složenině při-j-it jest *j*; má kmen praesentní buďto *id* (srovn. stč. *jid* Listy fil. a paed. X. 113) neb *'d* (místo jd). Zachován tedy ve kmeni tomto nejotovaném ráz obecně slovanský. Časuje se proto dvojako. Budto:

Indic. praes.		Imper. jen.	
1. id-u	nebo:	d-u	Přech. přít.: ida nebo da.
2. id-eš		d-eš	Inf.: it.
3. id-e		d-e	Příč. čin.: šíl, šla, šlo (délka
1. id-em(e)		d-em(e)	oprávněna jako ve stč. L.
2. id-ete		d-ete	fil. X. 114).
3. id-ó		d-ó	Příč. trp. na -ité, á, ý.

Ve složeninách objevuje se za *-jd-* vesměs *-nd-* jako ve stč. Listy fil. a paed. X 113 (na př. Dal. J. 7: dvě olivě vyndeta z ného, tě vendeta až do králostvie nebeského) a sice ve tvarech indicativu praes., imperativu a přechodníku. Tedy: dondu, nandeš, ponde (=*scípne*, *zdechnie*), přendeme, přindete, prondó, rozendi se, zenda (přech. =*sejda*), undéme, vendéte, vyndu, zandeš. Ale ve slovese *pôjdu* etc. neobjevuje se ani *j* ani *n*, nýbrž pouze krátké *u*: pudu, pudeš, pude — pudem(e), pudete, pudó; imperat. pod, podme, podte.

O genitivech na *u* ve staré češtině.

Napsal dr. Václav Vondrák.

Známo jest, že nemáme původně v žádném z indoevrop. jazyků tolík kmenů na *u* jako na *a* a přece tyto jim často docela neb jen v jistých pádech podlehly, jako v litevštině, kde se kmeny na *u* velmi oblíbenými staly a i jiné, původně ku př. na *ja* vycházející si osvojily —, a ve slovanštině v dat. sg. rabu.

V latině zase naopak kmeny na *u* podlehly často kmenům na *i*: *levis* z **legvis*, **leguis*; ř. *ɛ̄-λαχ-ύς*; skr. *laghus*.

Ačkoliv jich počet i ve praslovanském, jak k pravdě podobno, velký nebyl, přece nesnadno jest všecky vypátrati, poněvadž i zde většinou dle *a(ъ)*-kmene se řídily a v jistých pádech zase naopak tyto dle oněch. Přičinu k tomu zavdala zajisté mimo jiné též ta okolnost, že jak *a* při *a(ъ)*-kmenech tak i *u* při kmenech na *u* na konci v ţ přešlo. Srovnávání s jinými jazyky nám zde vždy neprospívá, poněvadž často pozorovati můžeme, co v jednom jazyku *a*-kmene jest, v druhém že *u*-kmene bývá. Ku př. slov. ledъ a lit. ledas jsou *a*-kmény, ale lot. *ledus* je *u*-kmen.

Miklosich hleděl otázku tuto rozrešiti a uvedl (Vergl. Gramm. II. str. 53. srovn. též I² str. 141 a 145) nejznámější z těchto substantivních kmeneů. Jsou to zejména: domъ, kratъ, medъ, polъ, sadъ, volъ, vrъchъ, darъ, mirъ, činъ, stanъ, synъ, vъnъ; sem náležela i přídavná jména, jež ve staroslov. na ькъ a o-къ se končila: blizъкъ, glăbokъ, vysokъ. Dle něho jest tedy jich počet skrovný. K jinému však náhledu dospěl Geitler, jenž ve slovanštině (v. Listy fil. a paed. II. a III.) mnohem více kmeneů na *u* předpokládá.

Geitler hleděl hlavně u svých domnělých *u*-kmeneů jednak lok. sg. na *u* neb lok. pl. na -охъ (-ɔχɔ) doložiti; podařilo-li se mu to, byl již kmen na *u* zcela jist; jednak přihlížel též hlavně k litevštině, a kde v ní kmen na *u* nalezl, jenž, nehledě ke koncovkám, slovanskému se rovnal, tam se též rozhodl pro *u*-kmen i ve slovanštině. Nemůže však ani první ani druhá okolnost vždy rozhodovati, poněvadž deklinace *u*-kmeneů na *a(ъ)*-kmény působila a poněvadž litevština jiné kmény často v *u*-kmény si přeměnovala.

Nemám na mysli zde zvláště uváděti, pokud tyto kmény u něho odůvodněny jsou čili nic. Chci se pouze některých příkladů, které též i v češtině máme, dotknouti.

Geitler odvozuje na př. vích (Listy fil. III. str. 36 č. 8), вѣхъть, od kořene vank, lat. *vacillare*, č. *viklati*. Ve slově вѣхъть vidí příponu үти a srovnává lit. *wiksza*, *wikswa* (*Spitzgras*). Vich vzniklo dle něho z věchъ, *věksъ, *vinksу, *vinku vsutím eufonické (!) sykavky, před níž *k* se vysulo. R. вихлять z вик-слять, lit. *wiksloti*. Koncovka ъть ve вѣхъть však nedokazuje, že by věchъ původně bylo *u*-kmenem, neb spisovatel sám praví (Listy fil. II. str. 254), že koncovka ъть povstala jak z áti, tak i z үти. Co tedy má zde rozhodovati, abychom mohli ve вѣхъть үти a ne áti za původní koncovku považovati? Lit. *wikswa*? Kde nám zase spisovatel dokázal, že to *w* zde z *u* povstalo neb na str. 48 (L. f. III.) praví: „V zásadě vzniklo každé *va* z *via*, byť i přípona -ва byla indoevropskou a již záhy v této formě osamostatněna“. A tak to jde pořáde dále a z kruhu tohoto nevyjdem. Ostatně není ještě přechod kořene *vank* ve *vinc* věci

zcela jistou, poněvadž, jak J. Schmidt (Zur Gesch. des ind. Voc. I. a II.) dokázal, v takovém případě vymizení nosovky k přechodu *a*-kořenů v *i*-kořeny přičinu dalo, ku př. stslov. **обща**, бѣда, got. beidan, lat. de-fendo, ř. πενθ-, skr. bādh z kořene bhandh; stslov. лице, got. leik, ga-leiks, lit. ligùs, skr. liṅga-m. Zde povstalo *i* z *an* vymizením nosovky a seslabením samohlásky. Taktéž ve slov. koncovce *čkъ*, jež z *ink-as, *ank-as povstala (I. str. 83). Na str. 104 dokazuje sice Schmidt, jak vacillare povstalo z vancillare a srovnává ještě skr. vañkaras, vañcati kolisati se, stněm. wanchōn, ale přechodu v *i*-kořen nikde nevidí. Tím méně by se to mohlo tvrditi o kořeně vink, jelikož *n* zde zůstalo. J. Fick (Vergl. Wörterb. 4. vyd. I. str. 205) u koř. vak, vank nikde neuvádí vedlejší kořen na *i*. Ovšem u koř. vag, vang, jež za vedlejší k vank vak prohlašuje, uvádí lit. vingē f. ohyb vedle vagis m. zloděj a stron. winchan vedle wanc a wankjan, ale to ke koř. vak, vank nepatří.

Stranu slova měch, вѣхъть, slov. vehet, souhlasim úplně s Miklosichem, jenž (Vergl. Gram. II. str. 286) slovo to od koř. *vě* (též v slovese вѣти č. váti) odvozuje a praví, že věch znamená „wohl der Wehende“. Mimo to srovnává ještě (Vergl. Gram. I² str. 59) вѣя, вѣтвъ a skr. vajā, větev.

Dokázala-li by se dále i příbuznost č. vaz cervix (nelze pochybovat, že souvisí se slovesem **казати**) z *vezъ se staroprus. vinsus (collum), nenásleduje z toho ještě, že by vaz byl též *u*-kmen. Nemáme-li ve slovanštině jistých dokladů, pouhé poukázání k příbuznému *u*-kmeni v jiné řeči nepostačuje, neboť nelze upřímat, že i nejpříbuznější řeči se svými kmeny různě nakládají. Sic by nemohl též Geitler sadě za *u*-kmen považovati proti lit. sodas; rędz (č. 74) proti lit. rēdas, rindas ordo. I z obození nelze toho dokázati a zvláště si pozorně musíme počinat.

Č. zdar (str. 38 č. 24) jest přece mezi *u*-kmeny yřaděno, ačkoliv, jak udáno, rozhodnouti nelze, zdali v něm lit. doras neb padorus vězí.

Konečně цвѣтъ, květ (str. 42 č. 110) jest jen proto mezi *u*-kmeny vřaděno, poněvadž gen. pl. na овъ v supr. 322. 9 doložen. Nemůžeme tedy souhlasiti s tím, že by ve slovanštině bývalo původně tolik kmenů na *u*; pravdivějším zdá se spíše náhled Miklosichův, dle něhož jest jich počet, jak již řečeno, velmi skrovný. Jejich skloňování mělo celkem svůj zvláštní ráz; částečně působila též na ně deklinace kmenů na *a(ə)*, částečně však i tato jeho vlivu neušla, jako v češtině v gen. jed. č.

Kmeny na *a(ъ)* měly původně jak ve staroslověnštině tak i ve staročeštině koncovku *a*. Než v starč. počalo se tu dbát rozdílu mezi životními a neživotními. Neživotná jména řídila se až na výjimky dle *u*-kmenů, u životních ponechala se stará koncovka. Snaha tato, rozeznávati životná od neživotních jest

zvláštním rázem nové čeština; slabé její stopy lze však již i ve staroslověnštině pozorovati. Srovn. Miklosich (Vgl. Gram. IV² str. 372 a 495. 18). K výkladu postupného tohoto vývinu třeba znáti původní kmeny na *u*. Některé z těch, jež Miklosich na j. m. uvádí, zdá se, že i ve stč. doloženy býti mohou. Tak alespoň zcela jistě gen. *domu*: *Rozmb.* §. 60, §. 236, Dal. 20 v. 14, ŽWittb. ž. 25. 8, ž. 35. 9, 44. 11, 48. 17, 49. 9, 68. 10, Hab. III. v. 13, 100 v. 2, 100. 7, 104 v. 21, 115 v. 19, 127. 3, 131. 3, AlxVít. v. 536, 597, Pass. str. 325 (Listy fil. V. uk. str. 7), str. 344 (Listy f. IX. str. 133), 318 (Listy fil. VIII. str. 346), ŽKlem. ž. 127. v. 3 atd., ŽBrn. ž. 28 v. 8 (Listy fil. VIII. str. 303), ž. 35 v. 9 (Listy filol. VIII. str. 304), ŽTruh. ž. 131 (Listy fil. VI. 142—147), NRada v. 117, 763, 1204, 1736, 1859, 1898, 1907., Život Kr. Pána (Listy fil. VI. str. 288) atd. Nikde nenaleznem genitiv *doma*. Dále gen. *vrchu*: ŽWittb. ž. 49. 4, ž. 77 v. 23, Listy filol. V. Uk. str. 24 v. 20 (z modliteb), Dal. 55 v. 34, NRada v. 247), AlxVít. 1166, ŽGloss. ž. 77 v. 23., Des. káz. 635, Hrad. Pláč sv. Mař. 401 atd. — Naproti tomu máme v Rkp. Kr. čtyřikrát *vrcha*. I gen. *meda* nelze doložiti. Ovšem zřídka příležitost k tomu! *medu*: Dal. 13 v. 12, 13 v. 35, ŽWittb. ž. 80. 70. Poněvadž tyto genitivy jsou zcela pravidelný a v češtině, jak se zdá, ode dávna se jich užívalo, nebudu jich mimo gen. *medu* později uváděti.

Co se týče ostatních Miklosichem uvedených genitivů na *u* nemohou býti ve stč. ve starších památkách doloženy, jelikož vedle *u* mají též koncovku *a* v gen. ku př. *činu* AlxVít. v. 1225, AlxH. 58, AlxBM. v. 174, Kat. v. 391, 1557, 3058, 3379, vedle toho ale *čina* Kat. 93, 645, 1993, *stanu* AlxVít. 2109, Dal. 92. v. 65, ŽWittb. ž. 51. 7., ale *stana* ŽWittb. ž. 26. 5, 131. 5. Mimo to *míru* Dal. 49 v. 46, ŽWittb. ž. 40 v. 10, ale *míra* ŽWittb. ž. 37 v. 4 a Cant. Zach (Luc. I v. 79).

Přesly tedy v češtině některé staré genitivy na *u* záhy ku genitivům na *a*, zvláště znamenaly-li životná, jako syn, vůl. Možná že tu a tam podržely vedle toho i svou starou genitivní koncovku, avšak dokladů nemám po ruce. Jen as tři genitivy jí nezměnily, jak z památek souditi lze. Tyto začaly působit na neživotná mužská jména, tak že postupem času vyvinulo se pravidlo, jež nyní platí, že totiž neživotná většinou v gen. *u* mají. Že jména v tak skrovém počtu mohou působit na celé třídy slov, není nic podivného. Že pak dále grammatická pravidla při svém vzniku často meze své překročují, je všechno známou. Se stanoviska tohoto dlužno posuzovati gen. *hadu* v ŽKlem. ž. 57 v. 5 a ž. 139 v. 4 naproti *hada* Cant. Deut. v. 33, o čemž se ještě později zmíníme. Mimo to gen. *duchu*, jejž často ve starých památkách nalézáme. Tak na př. ŽWittb. ž. 138 v. 7, ž. 17 v. 16, Cant. Ezech. v. 16, ž. 141 v. 4, ale *ducha* ž. 50, 13, ŽTruh. 138

(Listy fil. V. str. 145), Pass. str. 308 (Sitzungsberichte c. k. akad. ve Vídni 1878 str. 387, str. 127 (v mladší části) Listy filol. V. Uk. str. 18. — Geitler vřadil slovo to též mezi u-kmeny (Listy fil. III. str. 39 č. 32), arcif jinak proti své zásadě, neboť v litevštině máme dūsa-s vzdech, tedy a-kmen. Slovo duchъ považují naopak za u-kmen přihlížeje mimo jiné též k té okolnosti, že ve starších českých památkách gen. ducha máme a teprv v pozdějších, jako ŽWittb., v Pass. nalézáme gen. duchu. Genitiv tento povstal tedy bezpochyby v pozdější době, když již takových genitivů na *u* více bylo a sice tím, že se při něm myslilo spíše na druhý význam, tedy na dech a tak bylo mezi neživotná pojato.

Známo jest, že i v polštině genitivní koncovka *u*, většinou u neživotných, též zavládlá. Co se doby týče, nastoupila zde asi později nežli v češtině, neboť v Žaltáři Florianském, jenž dílem ze sklonku XIV. stol., dílem z počátku XV. stol. pochází, není ještě příliš mnoho genitivů na *u*. Miklosich uvádí (Vergl. Gram. III² str. 403 a 404) wirzchu 49. 5 vedle wirzcha 18. 7, gniewu 37. 3, 89. 13 vedle gniewa 36. 8, 109. 6, przebytku 26. 10 vedle przebytka 32. 14. Ve staročeských památkách z této doby uvidíme zcela jiný poměr. Kdežto v Žal. Flor. genitivy na *a* převahu mají, nalezneme v staročeských památkách z této doby genitivy na *a* v patrné menšině. Ostatně si ponechávám ohledání polských památek stranu genitivů těchto nejbližší době. Zajímavý je dále, že mnoho genitivů u neživotných své staré *a* zachránilo a s českými se úplně shoduje, jak pol. kościol (kostel), kat (kout — kouta), młyn, syr, chléb, chléw; las má lasa i lasu, v češti. je pravidlem lesa; dwór má dwora i dworu, tedy jako v češtině. —

Nyní nám hlavně o to jde, pozorovati vývin tento, co se času týče, a třeba tu přihlížeti k našim hlavním památkám.

*Pokud z památek seznati můžeme, počínají genitivy na *u* u neživotných*) ve XIII. stol. nastupovat na místo starých gen. na *a*. V památkách z druhé polovice XIII. stol. jest tedy celkem ještě málo takových genitivů na *u*.*

Tak máme ku př. v ŽGloss. (v ČČMus. 1879): z řádu de s. Joh. bapt. v. 2, *vzchodu* ž. 106, v. 3, (svrchu ž. 77, v. 23, jsouc původně kmenem na *u*, sem nepatří). Naproti tomu jsem tam nalezl ještě 13 gen. na *a* a sice: *sněha* ž. 50 v. 9, *časa* ž. 75 v. 8, *okola* ž. 71 v. 8, *věka* ž. 112 v. 2, ž. 130 v. 3, *větra* ž. 77 v. 26, *šipa* ž. 90 v. 6, *západa* ž. 102 v. 12, ž. 49 v. 2, ž. 106 v. 3, *vzchoda* ž. 49 v. 2, *zárodka* Cant. Hab. v. 17, *zbytka* Cant. Ezech. v. 10. Genitivů, které mají ještě nyní *a*, jako života atd., zde jakož i v následujícím pominuto. V ApD. (užívám většinou skratkův, jak je prof. Gebauer v List. filol. XI. str. 248—261 podal), kterýžto zlomek jest též mimo jiné v List.

*) u neosobních.

Gb.

fil. VI. str. 140—142, jest jen jeden gen. a sice na *u*: *času*
str. 142 v. 13.

V ApŠ. (v ČČMus. 1847 I. 296—301) máme mimo *kostola* 300 v. 120 ještě dva genitivy na *a*: *stola* 298 v. 69, *časa* 299 v. 94; naproti tomu *zraku* 298 v. 78, *hlasu* 300 v. 125. Tyto dva genitivy jsou v rýmech. První zlomek jest též ve Výb. I. str. 1143 a druhý ve Výb. II. str. 1, co se těchto gen. dotýče úplně správně vydán. V LMar. v ČČMus. 1879 str. 118—120 je gen. *skota* 118 v. 11, *hlada* 120 v. 60 vedle *rodu* 119 v. 19, *plodu* 119 v. 21, 129 v. 77. V jiných památkách z druhé pol. XIII. stol. jako ku př. v Hom. Op. v ČČMus. 1880 str. 114 až 118 a v Cis. Mn. v ČČMus. 1853 str. 417 nemáme vůbec žádných takových genitivů. V Šípech z Toulce sv. Bonav. v ČČMus. 1879 je jen ot počátku fol. 91 a.

Všeobecně se považuje za věc zeela jistou, že složení české *Alexandreydi* do stol. XIII. a sice nejspíše do druhé polovice připadá. Co se rukopisů dotýče, jest z nich dle úsudku Wattenbachova (v. Listy fil. a paed. XI. str. 249) *AlxH* nejstarší a pochází snad až z XIII. stol. Našel jsem v něm 13 gen. na *a* a sice: *voza* str. 61 v. 53 (dle vydání M. Hattaly a A. Patery z r. 1881), *cinobra* 62. 118, *luda* (poněvadž často se střídá s gen. *ludu*, pojal jsem jej sem) v. 121, 123, 296, 299, *po-klada* 63. 146, *samostřela* str. 67 v. 305, *obluda* 68 v. 357 a 70 v. 451, *truda* 68 v. 361, *počátkta* 70 v. 431, *nrama* 71. 468. Na *u* jen čtyři: *činu* str. 61 v. 332, *rodu* str. 64 v. 182, *za mladu* 65 v. 217, *hladu* str. 67 v. 332.

Ve zlomku *AlxB*. jest osm genitivů a všecky na *a*: *firma-menta* 73 v. 66, *luda* v. 222, 305, *nekluda* str. 77 v. 223, *krsta* v. 235, *šturma* str. 79 v. 294, *skutka* str. 79 v. 297, 80 v. 325. Ve zlomku *AlxBM*. nalezl jsem 10 gen. na *a* a 7 na *u*. Z gen. na *a* jsou tři v rýmě: *domysla* str. 88 v. 197, *diva* 86 v. 225, *pluha* 88 v. 306 a mimo to rymuje *břeha* 87 v. 263 a *běha* 86 v. 264. Ostatní pak jsou: *skutka* 81 v. 2, *osuda* 83 v. 118, *voza* 85 v. 163, *časa* 86 v. 202, *zamysla* 87 v. 256. Z gen. na *u* jsou v rýmě: *rodu* str. 82 v. 45, *zisku* 85 v. 168, *činu* 85 v. 174, *stavu* 86 v. 229. Jenom dva nejsou v rýmu: *potu* 85 v. 164 a *zisku* 86 v. 222. Kde před sebou opisy starších originálů máme, jsou pro nás tvary v rýmech velmi důležity, jelikož, jsouce rýmem chráněny, dokazují, že ne povstaly teprv při opisování. Třeba k tomu vždy přihlížeti.

Poměr genitivů na *u* a na *a* v těchto zlomečích dokazuje zřejmě, že míňení Hattalovo, jež v úvodu jmenovaného vydání na str. IX. pronesl, a v němž *AlxBM*. za nejstarší zlomek považoval, mylné jest. Dle těchto genitivů byl by i zlomek *AlxB*. starší nežli *AlxBM*.

Ve všech památkách dosud uvedených, kde více genitivů vůbec bylo, našli jsme vždy několik gen. na *u*. *Uvážime-li dále*,

*že v dobách přechodů písemní řeč, pokud se předpokládati může, vždy mluvy obecné konzervativnější, zachovalejší se jeví, můžeme se domýšleti, že v druhé polovici XIII. stol. v nářecích českých genitivy na *u* při neživotných dosti běžné byly.*

Z doby mnohem pozdější, ano snad prý dokonce ze stol. XV. pochází *Alx V.* Máme ve zbytku tomto: *smysla* v. 39, 160, 247, 757, *diva* 52, 1882, 2072 2175, *řáda* 212, *súda* 250, *otplatka* 273, *truda* 319, 2320, 2342, *časa* 334, 374, 476, 727, 1271, 1747, *lida* 396, 1076, 1107, 1266, 2264, 2385, 2434, *klida* 397, 2435, *živótka* 488, 1557, 1559, 1573, *praka* 578, 1524, *vzchoda* 600, *oceana* 601, *poklada* 1002, 1278, *uzla* 1094, *voza* 1220, *povoda* 1303, *aksamita* 1341, *smiecha* 1365, *rozmysla* 1381, *samostřela* 1533, 2023, *obluda* 2321, 2384, *přivala* 1534, *štíta* 1554, *otrapa* 1585, *helma* 1689, *smutka* 1720, *skutka* 1721, *mlata* 1755, *luka* 1762, *hlada* 2301, *počátka* 2388, 2391, *běha* 2392, *břeha* 577, 1816, 2393. Naproti tomu *daru* 75, *plodu* 291, *z mladu* 309, 1922, *břehu* 544, *hromu* 883, *lidu* 906, 2188, *máku* 1036, 1041, 1086, 1095, *trudu* 1164, *činu* 1225, *prachu* 1383, *luku* 1696, *brodu* 1807, *lesu* 2037, *stanu* 2109, *slědu* 2157, *ledu* 2208.

Máme zde tedy celkem 64 genitivů na *a* a jen 20 gen. na *u*. Opisovatel šetřil tedy velmi znění originalu, neboť můžeme předpokládati, že z těchto 20 gen. většinu již v něm nalezl. Co se dotýče přehlásek *i* a *í* z prvních *u* a *ú* po měkkých souhláskách, tuť ovšem si jinak počínal a nešetřil znění originalu, řídě se spíše dle své mluvy. Snesl se tedy snáze gen. na *a* místo na *u* nežli nepřehlasované *u*. — Stranu doby, kdy *Rkp. Kr.* sepsán býti mohl, pronesl Gebauer své mínění v *List. fil. a paed.* II. str. 114. Tam tvrdí totiž, že Jaroslav později složen než Million do češtiny přeložen byl. Jelikož pak český překlad bezpochyby po r. 1320 učiněn byl, mohli prý Jaroslav ještě později po též roce složen jakož i *Rkp. Kr.* vůbec sepsán býti. Nahledněme nyní přede vším v něj, jaký poměr našich genitivů v něm se nalézá. Cituji listy a rádky fotograf. vydání, jež p. Vrátko pořídil. Verše cituji dle Jirečkova vydání z r. 1879. Máme v něm 29 gen. na *a* a sice: *hroma* 2^a ř. 6; D. v. 51, 3^a ř. 6; E. v. 69, *loma* 2^a ř. 16; D. v. 71, *chluma* 2^a ř. 17; D. v. 73, 3^b ř. 33; E. v. 148, *vzchoda* 2^a ř. 28; E. v. 11, *uma* 3^a ř. 3; E. v. 65, *vrcha* 3^b ř. 31; E. v. 145, 7^a ř. 16; B. v. 192, 96 ř. 4; A. v. 84, 9^b ř. 7; A. v. 90, *pracha* 5^a ř. 7; E. v. 247, *hrada* 6^a ř. 11; B. v. 72, 11^a ř. 6; Zbyh. v. 7, 11^a ř. 7; Zbyh. v. 9, 11^a ř. 24; Zbyh. v. 31, 11^a ř. 25; Zbyh. v. 32. 11^b ř. 5; Zbyh. v. 77, *předa* 6^a ř. 17; B. v. 80, 6^a ř. 20; B. v. 85, *úvala* 7^a ř. 1; B. v. 168, 7^a ř. 29; B. v. 212, 9^a ř. 27; A. v. 168, *středa* 9^a ř. 12; A. v. 15, *blska* 9^b ř. 21; A. v. 112, *ščita* 10^a ř. 6; A. 142, *mlata* 10^a ř. 18; A. v. 164, *prsta* 12^b ř. 9; Růže v. 12, *sada* 12^b ř. 25; Skřiv. v. 2. Naproti tomu tam

máme pouze jeden gen. na *u*: *dýmu* 6^b ř. 25; E. v. 148. Poměr tento jest odchylný.

*V památkách z první polovice XIV. stol. nalezáme již velmi mnoho genitivů na *u*. Nikdy však ještě ve větších památkách nad genitivy na *a* převahy nemají. Jest na biledni, že užšími mezemi vývin tento naznačen býti nemůže, poněvadž pravidla grammatická v tak krátkých dobách se nevyvinují a poněvadž i v těchto genitivech vliv jednotlivých nářečí pozorovati můžeme, tak že památky z téže doby poněkud odporovati si mohou, jé-li jinak dialektický vliv v nich patrný, jak později uvidíme.*

Složení *Knihy Rožmberské*, již Gebauer v List. fil. VII. str. 261—292 uveřejnil a jejíž nejstarší rukopis z doby okolo 1360 pochází, připadá dle Palackého a Jirečka do první polovice stol. XIV. Poměr genitivů na *u* a *a* poukazuje k tomu, že někdy hned záhy na začátku tohoto století neb spíše v druhé polovici XIII. stol. sepsána byla, jak Brandl míní.

Máme tam totiž následující genitivy na *a* (cituji paragrafy): *póhona* §. 2, 2, 4, 7, 25, 29, 33, 34, 37, 40, 41, 41, 49, 76, 80, 82, 82, 83, 83, 86, 87, 201, 201, *hrada* 3, 5, 6, 27, 59, 213, *súda* 3, *úřada* 4, 4, 5, 9, 18, 18, 29, 29, 47, 48, 51, 59, 151, 199, 209, 214, 218, 218, 239, 295, *dluha* 68, 113, 116, 191, 202, *základa* 116, 119, 191, 268, *nároka* 122, 209, *statka* 128, *plena* 141, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 175, *rozdiela* 192, *lota* 202, 233, *času* 206, 208, 215, 223, 241, 296, *úroka* 249. Na *u* pak tam máme následující genitivy: *póhonu* 4, 5, 58, 103, 105, 107, 193, 193, 194, 256, 257, 258, *hradu* 6, 29, *svodu* 30, *dielu* 52, *dluhu* 115, 115, 118, 119, 121, 143, 170, *času* 122, *lovu* 175, *základu* 267, *boru* 282. Tedy 94 genitivů na *a* a jen 27 gen. na *u*. V *Jidáši*, jenž byl sepsán brzo po 1306 (Listy fil. V. Ukázky str. 19—22), jsou tři gen. na *u*: *dvoru* str. 20 v. 55, 20 v. 60, *času* 20 v. 72 a jeden gen. na *a* *poklada* 20 v. 60.

K nejdrahocennějším našim památkám patří tak zvaná *Kronika Dalimilova*, jež z této doby, totiž ze začátku stol. XIV. pochází. Bohužel objemnějších rukopisů z doby spisovatelovy nemáme; zdá se však, že opisovatelé přesnosti originalu dosti dbali, tak že vliv jejich mluvy zřídka jen pozorovati se může. Nalezl jsem v ní (cituji kapitoly a verše dle vydání Jirečkova v Pam. č. 2) následující genitivy na *a*: *skutka* 2 v. 18, 89, v. 27, *praka* 3 v. 35, *hrada* 4 v. 9, 35 v. 10, 80 v. 14, 103 v. 40, *pořáda* 6 v. 11, *řáda* 5 v. 12, *časa* 6 v. 20, 37 a. 1, 42 v. 3, 43 v. 38, 79 v. 5, 85 v. 7, 89 v. 63, 97 v. 24, 102 v. 48, *smiecha* 8 v. 30., *smutka* 8 v. 31, *škopka* 10 v. 94, *věka* 11 v. 40, 25 v. 5, *dieka* 11 v. 41, *dvora* (poněvadž zde i *dvoru*) 14 v. 23, 31 v. 9, 48 v. 12, *Vyšehrada* 14 v. 36, 35 v. 11,

stata 17, v. 31, 106 v. 2, *dola* 19 v. 3, *roda* 22 v. 10, 40 v. 13, *Křista* 23 v. 17, 51 v. 15, *Velehrada* 24 v. 10, *roka* 24 v. 31 (bez předložky, do roka se i nyní říká), *věka* 25 v. 5, *užitka* 28 v. 21, 63 v. 20, *lba* 30 v. 36, *smysla* 40 v. 14, 50 v. 68, *lesa* (poněvadž zde i lesu 44 v. 12 je) 44 v. 14, 56 v. 43, *boka* 44 v. 21, *dcsátka* 45 v. 3, *rova* 45 v. 45, *liuda* 46 v. 16, 47 v. 6, 68 v. 13, 105 v. 8, *kotla* 48 v. 13, *prsta* 52 v. 22, 85 v. 58, *úraza* 57 v. 5, *brava* (ač i nyní vedlebravu) 64 v. 8, *pluha* 70 v. 48, *Křivokláta* 72 v. 23, *hřiecha* 76 v. 51, *mosta* 80 v. 5, 80 v. 8, 103 v. 37, *břeha* 82 v. 11, *stola* 99 v. 11, *bělpucha* 99 v. 31, *plena* 99 v. 30. Na *u* zase: *vzchodu* 1 v. 4, *strachu* 1 v. 6, 103 v. 9, *sboru* 6 v. 23, 11 v. 9, *dvoru* 6 v. 24, 11 v. 10, 24 v. 37, 28 v. 7, 42 v. 32, 63 v. 8, *hradu* 8 v. 9, 15 v. 46, 21 v. 59, 36 v. 16, 36 v. 17, 39 v. 21, 39 v. 28, 39 v. 65, 39 v. 88, 82 v. 46, 99 v. 17, 99 v. 35, *smiechu* 10 v. 89, *medu* 13 v. 12, 13 v. 35, *smyslu* 17 v. 2, *daru* 17 v. 25, *liudu* 18 v. 39, 44 v. 32, *lomu* 20 v. 13, *zmladu* 21 v. 12, 89 v. 8, *stavu* 21 v. 39, *času* 22 v. 9, 73 v. 24, 98 v. 16, *kvasu* 30 v. 30, *rodu* 30 v. 63, 59 v. 26, 63 v. 59, 70 v. 26, *polu* 31 v. 14, *mostu* 31 v. 19, *trhu* 32 v. 34, *lesu* 44 v. 12, *dýmu* 45 v. 4, *míru* 49 v. 46, *kalu* 55 v. 64, *sliubu* 63 v. 2, *stanu* 92 v. 65.

Všeho všudy tedy 68 gen. na *a* a 51 gen. na *u*. Většina z nich pochází bezpochyby ještě z originalu. V rukopise Hanušem nalezeném (Malý Výbor str. 1—9) jsou: *kvasu* 2, *rodu* 2, *hradu* 6, *dvoru* ač i *dvora* str. 7, pak: *roda* 6, *časa* 7, *smysla* 6. Poměrně jest zde tedy již mnoho gen. na *u*.

V *Mastičkáři* (Listy fil. a p. VII. str. 90—121): *pytlíka* str. 96 v. 130, *neduha* 96, v. 143, 96 v. 144, *kvapa* 97 v. 187, *thymiana* 102 v. 348. — Na *u*: *smiechu* 92 v. 4, *postu* 48 v. 219. Jenom tedy dva gen. na *u* a 5 na *a*. Gebauer klade zlomek tento (Listy filol. a paed. XI. str. 254) do 2. čtvrti nebo 2. třetiny stol. XIV. Poměr našich genitivů není nijak tomu na odpov.

Co se týče legendy o sv. *Kateřině*, jejíž rukopis z doby ok. r. 1400 pochází, byla též někdy v první polovici tohoto století sepsána, jakož i z genitivů viděti lze. Z gen. na *a* našel jsem v ní: *čina* v. 93, 645, 1993, *omyla* 272, 967, 1042, 2354, *smysla* 276, 283, 504, 537, 648, 1319, 1526, 1544, 1815, 2121, *klama* 378, *počátku* 435, 1326, 1343, *dostatka* 483, *hlahola* 596, *truda* 705, *diva* 720, *zvratka* 743, *zaslona* 800, *počátku* 883, 1296, 1830, 2055, *ostatka* 884, 1297, 1831, 2054, *smutka* 558, 862, 1061, 3279, 3288, *slucha* 1099, *časa* 1161, 2336, 2577, *hlasa* 1162, *potaza* 1145, 2415, *bluda* 1356, 2088, 2628, *zpřekaza* 1480, *tróna* 1572, *ssova* 1652, *vzchoda* 1799, *stola* 1803, *věka* 1938, *rova* 2047, 3038, *omraza* 2208, *úraza* 2279, *otklada* 2496, *smysla* 2601, *úmysla* 2602, 3393,

vaza 2734, *květa* 2755, *rozpaka* 2874, *oblaka* 2875, *súda* 3356, *truda* 3357, *obloka* 3490.

Na u však tyto: *plodu* v. 157, *studu* 281, 2610, *času* 358, 396, 3259, *brhu* 642, *činu* 891, 1557, 3058, 3379, *vzdoru* 1056, *chrámu* 1159, 1171, 1255, *vepu* 1209, *bludu* 1262, 3119, *rodu* 1265, *počátku* 1327, *plodu* 1928, *rodu* 1929, *zraku* 1327, *potu* 1206, *strachu* 2215, *hněvu* 2250, 2505, 2945, *z mladu* 2273, *domyslu* 2675, *rozumu* 2819, *lidu* 2945 (vedle *lida* 1223, 1622, 2893), *hromu* 2943, 3371, *nravu* 3015, *hlásu* 3086, *stavu* 3127, *neklidu* 3210, *hrobu* 3478, 3488, *životu* (nyní života!) 3499. Celkem tedy 71 genitivů na *a* (mezi nimi 50 v rýmě) a 41 gen. na *u* (mezi nimi 25 v rýmeh). Zajímavé je zde pozorovat oněch osm rýmových páru na *a* (883 a 884, 1296 a 1297, 1830 a 1831, 2054 a 2055, 1161 a 1162, 2601 a 2602, 2874 a 2875, 3356 a 3357) naproti jednomu na *u* (1928 a 1929), Domněnka, že original z mnohem starší doby pochází, jest tedy zcela odůvodněna. Srov. Jirečkovy Rozpravy z oboru hist., fil. a lit. ve Vídni 1860 str. 96).

Z pravidla v dosud uvedených větších památkách neviděli jsme genitivů na *u* v takovém počtu, aby se genitivům na *a* vyrovnały neb je snad i počtem převyšovaly, nýbrž byly v menšině. Jinak však v polovici XIV. stol. V památkách z této doby vyrovnávají se co do počtu skoro všude genitivům na *a*. Ano, místem začínají již malou převahu mítí.

Sem nalezí přede vším Rukopis Hradecký (Vyd. A. Patera v Pam. č. 8), jenž byl psán asi v polovici XIV. stol. Nalezl jsem v něm 55 genitivů na *a* a 51 gen. na *u*. Třeba zde však k jednotlivým skladbám rukopisu toho přihlížet, poněvadž jsou to větším dílem opisy originalů z dřívějších dob. Tak máme v *Leg. o sv. Prokopu*: *roda* v. 29, 478, *Broda* 30, *přebytka* 104, 948, *shona* 300, *časa* 350, *ploda* 478, *lida* 513, *počátku* 773. Ale: *divu* 275, *břehu* 366, *zraku* 519, *činu* 710, *rovu* 757, *počtu* 760, *sboru* 861, *dvoru* 862, *vzrostu* 902, *hlásu* 1010. Tedy 10 gen. na *a* a též 10 na *u*. Z poměru toho nemůžeme souditi na vysoké stáří originalu, leda že bychom předpokládali, že opisovatel v opise své mluvy dbal.

V *Pláci Marie Magdaleny*: *uma* v. 109, 611, *rozuma* 110, *hřiecha* 246, 263, 481, *omyla* 294, 700, 746, 899, *smutka* 361, *rova* 628, 792, *bluda* 721. Ale: *rovu* 6, 10, 53, 434, *strachu* 59, 786, *hrobu* 117, 437, 441, 450, 453, 592, 940, *klidu* 188, *smyslu* 365, *bludu* 676, 716, *hněvu* 958. Poměr tento (14 gen. na *a* a 18 na *u*) poukazuje k pozdějšímu věku originalu. (Latinský original pochází z r. 1303).

V *Pláci sv. Marie*: *květa* v. 211, *počátku* 342, *věka* 348, *poroda* 349. Ale: *činu* 369.

V *Devateru radostí sv. Mařie*: *úroka* 108, *omyla* 259. Ale: *času* 318, *chrámu* 409.

V *Umučení Páně*: *smutka* 114, *stola* 129, 161, *brava* (ač i nyní často) 501, *časa* 616. Naproti tomu: *stolu* 164, *strachu* 194, 210, *slibu* 288, *divu* 414, *času* 617. — Celkem tedy 5 gen. na *a* a 6 na *u*.

V básni: *Desatero kázání božie*: *smysla* 199, *skutka* 259, *závojika* 280, *diela* 714, *zbytká* 899, *desátka* 976, 998, *úmysla* 1083, *květa* 1142. Ale potu 207, daru 346, času 731, hřiechu 789. Máme zde tedy jen 4 gen. na *u* a 9 na *a*. Z toho můžeme souditi, že original, jestli ne z konce XIII. stol., tož jistě ze začátku XIV. stol. pochází.

V *Zdrávas Maria*: *smysla* 12, *čina* 118. Ale: *studu* 16, *hlasu* 46, *času* 63, *hrobu* 79 (2 gen. na *a*, 4 na *u*).

V *Satyrách*: *potaza* 51, *ostatka* 83, *smysla* 149, *klína* (o konš. nev.) 62, *klína* (o zl. kov.) 36, *roha* (o boh.) 21, *úmysla* 69, *smysla* 72, *hřiecha* 198. Naproti tomu: *stolu* 72, *hřiechu* (o zl. kov.) 6, *boku* (o boh.) 25, času 53, 344, *smiechu* 164. Tedy 9 gen. na *a* a 6 na *u*.

Slovo *čbán* v bájce *O lišce a čbánu* jest básnický pojato mezi životná a genitiv *čbána* klade se tedy i za akkusativ. Za touž přičinou nemohlo se zde k tvaru tomu přihlížeti.

Až dotud o Rukopisu Hradeckém. Jak jsme viděli, pocházejí jednotlivé jeho skladby, neb lépe řečeno jich originaly z různých dob. Nejstarší bylo z nich *Desatero*.

Žaltář Wittenberský byl, jak Gebauer tvrdí (Pam. č. 7 str. XI.), do textu lat. v pol. XIV. stol. vepsán. Poměr genitivů tomu též nasvědčuje. Mámet v něm následující gen. na *a*: *smutka* ž. 17 v. 19, 53 v. 9, 31 v. 7, 49 v. 15, 54 v. 4, 58 v. 17, 59 v. 13, 76 v. 3, 142 v. 11, 106 v. 39, 107 v. 13, 137 v. 7, *hřiecha* 18 v. 14, 31 v. 2, 31 v. 5, 50 v. 11, *Hymn. Ambr.* (str. 208), *věka* 24 v. 6, 40 v. 14, 40 v. 14, 89 v. 2, 89 v. 2, 92 v. 2, 102 v. 17, 102 v. 17, 105 v. 48, 105 v. 48, 112, v. 2, 113 v. 26, 120 v. 8, 118 v. 52, 124 v. 2, 130 v. 3. *Cant. Zach. Luc. I.* 70, *stana* 26 v. 5, 31 v. 5, *rozoma* 31 v. 9, *přebytka* 32 v. 14, *nedostatka* 33 v. 10, 43 v. 24, *míra* 37 v. 4, (*Cant. Zach. Luc. I.* 79), *stánka* 41 v. 5, *bezedna* 41 v. 8, 77 v. 15, *vzchoda* 49 v. 1, *západa* 49 v. 1, 102 v. 12, 112 v. 3, *luda* 49 v. 4, 105 v. 4. *Cant. Deuter. XXXII.* v. 43 (akk.), 143 v. 15. *Cant. Sim. Luc. II.* v. 32, *sněha* 50 v. 9, *zbytká* *Cant. Ezech.* 10, *hloha* 57 v. 10, *sňatka* 63 v. 3. *hřbeta* 67 v. 14, *smysla* 67, v. 28, *časa* 70 v. 17, 75 v. 8, 92 v. 2, *okola* 71 v. 8, *počátnka* 73 v. 2, 76 v. 12, 77 v. 2, *větra* 77 v. 26, *šípa* 90 v. 6, *hlasa* *Hab. III.* v. 16, *zárodka* *Hab.* v. 17, *skota* *Hab. III.* v. 17, 106 v. 38, *slúpa* 98 v. 7, *súda* 105 v. 3, 118 v. 132, 118 v. 149, 118 v. 156, *smyla* *Symb. Athan.* str. 170, *základa* 136, v. 7, *hlahola* 138 v. 4, *stracha* *Cant. Zach. Luc. I.* v. 74. Na *u* jsou v něm následující genitivy: *plodu* 4. v. 8, 103 v. 13, 131 v. 11, *hněvu* 9 v. 25, 17 v. 16, 36 v. 8, 37 v. 4,

54 v. 22, 68 v. 25, 77 v. 38, 89 v. 11, 84 v. 4, 101 v. 11, 109 v. 5, *strachu* 13 v. 3, 13 v. 5, 35 v. 2, 52 v. 6, 63 v. 2, 90 v. 5, *chrámu* 17 v. 7, 26 v. 4, 47 v. 10, 67 v. 30, *duchu* 17 v. 16, *Cant. Ezech.* v. 16, 138 v. 7, 141 v. 4, *sboru* 21 v. 23, 25 v. 5, 73 v. 2, *míru* 40 v. 10, *glasu* 43 v. 17, 54 v. 4, 57 v. 6, 65 v. 19, 80 v. 12, 101 v. 6, 102 v. 20, 103 v. 7, 105 v. 25, 140 v. 1, *ludu* 44 v. 11, 58 v. 12, *Hab. III.* v. 13, 105 v. 5, 108 v. 43, 112 v. 8, 113 v. 1, 124 v. 2, 148 v. 14, 94 v. 4, *rodu* 48 v. 12, 48 v. 12, *stanu* 51 v. 7, *popilzu* 55 v. 13, *prachu* *Cant. An.* 8, *tuku* 72 v. 7, *rohu* 74 v. 5, 74 v. 6, 117 v. 27, *východn* 74, v. 7, 106 v. 3, 112 v. 3, *západu* 74 v. 7, *zvuku* 76 v. 18, *hromu* 76 v. 19, 103 v. 7, *slibu* 77 v. 57, *medu* 80 v. 17, *času* 88 v. 46, *boku* 90 v. 7, *hladu* 104 v. 17, *postu* 108 v. 24, *řádu* 109, v. 4, *prutu* 124 v. 3, *stolu* 127 v. 3, *ruhu* 140 v. 9.

Celkem tedy 82 genitivů na *a* a 78 gen. na *u*. Souhlasíme tedy úplně s tím, co praví Gebauer (Pam. č. 7. str. XI.): „... nemohu za pravý uznat odhad páne A. Paterův, pokud v něm ŽWittb. nejen co do písma, ale „i co do jazyka“ položen jest asi do sklonku stol. XIV. Jazykem je žaltář Wittb. rozhodně a mnohem starobylejší, nežli kterákoli památka česká (nedialektická) ze sklonku stol. XIV. . . .“

Jakožto zvláštnost, třeba v ŽWittb. uvésti gen. *lidu*, jenž se zde 10krát nachází, naproti *lida*, jež pouze 5krát zastoupeno. Dále zde máme *smutka* 12krát a nikde *smutku*, *hřiecha* 3krát, nikde *hřiechu*, *věka* 17krát, nikde *věku*, *hněvu* 11krát, nikde *hněva*, *strachu* 6krát a jen jednou *stracha*, *glasu* 10krát a jen jednou *glasu*. Že zde dům v gen. všude *domu* má, již zhora uvedeno. Taktéž v lok. sg. všude *domu* nikde *domě*.

Dialektický vliv vidím rozhodně v ŽKlem. Rukopis kladen do 1. pol. XIV. stol. a není dotud vydán. Z míst však, jež k vůli porovnání v jiných vydaných žaltářích (zejména v ŽGloss.) uvedena jsou, můžeme zcela dobře pozorovat, jak genitivní koncovka *u* zde již takové váhy nabyla, že i u životních se ujímala. Tak zde máme na př. *hadu liutého* ž. 57 v. 5 a ž. 139 v. 4 naproti *hada* *Cant. Deut.* v. 33. Dále gen. z *lesu* ž. 79 v. 14, kdežto ŽWittb. má z *lesa*, jakož vůbec gen. tento v starých památkách běžnejší (*lesu* ještě ku př. AlxVit. v. 2037) a nyní pravidlem jest. Mimo to jestě *východu*, *západu* ž. 49 v. 2 (ŽWittb. má *a*) — ŽTruhl. ž. 130 v. 9 časa — ŽKlem. času. Jsem přesvědčen, kdybychom před sebou žaltář tento měli, že více takových zvláštností, jež takřka do očí bijí, zde naleznem, jež jen jakožto dialektické různosti vyložiti lze.

O *Passionalu* je známo, že jeho části jednotlivé z rozličných dob pocházejí. V uveřejněných ukázkách vidíme též nejrůznější poměry genitivů na *u* a na *a*. Tak máme v části, jež v List. fil. a p. VIII. str. 309—319 uveřejněna jest, následující genitivy

na *a*: *roda* 275 str. 309 (cituji stranu rukopisu a stranu List. fil.) — 275. 309, 275. 309, *přorada* 275. 309, *chráma* 276. 310, 276. 30, *lida* 279. 312, 322. 318, *pocházkou* 280. 312, 280. 312, 280. 313, *řemyka* 281. 313, *dvora* 281. 313, *statka* 283. 314, 283. 314, 283. 314, *zámysla* 320. 317, *úraza* 321. 318, 322. 318. Na *u*: *lidu* 277. str. 310, 282. 314, *úřadu* 277. 310, *stanu* 282. 314, *slibu* 282. 314, *rodu* 318. 316, 319. 316, *zadu* 320. 317. Tedy 19 gen. na *a* a 8 jen na *u*. Ovšem pochází ukázka tato ze starší části Passionalu (Viz List. fil. a p. XI. str. 256). K této starší části má však i jiná ukázka patřiti, jež opět v Ukázkách k List. fil. V. str. 1—14. uveřejněna jest. V této jest docela jiný poměr. Mámet zde jen 5 gen. na *a* a za to 13 gen. na *u*. Na *a*: *přiklada* 311 str. 1, 312. 1, *převoza* 313. 2, *pasa* 323. 6, *statka* 323. 6. Na *u*: *běhu* 317. 5, *rodu* 322. 5, 333. 8, *stolu* 325. 7, *hradu* 333. 8, *studu* 333. 9, *zadu* 334. 9, 459. 16, *hladu* 336. 10, *pokrmu* 338. 11, 338. 11, *rovu* 338. 12, *vzrůstu* 456. 15. Z mladší části *duchu* 127. 18. Zvláště nápadná je stránka 8—16, kdež máme jen gen. na *u*.

V části uveřejněné v List. fil. a p. IX. str. 129—147, jsou si genitivy na *a* a na *u* počtem úplně rovny. Máme zde totiž 13 gen. na *u* a 13 na *a*. Na *a*: *mosta* 330. 130, *lida* 348. 135, 361. 142, *úraza* 349. 136, 351. 137, 363. 143, 363. 143, 370. 147, *nraviska* 352. 137, *čbánka* 353. 138, *větrníka* 353. 138, *chráma* 362. 143, *hlada* 365. 145, Na *u*: *rodu* 328. 129, 329. 130, 347. 134, *hrobu* 332. 132, *chrámu* 343. 132, 345. 133, *času* 344. 133, *dívou* 346. 134, *studu* 348. 134, *spátu* 349. 135, *stanu* 360. 141, *bludu* 366. 145, *smutku* 369. 147.

V části uveř. v Sitzungsberichte c. k. ak. věd ve Vídni r. 1878 jsou čtyři gen. na *a*: *lida* 286. 369, *smysla* 289. 372, *úraza* 294. 376, *úkropa* 310. 389, a 5 na *u*: *rodu* 286. 369, 289. 371, *času* 294. 376, 311. 389, *duchu* 308. 387. —

V Ukázkách k Listům fil. V. jest též část z *Modliteb* str. 23—27. Máme v ní 3 gen. na *u* a 3 na *a*, totiž: *hřiecha* str. 24. 18, *lba* (bylo i v Dal.) 24. 41, *skutka* 26. 112, vedle *trudu* 24. 59, *súdu* 24. 59, *boku* 25. 87.

V Ježišově *Mládí* (Výb. I. 387—420) máme: *smutka* 389. 8, *pocházkou* 391 v. 36, *diva* 393. 5, 403. 11, *časa* 394. 22, 417. 31, *klejnotu* 398. 12, *čína* 401. 35, *obraza* 403. 8, *úttonu* 406. 8, *voza* 410. 1, *chráma* 415. 28, *nedostatka* 418 v. 18. Avšak: *plodu* 388. 18, *stavu* 392. 4, *divu* 393. 15, *strachu* 397. 18, *neduhu* 403. 31, *lesu* 411. 19, *rodu* 415. 34. I zde třeba, jak se zdá, legendě této vyšší stáří přiřknouti.

Od polovice XIV. století počtu genitivů na *a* vždy více a více ubývá, tak že v druhé polovici tohoto století jsou již u porovnání s gen. na *u* všude v menšině. *Ke konci XIV. stol.* nalézáme je v některých památkách již jen v nepatrném počtu.

Tak máme ku př. části *Kroniky Pulkavovy* ve Výb. I. str. 427—498 uveřejněné: *strachu* 427. 17, *lidu* 432. 11, 474. 29, *bludu* 435. 9, *břehu* 437. 17, *pokrnu* 440. 25, *času* 441. 16, 451. 10, 454. 30, 456. 3, 465. 34, 466. 4, 471. 13, 474. 11, 477. 4, 478. 24, 484. 3, 489. 17, 492. 18, 493. 28, *hradu* 445. 22, 449. 26, 460. 17, 464. 20, *hrobu* 445. 37, *plodu* 454. 2, 454. 34, 480. 13, 489. 1, 491. 2, 493. 23, 494. 16, 494. 23, *míru* 455. 25, *kóru* 457. 27, *listu* 458. 15, *hnisu* 462. 33, *dvoru* 464. 25, *rodu* 468. 13, 472. 26, 474. 8, *dielu* 468. 37, *brodu* 481. 25, 481. 29, *slibu* 486. 8, *hněvu* 495. 2. Ale: *smysla* 429. 31, *pása* 434. 27, *úraza* 436. 37, *smutka* 447. 34, *úřada* 453. 18, *užitka* 469. 17, *rozmysla* 473. 6, *lístopada* 494. 6. Počet gen. na *a* jest již naproti genitivům na *u* nepatrný.

V *Tkadlečku* (Výb. I. str. 625—634) nalezl jsem 12 gen. *u* a jen 4 na *a*: *řádu* 625. 14, 627. 36, 628. 1, 628. 2, 628. 4, 629. 4, 630. 1, 630. 28, *ocasu* 627. 17, *stavu* 632. 25, *počtu* 633. 10, *počátku* 633. 5, proti: *ocasa* 626. 13, 627. 1, 634. 8, *smysla* 632. 7.

Rada otcova (Výb. I. str. 910—928) zdá se skutečně starší *Nové Rady*. Máme v ní: *daru* 911 v. 23, 926. 36, *hřiechu* 912 v. 9, *studu* 914 v. 7, *jevu* 918. 33, *hněvu* 918. 34, *varu* 918. 34, *dvoru* 919. 26, *počátku* 926. 5, proti: *hřiecha* 911. 35, *omyla* 912. 24, 913. 11, *úmysla* 913. 23, 915. 2, *smysla* 915. 1, 932. 32, 923. 1. Je zde 9 gen. na *u* a 8 na *a*. Jinak v *Nové Radě* (Pam. č. 1.): *času* v 1, 1431, 1700, 1952, *dvoru* 10, *daru* 139, 293, 300, 667, *lidu* 390, 396, *hluku* 408, 1468, *řádu* 508, 577, 1325, *neřádu* 683, *hladu* 702, 1446, *súdu* 757, 2080, 2094, 2099, *stavu* 815, 1459, *hromu* 900, *klidu* 910, *hněvu* 1032, 2061, *zámutku* 1125, *počátku* 1219, *platu* 1284, *zadu* 1364, 1947, *kvasu* 370, *studu* 1375, 2079, *pokladu* 1451, *šiku* 1506, *hlasu* 1699, *hřiechu* 1752, 1902, *za mladu* 1862, 1948, *prospěchu* 2015, *vichru* 2064, *jeku* 2065, *bludu* 2093. Naproti tomu: *smysla* 89, 96, 305, 466, 666, *lida* 465, *úmysla* 837, *uoblaka* 901, *hřiecha* 927, *hluka* 1367, *roda* 1384, *poklada* 1875. Tedy 48 gen. na *u* proti 12 na *a*. V *Písni ku sv. Dorotě* (Listy fil. IV. str. 216—224): *řádu* 1. 17^a v. 16, *studu* 1. 178^a v. 38 vedle *pokrma* 1. 178^b v. 57.

V *Knihách učení křesťanského* od Štítného (Výb. I. str. 685—744) máme: *běhu* 675. 19, *výkladu* 675. 20, *hřiechu* 676. 16, 680. 9, 700. 17, 700. 37, 722. 34, 724. 13, *hněvu* 678. 17, 678. 21, 678. 23, 705. 31, 319. 36, 732. 1, 741. 24, *užitku* 678. 22, *sváru* 683. 31, 684. 36, 688. 3, *rozumu* 699. 35, *kuoru* 707. 2, 718. 11, 710. 19, 712. 24, 714. 33, 716. 3, 733. 18, *zisku* 708. 34, 723. 7, *súdu* 709. 9, 710. 16, 735. 31, 743. 14, *úřadu* 709. 35, 713. 24, 713. 24 (dvakrát), 717. 8, 726. 9, *klamu* 713. 10, *lidu* 713. 32, *pořadu* 716.

23, 733. 8, *spůsobu* 726. 25, *času* 731. 15, 744. 5, *zámutku* 731. 35, *stavu* 733. 22, 734. 36, 738. 18, *řádu* 736. 26, 737. 34, *nedostatku* 738. 15, *pohřebu* 739. 6, *plenu* 742. 19. Na proti tomu: *hřiecha* 682. 9, 684. 25, 695. 35, 696. 7, 706. 15, 723. 5, 730. 24, 738. 11, *užitka* 697. 31, 739. 29, *statka* 699. 26, *úmysla* 703. 25, 703. 32, 718. 35, *prvopočátku* 718. 9, *účinka* 718. 33, *úroka* 721. 9, 721. 18, *úkola* 725. 8, 725. 17, *plata* 731. 30, *kruha* 739. 20, *úřada* 744. 12. Tedy něco přes 20 gen. na *a* a něco přes 50 gen. na *u*. Rukopis pochází z roku 1376.

V rozmluvách nábožných téhož spisovatele (Výb. 638—676) máme jen tyto gen. na *a*: *úmysla* 647. 15, 671. 1, 673. 13, *vzchoda* 659. 18, *pieska* 649. 37.

Jak zřídka ke konci XIV. stol. genitivy na *a* se vyskytují, nejlépe se pozná ze sbírky listin, jež ve Výb. I. str. 1007—1070 jest obsažena. V jedné listině z r. 1384 nalezl jsem ještě: *plata* 1012. 3, 1012. 5, *lána* 1013. 14, *základa* 1013. 36, vedle: *lesu* 1012. 6, 1012. 26, 1013. 14, *platu* 1012. 7, 1012. 8, 1012. 9, 1012. 15, *dvoru* 1012. 17, *hambru* 1012. 18. Dále pak nalézáme již jen *úroka* 1024. 27 a žádných jiných genitivů na *a* více. Genitivů na *u* je zde ale dosti.

Proti očekávání nalézáme však ve *Výkladu na právo země české* Ondřeje z Dubé (Výb. I. 963—1008), jenž kolem konce XIV. stol. sepsán byl, ještě 27 gen. na *a* vedle 49 gen. na *u*, totiž: *úřada* 967. 19, 967. 20, 971. 12, 971. 13, 978. 8, *zvoda* 969. 2, *spolka* 971. 22, 979. 15, *smysla* 975. 29, *lota* 980. 28, *přiroka* 981. 9, *účinka* 981. 23, 684. 4, 984. 7, 984. 10, 984. 11, 984. 25, 985. 4, 985. 8, 985. 12, 989. 24, *příjma* 984. 8, 986. 2, 986. 3, *úroka* 985. 23, *náleza* 992. 34, *nábytku* 1004. 16, vedle: *zámyslu* 965. 23, *listu* 967. 20, *súdu* 967. 30, 973. 15, 973. 19, 978. 25, 978. 27, *úřadu* 968. 20, 970. 20, 997. 10, *póhonu* 968. 27, 975. 27, *nálezu* 970. 28, *zvodu* 970. 31, 971. 2, 994. 27, 995. 13, *trhu* 971. 20, *statku* 971. 24, 974. 30, 1002. 33, *křiku* 972. 8, *řádu* 973. 3, 975. 5, 992. 25, *nápadu* 974. 30, *dluhu* 976. 3, 995. 25, *základu* 976. 4, 995. 26, *skutku* 976. 7, *mordu* 975. 37, 978. 9, *únosu* 976. 2, *zmatku* 986. 10, 988. 24, 989. 8, 990. 25, *času* 988. 1, *zápisu* 996. 18, *výpisu* 997. 34, *platu* 997. 35, *potazu* 1000. 29, *příjmu* 981. 23, *hlasu* 1001. 30, *dielu* 1003. 4, 1003. 5, *nábytku* 1004. 20, *stavu* 1004. 30. Uvážíme-li, že právnický sloh často ve starších tvarech rád si libuje, jako by své díce takto větší vážnosti dodati chtěl, můžeme si značný počet gen. na *a* poněkud zde vysvětliti. Ostatně musíme zde i toho pamětlivi býti, že spisovatel starší listiny a mezi nimi hlavně knihu starého p. z Rožmb. před sebou bezpochyby měl. Takto mohl pak ledajakýs gen. na *a* z těchto listin i do jeho spisu se dostati.

V památkách z I. polovice XV. století nalézáme již jen velmi málo genitivů na a. Začinají hnedle již býti takřka výjimkou.

Poněkud více než bychom očekávali, nalézá se jich ještě ve spisech Husových. V částech ve Výb. II. str. 179—228 vyšlých našel jsem totiž: *úmysla* 182. 6, *úřada* 182. 27, *do hrádku* 183. 37, *od počátku* 192. 3, *hřiecha* 195. 23, 125. 29, 196. 37, 210. 16, *přebytka* 207. 9, proti: *úřadu* 183. 2, *času* 183. 2, *hřiechu* 186. 18, 211. 11, *postu* 192. 3, *lidu* 195. 33, 195. 35, *strachu* 197. 35, 221. 24, 223. 7, *chrámu* 204. 2, *nosu* 212. 17, *klejtu* 222. 3, *Chlumu* 226. 4. Přičinu toho však snadno nalézti. Víme, jak horlivě Hus staré češtiny se zastával a Pražanům pro ni výtky činil.

V kronikách o Štěpánovi a Bruncvíkovi (Výb. II. 39—74) našel jsem jenom jeden gen. na a: *břeha* 62. 18.

V Historii Trojanské (Výb. II. str. 75—166): *úmysla* 94. v. 15, 101. 33, 101. 34, 109. 23, 112. 22, 113. 7, 113. 37, 119. 23, 121. 8, 128. 24, 145. 9, 146. 34, 149. 3, 150. 19, *smysla* 97. 13, bez *omyla* 105. 28, *překaza* 154. 6. Počet těchto genitivů na a jest proti počtu gen. na u, jež se tam nalézají, ovšem nepatrný.

V Solfernu (Výb. II. str. 471—498): *přebytka* 479. 25, *puožitka* 483. 26, *úmysla* 484. 23, 488. 34, *východa* 488. 14, *hřiecha* 492. 3.

V životě sv. Otcův z poč. XV. stol. (L. fil. a p. XI. str. 111 až 127) máme: *míru* (48^b), *hradu* 48^b, *času* 48^b, 52^b, 55^a, 56^b, 57^b, *sledu* 50^b, *domku* 51^b, 51^b, *běhu* 59^a, *listu* 60^a, *smradu* 60^a. Na a: *smutka* 1. 476, *pokrma* 49^b, *čina* 49^b, *úmysla* 53^b, 58^b, *provázka* 54^a, *účinka* 55^b, *přebytka* 57^b, *smysla* 58^b. Je zde tedy 13 gen. na u a 9 na a. Jest to tedy bezpochyby opis nějakého staršího originalu.

Novočeské pravidlo, dle něhož neživotná v gen. až na výjimky u mají, bylo tedy kolem polovice XV. stol. již vyvinuto. Ač tu a tam gen. na a v památkách z této doby se ještě vyskytuje, kde později u nastoupilo, jsou to jen výjimky, které též dialektického původu býti mohou. *Hlavně genitivy smysla, úmysla atd., jež jsme skoro všude dotud nalézali (smyslu jen v Hrad. Pláč. M. Magd. 365 a v Dal. 17 v. 2, zámyslu v OD. str. 965. 23) udržovaly se dlouho. Gen. úmysla máme ještě ku př. ve Vikt. Korn. ze Všepr. (Výb. II. str. 105 v. 39).*

Z přičiny té uznal jsem za dobré, doslovne genitivy všude uváděti, neboť takto lze pak snadněji pozorovati, jaké genitivy nejdéle se udržovaly. Tak jsme viděli, jak ku př. gen. *hřiecha* dlouho se udržoval. Totéž platí o gen. *úraza*, v Pass. byl všude jen gen. tento; dále pak, jak běžný byl výraz *za mladu*. Největší kolísání viděli jsme u gen. *lida* a *lidu* (v nyn. obecné mluvě užívá se obou ještě) a u gen. *časa* a *času*. Nyní jen *času*.

Vynasnažoval jsem se všemožně, abych nějakého genitivu snad nepřehlédl a myslím tedy, že mi jich ani v objemnějších památkách mnoho neušlo. Ostatně nezmění jeden, dva genitivy na věci ničeho. V grammatické statistice rozhodují, jakož i ve statistice vůbec, jen sta a vyšší percenta.

Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských (Alexandreidy).

Podávají Ambrož Kořínek a J. Gebauer.

AlxV. 19 a násł.

Český skladatel omlouvá se a žádá za odpusťení, jestliže v čem pochybil, odvolávaje se na Šalamouna, jenž, ač rozumem nad všecky lidi vynikal, přece vyznává (srov. Přísl. 30, 18 a 19): „Tři věci jsou mi nesnadné a čtvrté dokonce neznám: cesty člunu u vodách, cesty hada na skále a cesty orla v oblacích.“ A dále dí:

Ty tři cesty znáti pilno;
20 ale že ovšem úsilno
cestu člověka mladého
znáti v rozkoši chovalého, —

Taková interpunkce náleží tuším, místo tomuto, jehož smysl jest: Poznati ony tři cesty, vyžaduje mnoho důmyslu a bedlivosti (v. 19); ale poznati čtvrtou věc, totiž cestu mladého člověka v rozkošech, jest „ovšem úsilno“ (v. 20) t. j. docela pracno a obtížno.

A. Kořínek.

AlxV. 77 sl.

77 (Žena) kteraz zalozenye kazny
téj netřeba časté bázni.

Transkribce dosavadní (kteráž založenie kázni, téj...) Hanka Star. Skl. II. 155, Výbor I. 1093, vyd. 1881, 2) nemají smyslu. Beru kazny za 3. os. sg. slovesa kázniti = kázeň činiti, kázaně si počinati, kázaným býti; srov. čině nečest a nekázeň NRada 1074 a prázdniti = vacare. Stč. založenie = fundamentum, indeoles, na př. všecka zalozenie fundamenta ŽKlem. 81, 5, w zalozeniu wierne(m) in fundamento fidei Hrad. 49^a, viera jest zalozenie věcí nadějných substantia Koř. Žid. 11, 1, vida mládeč dobrého zalozenye bonae indolis Ol. 3. Reg. 11, 28, dobreho jsi zalozenye AlxV. 198, Kunrat vida její zalozeny poče jí raditi Otc. 483^b atd. Čtu z-založenie: která (žena) z založenie kázní = která z přirozené povahy a náklonnosti své vede si kázaně. V jazyce nynějsím ve větě „té (ženě) není třeba časté bázni“ jest

smysl, že ženě ctnostné není báti se často, ale někdy přece; v češtině staré říkalo se kladně: (ženě nekáznivéj) jest třeba časté bázni, a záporně bez významu vedlejšího: (ženě káznivéj) netřeba časté bázni.

J. Gebauer.

AlxV. 103.

Kto sě móže toho střieci,
103 komuž porucze své věci.

Vydavatelé píší: poruče Hanka Star. sklád. 2, 157; Výb. 1, 1094: poruče 1881, str. 3.

Správné je čtení Hankovo a Výborové: komuž poruče (part.) = když někomu poručí, svěří své věci; podmětem jest kto z v. 102. Čtení ve vyd. 1881 nemá smyslu obstojného.

J. Gebauer.

AlxV. 146 sl.

146 Kdažto bude v zlém poběda
nenie kto co pověda,
jedno každý: „hoře! běda!“

V básni Gualtherově reflexe této není. Slovo poběda, rkp. pobyeda, v češtině jinde, pokud vědomo, se nevyskytá. Stb. poběda jest = victoria, tropaeum Mikl. Lex. Jungmann ve Sborníku domnívá se, že na tomto místě jest poběda = vítěz, a vykládá sentenci: Ktožto (chybně tak podlé Star. Sklád. 2. 158) bude v zlém poběda atd. (podlé smyslu) = der das Böse überlebt, nicht ertrinkt im Flusse. Výklad nesprávný. Pro porozumění náležité dlužno míti na paměti v. 147 a 148. V těch praví se, že není kdo by co (totiž moudrého a prospěšného) pověděl a že každý jenom naříká. Kdy se tak děje, praveno jest ve v. 146: tehdy, kdažto bude v zlém poběda. Tu pak nehodí se pro slovo poběda ani význam victoria ani victor. Kladu příslovkové určení „v zlém“ do přísluhku (kdažto poběda bude v zlém) a tu zdá se mi, že poběda jest významem vox media, tedy = ne boj vítězný (tent nemůže být „v zlém“), ale boj vůbec; srov. stb. približšju (sic) se pobědě προσῆγαγεν ὁ πόλεμος Mikl. Lex. Rčení „býti ve zlém“ vysvětuje se ze skladby střeské = míti se zle atp. Smysl tedy jest: když boj (zápas bojovný) bude ve zlém, tu není nikoho, kdo by uměl co moudrého a prospěšného pověděti, každý jenom naříká. Poběda je složenina, po-běda; srov. střhn. nöt = die Not des Kampfes, der Kampf Lexer Wtb.

J. Gebauer.

AlxV. 250.

Aristoteles radí mezi jiným Alexandrovi:

pakli sě kdy to udá
250 Utazowaty tobě súda,
pro dar nepřevracuj práva!

Jde tu o slovo Vtazowaty. Vydatelé píší:
 otazovati Hanka St. sklád. 2, 163 a pod. Jireček Anth. 1, 35;
 osazovati Výb. 1, 1098;
 utazovati Vyd. 1881, str. 7.

Žádné ze sloves těchto nehodí se významem svým do verše našeho. Proto třeba zde připustiti chybu písářskou a transkribovati: „*vztazovati súda*“ stb. *vstězovati* examinare, zkoumati, vyšetřovati. Příslušné místo básně Gault. (1, 105: Si lis inciderit te iudice) není výkladu tomu na odpor a mimo to verš po opravě také jest metricky správnější (osmislabičný).

Co tkne se chyby písářovy, že totiž místo *vz* napsal toliko *v*, srov.: *wduise* sě AlxB. 2, 9 m. *vzdvíže* sě; *whoru* i dolov AlxV. 2274 m. *vz horu*; *wnyeho* AlxV. 441 m. *vz* řeho. jakož níže ukázáno bude.

A. Kořinek.

AlxV. 262 a 263.

- 260 Před zástupem (t. v bitvě) první bývaj
 svých sě lidí nepokrývaj.
 A když tyto uzřie tvoji,
 tu rád každý tobě stogy.

Stc. pokrývati sě koho — skrývati se před kým; na př. (Ježiš) také hřiešnicě nepokryl sě Hrad 48^b, Theodora jich sě pokryla Pass. 606. — tyto ve v. 262 jest omylem, trvám m. tě tu. — Stogy 264 je m. sstojí — setrvá, vytrvá; srv. čím kto výše stojí, nesítogly, tiež padne Štíť. uč. 125^a, kdyby byl Adam sstál v nevinně t. 127^b, by (Alexander) stal v té myсли dobrötě m. sstál AlxH. 7, 6 — si perdurasset in illa indole virtutum Gauth. 7, 6.

J. Gebauer.

AlxV. 264—266.

- Když pastýř před vlkem srfy,
 265 toho sě stádo rozprší,
 ten jest nehoden své wrfy.

Proti demonstrativům toho 265 a ten 266 mělo by býti ve v. 264 relativum který n. jenž, za to však je tu jen relativní spojka když; nekongruence takové vyskytuji se velmi často.

Srfy 264 — srší, inf. sršeti horrere. Při významu tom vyvinul se pak spolu pojem běhu a utikání, na př. velikým valem neb srfyenym PulkL. 19, velikým valem neb srsřyenym PulkR. 9^a; na našem místě vystačí se s významem sršeti — broziti se, a rovněž tak v AlxB. 4, 43: jadyž (obr) šel, tady pirsie před ním běhal preč lud zirffie.

Wrfy 266 — vrši, Gen. k Nom. vrš. U Hanky Star. Skl. 2. XXXII a ve Výboru I. 1273 vysvětluje se vrš — úřad, postavení (prý od koř. vrch), a odtud týž výklad přejímají jiní. Jiným výkladem mohlo by se ukazovati na stb. vršsль frumentum, rus.

verš. Jungmann ve Slovníku s. v. klade *vrš* = *vršč*, jež v MVerb. se čte: *wirſe gurgustum, cellula modica vel domus pauperis.* Výklad ten (*vrš, vršč* = chýška atp.) pokládám za správný. Tvar *vrš* má se ke tvaru *vršč*, jako na př. stráž ke strážě, beze vše strazi Hug. 96, ot strazie jutřnie ŽWittb. 129, 6 atd. Později vyskytuje se *vršč* ve významu = síť, nevod, na př. lovenie ryb udicemi i s rozličnými wrſliemi Trist. 216, „Síť víry pravé neb vrše“ Chelčického (titul), rovno jest královstvo nebeské wrſly puščené u moře sagenaev. Víd. Mat. 13, 47, wrſi Koř. ib., atp. Máme za to, že *vršč* sagena a *vršč* gurgustum je jméno totéž; název chýšky přejal se tropicky ku pojmenování síti. Nč. *vrž* Senkreuse Jg. je ze staršího *vrš*.

J. Gebauer.

AlxV. 441.

Alexander, smířiv se s odbojnými Athenami,
posla ottad posly čtyři
440 k městu, jemuž Teba diechu,
Gez take wnyeho byechu,
aby jej mile přijeli
nebo mu odpověděli.

V. 441 všichni vydavatelé transkribují: „jež také *u něho* biechu.“ Čtení toto však nemá dobrého smyslu, proto rkpisné *wnyeho* opravuji ve: *wz* nyeho; *býti vz koho* = býti proti někomu, příčiti se, na odpor se stavěti. V odstavci předchozím vypravuje se o městě Athenách, že chtělo Alexandru se příčiti, svú hrドost wnyeho byty AlxV. 409; nesměl wnyeho byty ib. 2093; kdežto jest sluha wzhospodu ib. 1309; srov. též *stati vz koho*: wzhospodu staty AlxV. 433; *bráti sě vz koho*: kto sě může wz toho bráti, komuž bóh chce co dáti? AlxV. 2009.

Smysl pak místa našeho jest: Od Athen Alexander vyslal posly k městu Thebám, jehož obyvatelé také (t. j. jako před tím Atheny) proti němu byli, nepřátelsky s ním smýšleli, vzkazuje jim, aby se rozhodli, chtí-li buď přátelsky jej přjmouti nebo nepřátelství vypověděti.

Koř.

AlxV. 563.

ten, jenž koráb op(ra)wye, zběže . . .

Vyd. 1881, str. 14 transkribuje: jenž koráb oprávě (aor.), ostatní vydání lépe: oprávie (praes.). Celé rčení: „ten, jenž koráb oprávie“ jest opsání výrazu: oprávce lodní, kormidelník.

Koř.

AlxV. 699.

(Alexander) řka tak, nic neotyeze
da, ktož co dóstojno bieše.

Vydavatelé píší: nic neotěže Hanka Star. sklád. 2, 184; ne-
otieže Výb. 1, 137 a Vyd. 1881, str. 17.

Po mém mínění nejlépe hodí se transkribovati: nic *neottěže*, t. j. aor. slovesa *ottáhnu* — prodlévat, otáleti, stb. *otřtěgnati* producere. Sloveso toto ve významu právě vytčeném s dostatek doloženo jest v Jung. Slov. (s. v. odtáhnu); kromě toho srov.: král prosi (orla), by neváhal a raditi neodtahal NRada 54; subst. *odtah* — prodlení, odklad: vstoupivše do obce beze všeho od-
tahu, přátelské promluvení učinili Kron. Bartošova (vyd. Erben 1863, str. 294).

Příkladů podobných, že totiž místo dvojí litery (*tt*, *dd* a j.) psána toliko jedna, hojně vyskytá se ve stč. rukopisech; na př. v Alx.: ještě bieš' ruky neotrlí V. 1690 m. neotrlí; ače té pomsty odaly M. 8, 4 m. otdali.

Koř.

AlxV. 864.

Alexander vypravuje vojínům svůj sen a díl:

861 Kdaž mi mój otčík pohynu,
zdě mi sě v nocny hodinu;
mysléch, leže sám jediný, —
Neczygesye nykte gyny, —
865 co by mi bylo sobě sdieti . . .

Všichni vydavatelé ve v. 864 transkribují: *nečije sě*; chybňě. Správné čtení jest: *nečijéše* nikte jiný. Nebot: 1. praesens ne-hodí se do verše onoho, ježto v sousedství jsou samá imperf.: mysléch 863: nevédiech 866; stáše 869; spáše 870; mysléch 871; — 2. čúti (bez *sě*) znamená sentire ve smysle nejšírším, tedy cítiti, pozorovati, viděti, slyšeti a také bdití. Věta „ne-čijéše nikte jiný“ vyznačuje totéž, co níže ve v. 870 je vysloveno: „ktož tu bieše, každý spáše“, nebo dle básně Gault. 1, 507: *socios laxabat inertia somni*. — Srov.: Spiš-i či nespíš, sivá hořuběnko, spíš-i ty či čuješ? Bartoš Pís. mor. 91; čije a nespí celé noci Jung. Slov. (s. v.); *učúti* = probudití se, procitnouti: nebylo tu i žádného, kto by to viděl a rozuměl nebo učil, ale spáchu všichni, ve stč. bib. I. Král. 26, 12 non erat quisquam, qui videret et intelligeret et evigilaret ČCMus. 1884, 173.

Koř.

AlxV. 900.

Alexander vypravuje svým lidem, že ve snách zjevil se jemu jeden krásný člověk, který oblečen byl v podivuhodné roucho, na hlavě maje korunu zlatou, drahokamy vykládanou. A dále praví:

Nemoh j'mu jméne zvěděti;
jedno to mohu spomněti,
což mu bě na čele psáno,
900 jež mi wydyety nedáno.

Všichni vydavatelé píší: *viděti*; chybně. V rkp. je jisté wydyety napsáno omylem písárovým místo věděti (ve stč. rkp. *viděti* a *věděti* často bývá zaměněno). Alexander *viděl* sice nápis na čele onoho člověka (velekněze židovského), ale poněvadž byl psán neznámými jemu literami, nedovedl ho čísti, *nevěděl* co znamená. Srov. báseň Gualt. 1, 524 sqq.:

Nescio quod nomen praetendere visa figuris
Signabat medium tetragrammata linea frontem.
Sed quoniam mihi barbaries incognita linguae
Huius erat, legere hanc me non potuisse fatebor.

Koř.

AlxV. 970.

Alexandru, sluzě svému,
dietěti obak čstnému,
zpoviedaju milosť svoji
970 Ketsczy radye y pokogy.

Výb. 1, 144 a podlé něho Vyd. 1881, str. 24 mají chybnou interpunkci: „zp. milost svoji ke (čst)i, radě i pokoji.“ Správně píše Hanka Star. sklád. 2, 196; „zp. milost svoji, že čstí radě (t. j. part. slovesa raditi) i pokoji.“ *Zpoviedati* = vzkazovati: Zpowyedagye tu řěč jemu AlxV. 1085.

Koř.

AlxV. 1260.

Málo dále pak před těmi
královskými junošemi
deseť tisícév v zástupě
1260 Gyez dyechu vši v jednom slúpě.

Všichni vydavatelé rkpsné Gyez dyechu transkribují: *jezdiechu*. Srovnejme však v. 1260 s parallelním místem AlxH. 3, 24:

avšak napřed přede všemi
kniežecími junošemi
diechu spolu jako stlúpem,
25 dirsiecke zye zwim zástupem*)
dvadceti cisúcov poně . . .

Ze srovnání toho patrnou, že dotčený verš zlomku V. spíše transkribovati se má: „jež diechu vši v jednom slúpě“ (stlúp = řada, šik).

Větě pak: „málo dále — v zástupě“ ovšem domyslit si musíme výrokové sloveso, jež v Alx. v popisech a líčeních bývá vypouštěno. Na př. hned ve verších následujících praví se:

*) t. j. držiece sě (s) svým zástupem. Vyd. 1881, str. 62 píše: držiece s(e) svým zástupem, chybně.

1261 To vše výborní rytieři;
těch komoňstvo pod kropieři,
ratiště jich postřiebřena
a kopie všě pozlacena.

Podobně Alx.V. 690 násld.: Alexander

uzřě, ande silné řěky,
z nich teče široce voda
a mocná v nich rybop(l)oda.

Rovněž AlxV. 711 násld., 1280 a jinde.

Kor.

AlxV. 1367.

Kamo taku zbrogy ſtyezys?

Všichni vydavatelé píší: „kamo taku sbrojí stěžiš,“ což v Jung. i Kottové Slov. vyloženo: „kam dojděš, přitáhneš.“ Transkripcí tato a výklad z ní podaný není správný. Neboť *stěžiti* je sloveso přechodné a neznamená „dojít, přitáhnouti,“ nýbrž, jak připojené níže doklady ukazují, stěhovati, dopravovati koho, co. V. 1367 musí se tedy transkribovati: „kamo taku zbroji stěžiš?“

Srov.: (Alexander) (na v)še strany svú moc ſtyezy AlxŠ. 4, 2; (Darius) jdieše s sobú slony ſtyezy AlxV. 2271; pracné k ňemu ſtieziechu Hrad. 11^b; črtie duši s tělem rozlúčichu a do pekla ji stěžichu Výb. 1, 835; zlú novinu před Lucipera stěžime Výb. 2, 34; tepa mě dobrě k bohu stěžiš DalJ. 37, 15 (ve stném. překl.: domid nehes du mich gote); (bóh) wytirhne té i wiftiezy té z stanu tvého ŽWittb. 51, 7 emigrabit te; je s sebú přestěžil Bib. Olom. (Kottův Slov. s. v. přestěhovati); přestěžen jest lid jeho do assyrské země ib. — *Stěžiti sě* (*pře-, vy-*) = stěhovati se, táhnouti: pohled před se, kam sě ſtieziſ NŘada 1941; prſieſteyz sě v horu ŽWittb. 10, 2 transmigra; ne wiftieu sě ib. 61, 7 non emigrabo; pak se vystěžil Abraham z Egypta ve stč. bib. Gen. 13, 1 ascendit de Aegypto ČČMus. 1864, 151.

Subst. *sbrojě*, *zbrojě* = houf, zástup: za tiem jiná zbrogie vždy ſla AlxH. 4, 25; s převelikú zbroyu dětí ib. 5, 20; tehdy řečská stráž pozna, že pohanstva zbrogy hrozna AlxV. 1377; v pěšej zbrogy ib. 1784. Srov. *brojiti sě* = sem a tam běhati, hemžiti se: tolikéž jmám já vojí, všudy lid sě vniž roj brody (sic) AlxV. 1044, jak ukazuje rým, omylem pís. m. brojí; patři, kako t sě (rybicé) divně brojie DalJ. 21, 20; všickni sě u koní brojiechu ib. 54, 35; ež t sě o nich ljudé brogy Mast. 226; kdež sě množstvie dobrých brogi NŘada 505; kdežto sě družina brogi ib. 1470; ani sě před králem brogie ib. 21; *rozbrojiti sě* = rozejítí se: ež sě ljudé rozbrogoly biechu Kat. 947.

Kor.

AlxV. 1384.

Saraceni (t. j. vojsko perské) blížili se k Issu, kdež Alexander se svým vojskem ležel.

- 1376 Tehdy řecká stráže pozna,
že pohanstva zbrojě hrozná . . .
1384 Sehna gezdecz strazye nahly
pravě, že pohani přitáhli.
Tu křik sprostréchu veliký . . .

Běží o transkripci a výklad v. 1384.

Vydavatelé všichni piší: sehna jezdec stráže nahly. Podlé transkripce této *stráže* je zajisté předmětem slovesa *sehna* (= sehnal, shromáždil); *nahly* pak může být buď přivlastkem sklonění jmenného k subst. *strážě*, nebo, jak Jireček v Anth. 1, str. XXXVIII vykládá, adverbium (= náhle, rychle).

Nehledě ani k tomu, že tvar *nahly* jest grammaticky nepodobný, ani smysl, jež věta takto transkribovaná podává, do kontextu se nehodí. Stráž řecká poznala, že blíží se hrozná síla nepřátele. Jezdec sbromáždil na rychlo stráže, pravě (domyslit lze tolíko: strážím), že přitáhli pohani. Avšak stráže dle v. 1376 samy to poznaly a viděly, že nepřítel se blíží, proč by jim to tedy jezdec oznamoval? A dále vypravuje se, že Řekové v Issu ležící „křik sprostréchu veliký“ a k boji se chystali; kterak však vzěděli, že Peršané jsou na blízku?

Z toho již vyplývá, že v. 1384 dlužno transkribovati a vyládati jinak, a to po mé ménění:

Sehna jezdec, strážě náhlý,
pravě, že pohani přitáhli.

Sehnati = rychle dolů sběhnouti, sjeti; srov. *hnáti* v Alx. = spěšně táhnouti,jeti; hna toho dne mil trzidczieti H. 1, 14; hna trzidczieci m(il dn)e jednoho ib. 9, 19; (Darius) hna preč, nigdě nepostojě BM. 2, 12; hna tam a ktye svým pomocí V. 1683 (advolat Gualt. 3, 99); sám král hna před zástupy V. 2440; kadyž koli hnachu, jakžto mhla bieše ot prachu ib. 1382; každý zena bez rozmysla ib. 1381; tdy sč j'mu uda vezřiece znamenati jězdcoύ mnoho, Senucz ot krále onoho B. 1, 25; — *přihnati* = spěšně přitáhnouti, přijeti: (Alexander) dotad jézdu v cestě děla, až i przyhna do Arbiela V. 2329 a pod. || H. 9, 40. — Slova tedy *sehna* *jezdec* zuamenají: jezdec, který na stráži stál, spěšně se svého stanoviska sjel, dojel k Řekům v Issu ležicím, pravě jim, že pohani přitáhli.

Strážě nahly jest apposice subst. *jezdec* a značí: rychlý, hbitý strážce. Srov.: 1. ad *strážě* = strážce: ni t' bych ztras tvój býti žádal, bych t' sě co lepšieho nadál AlxBM. 3, 26 (esse tui custos numquam expeterem Gual. 6, 503); milý lidský

strazie Hrad. 36^a; když spíš na svém pokoji, ať jsú věrní strazie tvoji vezdy tudiež NRada 1384; před králem nebieše strážě jiného kromě pomocníka jeho DalJ. 98, 13; — 2. ad *náhlý* v Alx. = rychlý: král Darius nahlu jiezdu chtě preč, sedieše na vozě BM. 1, 30; ne tahil by kto hnúci okem, tak sě nahlim snidu skokem B. 2, 13; Nahlym skokem na kóň vsede M. 6, 2; náhlé slovo BM. 4, 19 = rychlý rozkaz.

Srovnáme-li text náš s vypravováním Gault., shledáme, že básník český pramene svého celkem věrně se přidržel. Praví se u Gault. 2, 388 sqq.:

Iam Chaldaea cohors Isson festina propinquans
Proditur excubiiis...

propinquans bliz biechu k městu, jemuž Iskon (sic) diechu;
excubiae řečská stráže.

O tři verše níže:

Providus aëria currens speculator ab arce
Nuntiat Argolicis, Babylonis adesse tyrannum
Et genus omne hominum.

speculator jezdec; *currens nuntiat* sehra pravě; proč básník český praví: sehra, t. j. *dolů* sjel, vysvětlují nám slova: *ab aëria arce* t. j. s vysokého kopce, na němž stráží stál.

Koř.

AlexV. 1395.

Řekové zvěděvše, že nepřítel se blíží, chvatně strojí se k boji.

On spalnieř juž na sě vleče
a sen potřebuje meče;
na 'nom již železa brnie
1395 a sen tepruv vlypa brnye;
n(ě)který již vzpíná pláty
a sen juž drží štit zlatý.

1392 *spalnieř* zbroj, která plece pokrývá, ze střlat. spalleria, spallarium (Matzenauer Cizi slova 410); — 1393 *potřebuje* meče = žádá; v Hom. Opatov. 152^a lat. postulare přeloženo: prositi vel potrebovati; — 1394 *železa* (= železná brnění a zbraně) *brnie* = řinčí; srov.: Josef pak silně prstem svým tepieše v ten koflík, až brnieše Živ. Jos. ČČMus. 1862, 220; —

1395 *brnye* pokládám za akk. subst. *brně*, stb. brňna = brnění, krunýř; srov.: štit, pláty, brnye j'mu protče AlexV. 1560; oni sě také brániechu ztvrně, dávajíc prudké ráuy skrze brnye Trist. 89^a; tento akk. *brně* závisí na slovese *vlypa* t. j. usýpá = na sebe sype, chvatně házi. K výkladu takému vede zejména ta okolnost, že v. 1394 a 1395, jak ukazují slova: onen — sen, již — tepruv, mají obsahovati protivu; na onom již železa brní, kdežto tento teprve brnění na kvap obléká.

Výb. 1, 1115 transkribuje: *usípá brně*, k čemuž ve „vyšvětlení slov“ poznamenáno: 1. s. v. *usípati* (sic; správně: *usípati*) — einschlafen; tedy *vlypa* — usíná; 2. s. v. *brně* transg. v. *brněti*; nepověděno však, co sloveso to zde znamená. Říká se sice: brní mě ruka atp., nikoli však osobně; já brním (místo: trnu). A kdybychom i připustili, že *vlypa* brnye — usíná trna, přece slova ta do kontextu se nehodí. Na odpor jest již protikladná stilisace v. 1394 a 1395; dále: ve všech uvedených verších mluví se toliko o zbrojení; Řekové zvěděli, že blíží se nepřátelé; strhli veliký křik (1386); každý sahá po odění (1387); jeden obléká spalnierz (1392); jiný chápe se meče (1393); na onom již železa brní (1394), kdežto tento (podle výkladu Výb.) by teprv usínal, a to za dne, ve křiku vojska a v lomozu zbraní!

Koř.

AlxV. 1660.

Zle sye stawa proty zlemu,
brzo sě oplatí jemu.

Vyd. 1881, str. 40 píše: *Zlē* sě stává proti zlému; chybň. Správná je transkripcie, již shledáváme u Hanky Star. sklád. 2, 228 a ve Výb. 1, 1122: *zlé* sě stává proti zlému. Srov.: zloba zlym sě vždy obrátí, Dobre sě dobrým vždy oplatí AlxV. 503 sld.; člověk vždy na vše sebne, dobrého spíše poběhne, ve zlem jsa, pak sě nehne ib. 550; jakž brzo člověka vzplodíš, Zleho j'mu opět dohodiš ib. 1956 a tak jinde v Alx. adj. neut. *zlé, dobré* užito.

Koř.

AlxV. 1669.

Ten (Neguzar) Řeky swyetu dywyesye,
1670 k vojně násilně rozumný atd.

Slova „swyetu dywyesye“ bývají rozličně transkribována; celkem nejlépe ve Vyd. 1881, str. 40: „Ten Řeky, svět (u)divieše.“

Jisto jest, že čisti se musí „*udivieše*.“ Sloveso *diviti* není přechodné a nemohlo by tedy mít při sobě akk. Řeky; než, je-li složeno s předl. *u*, stává se přechodným a znamená, právě jako stb. *udiviti*, *stupecere*, *údivem naplňovati* koho; srov.: žeži jest vdywyl hospodin svatého ŽWittb. 4, 4 *mirificavit*.

Avšak subst. *svět* do verše našeho nikterak se nehodí; „*Neguzar úžasem naplňoval Řeky a svět*“ — bylo by rčení neobratné a podivné.

Myslím, že písář se zmýlil napsav swyetu m. wfyetu. Přepsání takové mohlo se velmi snadno přihodit a má analogických příkladů ve stč. rkpsech hojnost. Pak ovšem verš 1669 transkribovat se musí: „ten Řeky vše tu *'divieše'*“ a smysl této věty zcela případný jest: všecky Řeky tu naplňoval úžasem, podivením.

Elise podobná (tu 'divieše m. tu udivieše) není ve stč. památkách řídká; srov: komu sě tu dalo býti AlxH. 1, 28 t. j. tu 'dálo (v || V. 1197: by t' sě *událo tu býti*); když sě j'mu (sv. Marku) tu da býti, svú krviu mnoho důš pokúpi ApŠ. 99 m. tu uda; nabye straně AlxŠ. 6, 1; zřě nanu i na si stranu AlxV. 1476; slova prona AlxBM. 4, 30 t. j. pro 'na m. pro ona; naděju jmajiuce donoho dobrého nebeského Túl. 12^b; přenes mne nanu stranu Pass. 360 atd.

A. Kořinek.

AlxV. 1671.

Neguzar byl

1670 k woynye násilně rozumný,
kazdy sěči velmi umný.

Čtu *k* každý sěči. Při pojmech umění bývá doplněk s předložkou *k*. Svědecktím toho tutéž v. 1670 *k* vojně rozumný; dále doklady: opat k hospodářstvu rozumný Hrad. 24^a, lidé nerozumní k věře Tkadl. 44^b, ještě raditi umějí a k věčnosti rozumějí NRada 1660, že ty k tomu nerozumieš t. 1566, kteríž k woynye neuměli AlxV. 521 minus periti armorum Gualth. 1, 352, (Ježiš) mlád jsa uměl jest k silnému boji Štit. ř. 33^b, umyenye 'k bogi ars pugnae Ol. Jud. 5, 27.

J. Gebauer.

AlxV. 1789; 407; 492; 2214; 652; 784.

Ten ho (t. kůň Daria) přes řeku przyenesye,
1789 do Babylona polezye.

Vydavatelé píší:

do Babilona *polezě* Hanka Star. sklád. 2, 234;

do Babylona *polěz(e)* Vyd. 1881, str. 43;

do Bab. *ponese* Výb. 1, 1125 a Jireček Anth. 1, 48.

Sloveso *poleze* významem svým do verše našeho nikterak se nehodí. Písář zajisté „polezye“ omylem napsal m. *ponese*. Na svědčuje tomu i ta okolnost, že rýmy téhož způsobu (přenese — *ponese*) jsou v Alx., jakož ve stč. památkách rýmovaných vůbec, velmi oblibeny. Na doklad toho uvádíme z AlxV.: vědie — povídě 46; doloži — položi 111; vynide — snide 113; stulf — zatulí 225; jmaje — nejmaje 364; ustane — dostane 595; móže — pomôže 749; přijíti — vnití 1031; spadne — popadne 1118; padne — propadne 2394; bylo — zbylo 1140; bude — dobude 1157; dobudeš — zbudeš — nepřebudeš 1871; dospěl — pospěl 1404; protče — potče 1560; navráti — převrátí 1602; sejme — otejme 2412 a j. v.

Rýmům ve stč. památkách vůbec sluší věnovati největší pozornost, poněvadž k napravě porušeného textu velmi přispívají. Za příklad uvedu ještě některá místa z Alx.

V AlxV. 405 a násld. vypravuje se, že když Alexander

405 na vojnu sě s mocí zdviže,
všě sě řecká země vzhrozy,
avšak jedno sě chorozy
město, chtě sě mu přiečti,
svůj hrドstí vz řeho být.

Vydavatelé všichni v. 407 piší: jedno sě *chorozi* město a vykládají (Výb., Jir.), že *choroziti* sě prý == bouřiti se, chvěti se. Nicméně slovesa toho nelze odnikud doložiti a také zevnějškem svým nehlásí se ani za slovo české.

V rkp. zajisté jest chyba písářská a třeba tu opravy, k níž rým může nám pomoci. Jak právě bylo ukázáno, v Alx. zhusta rýmují se dvě různá komposita téhož slovesa; a rým takový dobře hodí se na místo naše, které tudíž transkribovati budeme:

všě sě řecká země vzhrozi,
407 avšak jedno sě *ohrozi*
město . . .

Místo správného *ohrozi**) přepsáním zcela snadně vzniknouti mohlo: *chorozy*.

Sloveso *ohroziti* sě == srdece nabýti, hrůzu s sebe střasti, osměliti se: ohrozil se přece a šel ke králi Cyr.; já pak zajisté, ač jsem byl velmi strašliv, však proto ohroziv se, blíže jsem přistoupil Solf.; ohrozil se a optal se ho Velesl. (z Jung. Slov. s. v.); ohrozil se a opřel nepříteli Plácel (Kottův Slov. s. v.).

Smysl tedy našeho místa jest: Celá země řecká zhrozila se mocí Alexandrový, avšak jedno město (Atheny) dodalo sobě odvahy, smělosti, na odpór pomýšlejíc. Srov. báseň Gualt. 1, 269 sqq.:

Cum tremeret totus variis rumoribus orbis,
Subtrahere auxilium dubiumque lacessere Martem,
Detrahere absenti, suadente Demosthene, primi
Cecropidae et vires opponere viribus ausi.

V AlxV. 491 sld. praví se:

.... kdež kto kam přiběhne,
492 tu nepřetele dostyhne.

Původně bylo ve verši tomto jistě *dosiehne*, což vysvitne, uvážime-li, 1. že v Alx. rýmují se z pravidla dvě slabiky; nepochybných výjimek ve zlomku V. není ani deset**); 2. že v AlxV.

*) Na tuto konjekturu upozornil mě p. M. Opatrný.

**) K výjimkám těmto z příčiny na snadě jsoucí nelze ovšem počítati rýmů: dávaj — oběcievaj 280; čeká — láká 121; dostane — spomeně 595; královstvo — bláznovstvo 1033; všidy — onudy 493; upravíchu — biechu 330; zabijí — hrabí 2046 atp.

rým: *běhne* — *siehne* skutečně se vyskytá: *siehne* — *poběhne* 548; *zběhne* — *dosiehne* 2324; *přiběhne* — *dosiehne* 2402.

Vydavatelé Výb., chtějice nesprávnost rýmu opraviti, píší (1, 1104): *dostiehne*; neprávem.

Jiný příklad máme v **AlxV. 2214.**

Tu gyey (t. vodě) horkosty przybude

Pakly prwe nezbude

Gyelyz bude kupolnoczy

2214 Opyet gyey moczy przybude.

Poslední dva verše se nerýmují, text je porušen. Vydatelé opravují:

jeliž ku pólnoći (bude)

opět jej moci pribude (Vyd. 1881, str. 53).

Oprava tato však jest nemožná. Neboť v Alx. rýmují se toliko *dva* verše po sobě jdoucí (vyjímaje známá trojversí), nikdy však *čtyři*. Proto verše ony transkribovati se musí:

jeliž bude ku pólnoći,

opět jiej přibude moci.

Rým *noc* — *moc* je v Alx. stálý: do noci — moci V. 1110; moci — nocí V. 1350; od pólnoći — moci B. 6, 37; přémoci — v noci M. 4, 13; tmy nocznye (t. j. nocnie; *cz* značí *c*, *č* píše se pravidelně *chz*, *ch*, srov. stb. nošťnъ) — nepomocně BM. 1, 27.

Rýmy poučují nás, kterak některé verše zněly v původním zpracování. Na př. **AlxV. 652.**

Bůh rozkázel obrům, kteří věž babylonskou stavěli, by se rozešli,

dav každému hla(h)ol jiný.

652 To sě sta v tu hodinu,
jež prvé řeč jednu jmiechu,
druh druhu nerozumiechu.

V. 652 prvotně zajisté zněl: to sě sta té hodiny.

Pod. ve **v. 784** m. knyezyety bylo v pův. zpracování, jak rým *děvici* ukazuje, *kněžici*. Atd.

A. Kořinek.

AlxV. 1807.

ach nelzě wyedyety brodu.

Že změna *věděti* ve *viděti* není správna, bylo již ukázáno v Listech filol. 1882, str. 113. Zde připojuji toliko doklady: k řece přijidešta, brodu ani kterého převoza vědiešta Otc. 106^a (z excerpt p. M. Opatrného); wyedye vše lichevné brody ve Zlomcích táborských, ČČMus. 1874, str. 119 t. j. znám brody, cesty lichvářův; Tristram jide z dynstiator tomu městu, doňehož vmyel dobře cestu Trist. 95^a.

Koř.

AlxV. 2000 a násld.

Ktozye mozye wztoho braty
2010 Komuz boh chcze czo daty
Tomu nemoz nycz oſtaty.

Vydavatelé text tento pokládají za porušený a celkem stejně jej opravují. Vyd. 1881, str. 49 transkribuje:

Ktože (sic!) móže vz toho bráti,
komuž Bóh (ne)chce co dáti,
tomu nemóž nic oſtati.

„Oprava“ taková je zcela zbytečna, neboť čtení rkpisné jest úplně správné a transkribovati se musí:

Kto sě móže vz toho bráti,
komuž ból chce co dáti?
tomu nemóž nic oſtati.

Bráti sě vz koho — jíti proti někomu, odporovati, přičiti (rkp. z y e = sě; srov.: až zye voj před městem skáza AlxV. 421; zeztratu ib. 1992 t. j. se ztrátu; zen ib. 1390 t. j. pronom. sen; wzwey žalosti ib. 1712; wzwem neštěstí ib. 1717 a j.).

Oſtati — obstáti, zvítěziti: *ostati komu* = odolati, zvítěziti nad někým. Srov.: diabelská moc neofstala Hrad. 13^b; ktož t rád sedí v radě, ten oſtojí v každéj svádě DalJ. 9, 16; (na soudě) mnohokrát křivý oſtogi NRada 668; (z) jednoho hřiecha v druhý padám, nemoha oſtaty Umuč. 1899; takú sílu mi rač dáti, bych mohl všem hřiechům oſtaty ib. 2330; udatnému co oſtojí? Šach. 53; ktož by druhéwu oſtal Pam. 4, 66 qui alium vincereſet; jižto sú oſtaaly proti řemu Pror. Isa. 29, 7 praevalere.

Smysl pak trojversí onoho jest: kdo může odporovati tomu, komu bůh přeje? takému člověku nic neodolá.

Koř.

AlxV. 2117.

Sta gyemu nepozbozu.

Vydavatelé píší:

sta jemu nepobožiu Hanka, Star. sklád. 2, 249;
sta jemu ne po božiu Výb. 1, 1134;
sta jemu ne po zbožiu Vyd. 1881, str. 51.

V rkp. však jest chyba: neboť stč. fráze podle dokladů, jež následují, zněla: „stane mi sě po sboží, po sčestí“ nebo „jde mi po sboží, sčestí.“ Opraviti tedy jest: „sta sě jemu ne po zbožiu“, kterouž opravou zároveň nabudeme verše i ve vzhledě metrickém správnějšího.

Srov.: jakž sě stalo po jho sbožiu Pil. Výb. 1, 178; tenž pak pohan potka krále, v řemž sě j'mu sta něc' po sfzety (sic) AlxB. 2, 38 m. po sčestí; stalo se mi po nesčestie Tkadl. 2,

7; — jak mu jdieše vše pozbozy, avšak sě v tom neostřeže AlxV. 2103; že j'mu šlo všecko po říštezty (sic) AlxB. 3, 28.

Z dokladů těchto spolu jest patrno, že *sbožie* významem svým = sčestie; srov. *sbožný* = blažený, šťastný, *nesbožný* = nesťastný (Listy filol. 1883, 94 sld.).

Koř.

AlxV. 2358.

Vojsko Alexandrovo vykládá si zatmění měsíce, jež právě se přihodilo, za zlé znamení a reptá proti vůdci svému. Mezi jiným praví:

2358 Toho kral nas doprawy,
Ze ny násych zywotow zbawy.

Prvý z těchto veršů jest kusý i dlužno jej doplniti nějakým jednoslabičným slovem. Vyd. 1881, str. 57 přidává *sě* a píše: „Toho (sé) král nás dopravi, že ny našich životov zbaví“. Hanka Star. sklád. 2, 260 a Výb. 1, 1141 doplňují *ny* a píší: „Toho ny král nás dopraví, že ...“

Do kontextu lépe se hodí transkripce Výb. Smysl pak jest: až k tomu nás přivede náš král, že připraví nás i o životy. Futur. *dopraví* lépe se doporučuje než aorist, poněvadž hned ve v. 2360 se praví; *podejmem* škodu nemalú... Ostatně srov.: kněz Bořivoj na Sackej kostel postavi a sv. Apolinarišovi jej oslaví, ež jej byl z vězenie vypravil a kněžstva českého dopravil DalJ. 63, 42; chtě jeden druhého dopraviti, aby sě naň hospoda rozhněvala Štítv. 68; nechtě jeden druhému lánie dopraviti ib.; (Tristram) královu velmi zkrvavi a sie y sny nuze dopraví Trist. 76^a.*)

Koř.

AlxV. 2370.

Co sú řeči vašě,
2370 Pronyuz čtete moju vinu?

„Pro nyuz“ nedává smyslu. Písář zajisté napsal tak nedopatřením m. pro řež.

Koř.

AlxH. 3, 8.

Nad vozem pak vz letnú zparu
proti slunečnému varu
8 orlicě bě powiffena,
jež bě chytře vymyšlena,
aby pod nū horkosť stydla.

*) Verše 2358 a 2359 jsou porušeny opisovatelem; svědčí tomu chybne metrum, a násych 2359. Navrhoji čtení

toho ny král nás dopraví,
že nás i životov zbaví.

Gb.

Vydavatelé píší:

orlice bě pověšena Výb. 1, 1074;

orlice bě povyšena Vyd. 1881, str. 62.

Přednost sluší dátí transkripcí prvé, což vysvitne, srovnáme-li slova tato s parallelním místem AlxV. 1247: „nad vozem pro letní zparu proti slunečnému varu orlice bě powyessena,“ jakož i s textem příslušným básně Gualt. 2, 118 sq.

Desuper ardentis fervorem temperat aestus

Fictilis aurata pendens Iovis armiger ala.

Že písář zlomku H. místo *ie* napsal pouze *i*, je zjev zcela obvyčejný v rkpsech stč. vůbec.

Koř.

AlxH. 4, 39 a V. 1293.

Darius oslovil své vojsko. Tehdy

ktož tu bieše, taky,

leč bohat i chudý, všaký

1295 jeho řěč pokornú slyšě,
an k nim mluví velmi tiše,
neb(y) tak srdee tvrdého,
by nepolitoval jeho.

Pod. na parallelním místě AlxH. 4, 39: ktož tu bieše, taky ...

Konjektura, dle níž m. *taký* čisti se má *kaký* (Vyd. 1881, str. 32 a 63), je zbytečná, ježto text tak, jak v rkp. obakráte psán jest, dává dobrý smysl: kdo přitomen byl, *taký* nebo *ten každý*, ať byl bohat ať chud, litoval Daria.

Koř.

AlxB. 4, 7.

Všady po prachu, po trávě
tekl potok zemiu krvawie.

Transkribovati jest: tekl potok, zemju krvavě; *krvavě* jest part. slovesa *krvaviti*, stb. kr̄vaviti cruentare. Srovn.: (rány), jenž jsú tak velmi zedrány, zekrwaweny a ztrhány Hrad. 54^a; (Tristram) královú velmi zkrwawi Trist. 76^a; on sobě to osvědčoval, že jest ho ranila a okrvavila Knihy svědomí ČCMus. 1863, 308; ručník nový, krvavený Suš. Pís. mor. 134.

Koř.

AlxB. 7, 6.

6 by (Alexandr) stal v té myсли dobrotně,
južto jest proměnil pro té ...

stal m. sstál, sstáti = setrvati; Gualth.: si perdurasset in illa indeole virtutum 6, 9. Srov. pozn. pri AlxV. 263.

Gb.

AlxB. 7, 31.

Alexander po třicet dní odpočíval v Babyloně, toliko zábav a rozkoší si hledě. Posléze však

kak ne rád, z té vóle
musi wen dyety na pole.

Vydavatelé píší:

musí ven děti na pole Koubek, ČČMus. 1841, 88;
musi ven dieti na p. Výb. 1, 167; Vyd. 1881, str. 79.

Co by: „ven dieti“ znamenati mělo, těžko uhodnouti; vydavatelé sami nikde výkladu slov těchto nepodávají.

Transkripce správná jest: *ven děti*, což je hláskoslovnnou obměnou m. *ven jěti*. Obměna taková není v češtině řídká^{*)}: Tidesto m. ti, ježto Túl. (dvakrát: 24^a a 25^b); ydednoho neposúditi m. i jednoho ib. 24^a; Dětřich vedlé Jetřich; (kravičky) zelenej travénky nehledajú, zelenej travénky, dobrej dětelenky Suš. Pís. mor. 528 vedlé jetel; datelinka rozkvetavá Bartoš. Pís. mor. 89. Zvláště častá je změna *j* v *d* prostřed slova po souhlásce *n* (a tak také *ven děti* pojímáno býti mohlo za jedno slovo): sv. Janu ewandielistie Hrad. 59^b; Pseudoevandělistové Blah. Gram. 344; mělo evanděljum býti Suš. Pís. 7; anděl vedlé anjel atd.

Sloveso *jěti* (nebo jeho složeniny: pojěti, vyjěti, vněti) v podobném spojení, jaké čteme ve v. našem, je zcela obyčejno:jeti na vojnu, k boji, v boj, na nepřitele atp. Srov.: kdyžto na vojnu kam gieli AlxH. 4, 10; když by na užitečnú vojnu jěti DalJ. 84, 11; když k boji pogedyechu AlxV. 389; na mě u boj má žena vyjela DalJ. 20, 25; proti otci v boj nevněl ib. 53, 14; Vladislav proti jemu jede ib. 60, 13; ciesař jede na krále uherského ib. 51, 1 a j.

Kor.

AlxBM. 4, 15 a násld.

Patron vyzradil Dariovi zrádné záměry Bessa a Narbazona (Nabarzana), kteří krále svého chtěli zajmouti, a radil mu, aby uchýlil se v jeho stany, kdež vojiny věrnými jsa střezen, v bezpečnosti bude. Avšak Darius návrh tento zamítl, pravě, že raději sám zahyne, než by od svých krajanů Bessa a N. se odvrátil a tak ziou pověst na své vlastní lidi přivedl.

- 15 Vida to Patron, sě smúti;
slyšě, ž' nechce vyvinúti
ot smyrty, k nyeys zie byl bylfie,
hna prechz; inheds zwu mocz zzgifie
hi rozkaza w nahlem zlowie
20 swim zie gmyety wsdy wzhotowie.

Místo toto je porušeno; písář dopustil se tu tří chyb, a to:
1. ve v. 17 bylfie chybňě jest napsáno m. bližě; byl sě
bližě — ně. bližil se.

*) V AlxV. 1188: Destu bliz Eufrates řěka m. jest tu; doklad ten je však pochybný; *D* (počáteční písmě nového odstavce) může být chybou pís.

2. ve v. 20 wzhotowie. Vydavatelé píší: vzhotově (Palacký v ČČMus. 1828, III, 90; Výb. 1, 154) nebo: vz hotově (Vyd. 1881, str. 84). Čtení toto je nemožné, neboť předl. vz nepojí se s lokalem. Dlužno tedy rkpsné wzhotowie opraviti a transkribovati: *v hotově*. Opravě této nasvědčují doklady: jich každý vždy whotowie byl Trist. 62^b; whotowie stáli ib. 88^b; a sám bych wiec byl whotowy Kat. 1432. *V hotově* — pohotově; *jmieti sě v hotově* nebo *jmieti sě hotov* (rozkáza, aby sě hotowy jměli AlxV. 418 t. j. hotovi) znamená: stále býti pohotově, připraven.

3. ve v. 18 zzgisie. Vydavatelé píší:

sjiše Palacký v ČČMus. 1828 na m. uv. a k tomu pod čarou poznámená, že prý slovo to znamená „shledá“.

sjiše Výb. 1, 154 a k tomu ve „vysvětlení slov“ (sl. 1258) přidáno: *sjiše* 3. praet. v. sejmu — sňal, shromáždil, vereinigte“. Výklad tento přejal i Kott do Slov.

Vyd. 1881, str. 84 rovněž má: *sjiše*.

Transkripce tato však nikterak není možná. Neboť *sjiše* t. j. imperf. slovesa *snieti* tvořené od kmene infinitivního, v němž krom toho ještě *ie* súženo by bylo v *i* a *j* ponecháno m. obvyklého *n*, jest forma v oné době, v níž zlomek BM. vznikl, gramaticky naprostě nemožná. Mimo to *imperf.* vůbec na naše místo se nehodí; v sousedství jsou samé aoristy: smíti sě, hna preč, rozkáza, ujisci. I rým bližě — *sjiše* transkripcí této poněkud odporuje.

Z důvodů těchto musíme ve slově „zzgisie“ připustiti chybu písářskou a učiniti případnou opravu.

Jungmann (Slov. 4, 73) zzgisie opravuje ve *sjisče* (sjiskati — získati, shledati, shromážditi). Proti opravě této však svědčí již rým (blížě).

Podlé mého mínění písář zzgisie omylem napsal m. stiže, aor. slovesa *stihnuti* — dohoniti, dostihnouti. Patron hnal od vozu Dariova pryč, stihl svou moc čili dostihl své moci, přijel ke svým lidem a rozkázal jim, aby stále byli pohotové. Rým blížě — stiže jest úplně správný a mimo to po této opravě text český zcela shoduje se s básní Gault., kdež (6, 525 sqq.) se praví:

Attonitus Patron, iam desperare coactus
Consilio regis, ad graeca revertitur amens
Agmina, pro recto iustique rigore fidusque
Cuncta pati promptus.

Koř.

AlxŠ. 2, 15.

(Alexander) vzmluvi a řka: Králi Poř(e),
wzbuoh si upadl v toto hoř(e) ...

Vyd. 1881, str. 94 píše: *vz buoh* si upadl v toto hor(ě).*) Avšak *vzbóh*, *zbóh* (-uo-) jest jedno slovo a znamená „zbůhdarma, nadarmo, marně, pošetile.“ Srov.: Prosíš proti nám pomsty z nenávisti, žádáš na nás pohromy z nepřezni, právě zbuoh czinifs a bez potřeby Tkadl. 16^b (jinde v téže památce čteme nadarmo a bez potřeby, na př. 33^a: Nadarmo a bez potřeby jest to, kto jedná kterú věc k nějakému konci, kterýžto konec z téh věci pojíti nemozí); — zboh sě těšíš, cele smrt před sebú máš rkp. Lobk., Listy filol. 1884, 298; — Zbuoht sě každý o to mylí, ktož kdy na to co pomyslí, bych já svého vražedníka vyvolila sobě za milovníka Trist. 73^a.

Koř.

(K Rukopisu Hradeckému.)

Od M. Opatrného.**)

Desat. 326.

Takež syn boží učiní,
326 ktož sě takey doviní —

Divno dosti, že výčetli z jasného místa v rukopise tak neslychaný (v kontextu) tvar: takey, jejž Hanka nechává beze změny, Výbor I 240 (na základě Hankova čtení) mění: „ktož sě *také i* doviní,“ p. Patera konečně udělal konjekturu: „ktož sě *také(hož)* doviní.“ Samo srovnání obsažené ve vv. 325 a 326 a vyjádřené slůvkom *takež*, i souběžný text v rukop. kapitolním, jenž ve v. 326 má *takež*, mohly být dostatečnou pobídka k bedlivějšímu ohledání rukopisu. Ten má totiž napsáno *takez* zcela nepochybně; k písmenu *v* vzadu přikláni se oblouček z litery *e*, jež jest vybledlé, ale ještě dosti patrné. Sluší tedy místo *takey* ve vydáních obsaženého části *takeze* = *takeže*. Tvar tento byl ve stč. obvyklý; ve v. 326 i smysl i náležitý počet slabik do verše ho žádají.

Liš. 28.

Liška vlekla čbán, ale:

Zdáše sě jiej nésti tiežek;
28 vznessi jej na jeden brziezek
i pusti jej dolov opak, atd.

Slovo brziezek t. j. *břiežek* jest deminutivum k subst. břeh, nč. břeh. Není pochyby, že stč. břeh, sts. brēgъ atd. tvarem i významem rovná se úplně germ. berg = mons, hora. Seberu

*) Příslušné místo básně Gualt. (9, 294 sqq.) zní:

Quae, Pore, tuos dementia sensus
Ebria pervertit, ut cum tibi nota mearum
Rerum fama foret, in tanto, perdite, fastu
Auderes mihi collatis occurrere signis?

**) Srv. Listy filol. 1884, 412—435.

doklady ve slovan. jazyčích na význ. brégb = hora a zvláště chci ukázati, že i čeština měla a posud zachovala onen původní význam (bréh = Berg) vedle podružného (bréh = Ufer). — *Sts.* brégb = collis, praecipitum, brégyni f. = collis, brégovitъ = montosus. *Srb.-chorv.* brég = Berg, Abhang einer Anhöhe. *Slov.* brég = Hügel, Anhöhe, deminut. bréžič, bréžek = Hügelchen, brégovit a bréžnat = hügelig. *Luž.* brjóh = Hügel, demin. brjóžk = kleiner Hügel, brjohaty = hügelig. Z českých dokladů náleží sem předně demin. v Liš. 28 břiežek = vršík, návrší a pod. Ostatně žije význam ten pouze v řeči obecné a zvl. v některých dialektech. V nář. Zlinském břeh = kopec: nemohl vyjet do břeha, běžel dolů břehem, je tam do břeha (Bartoš, ČMM. 1878, 31). „Břehy“ slovo na Zlínsku trať polnosti, srov. tam též: Kopečné Vrcha, Ostrá Horka a j. (ib. 1877, 140). Na Slovensku breh = vrch (ve Bzincích); breh brižek = vrch (ve sloven. východ.); hole brižky = holé vršky (Šembera, Dial. str. 68, 78, 79). Srov. i ČCM. 1848 II 204 breg, grégg, brjeg, brježok = vrch, hrb, Berg (sloven.). V Jenich u Strašic (okres Zbirovsý) slove trať polnosti rozložených na svahu mírného návrší „u břehu“; srov. zlinské „Břehy.“ V Záluží u Hořovic „břehem“ zove se vůbec malý svah: děti si hrají na břehu; „váleti se se břehu“ zvláště zábava dětí. Břeh = široká svahovitá mez u polí: „pásti na břehu u pánského pole“. V témž významě známo jest slovo břeh i na Boleslavsku (Jungmann p. s. břeh) a jinde zvláště ve středních a západních Čechách. Dle Lindeho i polština zná brzeg między polami = miedza. — Význam břeh = ripa, Ufer jest podružný a vyvinul se z významu hora, vrch.

Liš. 48.

plavajě (t. čbán) jako profied mořě.

Vydavatelé spatřujíce v rukopisném profied písářský po-klesek, měnili je v prostřed. Ale neprávem; jeť adverbium profied t. j. proséd dosvědčeno i jinými památkami, i se dá vyložiti bez obtíží. Hojně se čte v „Pravení o umuč. bož.“ ČCM. 1883) ve v. 378, 717, 979, 1745, 1990, jmenovitě viz poznámku k v. 506. Od adverbia proséd utvořeno stč. substantivum prosèdek: u profiedcie nepřátel tvých ŽKlem. 109, 2 (ČCM. 1879, 537). Vším právem tedy J. Jireček v Anthol. I⁴ str. 83 podržel rukopisné proséd; ale nesnáším se s výkladem tamtéž na str. XLI podaným, dle něhož proséd spojuje se s roz-sed-lý. Zajisté první tvar toho adverbia byl: po srēdē, posrēdē, posrēd, a z tohoto základního tvaru rozvinuly se v češtině hláskovými změnami rozmanité útvary. Tak jmenovitě z *posrēd vzniklo proséd, podobně jako provaz povstalo z povraz. — Jiná obměna prvního *posrēd jest zvl. v Alexandreidě užívané profrzyed (AlxV. 1554, 1570, 2438), subst. profrzyedek (AlxV. 1240 u profrzyedku),

adj. proſrzednyho moře stoka AlxV. 605. — Konečně jest nejobyčejnější tvar *prostřed*.

Verše 74 a 80 jsou identické. Z nich v. 74 jest na svém místě, poněvadž i smyslem se hodí i osnova rýmů ho žádá; naproti tomu v. 80 přičí se oběma témtě požadavkům a byl sem maní přejat z verše 74. Posavadní vydavatelé nepozorovali tohoto písářského nedopatrání, v. 80 dlužno tedy vypustiti.

Šev. 78.

ješčeť mi pět' kroſſow ostalo.

Jak lze v rukopise dobře pozorovati, staročeský písář psal kroſſiew, který tvar jest v Hrad. ruk. zcela náležitý proti ne-správnému kroſſow (srov. J. Gebauer, Über die weichen *a*-, *o*- und *u*-Silben, str. 13 nn.). Teprva ten, kdo novým inkoustem některé litery občerstvoval (o čem viz v úvodě k vydání p. Peterova na str. VII), doplnil *e* na *o*. Zajímavovo však jest, že Hanka (St. skl. II 121 a dle něho Výbor I 214) četl zde náležité *e*: ješčet mi pět' kroſſev ostalo.

Ještě jeden náhled o původu hlaholice.

Ve sborníku vydaném professory Varšavské university v 1000-letou paměť úmrtí Methodějova „Меѳодіевскій юбилейный сборникъ“ (Varšava 1885, v dubnu) vytiskl prof. A. S. Budilovič delší studii „Нѣсколько мыслей о греко-славянскомъ характерѣ дѣятельности свв. Кирилла и Меѳодія“ (str. 117), ve které mimo jiné se jedná též o písmenech. Dodatkem ke zprávě v „Filologických Listech“ 1885, 92 sl. vytíštěné, zmíňujeme se ještě o náhledech tímto učencem projevených. Především dlužno vytknouti, že prof. Budilovič patrně klade přesidlení Slovanů na břehy Jaderského moře do dob předhistorických; nepraví to sice výslovně, vysvitá však to jasné z celé jeho argumentace. On má za slovanský kmen i Veny severoitalské proti Zeussovi, Diefenbachovi, Benloewu a j. prohlašujícím je s větší pravděpodobností za kmen illyrský. Vliv Říma byl na Slovany osedlé v Istrii, na Kvarnerských ostrovech, v Přímoří chrvatském a v Dalmacii mohutný; ke kulturnímu vlivu pohanského i křesťanského potom Říma připojil se pak ještě církevní vliv Akyileje. Vliv Říma na Albani i Epirus, na který se odvolával tak často Geitler, úplně popírá. Latinské písmo ujímati se začalo tedy nejprvě u Slovanů illyrských, šířilo se tedy na východ, kdežto řecké písmo šířilo se z Cařihradu a Soluně na severovýchod i severozápad. Kdesi v Illyrii, Pannonii, Albani stýkala se obě písma, tak aby buď spojovala se, splývala v jedno, aneb aby jedno druhé zatlačilo. Kombinaci obou písem představuje pannonsko-chrvatská hlaholice proti řecko-slovanskému písmu.

čili kyrillici na jedné, a latinsko-slovanské čili freisingenské s druhé strany. P. Budilovič předpokládá dále, že v IX. již stol. zajisté nejen v okolí Cařhradském než i na protějším maloasijském břehu byly husté osady slovanské a kolem maloasijského Olympu četné kláštery, poustevny a j. Zde nejspíše v úplném zátiší a přece na blízku stolice císařské žili oba bratři Soluňští. Zde uprostřed dávno již pokřtěných Slovanů, kteří zajisté již něco z církevních knih měli přeloženo, položeny základy písemnictví staroslov., zde nepochybně sestrojeno slovanské písmo. Netřeba zajisté teprve zvlášť uváděti, že prof. Budilovič má za to, že Kyrill i Methoděj jak i jeho škola psali výhradně řeckým písmem t. j. kyrillici. Při tom hlavně odvolává se pan prof. na známý spis Geitlerův, nevházeje v palaeografické vývody hlouběji pro typografické obtíže. Domněnka, že kyrillské litery **ѧ**, **ѩ**, **ѭ**, **պ** a j. jsou hlaholského původu, zakládá se „více na přáních glagolitásů“ (t. j. přivrženců staršinstva hlaholice) „než na pevných vědeckých fakttech.“ Přistupuje proto k Geitlerovu mínění o těchto písmenech, zavrhuje však téhož náhled o hlaholském původě kyrillských písmen **Ѡ**, **Ѣ**, **Ѩ**, **Ѭ** nazývaje výtky proti tomu prof. Jagićem učiněné spravedlivými. Že jsou hlaholské palimpsesty a kyrillské opisy z hlaholských pravopisů, vysvětluje se malou rozšířeností hlaholice, a netřeba vysvětlovati archaističností vyškrábaného textu. Archaismy jazykové i chyby překladatelské nenalézáme nejen v hlaholských než i v kyrillských památkách; považují-li se tyto na jedné straně z těchto příčin za přepisy z hlaholice, můžeme tvrditi i opačné, t. j. že hlaholské texty předpokládají kyrillské prototypy. Rovněž historické důvody „glagolitásů“ „nesnesou kritiky.“ — P. Budilovič přistupuje k hypothesi prof. Geitlera s tím ovšem rozdílem, že prostřednictvím albánské úplně popírá a hlaholici přímo z římského písma vyvozuje a rodiště její klade do Istrie a do staré Liburnie, t. j. do přímoří jaderského od Akvileje až do Zadru. Odsud vnikala dále na sever do Pannonie, kde převzala některé litery z kyrillice a později takto doplněná na jih do Bosny, Dalmacie, Albánska i Makedonie. Istersko-liburnské písmo přišlo ve styku s kyrillici nejprv na první cestě Methoda i Kyrilla do Říma r. 867, a pak opět na zpáteční cestě Methodově r. 870. V době rozkvětu chrvatského království v 10—11. stol. rozšířila se hlaholice na jih do Makedonie, kde byla uvitána a přijata bohemily, nenávidícími Řeky, jako písmo protiřecké nejen typem než i původem svým. Konečně však totto „uniatské“ písmo bylo vytlačeno písmy více jednorodými, na východě kyrillicí, na západě latinkou a zachovávalo se jen poněkud v prvotní své vlasti. „Smíšeným latinsko-řecko-slovanským původem a uniatským rázem hlaholice vysvětluje se i onen entusiasm, který posud vyvolává u západních slavistů, jimž se nelibí v kyrillici její patrný řecký čili řecko-slovanský typus a význam.“

Klasobrani po rukopisich.

XVII. Z Passionalu Musejního *) (sign. J. F. 16).

[370] Swaty otec lew papez. swatu cyerkew dobrymi ustanowonymi mnozie oswietyl. Czte fie o nem. ez yednyech czafow prelati a wſleho krzeftanstwie duchowne starosti spuolu fezwal. do toho miesta yemuz to kalcedon dyegy. Na tom sborzie ustawił. ahy dyewka nebeska. yezukristowa matye maria. byla wzywana. matka bozie. neb w drziewnych czafiech nykte tak nerziekal. yedno wſlyczkny gyey rziekali matye yezukristowa. Tehdiz take ustawił aby duchowne panni byly czrnu weli na hlawach welowaní. Za yeho czasow cieszarz athila wlaſku zemi walku hubiesſe. Tehda fwati otec lew papez w koſtele u luateho petra w rzymie dal fie na modlitwy trzy dny a trzy nocy. a potom odtad wſled. pozwarz swych fluh przied fie. rzekl k nym Kto chce za [371] mnu gaty ten pod. y ſel s nymi k tomu athile. a yakz yeho brzo athila zazrziel. tak ynhed ſ konye ſſkoczyw przied yeho nohy padl. a rzka. k nemu. Otcze fwati czoz raczysſ to na mnye pro^s. Tehda fwati otec lew papez profil na nem aby z tyech właſty gyel. a gych wiece nehubil. a wieznye propustry. To wſleczkno rad mile athyla vczynyl. W tu dobu pocziechu athyle yeho fluhy porokowaty. a rzkuce. Nade wſlym switem wityezye. y das fie yednomu popu przyemocy. k tomu athyla wecye. To sem vczynyl pro fwe a pro waffe dobre. neb sem widyel. ano yeden rityerz ſlini na yeho prawicy ſ nahym meczem ftogy. a takto ke mny^e rzka. Neuczynyli toho. czot tento fwati otec lew papez. vſlyſaw ano dwa flowutna czlowieki Euthicus a nestorius na mnohich mieſtech u piſmie bludyla. napſal yeden lift chtye poleſſaty pabyanowi biskupowi z konstantinopolim. proty tyemato dwiema. yenz lift prwe nez poſtal na grobu fwateho petra apoſtala polozyw y dal fie na puoſt a na modlitwy a rzka. Ty gſy fwati petrze gemuzto yeſt fwata cierkew nad gyne nade wſlye poruczena. chibilly sem na czem czo sem pfal na tomtu liftye ti racz poleſſaty y poprawity. Potom po cztirzidczat dnech zziewil fie fwati petr fwatemu otci lwowi, a rzka. Czetal fem twuoy lift. y poprawil fem yeho. Tehda fwati otec lew papez ten lift ſled ohledal. y nalezl ano czoz bylo potrzeba poprawity to fwati petr fwatu napsal. Tote ten fwati otec lew papez. yenzto ducha fwateho nauczonym mnoho fwateho piſma fwym wykladanym oſwietyl. a tak w czi[372]/ſtote fwati zywot weda bohu fie doſtal. amen.

*) V. Listy filol. 1884, 111 a 1882, 129. V čáti z téhož Pass. otištěné při Listech filol. 1878 v Ukázkách na str. 5 má být mezi slovy polly a pon udána stránka rukopisu /318/.

S. Nazaria.

Swati Nazarius muczedlnyk bozy byl syn gednoho zyda flo-wutneho, z rzyma, tomu rzekli afrykan, ale matka yeho byla nabolzna krzeftanka, gjz to krzstyl byl swati petr apostol. Tey gmye bylo Perppetua. Kdiz byl swati nazarius dewiet let w starz welmi sie dywiesle wida otcye a materz w rozlicznej wierzye bydlece, a tak sie dywie mysflesse, ke kterziei by wierzie przystupil. K zydowskeyli s uotcem, czyli ke krzeftanskey wierzie s materzy, nebo oba yey na swu stranu tahnyesta, ale yakz tomu duch swati chtyel, po matcye k swatei wierzy krzeftanskey przystupil, yehozto swati Linul papez pokrstil. To otec zwiedywyal sie yemu velmi od toho odmluwaty pohrozugye rozlicznimi mukami, yakzto su krzeftyene rozlicznye muczeny, a kdiz oty nykakz nepowolil, ale wzdi krzeftanske wieri sie przydrzel, przyetele yeho bogyece sie aby proto nebyl zahuben genu radu dali, ez pogem sedm sumnykow sweho otcye, nabraw s fobu wseho dobreho dosty, y bral sie do wlaszych wlasty, a tu czoz miel to wse mezy chude rozdal. Potom od toho czasu defate leto, do miesta Mediolana prziszed. Swateho yerwazie a protazie tu w zalarzy wieziece nalezl. Knymzto prziszed gych swatimi slowy posfil. To lidye uslyssiewsze yez on tyech wieznow posilige, gemse yeho, k starostye yenz mieno cie/373/larzie tehdi tu biesse geho wedli, a tu kdej po gich zlei wierze postupity nechtyel, kygy bit, a tak z miesta wypuzen. A kdiz po tey wlasty chodyesse, matka yeho giez biesse dawno vmrziela, ta sie genu w nocz zziewila, a rzkuci Posil sebe w hospodynu, a wstana gdyz do franczke zemie. To zzyeweny vzrziew swati nazarius otdad do yednoho mienia u francij ssel, genuzto Gamellus diegy, tu prziszed mnogo lidy na wieru krzeftansku obratyl, mezy nymzto jedna pocztywa pany yednoho syna sweho mladeho robencie yemu pruczila, profiecz aby ho pokrstyl. To usliflaw tyech wlasty starosta kazal swateho Nazarie y s tyem robencem giety, w zalarz wsadyty, a nazaitrie wyweducz muczyty. Tehda toho starosti pany poslala k swemu hospodarzy a rzkuzu. Nenye to prawedni luud newynne lidy bez wyni zahubity, a wsemohucie bohy nassie yenzto fami sobie pomocy mohu, mstyty To starosta uslyssaw, swate puftyty kazal, ale aby tu lwe wiery nekazali tyczie zapowiedyel. Pro nezto swati Nazarius otdad sie wzdwihl, y ssel do mienia trirzie, a tu nayprwny ze wslie^{ch} wieru krzeftansku kazal pro nezto sie mnogi lid na wieru obratyw, kostel bohu na cestczech czynili. To uslyssaw cornelius starosta nerow cyefarzow yenz tehda nad tyem mieistem wladnyesse, cyefarzowi zalugie wzkazal. To nero usliflaw ynhed sto rityerzow aby ho gyeli poslal. Ty do triri przygiewsze u geho modlitewnego pokogyka gei nalezsse. Swazali mu rucie a rzkucz Weliky Nero iye zowe k sobie, K nymzto Nazarius wecye. Ne-pocztywy kral nepocztywe rityerztwo gma. Procz ste ynhed

przigyewſſe ke mnye pocztywie nerzekli. Nero tye k fobie zowe.
 a ya bych byl inhed [374] przifſel. Tehda odtad tak swazana
 prycz k ciesarzowi wedechu tepucz celsa pacholika an placze
 welecz gemu ſpiefſe za nymi biezyety. A kdiz gye Nero vſrziel.
 kazal gye w zalarz wfadyty. az by wymyſlil kterim by gye mu-
 czenym vmorzil. W ti czasy nero ciesarz ſwe lowcie lovit zwierzy
 poſſal. netahli poczety lowity. az sie welika mocz zwierzy wyra-
 zywſſy w geden fad w nerow ubiehſſy. mnoho lidy ranyla y zbila
 a ſam nero ciesarz odtad ſ. urazenu nohu na fwu ſien yedwa
 utekl. pro neznato vraz mnoho dny lezal. az sie w geden hodynu
 na tato dwa fvata rozpomanuw yal fie myſlity a rzka. Nayſpiell
 mi fie toto przhodylo yez fie na mie mogu bohowe hnyewagy.
 proto ze ſem tito wieznye tak dluho zywil. Pro nezto ynherd ka-
 zanym ciesarzowym ſwateho nazarzie a toho pacholika celsa roz-
 licznye triznywſſe. przied ciesarzem poſtaſichu. A kdiz Nero
 vſrzie ano fie gych twarzy iako flunce ſtwie. mnyeffe by to gych
 czari bylo. protoz ynherd wecye zbaſte fie fwych czarow a naſſym
 fie bohom modlte. Tehda ynherd ſwateho nazarzie do chrama
 k modlam wedli. Tu poklek hoſpodyna poproſil. aby fie ti modly
 zpadaly. netahl ſye pomodlity az fie wſlyeczky zlamachu. To
 uſflyſſaw Nero kazal gey v morze uwrcy a rzka Strziezne dobrzye.
 budelit chtyety vtecy. gmuce yeho vzzyete. a popel po morzy
 roſpiete. W tu dobu nazarius a ten pacholik celsus na barku
 wfazen. a tu na wiſoke morze wzpluwſſe z barky gye wywrhli
 a ynherd fie w tu dobu welika burzie na morzy wztrhla. a kdiz
 fie welmi ty gjz na bareye biechu bogiechu aby neztonuli. ziele-
 gycz toho czo ſu nad tyemi ſwatimi vczynyli we ſrziewſſe vſrziechu
 ano ſwati nazarius s fwym pacholikem celfem po wodach weſele
 gdu k lody fie bliziece [375] a tu na barku wfiedſſe. tito pohani
 any fie yuz k wierzie krzeſtanskey obratyli nalezli. Tu fie bohu
 pomodlil a inhed fie morze upokogylo. a tak ſpuolu po morzy
 pluli az bliz do yednoho mieſta w lumbardſkey właſty yemuzto
 ianua dyegy. Tu na brzich z korabi wyſled. flowo bozie po
 mnoho dny kazal. Odtad do mieſta mediolana ſſel. tu yeſto ta
 dwa ſwata Gyeruazie a protazie v wiezyeny byl oſtaſil. To zwie-
 dyew anolius ſtarosta ciesarzow. ſwate nazarie do dalekych właſty
 zaſſal. a celsus v gedne czne wdowy oſtal. Potom ſwati nazarius
 do rzyma przyszed oſcie ſweho yuz ſtarcho an w gezuſkiſta wierzy.
 nalezli. Tu gey otec ſadroſtne vſrzyel. Tehda ho poczye ſwati
 nazarius tazaty a rzka. Otcze mily powiez mi. kak fi fie na
 wieru krzeſtansku obratyl. K tomu otec wecye. Synu mily zziewil
 mi fie ſwati petr apofſtol. a rzka Nahle nemefkay. yakeze twa
 hoſpodyn y twoy ſin Nazarius u prawey wierzie bydlee. takez
 ti obrat fie k gezuſkiſtowym. W ti czasi ſtarosti zydowske ſwateho
 nazarzie ſ. weliku hanbu zafie do mediolana poſſachu. a tu oba
 i ſ. celfem pacholikem przied ſtarostu mediolanskym poſtaſichu.
 Tu gye na ſmrt oſtudywſſe. przied mieſto wywedſſe. obiema hlawy

styeli. gychzto tyela krzestyene vchopywſſe czſnye pochowali. Te nocy ta swata muczednyky. gednomu dobremu czlowieku gemuzto rzekli eracius zzyewila sie a rzkuce. Tyela nassyje wezma pro zleho nerona hlube w swem domu pochoway. Knymzto on wecye. Pany mili vzdrawte mu deeru nemocznu. gjzto te dna zlamala. a ta ynhed vzdravena. a ten eracius ta swata tiela wzem w swem domu pochowal. Potom po mnogich czasiech buoh swatemu ambrozowi ta swata tyela zgyewil. Na tom mieſte swateho celsa tyelo oſta- wiw. swateho [376] nazarie tyelo yeszcze w nowey krwi ſ wlasi na hlawie y na bradye jako by toho dne vmrziel nalezl. y przyneſſl. do kostela swateho petra apostola. a swateho pawla. a tu ſ weliku czyt pochowal tu yesto y dnes yeho swate tyelo hrzbi. Potom po niekterich czasiech tyelo swateho celsa swati ambroz do tehoz kostela przyneſſl. O swatem nazarowi takto piffle swati ambroz. O przieszczaſtni boyownyku bozy. yenzto gły tohoto swieta mocznego dyabla przieboyowaw. bez czysla lidem do wiecznego kralewſtwie dopomohl. w nemz brzyebwyagi ſ bohem na wieky.

Swati felix mieſto liberye papezye papezem wolen y koro- nowan. a to sie tak przyhodylo. gez ti czafi bylo sie rozmnozilo kacierſtwie onoho welikeho kacierzye arriana. gemuzto kacierſtwi kdiz liberius papez powolity nechtyel. proto constantyn syn konſtantinow cieszarow papezie liberie do dalekych wlaſty zawestyl kazal a tam trzy lata byl. Pro nezto wſſieczka obecz zakowſtwa y gyny lidye w rzimie wolili. aby swati felix papezem mieſto liberie byl. yakz su y vczynyli. W ti czafi swati otec felix obeczne zakowſtwo wſſyech wlaſty zezwal. A kdiz tu osm a czty- rzięciety biskupow bylo przed tyemi prziede wſſyemi Conſtantin cieszarzye yakzto kacierzie a dwa knyezie flowutna yesto ſ nym dyrziesta. w arianowem kacierſtwi. z uobcye krzestanske wypo- wiedyal. Pro nezto Conſtantin rozhnyewaw fie. swateho felicie ſ papezſtwa fehnal. a liberye papezie opiet zafie na stolcy pape- zowem posadyl. aby kttereze swati felix wyobczowal. ti giste libe- rius odezwal. W tom zamutcye. liberius arrianowi kacierſtſtu powolil. a tak na knyezy y na wſſe zakowſtwo welika pohroma bieſſe. ez y kostelow ne[377]czyeſce. w kostelech gye zabigyechu. a kdiz swateho felicie ſ papezſtwa fehnali. w gednom swem dworzie prziebywaffe. w gednu hodynu zli yeho protywnci przyszedſſe. z dwora gey wywedli a tu yemu hlawu styeli. to sie dalo po boziem narozeny trzy ſta let cztirzidzceſteho leta.

Swata dwa braſrzcencye. Simplicius a fauſtinus kdiz gſta ſie modlā modlity nechtyela. mnogo gſta od dyocleciana cieszarie muk tripiela. a naypolle hlawy gyna ſteniſſe. gych tyela w rzieku tyberis yesto flkrzie rzym tecze uwrhli ale ſeftra gych gmenem beatrix. gych tyela z rzieki wywleksly. cznye pochowala. W ten czas lucrecius ſtarosta yenzto mieſto cieszarie za ſtarostu bieſſe zachtyew

yegy^e sbozy y gegye dworō kazal gy giety wele sie giei modlam modlity. a kdiz swata beatrix nykakez nechtyela. kazal gi w noci meczem proklaty. Tehda yedna dyewka swata gyejzto gmie bylo lucyna ta gegye tielo pochopywsly podle swatich gegye bratrzy pochowala. Potom starosta lucrecius w fwate beatricy dwor sie wztyezw. sezwal fwe przately. welike gym hodi vczynyl. a tu tak kwaliece tyem swatim simplicio. a ffaustinowi a gych festrzys beatricy fie posmiewasse. W tu dobu yedno dyetatto nedawno vrodyle. w lonye v fwe matky lezye. ano to wsfyczkny flyffye zawola a rzka. Slyss lucrecij. owrazdyl si sie a w eizes sie sbozie newiernye uwazal. proto si poddan v mocz swemu neprzieteli dyablu. A yakzto dyetye brzo wecye. tak lucrecius poczie sie welikym strachem trziesty. a w tu dobu dyabel wen wstupil trzi hodynai gym w orlogi lomozil. a tak na tych hodech necznye vmrzyel. To widuce yesto tu biechu na wieru *{378}* sie obratyli. wsliem rozprawugycz. ez dyedyczstwie swate beatricis newinnye odyate bohem na tych hodech pomsczeno. Ty fwiety vmuczny su po boziem narozeny po dwu stu osmdesiat sedmeho leta.

S. Martha.

Swata martha sczaftna hospodiny yezukristowa. yehozto w fwuoy duom mile przygymala. od kraloweho rodu posla. Gegye otec byl sirus. matye gegye byla eukaria. Ten gegye otec moczne knyezie byl nad nyekolikmi wlastmi wladl. a zwlaszcie magdal hrad a miesteczko Betanij a weliku stranu yerusalemie miesta. dyedyczsky dirzal. Geho dey swata martha czysta dyewicie byla. A kdiz k nyey yezus cristus kda w dō przyssel. Inaznye yemu fluzila. a fwu festru marigy magdalenu k fluzbie gemu ponuczala. Neb sie gyey tak widyelo. ez by wewiet takemu hofty nemohl duostoynye posluzaty. A kdiz po boziem na nebesa wstupeny wsfyczkny apostoli po svietu sie rozefli. Tehda swata martha s swym bratre s swatym lazarem. a s fwu festru marigy mandalenu a take s swatim maximinem od nehozto biechu krzesz przigiyeli. wsfyczkny spuolu na barku wfazeny. a tak na morzy bez wewl y beze wsf^e gyne przyprawy plowuce bozy nahodu do marfilie przypluli. a w tych wlastech mnoho lidy na wieru obratyli. Tych czasow byla yedna san hadowe postawy. nad rzieku rodanem w gednom lesie. biesse ssyrsye nez wuol. delsсе nez kuon. a zuby v ny^e yako *{379}* meczs ostre. miegyesse rohy welike. s uobu stranu. Ta fan w rodany sie krygyci. lodye s lidmi czafto utopowasse. a lidy gyediesse. Tehda swata martha wsfyech lidy prosbuu tam siedsly. tu fan w lesie ana yednoho czlowieka gye nalezsly na ny swacenu wodu lila. a znamenye swateho krzyzie proty yemugry vczinyla. A yakz sie to brzo stalo tak ynhed ta fan yakzto oweie pitomie stala. Tehda swata martha swym passem yu osidlala. a lidie przibiehse. kopimi a kamenymi yu zabili. Ta fan w tei wlasty

flowiesse tharaſcus yemuzto na pamiet to mieno y dnes flowe
 tharofcon. Potom tu swata marta ſ notazem ſweho mistra ſwateho
 maximina a ſwe ſeltri ſwate marzie mandaleni tu oſtala. v mod-
 litwach. u poſtu. almuznami rozlicznye bohu fluzyla a kraſni
 klaſter na czeſt bohu a ſwietyey kralewnye duchownim pannam
 veſcynywſly. ſ nymi u welikem utrpeny bydlila. Maſa uegedela.
 wina nepila. ſira wagecz w obycziegi nemielo. yedynu za den
 gyedla. w tom gegye nabozentwy. na kazdi den ſtokrat. na kazdu
 nocz tolikezkrat klekala. bohu ſie pokornye modlecz. Yednyech
 czasow. kdiz mezy rzieku rodanem a mezy mieſte animonē ſwata
 marta kazafte. yeden mlaſecz ſ druhu ſtrani rodana. gegye ſlova
 flyſſity zadagye. nemagie ſie na czem przieweſty. rucho ſ ſebe
 ſwleka. przief rodan prziepluty chtye y utonul yehozto tyelo druheho
 dne nalezſſe. przied ſwatu martuu. zdaliby raczyla wzkrziesſity
 polozili. Tehda ſwata marta krzyzem na zemi padły. bohu ſie
 pomodlila a rzkucz. Wſiemohucy boze yezucriste yenztoſ mi meho
 bratrye nyekda wzkrziesſil. moy prziedrah y hosty. wezrzy na tycętlo
 lidy gijzto tuto ſtogye wieru. [380] wzkrzies tohoto mlaſeczka.
 a w tu dobu wzemſſy ruku yeho wzhuoru an zyw gey wzwedla
 a tu bohu chwalu wzdawſſe ten mlaſecz krzest ſwati przygal.
 Eusebius wiecy dawnich pamietnyk piſſe ze zena gijzto yezis od
 ſedmiletę krwi vzdrawil yakzo ſie w ſwatem czteny piſſe. gieizto
 nemocy emoroida dyegi ta gylta zena kazala lobie veſcyny obraz
 wſiemi czini k gezyfowi podobni. i twarzi i krogem rucha. ten
 obraz w ſwem ſadu poſtawila a gei u wielkey poczty gmyela. To
 byle yesto pod tyem obrazem w uokoli roſtlo. yesto drziewe yzadne
 moci nemielo. yakz brzo toho obrazu rucha dorofſlo. tak ynhed
 tak wielke moci bylo yakz mnohe nemoczne vzdrawovalo. o tey
 zeny piſſe ſwati ambroz. yezto byla ſwata marta. O tom obrazie
 piſſe ſwati Jeróny Ez Julian cieſarz kacierz ten obraz z te za-
 hradzi wzał a gyni tu ſwuoy obraz poſtawil. a ynhed ten obraz
 przyszed hrom rozrazil na kuſi. Po tycętach kral nebefski
 ſwietyey martye rokē naprzied gegye ſkonczenye gyey zziewil. toho
 wſeho leta na nyey welika ſtudena nemocz ſtala. W gednu dobu
 przied tim dnem gegie ſkonczenye. w nemocy trudnye leziecy
 andyelske blaſi. any nefucz duffly feſtry gegye ſwate marzie magda-
 leni do nebes. zpiewagy flyſſala. a to flyſſiecz takto rzekla. O przie-
 mila ma ſestro. budyz yuz na wieky zywa ſ ſwym milym mistrem
 ſ mym mylym hostem. ſ gezucriſtem. Tehda k lobie wſyech panen
 pozwawſſy knym rzekla. me mile dcery. raduyte ſie ſe mnu. yez
 yuz andyelszy korzy. me feſtryczky duffly nefu radoſtne u wieczni
 przyebytek. A to rzekſſy. ſwe ſkonczenye yuz bliz wzviedyewſſy
 fwiecie roziehaty kazala. a tak u ſebe bedlywie ſedyety az do
 gegye ſkonczenye. Tehda te noczy przied gegye ſkonczenym
 ſediecz okolo nye wſyckny zefnuli. a w tu dobu ſie ſie weliki wietr
 wztrhl. a wſſe ſwietlo zhafil. tu ſwata marta welike mnozſtwie
 dyablow vzrzewſſy poczie ſie bohu ſnaznye modlity a rzkucz Boze

otcze moy. moy mily hosty febrali su sie ke mny^e moyi neprzetele. aby mie fehltyli a dyrzie*) prziede mnu wſie me nedostatky naplani. czo fem kdi vezynyla. Pro nezto proſly twe swate miloſty newzdaſuſ sie ode mne. racz mi mocznſ ſpomocznk byty. a yakz tuu **) modlitwu doſpiela. tak vzrziela u widyeny. ano k nyey gde gegye feſtra maria magdalena. dirziecz w ruku pochodny. a wſieczka ſwietla zhaſla gjj zazyehagicz. Tu sie poczielſta fwymi gmeni wzywaty a w tuuz hodynu jesus criftus knym wſtupil a takto k nyey promluwil. Pod ke mnye ma mila hoſpodiny. tu kdeſ ſem ya tu ti ſe mnu na wieky budeſſ. tis mie do fwego domu przygimala. a ya tye w ſnuoy w nebeſky prziebytek przygmu. a wſieczky yeſto kdi gmye twe wzywaty budu. miloſtwie uſlyſſym. Po maley hodynye gegye fie ſkonczenye przyblizylo. Kazala fie wen wyneſty. aby mohla k nebeſom lezyecy hledaty. Tu yakz zadala na zemi popelē poſuwſſe poſozena. Przied ſobu ſwati krzyz drzity kazala. y gala fie bohu modlity a rzkuczy. Hosty moy drahy yezucrifte. racz mne fwe chude fluzebnycie ſtrazie byty. a yakez fi raczyl nyekda v mē domu hoſtynsky odpoczywaty. takez mi yuz racz w fwē wiecznem prziebitku hoſpodu daty. W tu hodynu kazala przied ſobu paſſygy o boziem vmuczeny gijzto ſwati lucaſ piffe. czyſty. A kdiz toho flowa doczytu yeſto ſpasitel na krzyz pnye rzekl. Otcze w twogy rucye porucziegę duch moy. tak ynhed fwata marta duffy puſtyla. Na zaytrzī {382} kdiz podle swate cierkwe obyczegye knyezie w trzety hodynu okolo gegye tyela flawnu fluzbu tu w tarafkonye czynyechu. W ta doba odtad za nyekolik mil wzdal ſwati frontonius biſkup mſſy zpiewagye. stran oltarzie po epiftole yakzto biſkupi. fiedagy. na fwey ſtolici vſnul. Tu ſie yemu yezys zziewil arzka. Moy mily frontonij chceſli yuz naplnyty. cozoſ nyekda mey hoſpodiny martye libowal. wſtana ſpielfnye podyz za mnu. W tom widyeny fwati frontonius zanym ſſel. a tak ſ gezucrifte yakzto fie gemu widyelo do tharafkona wſſedſſe. nad swate marti tyelem wſſiczku fluzbu doſpiewuſſe. gymaz zacy zpiewagycz odpowiedali. cznye ſta yu fwyma rukama pochowala. A kdiz u petragorzie zakowſtwo pyený przied fwatim cztenym doſpieli tehda yahen chtye swate cztenye czysty. k swatemu biſkupu frontoniowi przystupil. chtye od neho pozehnanye wziety. gey na ſtolici ubudyl. Tehda biſkup yedwa proczutwy wecye. E bratrze mila. procz ſte mye ubudyli. we t czas yezus criftus k fwey dawney hoſpodiny martye mie wedl. a tu ſwa gegye tyelo oba ſpuolu pochowala. a protoz ynhed poſlete tam poſly at nam przineſu prſten a rukawicie geſtoſmy tam oſtawili. nebo chwatagye ſyem. poruczył ſem gye koſtelnykowi. ez ſte mie brzo ubudyli. W tu dobu poſli tam bieziewuſſe wſſe tak nalezli yakz fwati frontonius rzekl. a tu prſtē a ruka-

*) u vyškrábáno.

**) u vyškrábáno.

wicy wzemſſe. ez druhe rukawicie za krifa wratyty pro swiedeczſtwie nechtyel. zasie sie wratyli. a ten prſten a rukawicy biskupu frontonij dali. Tehda swati biskup frontonius. poczſe gym prawity a rzka. Jefcet wam wiece prawi. Kdiz to fwate tyelo pochowawsſe z kostela wen ydyechom. ieden bratr vczensi odtad bydlem za nama wybieze /383/ a yezucrista otaza a rzka Ktos ti kako tobie dyeyu. K tomu yezys nycz neodpowiedyew. knyzky yesto w rucie dyrzieſſe otewrziene tomu bratru ukazal. na nychz ten bratr nycz gineho pfano nenalezl. nez tato flowa. V wieczney pamietu bude hofsty ma. a od uslyſſienye zleho w den ſudni nebude lie wztrachowaty. Po tom flawnem pochowany fwate marti. hospodyn mnoho swatich dywów ukazal. a zwlaſcze czte sie. Ez Clodoueus kral franczky od fwateho remigye krzeſt przyyal. a kdiz weliku boleſt mnoho czasow gmyew. k fwate marti hrobu fie bral. a tu ynhed z te nemocy vzdrawen byl. Pro nezto ten kral kłodoueus. ten klaſter ſcedrzie nadal a flowutnye ſwoboden vczynyl. Potom fwata Marcilla fluzebnycie fwate marti. gegye wesken fwati zywot popſala. a odtad lie do flowenske zemie wzdwiſſy. tu flowo bozie kazala. a tak kagicz defate leto po fwate marti ſkonczeny. ſkonczala. a bohu lie doſtala ſ nymz kraluge na vieky wiekom. amen.

Swata dwa muczennyky abdon a sennen za ciesarzie decye gſta vμuczena Nebo kdiz decius ciesarz babilonſku zemi a mnoho gynich właſty pod ſwu mocz bieſſe podbyl tu nyektere krzeſtani nalezl. giezzto zgymaw do mieſta Corduby ſ ſobu weſty gye kazal. Tu fu rozlicznye muczeny. gychzto tiela abdon a fennen pochopugycz taynye pochowali Pro nezto kdiz na nye zalowano przed ciesarzem ynhed ciesarzowym przykazanym fwazany za n̄ do rzymu wedeny. a tu przed ciesarzem a przed rzymani oba poſtwena. tu gyma rzeczeno. anebo po naſſiey wierze poſtupte. a w fwem ſbozy dobrowolnye /384/ panuyte. anebo zwierzy fnyefty dany budete. A kdiz tomu ta dwa fwata nepowolista. ale w noczy modlā poħanskim plwaſta. do yedne ohradi gye wedu. a tu k nyma dwa lwy zywa a cztirzi medwiedi aby ta fwata fnyedli upuſtynchu. Ta zwierz w zahradu wſledſſy swatich fie nykdyez nedotknula. to zle wieri lidye vzrziewsſe inhed meczy ta dwa fwata protkli az do ſmrty. Potom tyela gich blaſeni quirinus zak. yenz dwoge fwiecenye miegyeffe. pochopiw taynye w fwem domu pochowal Dalo lie to po boziem narozeny dwie ſtye paddefat trzetye leto.

Swati Germanus byl welikeho rodu z toho mieſta yemuzto gmye alchifidorus bylo. ten do rzima na uczenye poſtan. tu tak daleko w uczeny nad gyne proſpiel. az yeho rzimska knyezata ſobie za właſczieho radę wolowiſſe. do rozlicznych zemi u pilnem poſelſtwi flachu. a potom nad burgūdi staroſtu gey vczynychu. W tom fwem fwieczkem stavu tak buynye ſwe wiecy wedyeffe.

iakzto w lowiech y w rozlicznem gyesytnem weselij. welmi myflyw biesse. W tō prziebiezie nad tym miestem alchisidorem odnadz vrozenym biesse moczne wladna. miel jedno drzyewo dywnye krafne. od ratolesty vrostlich. krafnye rozwedle. Na nemzto drziewie czoz zwierzy kde ulowil. wſieczky hlawy zwierzycye. pro dyw a pro geſſutnu chwalu na tom drzyewie powiesity kazal. A kdyz gey fwati amator tehdaysy toho miesta biskup z toho gyeffitenſtwie czasto trefktal. . . . w geden czas kdiz germanus doma nebiesse. fwati amator to drziewo porubity kazal pro nezto germanus wratyw sie u welikem hnyewu biskupowi zabitym hrozil. Tehda fwati amator biskup [385] zgyewenym ducha swateho zwiedyw, yez swatemu germanu po nem biskupem byty. zawrzel sie s germanem w kostele. promluwil k nemu a rzka, Synu mily germane potwrd tebe we wſlem dobrem hospodyn, ale tohot profsy i razy aby na to pomnyel yez yeſt tento swiet velmi neuſtawiczni. a gez przydu ty czasi, yakez fu mnye za tebe powiesty. o tych prziedſtſtſt kaka glu na swietye bydlili. prawieli czy krziwie. cznyeli czy ſterziednye mudrieli czy gyeffitnye. takez po malych czasiech. o tobie powiesty budu kak ſi sie ti na swietye gmyel zleli dobrzieli. pro neztot razy mne uposluchay, zakowske na fwey hlawie ostrzyzenye przygmy nebt yeſt to yuz hospodyn zposobil. yez mas po mnye w tomto mieſtce biskupem byty. Yakzto sie y ſtalo. po malych czasiech fwati amator biskup vmrziel. a fwati german mieno neho biskupem vczynen. W tom biskupſtwi kak yeſt fwati zywot wedl. o tom sie mnoho piffle. Nayprwe wſſeczkno swe ſbozie chudi pro buoh rozdal a potom fwu hospodyn w duchownem stawu ostawil. Trzidcetyl let tak ukrutnye pro buoh fwoj zywot trudyl. yakz nykda pſſenyczneho chleba. nykda wyna. nykda warzenye neokufil. Pakli kdi na wanocye neb na weliku nocz wino pil. ale to ge tak ſcedrzie ſ wodu ſmiefil. yakz yeſt nepoznano wuodali czy wino bylo. a to take w uobyczyegy gmiel, yez yednu dne gyedl. ale pro buoh vtrpiel. a kdiz gieſty chtyel. nayprwe popela pozobal a potom gyecznego chleba pogyledl. Geho rucho y zymie y letye gedyna zynye byla. a na nyey ſproſtna ſuknye. gjzto tak dluho nofil. kromie acz by gy byl chudem dal. wetchem ſ neho opadla. w tom swatem nabozentwi wzdi wzdichal. rozlicznich swatich kosty [386] na hridle powiesyw nosyl. Geho take loze popel a zyny^e byla. Pro nezto sie o nem piffle. yez yeho fwati zywot tak yeſt byl ukrutni. z bi nebyl fwatimi dywy potwrzen. nykte by tomu uwierzyty nemohl. A take czoz yeſt dywuow buoh ſkrzien*) vczynyl kto by byl yeho fwatosły neprziedeznal. wſſe by byl to ſobie za omyl poczetal. To sie take o nem czte yez yeden czas w gednom domu kdiz biesse wecceral pocziechu opiet znowa ſtoly ubrusy przikrywaty. Tehda fwati germanus otaza. komu to ſtuol przyprawiete. Ony odpowiedyechu. Przyprawiemy onyem dobrim

*) i vyškrabáno.

hostem yesto w noczy chodye. To uslyssaw swati german bedliwie tyech hosty czakal. chtye widyety kacy by byli. W tu hodynus vzyrye ano dyabli w czlowiecziey twarzy w duom ydu. gymzto ynhe^d bozy mocy przikazaw. aby sie z domu nehibali. wifychnu czeled wzbudyl. y otazar znagili ti giste hosty. a kdiz yemu powiedyechu ez fu gych fufiedy a fusiedi. kaza swati german wifeyey czeledy do gych domow gyty. tehda ony fledle wifieczky fusiedi doma nalezli. a tak nalezeno ez dyabli po domiech chodyece. lidmi obluzowachu. Ti dyably swati German z domu bozy mocy zahnal. Yeden take czas do brytanske zemie gdycz. yeden vczennyk swateho germana na cieltye sie roznemohl. a w to miejtye yemuzto Cormandora dyegy fleh y vmrziel a tu pochowan. A kdiz sie zasie z britanye wratil. kazal row toho swego vczennynka odkopaty a yeho gmenē zawolal a rzka kak sie mas. chczes yescze se mnui na swietye popraczowy Tehda te ozyl vczennyk a k swatemu germanu promluwil a rzka. Dobret bydlo nam. nechit sie opiet na swiet wratyty. swati german wecye. mily synu. a ti tu u bozie odpoczyway. W tu hodynus ynhe^[387] ten vczennyk w hrobie fedye hlawu opiet na zemi sklonyw y vmrziel. a tu opiet zakopan. To sie take pisse. Ez kdiz swati germanus u brytanske własty bozie flowo kazasse. na kralowy dwor s swymi mlazifymi ffl. tu yeho any kral any zadni vrziednyk ku pokrnu nepozwal. Tehda yeden kralow podratagye f paftwy sie wratyw vzyriew swateho germana an s swym towarzistwem hlad a zimu tripi. wzem swoj obrok od dwora. do swego domku pozwal gych. a gedy ni telczek magye doma. y tenz gym zabity kazal. A kdiz po weczerzy bylo. tehda swati germanus wifyczki kosty toho telete na kozy polozyty kazal. a tu sie bohu pomodil. a to tele z mrtwych wzkrziesyw hospodarzzwi wratyl. Potom na zaytrzy swati germanus krale utkal. a yeho pilnye otazar. procz by gemu byl w swem dworzie hospodi nedal. To kral uslyssaw nycz yemu odpowiedy nemohl. Gemuz inhed swati german wecye. Ti ydy z kralewltvie prycz. at lepszy miesto tebe kral bude. W tu dobu swati german bozym przikazanym swego hospodarzie oraczcie y hospodiny przed sie pozwa^w kralem yeho w tey zemi prziede wifiem vczynyl y potwrdyl. Od nehozto rodu ti gisty oraczowici knyezata w tey zemi ysu. az do dnefnyeho dne. To bylo yemu vczinyty snadno toho mocy. yenzto malym biczem ze chrama kupeczowe lidy wyhnal. awifak nykte nycz proty gemu rzeczy nefsmiel iakzto sie we czteny pisse. Take yeden czas przystupiw swati german k hrobu swateho kasiana biskupa stogie nad hrobem otazar a rzka. Kak sie mas kassiane tehda hlas z hrobu ano wifyczkny flyffye odpowiedyel a rzka. Welmi w dobrem bydle glem. a w sladkem pokogyk. odpoczywagi. czakagie dne sudnego kdiz przide moy spasitel sudit ziwyh y mrtwych. K nemuz swati german wecye. odpoczywajz na dluhe czasy. v milem yezucristu. a za ni sianzne prof aby chomu mohli obdyrziety na bozie radostne z mrtwych wstanye a w nebesiech wieczne przybywany. Potom swati germanus za

fweho zywota snażnye bohu fluzye mnohe dywy czynye. roznemohl sie. a w sedmi den poruczyw sie bohu y vmrziel. To sie dalo po boziē narozeny cztirzi sta a trzidcieteho leta.

S. Eusebius.

[388] Swati Eusebius przieczysteho zywota byl. gehozto ge krstyl Eusebius papez a gemu fwe gmye eusebius wzdyel. O tom sie znamenytye pisſe. kdiz yeho eusebius papez krstyl mnozi lidye widyeli. ano yey swiety andyeli z swateho krstu wodi. wynymagy. Po mnoho czafiech. kacierſtwo arrianowo po wſlyey lampartskey zemi mocznye sie plodyeffe. neb gym constantin ciesarz przikladasse. Tehda Julius papez zamylil y k tomu przywedl. aby Eusebius w tom mieſte wercellis biskupem byl. neb to mieſto tehdi nayflowutnyeyſſe bieſſe. To kacierzſi vflyſſywefſe wſlyeczky dwerzy u koſtela zawrziety y zahradaty kazali. Tehda fwati eusebius pryzſſe do mieſta wercellis przed fwym koſtelem yenz we ymje fwate kralowni bieſſe poklekna bohu sie pomodil. a ynheſ ſie wſlyeczky dwerzie odewrziely. Potom fwati eusebius tyem arrianowym kacierzom weliky protynky byl. pro neyzo. constantina ciesarzie proty ſobie welikeho neprzetele gmyel. Protoz rozhnyewaw ſie constantyn. ciesarz. kazal fwateho eufobia giety. a gey v mocz kacierzom daty gjzto ſie wen uwazawſſe. yeho dluho byczowawſſe. ſ wyfokeho wschodu za [389] hrdlo yey dolow ſtirhſſe. nahoru ho opiet naſilim wztaſli. pro nezto ſie welmi zbil. a tu mnoho krwe prolil. A kdiz gym w gich bludyech nepowolil. yeho rucey opak fwazawſſe. prowazem yeho hrdlo fwate ſcitolis diegy hanebnye przywedſſe. w gednom vzkem zalarzy gey zawrziechu. Ten zalarz tak stratni bieſſe gez any ſie wzklonyt any noh ztahnuty. any ſie obratnyt mohl. yedyne ramenoma a loktoma hnuty mozieſſe. Po tych czafiech constantinus ciesarz vmrziel. a po nem Julianus ciesarzem byl. Ten ſie chtye wſlyem ſlibity. wſlyecky biskupy yate y zahnale odezwaty kazal. a tu eusebius take wypuscen byl. Potom po ſmrti Julianau ciesarzie po nyem Jowinian ciesarzē byl. za nehozto kacierzzy bugyety nefmieli. Tehda ſye fwati eusebius k fwemu koſtelu do wercelly wratyl. a tu gey wesken lid flawnye przial. A kdiz po malych czafiech opiet ſie kacierzzy wzmohli. duom fwateho eufobie obſtupywſſe. odtad yeho tryznyecz wywedſſe. ukamenowali. a tak ſie yeho fwati zywt skonal. To ſie dalo po boziē narozeny po trzech ſtech let. a padefateho leta.

S 7. Bratruw.

Za stareho zakona bylo ſedm bratrzcenzow zidow. gjzto tak twrdye gſu ſwuoy zakon dyrzieli. ez prwe nez by byli weprzowe maſo gyedli. mnoho muk ſu proto trpieli. yakzto ſye o nych

w knyhach machabeorum pisse. Tu flusyje znamenaty ez pro dwogy wiecz kakz koliwiek gsu stareho zakona swiety. swata cierke^w gych den slawi. Nayprwe pro gich znamenyte utrpenye. ez fu w swem ustawiczeſtwi neslychane muky tyrpiewſe. sweho zakona neruſſyli. Druhe pro swaty prziklad. aby krzesztene od nych przeklad brali. yakez [390] ony ustawiczyne sweho zakona branycz hrozne muky trpieli. takez flusyje krzesztanom swate wieri krzesztanske brannty y zywot pro to waziecz trpiety. a tak odplatu od boha przigiety.

Swateho petra z uokow zproſczenye pro cztweru wiecz swata cierkev pamatuge. Nayprwe ez swati petr apostol byl yat a w zalarz wsazen a rzetyezy okowan. a odtad yey milostwy hoſpodyn ſkirzie ſweho andiela z toho wiezienye*) dywnye zproſtyl. O tom ſie tak piffe w ftarem popſany ezz herodes agrippa do rzyma przigiel. a tu weliku przeien ſ synowcem tyberie cieslarzie mezy ſobu a mezynym vczynyl. pro nezto ten ſynowecz cieslarzow gmené Gayus f herodem ochoſtne obczowaffe. Tehda w geden czas ten Gayus a herodes ſpuolu na wozię gyela. a tu herodes wezzrzew yafnye k nebefom ſpen rucie wecie E byſta mogi oczy widiele ano tento starzecz tiberius cieslarz vmrziel. a ti nade wſym ſwitem kraloval mocnye. Ta ſlowa wozatay yenz gye weziesſe vflyſſaw iakz brzo przigiel tak cieslarowi ynhed pronefl. pro nezto rozhnyewaw ſie cieslarz heroda w zalarz wsadyty kazal. A kdiz yednoho dne podeprziel ſie yednomu drziewu wezrzel nad ſie ano nadnym wyr ſedy poczie ſie dywity. W tu dobu yeden z wieznow vczeni w czarodyeſnich wieſczbach. przystupiſw wecyne Neboy ſye herode dobrziet yeft twa wiecz. budes ſkoro wypuſczen. a tak wyſocye proſpie[391]geff. ez netolik neprzietele ale take y przietele zawiđietyt budu. a w tom ſcziesty vmrzes. Kromie to pomny ez yakz brzo takyo ptak wyr nad ſobu ſedyecz vzzrys ta^k mimo piet dny. dele zyw byty nemozes Tehda po nyekterich czasiech Tiberius cieslarz vmrziel. a geho ſinowecz Gayus cieslarzem vczinen. Ten heroda z wiezeny wypuſtyl. a gey pro dawnu przein kralem w zydowskei właſty vczynyl. W to ſie kralowſtwo uwazaw chtye ſie zydom flibity yal ſie krzesztanow nenawidylety mezy togy kazal swateho iacuba bratra swateho yana zabity. a potom swateho petra gem kazal w zalarz wsadyty. chtye yeho po welicie nocy yenz ſie hod tehdzi poczynaffe. przed weſken lyud wywesty. Tehda te nocy angel bozy f weliku ſwietloſty w zalarzy ſie zgiewil swatemu petru. a odtad swateho petra z uokow zproſtyw. bozie ſlowo gemu kazaty kazal. A kdiz na zaytrzie strazy zalarzowych kral przed ſie powolaty kazal chtye ſie nad nymi pomſtyty. tomu buoh nechtyel by ſie co zleho komu pro zproſczenye swateho petra ſtalo. odtad muſil w nahle do mieſta gemuzto ceferea dyegy gyety. Tu

*) i vyškrábano.

yakzto pisse yosephus mistr zydowsky yenzto gest stare wiecy popsal. kdiz herodes do cesaree przygovel. ze wifie własty znamenyty lidye k nemu sie snyeli. a kdiz tu krale heroda w kraśnem russye od złata a od strziebr^a swiece se na fluncy vzerziechu pro wielikeho poczęstye wezrzenye yeho lidye nan hledagycz k nemu rzechu. az do tohoto czasu tebe jako człowieka czsty duostoyneho smy sie bali. a gyz tye wysle nad przyrozenye człowieczye znamy. To pochlebowanye herodes i wieliku libosty flyssal. a tu kdiz yemu naywieczszy częst czyniechu. wezrziew^[392] nad sie vzerzie ano wyr nadnym sedy. W tu hodynu herodes i wieliku vziessy na lidi wezrziew wecye. Ay tot iaz yehozto za boha miegieste. yuz vmrzieti mussy. A tak ynhed czrwie yeho trziewa u brzyssye bolestwicie zhrizli. pro nezto pati den hroznę vmrziel. To o nem yosephus pisse w dewatichnatz knyhach stareho popsanego. A tak swata cierkew flawi zprosczenye swatego petra. Druhe tento hod yakzto sie pisse proto ustawien iest ez alexander papez festi po swatem petru. s gednym cieslarzowym starostu gemuzto hermes rzekli. yehoz biesse alexander papez na wieru obratyl. u kwyrina knyeziete rzymskebo oba ruozno wieziesta. tehda yednu to rzymske knyezie przissled k tomu starostye cieslarzowu promluwil k nemu a rzka Dywi sye do tebe. ez gsa człowiek mudri sbawil sie sie duostoyneho starostwie. a przydyrzis sie gyneho prziebytka. genzto iako sen nycz nenye. Gemuzto hermes wecye. tez sem ya przied nyekterymi leti mnyel. a posmiewal sem sie wsemu gynemu. a gen sem sie tohoto swieta przydryszał. a buduciebo sem zywota nycz netbal. K tomu kwirinus odpowiedye. V kaz mi to ez yest buduci zywot a ynhed mie w swey vierzye gmasl. K tomu hermes wecye. Swati alexander yehozto u wiezieny^{*)} dyrzys. ten tye tomu lepe nauczy To kwirinus uslysslaw zlostnye yemu polaw wecye. Ya sem tobie rzekl aby ti mie o buduciem zywoty nauczyl. a ti mie pak sfeleß. k alexandrowi yehozto ya pro yeho zle skutky u wiezieny^{*)} dyrzy. Protoz wiez to ez chcy na to wieczszy strazy nad wama miety. a naleznuli to a ti k alexandrowi przyfrel anebo on k tobie to wsle czoz mi dyeta tomu sem hotow uwierzity a taz slowa kwirinus k alexandro^[393] wi powiedyel. Tehda w gednu hodynu kdiz swati alexander na modlitbach biesse. zgyewil sie gemu angyel. a za ruk^v geho vgemy wedl k ermowi. genz ginde wieziesse. A tu gye kwirinus spolu oba nalez velmi sie podywil. W tu dobu hermes poczyte kwirinowi prawity. jak yest swati alexander yeho syna z mrtwych wzkrzesil. Kwirin^{**} wecye Mam yednu dceru wieliky nemoci poddanu. giezto balbina dyegy. uprofilili gyey zdravie slobugy ezt chcy wasly viero przigety. K tomu alexander wecie. Gdy byrzo swu dceru do zalarzie przywed kdeż to sem ya wiezal. Kwirinus wecye. Kak ia tye tam naleznu. a ya tye tuto wizy. Alexander wecye. Gdy tam

^{*)} i vyškrabáno.

^{**) i vyškrabáno.}

brzo nebo ten yenzto mie siem raczil przywessty. tent mie muoz ynhed tudyez postawity. W ten czas kwirinus dceru do zalarzie przywedl. a tu swateho alexandra stogiece nalezl. a ynhed przed yeho nohy padl. tehda balbina nemoczna dcy. kwirinowa pocie swateho alexandra okowy cielowaty. zadagyci vzdrawena byty. K nyeyzto swati alexander wecye. Necyeluy mila dcy mych rzetyezow. ale gdy. swateho petra apostola rzetyezy gymizto byl okowan. opta... cieluy. a ynhed zdrowa budes Tehda kwirinus w zalarzy w nemz swati petr wiezal rzetyezow hledaty kazal. A yakz brzo nalezli tak balbynye cielowaty dali. a ynhed vzdrawena byla. To kwirinus vzrzyew swateho alexandra z zalarzie wywedl. a se wly czeledy f mnohymi gynimi lidmi. swati krzeft prziyal. Tehda swati allexader papez kostel we ymie swateho petra z uokow zproszczene vczynyl. a tu ti rzetyezy w nychzto wyezal swati petr duostoynye [394] polozył. protoz na ten den lidye k tomu kostelu na put gdu a tu ti okowy cielugy. Trzetye pro nezto tento swati hod ustawen yest. yakzto prawi swaty otec Beda Byla sta dwa cieszarze Octavianus a dr̄hi antonius. Ta sta sobie przywuzna byla. pro nezto gsta mezy sobu wſeſho swieta cieszarſtwo rozdyelila Octavianus na zapad flunce. s sie strani morze. wſeſe cieszarſtwo dyrzal. Antonins wſleczkno f uone strani morzie gmyel. A kdiz antonius leſtru octavianowu za sobu gmiel. pohrdaw gi. royal z egypta kralownu gyeyzto Cleopatra rzekli. To octavianus uslyſaw f welikym hnyewē lid febrav proty anthoniowi tahl. a tu we wſiem nadnym swityezył. pro nezto antonius s fwu kralowu. kleopatru utekſe. odtad u welike zalofty oba sie fama zabilia. A octavianus egyptskie kralowſtwo zrusyw ti właſty pod rzymske cieszarſtwo. poddal. Odtad octavianus cieszar do alexandrye gyel. a tu welike sbozie zdwiſ do rzymu s sobu przyneſł. ten cieszar octavian tak yest flawnye obeczne dobre po wſiem fwietu wzplodyl. yakz czoz yest bylo drziewe za cztirzi penyeze. to za yeden penyez kupeno. pro nezto ez obeczne dobre tak sporzie rozſyrl. yemu to duostoyne przygmie augustus. toczys przysporzitel nayprwe ze wſlyech cieszarow dano yest. a tak yuz wſliczny cieszarzy od toho mieſta do dneſnyeho dne augustowe. toczys przysporzyteli flowu. yakzto od Julie cieszarze vgcye yeho wſlyczny cesarzy cieszarowe flowu. a tak proto ez octavianus cieszar prwy den toho mieſcie gemuzto mieſiecy drzewe ſlesti rzekli welike wytezſtwo [395] obdyrzal. potom ten mieſiecz od octavianana cieszarze nazwan yest augustus. Jehozto mieſiecie prwy den na pamiet octawyana cieszarze wityezſtwu. ten den rzymiene flawiechu, a to trwalo az do czasow Theodosi⁹ cieszarzie. yenzto kralował po boziem narozeny cztirzi sta patemezidcietma leto yehozto dcy eudosia za walentinianem byla. Ta do jerusalemie yednoho czasu przigila. gyeyzto yeden zid za weliky dar dwa rzetyezye w nychzto wiezal swati petr wdyecznye dal. Potom ta gista Eudozia ſ tyema rzetyezoma do rzymu sie wratyla. a tu vrziewſy ano rzymiene pohany. rzeczenego mieſiecy prwy

den. octawianowi pohanowi na czeſt flawie. pomyſlila ſobie kako by ten obyczey zatratyła. a potom s ſwatim otem papezem ge- muzto pelagius rzekli. ſnaznye fie vradywſly. lidem ponukli. a do- brotywu rzieczy uwedli. aby ten hod yenzto pohanſkemu cieſarzy na pamyet flawiechu. ſwatemu petru apostolu na czeſt yeho wye- zyeny a zproſczeny flawili. A kdízto wſyem lidem libo bylo tehda Eudofia ta rzetyeſie geſto byla z geruſalemęe przynęſla wynellę wſyem lidem ukazała. A w tuz hodynu ſwati otecž pelagius ten rzetyeſie gymzto byl okowan ſwati petr za nera cieſarzye take przied lidy wynellę. A kdíz ten rzetyeſie ke dwyema onyema przy- lozychu. Tu boh ſwoy dyw vczynyl. ez tak fie ty rzetyerzy (sic) fpogychu. yakzo by wzdi yeden rzetyeſie byl. pro nyenz dyw papez a ta kralowna ti rzetyeſie w koſtele yenz we ymje ſwateho petra wiezienye byl vczynen polozita. a papez pelagius ten den po- wſiem ſwietu ſwietytu kazal. Skyrzie ti duostoyne rzetyeſie buoh dywow mnoho ſwietu ukazal. Tak fie czte ez za to/396/ho cie- ſarzie yemuzto otta rzekli yenzto yest kraloval po boziem nar- zeny devięt ſet. cztirzidciety cztwrte leto Jednoho hraby rodycey cieſarzowa dyabel tak mocznye poſyedl. ez fie ſam rukama draſſe. a ſwymi fie zuby kufal. Tehda bo cieſarz kazal ku papezowy Janowi do rzyma weſty. aby nan ti rzetyeſie ſwateho petra wlo- zyli. Tehda toho nyekterzy zkuffygycz gyni rzetyeſie nan wlozyli. w nemzto nycz duostoyenſtwie nebylo. protoz nycz neproſpiel. Potom prawy rzetyeſie ſwateho petra na yeho hrdro wlozyli a yn- hed dyabel i welikym krzykem z neho wyſtupil. Cztwrtproto yest tento hod uſtawen. na pamiet wſyem hrzieſnimi. aby yakez yest ſwati petr w tyezkych okowach wyezaw zproſczen. takez ten den flawity mamy. profiecz ſwateho petra aby nas hrzieſniſich z wiezyenye naſlych tyezkych hrziechow ſwu proſbu zproſtyle neb toho ſwati petr yest mocen yakzo prawy ſwate cztenye. ez mu hoſpodyn dal mocz klyczow ne- beſkych ſwazaty i rozwaſaty toczys zaklety. y rozhrzieſſyty a toho na właſczeſie doſwieſczenye. tak fie piſſe w knyhach o dywiech ſwate kralowni. Ez byl yeden duchowni w kolynye na rynye w klaſterzie ſwateho petra. a yez czasto fie to przyhazie. yenzto ſu doma zli u otcye. a u materze vrodyli. tyech y w zakonye duchowny. dobrich vczynyty nemohu. a takz ten zakonnyk welmi zly bieſſe. tehda fie tak przyhodylo ez ten zly duchowni nahlu fmrtę vmarziel. yehozto dyabli pochopywſſe. yechu ſye nan zalowaty proty roz- licznim hrziechom Nayprwe yeden dyabel poczye proty nemu takto rzeczy Jat ſem lakomſtwo. tis ſtal po ſbozy lecykak tohoto ſweta. a proty bozyemu /397/ przykazany czastos czuzeho ſbozyc zadal. Druhy dyabel zalowaffe a rzka. Yat ſem gyeffyentwie. gymztoſti hrziechem rozlicznye hrzyeffyl. Trzety dyabel tak wolaffe ya ſem lezz. gymzto hrzyechem tis mnoho hrzyeffyl. a tak wſyckny gyny hrzyeffyu zalowachu. Proty tomu dobrzy ſkutecy yeho omlu- wachu. Yeden dobry ſkutek rzekl. ya ſem poſluſſeſtwie yehoztos fie ti przydystal. a ſwych staroſt poſluſſen byl. Druhy dyeffe. ya

sem koftelný pyewecz. a tis mnoho na hodynach y na gytrfny bohu na czeſt zpiewal. a tak yeho dobrzi ſkutcy dobrzye omluwachu. Tehda fwati petr apostol z gehozto klaſtera ten duchowni byl. przedſtupi przyed hoſpodyna y poczy^e proſity a rzka. o przyemiloſtywy hoſpodyne racz fie ſmylowaty nad tyemto hrzieſnimi. Jemuzto hoſpodyn odpowiede. a zdali to nenyē wſlyem ſwiedomo ez czo ſem rzekl ſkrzie meho proroka dauida ez fe mnu nykte bydliſty nebude yen ten yenzto ke mnye wende bez poſkwrneny. a yenzto prawedlnost plody. a protoz kak tetu muoz ſpaſen byty. an yeft welmi poſkwrneni a u prawedlnosty nebydlil. Tehda fwata marzy matka bozye ſwatiſim petrem wſtaſſe. poczyelta zan fnaznye proſity. gychzto proſbu hoſpodyn vſlyſſal. tey fie duſſy na ſwiet k tyelu wratyty kazal. w tu hodynu fwati petr kliczem hrozye yenz w ruczye dyrzyeffe. dyabla zahnal. a ten duchowni fie na ſwio^e wratyw mnoho dobreho vczynyl. a potom fie bohu doſtal amen.

Swati ſczepan papez znamenyti bozy muczennyk. mnoho pohanskich lidy bozym flowem y przikladem na wieru obra/398/tyl. a mnoho fwatich tyel fwu ruku pochowal. To uſlyſaw valerianus kazal yeho i gynych krzeſtanow hledaty. a naleznucz przybezdyczyty. aby anebo fie modlam modlili. anebo zlu fmrtv ſleſſli. a mezytogy kazano wolaty ktoz by gye polapil. w gi^{eh} fie ſbozie dyedyczſky uwazal. pro nezto yeho zakow deſiet nalezſſe. beze wſſeho fudu gim hlawy ſtyeli. Na zaytrzie fwati ſczepan papez yat do pohanskeho chramu weden a tu aby fie anebo dyablowemu obrazu modlil. anebo na fmrtv ſſel. A kdiz fwati ſczepan w chram wnyde tu boha poproſil. aby fie ten chrā oborzył. a ynhed w tu hodynu welika ſtrana toho chrama letyela. Lydye fie vzafſe rozbiehli. a fwati ſcepán odtad na brzytow kyrchow*) fwate lucye przyſſel. To uſlyſaw valerianus wiece rityerzow nez drziewe k nemu poſſal. a ty inhed przyſſedſſe gey an fluzy mſſy nalezſſe. hlau yemu na tom mieſtſte ſtyeli. a ta duſſy ſſla w angyelske przybytky. amen.

J. Lego.

Úvahy a zprávy.

Mnemosyne. Bibliotheca philologica Batava.
Nova series. Volumen XIII. Pars II.

J. J. Cornelissen: Ad Frontonem, str. 115—134. H. van Herwerden: Herodotea, str. 135—175. C. M. Francken: Ad Ti-

*) Pozdější rukou psáno.

bullum, str. 176—187. J. J. C(ornelissen): Ad Taciti Annal. XII, 38, str. 187. Navrhoje se místo rukopisného čtení ac ni cito nuntiis ex castellis.... subventum foret: ac ni ocius atd. Dříve (v Mnemosyne, N. S. XII, str. 225) navrhoval Cornelissen vložiti mezi proximis a subventum: missis. Nuntiis škrtl jakožto glossu předchozích slov ni cito již Beuzekamp. J. van Leeuwen Ir: Disquisitiones de pronomine personalium formis Homericis, str. 188—221. Studie plná smělých kombinac a hypothesi; s podáním rukopisným zachází Leeuwen jako skoro všichni nizozemští filologové zcela libovolně. Spisovatel jedná nejprve o singuláru zájmen osobních a sice v §. 1. o elisi zájmen $\mu\varepsilon$, $\sigma\varepsilon$, $F\varepsilon$, $\muοι$, $\sigmaοι$, $\tauοι$, $Fοι$. Co se týká elise dativu singularis zájmen osobních $\muοι$, $\sigmaοι$, $\tauοι$ u Homera, sebral Cobet v Mnemosyne z r. 1875 str. 362 deset dokladů: *A* 170, *Z* 165, *I* 673, *K* 544, *N* 481, *P* 100, *Ψ* 579, α 60, δ 367, ψ 21. K tém přidati sluší dle mínění spisovatelova *Φ* 585 a *T* 213, kteréžto místo píše spisovatel: *τῷ μ' οὐτὶ μετὸ φρεσὶ ταῖτα μέμηλε*. Srov. též Aristof. Acharn. 189, Eq. 359, Vespr. 776, 1339, Thesmof. 406, Plut. 353, Sof. Aias 584, Eur. Hipp. 106. Méně jisté jsou doklady elise dativu pronomina *Fοι*. Leeuwen soudí, že dokladem jest o 105, kde původně prý psáno *ἐνθα F'* (= *Fοι*) *ἔσαν πέπλοι*, i 360, kde prý čísti jest: *αὐτάρο F'* *αὐτίς ἦγω . . . , E 310 αὐτὴ δέ F'* *օσσες*, *A* 356, *E* 4 *δαῖς δέ F'* *ἐκ κόρυθος*, *Θ* 422 *αλὶ γάρ F'* *εἰλαθεν*, avšak doklady tyto nemají veliké váhy, jelikož restituovány jsou pouze konjekturou. Ve verších *A* 390 a *Ψ* 770 vymýtil spisovatel slovo *ἐπίρροθος* a restituoval v prvním *τολν F'* *ἐπιτάρροθος*, ve druhém *ἀγαθή μ' ἐπιτάρροθος*, zajisté neprávem. Na místě *Ψ* 500 mění vulgatu *μάστι δ'* *αλὲν ἔλαυνεν* v *μάστιγ'* *αλὲν ἔλαυνε*, aby odstranil tvar dativní *μάστι* — *μάστιγ'*, ale tvar ten hájen jest též accusativem *μάστιν* o 182, kde ovšem také (!) Leeuwen násilně jej odstraňuje konjekturou *μάστιγ'* *ἔβαλ'* místo vulgaty *μάστιν βάλεν*. Místo *Ψ* 392 píše: *ἴππειον δέ F'* *ἘΦαξε*, vulgata: *ἴππειον δέ Fοι ήξε*. Frase *ἀγχοῦ δ'* *ἰστάμενος* (resp. *ἴσταμένη*) zněla prý (!) původně: *ἄγχι δέ F'* *ἴσταμενος* (resp. *ἴσταμένη*).

Také adiectivum *πτολίπορθιος* vymýtil spisovatel z obou míst Odysseie, kde přichází, totiž i 502, i 530; na prvním místě píše: *πτολίπορθόν σ' ἔξαλαῶσαι*, na druhém *πτολίπορθον Φοιναδ'* *ἴκεσθαι*.

Pak podává spisovatel seznam míst, kde dle ménění jeho původní accusativ byl elidován, kp. *A* 195 πρὸς γὰρ ἦνε θεᾶ λευκάλενος "Ηοη, kde prý čísti jest: πρὸς δέ *F'* γῆνε; kde původní dativ byl elidován, na př. *A* 446, kde čísti jest: ὡς Φειπών *F'* ἐνὶ χερσὶ τίθει atd. Ve verších *E* 309 a *A* 356 navrhoje na místo poněkud obtížného slovesa ἐρείσατο: ἐδράξατο (*E* 309: ἐδράξατο χειρὶ παχεῖῃ γαῖης, *A* 356 ἐδράξατο . . . κέρασος). Ve verši *X* 322 navrhoje místo nejasného τοὺς δὲ καὶ

ἀλλο τόσον: τοῦ δ' ἔκτοσθ' ἄλλον..., kterýžto návrh sám si chváli na str. 208: Satis festivum est, quod eruisse videor atd. Ve verši *H* 447 čte ἐνίσπη místo vulgaty ἐνίψει. V §. 2. jedná spisovatel o formě genetivu singularis zajmen osobních, počínaje si i zde s libovůl neslýchánou. Forma *Fēio* čte se pouze *A* 400, forma ἐμέο pouze *K* 124. Formy ἐμεῦ, μεν, σεῦ, *Fēu* pokládá spisovatel za nehomerské: „a contractionibus enim adeo abhorret lingua homerica, ut vix illae, quae quidem vitari poterant, in ea sint ferendae“ (str. 215). Jelikož formy ty stojí skoro všudy před vokály, mění je spisovatel, na př. ἐμεῦ v ἐμεῖ (= ἐμεῖο), ἐμέ (= ἐμέο), ἐμέθεν, anebo zavádí jiné formy přestavením slov mnohdy velmi smělym. *Mεν* mění se v με' (= μεο) nebo μεο. Místo stálé fráze οὐκλυτέ μεν píše na všech 23 místech: οὐκλυτέ μοι (!!). Dle toho by pak přicházela u Homera

forma ἐμεῖο	49krát
" ἐμέο	1 "
" ἐμεῖ"	2 "
za ἐμεῖ možno psáti ἐμεῖ"	8 "
" " "	7 "
" μεν	"	"	με'	.	.	.	19 "
" " "	"	"	μεο	.	.	.	6 "
							92.

Na osmi jiných místech mimo to lze ἐμεῦ odstraniti přestavením slov, a taktéž na osmi místech lze μεν týmž prostředkem vymýtit. Dle toho jsou homerské formy pouze ἐμεῖο, ἐμέο a enklitické μεο, elidované pak: ἐμεῖ', ἐμέ' a με'.

Co se druhé osoby týká, zavrhuje spisovatel opětně formu σεῦ, měň ji buď v σεῖ' (= σεῖο) nebo σε' (σέο) nebo σέο. Na šesti však místech (*T* 185, *Ω* 750, 754, *v* 231, *τ* 108, *τ* 215) nelze σεῦ snadno odstraniti, to však spisovateli nebrání; praví zajisté sám: „Nihil enim valent loci duo vel tres ad infringendam regulam ex octoginta aliis locis constitutam“ (str. 219). I udává tuto statistickou tabulkou:

Σεῖο přichází	31krát
σέο	"	23 "
σεῖ'	"	2 "
za σεῦ možno psáti σεῖ'	7 "
" " "	.	.	σε'	.	.	.	18 "
" " "	"	"	σέο	.	.	.	2 "
							83.

Tvary homerské jsou dle něho tedy pouze σεῖο a σέο, nebo enklitické σέο, elidované pak σεῖ', σε' anebo σέ'. Tvar τεοῖο Θ 37 a 468 mění spisovatel s Dronkem v τεεῖο, kterážto forma však nikde se nevyskytá. Co se týká třetí osoby, přichází tvar

Fεῖο jednou (A 400), tvar *Fέο* dvanáctkrát, tvar *Fεν* dvakráte (O 165 a E 427), na obou však místech jej spisovatel odstraňuje; na prvním místě píše *Fέο*, na druhém *Fε'*. Na místě T 384 mění vulgatu *δ' ἔο αὐτοῦ* libovolně v *δὲ Fε' αὐτοῦ*.

Rovněž genetiv zájmen tázacího a neurčitého *τις* mění všude spisovatel v *τέο* resp. *τεο*, *τε'* resp. *τε'*. V §. 3. počíná výklad o dativu singularis. Také zde spisovatel zcela libovolně zavádí některé formy kp. formu *τεῖν* (A 201, δ 619, 829, λ 560, ο 119, Herodot V, 60) na místech *β* 126, *λ* 252, 371. Forma *τιν* přichází u Pindara, na př. Olymp. XI, 114, XII, 4 a j.

J. van der Vliet: L. Apulei Apologia, str. 222—227. J. J. Hartman: Ad Sophoclis Antigonam, str. 227—228. Verše 395 nn. píše Hartmann takto:

μισῶ γε μέντοι μᾶλλον εἴ τις ἐν κακοῖς
ἀλούς, ἐπειτα τοῦτο καλλύνειν θέλει;
vulgata: μισῶ γε μέντοι χάταν ἐν κακοῖσι τις..

Ve v. 790 čte Hartmann: οὐθ' ἀμερίων ἀνθρώπων, ο δ'
ἔχων μέμηνεν a škrta tedy předložku *ἐπ'* za *ἀμερίων*, v antistrofě pak píše: *θεσμῶν ἄμαχος δ' ἐμπαιζει θεός Αφροδίτα*. Ve v. 1193 navrhuje čtení *κούδεν παρήσω τῆς ἀληθείας ἔλαν* místo rukopisného *τῆς ἀληθείας ἔπος*.

H. Vysoký.

Zur Geschichte des Perfects im Indogermanischen mit besonderer Rücksicht auf Griechisch und Lateinisch von Hermann Osthoff. Strassburg. Karl J. Trübner, London. Trübner & Comp. 1884.

O předmětě titulem označeném jedná větší díl knihy (str. 1—476), menší díl (str. 477—631) je věnován několika malým pojednáním a sdělením. Nejprv jedná o perfektě sédima, sedimus, sétum. Víme, že v silném slovese germanských nářečí panuje střídání samohlásek nazvané stupňování, jež je v gotštině nejprůzračnější. Srovnávací jazykozpyt nás učí, že základ stupňování mají všecky jazyky indoevropské společný, totiž, že *e* v kmenu praesentním střídá se s *o* v kmenu pérf. sg. 2. a 3. os. (v. 1. os. jest *e*) a že proti tomuto kmenovému *e*, *o* není v kmenu perf. plur. a perf. med. střídnice žádné. Podle toho je původní stupňování toto:

praes. kmen: *e*, *ei*, *eu*, perf. sg. kmen: *o*, *oi*, *ou*, perf. plur. kmen: —, *i*, *u*. Proto jest etymologicky zcela správné stupňování (když dbáme gotských hláskových zákonů) v gotštině toto: praes. *ei*, perf. sg. *ai*, perf. plur. *i* (beita, bait, bitum), praes. *iu*, perf. sg. *au*, perf. plur. *u* (biuda, bauth, budum). Podle toho očekáváme též stupňování na př. binda, band, bndum, při

čemž *n* v bnd by bylo samohlasné; protože však za samohlasné *n* je v germanštině střídnice *un*, máme binda, band, bundum a je tedy etymologicky správné též stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *u*, protože za samohláskou následuje liquida nebo nasalis a ještě souhláska. Etymologicky správné je také stupňování praes. *a*, perf. sg. *ō* (slaha, slōh); v perf. plur. je pak *ō* analogií podlé singularu (slōhum). Zbývá vysvětliti stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *ē* (giba, gaf, gebum). Osthoff ukazuje, že perf. gēbum, sētum a pod. nevznikla stažením perfekt reduplikovaných u Germanův, neboť v sesetum nemohlo druhé *s* jsouc mezi dvěma samohláskami zaniknouti, ze sestum pak nemohlo vzniknouti sētum, nebot *st* se v germanštině drží (na př. nist —). Ale sētum může být již z prajazyka, kde sēd mohlo vzniknouti; od kmene sed byly podle zákonů o stupňování kmeny tyto: km. praes. sed, km. perf. sg. se-sod, km. perf. plur. se-sd a sesd mohlo se stáhnouti v sēd. V germanštině z pravidla reduplikace zanikla i je za očekávané sesod v got. sat; ze sēd vypudití reduplikaci bylo by rekonstruovati dávný pratvar, v sēd se reduplikace necitila, nemohla tedy zaniknouti a za sēd- je správně v gotštině sēt.

S gotským sētum je zdánlivě téhož původu sansk. sēdimā, ale sansk. ē není střídnici za původní ē, za kteréž má sanskrta ā. Jak avest. hazd- ukazuje, zachovalo se původní sesd v indoranštině, jako sazd, kteréž teprvě sanskrta samostatně změnila v sēd. Latinské sēd v sēdimus může být buď téhož původu jako got. sēt- nebo jako sansk. sēd.

Téhož původu jako got. sēt v sētum je celt. míd- v mídar, sansk. sāh- v sāh-vān. Osthoff sebral veškery zbytky podobně vzniknuvších kmenů jako je got. sēt ze všech jazyků indoevropských a na konec ukazuje, že v germanštině podle sētum se utvořila perfekta gēbum, lēsum atd. (místo žádaných gbum, lsum) a tak vzniklo stupňování praes. *i*, perf. sg. *a*, perf. plur. *ē* u sloves, v nichž za kmenovým *i* v praes. následuje jednoduchá souhláska.

Po tomto jedná Osthoff o perfektech od kmenův *ed-*, *es-*, *ej-*, *nem-*. Od kmenův *ed-*, *es-*, *ej-* máme míti v perfektu tyto kmeny: pro 1. os. sg. e-ed, e-es, e-ej, z čehož *ēd*, *ēs*, *ēj* (srov. got. fr. ēt, řec. anal. $\hat{\eta}\sigma\text{-}\vartheta\alpha$, lit. ej-au), pro 2. a 3. os. sg. e-od, e-os, e-oj, z čehož *ōd*, *ōs*, *ōj* (srov. řec. $\acute{\epsilon}\delta\text{-}\omega\delta\text{-}\acute{o}s$, arm. ut-el), pro plur. e-ēd, e-ēs, i-ij, z čehož buď *ēd*, *ēs*, *īj* nebo *ēd*, *ēs*, *ij*. Pokud ve tvarech perfektních nenalézáme těchto žádaných kmenův, potud máme tvary vzniklé analogií, a Osthoff ukazuje, jakými processy tu analogie působila. Na mnoze máme tyto kmeny ve tvarech, v nichž podle etymologie býti nemají (na př. slov. praes. km. ēd, jad místo ed, jed), o čemž též spisovatel jedná. Podobné s uvedenými kmeny měl míti osudy kmen em; kmen 1. os. sg. pf. ēm máme na př. v lit. ém-iaū; kmen v plur. pf. má býti mm

(μ = samohlasné m), z čehož je v slov. ьm, lit. im, ger. um. Slov. ьm a lit. im se udrželo v kmenu presentním, kde původně nebylo (srov. ēd), v got. mělo býti partic umans. Vedle slovesa od kmene em žilo v germanštině sloveso kmene nem (nima, nam, srov. řeč *νέμω*) skoro téhož významu a obě slovesa se sloučila a tím z nima, nam a part. umans vzniklo nima, nam, part. numans; pf. plur. némum je buď podle sētum nebo je ēm původní perf. kmen 1. os. sg. analogií do plur. přijatý od slovesa em.

Dále pak jedná o latinském stupňování: praes. kmen *a*, perf. kmen *ē*. Ukazuje, že od kmenů ag, ap (ago, apio) byl kmen perf. plur. eág, eáp, z čehož ég, ép (ēgimus, épimus); kmen ten se ujal pro perfektum vůbec a souvisí s mnoha střídnými v jiných jazyčích indoevropských. Podle apio, aptus: épī tvořilo se od facio, factus, capio, captus, jacio, iactus též fēcī, cēpī, jēcī. Od frango, pango utvořilo se perf. frēgī, pēgī buď podle égī (jestliže souhasilo part. āctus s frāctus, pāctus), buď podle épī (jestliže bylo frāctus, pāctus shodno s áptus).

Čtvrtá část jedná o flexi perfekta v staroitalštině. Žádaná flexe na př. slovesa videre byla by act. sg. 1. veida, 2. voista, pl. 1. vīdimus, 2. vīstis; med. sg. 1. vīdai, 2. vīssai. Z té máme dochováno act. pl. 1. vīdimus a med. sg. 1. vīdai jako vīdī ve významu aktivném (srov. vīdī a stbul. vēdē). Za voista máme vīdistī, v němž vīdī je podlé vīdimus a koncové ī je původu medialního jako v 1. osobě, za vīstis máme vīdistis podlé vīdimus. V 3. sg. je v starší době koncovka -ēt (fuēt a pod.), jejíž vznik vykládá Osthoff analogií; fuēt prý vzniklo podlé siēt, fuāt, pōnebāt atd. ku žádané 3. os. plur. fuent, jež se shodovala se sient, fuant, pōnēbānt atd. Pozdější koncovka — it má své ī podle 1. osoby. V 3. os. pl. máme koncovky ēre, ērunt, ērunt; ērunt z ēre snadno si vysvětlime, ērunt je místo ērunt působením krátkých koncovek īmus, ītis, jde jen o vysvětlení vzniku koncovky ēre. Osthoff se o ně pokouší, ale potřebuje k tomu mnoha důmněnek a rekonstrukcí, z čehož plyne nejistota jeho vysvětlení.

Shodou koncovek perf. vīdimus a sigm. aor. dīvisimus dán byl podnět ku přenesení veškerých koncovek perfektních na aoristový kmen, čímž nastalo známé splynutí obou časů.

Téhož rázu jako vīdimus, vīsti (před vīdistī) je amāmus, amastī a pod. Tvary ty se udržely, vedle nich však máme flexi amavi, amavisti atd. Flexa ta vznikla analogií. Od mōv-eo máme pf. mōv-ī, od vōv-eo perf. vōv-ī, od jūv-o perf. jūv-ī; a jako bylo ku part. móetus perf. mōvi, ku part. vōetus perf. vōvī, ku part. jūtus perf. jūvī, tak ku part. na ātus, ētus, ītus, ōtus vznikla perfekta na āvī, ēvī, īvī, ōvī. Obstály tedy vedle sebe tvary delší jako amavisti a kratší jako amasti; toho, že podobně neobstály kratší tvary jako visti vedle delších jako vīdisti, jest asi příčina

ta, že v amasti cítila se shoda kmene s praesentním ama-s, podobně se cítila ve víd-imus a vid-emuš, ale necítila se ve visti proti vides.

Po páté jedná o samohlásce v perfektní reduplikaci. O této víme, že byla původně všude *e*. Místo *e* nalezáme však i jiné samohlásky. Pouze hláskovými proměnami mají v indoeranštině kořeny s náslovním *j*, *v*, po němž hned následuje samohláska, za reduplikaci *i*, *u* (na př. ijāža, uvāča). Podle nich pak se rozšířilo užívání hlásek *i*, *u* v reduplikaci kořenů hlásky ty obsahujících (mimo sansk. babhūva, sasūva, avest. bavāva) asi takto; od koř. vāp bylo part. upatas, perf. uvāpa, od koř. svap. part. suptas a k tomu vzniklo perf. sušvāpa. V latině místo memordi, dedici, tetudi atd. máme momordi, didici, tutudi, čili místo *e* máme samohlásku praesentu. Příčina je tato; ve správných perfektech pependi, tetendi shodovala se ovšem samohláska reduplicace s kmenovou, v povědomí pak toto faktum utkvělo a jako bylo pendo — pependi, vzniklo z mordeo — momordi (místo memordi), z curro-cucurri (místo cecurri) atd.

Dále pojednává o aspirovaném perfektu v řečtině. V této se záslovím shodovaly tvary na př. od γράψω γράψω, ἔγραψα, γεγράψομαι, γραπτός a od τρίψω τρίψω, ἔτριψα, τετρίψομαι, τριπτός, a proto vyrovnaly se též tvary γεγράφαται a τετρίψαται tak, že se podle prvého vyvinul místo τετρίψαται tvar τετρίφαται. Tím že analogie rozdílně z různých příčin působila, vznikly často doublety i od kmenů na π , β , κ , γ i od kmenů na φ , χ , dále vnikla aspirace i do jiných tvarů mimo perfektní a naopak byla zastřena, což vše u jednotlivých sloves, jež slovníkovitě seřadil, Osthoff vykládá.

Po sedmé jedná Osthoff o κ ve tvarach řeckého perfekta. Podle něho je κ (souvisí s $\kappa\epsilon\nu$) částicí adverbielnou střídnou se sansk. kam a značící asi tolik, co něm. wohl, jež význam slovesa valně neméní. že částice může s hotovým tvarom v celek splynouti, dokazují perfekta v sanskrté dadhāu, t. j. dadhā-u, taštāu t. j. taštā-u, a v litevštině dekaū t. j. deka-ū, éjau t. j. éja-u. Nejstarší perfekta s κ mají před ním samohlásku dlouhou. A tu tvar 1. os. sg. po odvržení koncovky - κ a je zcela správnou střídnici za 1. os. sg. perf. příbuzných jazykův, jako: ἔστα- κ a, ἔστα = sansk. tasthā, δέδη- κ a, δέδη = sansk. dadā, τέθη- κ a τέθη = sansk. dadhā. Tvary jako τέθηκα shodovaly se koncovým α s tvary jako λέλοιπα a podle λέλοιπας, λέλοιπε vzniklo τέθηκας, τέθηκε, leč do dualu a pluralu κ hned nevniklo, protože tu byly samohlásky krátké; bylo ἔστακα, ale ἔσταμεν. že κ mohlo se usaditi jako kmenové, dokazují litevské imperativy, jako dū-k, plur. dūkite, bú-k, plur. búkite. Protože byly vedle sebe tvary θήσω — τέθηκα, δώσω — δέδωκα, tvořila se později též perfekta jako ἀφήσειν ku ἀφέσω, ἐλήσακα ku ἐλάσσω a podobná, tedy perfekta s krátkou kmenovou samohláskou. Později vniklo

z též do dualu a pluralu i s délkou předcházející samohlásky, jako *δεδώκαμεν*. Tato délka na mnoze vniká pak i do media, jindy zase krátká samohláska tohoto vniká do perfekta s *k*.

Po osmé jednaje o suffixech všímá si dvojitosti, jako je v sanskrť suf. ma a ima, v řečtině *μεν* a *αινεν* a pod. Vidí, že po dlouhých slabikách se tato dvojice vyskytuje, po krátkých však bývá jen koncovka kratší. I vyvozuje zákon: *i*, *u*, *m*, *n*, *r*, *l* před samohláskami stávají se souhláskami po krátké slabice, po dlouhé však mohou se též měnit v *ij*, *uv*, *mm*, *nn*, *rr*, *ll* (*m*, *n*, *r*, *l* = samohlasné *m*, *n*, *r*, *l*); v některých jazyčích rozšířily se analogií všeobecně jen delší koncovky, jako v lat. perf. -imus, v got. perf. -um. Mimo to sebral Osthoff veškerý příbuzné jevy zakládající se na hláskovém zákoně o změně *i*, *u* atd. jednak v *j*, *v* atd. jednak v *ij*, *uv* atd.

Osthoff ve spise svém spracoval material ohromný. Vysvítá z něho, jak mnoho jest obsaženo v jazyce, čeho jsme si dosud nevšimli, což ovšem přivodilo chabost dosavadních výkladů. Ale v jazyce zajisté jest obsaženo ještě více, než Osthoff pozoroval, a proto všeliký jeho výklad nebude správný. Proto vybrali jsme jen jádro spisu se zřetelem na jistotu výkladu.

E. Kovář.

Prace filologiczne wydawane przez J. Baudouina de Courtenay, J. Karłowicza, A. A. Kryńskiego i L. Malinowskiego. Tom. I. — Zeszyt 1. — Warszawa 1885. str. 268.

Utěšeně rozkvétající v Polsku filologie našla konečně ústřední organ, filologickým časopisům slovanským přibyl nový, nadějný druh! Program „Prací filologických“ obsahuje rozpravy z obecného jazykozpytu, jak i ze slovanského a speciálně polského, rozpravy z písemnictví staropolského, materiály k historii jazyka i písemnictví polského, zprávy bibliografické, rozbory i kritiky odborných děl. — První sešít v každém z uvedených odvětví filologických velmi šťastně se reprezentuje. — W. Nehrung: O wyrazach z wątłej samogłoską obok *l*, *r*, pomiędzy spółgłoskami (str. 1—13). J. Baudouin de Courtenay: Z patologii i embryjologii jazyka (str. 14—58): kdežto fysiologií se vyrozumívá popis a vysvětlování normalních úkazů jazykových, připadají pathologii anormální úkazy jazykové, jazyk pak dětský jest předmětem embryologie jazykové. V této statí popisuje se jazyk částečně afatického jednoho chlapce. — Adam Ant. Kryński: Powieść o papieżu Urbanie, druk krakowski z r. 1514 (str. 59—90); jest to třetí tisk polský, zachovaný jen ve 2 neb 3 výtiscích; první tisk polský jest z r. 1475, vytisklý toho roku ve Vratislavii v synodalních statutech biskupa Konrada Otče nás, Zdrávas a Věřim; druhý tisk jest Bogarodzica r. 1506 v Krakově v statutě Laského. Pověst o papeži Urbanovi nalézá se konečně

v agendě pro duchovní v Krakově tištěné; vedle ní nalezají se tam i polské formule při křtu a sňatku. P. spis. oba tyto texty znova vytiskl a přičinil výklad pravopisu i jazyka jejich. Čechismů neshledal. — M. Kruszewski — Przeczynek do historyi samogłosek długich (str. 91—101); jest to zpráva o H. Osthoffově „Die Tiefstufe im indogermanischen Vocalismus“ (Morpholog. Untersuch. IV), jmenovitě pokud se týká slovanštiny. — Jan Karłowicz — Projekt terminologii językoznawczej polskiéj (str. 102—120); bylo by zajisté žádouceno, kdyby se jednak zachovávala obecná terminologie latinská, jednak aby se aspoň hledělo na to, by terminologie domácí v slovanských grammatikách byla co možná jednoznačná, neboť není zajisté pochyby, že studium grammatické nic tak nestěnuje jako různá terminologie. — Týž: Jmiona zbiorowe polskie typu „bracia“ (str. 122—124) s dodatkem od A. A. Kryńskiego, „Wykrzykniki s końcówkami czasowymi“ (125—127), Uwaga do t. IV. str. 89 „Archiv f. slav. Philol.“ s dodatkem od A. A. Kryńskiego (str. 128—131), Asyn (str. 131 až 133). — Lucyjan Malinowski: Studyja nad etymologią ludową (str. 134—158); o jménech rostlin, zvířat, léků, jidel, nápojů a j., v dialeklickém polském kruszka m. gruszka sotva shledati možno tvar „lidovou“ etymologií vzniklý vlivem slovesa *kruszyć*: chrv. srb. taktéž jest kruška, blh. крупъ, i luž. krušva. Jan Karłowicz — Rękopis hiszpańskiego przekładu księgi „O wojnie“ (z dzieła „De republica emendanda“) A. Frycza Modrzewskiego (str. 159—161). — Týž: Wisła (str. 162—167): V XXII. sv. Kuhnova „Zeitschrift für vgl. Sprachforschung“ dovozuje Jul. v. Fierlinger, že jméno řeky Visla znělo tenkráte, když Němci, Slované i Litvané tvořili ještě jeden národ *Vik¹slā* neb *Veik¹slā*; později, když se Němci odtrhli, znělo u Němců *Vihsłā*, u Slovanů *Vislā* a že Visla tedy již tvořila hranici mezi Němci na jedné a nerozdeleným ještě kmenem litevsko-slovanským na druhé straně. Odtrhnutí se Němců klade pak do V. století před Kr., odvolávaje se na Herodotem zapsané jméno národní *Nevqol*, neboť v tomto jméně ještě nebyla dvojhálska prvotní *eu* přešla v *ou*, co se stalo teprve v jazyce litevsko-slovanském. Proti tomu činí p. Karłowicz námítky: dnešní hornoněmecké jméno *Weichsel* nemůže být tak staré, že by se mohl utvořiti praněmecký tvar *vihsłā*; v starých památkách čtou se různé tvary tohoto jména, nepodobající se nikterak hněm. jménem; p. Fierlinger cituje tvar *Vixel* z XVI. stol. P. spis. odvolávaje se na něm. *weichselkirsche* i *weichselzopf* dovozuje, že z dolnoněm. *wissel* uděláno *weichsel* dle analogie *dissel-deichsel*, *voss-fuchs*, *lass-lachs* atd. — O témže předmětu jedná dr. Jan Hanusz — Vistula, Wisła, Weichsel ze stanoviska gramatyki porównawczej (str. 168—179): V předpokládaném něm.-lit.-slov. *vīkslā* jest buď *vīks-* kořen, taký se však v žádném indoevrop. jazyce nedá dokládati, nebo jest kořen *vīk-* a příponou

-slā, a tu jest ovšem kořen vik všeobecně známý, ale obtíže jsou opět s příponou, která jest sice německému jazyku vlastní, ale ostatním podle všeho i litevštině i slovanštině cizí. A jak pak se má vysvětlovati jméno vīk^lsla semasiologicky? Mimo to není Visla první tvar slovanský než spíše Vistla, jak ukazují tvary toho jména v latinských i řeckých památkách, ano i u Francouzů i Angličanů, kam se přece mohlo dostati jen prostřednictvím německým. P. Hanusz podává jiný výklad: Visla, praslov. vistla z kořene vis- a přípony -tlo (indoevrop. -tro-); vistlo znamenalo by „to co močí, rozlévá“, „to co se rozplývá“ a pod. tedy vodu (skr. viš, vešati netzen, flüssig machen). Kmen vīstlo naskytuje se v jménech Wisłok, Wisłoka (vīs-tlo-kъ, -kā); Wiślica opět má se ku Wisla jako přeslica k přesla. Visla (vīs-tlā) byl by buď pl. neutr. g. neb tvar ženský na -ā. Kořen vīs, ano i kmen vīs-tlā shledává p. Hanusz i v jménu *Ιστρός* (m. *Ιστρός*). Do litevsko-slovanské doby nesahá toto jméno, čekali bychom v lit. vyskla neb věskla, čehož nenalézáme, jest jen *wyslā*; tím méně možno říci, že žilo v době společenství s Němci. — L. Malinowski: Niektóre wyrazy polskie litewskiego pochodzenia (str. 180—191). Týž: Drobiazgi gramatyczne (str. 191—198): polské nimam, psané i nié mam vysvětluje se jako staženina z nejímam, vlivem toho a pod. tvarů ujalo se *ni* i v ostatních tvarech, kde prvně nebyl na i přízvuk tak i 1. pl. nímamy z nejimámy a j., taktéž vyvinulo se srb.-luž. nimam; pol. pak *nimogę*, *nimożesz*, *nimogł* nelze jinak vysvětlovati, než vlivem analogie tvarů nimam, nimasz atd.; poznámka o složených jménech ptáků v slov. nářečích jak *havran*, *žavorenok*, *skovranaćs*, taktéž *jarębъ* a *rębъ*, *ja strębъ*, *jastkola*, *sokoli* sova, soja: p. prof. vidí v nich na prvném místě 1. *ja*, 2. jast, 3. so, na druhém 1. *rębъ*, 2. *kołъ*, *kola*, bližšího výkladu však nepřičiňuje; přispěvek, jak písář „bible královny Žofie“ neporozuměním české své předlohy nadělal plno chyb, tak učinil z „muzske wieci“ Gen. 9, 23 „much i gego wyc ey“ (!) a. j. — Józef Przyborowski — Urywek kazań dla młodzieży szkolnej, z glosami polskimi w. XV. (str. 199—204): zlomek čtyř listů zde vytištěn. — Pamięci Jana Kochanowskiego (205 až 206): báseň takého obsahu od kn. Nikodema Muśnického z poč. XIX. stol. znova vytištěna. — St. Windakiewicz — Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich (str. 207—231). — Rozbiory i sprawozdania (str. 232—268): recenze od J. Hanusze a A. A. Kryńskiego.

J. Polívka.

Русский Филологический Вестникъ. Издаваемый подъ редакцією А. И. Смирнова. — 1884 sv. XI. až XIII seš. 1.

Sv. XI., seš. 1—2: „Обзор поэтических мотивов колядок и щедровок“ od A. Potébnje (seš. I., str. 1—98, seš. 2. str.

168—282). V této nedokončené ještě studii jedná se o rozměru písni slovanských vůbec a koledních zvláště, o době, kdy tyto písni zpívány, o výrazích vzpomenutých v starých památkách ruských zároveň s koledou, o усень, овсень, авсéнь a pod. i плугъ; prvé slovo sbližuje p. prof. s lit. auszra, slov. u(s)tro a předpokládá v něm význam nom. agentis masc. a ne nom. actionis v. acti.; s ním souvisí lot. ūsiňs der bienengott; stran druhého poukazuje na stejně užívání u Malorusů ralce (ралецъ) a jiné četně i cenné poznámky o slovauské poesii prostonárodní, mythologických tradicích, zvycích a j. — „Къ вопросу о заимствованияхъ въ южно-славянскомъ народномъ эпосѣ“ od M. Chalanského (I. seš. 1., str. 99—115, seš. 2. 233—246): ukazuje se na shody mezi srbskými písniemi o únosu ženy Marka Kraljeviće s pověstí Šalomounskou a sice o únosu ženy Šalomounové, na shody mezi srbskou písni o bratřích Jakšíćích a pověsti o Devgeniově; dokázáno tedy, že Jihoslované znali tuto pověst, kdežto Veselovský ještě předpokládal, že přišla k Rusům prostřednictvím jihoslovanským; a konečně ukázáno na shody mezi jednou bulh. nár. písni a klassickým podáním o Semiramidě. — „Материалы для характеристики нарѣчий и говоровъ русскаго языка“ (seš. 1., str. 116—120). — Славянская нарѣчія — Лекціи ироф. В. И. Григоровича (seš. 1. str. 121—131, a seš. 2., str. 262—268) — dokončuje se tím posmrtné vydání přednášek Grigorovičových o slov. nářečích; jsou celkem stručnější než Šafaříkův Slov. národopis. — „Нѣчто об аористах“ od R. Brandta (seš. 2. str. 161 až 167): aor. рѣкъ jest za starší *рѣкстъ -x stojí ve slov. jak Joh. Schmidt ukázal za původní ks, skrt. kš, řecky i lat. ks-десынъ- dakšina, δεξιός, dexter, lit. deszinė, tvar рѣкъ se nenaškytuje; aneb *рѣкъ ustoupilo pod analogií знахъ utvořené nové formě рѣкъ. — Aor. вѣдоъ utvoren takto: starší 1. pl. вѣдомъ i 1. du. вѣдоѣ analogií знахомъ, знаховѣ změnily se v вѣдохомъ, вѣдоховѣ, a podle těchto dále se utvoryly tvary вѣдоѣ, вѣдосте, вѣдоша; 2. i 3. sg. se neměnily neboť „одповѣдající tvaru зиа *-вѣдо nebylo lepší starého вѣде“. — Народныя пѣсни z kurské gubernie (str. 246—254) sdělují se přesně fonetickým způsobem, čím vůbec se vyznamenávají dialektické ukázky v tomto časopise. — Замѣтки о русскихъ говорахъ Сѣдлецкой губерніи (str. 255—261). Sv. XII. (seš. 3—4): Исторический обзоръ важнѣйшихъ звуковыхъ аморфологическихъ особенностей бѣlorusskikhъ говоровъ od J. Nedeševa (seš. 3, str. 1—54) — p. spis. spolu s Kolosovem považuje běloruštinu za část velikoruského nářečí vůbec a ne jako Potebnja za zvláštní podřečí jen jiho-velikoruské, i ukazuje na základě starých památek, hlavně listin, že bělor. se začalo vyvíjeti v XIV. stol. a bylo vyvinuto v XVI. v. — Пѣсни крестьянъ села краснозадорья, Рославльского уѣзда, Смоленской губ. (seš. 3, str. 55—61). — Субституты отдельныхъ звуковъ и звуковыхъ сочетаний нормальной russkoy rѣchi в произно-

шениј индивидуума, у которого вслѣдствіе рака (*cancroides*) ампутирован язык od A. Aleksandrova (сеš. 3, str. 62—93): — p. spis. sděluje svá pozorování učiněná v Kazani na jednom důstojníku, jemuž amputován jazyk, z kterých vysvitá, že celkem i bez jazyka možná jest dosti srozumitelná řeč; m. o slyšeti blas podobný *frac. eu* (peuple), m. *u -ü, y* a *i* splývají v jeden blas, kterýž též stojí za bezprizvučné *o*, a po prizvučné slabice před prizvučnou slabikou: *γώιδ* (górod), *δήιθ* (dělát), *γιδιχώμ* (jazykom), *πινχαθ* (ponukat); retnice znějí celkem stejně, za *t, s, š, č, c* slyšeti interdentalní *θ*, za *d, z, ž* interdentalní *ð*, za *k, ch* temný hlas *χ*, za *g* faecalis *γ*, tatáž bláska zní m. *l, r, i, j*, jest-li se *l, r* nevysouvají; *n* samostatně v řeči operovaného neexistovalo, s následující samohláskou splývá v retonosní samohlásku: *ωθ* (nos), *ρααθω* (polotnó), *χηγα* (kniga), *ηθ* (nět) a j. v., s předcházející samohláskou splývá v nosovou samohlásku; palatalních blásek neslyšeti. — Два древних памятника галицко-волынского нарѣчія od A. Sobolevského (сеš. 3, str. 94—105): dodatek ke spisovatelovu spise „Очерки изъ исторіи русскаго языка.“ — Od téhož: къ исторіи русскихъ акающихъ говоровъ (str. 106—108): v jihovelikorusťiné i v běloruštině bezprizvučné *e* zní jako *ja*, p. spis. dokazuje, že se nevyvinulo zde *ja* přímo z *e*, než toto prvotné přešlo v *o* (jo), a to pak jako původní *o* přešlo v *a* (ja). Курсъ грамматики русскаго языка od B. Bogorodického (сеš. 3, str. 109—123; ses. 4, str. 321—336) pokračování jednající o ruském pravopise. — Бѣлорусскія пѣсни (сеš. 3, str. 124 až 135). — Великорусскія былины Киевскаго цикла od M. Chalanského (сеš. 3, str. 136—159; сеš. 4, str. 218—250): zde jest posud jen počátek rozsáhlé patrně studie uveřejněn; v úvodě vykládá p. spis. stručně své náhledy o původu velkoruských bylin kruhu Kyjevského: byliny tyto nejsou původu jihoruského, není vůbec pravda, že by po nájezdech tatarských se byl vystěhoval lid jihoruský na sever a že by jich místo byli zaujali malorusští vystěhovalci ze zemí pokarpatských; též Jihorusové měli epos o době Vladimírovské, které se dle skrovných ovšem sledů značně musilo lišiti od velkoruského, vůbec mělo každé udělní knížetství ruské své epos, „обecnѣ russkѣ starѣ epos jest pravѣ takovѣ fikce, jak i starѣ обecnѣ-russkѣ jazyk“; „обecnѣ-russkымъ было в starѣ poesii russkѣ hlavnѣ обecnѣ-slovanskѣ“; není nijakých důvodů viděti v bylinách kruhu Vladimírova jen starého jihoruského neb kyjevského dědictví; jmény kn. Vladimíra a města Kyjeva v nich mohly býti spojeny poetické plody různých dob, různého rázu a různých krajů staré Rusi. P. spis. rozdělil si látku tak, že pojedná a) o bylinách opěvujících bohatýry doby předtatarské, b) bohatýry doby tatarské, c) doby potatarské čili moskevské. O 1. části jedná ve 4. seš. Tomu předeslal ještě krátkou stař, ve které dokazuje, že v době předtatarské užíváno ve smysle heros slova *chrabřъ*, a později teprve toto slovo ustoupilo slovu *bohatýr*,

багатиръ, богатыръ mong. baghatur, kteréž zprvu užíváno jen o vojvodách tatarských. — Маймачинское нарѣчіе od A. Aleksandrova (сеš. 3. str. 160—163): v Sibíři na hranici mezi Ruskem i Čínou jest na ruské straně město Kjachta a na čínské město Majmačin; Číňané zde bydlíci i vedoucí obchod čajem s Rusy přivučili se ruštině, změnili ji však dle své mateřské mluvy fonefický, morfologicky i syntakticky. K tomu dodatek podal H. Schuchardt (ve 4. seš. str. 318—320), ve kterém praví, že takým to jazykem se mluví po celé hranici ruskočínské, i ukazuje na podobné smíšené jazyky kreolské, čínsko-anglické, čínsko-francouzské i čínsko-portugalské. — Похоронныя причитаныя южнаго края od S Brajlovského (сеš. 4, str. 179—187): — Особенности говора села Байтеракова (v Kazancké gubernii) od A. Aleksandrova (сеš. 4, str. 188—205): podřečí toto liší se od velikoruštiny tím, že též bezpřizvučné u (i ju) klesá v jakýsi pahlas, krátké у (ъ), ju в ь ve slabice po slabice přizvučné a druhé slabice před slabikou přizvučnou: гольр', д'адъшкá, польдъм, тъзыкí, тъbirál a j. v.; kde vr. má za bezpřizvučné о i a střední mezi oběma hlásku á, jest v tomto podřečí о, a konečně i ze e před přizvučnou tvrdou slabikou jest јо: томнó, ъсьолб, гнóздó. — Несколько вновь приобрѣтенныхъ рукописей народной библиотеки въ Бѣлградѣ od K. Greta (сеš. 1: str. 206—217); několik jest v ní středobulharských památek XIV—XVI v. a několik srbských vesměs mladších církevních knih, jeden pomeník a lětovník Jiřího Hamartola. — Хожедение архимандрита Греоеня во св. землю od J. Gorožanského (сеš. 4, str. 250—312): památka tato napísána v XV. stol. zachována v přepise z konce XV. neb poč. XVI. stol., jazykem přináleží k severozápadním Novgorodským památkám. — Стихотворение Константина Богослова od A. Sobolevského (сеš. 4, str. 313—315): r. spis. dovozuje, že napsáno bylo veršem dvanáctislabičným. — Славянское миса od téhož (сеš. 7, str. 316—317): slov. misa jest prý lat. původu, přešlo asi k Slovanům prostřednictvím řeckým, v prostonárodní latině říkalo se mesa m. mensa, v řečtině μύσα a v odvozeném slově ἀντιμή(ν)σιον, st.-rus. антимись; o pannonismu slova misa nemáže tedy být řeči. — Při každém čísle jsou ještě bohaté bibliografické zprávy a zvláštní paedagogická příloha.

Svazek XIII. (1885) seš. 1.

Хожденіе архимандрита Греоеня во св. землю od J. J. Gorožanského (str. 143) viz sv. XII. č. 4. — Еще былины и пѣсни изъ Заонежья sděluje L. N. Majkov (str. 44—60). — О ятевыхъ и ижевыхъ глаголахъ od R. Brandta (str. 61—70): prvými rozumějí se slovesa, jichž inf. kmen končí na ē (é), druhými, kde končí na i; prvé opět dělí a) na „сходнотемные“ (желѣтн — желѣзни) a b) na „разнотемные“ neb „ижевоѣтевые“ (горѣтн — гориши). Podlé Brandta slovesa III. a IV. třídy jsou praindo-

evropská slovesa na *eje* a *e*. V praes. byly vedle sebe tvary *ghoréjesi *ghoréjeti a *ghoreimós, *ghoreitē atd.; tak časovalo se **желеть**: *gheléjesi, -ti, *gheleimós, -té atd.; analogí pak 2. i 3. os. jedn. č. utvořeny i v množ. č. *gheléjemos, -te atd., kdežto u sloves **горѣти** dle analogie množ. č. *ghoreimós atd. utvořený jedn. *ghoréisi, -éiti. Jak **гориши** možno objasňovati i **твариши**; ostatně by prof. Brandt přijímal i Miklosichův výklad těchto tvarů. 1. os. sg. byla prvně *ghorejeám staženě *ghorejám a vlivem mn. *ghoreimós později *ghorjám. **желѣх** pak m. **желѣх** opět analogí **желѣши** atd.; 3. pl. **гореѧть**, **твоеѧть** asi dle **плетѣть** v **горѣть**, **твоесть**, aneb přešlo *ghoréjenti spolu s *ghoréjesi v *ghoréinti. Z *gheléjenti mělo býtí **желѣѧть**, vlivem analogie **несѧть**, **берѣть** jest **желѣѧть**. **хваленъ**, **хвалиахъ** dlužno odvozovati z 1. os. jedn. **хваликъ** jako **несенъ**, **неслахъ** od **несъ**. — Великорусská byliny Kievsckého cykla od M. Chalanského (str. 71—139) viz sv. XII, č. 4.: dokončuje se přehled řady prve: bohatýrů doby dotatarské a podává se dále přehled řady P. bohatýrů doby tatarské. — Къ вопросу о русск. начальномъ о == ц. -слав. ю od A. Sobolevského (str. 140—141): dovozuje se, že náslovna *o* v cizích řeckých jménech m. pův. *e*: **Овдокимъ**, **Овдотья** a pod. nevzniklo teprve na půdě ruské, než že tento přechod *e* v *o* se udál již na řecké půdě a v tomto znění, že již řecká jména přišla na Rus. — Славянское тысяча od téhož (str. 142—144): poukazuje na různé tvary tohoto slova ve slov. nářečích (uvádí i stč. „*tusic*,“ zapomínaje, že *ju* zde napsáno m. *i*, jak nezřídka v stč. památkách bývá: Gebauer: Über die weichen a-, o- und u-Silben im Altböhm. str. 52 sl.), a to nutí k náhledu, že bylo několik praslov. tvarů slova *tisic*. Gotské *thūsundja-*, sthn. *dúsund* atd. podobá se přiliš slov. slovu, tak že můžeme předpokládati užší spojení, než obyčejné příbuzenství. Za slov. *s* mezi samohláskami, které odpovídá lit. *sz*, prus. *s* a indoevrop. *k₁*, má být v got. ne *s* než *h* (jako *sþto-hund*), a blízká jest domněnka, že bud' slov. slovo převzato z germ. nebo germ. ze slov., a že se to stalo již dávno v době, kdy ještě nebyl dokonán přechod starého *t* v *th* i *d*. P. spis. dává přednost náhledu, dle kterého Germanové převzali je od Slovanů, neb různé tvary slov. nedají se vyvozovati z praněmeckého tvaru, kdežto opačné jest snadné. Kořenem **тысѧнта** jest tuk, tauk, příbuzný řeckému *theb. τῦκα*, obecně řeckému *σῦκα*, a slovo znamenalo prvně plnost, nadbytek. — Обзоръ поэтическихъ мотивовъ колядокъ и щедровокъ od A. Poteknje (str. 145—191) viz sv. XI, č. 1—2; obsahuje množství cenných poznámek jmenovitě pro bájesloví slovanské. — Recenze Malorusko-německého slovníku Eugena Želechovského (vyšel posud 1. sv.; bohužel prof. Želechovský nedávno zemřel, nebylo mu popřáno dokonati dílo své; díky však nastřídaným jím už materialům jest dokončení prvního tohoto slovníku maloruského za-

bezpečeno). — Bohaté zprávy bibliografické, mezi jinými též obšírná (str. 211—217) o „Listech filologických a paedagogických“ sv. X—XI.

J. Polívka.

Филологические Записки. Изд. А. Хованскимъ. Годъ XXIII. 1884. Воронежъ. Вып. I—V.

Z obsahu toho časopisu uvádíme: O slovaхъ съ противоположными значениями или о такъ называемой энантіосеміи od V. Šercla. — Морфологический анализъ словъ. I. Связь между словами od A. Anastasijeva. — Русское слогоударение (обстоятельный разысканія и выводы о законахъ ударенія od anonymního spisovatele (seš. 1—2): velmi zajímavé jsou zde ze slovníka Daljova sestavené řady slov s dvojím (ano i s trojím) přízvukem, ze kterých dá se souditi, že při různém přízvuku totéž slovo nabývalo různého významu, aniž by přízvuk měl základy své v etymologii, že tedy jazyk si zde vede libovolně; p. spisovatel domnívá se dále, že jisté hlásky vyhýbají se přízvuku, a jiné hlásky zase k němu mají náklonnost, a nelitoval práce, zajisté marné, aby percentualně vypočetl náklonnost či nechut hlásek k přízvuku, domnívaje se, že tak objasní zákony přízvučné. — Доисторическое единство симовскихъ и арийскихъ языковъ и народовъ. Отдѣлъ I. Тожественное наименование предметовъ въ еврейскомъ и арийскомъ языкахъ od N. Bodrova (seš. 1—5). — О названияхъ цвѣтовъ od V. Šercla. — Этюды изъ народныхъ сказаний od D. O. Šeppinga: jedná se o sv. Jiří, Borisu i Glebu, Kuzmě i Demjanu, božích kovářích; správně asi soudí, že bude třeba rozeznávat Jiřího spořadatele chaotické přírody a Jiřího křesťanské legendy. — Изъ лекцій по латинской фонетикѣ od J. A. Baudouina de Courtenay (seš. 3—5): pro klassického filologa nebude asi nezajímavý způsob, jakým jazykozpytec zabývající se hlavně živými moderními jazyky jedná o jazyce vymřelém. — О конкретности въ языкахъ od V. Šercla. — Къ учению о славянскомъ глаголѣ od V. Dobrovského: v tomto pokračování větší studie jednajícím o videch slovesních nalézáme nemálo pozoruhodných poznámek; hlavně ovšem jedná p. spisovatel o ruském slovese, menší měrou a srovnávacím jen způsobem povšimnul si ostatních slov. nářečí. — Общеславянский корень *къ-*, *ко-*, *чъ-*, *чел-* od Iv. Želtova: p. spis. dříve již odvozoval чловѣкъ z kořene *къ* (Фил. Зап. 1882, sešit 1.), skr. kar scindere, *κλάω*; z tohoto kořene odvozuje zde slova koleno, členъ, čelo, čeljadъ, čeljustъ. Toto poslední jest prý „složenina z kořene *чел-* a subst. -ustъ, naskytujícího se ve slově *наизусть*, při čemž y pod vlivem tekuté hlásky se změkčilo v ju“!

J. Polívka.

Příspěvky ke slovanskému jazykozpytu.

Sepsal Ant. Matzenauer.

Пас, pas, kořen, coitum appetere, gignere: srb. o-pasti, -pásem vb. pf. coire (de equo), pas-ti se coitum appetere, praesertim de equā „kobila se pase“; pasmina bulh. pasma, pasmina srb. genus, progenies plémě, plemeno, „dobre pasmine ovca“, slov. pasmina id. Od téhož kořene pocházejí: stslov. **пастоукъ** equus admissarius, suff. **-тоукъ**, **пастоукъ да блюдоу** оу **кохилъкъ**, Chrys.-Duš. 49. — **бестоукънъ** Men.-Vuk. slov. charv. srb. pastuh admissarius hřebec — dle Šaf. Star. 997. také pazduh, kdež skupení hlásek zd jest obměnou staršího st; **пастоуматъ** adj. stslov. coitum appetens „**кони имъ въсн-ти соутъ**“ Alex.-Mih. 93. srb. pastušast adj. admissarius, — konj; **при-пасъ**, **при-пасъкъ** stslov. fetus příplodek zvířat, také rum. pripas fetus ze stslov. Sem náleží také čes. zastar. o-pes-ka praeputium, kt. v. Srodná jsou: skr. pasas, n. pénis, koř. pas, jehož značení bylo asi coitum inire, gignere, lat. pénis pyj ze staršího *pesnis: „**pesnis**, **pennis**, ut Casmenas dicebant pro Camenas“. Fest. p. 205. řec. **πέσος** n. pénis ze staršího ***πέσος**, **πόσ-θη** 1. id. 2. praeputium; stněm. fas-al, sřněm. vas-el n. fetus, proles, suboles, vas-el m. männl. Zuchthier plemenník na př. býk, kanec, vesel adj. praegnans, fecundus, vise 1. sg. praes. (vas 1. sg. praet.) coitum inire, visel m. membrum virile, i. jest z a seslabeno, kořen prvotně fas, ags. fäs-el suboles.

Pa-skala f. slk. tumultus, strepitus, pa-skalovat tumultuari, strepitum ciere; pa jest předpona, kmen skal jest sroden se stněm. scal, sřněm. schal, m. sonitus, tumultus, strepitus, scell-an (praet. sg. scal) stněm. schéll-en (praet. sg.

s chal) sřněm, sonum edere, sonare, skand. skell-a (praet. sg. skall), také skjall-a sonare, personare. Prvotný tvar kořene slov german. skal. Srov. také lot. skalj-š, m. -a, f. clare sonans, sonorus, skalja ríkla vox clara, sonora, skalji adv. clare (de voce), sonore, pa-skalotē-s garrire.

Paskul bulh. crista kytice z peří, pérovec; cizího původu; foneticky dalo by se sestaviti se řec. φάσκωλος, φασκώλιον mantica, řec. střed. φασκώλιον crumena, marsupium; avšak rozličnost významu tu vadí.

Пастель f. rus. — cyxáa kráska suchá barva, čes. pastel, m. pol. pastel id. původu román.: vlask. pastello, fr. pastel, m. špan. pastél id.

Pasterica, pasterička, pastiričica slov. motacilla pliska, také pastirinka, pastirinkica (Janež.) na místě správného pastirinčica. V Ciz. Slov. str. 401. jsem ta slova považoval za cizí; jsou však původu slovanského i odvozena od pastir, -ster slov. pastor; také mrus. пастушка motaciila, pliska, vlastně pastýřka, též něm. dial. se pliska jmenuje hirtle a fr. bergeronette, kteréž jméno odvozeno jest od berger pastýř, bergère pastýřka ovec.

Pašanac, pašenog charv. srb. maritus sororis uxoris meae muž ženiny sestry, stsr. изшеногъ id. slov. pašenog, pašenog id. pašenoga, pašanoga manželka svatova; slova ta možno pokládati za cizí; v turc. se totiž nachází баджанак Schwager svat, svak.

Paškrta f. a) slk. cupedium (paškrty pl. cupedia) b) m. liguritor, v tomto značení také místy v Čechách užíváno, paškrtiti vb. dur. ligurire, paškrtný adj. liguritionis amans, cupediorum amans; maškrta morav. slk. — paškrta a) i b), maškrtiti ligurire, maškrtný liguritionis amans. — Slova tato možno považovati za odrodky stslov. ласкръдъ adj. gulosus, ласкръдни cupere, ласкръдниe n. liguritio, helluatio, ježto jsou stažena z ласко-сръдъ adj. edax, Ber. Alex. "ласко-сръдити cupere, ласко-сръдниe, n. liguritio-Ber. a t. d. I. část těch slov složených jest ve spojitosti s rus. dial. ласый adj. cupidus, pol. łasy a) id. b) cupediorum amans, łasić się appetere, cupidum, avidum esse, lit. api-lasus adj. vybírávý co do jídel „wählerisch, bes. in Bezug auf Speisen“, Ness. lot. at-lasas res exquisita — srov. také skr. laš (1. et 4.

par. átm.) appetere, desiderare — II. část souvisí se zaniklým „сръдъо“, od něhož сръдъце cor, jehož značení v těchto složených slovech bylo asi: žaloudek ventriculus, stomachus, srov. srodné lot. sirds, které značí oboje: srdece i žaloudek. V uvedených slovech čes. i slk. proměněno starší *l* počátečné, nacházející se ve slovech stslov., napřed v *m*, *m* pak ve *p*. Maď. paskorta gulosus ze slk. paškrt a.

Patalica srb. — samarna štice t. j. daštica assis clitellaris; cizího původu: řec. střed. πατέλλα, πατέλλιον (z lat.) patella, patina, lat. patella ploská nádoba, mísa, ploska; jablko kolena.

Patárka bulh. segmentum, zdá se být cizím; srov. turc. padavra, pédyryva asserculus, z nichž by slovo bulh. mohlo být přetvořeno.

Paterica bulh., патерѝца rus. sceptrum episcopi; ze řec. střed. πατερίτζα sceptrum seu baculus patriarchae. „Nonnulli derivant a πατήρ, quod per excellentiam Patriarcha pater vocatur“. DC. Srov. však řec. střed. πατερόν trabs břevno, od něhož by ta slova odvozena být mohla.

Pátorka charv. prov. helleborus niger (Nem. 33.) — zdá se, že jest to slovo cizího původu, zvučně připomíná lat. eupatoria = agrimonia, Odermennig, Ackermennig řepík lékarský, starček, vlask. eupatorio Königskraut, Hirschklee konopěnec; řec. εὐπατόριον Diosc. pojmenování jakési bylinky, odkud by pátorka odražením počátečné slabiky eu, εὐ a proměněním koncovky pocházeti mohlo; rozličnosť významů tu však vadí i činí spojitosť těch slov pochybnou.

Patrika bulh. otčina? značení není jisté; cizího původu, asi z nřec. τὰ πατρικά pl. otcovské jmění, obyčeje předkův, pratočův.

Paturi, pl. bulh. femoralia nohavice; z nřec. πατοῦχα tibialium genus „Strumpfsocke“ nebo z turc. potur femoralia.

Paulj m. srb. culmus stéblo trávy „nije ukosio ni paulja jednog sijena“; paulja f. herbae genus; asi na místě pa hulj, paulja; kořen pah (пах) z pas; srov. sřněm. vase fibra, caulis, radicula; v. Pahelj slov. pahalj charv. s nimiž slova srb. mohou být stejnokořenná.

Павиánъ rus. papio, slov. pavian, pol. pawian, čes. pavián, jinak duran; cizího původu: švéd. babian, holld. baviaan, nněm. Pavian, Bavian; základem jsou slova román.: vlask.

babbuino, špan. babuino, fr. babouin id. — Diez I. 42. pokládá slova román. za stejnokmenná se fr. babine Affenlefze.

Паву́нь rus. bylina, jinak ужовникъ scorzonera hispanica — možná, že jest přetvořeno ze stslov. **поинъ ποία** herba purgandi vim habens, neb i scorzonera hispanica spůsobuje průjem; **поинъ** jest vlastně řec. acc. sg. **πόαιν**, **ποίαν**, k nom. sg., **πόαι**, **ποία** (dor.) tráva, zelina.

Пазононъ stslov. lapis quidam **назнонъ** բարձր լեռ atd. Bus. 263. i. e. topazius, ze řec. střed. **πάζιον** id., kteréž utvořeno jest ze střec. **τοπάζιον** odražením první slabiky.

Pazmati srb. ineptire, v. Spazmati.

Pazouch čes. neužitečný výrostek na stromě, jinak vlk stolo, starší tvar pazúch, pazuch („**пазоукъ**“) „Pořezám pazouchy, aby stromu nehubily“. Sychr. Phras. „Vidúci, ano pazuchy s ratolestmi, točíš zlí s dobrými sú smíšení“. Výkl. pís. Šal. 1., „Otřezání zlého obyčeje, jenž pochází z bujnosti těla našeho, jako pazuchy vinné z bujnosti kořene vinného“. Ib. 2. — b) pazouchy pl. die Zinken am Hirschgeweih, pazoušek dim. turio pupen bylin z krku kořenového vynikající; hluž. paznški pl. turiones; pa jest předpona; kořenná slabika zuch ze staršího gus může být ve spojitosti s lit. gausūs adj. uber, copiosus, luxurians, gaus-ybē ubertas, abundantia, incrementum, gaus-u, -ēti abundare, redundare, gaus-inti augere, lot. gausa das Gedeihen, gaus-īt reichlich machen, gaus-i gs adj. gedeihlich, verschlagsam, sporý, kořen gus, jehož prvotné značení bylo asi: růsti crescere.

Пазоукъ f. stslov. a) sinus, -ыхи **морскыя** (sinus maris) Ex.-Vost. 1. 267., b) **πτερούγιον** peruf (ala), také peruf rybí, plýtva (pinna), c) axilla, d) dorsum; značení jest nejisté v následujícím místě: **μεδετέλα сконча пазоукама οὐδαελεῖσθε** Men.-Mih. bulh. pazuha sinus žádra, také pazuva, pazva (zkaženě) Lex. II. slov. pazuha i pazduha f. také pazduh, m. 1. axilla, 2. fovea axillaris „vzeti pod pazuhu“, ala (Meg.); dle Lex. II. též paziha, pazdiha, charv. pazuha, f. i pazuh, n. axilla, srb. pazuho, n. id. také pazua, pazuo na místě pazuha, pazuh; rus. пазуха sinus; fovea axillaris, pol. pazucha sinus žádra, slk. pazucha a) fovea axillaris, b) žlab vzniklý stýkáním se dvou stran střechy,

3. Winkel im Backofen; rus. пázушина gekrümmte Hölung (in Geschwüren) la sinuosité, cavité (d'unc plaie), пázушистый adj. incurvatus, sinuosus, stslov. пазоућшынъ adj. sinus, rus. пазушный adj. id. — V uvedených tu slovech vyskýtá se toliko ve slov. *zd* vedle *z*; možno tedy za to mít, že *z* jest tu pravidlem, *zd* vyjímou, že *d* teprva později k *z* přiraženo; па, pa možno považovati za předponu зоуχ (zuch, zuh) z gus za kořen s významem: inflexum, incurvatum esse; náležitého slovesa však není. Slova uvedená mohou být stejnokorenná se řec. γαυσός adj. inflexus, incurvatus. *Zd* stává někdy ve slovech slovan. na místě *z*; srov. v té věci stslov. въз-гроздити tremere facere, Pat. Vost. грозденъство (horror?) огњено vedle obyčejných възгрозити tremere facere, гроза horror, грозити minari a jiných; dle lit. grumzda minae, grumz džù, grumsti minari mohlo by se snad mysliti, že ve slovech slovanských právě uvedených jest *zd* původnější než *z*; avšak tato slova lit. nesouhlasí se řečenými slovy slovan. za přičinou um kmenové slabiky naproti o slovan. kmene groz; zvukem bližší jest lit. graž-óti, -óju minari, J. (Geitl. 84. b) i Kursch.-Wb.; to slovo může ale pocházeti z pol. nebo rus., nerozhoduje tedy v této přičině. Také ve kmenu празд, празд jest, jak se zdá, *d* k *z* přiraženo (v. Праздъ otium). Z jiných slovan. řečí uvedeny budě tyto příklady, svědčící o *zd* na místě pravidelného *z*: slov. стезда vedle správnějšího steza semita, žlezda vedle žлеза glandula; srbsk. брзница vedle pravidelného брзика locus ubi flumen per silices deproperat; rus. прі-уздъ místo a vedle pravidelného прі-узъ ser (Mikl. Lautl. II. 285. i 286.) = stslov. прн-жзъ vinčulum, kořen ваз: вазати ligare. — Kdyby se mohlo dokázati, i že ve slově пазоуχа, slov. také паздуха, *zd* jest původnější, nežli *z*, pak by bylo volno, domnívat se, že *zd* tu stojí na místě *d*, jako na př. ve stslov. вездеть vedle a místo pravidelného ведеть nebo ve stslov. ваздро vedle вадро cito, i že prvotní tvar slova řečeného byl *пл-доуχа, že tedy vhodno, sestaviti je s lot. дuse, па-дuse f. fovea axillaris, skr. दोस् m. n. brachium. Toho důkazu se ale nedostává. — Lot. pazuka der Busen des Kleides z rus. nebo pol., lot. pazusē unter dem Arm zdá se být slovan. loc. sg.

Pa-zur pol. pa-zour čes., starší tvar pa-zúr (*па-зуръ)

unguis Kralle „Pazoury koho rozdrápati“, hluž. pa-zor id. na místě správného *pa-zur; pa jest předpona, kořenná slabika zu r, jak pravděpodobno, ze staršího gur, může být ve spojitosti se skr. gûr, ghur i ghûr (4. átm.) 1. laedere, 2. occidere.

Пазъ rus. stria, incisura; coagmentum, junctura, commissura, пазыть, пажу jungere, committere coagmentare Fugen machen, пазнікъ Fughobel, пазовка, пажение coagmentatio, вы-пазить vb. pf. вы-паживать vb. dur. striare, excavare, pol. paż, -u, m. stria, incisura, pazować, -z uję striare, čes. zastar. paz junctura tabularum, M. V. pažiti, také pažditi, za-pažiti obstruere, claudere, munire, pažiti koly palis firmare, pažení palatio; intergerium, paženie tabulata-Mm. Exod. 35. pažení ve stodole = oploť, Tennenwand praesepia (Rohn.), pažení p̄e pažení ve chlévě Schlagbaum im Stalle, o-pažiti circum-dare, tabulis circumdare, tabulare, o pažení tabulata, laquearia, crepido, hluž. pažíć sepire, claudere, (ligno) munire, tabulare, loculis instruere, paženie tabulatio, contignatio. Kořen paz z pag. Za srodná možno pokládati: 1. lit. požas stria, junctura, commissura, coagmentum, požiti, -yju striare — ač nepocházejí-li slova lit. z rus. — 2. stném. *fuog-ja n, *fôg-ja n, fuogan, fuag-ēn, sřném. fuog-en, vüeg-en jungere, conjungere, compingere, stném. fuog-ī conjunctio, junctura, sřném. vuoge, fuoge, nném. Fuge junctura commissura, coagmentum, ststas. fôg-ja n fôg-a n, stfris. fôg-a aptare, ags. fêg-a n conjungere, committere, fôg, m. junctura, commissura; samohlásky v kořenné slabice slov german. stojí na místě prvotného ā; 3. lat. pango, -ere, starší tvar pag-o -če re upevniti, zaraziti, zasaditi, com-pingo, -pēgi, -pactum spojiti spojovati, pagmentum něco spojeného, com-pāges i compāgo f. spojení, spájka, spára, skladba, sklad — a jiná, kořen pag; 4. řec. πήγ-νυμι, aor. 2. ἐ-πάγ-ην upevniti, zaraziti, pevně spojiti, stavěti, budovati, πήγ-μα něco spojeného, lešení, stavba, πάγ-η osidlo, léčka, smyčka, také síť rybářská, πάγ-ιος pevný, συμ-πήγ-νυμι spojiti, stužiti, συμ-πάγ-ής spojený, συμ-πάγ-ία spojení, složení, upevnění — a jiná; kořen pag.

Paže f. čes. a) brachium „Achilles měl paže mocné, brachia grossa“. Troj. 8. „Jemu paži s mečem utne“ Troj. 16. b) la-

certus Oberarm; c) humerus Knochen des Oberarms, „o vyvinutí paže od klubu svého“, laxatio ossis humeri. Ras. rkp. 3. 21. „Kdyby paže z plece neb z klubu svého vystupila, má býti na své miesto navedena.“ Ib. 3. 21. „Obtížen nemocí, maje dvě hlíze pod oběma pažoma“ St. let. 517. — fig. paže = sinus maris, brachium „Po sv. Jiří paži, totiž po zátoce mořské“. Mand. paždí f. et n. ala, axilla Wn. 148. brachium Aqu. pod paždí sub brachiis. Aqu. d jest k ž přiraženo; pažný, -ní adj. lacerti kost pažná Knochen des Oberarms Sal. rkp. 3. 21 pod-paží, pod-paždí, n. fovea axillaris, „ascella, locus sub brachiis“. Aqu. hluž. paža f. fovea axillaris, pod pažu unter den Arm, paže pl. der Busen; w pažach in den Dünningen (bei Thieren), dávněji také brachium, jak viděti z adj. pažaty = ramenatý, dluž. paža, v. hluž. Paža z *pagja; za srodné možno pokládati: lit. pažastis f. i pažasté f. fovea axillaris; nesloženého žastis, žasté není, možno se tedy domnívati, že pa tu není předpona, že paž jest kmen, -astis, asté suffix tak, jako v gyw-astis vita (od gýwas živý), rim-astis pokoj quies, od kmene rim: rím-ti quiescere, a jiných. Zdali uvedená slova slovan. i lit. jsou ve spojitosti se skr. bâhú (z *bâghu), m. zend. bâzu brachium jest pochybno, proto že ve příbuzných slovech slovan. i lit. stává skr. i zendskému b pravidelně též b na proti; ježto v řec. jazyku stává někdy na počátku kořenných slabik, zakončených aspirátou, π na místě skr. i zendského b, jest řec. πῆχυς loket Armbug, Ellenbogen; předloktí anti-brachium; rameno vůbec sice se skr. bâhú-s i zend. bâzu srodné; eo do uvedených slov čes. i lit. jest ale pochybno, zdali πῆχυς jest jim příbuzné.

Па-жкъ stslov. aranea, bulh. pajuk (ù = т z ă), slov. pa-jek, starší tvar pa-jenk, také pa-jok, pa-vok z *pa-ják, *pa-vák, staženě pajk, charv. srbsk. pa-uk, rus. па-укъ id. па-учище n. па-учища f. augm. magna aranea, rus. dial. па-вокъ, mrus. павукъ, pol. pa-ják 1. aranea 2. piscis marini genus, 3. fig. lychnuchus pensilis, čes. pavouk, zastar. pa-vák, pa-uk (z pa-vuňk, pa-uňk) „pa-uk, pa-uček“ (dim.) Aqu. pa-uči pl. Leg. II. B. 12. vodní pavouk tipula, pavouk vlaský, tarantula; morský pavouk, jinak černokrevka, sepia; pavouk = kruh, ve kterém se lísa

nebo dvěře točí, skoba do půl kola, vlastně: junctura, hluž. dluž. pawk aranea — vysunutím samohlásky kořenné slabiky, polab. po-jaňk id. (po-iank D. po-janc Pf. po-janck S. po-jang J. P.); rum. pa-ing na místě -ink aranea ze stsrlov. i maď. pank, pók id. pochází ze slovan. Kořen stsrlov. jest **анк** z **анк** jungere, ligare, nectere, od něhož také stsrlov. **аны** z **аны** junctura pochází, kt. v. Kořen ank jungere, ligare vyskýtá se také v lit. ánska smyčka, Schlinge, Schleife, bes. dio Schlinge; in der die Segelstange hängt. Slova odvozená: **па-жұна** stsrlov. tela aranea, — **намы оғазазиені не-моштыншыл** Greg.-Naz. také **па-жұна** Sup. 201. i **па-жұна** Psalm.-Pog. bulh. pa-jùžina f. Cank. id. na místě -jùčina, slov. pa-ječina, pa-jčina, pa-vučina, charv. srbs. pa-učina, rus. па-утына na místě па-учина, pol. pa-jęczyna, čes. pa-vučina, luž. pa-wčina id. polab. po-jančejnja id. (pojangzeinia J. pojangceina P.); rum. pa-unžin 1. id. 2. aranea i pa-indžine tela aranea (ž i dž na místě č); stsrlov. **па-жү** adj. poss. araneae, také **па-жү** Esai. 59. 5.-Mat. 49. z **па-жү**; slov. pa-ječji, rus. па-ýčij, pol. pa-jęczy id. pajęcze siatki texta aranea, čes. pa-vučí, luž. pawči araneae.

Pagać, -am vb. dur. pol. grunnire, srov. lot. pôgāt, pôdzēt 1. tinnire, 2. canere (de lusciniā) — ô, jak se zdá, z q, an tak, jako v rôka manus, lit. ranka, stsrlov. ржка; prvotné značení jak pol. tak i lot. slova bylo asi: sonum edere.

Peca srbs. prov. cucurbita alba; cizí, stejně zní sice nřec. πέτζα cortex, putamen; neshodnost významův činí ale spojitost obou slov pochybnou. Zda nestojí peca na místě pęca i nepochází ze vlask. pinca dlouhá tykev cucurbita longior?

Pecati, -cam vb. dur. pecnuti vb. pf. charv. srbs. pungere, peckati dim. sticheli cavillari, pecati ribu hamo captare pisces, srbs. také pèčiti pungere (mordere) „pečila ga zmija“ (had); zdají se býti cizími, asi ze vlask. piccàre pungere; fig. cavillari.

Peča bulh. corium, pečar cerdo, coriarius; z nřec. πετσίον corium; zdali slovo nřec. jest ve spojitosti se střec. πέκος lana, vellus, cutis, pellis, jest pochybno.

Pečárka čes. agaricus campestris, pol. pieczarka, srbs. pečurka id. slov. pečarka Bratschwamm (Janež.); srov. lot.

peka boletus magnus. Jestli však uvedená slovan. slova jsou, jak se za to má, odvozena od kořene pek: stslov. πεκ-η coquo, čes. peku, pak jest spojitosť jich se slovem lot. pochybná; neb stslov. πεκ-η jest příbuzné lot.-ému cep-t, cep-ju, lit. kēp-ti, kep-ù coquere, assare (přesmykem souhlásek na místě: *pèk-ti, -ù).

Pedanà charv. prov. circumsutura marginis vestimenti feminalis (Nem. 49.) obruba na sukni; ze vlask. p èd àna id.

Pegla slov. pix smola, stojí buďto na místě pekla, anebo pochází ze vlask. p èg ola id.

Pelá rus. palea, pol. o-pełki pl. ohrabky „Überkehr, ausgesichtete Körner“, čes. o-pelka placenta fricum záboj; srodná jsou: lit. pelai pl. palea, sg. pélas Speleze, také pelùs pl. (Ness.) plevy, lot. pelus pl. palea, pel-ains adj. paleatus; holld. pel, pelle folliculus, gluma, cortex; e kořenné slabiky slov uvedených seslabeno z a; lat. palea pleva, skr. pala-m, n. stramen.

Pela pol. tomentum sericum boura; zdá se býti cizího původu, srov. špan. pella, portg. pella klubko glomus, kteréž pocházejí z lat. pila míč, klubko.

Pelati, peljati vb. dur. slov. ducere, charv. peljati = voditi, slov. pelajca vodídko vinculum, ad quod parvi discunt incedere, peljavec dux; kořen pel; řec. kmen πολ ve složených: αἰ-πόλος na místě ἀ-Fl-πόλος opilio, βου-πόλος (Hes.) volopas, pastýř volův, ιππο-πόλος adj. koně vodící, s koňmi zaházející, na koních jezdící, koně prohánějící, θαλαμη-πόλος 1. posluhující v pokoji paní, komorná, 2. = Κύπρις t. j. Afrodita, co chranitelka manželství; b) lat. kmen pil v ū-pilio, starší ū-pilio, na místě *ovi-pilio, *ovi-pālio, mohou býti příbuznými; samohláska kořenných slabik slov. řec. lat. vznikla, jak pravděpodobno, ze staršího a, tak že by za první tvar kořenů tu uvedených mohlo se považovati pal; Bopp uvádí ve glossáru skr. kořen pal (10. par.) palájāmi (K. V.) servare, tueri, jemuž by kmeny výše uvedené mohly býti příbuzné, kdyby byl dokonale pojistišten.

Pelenica slov. charv. peritonaeum srov. řec. πέλλα (Poll.) kůže, ἄ-πελος, n. nezacelená rána, vlastně rána, na kteréž povrchu se ještě neutvořila kožka, πέλμα, n. podešva; lat. pellis kůže; kořen slov řec. i lat. pel; got. fill, stněm.

fēl, stsas. ags. fēll, skand. fell i fiall pellis, švéd. fäll, holld. vel id.

Пелерýнка rus. peleryna pol. Pelzkragen; ze fr. pélerine id. prvně značení slova fr.: poutnice.

Пелесь adj. stslov. *Φαιός* pullus černavý, tmavohnědý, snědý, hnědý, také **пелесь**, **ризы пелесы** 3. reg. 10. 25.-Vost. мозкъ яко бѣло и пелѣко скониъ видѣниемъ Pal.-Vost.-die Beryndy — rus. половый plavý, běložlutý; rus. пелесый, dial. пелясый, varius, versicolor, virgatus pruhovaný, пере-пелесый, пере-пеластый varius, versicolor, lentiginosus, stčes. pelestý discolor, *M. V.* v jiném stčes. pramenu se to slovo, pokud mi známo, nenachází, pelesta (v horách Krkon. pelesa, peleska) insectum varii coloris, coccinella, jinak slunečko, boží kravka, bedruňka, berunka, beruška. Srodná jsou: a) lot. pelēks adj. canus, glaucus, coloris cinerei, murini, ē-pelēks subcanus, pelek-um sivá barva; možná, že uvedená lot. slova jsou ve spojitosti s lot. pele f., lit. pelē, f. myš, odkud také lit. pelēkas adj. colore murino pochází; b) stejnokořennými zdají se také být řec. πελ-ός, πελ-ιός, πελλ-ός 1. — *Φαιός* černavý, tmavé barvy, tmavosnědý, tmavomodrý, 2. olověné barvy, bledožlutý, bělavý, bledý, šedý, sivý; lat. pullus adj. tmavé barvy, černavý — ze staršího *pallus (koř. pal); c) uváženo bud také skr. pal-itá (th.) adj. canis capillis praeditus.

Peleš, m. srb. capilli, jak se podobá, cizí; srov. vlask. peloso crinitus, hirsutus, villosus.

Peleše, f. i peleš f. čes. spelunca „I bieše peleše a kamen byl svrchu položen na ni“. Ioan. 11. 38. peleš spelunca Aqu. peleška dim. cavernula, Aqu. — spelunca, lustrum ferae. Jako stěnie lvové bydle u peleších -Ps. ms. 16. 12. peleš vlka caverna (lupi)-Jel. Petr. Učinili jste dům peleši lotrovskou. Mat. 21. 13. speluncam latronum. Vulg. V uzké peleši, tugurio angusto. Jel. Petr. Také pelech i pelouch (dial.) cubile „V tom místě jsem svůj pelech (cubile) měl“. Vrat. cest. pelouch pro psa. Us. Prvotné značení jest caverna, spelunca, pak lustrum ferae, konečně latibulum, cubile vůbec; pol. pielesz lustrum ferae, „gniazdo drapieżnego ptaka“. Mrong.-słown. Slova uvedená mohou být ve spojitosti se skr. phal findi, dirumpi, dissilire, tak že by v nich e kmenové

slabiky bylo stenčeno z *a*. Srov. také řec. *σπῆλαιον* doupě, jeskyně; hrobka, *σπῆλυγξ* doupě, jeskyně, skoula; se kmenem řec. *σπηλ* mohl by kmen čes. *pel* i pol. *piel* býti sroden. O lat. *spēlaeum*, *spēlunca* doupě, jeskyně má se za to, že 1. pochází ze řec. *σπῆλαιον*, 2. ze řec. *σπῆλυγξ*.

Pelinhor srbsk. značení neznámé „Kroz lijepi pelinhor“ (C. g.) — cizí, možná, že pochází z nřec. *περιχώριον* kraj, okres, krajobraz.

Peljati srbsk. (Dubrovn.) 1. s předlož. *do* — dotjerati adigere, z lat. *pello*, -ere hnáti, puditi? 2. *peljati* privare, ze vlastk. *pelāre* vellere, evellere škubati, oškubati (ptáka); fig. privare.

Пелынь m. stslov. *absinthium*, akys učashio -на, Sborn. také **пелынь**, bulh. slov. *charv.* srbsk. *pelein artemisia absinthium*, srbsk. (C. g.) také *salvia*, rus. *полынь*, pol. *piołun*, *piołyń*, čes. *pelun*, *pelyn* m. dim. *pelunek*, *pelynek* i *peluněk*, také *peluň* f., dim. *peluňka*, morav. *polýnek*, slk. *polynjek*, hluž. *połon*, dluž. *połyń* *artemisia absinthium*; alb. rum. *pelein*, nřec. *πελῖνος*, turc. *pelein* otu id. ze slovan. — rovně tak zdá se i lit. *pelinos* pl. id. ze slovan. pocházetí, neb jinak by po *l* stálo asi *u*; srodně jest však lot. *pelejumi* pl. id. srov. také celt. a sice korn. *fuelein*, armor. *vuelen* *absinthium*; *f* tu stojí, jak se podobá, na místě prvního *p*; ta bylina má jméno od bělavé, bledé barvy; za stejnokořenná možno také pokládati: lit. *pel-iù*, -éti, lot. *pel-ět*, -u, -eju situ obduci, *pel-ejum* s *situs*; řec. *πελ-ός*, *πελλ-ός*, kteréž značí: olověné barvy, šedý, sivý, bledý, bělavý, i *πολ-ιός* sivý, šedý, bělavý, kořen byl prvně *παλ*; skr. *pal-itá* (th.) adj. *canus* šedý, šedivý, o vlasech.

Пенъка rus. *pienika* pol. *cannabis*, zdá se, že to zvláštní druh konopí, neb obecné jméno konopí jest *конопля*, *конопель* rus. *конопие*, pl. pol. — ta slova mají sotva co společného s rus. *пень*, m. *stirps*, *truncus caesae arboris*, pol. *pień*, čes. *peň*, než zdají se býti původu orientál.: turc. *beng* konopě; také špan. *bangí*, *bango*, *bángue* ostindischer Hanf — z některého asiat. jazyka.

Пéнтиохъ rus. *homo rusticus*, *rudis*; etymologie toho slova není jasná, kdyby *тиохъ* bylo pouze obměnou přípony *тихъ*, tuch, která se nachází na př. v rus. *пас-тихъ*, pol. *pas-tuch* pastor, koř. *pas* *pascere*, pak by se mohlo mysliti, že to slovo

odvozeno od peně a) stirps, b) fig. stipes, caudex (convicium); podobně zní lot. pintikjis Laffe, dummer Junge, jehož původ ale není jasné.

Пепермéнть, пипермéнть rus. mentha piperata — z holld. pepermunt, f. id. nebo z angl. stejnoznačného pepper-mint.

Pera pol. prov. (Pozn.) penis pyj, dim. perka; perkać się coire (de avibus): slova ta mohou být kořenem per ve spojitosti s lot. per-ēt, -eju incubare ovis, perināt, -aju pullos excludere, gignere, lit. periū, per-ēti incubare ovis, išzperēti pullos excludere, pér-as, obyčejně ve pl. pér-ai fetus, progenies; lat. par-io, -ēre roditi, ploditi, tak že by e kořenné slabiky slov pol. lot. lit. bylo z *a* stenčeno.

Пéргола charv. prov. uvarum genus (Nem. 37.); ze vlask. pér-gola Laube, Weinlaube; sřlat. pergula vitis species.

Перхáť vb. dur. перхнúть vb. pf. першítъ, vb. dur. за-першítъ, -шý vb. pf. rus. screare, tussire, перхóта screatus, перхóтина sputum; kořen perx, stslov. byl by [°]пρъх, mající prvotně samohlásku před *r*; obyčejně sice stává na místě stslov. [°]пъ s předcházející němou, jehož samohláska prvotně před *r* stála, v rus. op. někdy ale také ep., srov. stslov. [°]пръстъ digitus a rus. перстъ id. — ch kořene perx, [°]пръх ze staršího *s*; srov. lot. spurslāt fremere, per nares strepere, de equis, *l* jest ke kořeni spurs přiraženo.

Perigel bulh. kružidlo circinus; cizího původu; turc. pergjar, pergjel id. Pramenem těch slov zdá se být řec. περι-γυρίς f. okruh; nřec. περι-γυρίζω otáčím, ve kruhu točím.

Perjoha slov. catalogus, z lat. řec. periocha, περιοχή obsah, udání obsahu.

Перкáль, m. rus. perkál čes. perkál, perkálík pol. pargal srbská bílá tenká tkanina bavlněná, cizího původu: fr. percale f. tissu de coton blanc, fin, špan. percal id. něm. Perkal — etymologie neznáma.

Пéро, n. stslov. penna, — водоплавно Misc.-Šaf. 172., bulh. péro penna, slov. pero, gen. -ra i -resa, n. 1. id. 2. folium arborum, také pere, gen. -reta penna, charv. pero, n. penna; folium nonnullarum herbarum, srbsk. pero a) id. b) pera u ríbe pinnae ploutve, c) elater, d) dextrum acutum latus in cultro aratri, rus. перо, pl. перья, dim. перышко penna,

рýбье перо pinna, крásное перо pinna dorsalis, плáвательное — pinna lateralis; — (у веcлá) Schaufel am Ruder, pol. pióro (dim. piorko, pioreczko) a) penna, b) stylus, c) palma remi, d) die Wirbel im Kammrade, e) macula in superficie equi spliha (jinobarevná) na povrchu koně, f) das Bohreisen, pióra pl. také a) žebra zwierząt, b) seta szczecina u czarnej zwierzyny; čes. péro (dim. pérko, pérce, pérčko) penna; caulis pennae; elater; fig. stylus; german pšenice pérka vystrkuje; botan. term. plumula, část semena rostlinného pněm býti určená; pérka neb nitky u prostřed květu stamina, filaments, Wn. 88. — péra rybí pinnae; péro jelení neb zaječí cauda cervi vel leporis; pštrosové péro polypodium flix mas; péro (obs.) „penna apud veteres vocabatur securis, quae ex unā parte acuta est et ex alterā fossorium“ M. V. — hluž. pjero (dim. pjerko, pjeričko) penna, rybjace pjero pinna, dluž. pjero penna, polab. pérü n. penna (périj, J.). Slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se stsl. περαθι (obyčejoče πραθι psáno) περη ferri, salire, currere, volare, kořen περ z par, παριτη, -φικ volare (2. fig. bacchari). Srodná jsou: zend. parena penna, npers. parr penna, balucí: phar id. Zeitschr. XXVII. 108. et 109. skr. parṇa pluma, ala ve složeném su-parṇā-s avis fabulosa, vlastně pulchras alas vel plumas habens, lit. spàrnas ala, sparnotas alatus, kořen spar, lot. spärns ala, spär-nains adj. alatus, plumatus, spär-s der Flügel beim Spinnrad. Prvotní tvar kořene byl asi spar. Sem nalezejí: perad, f. charv. perjad, perjadina slov. pecus volatile; peraja f. coll. srbs. setae dorsi suilli, srov. pol. pióra — štětiny černé zvěři; také něm. Schweinsfeder = Schweinsborste štětina; také peravica seta, Mik. — peraica, perajica pecten linarius, — od svinské peraje, e seta confectus, perajica gvozděna pecten ferreus; hluž. perjaso, n. pinna ploutev, pjeraty a) pennatus, b) longas paniculas habens, de avenā; slov. perésnica theca pennaria, perésnik scalprum librarium, peretnica Flügel der Spuhle, des Mühlrades, peretnina pecus volatile; περινα stsl. culcitra, slov. charv. srbs. perina, rus. перина, pol. pierzyna, čes. peřina id. hluž. pjerina penna, dluž. pjerina pecus volatile; lit. peryna, maď. párná culcitra ze slovan. — pol. pierzysko panicula milii, caput

arundinis; rus. перистый, pol. pierzysty plomosus; periš, m. charv. scalprum librarium; možná, že také srb. perišani pl. m. ornatus quidam capitis feminarum sem náleží; stslov. **о-перити**, -рик alas addere, slov. o-perjiti plumas addere, rus. перить-ся (перю-сь) vb. dur. о-перить-ся vb. pf. a) plumas ducere, b) fig. ditescere, pol. pierzyć -rzę a) plumas addere, b) plumas sternere, pierzyć się plumas ponere, čes. peřiti, o-peřiti, také péřiti, plumas addere, plumis obducere, hluž. pjerić plumas ponere, čes. peřiti kuroptve, hluž. za-pjerić kurotej Rebhühner mit dem Kiele töten; čes. peřitý, hluž. pjerity plomosus; **пєрніс** n. coll. stslov. pennae, slov. charv. srb. perje id. srb. 2. folia nonnullarum herbarum, pol. pierze 1. pennae, plumae, 2. flocci, lanugo herbarum, na př. pierze cebuli, čes. peří, starší tvar peřie (Smil. prov.), a) = pol. 1. — b) crista „však i pod peřím chodila“ - Klat. 106. — c) alae „na peřej větrovém“ Stav. svob. 1526. f. 1. hluž. pjerje, n. polab. pére nebo pérje (pére, J.) pennae, plumae; rus. перянóй plumeus, hluž. pjerjan-y plomosus, pol. pierzan-y id. et plumeus, slov. charv. srb. perjanica crista, perjanik plumatus, cristatus, který jest ozdoben peřím, pérovcem, u Černohorců jistým důstojenstvím vyznačený; rus. перянíкъ le marchand de plumes; pierzanka pol. peniculus plumeus, slov. perjast, pol. pierzasty plomosus, — kamien asbestos plomosus Federweiss; srb. perjat-an adj. pennatus, pol. pierzaty plomosus; **пєрнъ:** slov. perni, pol. pierzny pennatus, čes. pérný, plumeus, plomosus, slov. charv. pernica culcitra plumea, charv. také crista kytice z peří, čes. pernice, mor. pérník, pol. piornik theca pennaria, pierznik (obs.) culcitra; stslov. **пєрнатъ** adj. pennatus, slov. pernat, rus. пернатый id. et alatus, čes. pernatý pennatus, plumiger, pernatá drábež pecus volatile; pol. piernat (dim. piernatek, piernacik) culcitra plumea; rus. zastar. перната Befehls-haberstab mit einem Knopfe mit Federn, čes. pernatice botan. trichinium, пернатка rus. pennatula Seefeder (živok morský), čes. pernatka (živok) pennaria, pernatstvo coll. 1. aves, 2. pecus volatile; stslov. **о-пернатъти**, -твик plumescere; možná, že také srb. peronika (bylina) cyperus sem náleží; pérovitý čes. pennae similis; rus перовóй adj. vom Wind-

mühlflügel, čes. pérový pennae, penarum, pisk pérový caulis pennae, pol. piorowy — čes. pérový; pérovec čes., crista, hluž. pjerowka theca pennaria, čes. pérovnice, hluž. pjerownica Federhaus in der Uhr, rus. перовникъ theca pennaria, čes. pérovník struthiopteris (rostl.) hluž. pjerownik 1. id. (z čes.), 2. scalprum librarium; charv. srb. perušati — perutati, perušina (dim. perušinica) a) pennae, plumae, b) folia zae pňové listy turkyně, slov. charv. srb. peruška ala abstorsoria; slov. perôt f. et m. caulis pennae, z perat, (tvar stsl. byl by "перхти") perôtnica, perutnica ala, pinna, perôtnina, perutnina pecus volatile, perotnjak theca pennaria; charv. perut f. coll. pennae, plumae sparsae, srb. perut, f. a) id. b) furfures capititis, čes. peruf f. a) ala „na perutech větrových, super pennas ventorum“. Ps. ms. 103. 3. b) palma remi, c) pinna, slov. peruta ala, čes. perutí, n. coll. alae, pinnae; crista pérovec, peroutka (dim.) f. méně správně peroutko, n. peniculus plumens; charv. perucáč, gen. -éca, srb. perutac, gen. -tca eczema osutina, ohnipara, charv. také perucina id. charv. srb. perutati pennas evellere — ve všech tu uvedených s perut, slov. perôt, spojitéh slovech byla před t (č) nosová hláska; stsl. о-перхти сѧ, -тиж сѧ plumas ducere, pennas habere; vlastně by mělo být bez сѧ; srb. pa-perje n. coll. plumae die Flaumfedern; pá-per, m. také pa-pero, n. slk. — obyčejně ve pl. pá-pery, m. lanugo; plumae, pá-perky pl. Schneeflocken, pá-peří, n. coll. čes. pá-perje slk. plumae, pá-perka čes. — ostenka a) caulis pennae Kiel von geschlissenen Federn D. — b) pluma Flaumfeder c) peřina páperkami vycpaná Kielbett.

Perora pol. řec, oratio — od lat. per-or-o, -are řečnovati.

Peršelj, m. slov. (ryba) perca fluviatilis; z něm. Bärschel id. — čistě slov. okún.

Pěsa charv. prov. červená řepa „rapa rubra“ (Nem. 20.), cizího původu; stněm. piožza, pieža, sřněm. bieže bílá řepa, nněm. dial. bieſſe beta cvikla; slova něm. z lat. beta.

Пестерј rus. le panier d'écorce de bouleau košík z kůry březové, пестерюга dial. corbula, fiscella e libro, jak se podobá od adj. пѣстрый varius, versicolor.

Pest, f. čes. zastar. vituperium, reprehensio, „barvu bez vsiej

(wsyey) pesti" — Kat. t. j. bez hany, bez úhony; kmen pes, jak se podobá, z **иъс**, **ѣ** z **тѣ**, suff. — tvar stslov. byl by **пъсть**. Srov. skr. piś (7. par. interdum átm. terere, conterere, s nímž jest také stslov. **пъхати**, ferire, icere, trudere, tundere, čes. **píchatи** pungere ve spojnosti, kořen **пъх** z pís; v pest by se tedy bylo starší s kořene zachovalo, tak jako v pol. pest, vyskýtajícím se ve složeném **остро-pest**, m. carduus marianus, kteréž pochází od **пъхати**, pol. pchać, ve značení: pungere. Možno však také, že čes. pest souvisí kořenem s jedním nebo druhým z následujících sloves: a) skr. pis (10. par.) laedere, ferire; b) lit. pesz-ù, pesz-ti vellere, vellicare, rupfen, causen, carpere, peszti-s luctari, pa-peszti vellere berupfen; calumniari; instigare, concitare.

Peš, m. srb. — prednji kraj u haljine pars antica chlamidis; z turc. piš pars antica, vedle něhož nacházelo se také peš, jak se domnívati možno, z pešin vedle pišin napřed.

Пешний, také **пішня**, což se zdá být správnějším psání spůsobem, la pince, le pic, levier páka, sochor (železný), pačidlo, nosatec, motyka ostrokončitá; pol. piesznia „narzędzie z większej części żelazne z końcem płaskoostrym do rozbijania twardej ziemi lub lodu“; slova ta pocházejí od stslov. kořene **пъх** (z **иъс**) icere, ferire, trudere, tundere, kt. v. Jest však také možno, že slova rus. i pol. jsou kořenem ve spojnosti s lit. **piszeti-s**, **isz-si-pieszyti** sich ritzen (Bezz.), kořen **pisz**, jehož prvočné značení bylo asi: incidere, scindere.

Pešnjati, -njam vb. dur. serb. inscienter facere, sarcire, zvláště neuměle šítí, látati, pešnjavina cento látanina sr. prov. (Bocca); jak se podobá, původu vlaského a sice z pezza lacinia, ra-pezzare látati.

Pete pl. srb. ornatus capitis, v. **Петелька**.

Петелька f. stslov. laqueolus Trigl. **петли** f. *ἀγκύλη* ansula, Exod. 26, 4. laqueus — Trigl.-Lex. II. p. 763. uvádí pod **пнат-** také **петель** m. nodus (Ber.), **петлем** id. Ziz., bulh. petelka Knopfloch, slov. charv. petlja laqueus, retinaculum, lemniscus, charv. také fibulae orbis, srb. petlja fibulae orbis, srb. petlja fibulae orbis, in quem unculus inseritur, petljica dim. id. slov. charv. srb. petljati fibulare — slov. petla, peteljka (dim.), charv. srb. peteljka stilus pomi, petiolus mohou být jiného původu — rus. **петля**, pételka (dim.) 1. nodus, laqueus,

lemniscus, macula Masche, 2. Knopfloch, 3. cardo, петля = петля 2. čes. petlice 1. fibula Klammer an einer Thür, Anlegkette, 2. Haspe am Schlosse, Schliesshaken, 3. ansa Schlinge spínadlo „padesáte petlic jedna koltra míti bude“ Ben. Exod. 26. 5. „quinquaginta ansulas cortina habebit.“ Vulgata, ibid. petlice u klobouku Hutschlinge, petlice u přezky der Haft in der Schnalle. Slova uvedená jsou, jak se podobá, jiného původu, než pol. pętlica, pętelka nodus, laqueus, pętlina compes, kt. v. Kořen jest pet z pat ligare, jak se domnívati lze, dle skr. paṭ (1. sg. prae. act. paṭājāmi) ligare, vestire, paṭa-s, m. pannus, vestis, paṭta-s, m. fascia. Za srodná možno po-kládati got. fet-ja-n ornare, ga-feteins ornatus, vestitus, ags. fet-a-n jungere, fetel, fätel cingulum, balteus, feter, feotur compes, angl. fetter vb. vincere (compedibus), fetters pl. vincula, compedes. skand. fetill, pl. fatlar nebo fetlar, vinculum, fascia, compes, také fjöttur m. id. fjötra, vincire, švéd. fjetter m. compes, fjettra vb. vincere compedibus, holld. veter ligula, fibula Nestel, veteren ligare, vincire, fibulare nesteln — prvotný tvar kořene byl, jak se podobá, fat; stném. fažzil, fežzil, srném. vezzel vinculum, fascia compes, nném. Fessel id.; srov. také stném. fažz-ð n vestire. Stejnokořenné s uvedenými slovan. slovy jest také srb. pete f. pl. ornatus capititis.

Pětljarica charv. prov. mulier mendicans (Nem. 51.) — z něm. Bettlerin id. odražením poslední slabiky i nahrazením jí příponou -ica.

Petrel, m. pol. procellaria morský pták bouřevěstný, bouřevěstník; původu román.: fr. pétrel, špan. petréł id. také angl. peterel.

Petriéř rus. starobylé dělo kamenometné, ze vlask. petriére Steingeschütz.

Péza charv. Prov. pondus, trutina (Nem. 25.) ze vlask. pès o onus, pondus.

Pětla f. pol. i pętel, -tla, m. laqueus, pętlica, pętelka nodus, laqueus, pętlina compes, kmen pęt; rus. пятá (пята) vinculum januae 2. funiculus Schnur am Netze; stslov. съ-пя-тати, -а-ти affinitatem contrahere, kmen пята, kořen пыт tendere, nectere, ligare: съ-пята -пыт ligare, compedibus adstringere; téhož původu také stslov. пято pol. pęto compes, rus. пыты

f. pl. *vincula, compedes, čes. pouto* atd. Srov. lit. *pintinis, pintiné funis, funiculus (scuticae)*, 2. *fiscina* pletený koš, kmen *pint*, kořen *pin*: *pin-u, pin-ti* (stslov. **пин**) *plectere, nectere*.

Pęzieć, pęznieć s předlož. za- pol. prov. *degenerare, deteriorari zakrsati, zešpatněti, verkommen, verkümmern, verbutten, za-pęziały, za-peźniały* (Pozn.), *zakrsaly misere adultus*; kořen *pęz z pęg*, který by mohl býti srodný se švéd. dán. kořenem *spink* ve *spink-ig* adj. švéd. *gracilis, macilentus, spink-el* adj. dán. id. et *parvus*; v german. řečech stává častěji *k* na místě prvočného *g*, srov. v té věci stslov. **береза** betula z berza, kořen *berg*, se stejnoznačnými a příbuznými german. slovy: skand. *björk*, f. švéd. *björk*, ags. *beorc*, holld. *berk*, nněm. *Birke*, stněm. *piricha, pircha, bircha, birca* atd.

Piany pl. m. čes. kostice velrybí die Barten des Wallfisches, Techu. 1. 136. Ssav. 80. slovo záhadné, neznámo odkud do terminologie vědecké uvedeno; Jung.-slovn. srovnává vlask. *piàna assis, tabula crassior; dens mollaris equi*; s tím ale, ač podobně zní, nemůže název čes. býti ve spojitosti, ze fr. *fanon (d'une baleine) die Barten des Wallfisches* slovo české též nepochází, neboť z *fanon* by se byl jiný tvar vyvinul, nežli *pian*.

Pic, m. charv. ryba morská *sargus puntazza*; ze vlask. *pizzo, spizzo* id.

Pičel adj, slov. *exiguus, miser, vilis*; ze vlask. *picciolo parvus, exiguus malý, nepatrny*.

Pičel, f. hluž., pičołka dim., *dolium, orca, cadus*; něm. prov. *pitschel* id. — původu román.: špan. *pichél cantharus, pichóla mensura quaedam vinaria*.

Pienia pol. lis, *causa rozepře, spor právní, pieniać litigare, pieniacz litigiosus milovník rozepří* — jak se zdá, od kořene **пин**: **пинк** *tendo, ve složených také complicare; pienia* značilo prvočně asi „věc zapletenou“; srov. stejnokorenné lit. *painé Verwickelung, Hinderniss, Händel, painioti -niuti implicare complicare, impedire od pin-ti, pin-ù pléstí plectere.*

Pierzeja pol. a) die Reihe Häuser, welche die eine Seite der Gasse bilden, b) die Seite latus, das Seitengemach, die Ab-

theilung, der Flügel eines Hauses, Raum, Ausdehnung srov. lot. pêre a) čelo frons, b) die flache, glatte Vorderseite einer Sache.

Pięgža pol. curruca pěnice („пáръжa“), kořen pięg („пáг“) canere, náležitého slovesa není; za srodná možno pokládati lit. speng-iu, -ti i speng-éti tinnire, canere (de lusciniā), prvotně vůbec sonum edere, kořen speng; lot. spīg-stēt sibilare, sonum edere, jak se zdá, ze *sping-; spēg-t pfeifen (wie eine Maus) asi ze *speng-t.

Piek-ny adj. pol. pulcher, venustus, piękność pulchritudo, pięknieć, -niejē pulchrum fieri, pieknić, piękrzyć, častěji s předložkou u- pulchrum reddere, exornare, koř. pięk, stslov. bylo by „пáк“, čes. pěk-ný bellus, pulcher, venustus, decorus, comtus, pěkná řeč sermo comtus, pěknosť pulchritudo, venustas, u-pěk niti i. q. pol.; hluž. piek-ny pulcher, elegans, piekność pulchritudo, elegantia. Srov. lit. spīng-u spīng-éti splendere, jehož g může zaujmíti místo staršího k; srov. co do záměny souhlásek k i g lit. spinkis i spingis Durchhau durch den Wald.

Нýгусъ rus. „une soupe aigrelette avec des concombres“ ná-kyslá polívka s okurkami; buď pokládáno za cizí; možná, že jest společného původu s pol. bigos hachis, ragout „potrawa z posiekanej mięsiwa“ i že oboje pochází ze řec. πηγός, dle novořeckého vyslovování pigós, sražený, stlačený, silný, tučný.

Pihtosva sù (s předlož. s-) bulh. coagulari; cizí, z nřec. πηκτός adj. coagulatus, densus, condensatus, sražený, hustý (o tekutinách), střec. πηκτός id. πηκτίς coagulum — od πήγνυμι střec. coagulare, nřec. πήγω coagulari, condensari, koř. πηγ.

Pijal, f. slov. larus marinus Sturm möwe, pijuh id. piúl na místě pijúl Seeente, kmen pij; slova ta mohla by býti ve spojitosti s charv. srbsk. pij-uk pipitus, prvotně asi vůbec: sonus, sonitus, pijukati slov. charv. srbsk. pipire, prvotně, jak se zdá, vůbec: sonum edere. — Ve stslov. se sice vyskýtá πιτη, πιιά clamare „грéдкте, πιючи“ Ant.-hom. 175. — kteréž ale stojí, jak pravděpodobno, na místě κλιπη (v. Lex. II. — p. 566.).

Pikalj, g. -klja m. srbsk. a) poples, b) klin, o koji se puške vješajú u kući hamus, c) roh cornu? „svaka koza za svój

pikalj visi“. Slovo, jak se podobá, cizí; srov. sřněm. pickel, bickel a) Spitzhacke, b) talus, alea.

Пікать, -аю vb. dur. пікнуть, -ну vb. pf. rus. pipire, ліканіе n. subst. vb. pipatus; kořen pik; stejnokořenným by mohlo býtí strpus. picle, t. j. pik-le turdus pilaris „Ziemer“ Voc. — Od téhož kořene pochází rus. dial. пичуга pták avis.

Пікъ rus. (Geogr.) der Spitzberg; původu román.: fr. le pic hora ostrokončitá, špan. pico, portg. pico id. od sloves: piquer fr. picar špan. piccare vlask. píchatí, bodati; také angl. peak = fr.

Pikulík slk. daemon quidam, v Jungm. slovníku vyloženo něm. jménem Alraun, jest, jak se podobá, společného původu se strpus. Pickuls 1. čert „der Teufel“ Katech. na místě staršího pikulas, jak viděti z acc. sg. pikull-an; 2. pyculs Hölle, Voc. (metonym.), v Katech. piekullien acc. sg. pikullis gen. sg. id. (lit. peklà inferna ze slovan. peklo id.), lit. Pykùlas „der Gott des Zornes bei den heidnischen Litauern“, Ness.-Wb. lot. píkals diabolus, prvně jistý bůh pohanský; kořen jest pik irasci, malignum esse: lit. pýk-ti, pykauti irasci, pík-tas adj. malus, pravus, malignus, piktis m. čert, lot. pík-t irā excandescere; srov. také skr. piśuna adj. malus, pravus, vilis; crudelis, piśāčá-s, m. nomen malorum daemonum, kořen piś z pik, zend. pišana, pišana adj. „méchant“ zlý ve složeném vanat-pišanô qui frappe le méchant (Beitr. VII. 318), piś z pik; stněm. fih-u, gafch odiosus, Holtzm. p. 280. kořen fih. Stejnokořenným jest také slk. pikulka ein flinkes, vorwitziges, zorniges Mädchen. Pol. zastar. piekieł, gen. -kła der Teufel, ein höllischer Geist (Archiv III. 54.) jest však přetvořeno z lit. Pykùlas jako by ve spojitosti bylo s „piekło“ inferna.

Pikulik pol. nanus (Mrong. II. pod Zwerg) — odvozeno od vlask. piccòlo malý?

Pikunáča charv. prov. ligonis genus (Nem. 61.) druh motyk; ze vlask. piccòne Spitzhaue.

Piljar charv. srb. institor překupník, piljarica institrix překupnice, piljariti vendere minutim; slova ta jsou, jak se podobá, ve spojitosti se sřlat. pila 1. porticus nundinaria seu locus, ubi merces venum exponuntur, 2. taberna DC. — Méně

příhodné jest to, co k vysvětlení těch slov uvedeno v Ciz. Slov. 276.

Piljiti srb. oculis attentis intueri, piljenje intuitus fixus; ze vlask. *piglio* pohled adspectus.

Pilník, pol. 1. Ballhaus, také pilarnia, piłarnia id. — 2. palestra k házení míče, piłatyk id. — odvozena jsou od lat. *pila* míč, odkud také pol. *piła*, *piłka* a lit. zastar. *pila*, piliné id. pocházejí.

Pilo srb. (Bocca) vasis olearii genus, „za ulje (olej) sud od kamena“ (Vuk.); ze vlask. *pila* Kübel, díle Oliven zu stampfen, Mörser, steinerne Wasserbehälter; uváženo buď také sřlat. *pila* 1. uter, 2. vas quoddam ad usum eorum, qui pannos parant, 3. mensurae frumentariae species.

Pilòza charv. prov. druh hroznův uvarum genus (Nem. 40); ze vlask. *piloso*, m. -sa f. rauh, haarig.

Пинáсъ rus. родъ корабля, pinas pol. id. — holld. *pinas*, f. něm. *Pinasse*, angl. *pinnace* loď, koráb jistého spůsobu; slova tato jsou původu román.; fr. *pinasse*, *pinace*, špan. *pináza*, vlask. *pinàssa*, správněji *pinaccia*, eine Art Lastschiffe — od lat. *pinus* sosna, smrk; metonym. loď, koráb.

Pínce charv. prov. panis genus (Nem. 26.) — cizho původu, podobně zní vlask. *pinzo* voll gepfropft.

Pinela pol. *pinus pinea* klokoč, pinelka nux pinea; původu román.: vlask. špan. *pino* klokoč, strom, vlask. *pinocchio*, *pignuolo*, fr. *pignon*, špan. *piñon* nux pinea; pinela nebo pinella jsem však v román. řečech nenašel.

Пинка rus. родъ плоскодонныхъ кораблей, cizí: holld. *pink* f. rybářská loďka, dán. *pink*, angl. *pink* f. něm. *Pinke navis* genus, fr. *pinque* f. trojstežňová loď s ploským dnem, dosti široká, portg. *pinque*, špan. *pinque*, *pingue*, *pincó*, vlask. *pinco* id. — Slova uvedená pocházejí, jak se podobá, z lat. *pinus* sosna; loď.

Піонъ rus. paeonia; ze švéd. *pion* nebo angl. *piony* id. základem jest řec. *παιωνία*.

Піна rus. dolium vinarium „винная бочка цилиндрическая“; původu román.: špan. *pipa* sud na víno neb olej, fr. *pipe* (obs.) velký sud „grande futaille qui contenait un muid et

demi" - Littré; sřlat. *pipa* *cadus*. Také holld. *pijp*, f. obdělný sud, z román.

Pipinjela charv. prov. *pimpinella sanguisorba* (Nem. 59.) ze vlastk. stejnoznačného *pimpinèlla* — vyražením souhlásky *m* 1. slabiky.

Пипати, -пакъ vb. dur. stslov. *palpare*, o-**пипати** id. bulh. *pipam tango*, slov. *pipati*, -pljem *palpare*, *vellere*, *pipati* se rváti se *luctari*, charv. srb. *pipati*, -pam *contrectare*, *pipati* srb. *deglubere*, *decerpere*, čes. *piplati* *palpare*, *contrectare* (*l* ke kořeni přiraženo) *piplati* se s něčím, také *pipati* se s něčím *occupari aliquā re*, *segniter opus facere*, prvotně asi „*contrectare*“, o-*pipati* (obs.), o-*piplati* a) *contrectare*, *attrectare* „co v ruku vezmeš a opipláš“ — Kor. b) *sordidum reddere* (*contrectando*); kořen **пипъ**, *pip*; rum. *pip-èesk* *contrectare*, ze slovan. Srov. řec. *παπ-άω* *tango*, *contrecto*; i kořenné slabiky slovan. slov může být z *a* stenčeno.

Pira slov. *granum degluptum kroupa*; možná, že jest cizí, srov. řec. střed. *σπίρα* = *κόκκος* *granum*, sřlat. *spera*. DC. — Jest ale také možno, že *pira* jest ve spojitosti se stslov. *пиро* far, milium.

Pirjan srb. *carnes vapore suo mollitac*; z turc. *bürjan* pečený assatus.

Pirlitati, iz-*pirlitati* srb. *texendo pingere* vetkávati něco pestrého; cizí, asi z turc. *türlü*, obyčejně zdvojeně: *türlü* *türlü* diversus, varius — proměněním počátečného *t* v *p*.

Pirostija bulh. *tripus* třínožka, z nřec. *πυροστία*, *πυρωστία* id. také pánev, komín, pec, pánev na uhlí (*πύρ* oheň).

Пиръ, m. stslov. *compotatio*, *convivium*, *comissatio*, *natalitia*; koř. **пі:** **піти**, **пікъ** *bibere*, **пъ suff.**, slov. charv. *pir* *nuptiae*, srb. *pir* a) *dies festus collegii* cuiuscunque *opificum* výroční slavnost spolkův či pořádkův řemeslnických, b) (Dubr.) *nuptiae*, rus. *пиръ*, *пирышка* (dim.) *convivium*, *comissatio* — a jiná. Společného původu jest lot. *pa-pēres* pl. *Kopfweh* vom Rausche, i kmenové slabiky slovan. jest v lot. *sesileno* v ē; náležitého slovesa lot. není.

Pistuga pol. der *Raspelfisch*, *squalus squatina* anděl morský? nebo *perca radula* druh okounův? Možná, že *pistuga* jest mrus. forma na místě **pěstuga* i že to slovo odvozeno jest od subst. rus. *пестъ* na místě *пѣстъ* *pistillum*, *tudicula*, kt. v.

Pitara charv. prov. tabula in quā massam depsunt — odvozeno od pita placenta? v řeč. πιθάριον sud, hrnec, střec. πιθάριον soudek odchylují se významy.

Питати, -там vb. dur. stslov. alere, nutrire, — са luxuriari, deliciari, питание n. subst. vb. alimonia, питатель luxuriari, Men-saec. XI. — классы глашные Krmč.-Mih. питание subst. vb. lautitiae, питовать, -точк alere, въс-питати, -там enutrire, educare, také въс-питати, -там enutrire, kdežto bys očekával značení: nutriri, slov. charv. pitati, -tam pabulum, praebere, saginare, pit an slov. saginatus, pinguis, srbs. pitati, -tam nutrire infantem, — dijete, rus. питать -аю vb. dur. пытывать vb. frequ. alere nutrire, вос-питать, -пытывать educare, воспитание educatio; питомъ stslov. 1. saginatus, кръвник — sanguinis avidus, Sup. 286. — 2. cicur дикий и -ми Pent.-Mih. — скотъ Sim. 1. 29. — 3. cultus виноградъ (vinea) — роукю истиньаго дѣлателъ бога Men.-Mih. 354. vlastně jest to part. prae. pass. — bulh. pitom i pitomen cicur, slov. charv. pitom, a, o cicur, slov. pitomec charv. pitomac alumnus, srbs. pitom, a, o cicur, domesticus, — golub; 2. cultus (o půdě, ovoci, růžích atd.) pitom f. — pitoma земля terra culta, pitomina id. rus. питомецъ alumnus, питомство aetas nondum plena, aetas pupillaris, čes. pitom, pitomý a) cicur, pitomý dobytek, Har. pitomý lev a okrocený, Kron. Tur. II. 271. b) mitis, c) stupidus, pitomec homo stupidus, pitomice typhus contagiosus; stslov. питата (z pitja) cibus, také cibi pl., epulum, deliciae, — райская-Svjet.-Op. 2. 2. 397. též na místě мъзда retributio, merces, premium, slov. pića nutrimentum, cibus, pabulum, charv. srbs. pića nutrimentum, pabulum, rus. пища nutrimentum, cibus, vlastně tvar stslov., pol. pica pabulum, hluž. dluž. pica, čes. píce id. — a mnoho jiných. Co kořen slov uvedených možno stanoviti пит pit. Stejnokořenná jsou: skr. vēd. pitu cibus, zend. pitu mléko, potrava, „lait, nourriture“; lit. pētus pl. t. meridies, prandium, pēt-ōti, -oji prandere, kořen pit, skand. fit-n a pinguescere, feit-r pinguis, feiti pinguedo, feita pinguefacere, saginare, švéd. fet pinguis, fet-n a pinguescere, ags. faet-ed pinguis, stažené faett, faettian pinguefacere, angl. fat 1. adj. pinguis, 2. vb. intrans. pinguescere, vb. trans. pinguefacere, saginare, sřněm. veiž 1. adj. pinguis, 2. subst. n. pinguedo, adeps,

veizen pinguefacere, stněm. feiž-it saginatus, pinguis. Od kořene pit nutrire, curare pocházejí také slovesa: pěstiti pěstovati curare, kterých základem jest zaniklé subst. **пѣсть** f. cura z pět-tí od kmene pět, jenž sesilením hlásky utvořen z kořene pit: pol. pieścić, -szczę molliter tractare, prvotně curare, pieścić się w mowie affectiert sprechen, čes. pěstiti molliter tractare, — koho i pěstiti se s kým. Lit. pěstiti curare „pflegen“ -Sz. (Geitl. 103.) asi z pol. nebo rus. dial. — zdá se, že by se správněji mělo pěstyti psati; pěstek čes. (**пѣстъкъ**) fascia „v piestek je (dítě) povije“ St. Skl. V. 148. **пѣстовати**, -**стоуи** stslov. curare, slov. pěstovati, pěstvati, curare parvulos, charv. pěstovati, -stujem id., srbsk. pljestovati - Živ. 27. 106. - rus. пѣстовать, -ую curare infantem, — ся amplexari infantem, blandiri parvulo hráti s dítětem, pol. piastować, -uje curare infantem, — urząd munere fungi, čes. pěstovati tractare, gestare infantem; educare, nutrire, alere, curare, colere, pěstovati se s kým amplexari aliquem, — s čím occupari re, **пѣсточица**, m. stslov. paedagogus, také **пѣсточица** m. id. pl. nom. -ne Barl. 131. **пѣсточица** id. et praceptor, rus. пѣстый parvulorum custos, paedagogus, pol. piastun id. pater curā, educator, čes. pěstoun, starší tvar pěstún id. etiam nutritor - Jel. Petr. hluž. pěston, také pěsteň curator, tutor, parvulorum custos; stslov. **пѣсточица** f. quae curat, **пѣсточица** liberorum institutrix, slov. pestinja (**пѣстъница**) f. parvulorum custos, gerula, Lex. také pesterna id. charv. pestinja i. q. slov., piastunka pol. ancilla curans parvulos, čes. pěstouna, pěstounka, stč. pěstúna a) nutrix „Jednú za den ot své piestuny pokrm přijímal“. Ms. Leg. 31. 2. b) quae curat parvulos, educatrix, také pěstounice id. hluž. pěstonča i. q. slov. pestinja, hluž. pěstonič, pěstonjować curare, custodire parvulos, stslov. **пѣсточниковати**, -**ночи** pueros instituere, paedagogum esse, **пѣсточнѣйтн**, -**ючи** curare, **пѣсточнѣство** institutio puerorum, čes. pěstounství, stč. pěstúnstvo a) munus magistri, praeceptoris, educatoris, b) disciplina; hluž. pěstonstwo parvulorum curatio; stslov. **пѣсточнѣство- вати**, -**ствчи** pueros instituere, rus. пѣстунетвовать curare parvulos.

Пизда rus. cunnus, slov. pol. pizda, čes. pízda, pizda id. pol. piždzić, piždžę, čes. pizditi -dím futuere; slov. pizdo-

griz ranunculus, srb. piždra convicium in feminam; lit. pyzdà, lot. pīzda cunnus, stprus. peisda podex (Grun.) s proměněným významem; kořen jest vlastně pis: lit. pis-u-ti coire cum feminā, scortari, pisa, pisē cunnus, lot. pis-u-pis-t i. q. lit.; s přičinou následujícího d proměněno v z.

Плака f. stslov. segmentum, на плакы Greg.-Naz. rus. плáха, плáшка (dim.) pars ligni defissa, caudex ploský odštěpený kus dřeva, ploský odkolek dřeva, stslov. плание n. coll. assulae, -шки мнозъство Io.-Clim. pol. s-płacheć ('съ-плакъть m.) gen. -chcia, s-płachetek dim. frustum (decerptum, avulsum), fragmentum, lacinia, s płacheć roli ein kleines Stück Feld — kmen плак plach, jehož samohláska stála prvotně po l; ch ze staršího s; slova uvedená jsou kořenem ve spojitosti s lit. plész-iu, -ti, kořen prvotně plas z, scindere, findere, avellere, decorticare, rapere, dilacerare, dilanire, proscindere agrum, lot. plēš-u, plēs-u (1. sg. praet.), plēs-t scindere, plōsīt, -u, -iju scindere, dilacerare. — Sem náleží, jak se zdá, také čes. zastar. z-plasati dilacerare: „Rúcho na ném pes až do na-hoty zplasa“. Leg. o sv. Petru, Výb. I. 279. — Płocha pol. Weberblatt jest jiného původu.

Plahta slov. linteum, charv. srb. plahta linteum, stragulum, mappa, obrus, rus. плáхта a) toga muliebris, b) obs. ein härnes Hemd, mrus. плахта vestis feminarum laxa, pol. płachta linteum Laken, 2. cassis venaticus, čes. plachta linteum, „pannus linteus, lodix.“ Wq. 1039. stragulum, plachta korábová, lodní, větrní = větrník velum, plachtice dim. linteum minus, velum parvum; hluž. płachta stragulum, polab. plochta linteum; kmen plach (plaħ), suff. ta; slov. také plah-úta stragulum linteum, stslov. -плащаница linteum, stragulum, Ostrom. Sup. 346. — rus. плащаница pokrov pannus funebris; společného původu jsou, jak se podobá, lit. plōsztē linteum ein Laken, das von den Schultern vorne über die Brust bis zu den Knieen herabhängt; stprus. ploaste „lylach“, Voc. Bettlaken.

Плакати, уж vb. dur. stslov. πλύνειν lavare, — мрежа Ostrom. Mat. 15. полокати мрежа Mat. 31. jest tvar rus. плакнати -их abluere, о-плакнати, о-плаковати, -коюш lavare, abluere, bulh. plaknù, vb. dur. eluo, o-plaknù vb. pf. (fat.) eluam, slov. plaknoti, -nem, plahnuti (hung.), o-plaknoti, s-plaknoti vb. pf. plákatи, o-plakovati, -kujem vb.

dur. eluere, abluere, charv. srb. plákatí, -čem věb. dur. lavare, eluere, -se (srb.) perlavari, pláknuti vb. pf. eluere, o-plákatí po-plákatí eluere, s-pláknuti, s-plákatí abluere, srb. s-plaka lacuna, s-plačine f. pl. eluvies pomyje, rus. *полокать*, mrus. *полокати* eluere, pol. płokać, -czę, s-płokać abluere, wypłokać eluere, wy-płoczyny eluvies, čes. plákatí, -ám věb. dur. pláknouti, -nu věb. pf. vedle pozdějšího pláchatí, pláchnouti abluere, vypláknouti eluere, s-pláknouti abluere, 2. svíčka na větru plákne nebo pláchne = plaví se, hluž. płokać i połkać věb. dur. płoknyc, -nu věb. pf. s předlož. po-, wo-wu- lavare lintea, dluž. pałkaś id. pałka lintea lavanda prádlo. Kořen **плак** vyvinul se přesmyknutím hlásek z palk; jiného původu jest **плакати** plakati flere, v jehož kořenné slabice stála samohláska už prvotně po l. — Za srodná s **плакати** lavare, abluere možno považovati: a) skr. sparś, sprś (6. par. interdum átm.), ze spark, s předponami, jmenovitě s upa-, os abluere, se lavare, se baigner, koupati se, upa-sparša-s, m. actio abluendi, praesertim os aquā eluendi; ve slovanech odpadlo na počátku s a r kořenné slabiky proměněno v l; b) srodnými jsou také, jak se podobá, staroir. falc-aim, folc-aim humecto, lavo (Z. I. 423. i 431.) falc „a flood“ fluctus úplav, přítok, kteréž Pictet (Beitr. II. 88. i 90.) právem sestavuje se stslov. **плакати**, pol. płokać; pak kymr. golchi lavare na místě *gwolchi z *folchi, armor. guelchi, guelhy lavare, golchet lavatus.

Пламъ, пламы, пламень stslov. flamma, v. 3. Plátí ardere, flammare.

Плánka, plánočka (dim.) rus. asserculus úzká deštice, dlažice; slov. planjica assula; srov. lit. plónas adj. 1. tenuis, plona lenta asser tenuis, 2. subtilis, angustus, arctus, 3. planus, ploninti attenuare, pulsando complanare, subtilem reddere; lot. plāns adj. 1. planus, 2. tenuis, plān-ums planities; také plēns adj. tenuis.

1. **Плánъ** adj. stslov. sterilis, e conject. **места плана** - Lam. 1. 99. čes. plan-ý, forma indef. plan, a, o a) sterilis, aridus, země planá, vyprahlá - Br. Plk. b) vastus, planá místa - Joh. 30. 3. — c) vacuus, plané místo vacuum, d) silvester, agrestis, planý strom (arbor), plané ovoce poma ruralia, planá jabloň

malus silvestris, planá růže rosa canina, planý fík caprificus, Wq. 324. planý česnek scordium, plané víno labrusca, e) inanis, vanus: planá řeč, planá výmluva, pol. płony, nesprávně płonny, a) sterilis, aridus, płone zboží frumentum exsicatum, aridum, b) inanis, vanus, płone słowa, c) levis, inconstans; hluž. płon-y sterilis, silvester, agrestis (oppos. hortensis), płone drjewo arbor silvestris, płone jabluko malum silvestre. — Планъ vyvinulo se, jak viděti ze tvarův pol. i luž., přesmykem hlásek z pal-nū; koř. pal. Slova odvozená: płonia pol. vyprahlá rovina, dle Jungm.-slovn. — v tom značení nenačází se ve slovníku Mrong. — pláně f. płáň, gen. -ni, f. čes. — také planě, plaň, — dim. płáňka, planka arbor silvestris, planta, talea Setzling „Slechetný šep bývá z plani, když se (rectius sě) starý peň oplaní.“ St. skl. II. 163. slk. planka, pol. płonka arbor silvestris; płonica dluž. malus silvestris et malum silvestre; planika srbs. arbutus unedo, nejisto, zdali sem náleží; планна stslov. mons, bulh. planina id. planina slov. charv. srbs. saltus, mens silvosus, dim. planinica — srov. skand. fjall mons, švéd. fjäll id. také pohoří, j po f zdá se býti pozdější vsuvkou — planina slk. sterilitas, płonina pol. hluž. solum sterile, полнина mrus. locus sterilis, pratum montanum, планнина n. coll. stslov. montes; planinar srbs. pastor alpinus, planinšar, planšar slov. id. planinec slov. planinac charv. srbs. montium incola, planinka slov. charv. srbs. ovium curatrix, „economia in una mandra“; planiti, -ním vb. dur. čes., płonić, -nię vb. dur. pol. sterilem reddere (agrum); planiště čes. plantarium „zahradník do planišt pláně sází“. Com.-jan. 381. płonnik pol. id. planosť čes. sterilitas, płonoś pol., nesprávně płonnoś psáno, a) id. b) vacuitas, vanitas; planovati, -nujem vb. dur. slov. pastorem alpinum esse, Senner sein (Lex. II.), hluž. płonować i. q. płonjeć, płonowy adj. agrestis. silvester, płonowyc arbor silvestris; płonuch, płony ch hluž. arbor silvestris; planuška morav. slk. fructus pruni spinosae; [“]планети, -ки: čes. planěti, -ním, 3. pl. -nějí sterilem, viliorem fieri, degenerare „Plan a chudne lid.“ Com. o-planěti, z-planěti, na místě vz-planěti id. hluž. płonjeć id. — v. 2. [“]Планъ adj. aequus, planus i Поль adj. stslov. apertus.

2. **Планъ** adj.: slov. plan, a, o aequus, planus, „na planem“ sub dio, čes. plan-ý adj. obs. id. D. bluž. dluž. płony id. „tu je plono“ planum est, płona, płonina hluž. planina čes. planities „lesy a planiny spatřovala.“ Háj. 8. hluž. płonješko (vlastně dim.) freier Platz, płono campus patens, pod płonom, pod płonem sub dio, plano čes. a) campus patens „Pod na plano, kdež obyčej jest, se potkávati.“ Aesop. b) silva interlucata, plano dělati, cíni planare, complanare, slov. planiti, -nim vb. dur. čes. planiti, -ním aequare, complanare, čes. také exstirpare, collucare „Aby lesy planili a dědiny dělali, napomínal.“ Háj. 27. „Poče okolo sebe planiti a domek tudiež staviti.“ St. skl. I. 9. hluž. płonić aequare, complanare, płonačk Teller; slov. planja planjava planities, čes. planě, plaň, také pláně, f. id. „Němci přetáhše hory a husté lesy, do planí českých se pustili.“ Háj. 39. „kdež kniezata, mocní páni táhnú k sobě čirú plán.“ St. Skl. V. 169. plaňava morav. 1. id. 2. silva collucata; dluž. płóní planities, slov. planota aequum, planities; planitas; srb. pro-planak, gen. -nka silva collucata „u planini mjesto, gdje nema šume.“ (Vuk). Sem se odnáší také hluž. płone thymus serpyllum, płončik (dim.) 1. id. 2. calamintha acinos, dluž. płonjak serpyllum. **Планъ** plan aequus, planus, vzniklo, jak z hluž. toho slova formy vysvitá, přesmykem hlásek z *pal-nū, *pal-n i jest tak jako 1. **планъ** ve spojitosti s **Полъ** adj. stslov. apertus kt. v.

Планилати vb. stslov. flammare v. 3. Pláti ardere, gliscere, flammare.

Пласа stslov. zona „пять поясъ соуть по всей земли, рѣкше, пласъ есть .е.; пласоу срѣднюю“ Ex.-Vost. srb. plasa frustum glaciei, charv. plasa arvum orná země. pole, role, charv. prov. plāsà terra silvis liberata (Nem. 29.) rus. полоса virga, linea, taenia pruha, pruh, zona, regio южная полоса России; stratum vrstva, area, arvum, massa ferri vel cupri tyčka železa nebo mědi, lamina ensis, gladii čepel meče, kordu; fig. tempus infustum, dim. полоска; полосатый virgatus pruhovatý, mrus. полоса lamina ensis, gladii, e conject. „полоса сабли“; pol. płosa Strich Feldes, Landes arvum, zona, regio, čes. zastar. *plasa (?) v M. V. čte se „plazi (t. j. plasy?) ŭenie, infule, ligatura“, (taeniae sunt lingulae, quae dependent de mitrā

pontificis. DC.); to slovo není náležitě ujistěno; ve Kroku III. 254. se sice nachází místo: „Ouzká plasa mezi dvěma jezery“; to však není důkazem, neb slovo řečené mohlo v novější době asi z charv. býti do čes. uvedeno; rus. *полосоваться* (vb. denom.) s předponami *и-*, *по-* dilacerare roztrhati na dlouhé pruhy. Sem by mohlo také slov. *plasem* Flor (Seide), Flocke náležetí. **Плата** vzniklo přesmyknutím hlásek z *palsa*, kmen jest *pals*, jehož s může zaujmíti místo staršího *k*; kořen by mohl býti pal. Srov. ags. *spelc*, -e f. *fascia*, *lamina* *lignea*, *quae fractis ossibus continendis accommodatur*, holld. *spalk*, f. id. skand. *spalk i spiälka asserculus*; švéd. *spjälka* *findere*, *spjälke* *lamina* *lignea* dlažice, *scandula*; ags. *spelc-ian* *accommodare* *ferulas membris fractis*, holld. *spalk-en* id.

Plasati čes. obs. (z-) lacerare, v. **Плана** stslov. segmentum.

Plasati, -sam, *plasikati*, *plasanjati* charv. *flammare*, *ardere*; kmen *plas*; srov. ags. *bläse* (*blase*) f. také *blaese* m. et f. *flamma*, *fax*, sřněm. *blas* n. *flamma*, *lumen*, *fax*, nizoněm. *blas* id. skand. *blossi* *flamma*, švéd. *bloss* n. *lumen*, *flamma*, *fax*, *blossa* *candere*, *flammare*, *ardere*, *gliscere*, dán. *blus* *ignis*, *flamma*, *fax*, *blusse* vb. — švéd. *blossa* — o ve švéd., u v dán. slovech na místě původního *a*. Ve příbuzných slovech jazyka german. stává častěji *b* na proti slovan. a původnímu *p*; srov. také lit. *plészk-u*, -éti *fervere*, *strepere* *prasseln*, su-*plészk-u*, -éti *comburi*, *conflagrare*, su-*plé-szkinti* *comburere*; *k* může býti ke koření přiraženo.

Пласть m. stslov. *στρέμμα* *tortum*, něco skrouceného nebo překrouceného, **Пластина** *frustum*, **Пласто-глазъ** *latos vertices habens*, slov. *plasta* *tabulatum*, *stratum vrstva*, — trave, řad nebo vrstva trávy, *plast* f. 1. *stratum* 2. *meta foeni*, *plastje* n. coll. *Laubbuschen* (Lex. II.) charv. *plasta* *lamina*, charv. srbs. *plast* m. *meta foeni*, stsrb. **Пласть** *vrstva* *stratum foeni*, *frumenti* (e conject.) „*да ко се бѣльбоу накосицомъ с пласти и здѣти*“ Mon.-serb. 489. 134., rus. *пластъ* 1. *frustum*, *latus strana*, *stratum vrstva*, *пластъ* *мѣду favus*, *пластына* 1. *trabs diffissa*, 2. — *соболя pellis mustelae zibellinae detracta*, *пластынникъ* i. q. *пластъ* 1. *stpol. plast* *favus Psalt.* Puł. 18. 11. čes. *plást*, dim. *plásteck* „něco širokého, co se vrstvou klásti může“. Jung.-slavn. *plást* *medu favus*, — kamene *tabula*, *plástva* i *plástev* (**Пластицы**) *favus*, *plástnice*

apis melifera, plastovati melificare „včely plastují“; 2. ordinare ukládati, uložiti po vrstvách, 3. favum eximere, plastování exemtio favi, mellis confectio, hluž. p last quidquid latum et planum est, tabulatum, mjedowy p last favus; slov. plastiti, plastovati charv. srb. plastiti na pr. sěno, sijeno metam foeni construere. Kmen jest plast, samohláska stála prvotně po *l*; srov. lit. plaszt-aka palma dlaň, p lost-aké lamina; uváženo buď také šrlat. plasta, plastralamina, quidquid planum est. Kořen slovan. by však mohlo být *plat, extendi, expandi; **пластъ** by mohlo státi na místě plat-tū proměněném prvnho *t* v *s*; *s* by ale mohlo také být vsunuto. Jestli plat skutečně kořenem slov uvedených, pak jsou společného původu se stslov. **платъ** pannus detritus, tortum, pallium etc. kt. v. — tam se porovnávají také slova z jiných příbuzných jazykův.

Płaszczyzna, m. pol. ryba morská pleuronectes, p łaszczek rhombus, ryba morská, p łaszczka, f. každá ploská ryba, p łaszczka pleuronectes platea — od p łaski adj. planus, čes. ploštice pleuronectes od ploský; srov. lit. pleksztis, f. i plēkszté, pleuronectes Flunder, Schellfisch, *k* před *szt* může být vsunuto, *e* kořenné slabiky z *a* stenčeno.

Плашкоть i плашкóутъ rus. 1. ploská loďka ein flaches Boot, Lichter, 2. ponton; jak se podobá, z holld. plat (ploský) † schuit, f. navis fluvialis.

Плашмá rus. adv. du côte plat, ležic (na ploské straně), положить что плашмá něco (na ploskou stranu) položiti, плашмánoj adj. pose à plat, плашмána kladka vrstva egyptských cihel ležících na široké straně. Srov. lot. pla'ss, m. plaša f. latus, spatiosus, extensus, amplus, plaši adv. late, ample, extense, plaš-um s rozlehly prostor.

Platér polab. scutula, patina mísa; cizího původu, poukazuje podobností zvuku k nřec. πλατέριον orbis talíř, ač slovo polab. sotva upřímo z nřec. pochází; stejnokorenná jsou také: fr. plat, špan. pláto, vlast. piatto mísa; ta slova se odnáší k řec. πλάτυς ploský, rovný, široký, πλάτη ploska, plata.

1. **Plati**, poljem slov. („**плати**, **полж**“) haurire, aquam agitare „voda se polje“ das Wasser wogt, raz-plati, -poljem aus-einander schöpfen; plati vzniklo přesmykem hlásek z palti, kořen pal; stslov. **рас-полѣти сѧ, -лж сѧ** effundi, **полъ** haustum,

и-полъ emuncitorum, haustum, srb. i s-p o l a c haustum, stslov. съ-полъ haustum, **оу-полъ** mensurae genus, **оу-полъникъ** cyathus, rus. у-полъ quod despumatur, Abschaum, у-поло́вникъ cochlear ad despumandum, trulla, ligula, čes. zastar. u-p o l e љ (upolen, Bhm.) vas quoddam, trulla. Srodný kořen nachází se, jak se domnívati lze, v lot. palji pl. inundatio, lit. a m-p a l a s Aufwasser auf dem Eise, a m praef. před retnou na místě a n, kořen pal; slova uvedená jsou, jak se podobá, ve spojitosti se skr. par (10. par. p á r á j á m i) implere.

2. **Plati**, poljem vb. dur. slov. evannare „žito plati“ (Lex. II.) o-plati vb. pf. id. — pla-ti přesmyknutím hlásek z pal-ti, kořen pal; rus. prov. полоть, полю, pol. płoć, pole vannare, evannare, hluž. płoć, płoju „płoć zorna“ i płować, -wam agitare, ventilare, vannare, wu-płowka vannus v. O-pálati.
3. **Pláti**, plaji (na místě staršího plaju), 2. sg. plaješ čes. ardere, gliscere, flammare (intrans.) — stslov. by bylo *плати, *планк — „lodie hromovým zapálením plají od ohně nebeského“. Troj. 26. „Když ji uzříe Paris, počne . . . pláti v její lásce“. Troj. 7. „hněvem plaje“ Troj. hluž. płać, płaju (obs.) flagrare, gliscere, ardere — dle hluž. stejnokořenného płomjo flamma i pol. płonąć ardere očekával bys ve hluž. *płoć, *płoju; plati *плати vzniklo přesmyknutím hlásek z pal-ti, kořen pal, stslov. планкти сѧ, планк сѧ (z план-иќ) comburi, slov. planoti, -nem na koga irruere, chary. srb. planuti, -nem emicare, exardescere, pol. płonąć, -nę inflammari; erubescere, płonić się inflammarι, čes. planouti, -nu ardere, gliscere, flammare (intrans.), hluž. płanyć, -nu id. očekával bys płonyć; stslov. въс-планкти сѧ, -иќ сѧ vb. pf. accendi, огнь -планкть сѧ, Lavr.-Op. 30., — uri; и-планкты -иќ erumpere, de flammā „пламы и-пецн испланов“. Prol.-Mih. Slova uvedená jsou stejnokořenná se stslov. пол-кти, -иќ uri, ardere, rus. полань flamma, stslov. план-кти, -иќ urere. Kořenem příbuzná jsou, jak se podobá, a) lit. pélenas i pélenis focus, stprus. pelanno (Voc.) na místě -na f. id. pelanne f. cinis ibid. lit. pelenai pl. id. — pełanai, pełanai, Bezz. — lot. pelni pl. id. kořen pel, prvně asi pal, ardere; b) skand. bål rogus, poët. ignis, ags. bael incendium, ignis funebris, rogus. v germ. řezech se častěji vyskytá b na místě slovan. p; c) skr. sphar (6. par.) 1. tre-

mere, trepidare; 2. micare, corruscare, splendere, c. praef. vi caus. 1. vibrare, 2. facere, ut quis micet, ardeat; dle skr. volno se domnivati, že na počátku slov slovan. lit. stprus. lot. a german. odpadlo *s a r* proměnilo se v *l*. Téhož původu jsou: **пламь** stslov. Šaf.-glag. flamma na místě **пламъ** z pal-mū, slov. charv. srbsk. plam id. stslov. **пламы**, gen. -мене m. i **пламень** m. flamma, rogus — **поломя** Chron. I. 261. jest forma rus., slov. charv. srbsk. plamen flamma, rus. пламя, gen. -мени m. i пламень id. jak se zdá, ze stslov. pravá rus. forma **поломя**, mrus. **поломя**, **поломънь**, pol. **pływmeń**, čes. plamen, stčes. morav. slk. **plameň**, hluž. **pływmo**, gen. -mjenja, dim. **pływmeško**, dluž. **pływmo** flamma, stslov. **пламыкъ** (dim.) flamma, pol. **pływmyk**, bulh. **plamuk** id. **пламтнъ** adj. stslov. flammeus, -**ианъ** Ephr.-Vost. od **пламъ**, plamat, -mam srbsk. flagrare; **пламтѣ** bulh. **flammo**, charv. **plamtiti**, -tim flammare (intrans.), slov. charv. srbsk. razplamtiti se inflammari, exardescere; **plápol**, m. čes. („**плаполь**) flamma, — lásky, Troj. **плаполати**, -**ламъ** vb. dur. stslov. jactari, excitari, de igne, flammare (intrans.) **огнь** **плаполъ**, Men.-Mih. 267. **пламы** -**ла**, Vost. čes. **plápolati**, -lám a) flagrare, flammare, gliscere „z nich plápolá oheň“ Troj. „láskou plápolati“, Bib. plápolati hněvem Wq. 420. b) agitari, huc illuc moveri, vibrare, volitare, praporec (vexillum) plápolá; praporec plápolající, Wrat.-cest. **плápoliti** (zastar.) = plápolati „plápolic svítila“ Štit. **plapol-** přesmykem hlásek z palpol-, kořenná slabika zdvojena.

Platič m. slov. lapis schistus — možná, že jest ve spojitosti se sřlat. **plata** lamina, quidquid planum est; řec. **πλάτη** ploska, plata.

Platnici pl. charv. prov. orbile (Nem. 44.) — odvozeno od vlask. **piàtto** mísa, talíř — ze staršího *platto; sřlat. **plata** lamina, quidquid planum est v. **Platér**.

Платъ stslov. pannus (detritus); **στρέμμα** tortum; globus; pallium, — **ризный** Prol.-Mih. **платнъ** женъскн на главе носити Alex.-Mih. 127. **платъкъ** dim. pannus, **платнис** n. collect. bulh. **plat** plagula, charv. **plata** mappa, linteum, rus. **платъ** mantele, **платокъ** dem. pannus, sudarium, mrus. **платокъ** praeligamen zástěra (ve Trigl. **платокъ** **платочикъ** strophiolum, náprsní pánska?), pol. **płat** lacinia, lamina, — złota bractea auri,

płatek, płatuszek dim. lacinia, sudarium, płatek złota bractea auri, — śniegu floccus nivis, čes. plát płatek dim. lamina, bractea, — złata bractea auri, platec obs. dim. Rozk. lamella, płaty pl. thorax, lorica; hluž. płat, płacík (dim.) tela, linteum, płata, lacinia, płatno pannus, sukno, dluž. płat tela, linteum. Co kořen slov uvedených možno stanoviti ~~plat~~ plat extendi, expandi, latum esse. Got. plat-s lacinia, stném. plez, srném. blez, nném. Bletz id. pokládá Grimm. v Hist. I. p. 300. za vzaté ze slovan., čemuž přisvědčiti možno. Kořenem srodná jsou lit. plat-ūs latus, plant-u, plat-au (1. sg. praet.) plas-ti (místo plat-ti) latum fieri, platinti dilatare, plotis 1. latitudo, 2. frustum, plotka pannus, linteum, involucrum; plot-as spatium, locus; lot. plat-s adj. latus, plat-u m latitudo, platīt, i plātīt, -iju dilatare, řec. πλατ-ύς adj. latus, planus, πλάτ-η planities, lamina, tabula, chartae folium, scapula, palma remi, πλάτ-ος, n. latitudo, planities, πλατεῖα platea; skand. flat-r planus, švéd. flat adj. id. flata f. planities, dán. flad adj. planus, flade planities — d tu stojí na místě staršího t; staroir. leth-an latus ze pleth-an (Beitr. I. 310.). L v uvedených slovech pochází ze staršího r, kteréž se vyskytá ve skr. prath (1. átm.) extendi, expandi, prath-atē 3. sg. prae. med. prthú-s latus, amplus ze *prathú-s, compar. práthijáns; zend. perethu-s adj. latus, frathaś latitudo, stpers. frātu široký ve složeném u-frātu (na místě h u-frātu) Euphrates (řeka) vlastně velmi široký. (Bopp.-Gramm. I. 5.) Stejnokořenná jsou: stslov. **платати**, -ай i **сь-платати** sarcire, **платежъ** pallium, **платити** -штж consuere, **за-платити** sarcire, rus. платить, -чý vb. dur. заплатить, чý vb. pf. id. **плачение** actio sacerendi, čes. płatati, za-platati, plăceti, -cím, za-plăceti, hluž. płatać, płatować sarcire; čes. plácana, plácenina Flickwerk; stslov. **за-плата** resarcitio, pannus, rus. за-плата, čes. zá-plata, hluž. za-płata pannus, lacinia, assumentum; platina srbs. segmentum ligni, tabula; **платнице** stslov. pannus detritus, pallium, rus. **платище** augment. mantele; slov. platišče absis loukof; płatnik, płatownik hluž. pannifex; **платници** stslov. značení neznámé, slov. charv. platnica assis, tabula, **платы** m. stslov. pannus detritus, čes. zastar. platec lamina, bractea, — złata bractea auri; o-plat slov.

ve průpovědi „vréči v oplat“ prosternere hoditi o zem, o-plat bylo prvotně subst. i značilo: solum, planities; o-plata srb. a) n. pr. oko vratā, Verkleidung margo (ligneus) januae, portae, fenestrae, b) linteum e stuppā, o-platiti, -tim vb. pf. o-platívati, -ćujem vb. dur. margine circumdare (januam, portam etc.) pod-platiti, pod-u-platiti vb. pf. srb. n. pr. košulju munire (indusium), subsuere opatřiti podšívkou, pod-plata, pod-u-plata munimentum interius (vestimenti) podšívka, charv. pod-plat planta pedis, corium soleae, slov. pod-plat solea, planta pedis, pod-platina corium soleae, pod-platiti soleas suppingere calceis podšiti boty, střevice; po-plat m. charv. srb. planta pedis; s-plata charv. srb. („съ-плата) ponto, scapha major, ratis (trajiciendo flumini — přešlo i do turc., kdež zní isplata id.

De codicum Platoniorum Parisini **B** et Veneti t auctoritate.

Scripsit Iosephus Král.

Martinus Schanz, vir de Platonis scriptis recensendis et emendandis optime meritus, in libro, quem de Platonis codice Veneto (append. class. 4 nr. 1) littera t signato conscripsit, atque in commentationibus singulis ephemeridibus insertis et in singulorum dialogorum quos edidit praefationibus contendit eam esse Platonis codicum alterius familiae condicionem, ut eos omnes ex codice Veneto t pendere existimandum sit. codicem enim illum Venetum fontem fuisse codicis Parisini *B* ex eisque duobus libris omnes quos nunc habemus codices deteriores fluxisse (l. l. 52). negari non potest hac sententia probata numerum codicum Platoniorum, quos adhibere debet is, qui in Platonis dialogis recensendis versatur, valde imminui. nam cum idem fere etiam de melioribus libris Schanz praedicet omnes eos libros meliores ex Clarkiano descriptos esse ratus, praeter Clarkianum et Venetum ceteri libri omnes auctoritate prorsus carent: apographa enim sunt lectionesque eorum a Clarkiani et Veneti scripturis discrepantes librariorum aut errori aut ingenio tribuere oportet. magna igitur codicum multitudine expulsa et immensa lectionum varietate sublata eius apparatus qui dicitur criticus ex paucissimis constat codicum Veneti et Clarkiani lectionibus. quare Schanzii sententia omnium, qui Bekkeri et Stallbaumii apparatum criticum semel perlustraverunt,

consensu comprobari posset, si modo vera esset. sed vereor, ne vir ille doctus pravo studio commotus, ut incompositas Bekkeri et Stallbaumii copias simpliciores redderet, a vero aberraverit. equidem cum Schanzium summa virium contentione sententiam suam contra Wohlramum defendantem videtur, taedio tantam lectionum copiam perlustrandi deterri non potui, quin hanc quaestionem iterum tractarem. si quid video, Schanzii sententia partim vera, partim falsissima continet. neque enim negari potest multos codices aliorum esse apographa atque ex eorum codicum numero, qui ad Platonis scripta recensenda adhiberi debent, esse tollendos neque contendi omnes codices ex duobus tantum fontibus fluxisse.

In hac igitur disputatione de alterius tantum familiae codicibus quaestionem instituere libet; quamquam enim omnes hi codices paucis exceptis parvam utilitatem habent atque paucissimis tantum locis vera praebere videntur, tamen quaestionem de fide et cognatione eorum semel propositam ad finem quendam perducere necesse est. quaestionem vero ita institui, ut primum de ratione, quae inter Venetum illum et Parisinum intercedat, verba faciam, deinde de Schanzii argumentis, quibus sententiam suam probare conatur, quid iudicem, ostendam. hoc igitur persuasum habeo Parisinum *B* Veneti t apographum non esse; cuius rei argumenta ex Bekkeri et Schanzii collationibus petita ita in singulas partes distribui, ut a levioribus ad graviora procederem. sed priusquam ad rem ipsam accedo, legentes hoc admoneo nonnunquam me coactum esse ex Bekkeri silentio, quid codices haberent, iudicare. quod eos, qui Bekkeri apparatus criticum noverint, mihi vitio non esse versuros confido; ceterum vitia hoc modo orta neque multa sunt sane maioris momenti.

Leviores codicum *B* et t discrepantiae in dialogis a Schanzio editis (primae tetralogiae dialogis et Convivio exceptis) hae sunt:*)

1. Am. 133 E, 13 (286, 12) *ηγεῖ δὲ Α, ηγεῖ δὲ δεῖ τ,*
ηγεῖ δὲ δῆ β (ex sil.) recte.

2. Am. 137 D, 14 (293, 16) *τοὺς μοχθησούς Α, μοχθη-*
σούς τ, πονησούς β (ex sil.).

3. Am. 137 E, 26 (294, 7) *ἀγνοεῖ Α τ, ἀγνοοίη β.*

4. Theag. 130 C, 25 (279, 9) *αἰσθάνομαι Α τ, αἰσθάνωμαι*
recte ex sil. *B, αἴσθωμαι γρ. β.*

5. Theag. 130 C, 27 (279, 12) *προύλειπεν* recte *B* (ex sil.), *προύλειπεν Α τ.*

*) Prior numerus paginas editionis Stephanianae et versus editionis Schanzianae, alter paginas et versus editionis Bekkerianae significat. Η codicem Clarkianum significat. — In Convivio neque Bekker neque Stallbaum codicis Parisini lectiones commemorat. ex paucis autem huius codicis lectionibus in Rettigii editione adlati nihil fere certi erui potest.

6. Crat. 385 C 18 (7, 7) καὶ τὸ ὄνομα ἄρα τὸ τοῦ ἀληθινοῦ λόγου λέγεται Υἱός, τοῦτο ὄνομα τι, τοῦτο omisso ὄνομα, ut mendum articulo τὸ non posito factum tollatur, B.

7. Crat. 388 C, 10 (13, 19) χρήσεται Υἱός recte, κεχρήσεται τι.

8. Crat. 395 C 12 (28, 13) ἄτρεστον Υἱός, ἄτρεπτον B.

9. Crat. 401 C 8 (41, 9) ἐσσίαν Υἱός, ἐστίαν B.

10. Crat. 404 B, 5 (46, 14) ἀειδοῦς B recte, αἰδοῦς Υἱός t.

11. Crat. 406 D, 20 (51, 12) ἄρεως Υἱός, ἄρεος B.

12. Crat. 407 E, 15 (54, 5) ἀλωπικόν Υἱός, ἀλωπικόν B.

13. Crat. 408 D, 21 (55, 20) περὶ τῶν τοιῶν δὲ vitium natum), περὶ δὲ τῶν τοιούτων B.

14. Crat. 409 A, 5 (56, 11) ἔοίκοι δ' ἀν Υἱός, ἔοικε δ' ἀν B.

15. Crat. 410 D, 18 (59, 20) πρόσθεν Υἱός, ἔμπροσθεν B.

16. Crat. 411 B, 15 (61, 2) ὄντα, ἐλλιγητῶσιν Υἱός, ὄντα δὲ ελλιγητῶσι τι (vitium litteris αει iteratis ortum est), ὄντα δὲ λιγητῶσι B.

17. Crat. 427 C, 4 (93, 17) τὸ η Υἱός recte, τῷ η t.

18. Crat. 438 D, 5 (118, 6) ἐμφανιεῖ Υἱός, ἐμφανῆ εἰ τι, ἐμφανῆ η B.

19. Phaedr. 234 C, 8 (16, 14) σὺ ὑποθῆς Υἱός, σὺ ὑποθεῖς τι, σὺ ὑποθεῖς B.

20. Phaedr. 245 A, 7 (37, 11) κατονοχή B recte, κατονοχῇ Υἱός, κατακοχῇ Υἱός t.

21. Phaedr. 272 C, 20 (92, 3) ἀπίη Υἱός, ἀπίοι B.

22. Alc. I. 107 A, 26 (306, 9) συμβούλευσαν Υἱός, συμβούλευσαν B.

23. Alc. I. 113 E, 27 (322, 13) δὴ Υἱός, ex sil. B recte, δεῖ τι.

24. Alc. I. 124 C, 23 (346, 1) σοί Υἱός, σὺ B.

25. Alc. II. 139 D, 26 (274, 16) πάλαι Υἱός, πάλιν B.

26. Alc. II. 140 B, 19 (275, 22) δέ φασιν B recte, δή φασιν Υἱός t.

27. Alc. II. 140 B, 26 (276, 6) παμπληθεῖς Υἱός, παμπλήθεις τι.

28. Charm. 165 E, 2 (327, 6) ποιεῖ τὴν ξήτησιν Υἱός, τὴν ξήτησιν ποιεῖ τι, τὴν ξήτησιν ποιῆι ex sil. B.

29. Lach. 187 E, 16 (270, 5) ἐμπέσει Υἱός, ἐμπέσῃ recte B ex sil.

30. Lach. 200 D, 30 (297, 20) συμπροθυμησει Υἱός, συμπροθυμηθήσει τι, συμπροθυμηθήσῃ B.

31. Lys. 206 A, 10 (113, 19) δοκοῖ Υἱός, δοκῆ B ex sil.

32. Lys. 208 A, 23 (117, 11) ἀμιλλάται Υἱός, ἀμιλλᾶται B.

33. Lys. 210 D, 23 (122, 6) οὔτε Υἱός, τε B.

34. Euthyd. 287 C, 22 (424, 8) ὅ τι χρήσωμαι τι, ὅ τι χρήσομαι Υἱός B.

35. Euthyd. 298, B, 2 (445, 3) εἰ Α t, οὐ B.
36. Euthyd. 299 C, 22 (447, 13) ὅσος ὁ Α, ὁ τὸς ὁ t, ὅσος ὁ B.
37. Euthyd. 303 A, 12 (454, 15) πύπαξ Α, πύπαξ t, πύπνυξ B.
38. Prot. 315 C, 10 (161, 14) εῖσιδον Α t, εῖσειδον B.
39. Prot. 318 D, 2 (167, 9) (ἐπιδώσει εἰς τί... καὶ) περὶ τοῦ Α², περὶ τοῦ Α¹ t, περὶ τούτον B.
40. Prot. 327 D, 16 (183, 19) ἐντύχοις Α, B ex sil., ἐντύχαις t (vitium ex ἀγαπήσαις paullo antecedente ortum).
41. Prot. 333 B, 36 (194, 5) ἐναντία Α t, ἐναντίον B.
42. Gorg. 453, E 31 (17, 19) λέγωμεν t, λέγομεν Α, B (ex sil.).
43. Gorg. 456 D, 30 (24, 2) οὐ Α t, οὐδὲ B.
44. Gorg. 457 B, 18 (24, 23) κάτα ex sil. B recte; κατὰ Α t.
45. Gorg. 458 D, 7 (27, 15) τοντοισι' B recte, τούτοισιν Α t.
46. Gorg. 468 D, 3 (47, 21) ἐκβάλλει Α t, ἐκβάλη B.
47. Gorg. 469 A, 33 (49, 6) οὐδὲ Α t, οὐδὲν B.
48. Gorg. 471 D, 18 (54, 17) ἄλλος Α, B ex sil., ἄλλως t.
49. Gorg. 474 A, 3 (59, 19) ἔχεις ex sil. B recte, ἔχης Α t.
50. Gorg. 474 B, 14 (60, 9) ἄλλον Α, ex sil. B recte; ἄλλων t.
51. Gorg. 480 B, 34 (75, 2) (ἢ πᾶς) λέγομεν ex sil. B recte, λέγωμεν Α t.
52. Gorg. 480 E, 24 (76, 5) ὁμολογεῖται Α t, ὁμολογεῖται B¹, ὁμολόγηται B².
53. Gorg. 484 E, 3 (83, 19) τούτῳ Α t, τοῦτο B repugnante metro.
54. Gorg. 484 E, 4 (83, 20) τυγχάνει t, τυγχάνη Α et B (ex sil.).
55. Gorg. 497 C 31 (110, 3) ἀπέλιπες Α t, ἀπέλειπες ex sil. B.
56. Gorg. 498 A, 32 (111, 14) πότεροι ex sil. B recte, πότερον Α t.
57. Gorg. 505 E, 1 (129, 5) ποιήσομεν ex sil. B recte, ποιήσωμεν Α t.
58. Gorg. 511 A, 25 (139, 15) ἀφαιρήσεται Α t, ἀφαιρήσει B.
59. Gorg. 514 C, 7 (145, 22) ἵδια Α t, ἵδια B.
60. Gorg. 517 D, 26 (153, 2) ἄλλ', ὡν ex sil. B recte, ἄλλων ὡν Α t (vitium litteris ων iteratis ortum).
- ν
61. Gorg. 524 B, 16 (166, 5) ἔχει Α t, ἔχει B.
62. Gorg. 525 A, 14 (167, 11) τεθράψθαι Α B, τετράψθαι t.

63. Men. 72 B, 17 (328, 16) ἡρόμην Η, ex sil. B, εἰρόμην τι.
64. Men. 74 D, 3 (334, 2) αἰσὶ Η B, ἀεὶ ex sil. t.
65. Men. 93 B, 4 (374, 20) τῶν προτέρων Η t, τῶν πρότερον ex sil. B.
66. Men. 94 A, 9 (376, 14) ὄτουοῦν Η t, ὄτωοῦν B.
67. Theaet. 146 B, 24 (183, 13) τοῖσδε δὲ Η t, τοῖς δὲ B.
68. Theaet. 149 C, 6 (190, 18) φαρμάκια ex sil. B recte, φαρμάκεια Η t.
69. Theaet. 149 D, 17 (191, 6) ἵσθ' Η, ex sil. B, ἔσθ' t.
70. Theaet. 151 A, 7 (193, 16) οἴς B ex sil. recte, οὐς Η t.
71. Theaet. 152 E, 27 (197, 14) συμφέρεσθον t, συμφερέσθων ut videtur Η, ἔνυμφέρεσθον B ex sil.
72. Theaet. 155 E, 16 (204, 3) αὐτῶν Η t, αὐτὴν B.
73. Theaet. 161 D, 9 (216, 20) λέγομεν Η² B recte, λέγωμεν Η¹ t.
74. Theaet. 202 B, 11 (303, 9) συμπλαιέντα Η, B ex sil. recte, συμπλεύεντα t.
75. Theaet. 207 A, 5 (314, 17) ἀποκρινομένους Η t, ἀποκριναμένους B ex sil. (vitium propter praecedens ἐρωτηθέντας ortum).
76. Theaet. 209 C, 21 (320, 3) εἶ σὺ ἐμὲ Η, εἴσει ἐμὲ t, εἴσῃ ἐμὲ B.
77. Hipp. II 371 A, 9 (215, 14) οὐδὲν t, B² ex sil., οὐδὲ B¹.
78. Menex. 238 A, 5 (384, 12) αὐτῇ B¹ recte, αὕτῃ B² t.
79. Menex. 240 B, 23 (388, 13) ἔχειρώσατο t, ἔχειρώσαντο B.
80. Menex. 248 E, 7 (404, 14) ὄτροῦν t, ὄτουοῦν B.
81. Hipparch. 225 A, 3 (231, 3) ἀξιῶσι Η, ἀξιώσουσι t, ἀξιώσωσι B ex sil.

Plerasque scripturae discrepantias, quas modo adtulimus, italicismo quem vocant et vulgari verborum pronuntiatione explicare possumus; cf. 5, 10, 21, 28, 29, 30, 49, 54, 55, 63, 76. nonnumquam enim in utroque codice litterae ει et ι, αι et ε, οι et ει² et η commutantur. saepius huius modi menda in codice B occurunt; at non desunt loci, ubi is, qui codicem B scripsit, aut invitus aut errore deprehenso verum invenit (cf. 10, 29). aliis locis in codice B formae aliae verborum et singula verba, quae aut a vera lectione discrepant aut falsam codicis t lectionem emendant, inducuntur (cf. 2, 9, 9, 15, 20, 22, 24, 25, 32, 33, 34, 35, 40, 41, 47, 52, 58, 61, 66, 67, 71, 74, 75, 79, 80). quae lectiones quomodo ortae sint, in adnotatione supra posita nonnullis locis indicavimus; aut oculorum errore aut similium vocum et formarum commutatione aut alia librarii incuria, qui cum Platonis orationem scriberet, plura verba legeret neque inter scriendum immutata mente

servaret, ortas esse facile appareat. ex omnibus his locis nullus adferri potest, quo Schanzii sententia codicem B ex t esse descriptum, probari possit. at inveniuntur etiam loci, ubi is, qui codicem B scripsit, verba eius codicis, ex quo Platonis dialogos describat, consulto immutasse videtur; sed nullus exstat locus ita comparatus, ut ex eo conicere possimus codicis B scriptorem ipsum codicem t fontem habuisse huiusque codicis mendosas lectiones emendavisse. certe cogitari potest ea, quae recte in B se habent, ex archetypo fluxisse iisque locis codicis Veneti scriptorem peccavisse. cf. locos sub 1, 4, 6, 9, 13, 17, 18, 19, 23, 26, 36, 39, 43, 44, 45, 48, 50, 53, 56, 57, 59, 60, 69, 70, 72, 73, 77, 78, 81 notatos.

Eis locis, quos numeris notavimus maioribus litteris impressis, B verum aut conjectura invenit aut ex archetypo descriptis. non omnes enim hos locos conjectura mutatos esse, sed nonnullos lectionem praebere codicis archetypi vel ex ea re elucet, quod codex B multis locis eandem lectionem praebet, quam codex A; cf. 17, 23, 27, 48, 50, 62, 63, 64, 74, 76. atque fieri quidem poterat, ut is, qui codicem A scribebat, miro quodam casu aut eodem modo erraret aut eadem conjectura locum depravatum sanare studeret, qua scriptor codicis B; sed locorum eorum numerus maior est, quam ut ad hanc rationem configere possimus. certe melius est hunc codicum A et B consensum atque utriusque codicis a codice t discrepanrias ita explicare, ut statuamus codicem B non ex codice t, sed ex alio quodam codicis t simillimo descriptum esse, qui nonnullis locis lectiones praebuerit etiam in codicibus prioris familiae occurrentes. omnes codicis B varias lectiones aut errore librarii aut conjectura ortas esse existimare falsissimum est. quod si contendeo, negare non audeo codicem B librarii conjecturis prorsus esse destitutum; insunt etiam in hoc codice, ut in omnibus fere aliis, librarii conjecturae plures quidem quam in A et t, sed eius modi, ex quibus clare elucet librarium non consulto artem criticam in Platonis oratione emendanda exercuisse, sed inter scribendum ea, quae mendosa videbantur, levissimis saepiusque perversis rationibus corressisse. velut Crat. 385 C, 18 in verbis *τοῦτο ὄνομα*, quae codicis t scriptor ita descriptis, ut in archetypo invenit, verbum *ὄνομα* omisit, ut mendum articulo non posito ortum corrigeret; Crat. 401 C, 8 *ἐσσιλαν*, quod quid significaret nesciit, in *ἔστιλαν* mutavit; Crat. 408 D, 21 in verbis *περὶ τῶν τοιούτων δὲ* (haec est lectio codicis t, qui archetypi pravam lectionem *περὶ τῶν τοιούτων δὲ* hoc modo emendat), ut inusitatum ordinem verborum tolleret, *δὲ* post *περὶ* transposuit atque scripsit *περὶ δὲ τῶν τοιούτων*. ne quis autem putet hunc locum Schanzii sententiae de codicis B et t cognatione esse adiumento, iam hoc loco monere oportet huiusmodi locis Schanzii sententiam minime probari. quid enim si codices B et t descripti sunt ex uno

eodemque codice, qui iam pravam lectionem *περὶ τῶν τοιούτων* δὲ praebebat, quam codicis t scriptor retinuit, alter librarius suo more emendavit? hoc autem fieri potuisse nemo credo negare audebit. Crat. 438 D, 5 ex ἐμφανῆ εἶ (t; codex Α habet ἐμφανεῖ) prave fecit ἐμφανῆ η̄, ut mendosum εἶ tolleret; Phaedr. 234 C, 8 ex σὺ ύποθείς, quod t sine accentu ex archetypo descriptis, fecit σι ύποθείς; qui locus satis superque demonstrat, quacum incuria et inscitia librarius in opere suo versatus sit. Prot. 318 D, 2 pro περὶ τού, quod habet Α¹ et t, scripsit pessime περὶ τούτοι, utrum haec verba ita emendata aliquid significarent necne, plane incuriosus; similis est emendatio loci sub 72 notati; Euthyd. 299 C, 22, cum in archetypo δ σὸς δ, quod t servavit, deprehendisset, δσὸς δ scripsit, num verba recte emendaret dubitans. quae cum ita sint, negari quidem non potest non nulla scriptorem codicis B levissimis conjecturis mutavisse, scriptorem codicis t verbum ex verbo plerumque descriptisse mendis non animadversis; sed omnes codicis B lectionum discrepantias vili eius scriptoris ingenio adscribere falsissimum est, praesertim cum nonnunquam hae eius lectiones cum meliorum codicum lectiōnibus consentiant.

Codex t etiam quod ad ordinem verborum attinet nonnunquam a codice B discrepat; sed ne hic quidem ullus est locus, ex quo iudicare possimus codicem B ex codice t esse descriptum. cf.

1. Ion. 538 B, 21 (188, 23) πρᾶγμάτων καὶ ἐπιστήμη t, B ex silentio recte habet καὶ ἐπιστήμη πρᾶγμάτων. erravit igitur t, sed errore inter scribendum deprehenso rectum ordinem signis transpositionis statim restituit.

2. Crat. 403 E, 19 (45, 21) λόγους λέγειν Α t, λέγειν λόγους B.

3. Crat. 409 C, 25 (57, 8) τῶν ὀνομάτων καλοῖτο Α B, καλοῖτο τῶν ὀνομάτων t, sed supra καλοῖτο signo transpositionis posito.

4. Crat. 426 B, 11 (91, 9) ὡς σώκρατες ἄλλως Α t, ἄλλως ὡς σώκρατες B, sed transpositione verborum indicata.

5. Crat. 428 C, 12 (95, 15) λέγειν πρὸς σὲ Α t, πρὸς σὲ λέγειν B.

Nonnunquam etiam B singula verba (articulum plerumque, pronomina alia verba minora) oculorum certo errore omittit, quae t praebet. cf. Crat. 416 A, 14 (70, 4), Hipp. II 373 B, 25 (219, 15), Theaet. 155 B, 19 (202, 19), Men. 86 B, 29 (360, 23), Gorg. 485 D, 27, (85, 1), 482 E, 11 (80, 3), 480 B, 5 (75, 6), 451 E, 8 (13, 19), Prot. 322 B, 9 (174, 2), Alcib. I. 109 A, 7 (312, 4), 118 D, 33 (334, 7), 123 A, 24 (343, 5), Theag. 125 D, 3 (269, 14), Men. 93 B, 2 (374, 18), 70 C, 17 (326, 3). Rarius B singula verba minora addit; cf. Crat. 403 B, 16 (44, 12), Prot. 315 A, 21 (160, 14), 315 B, 28 (161, 1),

Gorg. 450 A, 18 (9, 14), 506 A, 9 (129, 13), 452 A, 11 (13, 22).

Saepe etiam codex B singularum vocum litteras aliter ac t dividit; cf.

1. Crat. 397 E, 1 (33, 8) *νοοῖ τὸ ὄνομα* recte B, *νοοῖτο ὄνομα* Η t.

2. Crat. 419 C, 16 (77, 6) *ἡόνησις* t, ἡ ὄνησις B, *ἥονῆς* Η.

3. Theaet. 178 E, 25 (252, 21) *ὑπισχνεῖτο* Η, B ex sil., *ὑπισχνεῖ τὸ* t.

4. Hipp. II 372 C, 30 (218, 1) *μαθάν τι* ex sil. t, *μαθόντι* B.

Sed exstant etiam graviores inter B et t discrepantiae, quae tum tantum explicari posse videntur, si statuamus Parisini scriptorem non codice Veneto, sed alio quodam minus accurate scripto usum esse, qui tamen nonnullis locis lectiones continuerit memoria dignas, quae neque erroribus neque ingenio huius scribae adscribendae videntur.* conferas quaeso:

1. Hipp. II. 370 D, 24 (214, 11) *παρασκευασάμενος* ex sil. t, *παρεσκευασμένος* B.

2. Hipp. I. 295 E, 5 (440, 18) *ἄρ οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ οὕτως* t, *ἄρ' οὖν οὐ καὶ σοὶ δοκεῖ οὕτως* B.

3. Hipp. I. 286 A, 35 (419, 18) *ἔστι γάρ μοι περὶ αὐτῶν παγκάλως λόγος συγκείμενος* t, *πάγκαλος* B.

4. Menex. 244 B, 1 (395, 20) *μετὰ δὲ τοῦτο παντελοῦς εἰρήνης ἴμιν γενομένης* B recte, *παντελῶς* t.

5. Theaet. 150 B, 4 (192, 1) *ἔστι δ' ὅτε ἀληθινά* Η, *ἔστι δὲ δέ τ' ἀληθινά* B, *ὅτε λίθινα* t; ceterum hae scripturae discrepantiae itacismo ortae clarissime ostendunt legendum esse δέ τ' ἀληθινά.

6. Theaet. 204 A, 7 (307, 15) *ταύτεν* Η, ex sil. B recte, *αὐτὸν* t.

7. Gorg. 459 C, 9 (29, 5) *τῶν δημιουργῶν* ex sil. Η t, *τῶν ἄλλων* B.

8. Gorg. 473, C, 10 (58, 19) *εὐδαιμονέστατος* Η t, *εὐδαιμων* B.

9. Gorg. 475 B, 5 (63, 1) *λυπηρίτερον* Η t, *λυπηρὸν* B.

10. Prot. 319 C, 31 (168, 4) *μαθητά* t, *μαθήματα* Η B.

11. Lys. 210 A, 30 (121, 2) *διανούγοντες τοὺς ὄφθαλ-*

μοὺς recte B ex sil., *διαγαγόντες* Η, *διανύγοντες* t.

*) Huc eos potissimum locos concessimus, quibus Parisini cum Veneto discrepantia maior est, quam ut ex Veneti natura explicari possit. velut si in Gorg. 459 C pro *δημιουργῶν* in B legitur *ἄλλων*, certe existimandum est Parisini scriptorem aut summa cum neglegentia in opere suo versatum esse, aut codice alias lectiones continentem neglegentiusve scripto esse usum. ex locis iam prius adlatis fortasse hic commemorari debebant loci sub 2, 7 et 8 notati.

12. Lys. 213 A, 20 (127, 1) ὁ μισῶν ex sil. B recte, δ φιλῶν οὐ t.
13. Lys. 223 B, 11 (146, 2) μέν οὐ t ex sil., δὲ B.
14. Alc. I. 112 C, 16 (319, 4) τανάγρα ex sil. οὐ t, πανάγρα B; hoc mendum, quod litterarum Τ a Π quas dicunt maiusculas commutatione ortum est, sane non admisisset scriptor codicis B, si codicem t fontem habuisse.
15. Phaedr. 247 C, 10 (42, 5) νότωι * στάσας t, νότωι ιστάσας οὐ et B (ex sil.). Prava codicum οὐ et t scriptura iterata littera t orta est; alteram t scriptor codicis t, cum mendum deprehendisset, erasit veramque lectionem restituit. quod cum ita sit, aut codex B, si re vera ex codice t descriptus est, descriptus est prius, quam rasurae in codice t factae sunt, aut scriptor eius alio fonte usus est.
16. Phaedr. 274 E, 29 (97, 1 sq) ἀ λόγος πολὺς ἀν εἴη διελθεῖν add. t, om. οὐ et B; hanc verborum omissionem non ex codicis t natura explicari posse vel ex ea re discimus, quod haec verba non solum in codice B, sed etiam in οὐ desunt.*)
17. Crat. 416 B, 23 (70, 14) λέγει γε οὐ t, λέγουσι γε B; locus, ut videtur, corruptus.
18. Crat. 421 E, 11 (82, 8) ἐρήσεται οὐ, ἀν ἐρήσεται t, ἀνερήσεται B; scriptor codicis B libro videlicet usus est, in quo haec verba aut paullulum evanuerant aut tam male scripta erant, ut satis bene legi nequirent; si enim librum t descripsisset, cur formam admisisset sensu carentem, cum eadem verba in codice t clare scripta essent?
19. Euthyd. 296 A, 14 sq. (441, 7) ἀλλ' ὅπως μή τι ἡμᾶς σφαλεῖ τὸ δεῖ τοῦτο; σφαλεῖ correxit Heindorf; σφάλῃ οὐ t, σφάλῃ B, quae scriptura itacismo quem dicunt orta verae propior est, quam scriptura codicum οὐ et t σφάλῃ.
- Non contempnendi sunt ii loci, ubi codex B plura verba praebet, quam t continet; nam iis locis si demonstrare non possumus verba, quae in codice B abundant, manu quadam recenti esse adscripta, luce clarius probatur codicem B ex t descriptum esse non posse. sunt autem hi:
20. Theaet. 166 B, 25 (226, 21) εἶναι εἰδέναι οὐ, B (ex sil.), εἶναι (omisso εἰδέναι propter alterum εἰδέναι, quod mox sequitur) t.
21. Theaet. 161 A, 16 (215, 17) η̄ (η̄ οὐ*) αῦ oὐχ οὕτως ἔχει οὐ, εἰ αῦ οὕτως ἔχει t, η̄ ἀν οὐχ οὕτως ἔχει B. erravit scriptor codicis t, qui vitiose οὐχ omisit; scriptura codicis B eadem fere est quae codicis οὐ.

*) Quae aliis locis B omittit, incuria scriptoris omissa esse vindetur. velut Men. 80 C, 21 (347, 3) ἀλλὰ — ἀπορῶν add. οὐ t (ex sil.), om. B; Charm. 170 C, 16 (336, 5 sq) τὸ δὲ ἀρμονικὸν — σωφο-νίνη add. οὐ t, om. B, ubi librarius oculorum errore (vox σωφρονίνη ter occurrit) deceptus totum enuntiatum omisit.

Horum exemplorum numerum et singularem unius cuiusque loci condicionem si quis diligentius consideraverit, quam falsa sit Schanzii sententia codicem B ex codice t derivantis, facile credo perspicet; nam nullus ex locis hic adlatis talis est, ut conicere possimus codicis B a codice t discrepantias coniectandi studio ortas esse. descriptus est codex Parisinus ex codice quodam, in quo iam scripturae illae discrepantes inveniebantur aut verba non-nullis locis paullo neglegentius scripta vel aetate evanida satis commode legi nequibant.

Haec mea de origine codicis B sententia etiam hac re, quam modo exponam, probatur. Schanz ipse cum de nonnullorum codicum Platonicorum origine et auctoritate disputaret, hoc egit, ut emendationes aut scripturae discrepantias a manibus recentioribus notatas diligenter observaret atque ex ratione, quae inter scripturas singulorum codicum a diversis manibus factas intercederet, de codicis cognatione iudicaret. saepissime enim fiebat, ut librarius, cum codicem quandam describeret, scripturas manuum recentiorum supra versum vel in margine adnotatas aut scripturas compendio γρ. signatas in textum reciperet, cum eas emendationes verborum corruptorum esse putaret. si quis codex igitur multis locis in textu habet, quae alius supra versum aut in margine scriptum exhibit, iure iudicare possumus priorem codicem ex altero esse descriptum. sed in codice B multi extant loci, quibus eadem, quae in textu codicis t, continentur recentiorum manuum scripturis vel adnotationibus in margine factis prorsus neglectis. conferas de hac re hos locos:

1. Alc. II. 142 D, 32 (280, 22), αὐτὸι σφῆσιν recens t² recte, αὐτὸι σφίσιν t¹ B.

2. Alc. II. 143 C, 1 (282, 5) ὅτῳ δὴ t² recte, ὅτῳ δεῖ Η t¹ B.

3. Alc. II. 148 B, 17 (292, 11) παλινῳδίαν εὐχόμενος (mendum litteris male divisiti et itacismo ortum; scribendum est παλινῳδῆ ἀνευχόμενος) Η t¹ B; παλινῳδεῖ ἀνευχόμενος t², quod verae scripturae propius est.

4. Alc. II. 150 B, 9 (296, 8) ἔπειρ t² recte, εἴπειρ Η t¹ B.

5. Charm. 158 E, 17 (313, 18) τηδε t² recte, τί δὲ t¹ B, τί δαί (altera manu) t².

6. Charm. 159 A, 19 (313, 20) αὐτῆς Η t² recte, αὐτὴν t¹ B.

7. Prot. 312 D, 23 (156, 4) τοῦ ποιῆσαι t² recte, τοῦ τὸ ποιῆσαι Η t¹ B.

8. Prot. 326 C, 29 (181, 8) εἰς διδασκάλων τῆς ἡλικίας ἀρξάμενοι Η t¹ B (ex sil.), τῆς ἡλικίας εἰς διδασκάλων ἀρξάμενοι t².

9. Prot. 335 D, 33 (199, 1) ἀνεστήκη Η, sed in margine vitii nota, t², ἀνεστήκει t¹, ἀνεστήκειν (littera ν recenti manu addita) B.

10. Prot. 336 B, 16 (199, 18) δοκεῖ οὐ τ² recte, δεῖ τ¹ B.
 11. Prot. 336 D, 30 (200, 12) ἔγγυῶμαι τ² recte, ἔγγυῶ
 καὶ οὐ τ¹ B.
 12. Prot. 339 D, 14 (206, 3) ἀληθεῖα οὐ τ¹, B (ex sil.)
 recte, ἀλαθεῖα τ².
 13. Prot. 342 B, 20 (211, 7) ἀσκήσειν τ¹ B (ex sil.), ἀσκή-
 σειν τὴν σοφίαν οὐ τ².
 14. Prot. 351 C, 8 (228, 9) μηδὲ εἴτι οὐ τ¹ B, εἰτι μήτι τ².
 15. Prot. 355 A, 5 (234, 20) η̄ ἄλλο οὐ τ¹, sed η̄ delevit
 t²; η̄ ἄλλο B.
 16. Euthyd. 287 D, 2 (424, 16) ἀμελήσας οὐ τ¹, B ex sil.;
 ἀμελήσας τοῦ τ².
 17. Euthyd. 294 D, 18 (438, 13) η̄την τ² recte, εἴτην
 οὐ τ¹ B.
 18. Euthyd. 295 A, 1 (439, 6) ἄλλ' η̄ν ἐφη ἐθελήσαις
 μοι (legendum est ἐθελήσης μοι) οὐ, γρ. t²; ἄλλὰ μήν ἐάν ἐμοὶ¹
 ἐθέλησι t¹, ἄλλ' ἐάν ἐμοὶ ἐθέλησι B.
 19. Euthyd. 303 C, 29 (455, 10) ἐξειργασθον τ¹, sed εἴ
 ex ἐ, B, ἐξειργασθον οὐ, ἐξειργάσασθον γρ. t².
 20. Gorg. 454 A, 10 (18, 9) περὶ διτι οὐ τ¹, sed δ̄ in rasura
 οὐ, B (ex sil.); ὅτου recens t².
 21. Gorg. 458 B, 22 (26, 16) χρῆν οὐ τ¹, ex sil. B (legen-
 dum est cum quibusdam codicibus χρῆ); ἔδει in marg. οὐ² t².
 22. Gorg. 465 D, 28 (41, 21) χρήσωμαι οὐ τ¹ B (ex sil.),
 χρήσομαι t².
 23. Gorg. 473 A 26 (57, 24) ἐξηλέγχθην οὐ τ¹, B ex sil.,
 ἐξελέγχθην t².*
 24. Gorg. 477 D, 33 (68, 21) ἀνιαρότατόν τ² recte, ἀνια-
 ρώτατον οὐ τ¹ B (ex sil.).
 25. Gorg. 491 A, 32 (96, 3) δύτα οὐ τ² recte, τα t¹
 (nam apud Schanzium in apparatu critico legendum est h. l. T
 pro B) et B.
 26. Gorg. 494 C, 9 (103, 5) ψωρῶντα οὐ τ¹ B, ψωριῶντα
 recens t².
 27. Gorg. 506 E, 9 (131, 3) ἐκάστον οὐ, ex sil. B, ἐκά-
 στον τ¹, ἐκάστων t².
 28. Gorg. 522 D, 14 (163, 5) καὶ εἰ διὰ οὐ² t² recte,
 καὶ ίδια οὐ¹ t¹ B.
 29. Theaet. 143 D, 13 (178, 6) ὀλίγοστοι οὐ τ¹, ex sil. B,
 ὀλιγοστοί t².
 30. Theaet. 170 C, 18 (235, 13) ἔτερον οὐ τ¹, ex sil. B,
 ἔτέρον t².

*) Sed cum apographum codicis B manifestum, codicem C dico,
οὐν
 scripturam ἐξελέγχθην praebat, erravit fortasse I. Bekker, cum alteram
 scripturam in codice B adnotatam non commemoraret.

31. Theaet. 174 A, 20 (243, 6) *τὰ δ' ἔμπροσθεν* Α t¹, ex sil. B, *τὰ δ' ὅπισθεν* in marg. t².

32. Theaet. 175 B, 17 (245, 13) *γιγνόμενα* Α t¹, ex sil. B; *οὐ* supra versum adscripsit t².

33. Theaet. 175 E, 9 (246, 12) *ῳ* Α, recens t², δ t¹ B.

34. Theaet. 183 C, 10 (262, 6) *ἢ εἰ μή τι* Α t¹ B; *εἰ μή τι* t², quod verae scripturae propius est.

35. Theaet. 188 C, 16 (273, 19) *ἀλλὰ πατὰ τὸ εἶναι* t² recte, *ἀλλὰ πατὰ τὸ εἰδέναι* Α t¹ B.

36. Theaet. 196 C, 12 (291, 8) *αἰρεῖ* t² recte, *αἱρῆ* t¹ B.

37. Theaet. 202 D, 1 (304, 8) *τοῦ λόγου* Α t¹, B ex sil., *λόγου* t².

38. Lach. 183 E, 28 (261, 9) *παρήσι τε ὡς* Α, *παρείη* *τέως* t¹, B ex. sil., *παρήσι τέως* t² recte.

39. Lach. 186 A, 4 (266, 10) *αὐτοῖν* Α, recens t² recte, *αὐτὴν* t¹ B.

40. Phaedr. 230 C, 15 (9, 12) *σὺ* rec. t² recte, *οὐ* Α t¹ B.

41. Phaedr. 230 D, 22 (9, 19) *σὺ* t² recte, *οὐ* Α B, *οὐ* t¹.

42. Phaedr. 237 C, 16 (22, 14) *προελθόντες* t² recte, *προσελθόντες* Α t¹ B.

43. Phaedr. 245 E, 14 (39, 4) *γένεσιν* Α t¹ B, *γῆν* in marg. t².

44. Theag. 126 B, 1 (270, 21) *οἴς γρ.* t² recte, *οἶ* Α t¹ B.

45. Theag. 126 B, 1 (270, 21) *ἴπποι γρ.* t² recte, *ἴππι-*
κοὶ Α t¹ B.

Praeterea multi sunt in codice t loci, ubi aut prima manus aut manus quaedam recens (cf. Schanzii ed. vol. I. p. XI) Platonis verba non supra versum aut in margine, sed in textu ipso emendavit. has quoque emendationes, sive primae manui sive recentiori debentur, sprevit plerumque is, qui codicem B scripsit, si quidem usus est codice Veneto. cf. hos locos:

46. Phaedr. 242 B, 7 (31, 19) *πεποιημέναι* Α, ex emendatione t recte; *πεπονημέναι* t B.

47. Gorg. 457 B, 15 (24, 20) *δύνατο* Α (?), ex ras. t recte, *δύναντο* ante rasuram t, B (ex sil.).

48. Gorg. 464 B, 27 (39, 2) *τῇ ψυχῇ* Α, ex emend. t recte, *τῇν ψυχήν* t B.

49. Gorg. 514 D, 17 (146, 10) *ἐγώ τε* ex emend. t recte, *ἐγὼγε* Α t, B ex sil. (fortasse Bekker erravit. nam in apographo codicis B — codicem C dico — legitur *ἐγώ τε*).

50. Theaet. 143 B, 21 (177, 4) *ἔρεινον* Α, *ἔρεῖν* οὐ t, *ἔρεῖν* οὐ ex emend. t, *ἔρινεον* ex sil. B; legendum est cum codice quodam *Ἐρινοῦ*.

Saepius in codice Veneto a prima manu lectiones in margine adnotatae sunt compendioque *γρ.* signatae, quas codex B non continet. cf. :

51. Hipp. I. 292 A, 36 (432, 17) ἐφικέσθαι t, B (ex sil.), *ματαλαβεῖν* t in margine.

52. Theaet. 206 A, 21 (312, 11) *μῶν* Α t, B (ex sil.), *ἄλλων* in marg. γρ. t (cf. 206 D, 17 = 313, 22).

53. Gorg. 517 E, 3 (153, 12) *τούτων* Α, γρ. t, *τοιούτοις* t B.

54. Gorg. 486 C, 4 (86, 16) ἐλέγχων omnes codices; in margine t adscriptum: *ἐν ἄλλῳ πρόσκειται παῦσαι ματαιάξων,* quae in B non leguntur.

55. Euthyd. 286 C, 13 (422, 14) *κάλλιστα* Α t B, *μάλιστα* in marg. t.

56. Lys. 208 C, 1 (118, 3) *καί μοι ἔτι* Α, in marg. t, *καὶ ἔτι μοι* t B.

57. Charm. 175 B, 21 (345, 16) *εὑρεῖν* γρ. t recte, *ἔχειν* Α t B.

Uno loco supra versum in codice t scriptura alia adnotata est atque in textu, qua codex B caret; cf.

58. Gorg. 514 B, 26 (145, 13) *οἰκονομικὴν* Α, sed supra νο rasura; *οἰκοδομικὴν* t, sed ν supra δ; B ex sil. *οἰκονομικὴν* tantum habere videtur.

Ex his locis appareat nonnullas esse in codice t scripturas, quas in codice B frustra quaevisseris. aut igitur is, qui scripsit codicem B, si quidem codice t usus est, eas non vidit — quod, si eius studium Platonis verba emendandi spectamus, parum credibile videtur, praesertim cum multis his lectionibus corrupta Platonis verba recte emendari potuerint — aut codicem B ex codice t prius describebat, quam lectiones a manibus recentioribus factae in codice Veneto adnotatae sunt; quod ipsum, si consideramus etiam scripturas a prima manu adnotatas eum neglexisse, aequo est incredibile. cum igitur neutra ex his rationibus probari posse videatur, tertia restat ratio ad hanc rem explicandam librarium alio fonte, non codice t, usum esse, in quo illae scripturae discrepantes non inerant.

At non desunt loci, ubi codex t duas scripturas praebet a prima manu factas, quae etiam codex B eodem aut alio ordine descriptas exhibet. sed cum nullus sit locus ita comparatus, ut iudicare possimus codicem Parisinum ex Veneto illo fluxisse, hic codicum consensus ita explicandus est, ut utrumque codicem ex alio quodam nunc deperdito descriptum esse censeamus, qui iam omnes illas scripturas continuerit. cf.

1. Phaedr. 241 A, 16 (29, 11) *ἐκτίνειν* t¹, sed supra ἵ rasura et ν in rasura (scriptum erat supra ἵ sine dubio ει; nam *ἐκτείνειν* aut *ἐκτείνειν* alii quoque codices praebent); *ἐκτίνει* B.

2. Phaedr. 246 A, 12 (39, 17) *ἐκμέτω δῆ* *ξυμφύτῳ* recte γρ. t² et B, *ἔσικε τῷ* Α, *εσικε τῷ* δῆ t¹, δῆ εσικε τῷ signis transpositionis efficit t¹, *ἔσικε δῆ τῷ* B¹, qui signa transpositionis, quae in fonte utriusque codicis erant, male interpretatus est.

3. Alc. II. 147 A, 24 (290, 3) πολυτεχνίαν Η, φιλοτεχ-
νίαν t¹, sed πολυ supra versum add. t¹; φιλοτεχνίαν B.

4. Charm. 164 B, 4 (324, 6) πράττη Η, πράξη t¹, τ in
marg. t¹, πράξη B, ubi scriptor codicis B melius fontem com-
munem expressit, quam is, qui codicem t scripsit.

5. Alc. I. 126 A, 23 (350, 4): ad σώζεσθαι in t adiectum
est γρ. verbo sequenti eraso (fuit sine dubio σώζεται); γρ.
σώζεται B. hic aut scriba ipse, cum animadvertisset scripturam
σώζεται pravam esse, verba iam adscripta erasit, aut postea
a lectore quodam erasa sunt. Parisinum certe, si vera est Schanzii
sententia de origine eius prolata, ante hanc rasuram in Veneto
factam descriptum esse oportet.

6. Lys. 207 B, 20 (115, 20) εἶπετο Η, in marg. t¹, ἔσπετο
t¹, ἔσπετο B.

7. Lys. 214 E, 23 (130, 9) αὐτῷ t¹, sed ὁ supra versum;
αὐτῷ B.

8. Lach. 184 E, 9 (263, 14) οριθήσεσθαι Η, in marg. t¹,
γρ. B; ορίνεσθαι t¹ et ex sil. B.

9. Euthyd. 272 A 15 (394, 20) ἦν λοιπὴ αὐτοῖν Η t¹ B,
ἔτι λοιπῇ αὐτοῖν ἦν γρ. t¹ B.

10. Euthyd. 273 D, 25 (397, 19) ἀλλήλους Η, ἀλλήλους t¹ B.
11. Euthyd. 273 E, 7 (398, 9) ἐπεδημησάτην Η, γρ. t¹ B;
ἐπεδημεύτην t¹.

12. Euthyd. 275 D, 15 (401, 14) τῆς Η t¹ B, τοσῆσδε γρ. t¹ B.

13. Euthyd. 285 A, 21 (419, 21) διδόναι Η t, μετα in
marg. t¹, μετὰ in marg. B.

14. Euthyd. 287 B, 14 (423, 21) οὐτως εἰ κρόνος t¹, οὐ-
τωσὶ κενὸς Η, γρ. t¹ B.

15. Euthyd. 289 A, 27 (427, 14) ὡς Η, ὡ t¹, sed ὁ supra
versum, ὁ B.

16. Prot. 321 D, 17 (172, 18) τῷ t¹ B.

17. Prot. 338 B, 21 (203, 11) ἐλέσθαι Η t¹ B, αιρεῖ-
σθαι γρ. t¹ B.

18. Prot. 357 A, 24 (239, 1) τῷ Η, πῆτι t, πῃ B.

19. Gorg. 447 A, 3 (3, 3) ἀλλ' ἦ Η, ἀλλ' ἦ t, ἄρα in
marg. t¹, γρ. B.

20. Gorg. 491 B, 13 (96, 18) τότε Η, τότὲ t¹ B.

21. Gorg. 526 D, 14 (170, 10) σκοπῶ Η t, ἀσκῶ γρ. t¹ B.

22. Men. 76 D, 30 (338, 10) σχημάτων Η t¹, χρημάτων
γρ. t¹ B.

23. Men. 81 D, 4 (349, 7) $\overset{\nu}{\delta}\pi\omega\kappa\alpha\mu\eta$ Α, $\delta\pi\omega\kappa\alpha\mu\eta$, sed
παραπομπή διπλωμάτη.

πρόσχες A, *προσχες* B, qui archetypi lectionem accuratius quam
t redditum aut falsam lectionem errore animadverso inter scribendum
ex archetypo ipso correctum.

ε
25. Theact. 202 C, 20 (303, 18) τελείως Η, τελείως τ B.
26. Hipp. I. 289 E, 32 (427, 16) κτημάτων, γρ. ἔρωτη-
μάτων in marg. τ B.

27. Menex. 247 B, 1 (401, 11) *προγόνων*, γρ. *προτέρων*
in marg. t B.

28. Am. 136 E, 11 (292, 6) *ἀχρείους* t, ex sil. B, *ἀχρη-*
στρείους Η, γρ. t B.

Nonnulli exstant loci, quibus in utroque codice lectiones eaedem recentioribus manibus adnotatae sunt; cf. Crat. 438 C, 23 (117, 16), Phaedr. 251 C, 20 (49, 16), 253 B, 30 (53, 4), 253 D, 20 (54, 8), 255 A, 22 (57 2), Theaet. 159 B 32 (211, 22), 184 D, 3 (265, 3), Lys. 207 B, 22 (116, 1), Euthyd. 292 E, 5 (434, 21), Prot. 339 D 20 (206, 9) al. quorum locorum, cum ad quaestionem quam tractamus dirimendam nihil proferant, paucos tantum exscripti; nam hae lectiones et ex codice Parisino in Venetum et ex Veneto in Parisinum transferri poterant.

Sed sunt etiam lectiones in codice Veneto a manu recentiore te scriptae, quae in Parisino aut a prima manu cum compendio γρ. adscriptae leguntur aut in textu ipso reprehenduntur. qua re cum Schanz suam sententiam probari putet codicem Parisinum ex Veneto esse descriptum, hos locos diligentius inspicere necesse videtur. quae codex Venetus a recenti manu scriptum exhibet, cum compendio γρ. in Parisino a prima manu adscriptum invenitur his locis*):

1. Phaedr. 235 B 14 (18, 1) *μηδένα* Σ t¹, B (ex sil.), *μηδ* ἀν in marg. t², γρ. B; legendum est cum Aldima *μηδέν* ἄν.

2. Theaet. 146 E, 20 (184, 22) $\tau\ddot{o}\ \delta'$ $\dot{\epsilon}\pi\epsilon\varrho\omega\tau\eta\dot{\theta}\dot{e}\nu$ Α t¹, B (ex sil.), $\tau\ddot{o}\ \delta\acute{e}\ \gamma\acute{e}$ in marg. t² B.

3. Theaet. 147 A, 28 (185, 7) *ἰπνοπλάθων* Α t, B (ex sil.), *ἰπνοπλάθων* t², *κοροπλάθων* in marg. γρ. t² B.

4. Theaet. 156 B, 7 (205, 2) *κανύσεις* Η t¹, B (ex sil.), θεομάνυσεις γρ. t² B.

5. Theat. 173 E, 12 (242, 17) φέρεται \mathfrak{A}^1 t^1 , B (ex sil.), πέτεται in marg. \mathfrak{A}^2 t^2 , γο. B.

*) Utrum lectiones codicis B, quibus compendium *yo.* adiectum est, primae an recentiori manui debeantur, Bekker non adnotat. ex silentio eius conicere licet eas omnes, nisi quid contrarium adnotatum est, a prima manu esse factas.

6. Theaet. 183 A, 27 (261, 15) ὁρθῶς λέγεις Η t¹, B (ex sil.), ὁρθότατα λέγεις γρ. t² B.

7. Lach. 178 A, 2 (251, 3) συνθεάσασθαι t², γρ. B recte, συνθεάσασθε Η, συντεθεάσθαι t¹, B (ex sil.).

8. Lach. 187 E, 16 (270, 5) ποῖν ἀν (manu satis vetusta) t², γρ. B recte, ποῖν Η t¹, B (ex sil.).

9. Lach. 194 C, 10 (284, 5) ἔκλυσαι t¹, B (ex sil.), ἔκλυσαι Η, γρ. t² B.

10. Lach. 197 B 3 (290, 7) διαγνοιαν (legendum est δι' ἀγνοιαν) γρ. t² B recte, δι' ἀνοιαν Η t¹, B (ex sil.).

11. Charm. 156 E, 26 (309, 21) ἀγνοοῦεν Η t¹, ἀμελοῖεν Stobaeus, γρ. t² B.

12. Prot. 320 C, 2 (170, 15) ἦ λόγω διεξελθών Η t¹, B (ex sil.), ἦ ως νεωτέροις λόγον διεξέλθω γρ. t² B.

13. Prot. 324 E, 32 (178, 11) πόλις Η t¹, B (ex sil.), πολίτης γρ. t² B.

14. Gorg. 452 C, 31 (14, 20) τι δὲ ἀν ἦτι σὺ Η¹, τι δὲ δὴ ἦ γρ. Η², τι δε ^δη σὶ t¹ (supra η ras.), τι δὲ δὴ σὺ B, τι δὲ ἀν ἦ γρ. t², ἀν γρ. B.

15. Gorg. 492 B, 26 (98, 12) ἐπεὶ γε οἷς recens Η², ἐπεὶ θεοῖς Η¹ t¹ B, ἐπεὶ τοῖς t², ἐπεὶ τοῖς θεοῖς γρ. B.

Plures sunt loci, ubi Parisinus in textu ipso prima manu scriptum exhibit, quod in Veneto a recenti manu additum est. cf.

16. Theaet. 144 A, 27 (178, 21) γιγνόμενον ut videtur t¹, γιγνούμενος Η t², ex sil. B.

17. Theaet. 144 B, 32 (179, 4) ἀπαντῶσι Η, ex sil. B recte, ἀ παντῶσι t², ἀ πάντων t¹.

18. Theaet. 145 A, 3 (181, 3) ἔμοιγε Η, ex sil. B, t² recte, ἔμοι t¹.

19. Theaet. 144 C, 6 (179, 13) ἔταιροι Η t², B (ex sil.) recte, ἔτεροι t¹.

20. Theaet. 147 D, 24 (186, 14) ἀποφαίνων om. t¹, in marg. add. t², in textu habet Η B ex sil. recte.

21. Theaet. 151 B, 19 (194, 7) ἄλλοις Η² t² B recte, ἄλλοις Η¹ t¹.

22. Theaet. 152 D, 21 (197, 8) ἐὰν βαρὺ Η t², ex sil. B recte, βαρὺ t¹.

22. Theaet. 153 E, 20 (199, 19) καὶ μένοι Η t², ex sil. B recte, κείμενον ut videtur t¹.

23. Theaet. 156 C, 17 (205, 13) πάντα μὲν Η t², ex sil. B recte, πάντα t¹.

24. Theaet. 157 B, 20 (207, 6) καὶ κατὰ Η t², B (ex sil.) recte, κατὰ t¹.

25. Theaet. 157 C, 24 (207, 10) ως ἀρεσκόντων Η t², ex sil. B recte, ἀρεσκόντων t¹.

26. Theaet. 158 B, 7 (209, 8) *τις ἔχοι Η t²*, ex sil. B recte, *τις t¹* verbo *ἔχοι* errore oculorum omisso.
27. Theaet. 158 C, 14 (209, 15) *ἐν τῷ ὅπνῳ Η t¹*, *ἐν τῷ ἐννυπνίῳ t²*, ex sil. B.
28. Theaet. 159 A, 16 (211, 6) *τὰ πάσχοντα Η t¹, καὶ τὰ πάσχοντα t²*, ex sil. B.
29. Theaet. 160 D, 30 (214, 19) *ὅπως οὐ t¹*, *ὅπως οὐν Η¹*, *ἕπωσον Η²*, *ὅπως οὐν t²*, *ἕπωσον* ex sil. B.
30. Theaet. 160 E, 8 (215, 8) *δή ποτε Η t¹*, *δή ποτε καὶ t²*, B (ex sil.).
31. Theaet. 161 D, 15 (217, 5) *ἄστε Η t²*, B (ex sil.) recte, *ώς t¹*.
32. Theaet. 163 A, 5 (219, 18) *ἔοικεν ώς Η t¹*, *ἔοικεν ἄλλη ώς t²* B (ex sil.) *), quae scriptura voce ἄλλη, quae antecedit, male iterata orta est, nisi ἄλλη in margine quorundam codicium inveniebatur, ubi in textu cum t¹ pro ἄλλῃ δή illo, quod initio enuntiati legimus, ἄλλ' ἥδη scriptum erat, atque signis transpositionis prave explicatis alienum locum occupavit.
33. Theaet. 164 A, 29 (222, 6) *ὅρῶν Η t¹*, *ὅρῆ Η² t²* B (ex sil.).
34. Theaet. 164 E, 33 (223, 23) *ἄλλα πολλὰ Η t²* B (ex sil.) recte, *ἄλλα t¹*.
35. Theaet. 164 E, 2 (224, 3) *θεόδωρος εἰς Η t²*, B (ex sil.) recte, *θεόδωρος t¹*.
36. Theaet. 165 A, 10 (224, 12) *προσέχων Η t¹*, *προσχῶν t²* B.
37. Theaet. 165 D, 2 (225, 18) *ἔλλοχῶν Η² t²*, ex sil. B recte, *ἔνλοχῶν Η¹ t¹*.
38. Theaet. 166 B, 28 (227, 3) *καὶ τούτοις Η t²*, B (ex sil.) recte, *τούτοις t¹*.
- 39. Theaet. 166 C, 4 (227, 12) *αὐτὸς ὑγρεῖς Η t²*, B (ex sil.) recte, *αὐτὸς συγρεῖς t¹*.
40. Theaet. 166 D, 11 (227, 18) *δς Η t²*, B (ex sil.) recte, *ώς t¹*.
41. Theaet. 167 B, 3 (228, 20) *σώματα Η t¹*, *τὰ σώματα t²*, B (ex sil.).
42. Theaet. 167 E, 22 (229, 20) *ἄλλ' ἦ Η*, recens t², B (ex sil.) recte, *ἄλλη t¹*.
43. Theaet. 168 B, 12 (230, 19) *τούτων Η t²*, B (ex sil.) recte, *τῶν t¹*.
44. Theaet. 168 E, 34 (231, 20) *τοῦτό γε t²*, B (ex sil.) recte, *τοι τοῦτό γε Η*, *τοι τό γε t¹*, sed γ in ras.
45. Theaet. 169 E, 18 (234, 2) *καλλιόνως Η t¹*, *κάλλιον ώς t²*, B (ex sil.).

*) Schanz (in Phil. 35 p. 669) dicit in B ἄλλως legi; quod unde sumpserit, nescio et falsum esse puto; etiam in B sine dubio legitur ἄλλ' ἥδη σκεπτέον ώς *ἔοικεν ἄλλη*, *ώς*.

46. Theaet. 170 A, 28 (234, 12) ἀνθρώπον μᾶλλον δὲ πάντων om. t¹, in marg. add. t², in textu habet B.
47. Theaet. 170 C, 16, (235, 11) ἐθέλοι οὐ t² B, θέλοι t¹.
48. Theaet. 170 D, 23 (235, 19) πρός με οὐ t¹, πρός ἐμὲ t², B (ex sil.).
49. Theaet. 172 B, 30 (239, 6) τολμήσειε οὐ t², B (ex sil.) recte, τολμήσῃς t¹.
50. Theaet. 172 B, 31 (239, 8) συνοίσειν οὐ t¹, ξυνοίσειν οὐ t², συνοίσει t² B.
51. Theaet. 175 C, 23 (245, 20) χρυσίον οὐ t¹, χρυσίον οὐ t² B.
52. Theaet. 175 E, 11 (246, 14) ἐπισταμένου οὐ t¹, ἐπιστάμενος recens t², B (ex sil.).
53. Theaet. 175 E, 13 (246, 16) ὁ δ' t², B (ex sil.) recte, οὐδ' οὐ t¹, ὁδ' οὐ t².
54. Theaet. 176 C, 15 (248, 1) καὶ σοφίαι οὐ t², B (ex sil.), σοφίαι t¹.
55. Theaet. 177 D, 33 (250, 9) λέγομεν οὐ t¹, ἐλέγομεν t², B (ex sil.).
56. Theaet. 178 A, 11 (250, 22) ἀμαρτάνειν οὐ t¹, διαμαρτάνειν t², B (ex sil.).
57. Theaet. 178 C, 1 (251, 19) καὶ ἔσεσθαι errore om. t¹, add. t², B (ex sil.).
58. Theaet. 178 D, 12 (252, 8) δὲ om. errore t¹, add. t², B (ex sil.).
59. Theaet. 178 D, 16 (252, 12) ἀκνηστέρα t², B (ex sil.) recte, ἀκνηστέρα οὐ t¹.
60. Theaet. 178 E, 21 (252, 17) τό γε t² B recte, τό τε οὐ t¹.
61. Theaet. 179 D, 27 (254, 14) τῷ τοι οὐ t², τῷ τοι B, τοῦτο ut videtur t¹.
62. Theaet. 179 D, 27 (254, 14) μᾶλλον οὐ t², B (ex sil.) recte, μάλλα t¹.
63. Theaet. 182 D, 30 (260, 9) τοῦτο οὐ t², B (ex sil.) recte, τότε t¹.
64. Theaet. 182 D, 31 (260, 10) τούτον οὐ t², B (ex sil.) recte, τοῦ t¹.
65. Theaet. 182 E, 16 (261, 4) ἦν ταῦτα errore om. t¹, add. οὐ t², B (ex sil.).
66. Theaet. 183 D, 21 (262, 17) δώσεις οὐ t², B (ex sil.) recte, δώσῃς t¹.
67. Theaet. 186 D, 32 (269, 14) τοῦτο t², B (ex sil.) recte, ταῦτὸ t¹, ταῦτὸν οὐ.
68. Theaet. 188 B, 36 (273, 3) ἀγνοεῖ οὐ t¹, ἀγνοεῖ αὐ t² B (ex sil.), ni fallor, recte.
69. Theaet. 188 C, 11 (273, 14) πάντα ἦ t², ut videtur B recte, πάντη οὐ, πάντα t¹.

70. Theaet. 189 D, 13 (276, 19) ὡς ἔτερον οὐ t², B (ex sil.) recte, ὡς ἔτερόν τι errore propter praecedens ἔτερόν τι commisso t¹.

71. Theaet. 189 E, 18 (277, 1) ἀμα οὐ t², B (ex sil.) recte, ἀλλά t¹.

72. Theaet. 190 C, 17 (278, 9) καὶ ἐφαπτόμενος οὐ t² B (ex sil.) recte, ἐφαπτόμενος t¹.

73. Theaet. 192 A, 3 (281, 19) οἴδεν ἔχων t², B (ex sil.) recte, οἴδε σχῶν οὐ, οἴδεν σχῶν t¹.

74. Theaet. 192 E, 8 (283, 13) ὡς οὐ t¹, ὅτι in marg. οὐ t² B.

75. Theaet. 196 C, 12 (291, 8) πότερα t², B (ex sil.) recte, ποτέραν οὐ t¹.

76. Theaet. 198 C, 5 (295, 18) πόσος οὐ t², B (ex sil.) recte, δύοσός t¹.

77. Theaet. 198 C, 8 (295, 21) ἐν οὐ t², B (ex sil.) recte, ὡν t¹.

78. Theaet. 198 D, 14 (296, 3) οὐτως οὐ t² B recte, οὐτως t¹.

79. Theaet. 199 C, 16 (297, 12) πρόσθεν οὐ t¹, ἐμπρόσθεν t², B (ex sil.).

80. Theaet. 205 E, 9 (312, 2) γνωστὸν οὐ t², B (ex sil.) recte, ἀγνωστὸν οὐ t¹.

81. Theaet. 205 E, 11 (312, 4) πειθόμεθα οὐ t¹, sed συντάξει t², πεισόμεθα ex sil. B.

82. Gorg. 449 C, 20 (8, 6) ἐν ἐστιν οὐ t², B (ex sil.) recte, ἐνεστιν t¹.

83. Gorg. 475 B, 1 (62, 20) κάκιον οὐ t², B (ex sil.) recte, κακὸν t¹.

84. Gorg. 481 A, 1 (76, 14) δῷ t² B recte, δώῃ οὐ t¹.

85. Gorg. 498 A, 26 (111, 7) οὐπω οὐ t², B (ex sil.) recte, οὐδέπω t¹.

86. Gorg. 501 E, 34 (120, 17) κινησίαν φροντίζειν τὸν vitiose t¹, φροντίζειν κινησίαν τὸν corr. recte t², οὐ B (ex sil.).

87. Gorg. 503 A, 26 (123, 9) διαμάχεσθαι οὐ t² B¹ recte, δεῖ διαμάχεσθαι t¹ B².

88. Gorg. 513 D, 5 (144, 13) ἀ τότε οὐ t², B (ex sil.) recte, ἀ τε t¹.

89. Gorg. 522 C, 7 (162, 19) δ σὺ οὐ t², B (ex sil.) recte, δς σὺ t¹.

90. Men. 70 B, 8 (325, 8) λαρισαίου οὐ t¹, λαρισαίου t², B (ex sil.).

91. Men. 75 E, 20 (336, 14) λέγω οὐ t¹ recte, λέγων t², B (ex sil.).

92. Charm. 153 A, 7 (303, 7) εἰδον t², B (ex sil.) recte, ιδον οὐ t¹.

93. Lach. 179 C, 13 (252, 18) πολέμω — ἐν om. t¹, add. t², Η B (ex sil.).

94. Lach. 179 D, 15 (252, 19) τὰ τῆς πόλεως t¹, τῆσδε τῆς πόλεως Η B (ex sil.), τῆσδε in marg. t².

95. Lach. 198 C, 21 (292, 18) καὶ σὺ (σοι Η²) δοκεῖ Η¹, δοκεῖ καὶ σὺ t¹, σοὶ t²; B ex sil. exhibet δοκεῖ καὶ σοὶ.

96. Hipparch. 231 C, 5 (244, 11) πλέον κτήσηται t², B (ex sil.) recte, κτήσηται Η, πλεονεκτήσηται t¹.

97. Hipp. I. 299 B 12 (448, 20) ἢ τι t¹, ἔτι in marg. add. t², ἔτι in textu B.

98. Alc. II. 144 B, 11 (284, 2) ἀγνοοῖς Η t² B recte, ἀγνοῖς t¹.

99. Prot. 323 A, 29 (175, 4) δεῖ Η t², B (ex sil.) recte, δὴ t¹.

100. Prot. 325 D, 28 (179, 18) δπως Η t¹, δπως ὡς t², B (ex sil.).

101. Prot. 327 A, 19 (182, 8) πόλις Η t², B (ex sil.) recte, πολίτης t¹.

■

102. Prot. 338 A, 12 (203, 2) κάλων (sic) t², κάλων recte ex sil. B, κάλον Η, sed in marg. vitii nota, κάλον t¹.

103. Prot. 338 B, 24 (203, 15) ηρήσεται Η, ηρήσεται t¹, εἰρήσεται t² B.

104. Prot. 357 A, 19 (238, 16) οὐκ ἐπιστήμη t², B (ex sil.) recte, ἐπιστήμη Η t¹.

105. Euthyd. 284 A, 4 (417, 16) ἀν Η t¹, ἀν ἄλλως t², B (ex sil.).

106. Euthyd. 288 D, 6 (426, 13) πᾶν δπως Η t¹ recte, ἐάν πως t² B (ex sil.).

107. Crat. 384 A, 9 (4, 9) εἰ' σοι βουλομένω t¹, εἰ' σοι βουλομένω ἐστιν Η t² B.

108. Crat. 410 B, 31 (58, 21) δ δὲ ἀηρ Η t¹, δ δὲ δὴ ἀηρ t² B.

109. Crat. 413 A, 28 (64, 9) δίκαιον Η t¹, τὸ δίκαιον t² B.

110. Crat. 414 C, 6 (67, 6) ἐπεὶ Η t¹, ἐπεὶ καὶ t² B.

111. Crat. 414 D, 12 (67, 13) σφιγγός Η (legendum est cum codice quodam φικός), φιγός t¹, φιγγός t² B.

112. Crat. 423 A, 7 (84, 20) τὰ κάτω t² B recte, κάτω Η t¹.

113. Crat. 425 B, 1 (89, 12) εἴτε μὴ Η t¹, εἴτε καὶ μὴ t² B.

114. Crat. 431 A, 19 (101, 22) οὔτως Η t¹, οὔτως ἔχον t² B.

Nonnunquam etiam B duas lectiones eadem, ut videtur, manuscriptas exhibit, quarum altera cum t² consentit. cf.:

οἵοι

1. Gorg. 512 A, 26 (141, 7) οἱ Η t¹, οἱ B, οἵοι t².

2. Gorg. 525 A, 15 (167, 12) ἀκρατίας Η t², ἀκρασίας t¹,

ἀκρασίας B.

3. Charm. 165 A, 31 (325, 13) ἐγγύη t¹, ἐγγυῆ Α¹, ἐγγύα
t², ἐγγύα B.
4. Charm. 171 A, 7 (337, 9) ἵταρικός Α t¹, ἵταρικός
(i. e. ἵταρος) B, ἵταρος t².
5. Theaet. 157 C, 1 (207, 12) πότερα Α t¹, πότερα B,
πότερον t².
6. Theaet. 169 A, 11 (232, 8) τε Α t² recte, γε t¹, γε B.
7. Theaet. 173 D, 4 (242, 10) τις t², τι B recte, τι Α t¹.
8. Theaet. 188 E, 33 (274, 16) τὸ ἐν Α ex sil. recte,
ἐν t¹, τὸ ὅν t², ἐν B.
9. Phaedr. 248 D, 7 (44, 11) θήρειον t¹ recte, θηρεῖαν
Α t², θήρείον B.
10. Lys. 216 A, 3 (132, 13) ἀλλοκότων Α t¹, ἀλλοκότως
t², ἀλλοκότων B.
11. Prot. 351 A, 24 (227, 13) τε Α t¹ recte, γε t², τε B.
12. Lach. 178 A, 8 (251, 8) λέγονσι t¹ recte, νοοῦσι Α,
νοοῦσι
γρ. t², λέγονσι B.

Consulto omnes quos indagare potuimus locos hoc congettus. videmus autem 46 locis t² et B¹ cum Clarkiani prima manu, octo locis cum Clarkiani manu secunda congruere atque plerumque meliores lectiones praebere quam t¹. quae si quis diligenter consideraverit, Schanzii sententia reiecta concedet credo codicis Parisini B lectiones cum t² et Α congruentes non ex codice Veneto fluxisse, postquam hic codex a manu recenti t² correctus esset, sed codicem Parisinum ex alio codice descriptum esse codicis quidem Veneti simillimo, sed nonnullis locis meliore, qui lectiones praebet cum Clarkiano congruentes atque plerumque unice veras. sexaginta locis t² cum B¹ congruit, non quod scriptor codicis Parisini codicem Venetum describens quae t² praebebat in textum receperit, sed quod codex Venetus multis locis scribæ erroribus et mendis inquinatus posteriore aetate secundum codicem Parisinum B correctus est.

Haec est causa, cur eae lectiones, meliores plerumque, quae in textu Parisini inveniuntur, a manu recenti adscriptae sint in codice Veneto. quae si quis accuratius percurret, perspiciet credo, quam perversa et omni ratione carens sit Schanzii sententia. codex Parisinus neque ex Veneto descriptus est et multis locis meliora quam t¹ atque cum optimo codice Clarkiano congruentia praebet. lectiones igitur recentis manus t² omnibus locis ex

apparatu critico expellendae sunt, quibus nobis praesto est codicis Parisini memoria, unde hae lectiones fluxerunt. lectiones Parisini cum \mathfrak{A}^2 congruentes ex Parisini archetypo fortasse fluxerunt, in quo iam hae scripturae prius supra versum adscriptae in textu legebantur. haec mea sententia eis quoque codicis Veneti locis probatur, quibus id, quod t^1 errore omisit, manus recens t^2 ex Parisino supplavit (cf. 20, 93, 94); nam his locis erravit Veneti scriptor, Parisini cautius egit, cum codicem describeret.*)

Qua re perspecta melius etiam de eis codicis Veneti lectionibus iudicare possumus, quae a manu recenti ut videtur ex emendatione factae sunt quaeque in rasura inveniuntur. cadem enim manus recens, quae Venetum secundum Parisinum correxit, nonnullos locos, quorum litterae evanidae non satis bene legi poterant aut correctori falsa praebere videbantur, secundum Parisinum emendavit nonnunquam etiam supra versum correctione adscripta. cf.

1. Men. 74 A, 2 (332, 12) $\kappa\epsilon\lambda\epsilon\nu\omega\varsigma$ \mathfrak{A} , B (ex sil.), ex emend. t^2 recte; $\kappa\epsilon\lambda\epsilon\nu\epsilon\varsigma$ t^1 .

2. Men. 74 D, 6 (334, 6) $\tau\omega\tau\tau\delta$ B (ex sil.), ex em. t^2 recte, $\tau\omega\tau\tau\mathfrak{A}$ t^1 .

3. Men. 81 B, 21 (348, 16) $\kappa\epsilon\iota\omega\omega\varsigma$ $\dot{\epsilon}\nu\alpha\tau\omega\iota$ $\ddot{\epsilon}\tau\iota$ ex sil. B, ex emend. t^2 recte, $\kappa\epsilon\iota\omega\omega\dot{\epsilon}\nu\alpha\tau\omega\ddot{\epsilon}\tau\iota$ t^1 , $\kappa\epsilon\iota\omega\omega\dot{\epsilon}\nu\alpha\tau\omega\ddot{\epsilon}\tau\iota$ \mathfrak{A} .

4. Gorg. 455 A, 33 (20, 23) $\pi\epsilon\iota\sigma\tau\iota\kappa\delta$ B recte, $\pi\iota\sigma\tau\iota\kappa\delta$ t (si quidem $\varepsilon\iota$ a manu recenti scriptum est), $\pi\iota\sigma\tau\iota\kappa\delta$ \mathfrak{A} .

5. Gorg. 509 A, 29 (135, 7) $\lambda\dot{\nu}\sigma\epsilon\iota\varsigma$ B (ex sil.), ex emend. t^2 recte, $\lambda\dot{\nu}\sigma\eta\varsigma$ \mathfrak{A} t^1 .

6. Charm. 168 E, 24 (333, 6) $\ddot{\epsilon}\tau\iota$ $\gamma\epsilon$ t , sed $\gamma\epsilon$ ex emend. t^2 , $\tau\epsilon$ \mathfrak{A} t^1 , $\ddot{\epsilon}\tau\iota$ $\tau\epsilon$ B.

7. Charm. 170 A, 4 (335, 14) $\delta\iota\alpha\iota\varphi\epsilon\iota\varsigma$ ex emend. t^2 , $\alpha\iota$ $\delta\iota\epsilon\nu\varphi\epsilon\iota\varsigma$ B, $\delta\iota\epsilon\nu\varphi\epsilon\iota\varsigma$ \mathfrak{A} t^1 .

8. Lys. 204 C, 14 (110, 18) $\dot{\epsilon}\kappa\kappa\epsilon\omega\varphi\omega\kappa\epsilon$ \mathfrak{A} t^1 recte, $\dot{\epsilon}\kappa\kappa\epsilon\omega\varphi\eta\kappa\epsilon$ ex em. t^2 , $\dot{\epsilon}\kappa\kappa\epsilon\omega\varphi\omega\kappa\epsilon$ B.

9. Lys. 209 D, 14 (120, 7) $\dot{\nu}\iota\kappa\eta\omega\mu\epsilon\iota\varsigma$ ex em. t^2 recte, $\nu\iota\kappa\eta\omega\mu\epsilon\iota\varsigma$ B, $\dot{\nu}\iota\kappa\eta\omega\mu\epsilon\iota\varsigma$ \mathfrak{A} t^1 .

10. Prot. 357 C, 6 (239, 15) $\dot{\omega}\mu\omega\log\omega\mu\epsilon\eta\varsigma$ ex emend. t^2 , $\dot{\omega}\mu\omega\log\omega\mu\epsilon\eta\varsigma$ B, $\dot{\omega}\mu\omega\log\omega\mu\epsilon\eta\varsigma$ \mathfrak{A} t^1 .

*) Velut in Gorg. 467 D, 17 (45, 14) verba $\delta\tilde{\eta}\lambda\omega\varsigma$ $\ddot{\epsilon}\tau\iota$ $\tau\delta$ $\dot{\nu}\gamma\omega\iota\omega\iota\varsigma$ $\nu\delta$ $\dot{\nu}\nu\omega\omega\omega\omega\iota\varsigma$ incuria sane omisit t^1 , in margine add. ut videtur eadem manus; B (ex sil.) haec verba in textu habet; Gorg. 486 C, 5 (86, 17) $\kappa\alpha\iota$ $\dot{\alpha}\omega\omega\iota$ extra versum habet t^1 , B (ex sil.) in textu; Gorg. 501 D, 24 (120, 7) in verbis $\dot{\eta}$ δ' $\dot{\alpha}\nu$ $\mu\eta$, $\mu\eta$ $\varphi\dot{\alpha}\dot{\alpha}\iota$ alterum $\mu\eta$ supra versum add. t^1 , in textu habet B; Theaet. 153 B, 23 (198, 17) in verbis $\omega\dot{\eta}$ $\pi\omega\lambda$ add. $\omega\dot{\eta}$ supra versum t^1 , B habet in textu; Hipp. I. 286 E, 28 (421, 4) in verbis $\sigma\mu\omega\eta\dot{\omega}\nu$ $\pi\omega\lambda$ habet t $\pi\omega\lambda$ supra versum, B in textu.

11. Menex. 247 A, 18 (401, 7) *νικῶντες* t¹, *νικόντες* ex
ητε
em. t² recte, *νικῶντες* B.

12. Alc. I. 105 D, 24 (303, 4) *δεινομάχης* t¹ recte, *δει-*
νομένης Η, ex emend. t², *δεινομαχης* B.

Ceterum codex Parisinus nonnullas lectiones habet a recenti manu in margine vel supra versum adnotatas, quae ex aliis quibusdam codicibus originem duxisse videntur quaeque ab eo viro, qui secundum Parisinum codicem Venetum correxit, neglectae sunt aut in Parisino postea adscriptae. aliquot prioris familiae lectiones exprimunt. cf.

Theaet. 201 C, 18 (302, 4) *ἐπεληλάσμην* B, *ἐπελε-*
λήσμην Η, *ἐπεληλάσμην* t; Gorg. 525 D, 8 (168, 14) *εἶναι*
τὸν τούτων τῶν B² cum Η; *εἶναι τὸν τῶν* t B¹.

Aliae correctiones Parisini aut supra versum scriptae aut a manu recenti factae cum recenti manu Clarkiani congruunt; cf. Crat. 413 E, 6 (65, 21) *ἀνρία* in margi Η² B²; *ἀνρεία* t¹,
ἀνρεία Η¹.

Sed ne nimia horum locorum turba legentium fastidium moveamus, tantum dicimus Parisinum plures correctiones passum esse quam Venetum, quarum nonnullae cum aliorum codicum lectionibus congruunt, aliae unde ortae sint, difficile est diiudicare. Cf. Gorg. 465 B, 28 (40, 14); 466 B, 12 (42, 12); 475 A, 22 (62, 6); 497 E, 20 (111, 1); 503 D, 15 (124, 7); 505 E, 29 (129, 3); 511 B, 32 (139, 22); 512 E, 30 (142, 19); 523 D, 20 (164, 20); Charm. 175 B, 22 (345, 16); Hipp. I. 290 E, 14 (429, 23); 292 A, 2 (432, 19); Hipp. II. 364 A, 9 (200, 18); Theaet. 145 A, 34 (180, 22); 146 B, 22 (183, 11); 148 E, 8 (189, 6); 152 C, 11 (196, 21); 152 D, 21 (197, 8); 152 E, 2 (197, 17); 153 Α, 8 (198, 1); 156 B, 10 (205, 5); 160 E, 7 (215, 7); 169 C, 30 (233, 5); 174 A, 15 (242, 21); Men. 86 B, 28 (360, 22); 94 A, 3 (376, 8); Euthyd. 300 A, 22 (449, 2); Lys. 213 C, 33 (127, 14); 208 A, 27 (117, 16); Alc. I. 129 B, 6 (358, 3); 105 D, 22 (303, 3) alia plurima, quae consulto omitto.

Paucissimis locis in codice Parisino adscriptae sunt a correctore quodam lectiones, quae in codice Veneto a prima manu in textu aut in margine scriptae inveniuntur. quae res manifesto documento est codicem Parisinum ex Veneto non esse descriptum; nam hac sententia probata satis explicare non possumus, cur Parisini scriptor lectiones codicis Veneti spreverit atque scribæ cuidam recentiori permiserit, ut id, quod ipse describere poterat, in Parisinū transferret. cf.

1. Crat. 384 C, 21 (5, 1) *σιώπειν* Η t; *σκοπεῖν* (sine accentu) in marg. add. t¹, *σκοπεῖν* B².

2. Crat. 397 B, 5 (32, 8) ἐσπουδάσθαι γὰρ ἐνταῦθα μα-
λιστα πρέπει τὴν θέσιν τῶν ἀνομάτων Θ t B²; πρέπει περὶ^t
cet. B¹.

3. Crat. 405 E, 12 (49, 19) ἐμβαλόντες B¹ recte, ἐμβάλ-
λοντες Θ t B².

4. Alc. I. 109 A, 7 (311, 13) εἰς τὸ πολεμεῖν Θ t B²,
ἐπὶ τὸ πολεμεῖν B¹.

5. Alc. II. 141 B, 33 (278, 2) ὁρώη Θ B¹ (ex sil.), ἐρώη
t B adiecto γρ.

6. Theaet. 160 A, 32 (213, 7) καὶ ἄλλον ποιεῖ τὸ αἰσθα-
νόμενον Θ, καὶ ἄλλο ποιεῖ τὸν αἰσθανόμενον t B², καὶ ἄλλο
ποιεῖ τὸ αἰσθανόμενον B¹.

7. Theaet. 190 C, 14 (278, 6) βοῦν ἵππον Θ t (ex sil.).
B², ἵππον βοῦν B¹.

8. Theaet. 196 B, 30 (290, 15) μᾶλλον ἀριθμοῦ Θ, t (ex
sil.), B²; ἀριθμοῦ μᾶλλον B¹.

Utrum hae scripturae cum lectionibus primae manus Veneti
congruentes ex Veneto ipso an ex alio codice cum Veneto cognato
haustae sint, dijudicare non audeo; certe Schanzii sententiae non
sunt adminicula. nam his locis in textu Parisini aliud quid
scriptum est atque in Veneto et postea demum correctum;
quod, si utriusque codicis discrepantias spectamus, certe non
incuriae librarii adscribendum est, sed documento est codicem
Parisinum ex alio fonte, non ex Veneto, fluxisse.

Vidimus aliquotiens in commentatione modo absoluta Pari-
sinum plurimas quidem lectiones cum Veneto communes habere,
magnam vero partem lectionum eius cum meliorum librorum
scripturis congruere. uterque codex, ni fallor, ex eodem codice
descriptus est litteris maiusculis scripto; id mendo Parisini loco
quodam πάναγρα pro τανάγρα exhibentis (conferas quae de hac
re p. 362 commemoravimus) luce clarius probatur. Veneti scriptor
hunc codicem archetypum verbum de verbo fere descriptsit neque
ausus est Platonis verba coniecturis tentare, Parisini scriptor
emendandi pravo studio ductus nonnulla quidem novavit, sed
multis locis etiam meliora quam t servavit. Ambo igitur codices
ad eundem codicem archetypum referuntur, sed iuxta se ponendi
sunt amboque digni, qui diligenter examinentur. ceterum cum codex
Venetus saeculo XII, Parisinus XIII scriptus sit, fortasse inter co-
dicem Parisinum et eius archetypum alias quidam codex ponendus
est, quo usus est Parisini scriptor. quod etiam Parisini natura
probatur.

Cum nostram de codicis B auctoritate et origine sententiam
exposuimus, videamus, quibus argumentis Schanz usus Venetum t
Parisini B fontem esse contendat. Septendecim soli sunt loci,
quibus suam opinionem satis firme munitam esse censem. quam-
quam autem huiusmodi quaestiones tum tantum ad certum quendam

finem adduci possunt, si maiorem locorum numerum diligentius consideramus, tamen vel in hac argumentorum penuria constare potest eius sententia, modo loci ad eam probandam exhibiti re vera ei sint, ex quibus aliquid certi conicere possimus. iam igitur singulos videamus.

Polit. 284, 18 (275 A) εἴπομεν, καὶ ταῦτα θεὸν ἀντὶ θυητοῦ, ταύτη μὲν πάμπολν παρηνέχθημεν· διὰ δὲ ξυμπάσης τῆς πόλεως ἀρχοντα αὐτὸν ἀπεφήναμεν, ὅντινα δὲ τρόπον οὐδείπομεν, ταύτη δὲ κ. τ. λ. Post εἴπομεν rasura est in t, in qua καὶ ταῦτα scriptum est, in margine adscripta sunt a manu prima verba θεὸν — ταύτη recte monet Schanz ante rasuram ταύτη δὲ scripsisse librarium, cum a voce εἴπομεν ad διείπομεν oculis aberravisset; deinde errore deprehenso ταύτη δὲ erasisse, horum verborum loco verba καὶ ταῦτα scripsisse et cetera, quae abesse postea animadvertisset, in margine addidisse. sed in his verbis in margine additis pro τρόπον οὐδείπομεν legimus τρόπομεν.

Id altero librarii errore, quae omisit, addere festinantis ortum esse ego quoque crediderim. codex Coislianus Γ, Veneti t apographum manifestum, τρέπομεν exhibit librarii perversa conjectura ortum, qui ex τρόπομεν sensu carente ceteris verbis neglectis Graecum sane verbum effecit. In B verba οὐδείπομεν omissa sunt; nam quod Schanz contendit in B τρόπον pro τρόπομεν legi (quod librario deberi opinatur pro τρόπομεν Graecum verbum desideranti) falsissimum est. haec vox τρόπον non immutatione vocis τρόπομεν orta est; nam cum haec verba recte legi debeant ὅντινα δὲ τρόπον οὐδείπομεν, verisimilius est credo putare eum, qui codicem B scripsit, in fonte suo ὅντινα δὲ τρόπον οὐδείπομεν invenisse et verba οὐδείπομεν quamcumque de causa omisisse, quam contendere eum. verba Veneti ὅντινα δὲ τρόπομεν ita emendassem, ut etiam in optimis codicibus (in Clarkiano) legitur. immo vero res ita se habet. Venetus et Parisinus ex codice quodam descripti sunt, in quo verba οὐδείπομεν in margine adscripta erant. Veneti scriptor verbis οὐδείπομεν sub oculos cadentibus deceptus omnia, quae inter εἴπομεν et διείπομεν leguntur, omisit et postea vitiouse in margine adscripsit, scriptor Parisini οὐδείπομεν in margine additum non animadvertisit. ceterum notandum est partem codicum deterioris familiae (*A E F H C a c*) cum Parisino B οὐδείπομεν omittere, partem (b) διείπομεν solum, partem (*Ξ Σ Υ*), si quid certi ex Bekkeri silentio conicere licet, haec verba integra servare atque cum prioris familiae codicibus consentire. quae cum ita sint, concludere possumus ex deterioris familiae archetypo quattuor codicum genera fluxisse, quorum uni adscribendus est t, alteri B, tertio b, quarto Υ Σ Ξ. quomodo vero quis in tanta lectionum varietate contendere possit omnes alterius familiae codices ex codice t descriptos esse, valde credo mirari licet.

Soph. 216, 14 (257 D) διὸ πολλαὶ τέχναι τ' εἰσὶ λεγόμεναι καὶ ἐπιστῆμαι. t exhibit *τισι*, sed cum ante prius i una littera erasa sit, dubitari non potest, quin prius *τεῖσι* scriptum fuerit, quod Schanzii sententia lectoris cuiusdam infelici conjectura littera *ε* erasa in *τισι* mutatum est; id vero et apographum Veneti codicem Parisinum et omnes codices ex Parisino derivatos servare. quod quam caducum sit, ex ea re cognosci potest, quod etiam meliores codices (Α Τ Π¹ excepto Π²), si Bekker fides habenda est, *τισι*, sine dubio prava enuntiatione ortum, servant, nonnulli vero deteriores (Flor. c et Reg.) τ' εἰσὶ recte exhibit. habuit igitur deterioris familiae archetypus τ' εἰσὶ, quod in t servatum est, in B et aliis codicibus deterioribus prave in *τισι* mutatum; quae correctio in Venetum t postea irrepit; utrum ex melioribus an — quod verisimilius est — ex deterioribus codicibus, diiudicare nequeo. eius modi loci nihil valent ad Schanzii sententiam probandam; nam si lectio *τισι* in plerisque codicibus, non solum in t, reperitur, nullo modo iudicare possumus Parisinum eam ex Veneto hausisse; tum tantum constaret hoc argumentum, si probare possemus ex nullo alio fonte nisi ex t haurire potuisse hanc lectionem Parisini scriptorem.

Prot. 163, 8 (316 C) ξένον γὰρ ἄνδρα καὶ λόντα εἰς πόλεις μεγάλας καὶ ἐν ταύταις πείθοντα τῶν νέων τοὺς βελτίστους — χρὴ εὐλαβεῖσθαι. Schanz dicit lectorem quandam, cum καὶ corruptum putaret, pro καὶ λόντα — κατιόντα coniecssisse; quam conjecturam a manu prima in margine Veneti adnotatam esse signo addito, quod ad λόντα pertineat. In Γ hanc adnotationem recte explicatam esse eaque de causa solum κατιόντα in eo legi, in B male; nam hic legi καὶ κατιόντα. quod secus est. nam cum nota in margine Veneti ad λόντα pertineat, librarius pro λόντα in margine aliam scripturam κατιόντα notavit, quae in aliis quoque codicibus reperitur, atque indicavit pro καὶ λόντα etiam καὶ κατιόντα legi. utraque lectio sine dubio iam in Veneti fonte exstabat. lectionem hanc alteram iam in archetypo notatam Parisini scriptor in textum recépit altera omissa, scriptor Veneti, qua erat prudentia, in margine reliquit. scriptor Coisliani, qui ex Veneto t codicem suum describebat, signum male interpretatus est atque male pro καὶ κατιόντα solum κατιόντα posuit. itaque cum codicis B lectio ex codice archetypo repeti possit, hic locus ad Schanzii opinionem firmandam nullius est momenti.

Theaet. 251, 5 (178 A) τοῦτο δὲ μέλλον δρόθως ἀν λέγουμεν. Α et t¹ exhibent μᾶλλον, t² supra μᾶλλον posuit μέλλ. In Γ legitur prave μέλλει μᾶλλον, in B μέλλον μᾶλλον. vidimus iam supra alterius manus t² lectiones ex codice B in Venetum esse translatas. hic quoque illud μέλλ ab recenti manu superscriptum ex Parisino vel alio quodam deterioris familiae codice, qui omnes μᾶλλον μᾶλλον exhibent, hauriri potuit.

Phaedr. 5, 9 (228 B) *ἰδὼν μὲν ἰδὼν οὐσθη* exhibet \mathfrak{A} ; in t alterum *ἰδὼν* ita scriptum est, ut *ἰ* finem versus efficiat, *δὼν* initium sequentis. supra *δω* duo puncta sunt fortasse a manu prima, ut ait Schanz, addita. quibus punctis Schanz totam vocem *ἰδὼν* circumscribi putat eaque re non perspecta scriptorem Parisini B, cum solum *δ* deleri debere putaret, *λῶν* scripsisse. haec quoque argumentatio valde debilis est. primun enim punctis supra *δω* positis non totum verbum, sed *δ* solum sine dubio expungitur; deinde si correctionum, quae in Veneto occurruunt, naturae rationem habemus, valde probabile est puncta illa non a manu prima, sed a manu recenti, quae multa secundum Parisinum B emendavit, addita esse. hic quoque igitur Parisini falsa lectio non ex codice Veneto, sed ex alio quodam, fortasse ex communi Veneti et Parisini archetypo, explicanda est. ceterum commemorare libet lectionem optime firmatam *ἰδὼν μὲν ἰδὼν* veram mihi videri atque nonnullos deterioris familiae codices, quos omnes ex Parisino originem duxisse censem Schanz, alterum *ἰδὼν* servare (**ΣΗ**).

Eiusdem generis, ne legentis fastidium moveam singula Schanzii argumenta copiosis verbis refellens, sunt illa, quae adtulit Schanz (p. 47 sq.) ex Prot. 179, 14 (325 C), Menone 327, 8 (71 D), Phaedro 22, 15 (237 C), Prot. 176, 14 (323 D), Apol. 125, 15 (34 D) et 123, 19 (33 D). ne ex transpositione quidem verborum in t invito facta atque deinde a scriba ipso signis transpositionis emendata quicquam certi de codicis B origine eruere possumus. velut in Apol. 91, 13 (18 B) \mathfrak{A} exhibet *σωκράτης*

σοφὸς ἀνήρ, in t (et in Γ 3 e) *σοφὸς σωκράτης ἀνήρ*, in B (et ceteris codicibus deterioris familiae) *σωκράτης ἀνήρ σοφός* legitur. hic quoque in archetypo turbae quaedam fuisse videntur; turbatum ordinem verborum animadvertisit Veneti scriptor, cum iam verba ea retento archetypi ordine descriptsisset, et secundum archetypi signa verum ordinem restituit, scriptor Parisini prius signis deprehensis ordinem fontis sui mutavit in textu. sed male.

Haec certe ratio restat lectionum discrepantium explicandi. si vero praeter Schanzii rationem etiam alia restat, qua haec commode explicari possunt, quomodo quis ex talibus locis de codicis B et t mutua ratione aliquid conicere audeat, me perspicere non posse fateor. eodem pertinet locus Euthyphronis 366, 16 (8 E); etiam Soph. 196, 17 (249, B) ex archetypi natura explicari potest. certe talium locorum numerum maiorem esse oportet, si Schanzii conjectuae fides habenda est. restant duo loci Phileb. 239, 15 (61 A) et Parm. 38, 2 (143 E), de quibus ut paucis disseram, necesse est; nam Soph. 178, 21 (241 A) levissimum in codice B mendum praeterire possum neque incuriae suspicionem movebo.

Phil. 239, 15 (61 A) pro *καὶ τὸ παντάπασιν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἀν τούτων εἶη; πῶς γὰρ ἄν;* τὸ τοίνυν ἀγαθὸν κ. τ. λ. t exhibet *καὶ τὸ παντάπασιν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἀν τούτων εἶη; πῶς γὰρ ἄν τὸ τοίνυν ἀγαθὸν οὐδέτερον ἀν τούτων εἶη.* πῶς γὰρ ἄν; τὸ τοίνυν κ. τ. λ. verbis τὸ τοίνυν — εἶη a manu recenti expunctis. In B et codicibus nonnullis deterioribus desideratur πῶς γὰρ ἄν. scriptor Veneti simili duorum versuum initio (iu fine utriusque ἀγαθὸν scriptum exstabat) deceptus aliquot verba et ipsa illa πῶς γὰρ ἄν bis scripsit. cogitemus igitur scriptorem Parisini ex Veneto t describentem. locum invenit manifesto turbatum; quod aut non animadvertisit et omnia descriptis aut errore animadverso, si sanae mentis erat, ea omisit, quae bis scripta erant in Veneto (verba τὸ τοίνυν — πῶς γὰρ ἄν). cur vero etiam alterum πῶς γὰρ ἄν a recenti manu non expunctum atque sententia totius loci flagitatum omiserit (sententiae vero totius loci memor erat hic scriba, si quid ex suae mentis ingenio expungebat), perspici nequit, nisi librarium summae incuriae et negligentiae arguere volumus. potius ex hoc ipso loco conicere possumus Venetum Parisini originem non esse, sed alium quendam codicem, ubi πῶς γὰρ ἄν ita scriptum fuerit, ut facile posset omitti. certe hic quoque alia probabilis ratio invenitur omissionis illius in Parisino occurrentis explicandae; nam si quis scribit, ea, quae bis scripta sunt neque punctis deleta atque adeo sententia ipsa flagitantur, haud credo omittit.

In Parm. 38, 2 (143 E) et 80, 19 (164 D) in Parisino B omissa sunt aliquot verba, quae in Veneto t unum versum efficiunt. hoc etiam casu fieri potuisse quivis concedet, qui prioris loci plurima δμοιοτέλευτα novit. fortasse in codicis B et t archetypo utraque verba errore omissa in margine addita erant; hoc additamentum animadvertisit scriptor Veneti, errore omisit scriptor Parisini.

Si vero ea, quae de mutua ratione codicum B et t protuli, vera sunt, neque codex Parisinus apographum est Veneti et lectiones eius plurimis locis memoria dignae non librarii conjecturis, sed aut scribae erroribus aut melius servata archetypī mēmoria nituntur. ea de causa nova, sed accurata codicis illius collatione nonnulla proferri posse censeo, quae ad Platonis verba emendanda profutura esse confido. deinde omnia, quae Schanz de deteriorum codicum origine protulit, fluxa et falsa esse horumque codicum aestimationem et distributionem denuo esse instituendam appetet. ceterum etiam ea, quae Schanz de prioris familiae codicibus praedicat, nonnunquam ratione carere in alia commentatione mox demonstrabo, in qua de omnibus Platonis codicibus eorumque auctoritate et cognatione accuratius me disputaturum esse promitto.

Liviana.

Napsal Robert Novák.

3, 33, 10: *in re iuxta manifesta atque atroci C. Iulius decemvir diem Sestio dixit et accusator ad populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat, decessitque iure suo, ut demptum de vi magistratus populi libertati adiceret.* K slovům *decessitque iure suo* poznámenáno ve vydání Weissenborn-HJMüllerové (5. vyd. z r. 1881): 'bei nicht lokalen Objekten hat *decedere* immer den blossen Abl. bei sich'; podobně vyslovuje se letos Luterbacher ve vydání této knihy vyšlém u Teubnera: 'in übertragener (nicht lokaler) Bedeutung hat *decedere* immer den blossen Abl. bei sich'. Vydavatelé tito asi světě se dali touto poznámkou Harantovou k místu tomu (Emendatt. p. 22): 'codices habent *decessitque ex iure suo*. vocem pravam *ex non resecandam*, sed *corrigendam fuisse puto*, *scriendumque: „... decessitque ei iure suo ...“* h. e. populo. Decedere alicui aliqua re non *Livius modo*, sed *omnes dixerunt*. Pravda jest, že v uvedeném případě *decedere* u Livia jen s pouhým ablativem se spojuje, ale omyl jest, že by tak u jiných spisovatelů sloveso to s abl. a předložkou se nevyskytovalo; srov. Cic. pro Rosc. Am. 27, 73: tametsi statim viciisse debeo, tamen de meo iure *decedam* et tibi; Brut. ap. Cic. fam. 11, 3, 3: ac libertatis causa per edictum de suo iure *decedere*; Cic. div. Caec. 29; Verr. 2, 146.

9, 44, 4: *memoriane fugerit in annalibus digerendis an consulto binos consules ... transcederit, incertum est.* O čtení *memoriane fugerit* Madvig pochybuje a navrhoje buď *memoriane defuerit* neb *memoriane defecerit*; praví totiž (Emend.² p. 220): *memoria fugere (aliquem) recte non dicitur.* Než znám doklad tohoto úloví, totiž Front. ad Anton. imp. 1, 2 (p. 99, 14 Nab.): *sed me forsitan memoria fugerit.* Proto dlužno asi ono čtení za neporušené uznati.

25, 40, 1 a násl.: *ornamenta urbis, signa tabulasque, quibus abundabant Syracusae, Romam devexit, hostium illa quidem spolia et parta belli iure; ceterum inde primum initium mirandi Graecarum artium opera Illa quidem* piše Zingerle ve svém vydání po návrhu Luchsově, *P* má obráceným pořádkem *quidem illa*. Konjektura ta jest svůdná, zvláště hledíme-li k mluvě Ciceronově, kde z pravidla quidem za zájmenem, zejména za *ille*, bývá. Ale u Livia má se věc trochu jinak; ten neklade vždy quidem za zájmeno, než za kterékoli slovo, jež s důrazem má vytčeno býti; srov. 1, 29, 2: *quae ubi intravere portas, non quidem fuit tumultus ille nec pavor;* 2, 24, 4: *ibi curae esse patribus*

ostendit, ut consulatur plebi; ceterum deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen parte civitatis metum pro universa re publica intervenisse; 42, 8, 2: dediderunt sese, nihil quidem illi pacti; speraverant tamen non atrocius quam superiores imperatores consulem in se saevitum. Proto zajisté není na zpopmenutém místě Luchsova domněnka nutna.

24, 27, 3 čtu: et *<in>* trahenda re esse; srov. Gell. 3, 1, 4; 3, 7, 12; viz též Liv. 36, 25, 4.

27, 1, 8: ceterum Hannibal signo equitibus dato, ut, cum pedestres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque, circumvecti pars castra hostium, pars terga pugnantium invaderent, ipse Cn. Fulvi similitudinem nominis, quia Cn. Fulvium praetorem biennio ante in eisdem devicerat locis, increpans, similem eventum pugnae fore adfirmabat. Čtení *pugnantium* mám dosud za nejlepší. Ježto totiž má *P*: oppidantium a pouze *F*: oppugnantium a *VR*: pugnantium, hledali různí kritikové v poslední době nějaké jiné slovo v korruptele oppidantium, jako necopinantium (H. Sauppe, Hertz, Zingerle), spectantium (Friedersdorff), pugnam spectantium (Mor. Müller), trepidantium a p. Než všechna čtení ta vpravují v uvedené místo pojmy, jež nejsou souvislostí žádány neb jež jí nejsou ani přiměřeny. Jediné výraz 'bojujících' smyslu vyhovuje, odpovídajíc předchozímu 'cum pedestres acies occupassent praesenti certamine oculos animosque'; něčeho jiného tu nečekáme. Při čtení pugnantium jedná se pouze o to, jak vyložiti z něho vznik *oppidantium*. Otázka ta není po našem ménění nesnadná; uvážiti jest, že terga předchází. Pugnantium totiž přibralo z terga konečnou samohlásku, čímž povstalo apugnantium. To snadno způsobilo dále *oppugnantium*, jak jest v *F*, a *apud nantium*, jež přešlo v *P* v oppidantium. Posléze podporou čtení pugnantium jest toto místo Liviovo: 42, 7, 6 quod ubi consul vidit nulla parte moveri Ligurum signa, imperat equitibus, ut equos descendant ac tribus simul partibus in hostis, quanto maximo possent tumultu, incurvant. pars magna equitum mediam traiecit aciem et ad terga pugnantium pervasit; srov. též 6, 12, 10.

Ibd. 28, 3: ibi duo duces sagaciter moti sunt, alter ad inferendam, alter ad cavendam fraudem. Slova *sagaciter moti sunt* bral nedávno Hachtmann (*Symbolae criticae ad T. Livi decadem tertiam*, Gothae 1884) v pochybnost, jakoby obsahovala výraz podivný, a navrhl sagaciter moliti sunt, zvláště když *monti* má *P* a ne *moti*. Na první pohled zdají se vskutku slova ona vadnými, ale uvážíme-li způsob mluvy Liviovy, vidí se, že jsou neporušena. Srovnávám tato místa: 23, 32, 13 et Romae consules transactis rebus... movebant iam sese ad bellum; 3, 20, 8: qui se moverit ad sollicitandum statum civitatis;

22, 43, 1: Hannibal postquam motos magis in consulte Romanos quam ad ultimum temere evectos vidit. Že má *P* monti místo moti, nemá váhy; též *V* má 45, 27, 9 *admonta* místo *admota*.

30, 10, 19: hoc maxime modo lacerati *⟨primi⟩* quidem ordinis pontes, et vix transiliendi in secundum ordinem navium spatium propugnatoribus datum est. Tak píše místo to nyní Mor. Müller; čtení to podává sice smyslu správného, než není pravdě podobno palaeograficky; neboť místo ordinis má *P*: omnes, jež smyslem závadné není. Z té příčiny navrhl raději Hachtmann (u. m. str. 26): lacerati *⟨primi⟩* quidem *⟨ordinis⟩* omnes pontes. Než návrh ten jest v příčině palaeografické ještě násilnějším. Ze všeho, co za poslední doby o místě tom napsáno bylo, vysvitá, že před *quidem* jest mezera obsahující slovo, jež vytýkalo první řadu lodí. Ježto zde dotčená acies navium skládá se ze čtyř řad lodí (§ 5: onerariarum quadruplicem ordinem pro muro adversus hostem opposuit), možno snad *frons* jejich na roveň s první řadou položiti a psáti: lacerati *⟨frontis⟩* quidem omnes pontes. Frontis (= frōtis) po lacerati mohlo snadno vypadhnouti.

42, 54, 1: Mylae, proximum oppidum, ita munitum, ut in-exsuperabilis muuimenti spes incolas ferociores faceret, non portas claudere regi satis habuerunt, sed probbris quoque in ipsum Macedonasque procacibus iaculati sunt. Řídké této vazby, totiž *iaculari aliqua re*, pro niž uvádí Weissenborn pouze Quint. 9, 2, 29, vyskytuje se doklad i u samého Livia, totiž 26, 51, 4: tertio die rudibus inter se in modum iustae pugnae concurrerunt praepilatisque missilibus iaculati sunt. Proto nelze již o neporušenosti místa svrchu uvedeného pochybovat; srvn. Listy fil. IX, 251.

44, 14, 10: tertium se annum multa eius incommoda belli sentire mari interim intercluso; inopem insulam esse, *⟨nisi ma⟩* ritimis iuvetur colendi * itaque commeatibus. O místě tom již jsme jedenkráte (Listy fil. X 30) jednali; vracíme-li se zde k němu, činíme tak, myslíce, že čtení jsme našli, jež nade všechny dosavadní návrhy, jež četny jsou, pravděpodobností vyniká. Po slovech insulam esse má *V* dle zprávy Gitlbauera, jenž místo to nejnověji srovnal, mezeru ne pěti neb šesti, nýbrž asi osmi písmen, tak že tu více obsaženo bylo, než *nisi ma*, jež nyní se zde doplňuje. Doplňuji tu *nec nisi ma* a s Madvigem transponuje slovo *commeatibus*, píší celé místo takto: inopem insulam esse, **nec nisi maritimis iuvetur commeatibus, colendam. itaque** cum id . . .

45, 28, 9: quo cum Perseus obviam Amphipoli nimis soluta custodia processisset — id diei iter est —, ipsum quidem benigne allocutus est. Slova *nimiris soluta* jsou čtením opět velice sporným; *V* má: nimis solutis cuius custodia, což více asi

obsahovalo, než čeho poskytuje čtení svrchu uvedené. Navrhoji: nimis *solu<ta>* *digressus custodia*. Návrh ten ovšem není čtení rukopisnému zcela blízkým, než za rukopisné *tiscuius* vpravuje v místo výraz, jenž velice tu přiměřeným jest, a tím zaslhuje snad předce povšimnutí.

Ibd. 34, 11. Domněnku, již jsem o tomto místě v Listech fil. X, 21 pronesl, dosud schvaluji; tolíko *ire*, za něž má *V*: *ibi*, měním nyní bud' v *iere* neb v *ive<re>*, maje tu infinitiv historický za méně vhodný.

Ibd. 37, 12: haec . . . apud populum Romanum nihil valuissent, qui, ut vetera atque audita a parentibus suis non repetat, quae ambitione imperatorum clades acceptae sint, quae severitate imperii victoriae partae, proxumo certe Punico bello, quid inter M. Minucium magistrum equitum et Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. itaque accusatorem * * hiscere potuisse et supervacaneam defensionem Pauli fuisse. Mezeru uznává tu Weissenborn, kdežto jiní potuisse za porušené pokládají. Tak Madvig navrhoje hiscere *prohibuisset* (neb: *non sivisset*), Harant *noluisset* (neb: *vetuisset*), a dále *fuisse* mění ve *fecisset*. Nejlepším zdá se z toho *prohibuisset*, než to palaeograficky není pravděpodobno. Zcela jednoduchý jest návrh, jež sám předkládám: itaque accusatorem hiscere *puduisset* et supervacanea defensio Pauli fuisse. Žalobce vida, jakého jest lid v té příčině smýšlení, byl by se ostýchal před ním proti vojevůdcí i jen hlesnouti a tím by byla ovšem všeliká obrana vojevůdcova zbytečnou bývala.

Ke kritice textu Kurtia Rufa.

Napsal Robert Novák.

4, 1, 3: Onchas deinde pervenit, ubi excepere eum Graecorum quattuor milia: non *segnius* tamen (iam regius tum *A*) ad Euphraten contendit, id demum credens fore ipsius, quod celeritate praecipere potuisset. Je-li Jeepovo *segnius* za rkp. *regius* pravé, lze z *iam* pravděpodobnější *haut* (= haut) vytvořiti, než *non*, jež rovněž Jeep navrhl a jiní v text přijali. V *tum* může arci obsaženo býti *tamen* (= tam), než raději bychom za ně četli *hinc*, jež tu souvislostí více jest žádáno a palaeograficky na snadě; srvn. ostatně List. XI, 14.

Ibd. 14, 25: in dextris vestris iam libertatem, opem, spem futuri temporis geritis. Nemám za nutnou změnu opem v *opes*, již Kinch (*Quaestiones Curtianae criticae p. 40*) navrhoje; opem

může zde zajisté znamenati pomoc v příští době vůbec, ne pouze v nastávající bitvě. Vedle Sall. Cat. 58, 8, kteréž místo Mützell srovnal, povšimnutí zde zaslhuje pro spojení *opem spem* Liv. 5, 40, 2 *digredientibus qui spem omnem atque opem secum ferebant; id. 28, 39, 9: P. Scipionem — spem, opem, salutem nostram.*

5, 8, 6: *si cum ignavis . . . et pluris qualemcumque vitam honesta morte aestimantibus fortuna iuuctus essem,* tacerem potius quam frustra verba consumerem. I zde mylně pochyboval Kinch o neporušnosti textu. Praví totiž na str. 44. m. u.: paucis adnotabo in his verbis *qualemcumque uitam honesta morte pluris aestimare ablativum alterius comparationis membra ab usu Latinae linguae abhorrire videri. quippe nisi quae me fugerunt, in pluris, minoris aestimo, habeo simm.* post comparativum semper retinetur quam; itaque cum hic quoque accusativus 'honestam mortem' meliorum codicum sit scriptura et post 'vitam' facile 'quam' excidere potuerit, sic scribi censeo: *pluris qualemcumque vitam <quam> honestam mortem aestimantibus.* Vazba aestimo aliquid pluris aliqua re smyslem quam aliquam rem jest latinská; vyskytujeť se na př. u Seneky rhetora dvakráte, Contr. 1, 6, 6 (p. 115, 20 K): videat, an nuptias suas amet, an nil pluris faciat marito; ib. 2, 1, 5 (p. 155, 16 K): unam mehercule horam qua tibi irato satisfaciam ter pluris omni patrimonio puto. Ovšem u Kurtia jiného příkladu takového než svrchu uvedený nenacházíme, ale za to častou vazbou u něho, rovněž jako u Livia (cf. 23, 3, 4), jest abl. comp. místo akkusativu s quam; srvn. na př. 6, 6, 2: patrios mores disciplinamque Macedonum regum salubriter temperatam et civilem habitum velut leviora magnitudine sua ducens. A vazba pluris hoc duco illa re čím jest jiným než pretiosius hoc duco illa re?

8, 9, 11 praví se v popisu Indie: multis praeter hos amnibus tota regio dividitur, sed ignobilibus, quia non adeo interfluunt. Poslední věta nemá smyslu, jak samo sebou zřejmo; žádáme tu myslénky: 'ježto tak lidnatými kraji netekou.' Nadto ignobilibus není v *P*, než ignobiles. Navrhoji: sed *ignobiles*, quia non *adcoluntur, fluunt*. Srvn. 3, 4, 8 Pyramus et Cydnus incliti amnes fluunt; 4, 7, 22: frigida eadem fluunt.

9, 1, 30. Když přišel Alexander k hlavnímu městu království Sopithova, vyšel mu tento vstříc, různé dary mu nesa. Baculum aureum berylli distinguebat: quo tradito precatus, ut *sospes acciperet, se liberosque et gentem suam dedidit. Sospes* asi stěží pochodi od Kurtia samého; spíše by slušelo, aby Sopithes Alexandra za přízeň žádal, než aby mu blaha přál, jehož tento velikou

měrou již požíval. Nadto nejlepší rukopisy nemají *sospes*, než *sophite*. Není-li čísti: ut *propitius* acciperet (aby laskavě dar podačý přijal)? Srvn. 9, 3, 6: *praebe*, *quaeso*, *propitias* *aures* *imperium* atque *auspicium* *tuum* *constantissime* *secutis*; Amm. Marc. 30, 5, 1: *pedibusque* *eius* *prostrata* *orabat* *pacifica* *prece*, ut *propitius* *veniret* et *lenis*; Liv. 24, 38, 8.

Ibd. 9, 16 navrhoji: sed duorum navale in<ci>diss e (id esse ThVogel) certamen. Srvn. Sen. Contr. I, 8, 12 (136, 14 K.).

Kritické příspěvky k textu spisovatelů historiae Augustae.*)

Podává Rob. Novák.

Hadr. 20, 11: *omnes publicas rationes ita complexus est*, ut domum privatam quivis pater familias diligens non satis novit. Nyní obecně se uznává, že *satis novit* jest porušeno; čekáme zde větu výslednou že kterýkoli pečlivý hospodář domu svého soukromého lépe nezná; srvn. větu následující: *equos et canes sic amavit*, ut eis sepulcra constitueret. Srvn. též Maxim. iun. 28, (2) 5: *vestibus tam adcuratus fuit*, ut nulla mulier nitidior esset in mundo. Navrhoji: non *exactius* (důkladněji) *norit*; cf. Gell. 1, 3, 21: *exactius* pressiusque quam Cicero disserit.

Ibd. 21, 3: unde extat etiam illud *saeve* quidem sed prope ioculare de servis. *Saeve* má být neutrum tvaru *saevis* (dle třetí deklinace) — kteréž sklonění, jak známo, u Ammiana Marcellina se vyskytá —, odpovídající následujícímu ioculare. Avšak jinde u těchto spisovatelů *saevus* ve tvarech třetí deklinace se nenalézá a na tomto místě jen z domněnky Bernhardyovy *saeve* položeno; B¹P¹V mají *seuero*. Po méém soudu jest v tomto čtení spatřovati *saevom* (= *saevō*); neb ze *saevō* snadno povstalo *severo* (= *sev'ō*) záměnou značek zkracovacích.

Ver. 4, 4: ubi vero in Syria prefectus est, non solum licentia vitae liberioris, sed etiam adulteriis et *incestis* amoribus infamatus est. *Incestis* jest čtení v palaeografické přičině malo pravděpodobné, neb *B* má *iubentis*, *P*¹: *iuuentis*, z čehož *incestis* asi stěží kdy mohlo se vytvořiti; navrhl pak je Bedř. Haase a v text přijal Peter. Po méém mínění psáno tu bylo: et *pudendis* (nestoudných) amoribus.

*) Srvn. List. fil. XI (1884) 194—206; Sborník prací filologických str. 54 a násł.

Sev. 6, 9: eodem tempore etiam de Clodio Albino sibi substituendo cogitavit, cui Caesarianum decretum + aut Commodoianum videbatur imperium. Za *aut Commodoianum* mohlo by se dobré nepatrnoj jen změnou čisti: *aut commodatum* (či též: *aut commodatum iam*) videbatur imperium (jemuž . . . ustano-veno aneb již propůjčeno býti se zdálo). Srvn. Ant. Get. 2, 5: quod nemo ei videretur felicior imperator ad *commodandum* nomen eo principe.

Ibd. 20, 4: et reputanti mihi, Diocletiane Auguste, neminem + facere prope magnorum virorum optimum et utilem filium reliquisse satis claret. Myslím, že správně učinil Salmasius, uznav *fere* ve facere a vypustiv prope. Neb souvislost nežadá po neminem více než pojem 'téma', a co by se nad to sem kladlo, činí řeč obtížnou. *Prope* není než druhé čtení za *fere*, čehož příklady vyskytují se porůznu ve všech rukopisech; co se týče korruptely *facere*, uvádí, by všechna pochybnost zmizela, Liv. 42, 56, 6, kde *V* má ad idem *facere* tempus místo ad idem *fere tempus*.

Ibd. 21, 2: quid de Caesare? quid de Tullio, cui soli melius fuerat liberos non habere. *Soli* nemůže býti při tomto textu správné; vždyť bezprostředně před tím se vykládá, kterak četní slavní mužové špatné dítky měli a kterak by jim bylo lépe bývalo, kdyby jich vůbec nebyli měli. Proto navrhuje Peter (*Misc. obs.* IV p. 228) non soli, než čtení to zahrnuje, jak samo zřejmo, výraz mdlý. Za pravděpodobnější mám čisti pouze 'cui soli melius fuerat' (= jemuž bezdětným býti lépe by bylo bývalo) a liberos non habere z textu vyloučiti jakožto cizí pří-davek mající vysvětliti dativ *soli*.

Ibd. 21, 10: qui quidem divinam Sallusti orationem, qua Micipsa filios ad pacem hortatur, ingravatus morbo misisse filio dicitur maiori. idque frustra * . . . et hominem tantum valitudine. Tak piše HPeter místo to i v druhém vydání, uznávaje mezeru po frusta. Jiní neuznávají žádné mezery, než všechny návrhy, které tu podávají, jsou málo pravděpodobny. I já nemyslím, že by tu co bylo vypuštěno, ale et *hominem . . . valitudine* mám za porušeno. Domnívám se, že tu byla myslénka: 'a to marně, jakožto člověku jen zevnějškem' t. j. člověku zvrhlému, jen zevnějšek lidský majícímu, jinak však krutostí mysli zvířeti se rovnajícímu. Bylo by to vhodné označení Antonina Karakally, jenž později bratra svého zabil a vůbec velmi krutě si jako císař počinal. Proto navrhoji: maiori, idque frustra, ut *homini* tantum + uale-tudine. V tomto valetudine tuším, jak řečeno, výraz značící 'zevnějškem'. *Habitu* nebylo by nepřiměřeno, ale konec *dine* by ne-vysvětlovalo. Bylo-li psáno *habitudine*? Srvn. Hadr. 26, 1: *statura*

fuit procerus, forma comptus . . . habitudine robusta; Pert. 12, 1; fuit autem . . . habitudine corporis pinguore.

Ant. Geta 4, 1: fuit adulescens decorus, moribus asperis, sed non impius, † an arbo retractator, gulosus, cupidus ciborum. Též o zhojení této korruptely četní kritikové se pokoušeli, jak viděti z nového vydání Petrova, ale marně. Můj návrh: *sine rubore iactator* (nestoudný chlubič) blíží se nejvíce čtení rukopisnému a nepodává smyslu špatného. V příčině *sine rubore* srvn. Heliog. 11, 2 a násl.: erubescensbusque senibus exclamabat: 'Erubuit, salva res est', silentium ac ruborem pro consensu ducens. addidit praeterea ipse, quae faceret, sine ullius pudoris velamento. Na *iactator* již i jiní pomýšleli.

Heliog. 16, 5 jest text těžce porušen i nemůže se najisto v původní znění uvésti, ale tuto podobu lze celkem za prvotní s jakousi pravděpodobností stanoviti: sed milites et maxime praetorianus vel scientes, quae mala in <se> Heliogabalus pararet (qui mala in Heliogabalum pararant *BP*), vel quod sibi viderent invidiam <factam, coierunt> factaque conspiratione ad librandam rem publicam primum consci<os eius ad fecerunt atroci> genere mortis, cum alios vitalibus exemptis necarent, alios ab ima parte perfoderent, ut mors esset vitae consentiens.

Alex. Sev. 33, 3 píše: non pretiosis sed speciosis [claris] vestibus, maje claris za pobočné čtení k speciosis, podobně jako nahoře měli jsme prope za vedlejší čtení k fere.

Ibd. 37, 10: pomis vehementer indulxit, ita ut secunda mensa illi saepius ponerentur, unde etiam iocus exstitit non secundam mensam Alexandrum habere sed secundum. Není-li čisti raději: *secundas*? Neb secundum mensam zdá se mi vtipem příliš barbarským. Navrženému mnou *secundas* nasvědčuje i 'sa epius ponerentur'.

Ibd. 66, 3: huc accedit quod eunuchos nec in consiliis nec in ministeriis habuit, qui soli principes perdunt . . . qui cum empti † sunt et perui fuerit, quid tandem possunt boni sapere. Myšlenka, jež v této korruptele se tají, jest po mérm zdání tato: 'ti když podplaceni jsouce vše provedou, co zmohou moudrosti svou dobrí?' Snad jest čisti: qui cum empti cuncta perfecerint, quid tandem . . . Vedlé *perfecerint* i *perfuderint* neb *pervicerint* bylo by zde vhodné.

Maximini duo 2, 1: et in prima quidem pueritia fuit pastor, nonnumquam etiam † procerte, qui latronibus insidiatur et suos ab incursionibus vindicaret. V *procerte* obsaženo asi substantivum odpovídající předchozímu *pastor* neb vedlé substanc-

tiva ještě *certe* ke *qui* náležející. Navrhoji: etiam <*ra*>*ptor*, *certe qui*. Co tento návrh nemálo doporučí, jest hříčka slovní *pastor* — *raptor*; neb v těch spisovatelé tito si libují; srov. Alex. Sev. 33, 3 non *pretiosis* sed *speciosis*.. *vestibus ornabat*; Gord. 19, 4 *Priapum*, non *Priamum* saepe vocitarunt.

Gord. 30, 8: verum cum secum ipse cogitaret amore populi Romani et senatus circa Gordianum et totius Africæ ac Syriae totiusque orbis Romani, cum et nobilis esset et nepos ac filius imperatorum et bellis gravibus totam rem publicam liberasset, posse fieri, ut flexa quandocumque militum voluntate Gordiano redderetur imperium, re recenti cum in Gordianum irae militum famis causa vehementes essent, clamantem e conspectu duci iussit ac dispoliari et occidi. *Re recenti* vystihuje sice čtení *B*: rerecenti, ale předce jest nemálo pochybné. Neb ježto zde souvislost žádá slov těch ve významu 'v nedávné záležitosti', čekali bychom *in re recenti* a tím smyslem navrhoje Peter *in recenti* (*P*: *recenti*). Než i tak čini slova ta postavení před *cum* podezřelými, neb to není pořádek slov u těchto spisovatelů obvyklý. Bezpochyby jest psáti: 'praesertim *cum in Gordianum* . . .'

Valer. duo 6, 3: tu aestimabis, qui manere in curia debeant, tu equestrem ordinem in antiquum statum rediges, tu censibus modum pones, tu vectigalia firmabis, *divides*, tu res publicas recensebis. Čtením *divides*, *tu* (rkpp.: *divides*, *statu*), nemyslím, že první podoba textu jest vystižena. *Divides* bez *tu* a předmětu ruší symetrii celého místa. Po mém mínění jest v *divides* hledati *tu* a akkusativ substantiva, *statu* pak za opakování *statum* z předchozího rádku pokládati a z textu vyloučiti. Nemálo bližilo by se rukopisnému čtení: *firmabis*, *tu cives rei publicae* recensebis.

Trig. 10, 16: et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuissent, vel eius filius in imperio diutius non fuisse, ut libet se in suo statu res p. nostra tenuisset. Za *ut libet*, jež dávno již podezřelým býti se vidí, navrhoji *inlibata* (bez pochomy), srov. *Trig.* 25, 2: omnibus senatoriis honoribus functus est *inlibato* patrimonio, quod quidem ad suos posteros misit.

K Ammianu Marcellinu.

Napsal Robert Novák.

14, 9, 3: 'Proinde die funestis interrogationibus praestituto imaginarius iudex equitum resedit magister adhibitis aliis iam quae essent agenda praedoctis, et adsistebant hinc inde notarii,

quid quaesitum esset, quidve responsum, cursim ad Caesarem perferentes, cuius imperio truci, stimulis reginae exertantis a urem subinde per aulaeum, nec diluere obiecta permissi nec defensi periore complures'. Praví se tu, že královna záclonou ucho nastrkovala, když choti jejímu o průběhu soudu jakýchsi provinilců zpráva podávána byla; jakoby nebyla mohla s dostatek vše slyšet, když jen opona od mluvících ji dělila! Slovo *aurem*, jež tu vydání mají, jest mi tím podezřejší, ježto ani rukopisně zaručeno není; máť *VP: aura; aurem* jest domněnka Geleniova.

Myslím, že jest části *ora*. Královna záclonou obličeji vystrkovala, by posuňkem svým manželu označila, co jest mu učiniti s vinníky. Plural *ora* byl by tu položen jako 16, 8, 10: Dionysius . . . tonstrices docuit filias, ne cui alieno *ora* committeret leviganda; 17, 12, 10.

Ibd. 10, 10: tentis igitur regis utriusque legatis et negotio tectius diu pensato cum pacem oportere tribui, quae iustis conditionibus petebatur, eamque ex re tum fore sententiarum via concinens adprobasset, advocato in contionem exercitu imperator . . 'Ex re tum' psal Ascensius, *VP* má 'ex rerum'. Pravděpodobným by bylo tudy i čtení: *ex re Rom.* (= Romana). Srovn. 31, 4, 5; 31, 12, 9 a j. *Tum* jest zde skoro zbytečné a obtížné.

Ibd. § 11: pro suo enim loco et animo quisque vestrum reputans id inveniet verum, quod miles ubique, licet membris vigentibus firmus, se solum vitamque propriam circumspicit et defendit, imperator officiosus dum metuit omnibus alienae custos salutis nihil non ad sui spectare tutelam . . *Officiosus dum metuit omnibus* jest málo pravděpodobná domněnka Lange-nova a Eyssenhardtova; rukopisy mají: *officiorum dum equis omnibus*. O místě tomto jedná nyní Madvig v třetím díle svých Adversarij (*Hanniae 1884*) a nepochybuje, že jest části: *officiorum dum metitis omnibus*. Mně zdá se navržený ablativ i u Ammiana z míry tvrdým a nesnesitelným; prve než návrh Madvigův jsem znal, tušil jsem v korruptele čtení: *imperator vero, officiorum magister* (= magis.) *omnibus* (pro všechny), *alienae . .*, kterýž návrh dávám kritikům na uváženou.

Ibd. 11, 4: Cum haec taliaque sollicitas eius aures everberarent expositas semper eiusmodi rumoribus et patentes, varia animo tum miscente consilia, tandem id ut optimum factu elegit: et Ursicinum primum ad se venire summo cum honore mandavit . . Et před *Ursicinum* podivně počíná výklad předchozího *id*; bude je asi vyloučiti jako cizí přímětek vzniklý z koncovky slova *elegit*. Divím se, že již dávno vydavatelé tak neučinili; srovn. s tímto místem 20, 4, 9: *ancipitique sententia fluctuans id*

optimum factu existimavit: via sollemni cunctos e stationibus egressos, in quibus hiemabant, maturare disposuit.

Ibd. 4, 5 jest čisti: liberosque procul *<in>dē* educat (rkpp.: procul deducat). Neb bez *inde* nemá procul úplného smýslu.

15, 5, 5 imperatori a vido serutari haec et similia censuit offerendum. Se čtením tím nesnáší se v poslední době Madvig (u. m. str. 253), maje *avidus* s inf. i u Ammiana za nemožné, a navrhoje v spise shora dotčeném: *avide* scrutari... *consuetum*. Než námítka ona jest nepodstatna; *avidus* s inf. vyskytuje se u Amm. Marc. ještě 22, 6, 1: maximeque *avidum* multiplicatum reposcere a 26, 8, 14.

Ibd. 9, 8: et bardi quidem fortia virorum illustrium facta heroicis composita versibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt, euhages vero scrutantes seriem et sublimia naturae pandere conabuntur. *Seriem* jest domněnka Jindřicha Valesia za rukopisné *seruiani*; Gardthausen přijímá ji v text, než v kritickém poznamenání klade znamení otázky k ní, maje ji za nejistou. I mně se takovou vidí, neb výraz *seriem* nezdá se mi tu případným. Možná, že rukopisné *seruiani* et není než dittografie vedlejšího *scrutantes* (povstalou ze *seruani*) a že čisti jest pouze: *scrutantes* sublimia naturae. Srvn. 15, 11, 3 meanti meantesque *VP* místo meantes; 23, 6, 61 aura intra *VP* místo *eruanī* ^{scrutantes} intra; svrn. též 20, 8, 5 *conscrutavi*. *V* místo conservavi.

16, 7, 8 navrhoji: vel *1<ar>gientibus* (ligendimus *VP*) nimium blandus.

Ibd. 11, 9: ubi satietas cepit. Tak přše i Gardthausen, ač nejlepší rukopis *V* má *satias*. Není příčiny od tvaru tohoto se uchylovati; svrn. 19, 2, 14: tandemque nox finem caedibus fecit et *satias* aerumnarum indutias partibus dederat longiores; 18, 2, 4: alimentorumque in isdem *satias* condita; 31, 6, 5; Liv. 30, 3, 4: si forte iam *satias* amoris in uxore — cepisset.

17, 4, 15: sola post haec restabat erectio, quae vix aut ne vix quidem sperabatur posse compleri: *digestisque <ad> perpendiculum* altis trabibus, ut machinarum cerneret nemus, innectuntur vasti funes. Tak psal místo to Gardthausen po návrhu Hauptově; *VP* má: *idestitisque periculum*. Madvig, nemaje pojem *ad* *perpendiculum* tu za nutný, hledí jednodušejí místo poopraviti, návrhem totiž: *digestisque per circulum*. Než pak nevyhovuje *digestis*, neb žádáme tu pojmu 'postaviti', jehož v *digestis* není. Madvig sám, vykládaje svůj návrh, dí: *trabes* in

orbem circa obeliscum statuebantur. Myslím, že v rukopisném idestisque hledati jest ne digestisque, než *desti<tuti>sque* (i před d v idestisque vzniklo z vedlejšího conpleri). *Destituere* smyslem *statuere* vyskýtá se několikrát u Livia, vzoru v nejedných věcech Ammianova; srovn. 2, 12, 8: ante tribunal regis *destitutus*; 3, 38, 4; 23, 10, 5 a j.

Ibd. 13, 26 čtu: hortatur recordatio rerum gloriose gestarum — gratior ea (*VP: gratiore*) admodum verecunde explicare, quae ...

18, 1, 3 navrhoje Madvig: unum tamen sufficiet poni, ad cuius similitudinem *<alia>* acta vel dicta sunt. Než znal jsem jeho návrh, četl jsem: ad cuius similitudinem acta vel dicta sunt *<residua>*, což více jest po slohu Ammianově.

Ibd. 3, 1: in domo Barbationis pedestris militiae tunc rectoris examen apes fecere perspicuum. Ježto V má *tōxere* místo fecere, mám za pravděpodobnější čtení *iunxere*. V tomto rukopisu častěji vyskytuje se o místo *u*; srovn. perlocibant m. perlucebant 18, 6, 9; tumulos m. tumulos 18, 8, 3 a j.

19, 2, 15: alii confossi mucronibus prostrati in ora animis in ventum solutis prociebantur extincti. *In ora* není čtením spolehlivým, jest to domněnka J. Hermanna (*Observationes criticae Ammianeae* 1855 p. 17) místo rukopisného curam. Než přidavek *in ora* zdá se mi nemístným, neb proč by byli bývali zranění, o nichž tu řeč, *prostrati* právě jen *in ora* — *in faciem* a ne též i naopak (srovn. 26, 10, 18)? Než Hermann sám mnoho návrhu tomu nedůvěruje a Gardthausen jej přijal jen proto, že lepšího čtení na ten čas nebylo.

Můj návrh jest čisti: *prostrati in auram* animis [in ventum] solutis prociebantur... Byl by to podobný případ interpolace jako 30, 8, 10: memorabat adsidue līvōrem severitatis rectae potestatis [in vidiām] sociam. Co do výrazu srovn. 19, 2, 8; též korruptela u Catul. 4, 20.

Ibd. 8, 11 čtu: *σπαρτοί* vocitati humo exiluisse, vetustate *avide res* (codd.: *uiatere*) fabulosius extollente, sunt aestimati. Návrhy jinými podané jsou málo pravděpodobny.

20, 5, 6: post quae opinor tanta et talia nec posteritatem tacituram de vestris, in rem publicam meritis in (codd.: que) gentibus cunctis, *<si>*, plene quem altiore fastigio maiestatis ornastis, virtute gravitateque, si quid adversum ingruerit, defendatis. V takové podobě nacházíme místo to u Gardthausena: Madvig jednaje o něm v Adversariích, správně vytknul, čím vadné jest. Než ani jeho návrh nelze uznati za přesvědčující; navrhojuť:

meritis, quae gentibus cunctis splendent; nec dubito, quin, quem . . . Jednodušším prostředkem lze nabysti čtení vhodného, změnou totiž quegentibus ve *uigentibus* a doplněním *sī* po *plene*. Tim pak má se takto místo to: nec posteritatem tacitaram de vestris . . . meritis *uigentibus* (cf. 27, 4, 10) cunctis plene, *<sī>* . . . defendatis (= o zásluhách, jež v plné platnosti vesměs potrvají, jestliže . . .). Stranu postavení *plene* srvn. 29, 5, 18: cuius ibidem originem in Africæ situ digessimus *plene*.

Ibd. 6, 2: cuius propugnatores viso hoste longissime, clausis ociis portis, ingentibus animis per turres discurrebant et *minas*. Výraz *minas* jest nesnesitelný, jak citili mnozí, jako C.F.W. Müller, Madvig a j.; očekávali bychom aspoň ještě dodatek *turrium*, jak jest na jiných místech podobných, na př. 29, 6, 11. Ammianus psal, jak se velice podobá: per turres discurrebant et *pinnas*; srvn. 16, 4, 2: inter propugnacula visebatur et *pinnas*; 14, 2, 18: propugnaculis insistebant et *pinnis*.

Ibd. 7, 2 piše Gardthausen a jiní: *petitusque ballistarum ictibus certis et sagittarum densitate, opertus armorum in modum testudinis contextorum abscessit innoxius*. Není příkladu u Ammiana, kde by *opertus*, jako zde při tomto čtení, s genitivem spojeno bylo. A není třeba zvláštní této vazby tu uznávati; dlužnot jen pozměnit interpunkci a máme místo v pořádku. Položiti totiž jest čárku po *sagittarum* a části: *et sagittarum, densitate opertus armorum in modum testudinis contextorum . . .* Srvn. 24, 2, 5: *clipeorum densitate contexti*; 20, 7, 13: *taurinis opertus exuvii*. Místo *certis* mají rukopisy *cretis*; v tom obsaženo býti by mohlo též *crebris*; srvn. 20, 6, 6: nec *sagittarum crebri- tate nec glandis hinc inde cessante*; 20, 7, 10: *illae tela tor- quentes, hi lapides crebros*; 31, 10, 19: *sagittarum pulsibus crebris*.

Ibd. § 6 jest asi původním čtením: *eaque (et quae VP) re sauciabantur*.

Ibd. 8, 22 čtu: *caritates eius cum re familiari intactas. publici cursus usu permisso, ad orientem *vehī* (codd.: *redi*) tutius imperavit*. Srvn. 21, 9, 4: *vetusque mutatione celeri cursus publici . . . Florentium itidem praefectum secum abduxit*. Pobrně 23, 5, 6 má *VP rhens* místo *uehens*.

21, 5, 11 solus omnium licet proposito *stabili* (codd.: *sgabili*), audacter tamen praefectus repugnavit Nebridius. Nemám tu čtení obecné za zcela spolehlivé; neboť není rádné protivy mezi *stabili* a *audacter*. Psali Ammianus: licet proposito *<de- te>stabili*, audacter tamen . . .?

Ibd. 10, 5: magistro equitum illic relicto imperator revertitur Naessum copiosum oppidum, quo in praepedito cuncta disponeret suis utilitatibus profutura. Čtení *quo* jest mi podezřelé; čekáme i u Ammiana 'in quo'. Ježto dále mají rukopisy *indepraepedito*, jest na snadě čísti: *de quo* in praepedito . . . (odkud by bez překážky . . .).

Ibd. 12, 6: pluteos igitur praeferentes oppugnatores cratesque densius textas, sensim incidentes et caute, murorum ima suffodere ferramentorum multitudine conabantur. Za praeferentes mají rukopisy ē (= est) ferentes; myslím, že v tom obsaženo *<pr>ae se* ferentes; srvn. 24, 4, 16: verum ubi vimineas crates *prae se ferentes* oppugnatores iam moenia pergerent.

Ibd. 13, 13: in noxam publicam (Iulianus) conspiravit, aequitate calcata, parente nutriceque orbis Romani, quam tumentes spiritus tamquam favillas esse facturam deinde ut scelestae factorum ultricem et ipse expertus et docente antiquitate facile credo. Čtení *esse facturam deinde* jest nemálo pochybné, ježto VP mají: favillas se facturam que deinde. Eyssenhardt navrhoval: favillas *istas efflaturam perinde*, což málo má pravděpodobnosti; navrhuji: tamquam favillas *<dis>ipaturam, quondam* ut scelestae factorum ultricem et ipse expertus.

22, 15, 16: ad cubitorum enim longitudinem octodecim interdum (crocodilus) extentus, noctibus quiescens per undas, diebus humi versatur confidentia cutis . . . *Versatur*, jež Henr.

Valesius navrhl, málo vyhovuje čtení rukopisnému uituperatur (t. j. ueperatur) V, ueheperatur P. Ammianus psal: diebus humi **vaporatur** (vyhřívá se) confidentia cutis. Výrazu *vaporare* často užívá tento spisovatel; srvn. 29, 1, 13: nec privata domicilia sustinerunt constipatione vaporata confertas; 28, 4, 18: cum id *vaporato* audeant tempore; 24, 4, 17: effervescente vaporatus sole.

23, 5, 3: 'nisi somnus est', inquit, 'en Persae' et retortis plebs universa cervicibus exacervantia in se tela declinans spargitur passim. Madvig zamítá čtení *exacervantia*, jež rukopisy mají ('neque *exacervare* alibi dicitur neque intransitive dici potest') a navrhuje *exuberantia*. Bližší rukopisů bylo by *ex acie ruentia*, jež též vhodno jest smyslem.

Ibd. § 17: nec erravere diu manes eius inulti, quod velut clarente iustitia omnes, qui in eum conspiravere, cruciabilibus interiere suppliciis. Místo to dosud není bezpečně opraveno; za clarente jest v rukopisech: elabrente V, elabente P. Myslím, že jest čísti: *velut relabente iustitia*; srvn. 22, 10, 6: et aestima-

batur per haec et similia, ut ipse dicebat adsidue, vetus illa Iustitia, quam offensam vitiis hominum Aratus extollit in caelum, imperante eo reversa ad terras; 25, 4, 19.

24, 2, 2 čtu: alia postridie castra ob muros invalidos de-relicta praetereuntur *<inof>fensa* (*VP*: censa); srovn. 17, 4, 12: veterem principum translatis aliquibus hunc intactum ideo praeterisse.

26, 6, 15: stetit itaque subtabidus . . . hastatusque purpureum itidem pannulum laeva manu gestabat, ut in theatrale scaena simulacrum quoddam insigne per aulaeum vel mimicam (codd.: miciam) cavillationem subito putares emersum. Že závadným jest toto čtení, pozoroval nyní teprve Madvig (m. u. str. 268), jenž toto proti němu uvádí: Mirifice simulacruu per cavillationem, quae in verbis posita est, emersum dicitur et tamquam paria coniunguntur aulaeum et cavillatio. Dále navrhuje za rukopisné vel miciam cavillationem čísti; *vel machinationem*. V návrhu tom nedojde asi souhlasu, neb jest nemálo násilným. Myslím, že v rukopisném čtení obsaženo: *vel invisam cavationem* (neviditelnou dutinou). *Invisus* tím smyslem několi-kráte se vyskýtá; srovn. Cic. har. resp. 27, 57; Verg. Aen. 2, 574 a j.

27, 10, 10: *quo, ut* placuit, maturato Gratianoque . . . detento cet. Ježto *V* má *quod aut*, myslím, že původním čtením bylo: *quo ita ut* placuit maturato; srovn. 29, 5, 22: *quo ita ut* statutum est facto.

28, 1, 51 čtu: haec, ut gesta sunt, accitus (*V¹*: maugitus) ad principem Simplicius rettulit; srovn. 28, 3, 9.

Báje o Telefovi u Aischyla a Sofoklea.

Napsal Hynek Vysoký.

(Dokončení).

Mnohem ještě méně než z Mysů zachovalo se nám ze druhé tragoedie Aischylový o Telefovi, z Telefa. Z celé této tragoedie zachovaly se totiž pouze dva zcela nepatrné jisté zlomky, z nichž jeden jest přímý a obsahuje pouze dvě slova, druhý zlomek jest nepřímý. Mimo to zachoval se jeden zlomek nejistý.

b) *Tήλεφος*.

O obsahu této tragoedie souditi můžeme z jednoho místa scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332. Uvedeme nejprve

situaci, jak se vyskytá u Aristofana, poněvadž jest velmi důležitá pro poznání obsahu naší tragoedie, a pak uvedeme slova scholiastova.

Bodrý Dikaiopolis, rolník z dému Cholleidského, hrdina této komoedie Aristofanovy, opatřiv si Amfitheem se Sparťany mír třicetiletý (vlastně výno míru třicetiletého) spěchá s radostí domů slavit Dionysi. V tom vystoupí s chvatem chor starců Acharnských a nesa kamení v šatech, stihá a hledá Amfithea. Tu právě vychází Dikaiopolis se svou chotí, dcerou a otroky, by slavil velkou domácí slavnost Dionysi. Chor uzřev jej, ustoupí stranou, zatím pak Dikaiopolis vykonává slavnostní akt obětní a pěje písň fallickou. Když dopěl, vyrazí chor ven a počne Dikaiopolida kamenovali. Dikaiopolis vymlouvá se a když to nepomáhá a Acharnští přece jej ukamenovati se chystají, chopí se meče a chce jeden z košů na uhlí, jenž jest majetkem Acharnských, rozsekati. To pomohlo. Acharnští ulekše se počinání Dikaiopolidova, ustanou; obě strany složí své zbraně.

Taková jest situace u Aristofana. Scholiasta poznamenává ku slovům Dikaiopolidovým ve vv. 331—332:

βάλλετ', εἰ βούλεσθ'. ἐγὼ γὰρ τοντονὶ διαφθερῶ.

εἴσομαι δ' ὑμῶν τάχ' ὅστις ἀνθρώπων τι κήδεται

mezi jiným toto: *Τὰ δὲ μεγάλα πάνη ὄποιαί εἰ τῆς τραγῳδίας, ἐπεὶ καὶ ὁ Τήλεφος οὐατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον, ἵνα τύχῃ παρὰ τοῖς Ἐλλησι σωτηρίᾳς, τὸν Ὁρέστην εἰχε συλλαβόν. παραπλήσιον δέ τι καὶ ἐν ταῖς Θεσμοφοριαξόνυσαις ἐποίησεν. ὁ γὰρ Εὐριπίδου κηδεστής Μνησίλοχος ἐπιβανλευμένος παρὰ τῶν γυναικῶν ἀσκὸν ἀρπάσας παρά τινος γυναικὸς ὡς ἀν παιδίον ἀποκτεῖναι βούλεται¹⁾ . . .*

Ze slov těchto můžeme ovšem dosti určitě souditi, co bylo asi obsahem tragoedie Telefos — obsah byl patrně týž jako obsah Euripidova Telefa. Telefos odebral se v tragedii Aischylově do Argu, kde právě vojsko řecké bylo shromážděno, by tam došel vyhojení bolestné rány své a aby cíle svého tím spíše-dosáhl a Agamemnon aby donucen byl postarat se o vyhojení jeho, uchopil maličkého Oresta, uprchl s ním k oltáři a hrozil jej zabiti, nebude-li vyléčen.²⁾ Tím ovšem dohnán byl Agamemnon, jenž viděl život jediného svého mužského potomka v nebezpečí, prositi Achillea, by Telefa kopím svým vyléčil, k čemuž Achilleus konečně svolil.

¹⁾ Poslední slova scholiastova vztahují se ku známé rozkošné scéně v Aristofanových Thesmoforizazích v. 689 nn.

²⁾ Dle vypravování Hyginova fab. 101 učinil tak Telefos na radu Klytai'mnestriu: „Telephus Herculis et Auges filius ab Achille in pugna Chironis hasta percussus dicitur. ex quo vulnere cum in dies taetro cruciatu angeretur, petit sortem ab Apolline quod esset remedium. responsum est ei neminem mederi posse nisi eandem hastam qua vulneratus erat. hoc Telephus ubi audivit, ad regem Agamemnonem venit et monitu

Podivuhodnou podobnost s tímto mythickým vypravováním o Telefovi má jedna událost ze života Themistokleova. Cornelius Nepos 8, 3—5 vypráví totiž o Themistokleovi toto: „ . . . ad Admetum, Molossum regem, cum quo ei hospitium erat, confugit. Huc cum venisset et in praesentia rex abesset, quo maiore religione se receptum tueretur, filiam eius parvulam arripuit et cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur caerimonia, coniecit. Inde non prius egressus est, quam rex eum data dextra in fidem reciperet; quam praestitit.“³⁾ Vzhledem k této nápadné podobnosti mezi příběhem Themistokleovým a mythickým vypravováním o Telefovi jest zajisté oprávněna domněnka Geel-ova, že Aischylov tanul v osobě Telefově osud Themistokleův na myslí, a to tím spíše, ježto Aischylos byl odpůrcem Themistokleovým a přívržencem Aristeidovým.⁴⁾

Odebral-li se Telefos v tragedii Aischylově do Argu v rouchu žebráckém jako v tragedii Euripidově, to ovšem nesnadno jest

Clytaemnestrae Orestem infantem de cunabulis rapuit, minitans se eum occisurum, nisi sibi Achivi mederentur. Achivis autem quod responsum erat sine Telephi ductu Troiam capi non posse, facile cum eo in gratiam redierunt et ab Achille petierunt ut eum sanaret. quibus Achilles respondit se artem medicam non nosse. tunc Ulices ait: non te dicit Apollo, sed auctorem vulneris hastam nominat. quam cum rassisent, remediatus est. à quo cum peterent ut secum ad Troiam expugnandam iret, non impetrarunt, quod is Laodice Priami filiam uxorem haberet. sed ob beneficium, quod eum sanarunt, eos deduxit, locos autem et itinera demonstravit: inde in Moesiam est profectus.“

³⁾ Vypravování Nepotovo jest zmatené a nedůkladné. Nepos čerpal zde poněkud povrchně z Thukydida, jako to vůbec častěji činil. Proč by na př. Themistokles měl uloupiti deceru Admetovu z kolébky, když měl s Admetem právo pohostinné? Proč se Admeta tak bál? Daleko pravdě podobnější vyprávějí Thukydides I, 136 a Plutarch Themistokles hl. 24, že Admetos žádal jednou Athéňanů za pomoc, že však byl přičiněním Themistoklea,jenž byl tenkrát hlavou obce, s potupou odmrštěn. Proto prý dle Plutarcha Admetos Themistoklea δι' ὀργῆς εἰχεν δει καὶ δῆλος ἦν, εἰ λαβοι, τιμωρησόμενος. Také Thukydides, z něhož tu Nepos patrně čerpal, praví I, 136, že Themistokles uprchl k Admetovi ὅντα αὐτῷ οὐ φίλον. — Thukydides a Plutarch vykládají, že Themistokles vyrval Admetovi z kolébky chlapce, Nepos uvádí místo chlapce „filiam parvulam.“ Thukydides dále vypráví, že choť králova dala za nepřítomnosti manžela svého tuto radu Themistokleovi, a také Plutarch zná toto podání, pravě, že někteří (ἐντοι) tvrdí, že choť králova Fthia (Φθία) radila Themistokleovi, by ku prostředku svrchu naznačenému vzal útočiště. Srov. pojmenování Sintenis-ovo ku Plutarch. Themistokles hl. 24.

⁴⁾ Otto Jahn: Telephos und Troilos, str. 37. Srov. též pojmenování K. O. Müllera k Aisch. Eumen. str. 119 nn.

S méněním Geelovým souhlasí Welcker, O. Jahn, O. Ribbeck. Poslední praví (Die römische Tragödie, str. 105): „Die berühmte Scene, in der Telephos, um sich die Gewährung seiner Bitte zu sichern, den kleinen Orestes als Pfand ergriff und mit ihm auf den Hausaltar des Agamemnon flüchtete, war seine (totiž Aischylova) Erfindung. Vermuthlich hat ihm das Beispiel des Themistokles am Hofe des Moloterkönigs Admetos die Anregung hierzu gegeben.“ Viz tamže str. 345.

rozhodnouti. Jedna věc, jak se zdá, nasvědčuje tomu, že Telefos vystupoval v tragedii Aischylově jako žebrák, a sice to, že také u Accia, jenž většinou Aischyla napodoboval, vystoupil Telefos v rouchu žebráckém.⁵⁾ Avšak přece soudím, že Telefos Aischylus nebyl žebrákem, jelikož neshodovalo by se to s mohutnou konceptí tragedie Aischylové uváděti na scenu bohatýry v — hadrech žebráckých. Mimo to pokládali, jak se zdá, staří sami uvedení žebravého Telefa na scenu za invenci Euripidovu, aspoň soudil bych tak ze slov scholiasty k Aristofanovým Oblakům v. 919: *διαβάλλει* (totiž Aristofanes) *Εὐφιπίδην ὡς πτωχὸν εἰσενεγκόντα Τήλεφον*.

Co se týká námítky, že u Accia vystupoval Telefos také jako žebrák, možno odpověděti na to, že není dokázáno, že by byl Accius v Telefu svém obral si za vzor Aischyla; naopak zdá se býti pravdě podobnější, že vzorem Acciovým byl Telefos Euripidův, jelikož právě tato tragedie Euripidova byla daleko slavnější a známější nežli stejnomenná tragedie Aischylova.⁶⁾ Snad zde také působil na Accia vliv Enniův, jenž v tragedii své Telephus za vzor si obral Euripida.⁷⁾ Avšak i kdybychom připustili možnost, že vskutku Accius napodobil v tragedii své Telefa Aischylova, není přece ještě vyloučena možnost, že se v některých věcech od originálu svého odchylil a že na př. v podání o žebráckém rouchu Telefově přidržel se Euripida, v jiných však věcech šel za vzorem Aischylovým.

Hlavní obsah tragedie Aischylové Telefos známe tedy ze zprávy scholiasty k Aristofanovým Acharnským v. 332. Avšak vyskytli se některí učenci, kteří zamítali důležité toto svědectví scholiastovo vzhledem k Aischylovi, domnívajíce se, že scholiasta se zmýlil, maje napsati *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Εὐφιπίδην*. První soudil tak Fr. Vater, po něm Hartung a Vilém Dindorf.⁸⁾ Naproti tomu však již Jakub Geel,⁹⁾ po něm Gottfried Hermann,

⁵⁾ Accius frag. 3. Ribbeck: . . . ni vestitus taeter, västitudo, | maéstis-
tudo praedicarent hóminem esse . . . , frag. 4: nam étsi opertus squálitate
est lúctue horrificábili. Ze Accius napodoboval většinou Aischyla, o tom
srov. O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 37—38.

⁶⁾ O. Ribbeck (Die römische Tragödie, str. 345) soudí, že přece
u Aischyla vystupoval Telefos v rouchu žebráckém, poněvadž byl z říše
své vypuzen, a dovolává se šestého zlomku z Acciova Telefa: „. . . nam
si a me régnum Fortuna átque opes | eripere quivit, át virtutem néc
quiiit. Avšak vypuzení Telefovo z říše jeho mohlo býti teprve invencí
Acciovou, aby se v té přičině lišil od podání Euripidova a Enniova.

⁷⁾ A. Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 457, O. Ribbeck:
Die römische Tragödie, str. 105 a 344.

⁸⁾ Vater: Über Sophocles Aleaden, str. 19, Hartung ve spise svém:
Euripides restitutus I, 210 a ve svém vydání Aischyla v díle obsahujícím
zlomky Aischylové na str. 86, Dindorf ve svých Poetae scenici.

⁹⁾ De Euripidis Telepho, str. 12 a 14. Alc ovšem nesprávné jest
domnění Geelovo, že jenom v tragedii Aischylově použil Telefos Oresta
ku své ochraně, ne v tragedii Euripidově. Srov. O. Jahn: Telephos und
Troilos, str. 36, pozn. 38.

Welcker, O. Jahn, Nauck, Otto a Woldemar Ribbeck¹⁰⁾ a j. hájili anebo aspoň podrželi čtení scholiastovo všemi rukopisy zaručené: *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον.*

Vater a Hartung opírali se hlavně o ty důvody, že jest známo, že v Euripidově Telefu vskutku Telefos uloupeného Oresta jakožto prostředku ochranného užil, o Aischylově Telefu však že to není dokázáno; dále prý jest patrno, že musí se čísti u scholiasty k Aristofanovým Achanským v. 332 *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Εὐριπίδην* proto, poněvadž scholiasta hned potom přechází k Euripidovi a zmíňuje se o tchánu Euripidovu Mnesilochu a o známé jeho lsti v Thesmoforiazusách Aristofanových. Posléze jest prý pádným důvodem také to, že Aischylos nikdy nebyl parodován od Aristofana (scholiasta praví totiž: *τὰ δὲ μεγάλα πάθη υποπαιέσι τῆς τραγῳδίας . . .*).

Co se tkne hned tohoto posledního důvodu, nebude asi nikdo nyní věřiti slovům Hartungovým: neque unquam Aristophanes Aeschylum risit (Euripides restitutus I, str. 210), nebot Woldemar Ribbeck sebral v dodatku svého vydání Aristofanových Achanských značný počet míst Aischylových, jež řečtí komikové — a mezi nimi Aristofanes — parodují. Ostatně dobře podotýká O. Jahn,¹¹⁾ že Aristofanes neparoduje zde Aischyla, nýbrž *τὰ μεγάλα πάθη τῆς τραγῳδίας* vůbec. — Že o Euripidově Telefu jest známo, že Telefos v něm užil lsti svrchu naznačené, o Aischylově tragedii však stejněho jména že něco podobného od jinud známo není, to není podstatným důvodem, že by byl nemohl Aischylos téhož podání užiti jako Euripides. Co se pak týká toho důvodu, že scholiasta zmíniv se o Aischylovi, hned potom přechází k Euripidovi a že tudíž jest přirozeno čisti místo *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Αἰσχύλον*: *κατὰ τὸν τραγῳδοποιὸν Εὐριπίδην*, to jest též důvod velmi nedostatečný. Pravě že scholiasta zřejmě vytyká jméno Euripidovo, jest důkazem, že dříve Eurypida nejmenoval, neboť kdyby jej byl již dříve jmenoval, byl by mohl později užiti o něm zájmena osoby třetí a nemusil by jej znova výslově jmenovati. Ostatně tragodie Euripidova Telefos často jest citována od scholiasty Aristofanových Achanských, poněvadž, jak známo, celá jedna část komoedie té jest věnována parodii Euripidova Telefa, a nikde scholiasta nezmýlil se v citování a není tedy zajisté ani zde podstatné příčiny pochybovat, že by se byl zmýlil a že by byl jmenoval Aischyla, maje mluviti o Euripidovi. Ostatně právem podotýká Woldemar Ribbeck,¹²⁾ že není na celé věci nic nedůstojného, že

¹⁰⁾ G. Hermann: Aeschyli tragoediae, díl II. frag. 254, Welcker: Die griechischen Tragödien, str. 31; O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 36, pozn. 38; Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 60; O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 105 a 345; W. Ribbeck: Die Acharner des Aristophanes, str. 213.

¹¹⁾ Telephos und Troilos, str. 36—37, pozn. 38.

¹²⁾ Die Acharner des Aristophanes, str. 213, poznámenání k v. 302.

mohl zcela dobře Aischylos v tragedii své použiti této lsti Telefově a Euripides pak přejal tuto scenu ve svou tragedii. Že ostatně Euripides častěji napodobil Aischyla, jest známo. Uvádím na doklad toho jen jediný, ale velmi poučný příklad, totiž že Euripides napodobil ve svých Foiničankách onu velikolepou scenu Aischylových Sedmi proti Thebám, kde posel vypravuje o počinání sedmi reků před branami Theb a popisuje válečnou jich zbroj.

Uvedeme nyní zlomky zachované z Aischylova Telefa.

Prvním zlomkem u Naucka (frag. 234) jest místo Aristofanovo Žáby v. 1270. Tam praví totiž Euripides — a slova jeho jsou parodií Aischyla —: *κύδιστ’ Ἀχαιῶν Αργέως πολυκοίρανε μάνθανε μου παῖ, κ* čemuž dodává scholiasta: *Ἄοισταρχος καὶ Ἀπολλώνιος, ἐπισκέψασθε πόθεν εἰσλ. Τιμαχίδας δὲ ἐν Τηλέφον Αἰσχύλου, Ασκληπιάδης δὲ ἐξ Ιφιγενείας.* Na tomto místě však nemá nejlepší rukopis Aristofanův, známý codex Ravennas, nic jiného než pouze slova: *ἐκ Τηλέφον Αἰσχύλου.* Přes tuto autoritu nejlepšího rukopisu Aristofanova přidrželi se však skoro všichni vydavatelé zlomků Aischylových (mimo Naucka) svědectví Asklepiadova a soudí, že zlomek ten jest z Ifigeneie, ne z Telefa.

Náš zlomek hodí se ovšem stejně do obou tragedií Aischylových (Ifigeneie i Telefa), neboť v obou vystupoval Agamemnon, mohla tudíž slavnostní tato allokuce v obou tragediích své místo mít. Jsou-li slova ta opravdu z Telefa Aischylova, mohl je pronéstí na př. Telefos neb Odysseus, jenž vyložil Agamemnonovi smysl věštby *ὅ τραίστας καὶ λάστεται,* nebo Achilleus. Otázku, jsou-li slova ta z Ifigeneie nebo Telefa, nelze na ten čas jistě rozhodnouti, jelikož nemáme vážných dokladů ani pro správnost mínění Timachidova ani pro správnost mínění Asklepiadova. Pro mínění Timachidovo jest aspoň jeden doklad, totiž autorita nejlepšího rukopisu Aristofanova.¹³⁾ Soudím tudíž, že lépe jest přidržeti se mínění Timachidova, pokud není proti němu žádných důvodů podstatných.

Za druhý zlomek (frag. 235) Nauck uvádí slova, jež Sokrates před smrtí svou promlouvá v Platonové Faidonu p. 108 a: *ἔστι δὲ ἄρα η̄ πορεία οὐχ ὡς ὁ Αἰσχύλου Τήλεφος λέγει· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀπλῆν οἷμόν φησιν εἰς Ἄιδον φέρειν, η̄ δ’ οὐτε ἀπλῆ οὐτε μια φαίνεται μοι εἶναι.*¹⁴⁾

¹³⁾ Srov. O. Ribbeck: Die römische Tragödie, str. 346—347, pozn. 5. Nauck: Tragicorum Graecorum fragmenta, str. 60 praví: „Fortasse de sede Aeschylei versus conjecturam fecit Timachidas.“ Velmi duchaplnou domněnkou pronesl O. Jahn: Telephos und Troilos, str. 41, jenž soudí, že Telefos byl jedním dramatem z trilogie Ifigenia a že tedy obě mínění, i Timachidovo i Asklepiadovo, jsou správná, Timachidovo určitější a přesnější, Asklepiadovo všeobecnější. Ze drama Telefos do trilogie Ifigenia dobrě se hodí, jest patro.

¹⁴⁾ K tomuto místu Aischylova Telefa vztahuji se také slova Dionysia Halikarnaského v Ars rhetorica hl. 6, 5 (svazek V. str. 265 vyd. Reiske-ova) a Clementa Alexandrijského Strom. IV, str. 211 vyd. Sylburgova.

Z těchto slov Platonových pokusil se Heindorf¹⁵⁾ sestaviti verš Aischylův takto:

ἀπλῆ γὰρ οἷμος πάντας εἰς Ἀιδον φέρει

anebo *ἀπλῆ γὰρ ἡμᾶς οἷμος εἰς Ἀιδον φέρει*, avšak o obou těchto verších právem soudí Gottfried Hermann, že tu Heindorf „parum Aeschyl gravitati prospexit.“¹⁶⁾

V jaké souvislosti bylo toto místo Aischylovo, jest velmi nesnadno určiti; hypothesi možno tu pronést celou řadu. Že jsou to slova Telefova, jest patrno z místá Platonova. Snad na Telefa, jenž v náruči jako záruku držel maličkého Oresta, tasil někdo (Agamemnon?) meč, chtěje jej zabiti, načež Telefos snad řekl, že on dříve zabije Oresta a pak že se smrti neleká, neboť *ἀπλῆ οἷμος εἰς Ἀιδον φέρει*.¹⁷⁾

Třetí zlomek z Telefa Aischylova jest u Naucka frag. 236. Jest to glossa Hesychiova (I, 297) *ἀμφιδεξίοις χερσὶ ταῖς τῶν τόξων, θιὰ τὸ ἔκπτερον χεῖσα ἐνεργεῖν ἐν τῷ τοξεύειν. Αἰσχύλος Τηλέφων*. Vilém Dindorf píše dle rukopisu *ταῖς τῶν τόξων*, ačkoliv již Gottfried Hermann právem emendoval: *ταῖς τῶν τοξοτῶν*.

Ἀμφιδεξίοις χερσὶ neznamená nic jiného než: hbitýma, obratnýma rukama. Snad řečeno to bylo o Telefovi, jenž obratnýma rukama ukradl Oresta z kolébky.

Na konec uvedeme stručně, jak Hartung naznačil obsah Aischylova Telefa.

Dle Hartunga prý po bitvě mezi Telefem a Řeky svedené učiněno bylo příměří a mrtvoly byly obapolně vydány. Při této příležitosti byl Telefos „ve své residenci“ od Achillea, Aianta, Atreovců a jiných bohatýrů navštiven. Obě strany, Telefos i Řekové, litovaly svých ztrát; pak vyzvali Řekové Telefa, by je vedl proti Troji, což Telefos, maje dceru Priamovu za choť, odmitl, slíbil však, že jim ukáže cesty ku Troji vedoucí. Řekové jej za to vylečili buď prý léky Machaonovými a Podaleiriovými nebo kopím Achilleovým. — Celá tato konstrukce jest velmi nejapná a smělá; Hartung byl k ní sveden tím, že neprávem tvrdosijně zamítl svědectví scholiasty k Aristofanovým Acharuským.

III.

Báje o Telefovi u Sofoklea.¹⁸⁾

Více než z Telefa a Mysů Aischylových zachovalo se nám přízní osudu z tragedie Sofokleovy o Telefovi jednající.

¹⁵⁾ V poznаменáni k Platonovu Faidonu str. 221.

¹⁶⁾ Nauck: *ἀπλῆ γὰρ οἷμος εἰς Ἀιδον φέρει*.

¹⁷⁾ O. Jahn: *Telephos und Troilos*, str. 38. I v Euripidově Telefu byla podobná scéna, nebo slova v Euripidově Telefu frag. 705 Nauck: *ὅς Φοῖβ' Ἀπολλὸν Λύνει, τι ποτέ μ' ἐργάσει;* jsou asi slova Telefa, jež chce někdo zabiti.

¹⁸⁾ Welcker: *Die griechischen Tragödien*, I. dfl str. 414—416. Že Sofokles rád bral látky k tragediím svým z kruhu kylického, o tom

Jaké bylo vlastní jméno tragoedie té, nelze ovšem s určitostí stanoviti. Hesychios totiž cituje jednou Sofokleova Telefa, ale týž Hesychios cituje na pěti jiných místech Sofokleovy Mysy, a takéž Strabon, Athenaios, Pollux, Stobaios a j. citují *Σοφοκλῆς Μυσοῖς*. Tu ovšem jest velmi pravdě podobna domněnka Welckrova, že Telefos a Mysové jsou jedna tragoedie. Věc dá se snad vyšvětliti tak, že tragoedie Sofokleova měla název *Μυσοί ἢ Τήλεφος*, kterýžto dvojí titul pochází snad od pozdějších grammatiků, a že tudiž někteří citovali *Μυσοί*, jiní *Τήλεφος*. Titul tragoedie *Μυσοί* byl bez pochyby vzat od choru sestávajícího z obyvatelů Mysie (snad starců), jakož vůbec rádi tragikové i komikové jmenovali tragoedie své dle choru.

Co se týká obsahu tragoedie Mysové, Welcker soudí o něm takto:¹⁹⁾

Telefovi poskrvněnému prolitou krví strýců dána byla věštba, by hledal očisty ve krajích myslivých. Poslušen jsa této věstby, Telefos odebral se do Mysie, kde královal tehdáž Teuthras. Teuthranta svíral právě nepřítel mocný a obávaný — Idas, syn Afareův, nejsilnější svého věku muž, jenž odvážil se lukem svým i s Apollonem samým o Marpessu v zápas se dátí. Teuthras nevěda si rady, slíbil tomu, kdo by jej tohoto mocného nepřítele zbabil, království a Augu za chof. Telefos došed zatím očisty v řece Kaiku, podrobil se tomuto zápasu a v souboji, jejž zároveň s druhem svým Parthenopaiem, synem Atalantínym, podstoupil, byl Idas zabít. Auge stala se chotí syna svého Telefa. Když pak odebrali se spolu do komnaty svatební, Auge odhodlána jsouc zachovati Herakleovi věrnost, tasila na Telefa meč. V tom však vyrazil z komnaty had a vrhl se mezi Augu a Telefa a zahránil tak, aby matka nezabilala vlastního syna. Tu zase vrhl se Telefos s mečem na Augu, násleドovalo však obaplné poznání matky a syna. Telefos odvedl pak matku svou Augu do Arkadie.²⁰⁾

Celá tato kombinace Welckrova jest velmi důmyslná a v některé přičině, jak níže dovodíme, skoro jistá. Jen poslední část tragoedie, jak ji Welcker naznačil, nezdá se mně být ani vhodná ani Sofoklea důstojná. Scéna svatební, kde matka tasí na syna meč a syn zase matku chystá se zavraždit a jenom prostřednictvím hada jim jest v tom zabráněno, zdá se mi být sice vhodnou látkou pro římský pantomimus anebo pro pyrrhichu, ne však pro tra-

zřejmě svědčí Athenaios VII, p. 277 E: ἔχαιρε δ' ὁ Σοφοκλῆς τῷ ἐπικῷ κύνῳ, ὡς παὶ ὅλα δράματα ποιῆσαι πατανολονθῶν τῇ ἐν τούτῳ μυθοποιίᾳ.

¹⁹⁾ Základem jest tu vypravování Hyginovo fab. 100, srov. i Aelian, Hist. anim. III, 47. — Jen mimochodem zmítniti se třeba o podivném mínění Vater-ové (Ueber Soph. Aleaden, str. 31 nn.), jenž soudí, že Telefos Sofokleuv bylo drama satyrské. Jaké momenty komické Vater v báji o Telefovovi shledával, jest ovšem těžko uhodnouti.

²⁰⁾ Srov. Aelian, Hist. anim. III, 47, Epigr. Cyzic. 2 (Anth. Palat. III, 2.)

goedii Sofokleovu. Sofokles dovedl zajisté lepším, přirozenějším způsobem *ἀναγνωστούς* provésti než tak, jak svrchu bylo na- značeno.

Ostatně objevení se hada mezi matkou a synem můsilo by být také scénicky působivé a tu by se zajisté starí o něm zmínil, jako vůbec starí rádi o podobných effektech (na př. o chrobáku do nebe se vznázejícím, o supech ve vůz zapřažených atd.) se zmiňují. Soudím, že toto úplné mlčení starých jest závažným svědectvím proti mýnění Welckrovu.

Jednu věc, jak se mi zdá, velmi důmyslně Welcker naznačil, totiž to, že Telefos vlastně hledaje v Mysii pouze očisty viny své, nalezne netušeným způsobem matku neznanou, což ovšem velmi mohutně na diváky působiti musilo. V takovýchto effektech uměleckých byl Sofokles mistrem.

V následujícím pokusíme se dle skrovných zlomků naznačiti ve hlavních rysech obsah tragedie Sofokleovy. Dříve však třeba jest připomenouti, že ačkoliv Telefos byl u Sofoklea také stížen kletbou pro zavraždění strýců svých, což vysvítá ze zlomku 372., že přece mluvil dříve ještě, než od viny své byl očistěn, kdežto u Aischyla, jakož jsme svrchu vyložili, Telefos nepromluvil ani slova, dokud nebyla vina jeho smyta. Že Telefos u Sofoklea mluvil již před očistěním svým, to vysvítá ze zlomku 374., kde chor patrně Telefově zjevuje, že země, v níž díl, jest Mysie.

Sofokles odchýlil se tedy v této příčině od Aischyla a vystřehl se tím toho, že není u něho Telefos ani na počátku tragedie *κωφόν πρόσωπον*, kteréžto vadě se Aischylos ani v této tragedii nevyhnul. Ve příčině naší tragedie dá se ovšem Aischylos aspoň poněkud omluviti tím, že přidržel se tu obvyklého náboženského způsobu, dle něhož člověk poskvrněný krví nemá dotud promluvit, dokud není očistěn.

V prologu tragedie vystoupil Telefos stísněný a zbědovaný mnohými strastmi, jichž na dlouhé pouti své ze vlasti byl zakusil. Jest v cizích končinách a nezná ani jména země, v níž díl. Tu uzří sbor obyvatelů mysických. I kvapi k nim a tázce se, jak sluje tato země, do níž právě přišel. Chor odpovídá mu slovy, jež zachovala se ve zlomku 374:

*Ἄστα μὲν ἦ σύμπασα κλῆξεται, ξένε,
πόλις δὲ Μυσία Μυσία προσήγορος.* ²¹⁾

Takto odpověděv chor na otázku Telefovou, cíti tak vřelou soustrast s neštastným neznámým, že nemůže odolati soucitné otázce, kdo jest neznámý a odkud přichází. Tím způsobem podána jest básníkovi přirozená a zároveň nehledaná exposice. Telefos, jehož rány duševní se byl chor svojí otázkou dotekl, vypráví, jak již dlouho bloudí daleko od vlasti své, hledaje konce strastné pouti

²¹⁾ Zachován jest zlomek ten u Strabona VIII, p. 356 na doklad toho že básníci užívají slova πόλις i o zemi.

své očistou, jedinou útěchou že jest mu zapomenouti aspoň na chvíli strastí, jež jej svrají. Sem patří zlomek 372:

*ως τοῖς κακῶς πράσσουσιν ἥδυ καὶ βραχὺν
χρόνον λαθέσθαι τῶν παρεστώτων κακῶν.*²²⁾

Snad také Telefos naříkal na krutost osudu, že není mu ani to dopráno, by ve vlasti strasti své snášel, krutý osud že jej vleče daleko z vlasti do krajů cizích: zlomek 379: *ἀποσύρει· αἴσπεπτος.* *Σοφοκλῆς Μυσοῖς*, zachovaný u Hesychia I, p. 489. Pak vyprávěl asi Telefos o bludné pouti své a o tom, jak po lodi přeplavil se do Asie. Sem náleží snad zlomek 378., zachovaný u Hesychia I, p. 455: *ἀποβάθρα· ἀποβατηρία, ἢ κλίμαξ νεώς.* *Σοφοκλῆς Μυσοῖς*. Srov. též Bekker, Anecd. str. 426, 18: *ἀποβάθρα· ἀποβατηρία. οὕτω Σοφοκλῆς.* Někteří čton zde ne *ἀποβάθρα* (lodní žebřík), nýbrž *ἀποβαθρα* (= oběti při pluti do nějaké země konané na poděkování za šťastný příchod) a ovšem čtení *ἀπόβαθρα* zdá se být vhodnější.

Pak chor zapěl písni, jejíž hlavním účelem bylo těšiti Telefa. Z písni té jsou snad slova zachovaná ve zlomku 373:

*ἄμοχθος γὰρ οὐδεὶς· ὁ δ' ἡκιστ'
ἔχων μακάρωτας.*²³⁾

To, co posud bylo o obsahu tragoedie řečeno, dalo se více méně určité ze zlomků zachovaných dokázati — další postup tragoedie jest však zcela záhadný. Soudil bych, že tragoedie asi takto se vyvíjela: Chor vede Telefa do paláce královského, v němž nádherný slaven kvas po způsobě orientálním. Sem patří snad zlomek 375., v němž připomínají se zvuky frigické lyry a lydské citery:

*πολὺς δὲ Φοίξ τοίγανος ἀντίσπεστά τε
Αιδῆς ἐφυμνεῖ πηκτίδος συγχορδία.*²⁴⁾

Král Teuthras přioděn jsa nádherným rouchem orientálním²⁵⁾ vítá vlídně cizince a zvěděv od choru, že příchozí jest potomkem královského rodu, svěřuje mu strasti, jež připravuje mu mocný jeho nepřítel Idas, jakož i to, že odhodlán jest tomu, kdo by jej tohoto úhlavního nepřitele jeho zbavil, dáti trůn Mysie a dceru svoji (totiž Augu, kterou Teuthras za vlastní byl přijal) za chot. Telefos ihned jest odhodlán za takovou cenu v zápas se dátí a ujistiv krále, že buď Idas padne anebo on sám více se ne navrátí, spěje v souboj. Chor pěje zatím svoji písni. Když po-

²²⁾ U Stobaia, Florilegium 26, 4.

²³⁾ Zlomek zachován jest u Stobaia, Flor. 98, 23.

²⁴⁾ Zachován u Athenaia IV, p. 183 E a XIV, p. 635 C.

²⁵⁾ Sem vztahuje se snad zlomek 376. zachovaný u Polluka, Onomastikon 10, 186:

ψαλίδας, τιάρας καὶ σισυρώδη στολήν,
místo *ψαλίδας* (= nůžky) musí se však asi čísti s Bergkem *ψέλλια*
(= *ψέλλια*), nebo *ψαλίδας* nehodí se k tiaram a šatům vlnou podšitým.

slední zvuky stasima dozněly, přikvapí posel a zvěstuje radostnou zprávu, že král zbaven jest nejurputnéjšího svého nepřítele, Idas že nežije více a popisuje pak obšírně celý souboj. V tom již také blíží se Telefos a radostně vítá jej král. Z rukou králových přijímá Telefos cenu zápasu — Augu a s ní žezlo královské. Po té následovala píseň sboru rázu zajisté plesného, jásavého. V následující scené bylo poznání (*ἀναγνωρισμός*) matky a syna. Jak Sofokles *ἀναγνωρισμός* provedl, jest ovšem nesnadno určiti; že obratně a uměle, to můžeme a priori tvrditi, jelikož v takovýchto scénách byl Sofokles mistrem. Snad Auge poznala syna svého po nějakém znamení nebo snad Auge, když ji Teuthras odevzdával Telefovovi, v zoufalství svém volala Heraklea, chotě svého, o pomoc, slibujíc, že mu zachová věrnost, což vzbudilo pozornost Telefovovi a tak věc se poznenáhlu vysvětlila. Tento druhý způsob poznání jest snad pravdě podobnější.

Tak pozná syn matku, již dávno hledanou, a ten, jenž jako bídny cizinec přišel do Mysie, stává se králem země té a shledá se s matkou svojí, kterou měl za ztracenou. Dojemnou tuto scénu provází chor písni svou, v níž velebí božskou, nevýzkumnou a nezměnitelnou prozřetelnost. Odtud snad jsou slova ve zlomku 382., zachovaném u Hesychia I, p. 642: *ἀρθίτος γνώμας ἀμετατρέπτους. Σοφοκλῆς Μυσοῖς.*²⁶⁾

Na konec třeba ještě se zmíniti o zlomcích, jichž místo určiti jest zcela nesnadno. Jsou to tyto zlomky:

Frag. 377: *ἀβολον ἵππον.*²⁷⁾ *Ἄβολος ἵππος* jest kůň, jenž ještě neztratil svých prvních zubů. Snad přicházel výraz ten v nějakém přirovnání.

Frag. 380: *ἀπύρον · ἀθύτον.*²⁸⁾ *Ἀπύρος* užívá se vlastně o oběti, při níž nic se nespaluje, pak o oběti nedobře vykonané, zločinné; srov. Aisch. Agamemnon v. 70 nn.:

*οὐδ' ὑπονάων οὐδ' ὑπολείβων
ἀπύροντας λερῶν
όργας ἀτενεῖς παραθέλξει.*

Snad v tragoedii naši užil výrazu toho Telefos, pravě někde na začátku tragoedie, kde naříkal si chorou na bídny osud svůj, že nesmí ani bohům obětovati, poněvadž by taková oběť byla zločinná, ježto jsou ruce jeho potřísněny krví strýců jím zabitých.

Posléze patří sem zlomek 381: *ἀστραγής · σκληρός.*²⁹⁾

Epitheta *ἀστραγής* mohlo ovšem užito být i o rozmanitých osobách aneb věcech, na př. o krutém dosavadním životě Telefově nebo o jeho strastné pouti nebo o přísném trestu bohů.

²⁶⁾ Dindorf chybně píše: *ἀμετρέπτους.*

²⁷⁾ Zachován jest zlomek ten u Antiatt. p. 83, 22 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσοῖς* (rukopis: *μούσαις*).

²⁸⁾ Zachován jest zlomek ten u Hesychia I, p. 504 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσοῖς.*

²⁹⁾ Zachován u Hesychia I, p. 586 s dodatkem: *Σοφοκλῆς Μυσῶν.*

Ku poměru Jindřichohradeckého a Svatovít-ského rukopisu české Alexandreidy k latinské Alexandreidě Gualtherově.

Napsal A. Havlík.

AlxV. 1186, 1187.

Zda by to darius zwyeda
Potkal gey whorach *przyedgeda*.

AlxH. sloupec 1., verše 17, 18.

zda by to daríus wzwieda
potkal gho w horach *przigieda*.

Oba texty liší se tu mezi jiným tím, že H*) má przigieda a V przyedgeda, z nichž poslední lépe do smyslu se hodí. Jak z textu latinského, od českého zde poněkud odličného, patrno, překládá tu „przyedgeda“ asi latinské „*praevertere*“ G II, 95; „przigieda“ vzniklo asi chybou opisnou z „przyedgeda“.

AlxV. 1214—1220.

Przedfastupem prawye wczele
Genz pohanfska wyera wele
Tahnucz woz olfmy kony
Aty byechu wfyczkný brony
Natom woze zlatta fkrzyny
Wnyez lezesye gych fwaczymy
Sobu stranu toho woza

AlxH. sl. 2., v. 4—12.

Prziedzaztupem wzamem chzele
wnyems pohan^zka wiera wele
tahnfechu woz ozzm kony
athy byli wficzi brony
natom wozie złata ffcrzyny
wnys lefala gich zwatíné
ohen prons podle gich wieri
pop miewal chzazte offiery
zobu ztranu toho woza

G II, 104—106.

Ignem quem Persae sacrum aeternumque vocabant
Axibus auratis argentea praetulit ara:
Alba Iovis currus series ducebat equorum.

*) Mimo citaci označuji pro stručnost AlxV. = V, AlxH. = H a báseň Gualtherovu (ed. Müldner Lipsiae 1863) = G.

Jelikož latinský originál zmínku o ohni má a H též, viděti, že v českém originále našich textů místo to bylo a nelze si tedy zmízení jeho ve V jinak vysvětliti, než mezerou chybou opisovače povstalou a to tím spíše, jelikož oba texty tu jen nepatrně se liší.

AlxV. 1240—1245.

Sam kral gedyefye vprofrzyedku
 Genz prowelyke bohatſtwo
 Pro rozkos yprostraczſtwo
 Nazlattem woze gedyefye
 Aten probleſk welfken horzyefye
 Nad wozem

AlxH. sl. 2., v. 35 — sl. 3., v. 6.

zam kral ydyeffe naprozriedku
 iens prowelike orafſtwo
 prorozkos yprobobacſtwo
 gedyeffe na wozie wizatem
 aten weſſ horzieſſe zlatem
 awſſak netolik pozlatyſe
 gíms bie woz zdielan bohatye
 powſſiech' ztranach obapoli
 yaks ogyemí tako koly
 ale podrahem kameny
 dal zie bie wtakem znameny
 iakov wte vprawie bylo
 se gho moczi nícz nezbylo
 nad wozem

G II, 114—117.

Mole gravi medius radiis stellantibus auro
 Invehitur Darius curru, quem stipat utrimque
 Effigies numerosa deum, quem praedicat ardor
Gemmarum et luxus opulentia barbara regem.

Slova G „radiis stellantibus auro“ a „quem praedicat ardor gemmarum . . . regem“ v V nejsou přeložena. Zdá se, že tu jest mezera, kterou vyplňují dobře verše AlxH. sl. 2., v. 39 až sl. 3. v. 5.; podlé versů (AlxH. sl. 2. v. 37, 38) 1244 podobá se, že tu H jest obšírnější. Chyba ve V asi povstala nedopatřením. Opisovač, který dostal se veršem 1244 na konec listu 13 (rkp.), snad při obracení se přehlédl.

AlxV. 1251—1254.

Podle woze genz byechu
 Gez ffye wdy krale drzechu
 Geho blyffye przyrozenye
 Kralowskeho pokolenye
 Dwye ſtye gynochow

AlxH. sl. 3, v. 12—14.
owozie pak bez odenie
geho blizne przirozenye
Dwieztie funoff

G II, 112—113.

Praeterea Darius paeclaros *sanguine regum*
Contiguo lateri paeceperat ire ducentos.

H překládá „*sanguine regum*“ „jeho blizne przirozenye“, V do slovněji „*kralowſkeho pokolenye*“, jest tu tedy V opět originálu bližší. H jakoby se slovu královský zúmyslně vyhýbal klade i ve verzi 23, sl. 3. „*knyzeieczmí*“ místo správnějšího variantu V 1258 „*kralowſkymy*“.

AlxV. 1257—1264.

Malo dale pak przyed tyemy
Kralowſkymy gynofemy
Desfettyſyczew wzastupye
Gyez dyechu wſy wgedenom flupye
To wſye wyborny rytyerzy
Tyech komonſtwo podkropyerzy
Ratyſte gych poſtrzyebrzyena
Apye wſye pozlaczena.

AlxH. sl. 3., v. 22—37.

awſlak naprzied przedewſiemí
knyzeieczmí yunoffiemí
diechu zpolu jako ztlupem
dirsiecz zie zwim zaztupem
dwadzieczi czizuczow ponye
kaſſdy vzweho komonye
zdrahotu przieliff nemalu
zwim odyenym yzwim ſchzitem
ypak przedrahim kurſzitem
wiprawiwi zie naprziechwalu
athy wſi byli rytyerzí
tyech komonſtwo podkropierzí
bez pozlathy poluzene
kopie magie neruzene
barbu od czinobra wzatu
ale wlaztne rudu zlatu.

G. II, 120—121

Hunc hastata decem paeceedunt milia, quorum
Aurum cuspis habet, argentea candet arundo.

V jest tu G patrně bližší než H, udávaje počet vojínů ve shodě s G na 10.000, H pak odchylně na 20.000. Případ ten

nad jiné jasněji ozařuje poměr obou recensí H i V k originálu a dokazuje jakož předcházející tak i následující doklady, že V jest celkem originálu české Alexandreidy bližší, než H, neb jest ve srovnání s G i správnějším i doslovnejším jeho překladem než H. — Verš G II, 121 přeložen ve V několika slovy a předce úplně, v H slova „argentea candet arundo“ přeložena nejsou; mohli bychom tu v H supponovati mezeru, spíše však básník H při předělávání původnho textu české Alexandreidy na slova verše AlxV. 1263 zapomněl.

AlxV. 1271—1278.

Bye obyczey czaſa toho
 Jakoze doma nykoho
 Swe czeledy neoftawly
 Zeny dyety wfye pogely
 Abyefye kral wzal w tu dobu
 1276 Matku zenu dyety ſſobu
 Aczot mzhow patfet mozechu
 To ſſnym poklada neſſyechu
 Zatyem lechczeyſy lyd przyde
 Genz mnoſtſwem zczyfla wynyde.

AlxH. sl. 4 v. 7—24.

ybyl ten zwyszey wtudobu
 se wſſdi poymaly zobu
 czos kake chzeledy mieli
 kdyſto nawoynu kam gielí
 y wzal byl kral tese chwile
 zobie nawietſſie vzile
 13 maters yzvu seztru senu
 naztratu zobie zuzenu
 nechtye by czo w tom by mína
 pojaly byl zobu y zína
 17 weza zie take zewſſiemí
 18 zwe kralowe yunoffiemí
 czos gich paddezat woz tahlo
 wſſe fey gmu k boyu nenahlo
 a czos pak trzizta welbludow
 apatczet mzhow zilnych vdow
 poklada znym mohli nezzty
 to bylo wſſdy znym nalezty
 satyem gina zbrogie wſſdi sla
 ies zobie neymiela chzizla.

G II, 127—134.

Subsequitur Medi plenus genitrice tyranni
 Currus, et uxor adest, natique et tota supellex

Regia: pellicibus totidem sub pondere tanto
Quinquaginta fere suspirant plaustra vehendis.
Moris erat Persis ducibus tunc temporis amore
Ducere in arma domum, cum tolli signa juberent.
Sexcentis sequitur inventa pecunia mulis
Tercentumque onerat dorso surgente camelos
Plurimus hoc ambit centenis milibus agmem
Funditor, et levibus fundae jaculator habenis.
Ultima procedit levis armatura virorum
Excedens numerum pedibusque attritus et axe
Aurea pulvereus involvit sidera turbo.

Po verši AlxV. 1276 jest mezera, kam patří obsah veršů AlxH. sl. 4. v. 18—21. v G vyjádřený slovy: „pellicibus totidem sub pondere tanto quinquaginta fere suspirant plaustra vehendis“ a „Tercentumque onerat dorso surgente camelos“. Že V na tomto místě vůbec porušení vzal, viděti i z nesprávného rýmu „neostavili — pojeli“ (1273—1274), který rovněž poukazuje na mezeru. Tak jak tu jest nedá V smyslu; „čeledi doma neostavili“ (proč?) — „ženy děti vše pojeli“ (kam? kdy?), sem nutně náleží to, co v G vyjádřeno slovy „cum tolli signa juberent“ a v H „kdyžto na vojnu kam jeli“. Poslední slovo opravuje pak i rým „pojeli — jeli“ a jiný verš měl asi rým k „neostavili“. Chybí tu tedy po AlxV. 1273 dva verše. Naopak zase dokladem toho, že text V jest tu původnější než H, jest verš AlxII. sl. 4. v. 13 neb zmínku o „sestře“, která ani v G na tomto místě není, sluší asi klásti na vrub patrného tu v H rozhojnění. Substratem byl tu však básníku H zajisté text zachovaný v V, což jasně vysvítá z toho, že básník H již by byl málem verš 13. sl. 4. položil jako V klada „mateř ženu“, ale pak se rozmyslil, položil slovo „ženu“ až na konec verše, pro rým přidělal nový verš 14. (cf. lg. Jid. 146, 147 a AlxV. 2070, 2071) V rozhojnění textu naproti G a V v následujících verších pokračoval vyjádřiv „nati (G II, 128) v V doslovně „děti“ přeložené, volněji a nesprávněji dvěma verši AlxH. sl. 4. v. 15—16. Konečně se mu ani doslovný překlad latinského „excedens numerum (G II, 138). AlxV. 1280 „jenž množstvem z čísla vynide“ nelibí a klade volněji „jž sobě nejměla čísla“ AlxH. sl. 4. v. 26.

AlxV. 1267.

Dwakrat tyſyczew trzydczety

překládá latinské „ter denis milibus agmen“ (G II, 127); II tu vůbec číslovky nemá.

AlxV. 1924—1934.

Nad wſye krale ſyeho ſwyeta
Bylby yakozto oſwyeta

- 1926 *Take bye wnyem myloſrdye*
 Ale kdyz yuz zbozym wzhrdye
Dobroſt wzlobu ſye obrazy
Dobra waſnye ſye pokazy
 I pocze swych byty dawczye
 Genz prwe byes obranczye
 Porufyw wſye prwnye ſlowa
 1933 Izamyſly prawa nowa
 Promeny wſye lepfye prawa

AlxH. sl. 6. v. 14—26.

- nadwſſie krale zeho zwieta
 byl by wiecz yako ozwieta
chzty kazny y milozirdie
 ale kdys pak zboſſim wzhirde
 pochzie byty ludzky dawczie
 byw drzewe gich chzty oprawczie
 y zmſeny wſſie pirwnye zlowa
 zamízliw gím prawa nowa
 22 wzbludy zie myzlu wemmnohem
 achtye zie wziaty bohem
 ztyripiety to moha wiekem
 by zie ius wzíwal chzlowiekem
 samíſſluv wſſie horsſie prawa

G III, 241—257.

*Tantus enim virtutis amor tunc temporis illi
 Pectore regnabat: si perdurasset*

- 248 *Corrupuit fortuna physim, cursuque retorto
 Subſtitit unda prior, vitiorum cautibus haerens*
 Qui prius ergo pius erat hostibus, hostis amicis
 Impius, in caedes et bella domestica demum
 Conversus, ratus illicitum nihil esse tyranno.
 253 Praeterea qui praetereat summum sibi patrem
 Usurpasſe Iovem? nam se genitum Iove credi
 Imperat: excedit hominem transgressa potestas,
 Seque hominem fastidit homo, minimumque videtur
 Esse sibi cum sit inter mortalia summus.

Verš G 241 překládá V doslovně:

Take bye wnyem miloſrdye
Tantus regnabat pectore virtutis amor

H volněji a to z té přičiny asi, že slova ta vlastně částečně již byla přeložena veršem AlxH. sl. 6. v. 12.:

tak bye Miloztyw za młodu
temporis illi

který asi stejně zněl ve V (1922). Přičinou proč v původním textu tentýž verš přeložen vlastně dvakrát byl asi rým, neb básník český přeložil verše G 245, 246, 247 slovem „vzhrdě“ a na slovo to hodil se mu dobře rým „milosrdie“. Následující verše V 1928, 1929, překládající verše G 248, 246 nejsou v H a jest tu tudíž mezera dvou veršů, za to však nejsou v V opět verše AlxH. sl. 6. v. 22—25 překládající verše G 253—257 a jest tudíž po verší AlxV. 1933 mezera čtyř veršů, povstalá asi chybou opisovatele, který se snad přehlédl konče verš 1933 slovy „práva nová“ a to maje na paměti, chopil se potom verše 1934, kde četl „lepšie práva“.

AlxV. 1964—1972.

Verše AlxV. 1964—1972 jsou naproti AlxH. sl. 6. v. 29 až 40 patrně porušeny, neb tyto dají lepší smysl (snad tu jest před versem 1969 V mezera, která asi obsahovala slib městu učiněný, na který narází verš V 1975 „jemuž po slibě sě sta.“). Též slovo „gazae“ překládá H lépe „poklad“ než V „plat“, ač toto poslední slovo snadno mohlo chybou opisovačskou z předešlého vzniknouti.

AlxH. 6, 41—7, 24.

Verše ty jsou opět ve srovnání s V rozhojněním neb o všem tom, oč je v H více, není v G ani zmínky, srov. i verše:

G III, 264—266.
sic unius uno
Crimine *Persarum caesis tot milibus ipse*
Cum reliquis cecidit.

AlxV. 1984—1985.

Nebyakz ty lyudy pobychu
Gemfyje ho na kolo zbychu.

AlxH. sl. 7, v. 16, 17.
se zi zhinchu boy wzemſſe
gemu hlawu ztiechu gemſſe.

V překládá latinský ablat. absol. „caesis“ větou jakž ty lyudy pobychu“, H volněji „se zi zhinchu“, v čemž opět vidím větší příbuznost G s V nežli s H.

AlxV. 1993—1995.

Zyſk zeſtratu wzdy na wazye
Neb fye to czaſto przyhazy
Gyez zle z dobrym przychazye.

AlxH. sl. 7, v. 33—35.

protos yprzikassdem zkutczie
zizk we ztratyte radoſt w zmutzcie
zu zprziezena wgendno putczie.

Obě trojverší mají smysl stejný, ale trojversí V těsněji lne ke slovům G III, 272—273:

sic paene malorum
Omnia cum quodam *veniunt incommoda fructu.*

AlxH. sl. 8, v. 4.

O mezeře po verši tomto viz Listy filologické 1884 str. 60.

AlxV. 2012—2021.

	Allexander kdyz to wzwyedye
	Ze ty lyude k brany rzyedye
2014	By tyem radoſten tolyko
2015	Newyedy rzyeczy kolyko
2016	Wyz frdeče wytyeze toho
2017	Vzrzye nazdy lydy mnoho
2018	Gezſſye gynym zda pakostno Tyem gmu by welmy radoſtno Wyda czaſta wyeze wezdy Wſlak ſye muto nyczſye nezdy

AlxH. sl. 8. v. 8—15.

aius nazdy luda tolik
yaks newiedie rzeczy kolik
gíms zie by wzirdezu raduge
vzrzierw se tolik luda tu ge
wſlaks czos gínemu vzilno
toy gmu zie zda wſſe pochilno
neb kaks mnoho wies bie wezdy
wſlak zie gemu nícz to nezdy

G III. 278—282.

..... quos omne paratos
Martis ad examen murique abrupta tuentes
Gaudet *Alexander*, suspecta cominus urbe
Invenisse viros: tot propugnacula muris
Edita dispositae longo stant ordine turres,
Quae

V se mi tu zdá opět v tom G bližší (než H), že se v něm i v latinském textě Alexander výslovně uvádí, v H však ne. — Ostatně jest pořádek veršů v V nemálo spletiený. Verš 2017, který na svém místě nedá smyslu, hodí se přirozeně před verše

2014, 2015, ale pak se musí i verš 2016 položiti po verši 2017 a před veršem 2014 a pak dostaneme text zcela bezvadný a s pořádkem v latinském textě G úplně se shodující:

Alexander kdyz to wzwydye { = quos omne paratos Martis ad
Ze ty lyude k brany rzydye { examen
Vzrzye(w) nazdy lydy mnoho = murique abrupta tuentes
Wyz frdcze wytyeze toho }
By tyem radoſten tolyko } = Gaudet.
Newyedy rzeczy kolyko }

AlxV. 2024.—2025.

Włyudy fye ftwyे fttyt zlatty
Gymyz fye bye zaſtyeraty,

překládá verš G III 285

Adsunt objecta *clipeorum* crate clientes;

v H o štítech není zmínky, možnost mezery tu není vyloučena.
I jinak liší se tu H od V ve verších AlxH. sl. 8. v. 17—41.
tím, že v V jako v G nevede útok Alexandr osobně, kdežto H
od verše 21. sl. 8. Alexandra v popředu staví. Též verše

AlxV. 2061, 2062.

Wſtady byczye yako mſſyczye
Zeny dyety a krzyczycze

G III, 304.

Aurea *femineus* perstringit sidera *clamor*

H nepřekládá, což zdá se býti opět vinou nového předělávání.

AlxH. sl. 9, v. 13—14.

kdes nedal b(raty pot)rawie
konzke pycy(e ku pot)rawie

Je-li toto místo dobré doplněno, pak by asi překládalo latinské „viduatos gramine colles“ G III, 476 a pak by byla v V po verši 2299tém mezera dvou veršů, čemu by i to na svědčovalo, že proti čtrnácti veršům AlxH. sl. 9 v. 1—14. má V na tomto místě skutečně jen dvanáct veršů (2296—2307) stejněho obsahu a téměř stejných rýmů.

AlxV. 2341 sl.

Po verši AlxV. 2341 jest mezera, kam náleží obsah G III,
488, 489

Velle hominum dominos *diis indignantibus esse*
Astra infensa sibi, solitumque negantia lumen,
což vyjadřuje AlxH. sl. 10. v. 10—15 takto:

yaks y mluwie gíny mno(zí)
 se zie ius *hnyewayu yboz(i)*
 yakos *ypočzieziech* zna(my)
 wníchsto zazraky wídamy
 giz su *wſſe ztraty zamen(ye)*
 achz bohow miložty nen(ye).

AlxV. 2344—2347.

Pokaza fye *zwyerzynycze*
 Jakzto zyutra domownycze
 Potom pak myeffyecz wznyde
 Inhed mu w fwyetlofty snyde.

AlxH. sl. 10. v. 16., 17.

Te rzechzi mnoho przieg(ide)
 zatym inhed mfeziecz (wznide)

G III, 467.

Hesperus irrignum iam maturaverat ortum,
 Iamque minante oculis caligine sidera solis
 Supplere officium luna mediante parabant,

H poukazuje ku předešlému reptání a ihned přejde k zátmění měsíce, o „večernici“ (jako V a G) ani se nezmíniv. Je-li text v závorkách dobré doplněn, pak musíme nutně položiti to na vrub nové recenze a možnost mezery jest tu vyloučena.

AlxH. sl. 10. v. 21., 22.

as pak owſtem y pobledye
 wnus by krwu bie obilil w(ſſady)

G III, 472—474

. Phoebe
 Palluit, et primo defectum passa nitoris
 Demum sanguineo penitus suffusa rubore
 Foedavit lumen

Ve V tyto verše nejsou, přičinou toho asi ihned po verší 2349 nastalý zmatek. Následují tu verše (2350—2353), které v H na jiném místě teprvě se objevují a V i na tomto místě částečně se opakují (2400, 2401).

AlxV. 2385 sl.

Ten ſtworzytel wſeho lyuda
 I wſye wyeczy fwyeta ſeho

Czoz gyest vſtaweny gyeho
 Ot nayprwnyeho poczatka.
 W tom nenyne nyczlye przewratka
Slunczye myeffecz y planety
 Ot poczatka wſyemy lety
 Wzdy sye drzye ſweho byeha
Morzye rzyeky ſweho brzyeha
 Acz kdy zly deſt ſpadne
 Neb sye kde myeſto propadne

.

AlxH. sl. 11. v. 19—28

(netba two) rzecz zwieta wſſeho
 (od uztawen)ye pirweho
 (yaks chz)as poſſel od pochzatka
 (w tom nen)ye wiecz nícz przewratka
 (tak zu wſſeczky) wieczi ztale
 (yaks wemn) ozie tak vmale
 (tak gezt wezzw)iet w geho chtyeny
 (se zie ius) wiecz nepromeny
 (acz kdy zl)y mor nazkot zpadne
 (neb kde miez)to zie propadne

Oba texty překládají verše (G III, 504—510) ale V úplněji. Stellas překládá V „slunce, měsíc i planety“, Thetis = moře, řeky; vůbec měl by po verši AlxH. sl. 11. v. 21 následovati obsah V 2390—2393; zdá se, že změna ta povstala novým přepracováním.

AlxV. 2404—2409.

A pod zemy yuz pomyeny
 W tu dobu sye wzdy promyeny
 Swyedcze take myſtrzy vñny
 Ze sye gmu ſwyetloſt vñny
 Kdyz przyſtupy k flunczy blyzye
 I mluwie tak myſtrzy tyze

.

AlxH. sl. 12. v. 3.—11.

(k) *zapadu dolow* pr(omien)y
 (tu) zie mnohokrat p(romien)y
 (m)ínuge proluky h(orzke)
 (ta)hna zie pod me^{zle} (morz)ke
 (n)efkdy zie pak zta(wa tak)e
 (n)e wſſaks chwile (wſſelyka)ke
 sl. 12. v. 8. (ya)kos mluwie m(iftrzy) tyse
 (s)e kdys przide k zlu(nczu) blise

(te)hdy zie gmu zwie(tloft) v mny
(y) mluwie tak mſit(rzy v m)ny.

V překládá latinské „terram subitura“ G III, 527 doslovně, H volně „k západu dolov.“ Zajímavé jest přesmyknutí rýmů versů AlxH. sl. 12. v. 8—11 V totiž mluví o „mistrech umných“ a poukazuje k nim v následujících versích slovy „mistři tiže“, ale básník H rýmy „mistři tiže — blíže“ a „mistři umní — umní“ přesmykl, nepozoruje, jaké chyby se tím dopustil, že položil napřed „mistři tiže“, ačkoliv o mistrech v řeči Aristandrově dosud zmínky nebylo.

AlxV. 2424—2427.

To powyedye ten starosta
I byefye to wſye rzyecz proſta
Neb to doleycizhu ſlamy
Starych kralow przyhodami

AlxH. sl. 12. v. 35—38.

y byla to wſie rze(chz pro)zta
czos gie mlwil te(n star) oſta
neb to zliſtachu y(zamy)
dawnich hrzekow p(rzyho)damí.

G III, 526, 527

Dixit et exemplis veterum pro teste revolvit
Persidis acta ducum . . .

H proměnil tu „starých králów“ v „dávných Hřeków“, aniž dle svého mínění pochybil, jelikož v ústech tu mluvících Řeků oba výrazy zdály se mu identické, ale pochybil předce, neb nevěděl, že „starých králów“ překládá latinské veterum Persidis ducum, kde „Persidis“ schválně nepřeloženo, poněvadž autor české Alexandreidy se slovu „Peršan“ zůmyslně vyhýbá.

Uvedené tu doklady myslím alespoň tolik dokazují, že mylný jest náhled Hattalův, že prý nejmladší rkp. české Alexandreidy, totiž AlxV., představuje nám i „nejmladší“ její recensi (srov. Hattala Alexandreis XX, ř. 42.). Recense V zajisté povstala v době, kdy přehláška *u* v *i* nebyla ještě provedena. Důkazem toho jsou rýmy: blúdi — lidi 26, lidé — posúdie 36, všidy — onudy 493, bludné — neklidné 1808, lidi — blúdi 844, v zemi — svému 936, liudi — zbudí 1915, lidi — vyládí 1979, lidi — připudi 2004, obluda — liuda 2385, liudi — vzbndí 2397, tuge — okraſlije 243, ochotywye — slibuje 1483, potiežiace — v rucē 2138, pečujíce — jdúce 2335, a pak i ta okolnost, že ve všem rkp. V nikde *i* povstale přehláškou z *u* není v rýmu s původním *i*, jak toho jsou mnohé příklady v každém textě po přehlasování *u* v *i* povstalem, — na př. v Nové Radě:

stojí — k pokoji (*ju) 50, u-věří — mezi zvěří 60 atd. Důvody ty jsou tím závažnější, že rýmy: liudi — zbudi 1915, lidi — vylúdi 1979, obluda — liuda 2385, pečujice — jdúce 2335 jsou na místech, kde H má jiné rýmy a jinou recensi. Srovnáme-li s tím dále faktum, že H naproti V jest znamenitě rozložněn (za 406 V má H 493 verše, tedy má více o čtvrtinu veršů než V), pak nebude, tuším, pochybnosti, která z obou recensí jest původnější. Vše poukazuje k tomu, že text V jest originálu české Alexandreidy mnohem bližší než-li text H. — Což se pak mezer ve V dotýče, nesmějí nám být s podivením, jelikož již v H jich asi drahně bylo a V o tolik později než H psán jest a tedy bůhví kolikátým již jest opisem.

Klasobrani po rukopisích.

XVIII. Z Passionalu Musejního (v. Listy filol. 1885 291).

(O) swateho szczepana tiela nalezenye. truogy wiecz znamenaty fluschie. Nayprwe o yeho tyela nalezeny. Druhe o yeho tyela przyeneseny. Trzetye o yeho swatich kosty s swateho wawrzynie kostmi flozenye. O nalezenyu takto sie pyſſe, ez byl geden knyez bohoboyni gemuzto rzekli lucianus. yehozto pamiet mezi doftoynimi dawneho czassu mistri napsana yeſt. Ten lucianus yeden czas any ſpal any bdyel. ale /399/ w kakeyſi otrapie poczywaffe. a tu fie mu zgiewil yeden muz starý nadobni ſ uobroſtu bradu. na nemzto bieſſe plafcz zrziedlne barwy fwietly. krzizy wyrazani. na yehozto take uohach obuw bieſſe pozlacena. ten muz w rucye zlati prut dyrzie, tyē prutem luciana knyezie pomrſczył a rzka. Snaz sie na to aby naſſye hroby otewrzyel. nebot tyela naſſye ne v po- cztymie mieſtye lezy. Protoz ydy k yanowi biskupu. yerusalem- ſkemu. at naſſye tyela u pocztywyeyſſem mieſtye polozy. nebo kdztot buoh bude chtyety przyepuſty na ſwiet kteru przyepuſtu naſſy proſbu obleui. Toho muzie lucian knyez otaza a rzka. Po- wiez mi kdo yſi. K nemuzto wecye. ya yſem Gamaliel yenzto ſem swateho pawla apoſtola wzchowal. a przied ſobu chowagye pra- wemu piſmu nauczył. znamenayz dobrzye ez ten yenz fe mnu w rowie lezy. yeſt fwati szczepan yehozto ſu zydye ukamenowali. a yeho tyelo przyed mieſto wywrhl. aby tam od zwierzi bylo fnyedeno. ale ten k nemuzto yeſt cyelu wieru gmiel. ten yeho tyelo bez vraza ſchowal. a ya to tyelo pochopyw v mem rowye ſem pochowal. Druhy take yenzto ſe mnu w rowie lezy. yeſt wnuk moy nycodemus, yenzto przyſſel w nocu k gezyſſowi od swateho petra a swateho Jana krzeſt przyyal. Pro nezto zydowske ſtaroſti byly by gey zabili. by mne na tom neueztyli. awſak z toho malo oblewywſſe gemu wsſe ſbozie pobrali. a welmi yeſt ubili.

yehozto sem ya w swuoy duom vwedl. a tu nyekolik dny pracznye zyw prziebyw y vmrziel. a ya sem ho w nohach swateho szczepana pochowal. Ale trzety yenz se mnu tuto take lezy. yest. /400/ abybas syn muoy yenzto dwadciety let star ysa se mnu swati krzeft przyyal. a s pawlem apostolem ode mne swatemu pismu sie nauczyl. ale ma zena Etea a felemias syn muoy yenz wieri krzeftanske nechtyeli przygody. naszeho pohrzebu duoftowny nebyli. ti gyste gynde pochowani naleznes. ale gyz rowy gych prazdny gfu. To rzek swaty gamaliel y zmisal. W tu dobu lucianus knyez z toho widyenye sie probra poczye boha profity. byloli by to widyenye prawe. aby sie yemu druhe y trzetyc zgyewilo. Tehda potom prwy patek opiet tez widyenye lucianus wydyl. a tu treskta byl proczby to czoz mu bylo u wideny rozkazano obmeskal. K tomu lucianus vecye. Neobmeskal sem ale boha sem profyl aby mye tyem widyenum po trzetye vgystyl. Gemuzto gamaliel wecye Wiedye ez si na to myslil nascie tyela nalezna ke czye tyelo kak by poznal. pro neztot ta znamenye dawagy. ez naleznescztyrzi kofiky. w gednom ruozy czrwenu. a we dwu koffiku ruozy bielu. a cztwrti koffik yest strziebrni. Siafrana plni. Ty koffikowe fu naszeho pochowanye truhly. a ti ruozy gfu nascie blazene kosty. Prwy kof s czrwenu rozy yest hrob swateho szczepana. yenz yedyni z nas swati muczedlnyk yest. ale dwa kosty s bielu ruozy. tot sta dwie truhle. ma yedna. a nykodemowa druha. yesto swa w ustawiczensti wiery swate fesla. a cztwrti koff strziebrni siafrana plni. yest syna meho abyba. yenzto yest w dosztofnej czystostyc s tohoto swieta fsel. To lucianus znamenaw u patek na druhu nedyeli tez widyenye trzetye widiew a hnyewiwie napoma/401/nut. procz by tak yakz mu vezyny rozkazano pozdyl. u brzkost y wstaw do gerufalemye fsel a tu Janowi biskupowi yakz mu bylo rozkazano wszeczkno porzad rozliczyl. To Iohanes uslyssaw k sobie gynich biskupow pozwal s nymi na to myesto kdez bylo lucianowi zgyeweno fsel. A kdiz poczeciu zemi kopaty. zemie sie potrasla a wuonye przyedobra odtad wylila. a fedmdefat czlowiekow profbu tyech swatich od rozlicznych nemocy w tu hodynu vzdraweno. A tak ty biskupi ti swate kosty pobrawsle w tom kostele w nemzto nyekda byl swati szczepan alcyprzestem. s wielki czty schovali. O tyech swatich tyel nalezeny swati Beda w swem popsanym pisze. a wlafczy pamiet ostawil. Druhe o swateho szczepana tyela przyeneseny tak swati augustyn pisze. Ez alexander knyezze rzymiske yeden czas s swu pany do yerusalemie prziel morze przieplul. a tu swatemu szczepanu krafni kostel udyelal. a po tyech czasiech vmrziew w tom kostele przy hrobu swateho szczepana sie pochowaty kazal. Potom po sedmi letyech yeho pany Iuliana od rozlicznych knyezat weliku krzywdu trpiecz do swego sie kragye wratyty zamyslywly chtyesse rada tyelo swego hospodarzie s sobu nesty. za nezto aby gyey to odpustyl. poczye biskupa welmi profity. tehda gyey biskup ukazaw

dwie strziebrnyey truhle wecye. Newidyet w ktereyst yeft truhle tweho hospodarzie tyelo. K tomu ona wecye. as ya widye a to rzeksy polapi sie truhli swateho szczepana. mnyecy truhlu swego hospodarzie. a tak s tyem tylem na korab na morze wsiedla. [402] A kdiz tak przies morze plowyesse. tehda swiety andiel pod nebesa sie wznaſſiegycz na czeſt swatemu szczepanu fladcy zpiewachu rozkofna wonye nad tyem swatim tylem povietrzie naplnowasse. W tu dobu uslyſany fu hlaſi. ano dyabli wolagi a rzkuce. kde gſi naſſe knyezye pekelne procz tetu korabi nezazzes. w nyeyzto yeft protynnyk naſſ szczepan. W tu hodynu pekelne knyezye piet dyablow poslal aby tu korab zazzhli. ale andyel bozy obranyl. a diably hluboko v morze potopil. A kdiz odtad do mieſta yemuzto kalcedon diegy przypluli. pocziechu dyabli wolaty a rzkucze. Ay tot sie k nam blizy fluha bozy. szczepan yehozto fu nemiloſty zydie ukamenowali. Odtad pluli do Constantinopoli a tu iakz prawi swati augustin tyelo swateho szczepana w gednom koſtele cznye pochowali. Potom pak kak ſta ſie tye dwie tyle swateho szczepana a swateho wawrzyncie fnyele. O tom ſie takto piſſe. ez yednoho czasu dceru cieſtarzowu Theodoſie gyeyzto eudofia rzekli dyabel tye(z)cye poſiedl. A kdizto gegye otcy yenz tehdzi w constantinopoli bieſſe. wzkazachu kazal gy do constantinopoli przyweſty. zdali by tu swateho szczepana koſty dotknucz ſie zproſczena byla od dyabla. A kdiz yu tam przywedzu. poczie dyabel znye wolaty a rzka. Newyndu odtadto dokad swati ſcepan w rzymie nebude. neb tak tomu chtye swati petr a swati pawel. apoftoli. To cieſtarz wſlyſlaw na wſlyſey obcy ſ weliku proſbu obdrzal aby swateho szczepana tyelo do rzyma dali. a tyelo swateho wawrzyncie mieſto toho do constantinopoli wzali. Ten czas pelagius papez cardinaly do constantinopoli poſlal. a tu tyelo [403] swateho szczepana wzemſſe do rzyma neli. S nymito take hrziekowe z constantinopoli po tyelo swateho wawrzyncie pluly. A kdiz do rzyma wnydu chtyechu tyelo swateho ſcepana w tom koſtele we ymie swateho petra zproſczenye genzto byl veſyzen. poloſoty. tehdzi ty gijzto tyelo weziechu dale ne-mohucz ſtachu. W tu dobu dyabel z gedne dyeweſczky poczie wolaty a rzka. Kam ſie ſnym praczugete. wolillit yeft ſobie ne tutto. ale ſ swym bratrem wawrzyncem odpoczywaty. To wſlyſiewſſe tyelo swateho ſcepana przynelle k tyelu swateho wawrzyncie prziloſychu. Dywm buoh w tu hodynu w nyzyto swateho szczepana w hrob k swatemu wawrzinci kladyczu swati wawrzynecz iakz tyby ſwemu bratu mile vitanye dawal na ſtranu w hrobu polehl a połowici mieſtyſczye poſtupil. W tu dobu hrziekowe chtyecz tyelo swateho wawrzyncie wziety k hrobu przistupichu. a ynher na zemi jako mrtwy padli. A kdiz ſie papez ſe wſlyſ obcy za nye poczie bohu modlity. weczer ſie z te otrapy probrali. ale potom w deſiety dnech wſlyſkny zemrzieli. a ty wlaſſy gijzto hrziekom powolili. wſlyſkny ſmyſla zbyli. az yeliz ta swata mu-

czedlniky spolu w hrobie lezala. toliz tyto vzdraweny byli. W tu dobu blas z nebes fflyſſan yeſt. O rzymie mieno ſzczęſte eſt tye dwie fwatyey tyele fwateho ſzcepana a fwateho wawrzincie v malem prziebyteczku zawieraſſ. Potom hoſpodyn mnogo dywów fkyrzie fwateho ſzcepana vczyñyl. a zwlaſcze ſleſt mrtwych wſkrziefil. Dalo fie yeſt to po boziem narozeny ctitri ſta a dwadciety cztrwte leto.

J. Lego.

O přízvuku slovanském, zvláště českém.¹⁾

Napsal Ferd. Jokl.

Úvod.

§ 1. Předmětem naší zde podané studie jsou především dějiny přízvuku českého. K dějinám přízvuku českého není zpráv přímých: ve starých našich památkách kvantita sice jest označována druhdy i velmi zevrubně, ale o přízvuku nemáme svědectví žádného, byl-li taký, jak jej známe z přítomné češtiny, či byl-li snad nějaký jiný. Nemajíce svědectví přímých, vynasnažíme se poučení potřebné odjinud si zjednat. Pramenem nám budou poměry přízvukové slovanštinou současnou vládnoucí. Ty budeme srovnávat, řídic se

1. zásadami, které na myslí míti dlužno, při srovnání příbuzných nářečí k účelu jakémukoli,

2. zásadami, které vyplývají z dějin přízvuku tam, kde o jeho osudech za různých dob bezpečně jsme poučeni.

§ 2. ad 1. Jednotlivá nářečí jsou různě zachovalé reflexy svého původního stavu,²⁾ ve kterém ještě různost jejich nebyla skoro žádná. V tom právě je kořen individualit dialektických, že jejich původní tvářnost u všech skoro stejná teprve časem četných a charakteristických známk nabyla tím, že se mnohdy různě měnila, tak že na př. dialekt *A* proměnil již původní rys *b* v mladou obměnu *β*, kdežto dialekt *B* proměnil již původní rys *d₁* v novou obměnu *δ₁*, zachoval však dosud původní rys *b₁*³⁾ atd. Z toho je patrnó, že formy, které jdou v jednom dialektech různých dob za sebou, mohou se naskytati, a velmi často se naskytají v jedné době v různých prostorách (dialektech) téhož jazyka vedlé sebe. Srovnávání dialektů po-

¹⁾ Celé tituly pramenů, kterých užito, uvedeny jsou na konci stati.

²⁾ Při tom nevadí, představujeme-li si původní stav dialektů jako jednu prařec nebo jako veliký počet jen málo odchylných nářečí. Držíme se náhledu posledního, jak z dálejška ještě vysvitne.

³⁾ Rysy *b* a *b₁* (s ukazatelem a bez něho) jsou totožny, rozlišujeme je ukazateli pouze proto, že chceme, by *b* naznačovalo společný onen rys, pokud náležel dialektu *A*, *b₁* pak, pokud náležel dialektu *B*.

mahá nám tedy velmi mnoho tam, kde nás dokumenty historické opouštějí. Pátrání dialektologické narází však na větší překážky potud, pokud nebývá jasno, co ze srovnávaných dvou věcí je prius a co posterius. V historických dokumentech chronologie bezpečně na tuto otázku odpovídá, takže nezbývá než vyložiti proč a jak prius *x* splodilo posterius *y*. Dialektologie však opáčně, znajíc již běhy i cesty proměn z dějin jazyka, třeba cizího⁴⁾, dospívá spekulací k rozeznávání, co je prius a co posterius.

§ 3. ad 2. Poněvadž pak postup změn přízvukových není historicky ve slovanštině dosvědčen nikde, ohlédneme se po cizí pomoci, ospravedlnice ovšem dříve pájčku svou. — Miklosich miní totiž, že „nehodí se, by kdo zákony jazyka jednoho spravoval jazyk druhý; každý ať zkoumá se o sobě a teprv z výsledků takových zvláštních bádání vyplývají zákony vládnoucí všem.“⁵⁾

Této metodologické zásadě příčiti se nás ovšem nenapadá, Ale napomenutí v ní obsažené se přitomné studie netýká. A netýká proto, že kde bychom ho na první pohled nedali, bráti se budeme cestou aprioristickou,⁶⁾ opírajíce se o zásady, jež, podaří se nám snad ukázati, není proč nepokládati za zásady platné pro změny přízvuku vůbec.

§ 4. Zbývá jen ještě obhájiti oprávněnost methody aprioristické ve zkoumání jazykovém. Obecně se uznává, že všeliký postup bádání jazykozpytného jest aposteriorní. Připouštíme, že tak se děje nejčastěji, ale přes to myslíme, že by bylo bezdůvodností, nepřipouštěti methody aprioristické. Omezení takové bylo by absurdní proto, že by se jen a priori státi mohlo a tedy vlastně se toho drželo, co by omezovat chtělo. Z té příčiny nevidíme nejmenší překážky, proč bychom při své studii neužili methody aprioristické, trváme docela oprávněné.

Známé změny přízvuku v jazycích indoevropských.

I. Sanskrst, řečtina.

§ 5. Jen sanskrst a řečtina připouštějí v rodině indoevropských⁷⁾ jazyků rozsáhlé srovnání ve přičině přízvuku (Bopp. III). Zejména zevrubně probral Bopp tvoření slov a výsledky toho srovnání sestavil v tabulky, z nichž vysvítá, že v přičině přízvuku obou srovnanych jazyků „ani tisíciletím, jež řečtinu od sanskrtu dělí, se nepodařilo takové změny způsobiti, které by

⁴⁾ Ovšem jen z nouze.

⁵⁾ Altslovenische Formenlehre in Paradigmen. Str. XIX. Vycitováno též v Listech fil. 1877 (IV.) str. 300.

⁶⁾ Jen z části studie naše běže se cestou aprioristickou a to tam, kde by nás snad někdo káral výše vycitovanou zásadou.

⁷⁾ Pojmenování Boppovo.

jen na okamžik dovolovaly o původní jejich identitě pochybovat.“ (VI). „Odhylky mezi sanskrtem a řečtinou zaviněny jsou nejčastěji zákonem řeckým, který dovoluje přízvuku pohybovat se jen na třech posledních slabikách, čím se stává, že na př. v konjugaci formy jako *φερόμεθα* nemohou se dopíti přízvukové výše střídného tvaru sanskrtského (bháramahé). Tím také se vysvětluje nejhojnější shoda ve tvorění slov, kde spojováním kořene (jednoslabičného) se sufflxem jednoslabičným nebo dvouslabičným, jen slova o dvou nebo třech slabikách povstávají a zákonu řeckému tedy přiležitost odeplírají rušiti shodu v přízvuku“ (VII).

§ 6. Vývody ze srovnání přízvuků sanskrtského a řeckého.

1. Sanskrat a řečtina vyznamenávají se shodou přízvuku, ač jsou to jazyky každý z jiného pořadí indo-evropské rodiny.

2. Neshody v přízvuku nestaly se maně a v každém případě jinak, než na základě principu t. j. na základě zákona, že v řečtině přízvuk nejde za třetí slabiku s konce.

3. Zákon, kterým se řecký přízvuk v určité meze vyměstnal, zakládá se na principu uniformace.

4. Z obojího přízvuku je mladší, který podlehl uniformaci, a starší, který ji nedoznal: pestrost přízvuku (jeho místa) je ve fazi starobylejší větší.⁸⁾

II. Přízvuk latinský (romanský).

§ 7. a) V době předhistorické.⁹⁾

Corssen dokázal, že v některé době dřívější latinský přízvuk byl jiný než přízvuk latiny historické; a lišil se od něho na dvě strany:

a) Ve starší době mohla třetí slabika mít i tehdy, když předposlední byla dlouhá (*putávistis z čeho jednou putávistis a podruhé putavistis atd.).

β) Ve starší době mohl přízvuk být také na čtvrté s konce (*déhibeo = debeo, *cónficio = conficio atd.).

§ 8. b) V době historické

zůstal přízvuk nezměněn až do našich dob. Všechny romanské jazyky zachovaly přízvuk původní. Velmi často zachovala se z celého slova pouze slabika přízvučná (ve francině), na př. nítidus — net, rotundus — rond, hóspitem — hôte, colligo — cueille atd.

Odchylek jest jen velmi málo a, pokud se vyskytají, lze je velmi snadno vyložiti buď α) z analogie, buď β) z jiných příčin psychologických, jež podnět vzaly si ze zvláštních poměrů hláskoslovny (francina).

⁸⁾ § 7. 5. Mimo to budíž poznamenáno toto: Nová řečtina v podstatě shoduje se v přízvuku se starou: řecký přízvuk tedy do našich časů nezměněn trvá. Brandt str. 42.

⁹⁾ Corssen, 2. sv., str. 894—898.

ad α). Připodením ke cōlgo it. (lat. colligo) povstalo it. cōgliere proti lat. colligere. Připodením ke cōuds fr. (lat. cōnsuo) povstalo cōudre proti lat. consūere. Připodením ke bātto it. (lat. bāttuo) bats fr. povstalo it. bāttere fr. battre proti lat. batūere. Někdy a to zřídka přízvuk s druhé nebo třetí slabiky přechází, ale jen analogii takovou: coopératio it. cuópro šp. cúbro, fr. coúvre přízvukováno parallelně se slovesy jako asi sentire praes. it. sento (lat. séntio).¹⁰⁾

§ 9. ad β). Frančina řídí své hláskosloví těmito dvěma hlavními zákony: 1. přízvučná latinská samohláska nosí též ve frančině přízvuk, 2. francouzská přízvučná slabika je poslední pravou slabikou (za kterou již jen *e* = asi slov. *z* doznívati smí). Aby se oběma těmito pravidlům vyhovělo, není někdy (u sloves složených) naprostě možná, leč by se přetrhal duchový svazek sloves složeného a prostého, zničením podoby do nepoznání. Příklad takový jeví se ve výše uvedených tvarech: coud (cón-suit) atd., v nichž nikdo by nehledal příbuznosti se *seut (tak by znělo sút, podobně jako plúit zní pleut). Tak i compte a comte (obojí z cóm-puto), souffre (ze súf-fero) ničím neupomínají na slovesa jednoduchá puto, fero. Ale u jiných sloves složených, kde se jejich tvary nesložené uchovaly, nátlakem příbuzného významu se stalo, že přízvuk nesměl svazků příbuzenských mezi nimi trhati. Pomoc nalezla se v dekompozici: ze

súbvenit = sub + véniت = souvent

démorat = de + mórat = demeure

ádcapo = ad + cápo = achève atd.

Tento poslední případ (a ten způsobil hojně odchylek) není vlastně úchylkou od původního přízvuku: důraz se jen položil na hlavní část složeniny a přízvukovalo se dle původního systému. Rozdíl mezi súbvenit a sub + véniت jest pouze ten, že súbvenit se pokládá za jednotu, kdežto sub + véniت se jaksi tendenčně za složeninu vyznačuje. — Ostatní romanské jazyky mají v přízvuku úchylek ještě méně.

§ 10. Vývody:

Vzhledem k α .

1. Přízvuk latinský předhistorický byl pestřejší než přízvuk historický: α) směl býti i na čtvrté slabice, β) na třetí pak i při dlouhé předposlední.

2. Přízvuk latiny historické odlišil se od dřívějšího, ale změny ty nestaly se ledabylou a bez systemu: zjednodušení stalo se na základě dvou principů vysvítajících z $a\alpha$) a $a\beta$).

Vzhledem k β).

3. Přízvuk latinský nezměnil se do našich dob. Pokud se odchylky vyskýtají, nestaly se ledabylou, nýbrž pouze působením přičin psychologických.

¹⁰⁾ Diez I⁴, 502.

4. Zákon, kterým se dle $\alpha\alpha$), $\alpha\beta$) přízvuk latinský v určité meze vyměstnal, zakládá se na principu uniformace.

5. Z obojího přízvuku — předhistorického a historického — je mladší, který podlehl uniformaci a starší, který jí nedoznal: pestrost přízvuku je ve fasi starobylejší větší.

III. Germanský přízvuk.

§ 11. Ten je v podstatě ve všech germanských jazycích stejný a již v gotštině taký, jak jej na př. z nynější hornoněmčiny známe. — Ale, že se ode vždy neřídil svými nynějšími prostými pravidly, vysvítá z některých hláskových germanských změn (na př. při reduplikujících slovesech), které jen za jiného statu přízvuko-vého než za nynějšího vyvinouti se mohly.

§ 12. Z dějin přízvuku čistě germanských jazyků vysvítá tedy:

1. Přízvuk nynější germanský je starší než historie german-ských jazyků.

2. Přízvuk nynější vyvinul se ze statu přízvukového staršího, který nemoha býti ovládán prostými zákony historického přízvuku, byl zajisté pestřejší.

§ 13. IV. Angličina,

která svým základem je jazyk germanský — ovšem silně pro-míchaný zvláště živly francouzskými — vykazuje dějiny pří-zvuku pro nás zajímavé. Podáváme je dle Kochovy mluvnice historické.

„Dle živlů anglické řeči stojí proti sobě dvojí zákon přízvu-kový: germanský, který anglosaštině je vlastní, a v cizí látce jazyka především francouzský, který s Normany vniká (§ 200)“.¹¹⁾

Germanské pravidlo platí původně pro anglosaštinu výhradně; dokonce i cizí slova zdomácnělá (kterých je v této periodě velmi málo) se mu podrobují. „Francouzské přízvukování vniká na fran-couzském živlu, a s ním, a to již před Vilémem Dobyvatelem. Vzdělání, jež si král Eduard a později šlechta v Normandii osvojili, četnū Normanové, kteří před invasí se do Anglie na-stěhovali — vše to zavedlo francouzské přízvukování. § 211.“

„Toto přízvukování nemohlo se nedržeti, pokud francini vedle saštiny ve veřejném životě se užívalo; přistěhovalci se ještě sílilo a ve školách podpory docházelo. Když však francina vyloučena byla ze škol (1349—1389), ze soudů (1362), z parlamentu (1483), kdy v angličině jen trosky z ní zůstaly, nastalo přetváření cizího živlu. A třeba mezi vyššími stavami francouzská výslovnost dlouho zaznívala, v ústech lidu francouzská slova se sasky přízvukovala. § 211.“

¹¹⁾ (§ 200), t. mluvnice Kochovy.

Dle Kocha § 254. boj končí se tak, že „v nové angličině upevní se germanská část řeči v přízvuku svém, francouzská pak bud uchová svoje nebo podlehne germanskému přízvukování.“

§ 14. Vývody:

1. Na angličině pozorujeme, že obojí přízvuk germanský i romanský při velice pohnutých osudech jazyka anglosaského s houzevnatostí nadobycejnou existence své hájil, takže do dnešního dne dva principy přízvukování angličinou vládnou.

2. Část romanského živlu, která germanskému přízvukování podlehla, podlehla mu v ústech lidu, který byl zapomněl, že to živel romanský a proto (z příčiny psychologické) s ním jako s domácím zacházel.

V. Přízvuk litevskolotyšský.

§ 15. Litevský přízvuk vyskýtá se na různých slabikách slova; lotyšský pak vyskýtá se vždy na první slabice. Pro velikou přibuznost litevštiny a lotyštiny nelze rozdílu toho v přízvuku dopustiti od pradávna, než přízvuk lotyšský za obměnu litevského uznati, poněvadž přízvuk jednomístný mohl se vyvinouti z vícemístného, nikoli však naopak. (Bopp V.).

§ 16. Vývody:

1. Lotyšský přízvuk je mladší obměna původního stavu, jaký neb aspoň jehož zachovalý reflex jeví se v přízvuku litevském.

2. Změna přízvuku stala se na základě uniformace tím, že „časté přízvukování první slabiky výhradnou normou se stalo“ (Bopp V.).

VI. Změny v přízvuku slovanském.

§ 17. Zde dotýkáme se jen těch změn, jichž původ bezprostředním srovnáním na jevo vychází; o změnách složitějších níže.

§ 18. Vruštině:

молодéцъ a **молодецъ**. Přízvuk na slabice **мо-** opírá se zajisté o nominalné tvary adjektiva, z něhož toto subst. odvozeno: **молодъ**, **молоды** atd. a dle toho **молодецъ** vedlé **молодецъ** (srvn. от-éцъ, город-éцъ atd.).

община a **община**. První opírá se o tvary nominalné adjektiva fem. **общá** n. **общé**, druhé o tvary složené **общий**, **общая**, **общее**.

дѣвица a **дѣвіца**. První přízvukování vyskýtá se u podobných diminutiv: srvn. **книжица**, **кашица**. Druhé přízvukování snadno lze vyložiti snahou, aby změnou přízvuku diminutivum vlastního toto slovo z jejich spolku se vytrhllo a vyhovělo se jeho významu nynějšímu, který v něm diminutiva nedává cítiti.

нýжда a **нуждá**. K druhému přízvukování svedla koncovka **-дá**, která po většině přízvuk nosívá (srvn. **бородá**, **бороздá**, **враждá** etc.) (Brandt str. 28 a předcházející).

§ 19. Ve slovinštině.

Ve slovinštině se přízvuky imperat. v duale a plurale takto nesíva, hodímo. V singularu však přízvuk na *i* vyskytá se pouze v Rybnici a u Rezjanů v Benátsku: biži, ricì, nisi (= č. nes). Ostatní slovinština v singularu však přízvuk posunula k začátku slova, ba na mnohých místech i dual a plural příkladem singularu přízvuk posunul, takže se také nesíva, hodímo atd. místo nesíva, hodímo atd. mluví. (Valjavec v Arch. f. slav. Phil. V.).

§ 20. V srbochorvatštině.

Srovná-li se přízvuk štokavštiny s přízvukem čakavštiny, vyčází na jevo, že je souvislost mezi oběma přízvuky, a to taká, že ve štokavštině je přízvuk vždy o slabiku blíž u začátku slova než v čakavštině, takže pro oba dialekty tento rozdíl vyplývá: štokavština nemá na poslední slabice nikdy přízvuk, kdežto na první mnohem častěji než čakavština.¹²⁾

VII. Úhrn.

§ 21. Uvážíme-li všeliké změny přízvuku v různých jazyčích dotčených, vychází z nich toto úhrnné poučení.

1. Změny přízvuku, pokud se vyskýtají, nestaly se nikde maně, než všude se vyvinuly na základě nějakého principu a za příčinou uniformace (§ 6, 2, 3; § 10, 2, § 7 *αα*, *αβ*); § 12, 2; § 14, 1, 2; § 16, 2).

2. Přízvuk je ve slově změně nejméně podroben a to tak málo, že v té příčině hláskový material v trvalosti s ním srovnáván být nemůže. V přízvuku zachovala se mnohdy identita mezi jazyky obou pořadí naší jazykové rodiny (řečtina, sanskrit § 6, 1). Přízvuk novořecký srovnává se se starořeckým (§ 6, 5); přízvuk staré latiny vládne dodnes romanskými jazyky (§ 8, b), ba i v germanšké angličině udržel si jisté panství vedle přízvuku germanškého (§ 13); přízvuk stejný vládne jazyky germanskými déle, než kam jejich historie sahá (§ 12, 1).

3. Princip, podlé kterého změna přízvuku se děje, záleží v tom, že jazyk, méně dřívější status přízvukový, činí tak vždy ve smyslu nějakého schematu.

4. Status přízvukový, který vyznamenává se větší pestrostí, je starší. (Viz jednotlivé „Vývody“).

§ 22. Pokud se slovanštiny týká, všechno, co jsme dosud o změně přízvuku v ní si připomenuli, souhlasí s pravidly, jež jsme si nyní vyvodili. Jen princip přesunu, na základě kterého povstal rozdíl v přízvuku čakavštiny a štokavštiny, má na sobě cosi nového. Ostatně nevadí nám, chce-li kdo, bychom přesun připustili za prostředek uniformační výlučně slovanský.

¹²⁾ Na změny přízvuku ostatních slovanských jazyků přijde řeč níže. Stane se tak proto, že u nich bezprostřední srovnání, pro komplikovanost vztahů ve změnách přízvuku, není možné.

VIII.

Tyto zásady (§ 21 a počátek § 22) majíce na mysli,¹³⁾ budeme vyšetřovati původní stav přízvuku slovanského a potom z něho se vynasnažíme vyložiti známou podobu přízvuku českého.

Srovnáme-li jednotlivé přízvukové systemy slovanské, vidíme patrnou souvislost jen v těchto kusích:

a) Přízvuk čakavský a ruský se nápadně shodují.

b) Dle § 20 je patrno, že zde (§ 22 a) jeden přízvuk ze druhého povstal, zrovna tak jako je zřejmo, že princip proměny zakládá se na pošinování přízvuku o slabiku. Který z obojího přízvuku je starší, o tom nás poučí úvaha následující. Štokavský přízvuk lze z čakavského vyložiti přesunem o slabiku v levo, ale naopak nelze čakavský vyložiti ze štokavského. Z této okolnosti nutně vyplývá, že čakavský přízvuk je prius a štokavský posterius.

§ 23. V ostatních slovanských jazycích nevidíme na první pohled takové rozsáhlé shody, neb aspoň snadno průhledné souvislosti. A priori se rozumí, že všechny slovanské přízvuky víží se ať vztahy sebe složitějšími v jednotu původního systemu. Abychom pronikli do tmy těchto vztahů, budem uvažovati takto: který z nynějších přízvukových systemů je a) nejuchovalejší a b) lze-li z hláskosloví neb akcentologie ostatních slovanských jazyků sítu této zachovalosti určiti.

§ 24. (ad a). Nejpestřejší systém přízvukový je ruský nebo čakavský: je tedy přízvuk rusko-čakavský nejvěrnějším reflexem původního přízvuku.

§ 25. (ad b). Hláskosloví slovanských jazyků, které nemají přízvuku shodného s ruštinou, vykazuje tvary, které nemohly povstat, leč za poměru přízvukových jiných než přítomných, a to takových, jaké se jeví v ruštině.

Pro příklad uvedeme jen tyto případy:

Stbh. *ръя* a obdoby jeho ve starších fasích slovanských nemohly povstat než za systemu přízvukového, který zde kladl přízvuk na slabiku poslední. Polské *go*, *mu* a české *ho*, *mu* nemohly vzniknouti než za statu přízvukového jiného, než jaký je v polštině a jiného než jaký je v češtině, a to takového, jaký se jeví v rusk. *eró*, *emý*. Srv. J. Gebauer, Listy filol. 1880 str. 300, 1882 str. 104, a Staročeské sklonění zájmenné (v Pojednáních kr. Č. spol. nauk 1885) str. 22 a 25.

Stbh. *ръci* atd. a české *rci* předpokládají přízvukování rbcí.

Stč. *ktvu* předpokládá **kvъtъ* atd. Srovn. Listy filol. 1880 l. c.

České *hra* předpokládá *igrà*.

České *jdu* ukazuje na *idą*, a aoristové *jíd-* zase na **id-* atd. Srovn. Listy filol. 1883, 113.

¹³⁾ a předpokládajíce t. j. a priori (ještě toho nedokázavše) i pro slovanštinu za platné kladouce.

Tyto příklady ať stačí za ostatní, jichž by se mnohem více sehnalo, kdyby se mezi ně vzaly i stopy bývalého přízvuku ve kvantitě. Uvážíme-li, že tyto a podobné tvary, jež se po celé slovanštině vyskýtají, docházejí skoro vždy výkladu z přízvuku ruského, nelze upřít, že by přízvuk slovanských nárečí v nejstarších fasích nebyl s ruským skoro veskrz totožný.

§ 26. Ruský přízvuk se tedy během času jen velmi málo změnil a to jen sporadicky. Není zajisté ani jediného jazyka a ani jediné stránky jeho, by analogie v něm a v ní aspoň nějakou změnu nezpůsobila. Tak zajisté i s ruským přízvukem se někdy stalo. I nelze tedy říci, že ruský přízvuk v každém případě se uchoval, ovšem ale, že se skoro v každém uchoval. Srovnáme-li totiž tvary různých jazyků slovanských, skoro vždy jejich podoba předpokládá přízvuk shodný s ruským, ale někdy, poměrně jen velmi zřídka, se ukáže, že v ruštině analogie poškodila původnost, která ještě někde jinde se uchovala. Tak na př. srovnáme-li přízvuky rus. *оронь* a novbh. *óгън*, uznáme přízvuk novobh. za uchovalejší než ruský z téhoto příčin:

a) Novobulharština ráda původní přízvuk posouvá ke konci.¹⁴⁾ Zde však má přízvuk blíz kraje než sama ruština. Již tato okolnost sama radí k pozornosti.

b) Ruské *оронь* vykazuje v ostatních pádech přízvuk na koncovce to jest též na poslední slabice.

Namítá se tedy sama sebou domněnka, že původně se přízvukovalo v ruštině nom. *óгоны* gen. *огоня* atd. a že teprv později nominativ posunul také přízvuk na poslední slabiku po příkladě ostatních pádů.

§ 27. O veliké zachovalosti přízvukování ruského svědčí také některé shodné jeho rysy s přízvukováním litovským, řeckým a sanskrtským. Bopp praví (viz § 5.): „Jen sanskrt a řečtina připouštějí v rodině indoevropských jazyků rozsáhlé srovnání ve příčině přízvuku. Ale také litovština a některé slovanské jazyky, zvláště ruština, jeví potud shodu se sanskrtským přízvukováním, že u mnohoslabičných slov mohou na kterékoli slabice míti přízvuk, netěsnice ho v meze posledních tří slabik. Též v mnohých podrobnostech ukazují litovština a ruština pozoruhodnou shodu se sanskrtským přízvukováním, jak v konjugaci tak i v deklinaci. Ve příčině deklinace bylo pro mne zvláště důležito konstatovati, že jmenované jazyky jako sanskrt a řečtina silné a slabé pády přízvukem rozlišují, že v prvnějších přízvuk výše, v poslednějších pak níže bývá . . .“

§ 28. Na uchovalost přízvuku ruského ukazují též přízvuky ostatních slovanských jazyků. Vylíčíme poměr jejich přízvuků k ruskému podlé Brandtovy akcentologie.

¹⁴⁾ Srov. § 28. a).

a) v jazyčích jihovýchodních:

Srbský přízvuk jak vypadá i jak k ruskému se má, vyvíjí se z §§ 20. a 22. b).

„Slovinský přízvuk buď 1. vůbec padá na tytéž slabiky jak i ruskočakavský, buď 2. zároveň vedle zvláštního slovinského přízvuku v nářečích vyskytá se též i ruskočakavský. Jestliže 3. některá slova, snad i vůbec odchylují se od ruskočakavského přízvuku, tož značná část těch slov má v kořeni samohlásky *e* a *o* a v nich širokém vyslovení uchraňuje sled jiného přízvukování, shodného s ruskočakavským (str. 112).“ (Ostatek viz § 38.)

„Bulharský přízvuk ve většině případů shoduje se s ruským. Jest však celá řada odchylek od tohoto pravidla: neřidko přízvuk stává o slabiku blíže ke konci než u Rusů, nebo též blíže k počátku (jiného rodu odchylky vesměs řídky) (str. 113).“

b) v jazyčích západních. Viz níže o tom.

§ 29. Na konec uvedeme ještě jednu velmi důležitou okolnost, která svědčí pro starobylost ruského přízvuku. Okolnost ta vychází na jevo ze slov Brandtových (str. 11): „V ruské řeči slúší diviti se ne jednotlivým, různě přízvukovaným slovům, ale naproti tomu, poměrně je dno tě výslovnosti po všem obširném prostranstvu jejím.“ Brandt těmito slovy konstatoval důležitou tuto okolnost, ale neobrátil jí k důkazu o starobylosti ruského přízvuku. To stane se, připomeneme-li si ještě, že ruský přízvuk 1. nejen po všem prostranstvu je skoro týž, ale že je 2. též přízvukem volným a tak pestrým, že v té příčině s ním jen přízvuky velmi uchovalé (sanskrtský, řecký, litevský) srovnány být mohou. Z těchto dvou spolu v úvahu vzatých okolností nutivě vychází úsudek, že ruský přízvuk je neobyčejně uchovalý.

IX. Přízvuk v jazyčích slovanských západních.¹⁵⁾

§ 30. Přízvuk český.

Prvý o přízvuku českém se zmínil Dobrovský ve svém „Lehrgebäude“ a potom poněkud obšírněji ještě v „Ausführliches Lehrgebäude“ atd. na str. 10—13. Tam popisuje český přízvuk, o jeho stáří se však nezmínuje.¹⁶⁾ — O poměru českého přízvuku k ostatním slovanským a zvláště k ruskému prvý promluvil Fr. Bopp 1854 ve svém „Vergleichendes Accentuationssystem“. Tam mluví o způsobech, kterými přízvuk se uniformuje, dotýká se čestiny

¹⁵⁾ Máme na mysli jen češtinu, polštinu a obě lužické srbštiny. Polabské slovanštiny a kašubštiny neběžíme v úvahu, poněvadž u první poměry přízvukové jen málo bezpečně a kuse jsou konstatovány, u poslední pak dosud zevrubně popsány nebyly.

¹⁶⁾ Dle Brandta (Акцент.; [kapitola чешская акцентовка]) vyslovil prý Dobrovský, že český přízvuk nebyl nikdy jiný. Brandt sám se nerozumí, kde u Dobrovského tento výrok četl. Nám se také nepodařilo najít tvrzení toto, aspoň ne na místech, kde by je každý hledal. — Srov. také § 37, pozn. 1.

a zároveň polštiny těmito slovy: „Mezi jazyky přísně slovenskými čeština za výhradnou normu vyvýšila přízvukování začátku slovného, jaké v ruštině a některých jiných nářečích této větve jazykové ve shodě s původním přízvukovacím systémem našeho velikého kmene jazykového zhusta se vyskýtá; polština zase k panství přivedla paroxytonování, kterého také v nejstarší fasi indoevropské rodiny jazykové zhusta se užívalo (V).“ Později o stáří přízvuku českého psali Truhlář (Čas. Č. M. 1872), Fischer (Arch. f. slav. Phil. III, 525) a Brandt. Všichni tři (nejzevrubněji z nich Brandt) se vyslovili, že ve staré češtině se přízvukovalo jinak než v nynější. Poněvadž Brandt do svého spisu pojal vše, co Truhlář a Fischer povíděli, vycitujeme v překladě nejdůležitější místa z kapitoly o českém přízvukování (česká akcentovka str. 148—160).

§ 31. Brandt¹⁷⁾ myslí, že přízvuk český někdy byl docela jiný, co „vidno (str. 153) z toho, že ve mnohých slovech vypadla prvá samohláska, která by nemohla vypadnouti, kdyby souhlasně s nynějším zákonem, byla nositelkou přízvuku“. — Za důkazy toho uvádí:

„mene — mne; jeho — jho; kehdy — kdy; vezdy — vždy; kde — kde; sde — zde; bez — bzu; ves — vsi; nigrá — hra; děšť — dště; deska — dska; leb — lbu; lež — lži; lep — lpu; missa — mše; mech — mchu; přátelé — rváč; zblo — stbblō — stéblō; trest — třti; Cheb — Chbu; třmi; žehl — žhla; sechl — schla; četl — čtla; biju — bju; beru — bráti; deru — dráti; zovu — zvu; lizati — lzati; lesknu — lsknu.“

§ 32. „Proti těmto důvodům neprvopočátečnosti jednomístného přízvukování, které již (str. 154) Truhlářem spozorovány byly a mnou toliko přimnoženy, možno učiniti některé námítky“:

a) „Prvé, možno vůbec povstat proti takové methodě určování dřevního přízvuku, vzhledem k tomu, že na úkor vystavované některými učencí zásadě, vypadati i odpadati mohou i přízvučné samohlásky (?)¹⁸⁾ Vskutku, nutno připustiti, že v litovských slovech akim, dangùm místo akim, dangum; mergoms místo mergomis, szirdys m. szirdysé vypuštěna přízvučná samohláska, kdyžtě není přechodných forem akimi, dangumi, mergomis, szirdyse. Podobné tomu příklady vyskýtají se i v ruském jazyku: vyslovujeme prinestí i prinést, otvestí i otvést, grestí i grést, než nikdy neužíváme zdánlivě nutných přechodných mezi nimi forem prinести, otvésti, grésti. Nesluší však zapomnati, že to případy vesměs řídké, a že sotva¹⁹⁾ máme právo viděti

¹⁷⁾ Poznámky, které si dovolujeme ciniti k výrokům Brandtovým, budou níže zvláštním paragrafem odůvodněny.

¹⁸⁾ Otazníku a výkříčníku není u Brandta.

¹⁹⁾ Myslíme, že na žádný způsob.

v nich zjevy fonetické povahy: já aspoň jsem úplně přesvědčen, že zásada naše je správna, i že v slovech na pohled odporujících jí, změna stala se analogií: slovo греть na příklad, přijalo zakončení ть po analogii většiny našich infinitivů na způsob дать, бить atd."

b) „Druhé, může se mně poznamenati, že v některých případech Češi vypustili zejména tu samohlásku, která podlé rozvíjené mnou theorie, pravoprávně byla nositelkou přízvuku a do těch dob ostává jí v ruském jazyce. — Za příklad tomu ukáží na slova *jho*; *jméno* (stč. *jmě*, *jmene*); *lest*, *lsti*; *trest*, *třti*; *čest*, *cti*; na některé formy slovesa *chtiti*, *chceš*, *chce*, *chcem*, *chcete*: slova ta vskutku neodpovídají ruským *иго*; *имя*; *лесть*, *лести*; *трость*, *трости*; *честь*, *чести*; *хочешь*, *хочемъ*, *хочете*.“

„Prvé z vypočítaných slov u nás není národní, ale knižné a, může být, pronáší se nesprávně: praslovanské přízvukování jeho mohlo být *игрō, souhlasně s řeckým *ξυρόν* i se sanskrtským jugám. Formy *jmě*, *jmene*, *jméno* objasňují vlivem množného čísla: rus. *именá*, *имењъ*, *именамъ*, *именами*, srbs. *имена*, *именѧ*, *именима*. Totéž objasnění hodí se i pro slova *lest*, *trest* i *čest*, která po vši věrojatnosti, zdávna měla přízvukovány přípony v kosých pádech množ. čísla a taktéž i v lokale jednot.: rus. *въ честі*, srbs. *у часті* (Mažuranić, Slovnica hrvatska str. 48). V přítomném čase slovesa *хотѣти* (*хътѣти*) vypuštění *о*, po vši věrojatnosti, mělo místo toliko v 1. osobě jednotného čísla *чху* — rus. *хочу*, srbs. *ходи* a ve formách *чхоеш*, *чхое*, *чхоем* nedopouštělo se leč tehdy, když²⁰⁾ pronášely se bez přízvuku (staročeský jazyk, vskutku, znal formy *чхоес*, *чхоес* atd.).“

c) „Závažnější námítka bude následující: skoro ve všech vyčtených mnou slovech vypadší samohláska je němě ь nebo ѿ; i vypadlo prostě na základě obecného všem novoslovanským jazykům zákona, že němě samohlásky v otevřených slabikách se vynechávají. Obecnost tohoto zákona mluví v prospečtu toho, že český jazyk nikdy neznal forem na způsob *rъвати* a *śъвъсъ*, ale že s samého začátku vyslovovali *rvati* a *svъсъ*; jest-li tomu tak t. j. jestli vypuštění ь a ѿ v podobných slovech stalo se do vydělení českého jazyka v samostatný celek, tož ono svědčí toliko o neexistenci původního přízvukování v periodě západoslovanského jedinstva. Možno však i to, že ь a ѿ v otevřených slabikách třebas už značně sesláblé a odsouzené na jistou záhubu, držely se ještě některý čas na půdě jednotlivých slovanských jazyků.“

d) „Přiznavše silu poslední námítky, v důkaz existence u Čechů různomístného přízvukování bezpečně můžeme se jen odvolávat na ta slova, v kterých vypuštěna čistá samohláska

²⁰⁾ Představujeme si věc tak. Původní přízvuk *chocú* = *cheu* , *chоес* , *chоес* atd. — *Chceš* , *chce* atd. jsou utvořeny anal. dle *cheu* .

jako bju, pju, řku, přátele, ptáti. Ostatně i v těch případech, kdy vypuštěna hluchá samohláska, jejíž vypuštění vedlo k nepohodlnému skupení souhlásek, — jak na př. ve slovech hřbet, střmen, dštiti, lsknu, křtíti — zdá se mi vesměs věrojatným, že skrácení stalo se teprve na české půdě, teprve posléze toho, jak vytvořilo se nynější jednomístné přizvukování t. j. že Češi s počátku pronášeli chrábět, strměn, dřeščiti, lšsknú sě, krťstíti a vypustili jery némě již tehdy, kdy k požadavkům zvukového zákona připojil se požadavek přizvukového, by přízvuk přicházel na prvu slabiku.“

e) „Nemyslím však, že by při tvoření nynějšího českého přizvukování hrály hlavní úlohu etymologické příčiny, než domnívám se (157), že rozvilo se z dřevního obecněslavanského, mechanickým způsobem podobně jako francouzské přizvukování vyvinulo se z latinského. Jen že věc není tak jednoduchá jako tam: u Francouzů všechny slabiky za přizvučnou opěmely a když ustanovil se takým způsobem zvyk, držetí přízvuk na poslední slabice, tož vedlo to k násilnému přestavování přízvuku v těch slovech, která²¹⁾ obstála proti zkáze koncevek, jako pendule, facile, habit, indigène = péndula atd. Slov s přestaveným přízvukem není mnoho — hromadná většina zachránila přízvuk na starém místě, ale slabika, která byla v latině druhá nebo třetí s koncem, ukazuje se nyní koncovou (comble — cumulus; larme — lacrima; hôte — hospitem; carême — quadragesima). Podobného vztahu mezi českou výslovností a ruskočakavskou nepozoruje se! Ale pro to nieméně já, podlé analogie francouzského jazyka stavím pro český následující předpoklad: následkem jakýchkoli zvukových proměn přízvuk ve větší části slov ocitil se na prvu slabice, a potom mocí analogie přešel na ni i v ostatních slovech.“

Brandt pátrá nyní po příčinách, které mohly přízvuk přenést na prvu slabiku a myslí, že snad to byly tyto:

1. Hojně užívání předpony *vy-*, která i v ruském jazyce skoro vždy mívá na sobě přízvuk.

2. Hojně užívání předpony *pa-*.

3. (str. 158.) Skrácení předložek *vъzъ* a *izъ* v bezslabičné formy *vz* a *z*; v slovech, složených s těmi předložkami, za nimi obyčejně následuje přizvukový kořen, který po skrácení je prvu slabikou: *změna*, *zkáza*, *z práva*, *vztek*, *vzdělati*.

§ 33. Těchto příčin však není Brandtovi dosti, by se jimi vysvětlila změna původního přízvuku v nynější jeho podobu. Proto ohlíží se po jiném vysvětlení: „Jednomístné přizvukování vyvinulo se nepřímo z dřevního, shodného s ruskočakavským, ale z přizvukování posunutého, shodného — aspoň ve příčině místa pří-

²¹⁾ To jsou vesměs slova „učená“ t. j. učenci a spisovateli přímo z latiny zavedená a dosud zaváděná. Nedabají ani hlavních pravidel hláskoslovny (srov. § 9.).

zvuku — se štokavským. Padaje na tytéž slabiky jako v nynějším srbském jazyce, přízvuk většinou přecházel na kořen nebo na předponu; později ztratil se kvalitativní rozdíl přízvuku, a přizuvkování kořene nebo přípony, kde nějaká je, bylo zavedeno za obecný princip. Objasním věc příklady. Pro Srba slova *mýka* sméhx (gt. sméha), *dátn*, *núše* nijak nejsou jednorodny se slovy *úzda*, *gréx* (gt. gréxa), *péči*, *grýzē*, pročež i, spojovány s předložkami a se záporem, akcentují se nejednako: *ðd* *mukē*, *béz* *sméha*, *ðtlati*, *nóúše*, *né púše*, ale *od* *úzdē*, bez *gréxa*, *odpèchi*, *zagrýzē*; Čech pak, když vyslovuje *béz muky*, *dò smíchu*, *ð ddati*, *přlpiše*, *něpiše* nevidí žádné příčiny nevyslovovati zrovna tak *béz úzdy*, *ðd hřichu*, *ðdřici*, *zähryze*, *něhryze*. Ukázanou cestou mohlo se ustáliti začátkové přízvukování u sloves neodvozených i odvozených, s přízvukem na kořeni nebo na praefixu.“

§ 34. Vyloživše náhledy cizí o přízvuku českém a přervavše tím postup úvahy, budeme v ní zase pokračovati.

Ze západoslovanských statů přízvukových není lze ani český ani polský pokládati za původní, poněvadž oba tyto staty přízvukové, jsouce beze vší pestroty v místě slabik přízvučných (podlé § 21, 4), jsou nejvíce vzdáleny původního přízvukování. I v polštině i v češtině bylo původní přízvukování zajisté jiné, než jaké je nynější.²²⁾ Poněvadž pak (a) původní přízvukování ve všech slovanských nářečích bylo jedno a (b) o ruském přízvuku jsme ukázali (§ 24. nn.), že je nejuchovalejším reflexem takového přízvukování, vidíme na přízvuku ruském, jak vypadal původní český. Přesvědčuje nás pak o tom ta okolnost, že ty změny hláskové české, které se nemohly udáti za nynějšího statu přízvukového, předpokládají přízvuk takový, jaký je v ruštině (viz § 31. nn.).²³⁾ Někdy ovšem v češtině vypadla ta slabika, která v ruštině je pod přízvukem. Ale v těch případech se nám jen zdá, že přízvučná slabika vypadla, poněvadž na takových hláskách v ruštině původně přízvuku nebylo, nýbrž ten se tam později nějakou analogií (vždy zřejmou) dostal.

§ 35. Jak vyvinulo se nynější přízvukování české z takového, jaké je v ruštině? — Nejčastěji se ruský přízvuk vyskytá na některé z posledních tří slabik a to bez patrného rozdílu v hojnosti i na prvé i na druhé i na třetí s koncem. Tím se stává, že (přibližně) stejně oblíbenými sídly ruského přízvuku jsou tato troje místa slov: 1. konečná slabika, 2. předposlední, 3. začáteční.

²²⁾ Ovšem jen, představujeme-li si trvání polštiny i češtiny zrovna za tak dlouhé jako trvání slovanštiny samé. Kdybychom však se drželi teorie stěpení, ukážeme níže, že bychom vznik nynějších přízvuků polského a českého odkázati směli na samý počátek doby „polské“ a „české“.

²³⁾ Odkazujeme zde k §§ 31., 32. a), b), c), d) (citát z Brandta).

§ 36. Jazyk vůbec velmi nerad (§ 31, 2) přízvuk mění. Nemohla tedy zajisté čeština pohnuta býti, by analogií svésti se dala k výbradné oblibě jednoho z téchto hojností stejně mocných případů. Okolnost, že první slabika je často přízvukována, nestačí, by analogie si ji vzala za východiště své uniformace, poněvadž slabiky druhá s koncem a poslední jsou každá stejně často s ní přízvukovány. Nějaká velmi působivá okolnost to tedy byla, která češtinu přivedla k prvorabičnému přízvuku.

§ 37. Schmidt²⁴⁾ vidí v českém přízvukování vliv německého. A vskutku německé přízvukování, velikou většinou držíc se slabiky prvé, podobá se neobyčejně českému. — Dobrovský zase myslí,²⁵⁾ že v českém přízvukování možná je viděti grammatický smysl, protože prvá slabika je buď kmenem slova, buď praefixem²⁶⁾ měnícím význam slova. Důmyslným výkladem Dobrovského bylo by sice lze vysvětliti úplně, kterak se přízvuk český zjednodušíl; ale výkladu toho nelze připustiti z téhoto příčin: a) Vykládá původ jednomístnosti přízvuku českého, ale na výklad původu jednomístného přízvuku polského (jehož prius je zrovna takové jako prius nynějšího českého přízvuku), ujíjak nestačí. b) Základem jeho je moment etymologický; ale nikde ve slovanštině není příkladu, že by moment etymologický byl direktivou přízvuku. c) Neužívá — zajisté jen proto, že tehdy známy nebyly — prostředků, kterými se přízvuk ve slovanštině mění (přesunu) a nepokusil se témito prostředky (přesunem) vyložiti zároveň jednomístnost přízvuku v dialektech lužických, českých, polských a poněkud i maloruských (halických).

Výklad Schmidta hledaje rovněž jako výklad Dobrovského osnovu změny přízvuku českého v momentě etymologickém, trpí nejen nedostatky výkladu Dobrovského, nýbrž ještě i jedním nadto, a to tím, že němcinu vyhlašuje za vzor češtiny u příčině přízvuku. Co pravda není i²⁷⁾ z té příčiny, že a) přízvuk český je

²⁴⁾ Příbuzenské poměry atd.

²⁵⁾ Dobrovský u Pelcla, Grundsätze der böhmischen Grammatik.

2. Aufl. Prag, 1798 § 84.

²⁶⁾ Jím (syntakticky) je zajisté i předložka, která ve všech jazyčích se slovem na ni závislým a jí ve smysle blíže určeným tvoří jednotu „pád předložkový“.

²⁷⁾ Ostatěk i z jiných důvodů nemohla němcina být vzhorem českého přízvukování. Uvedeme z nich jen dva. α) České přízvukování vyskytá se po celé Moravě mimo severových. cíp její a skoro po celém uherském Slovensku, kde o vlivu německém přece ani vážně mluviti nelze. β) Polský přízvuk pak (jednomístný jako český) není naprostě možná, by byl z původního povstal vlivem německým. Vyvinul-li se tedy polský přízvuk (jednomístný jako český) z původního bez vlivu německého, nesmí se připouštěti působení přízvuku německého v český vůbec, zvláště pak ne vzhledem k důvodu α) této poznámky. Důvod sub β) staví se proti všelikému momentu etymologickému v českém přízvuku; obrací se tedy také proti výkladu Dobrovského.

na první slabice vždy (nejen většinou) a na všech praefixech (ne jen na některých) a že b) předložky v češtině nejsou prokliktika, než naopak závislé pády jsou k nim v poměru enklise.

§ 38. Vynasnažme se tedy přízvuky jednomístné vyložiti prostředky slovanskými. — Analogie, nejobecnější ménitelka přízvuků, nám nevyložila zde ničeho. Přesun, který v jižní slovanštině hojně změněn způsobil, snad v západní slovanštině také je v souvislosti se změnou přízvuku. Ohlédněme se, nenajdeme-li nějaké podoby mezi přízvuky západoslovanskými a jihoslovanskými. Nejpodobnější ze všech přízvuků slovanských českému je srbský, který velikou většinou drží se počátku slov. Přízvukování polskému je nejpodobnější přízvukování některých dialektů slovinských. Slovinský přízvuk vyličen v § 28. a. Tam je řečeno, že slovinský přízvuk padá na tytéž slabiky jak i ruskočakavský, ale zároveň poznamenáno, že vedle tohoto ruskočakavského přízvuku vyskytá se také i zvláštní přízvuk slovinský. A taky zvláštní přízvuk slovinský „nejčastěji padá na předposlední slabiku: dle slov Svetcových jsou dokonce krajiny, kde se tak děje pravidelně, skoro bez výjimky“ (Brandt, str. 90.). Brandt pak velmi pěkně vykládá původ tohoto „zvláštního“ slovinského přízvuku z ruskočakavského působením přesunu. „V slovinském jazyce jeví se týž posun, se kterým se známe ze štokavštiny, jen že zde přesun proveden nedůsledně: 1. přesun někdy se stal, jindy ne, 2. přesunu podléhají obyčejně jen oxytona, řídčeji paroxytona“ (Brandt str. 90.). Poněvadž tedy přízvukování srbské a české, polské a slovinské jsou si neobyčejně podobna, staly se zajisté u nich změny podobné.

§ 39. Přízvuk český vyložíme tedy tak. Jako v srboštině provedl se i v češtině přesun důsledně a tím způsobem přízvuk byl u daleko převážně většiny slov (jako v srboštině) na slabice první. V češtině pak analogie zrušila nestojnost, pravidlu většiny slov podčinivší ostatek²⁸⁾ (menšinu slov). — Polský přízvuk vyložíme pak takto. Jako v některých dialektech slovinských tak i v polštině působil přesun nedůsledně, a to tak, že v polštině podlínaly přesunu oxytona vždy (ve slovinštině „obyčejně“), paroxytona však nikdy (ve slov. „řídčeji“). Není divno tedy, když ve slovinštině nejčastěji, ba sem tam skoro výhradně vyskýtá se přízvuk na předposlední, že v polštině podlé toho, co jsme právě řekli, se na ní vyskytá vždy.²⁹⁾

²⁸⁾ K rozdílům kvalitativním slabik přízvučných u jazyků západoslovanských a severoslovanských nepřihlížíme, poněvadž myslíme, že takých rozdílů zde nikdy nebylo, pokud jich tam dosud není. Na území jihovýchodním se asi časem vyvinuly. Přičin, které by nám tak smýšleti vadily, neznáme.

²⁹⁾ Přízvuk v lužických srboštinách obou je taky jako v češtině. Jen o dolní lužicině hlásá jediný Pful, že má přízvuk polský. Srov. Brandt str. 160 a 164.

Poznámky k stati Brandtově o přízvuku českém.

§. 40. V §§ 31.—32. vycitovali jsme v překladě nejdůležitější místa o českém přízvukování. K jednotlivým myšlenkám dovolujeme si přičiniti své poznámky.

ad § 31. mené — mne, jeho — jho, vezdý — vždy (ngrpá — jhra atd.). Konkurrující tvary tyto vysvětlujeme takto. V době (podlé théorie stěpení) „předčeské“ z mené mohlo povstatи vedle něho také mne. Oba konkurrující tvary přešly na „půdu českou“, kde ovšem se již přízvukovati mohlo méne. Na půdě předčeské zrovna tak mohly vzniknouti (a s plnějšími tvary konkurovat) jho, kdy, vždy. Konkurrující tvary na půdě české mohly ovšem již znítí jého, vézdy, méne. Podobně vysvětlujeme tvary stéblo a zblo atd. U slov jako jhra, tvar *ihrá nedočkal se ani půdy české.³⁰⁾

ad § 32. a) „... na úkor některými učenci vystavované zásadě mohou odpadati a vypadati i přízvučné slabiky.“ Brandt ovšem sám hned dokládá, že sotva vypadly přízvučné slabiky. Nicméně se divíme, že jen na okamžik připustiti mohl myšlenku, kteréž absurdnost se zračí ve slovech Ascoli-ho i Brandtem jinde (str. 153.) citovaných: „Mínění, že přízvučná samohláska může vypadnouti, drží v sobě vnitřní odpor.“ W. Corssen, Aussprache etc. d. lat. Spr. II.² 894 takto o této věci smýslí: „Takového nepřirozeného vysutí samohlásky dosud jediného platného příkladu se nenašlo.“

ad § 32. b) Stěeské tvary chcu, chōceš, chōce atd. vysvětluje: „Vypuštění o mělo místo toliko v 1. osobě jedn. čísla a ve formách chōceš, chōce, chōcem, chōcete nedopouštělo se leč tehdy, když pronášely se bez přízvuku.“ Takým výkladem nelze se spokojiti, poněvadž bychom podlé něho i při jiných slovesích dvou řad forem žádati směli. Raději vysvětlíme dvojí formy tak: chcu, chōceš atd. (rusky xочу́, хоче́шь, xóчетъ, хóчемъ, хóчете) jsou tvary organické; chceš, chce, chceme, chcete nepovstaly foneticky z chōceš atd.; nýbrž oporu o chcu a podlé něho analogicky.

§ 41. ad § 32. c) α) „... český jazyk nikdy neznal slov na způsob гъвати a ѿъвъсъ (t. j. ъ a ѿ vypadlo v otevřených slabikách).“ β) „... západoslovanské jedinstvo.“

³⁰⁾ Jako mene a mne sluší vyložiti deska a dska, lsknu a lesknu. Ktvu nepovstalo z kvetu nýbrž přesmykem z květu (stbh. cvěta), srov. Listy filol. 1880, 300; kvetu jest analogicky utvorené podlé květl atd.; lizati utvorené analogicky dle lížu atd. (Srov. pišu — psati, zovu — zvati, lížu — lzati). Jako lizati (m. *lžzati) povstalo dialektické písati (m. *přsati).

a) Domněnku, že by český jazyk nikdy nebyl znal ь a ь v otevřených slabikách, sluší zamítouti a raději přidati se k druhé domněnce též Brandtem vyslovené, „že ь a ь v otevřených slabikách třebas už značně sesláblé a odsouzené k jisté záhubě držely se „ještě některý čas na půdě jednotlivých slovanských jazyků.“ — Sestavme si historická data, která v otázce této rozhodují.

V EJ (z X. stol.): tema, temy, v přípiscích Alberta Bohema (z polovice XIII. století): keněze (gt.), ve sudě derivěnéme, v ŽaltW.: leva.

Tři písáři označují slova česká způsobem takým, že v pravopise jejich vidíme literu *e*, kteréž v češtině pozdější žádná hláska neodpovídá. Na nějakou písářskou manýru pomýšleti nelze, poněvadž nanejvýš nesnadno imputovati třem písářům i věkem značně od sebe vzdáleným (X.—XIII. stol.) touž manýru, naprosto však nemožno prohlásiti zřetelný etymologický vztah mezi ь, ь a tímto e za náhodu. Literou touto s novočeského stanoviska nadbytečnou označovala se hláska nyní scházející. Jaké bylo její znění? Pomoc odpovědi se nabízí se dvou stran *a)* ze souvislosti etymologické *b)* z historie pravopisův. Souvislost etymologická ukazuje, že s tímto naším *e* střídají se ь a ь starobulharské (тъма, лъва, кънеза). Domněnka, že toto *e* označovalo zvuky ь a ь v češtině, je velmi blízka a, snad ukážeme, i správna. Pro přesnost výrazu chceme však dříve ještě něco poznamenati. Pokládajíce češtinu (t. j. české dialekty) za tak starou jako slovanštinu vůbec a neznajíce³¹⁾ se tedy k „pračeči“ slovanské, beze všeho předpokládáme pro některou minulou dobu (snad ještě i historickou) 1. docela zřetelné znění jerů a 2. přesný rozdíl mezi ь a ь. Je však ovšem možno a velmi podobno, že časem rozdíl mezi ь a ь zmizel. Připustiti zánik rozdílu toho pro poslední stadium života zvuků těchto se zamlouvá. Mohlo pak tedy *e* označovati toto obojetné jer. Kdyby však rozdíl jerů až do jich zániku se byl choval, nic by nás nezaráželo, že dva podobné zvuky byly označeny literou jednou. Mohlo-li se literami stejnými označovati *s*, *š*, *š*; *r*, *rs*, *rz*, ba dokonce *š*, *s*, *z*, *ž*, *š*, *ž*, není nejmenší příčiny se strany grafické se diviti, že ь a ь (hlásky minimalně jen různé) by nebyly bývaly značkami různěny. Měj se však věc jakkoli, za jisté pokládejme, že aspoň obojetné jer označovalo³²⁾ se literou *e* ve staré češtině tam, kde v stbulh. některému z jerů odpovídá. Znění hlásky té bylo velmi neplné, poněvadž byla blízka již svého

³¹⁾ Viz níže § 53.

³²⁾ Mluvíme o výjimečném označení literou *e*. Veliká většina písářů ovšem nevzývávala hlásky této nijak přímo. Nepřímé označení vidíme v přesném lišení a etymologicky správném psaní takých sousedních souhlásek, které jen za vysloveného mezi nimi jeru byly tak slyšeny jak jsou napsány: *abožie* atd.

zániku. Z dějin slovanských dialektů pak víme, že plné samohlásky, mimo ve stahování, jen sporadicky se trati. Z těchto dvou příčin bezpečně uzavíráme, že samohláska³³⁾ ta byla neplná. Její stbulh. střídnice byla také samohláska neplná. Je tedy jistlo, že hláska tato zněním stbh. jerům byla velmi podobna. — Ačkoli na náhodu v uvedených příkladech nikdo se odvolávat nesmí, přece snad mohou vzniknouti námítky, že v nejstarších historických dobách jer dokonávalo a již zrovna jako v písmě i ve výslovnosti jen sporadicky se vyskýtalo. Nepopíráme, že celé kategorie jerů (za určitých podmínek, v určité poloze atd.; s.rvn. Leskiem vyšetřené hynutí stbulh. jerů) mohly již být v těchto dobách vyhynulé, nieméně pokládáme za jisté, že trvaly celé kategorie jerů ještě aspoň fakultativně (t. j. vedle konkurujujících již nejerových tvarů) ve svém znění. Není totiž možná, aby písar některý byl graficky označil zvuk tak prchavý, kdyby nebyl měl hojně příležitosti si jej uvědomiti. Vždyť jest o počátcích pravopisů známo, že písari prvotně jen velikých rozdílů (se stanoviska latiny u západníků) zvukových dbají, malé a minutiosné docela pomíjejíce. Kdyby jer se nebylo vyskýtalo po kategoriich, byl by si ho písar nikdy tak neuvědomil, by pro ně písemného výrazu hledal. Známo je na př. že ve francouzských mluvnicích i od rodilých Francouzů sepsaných dlouhá léta se učilo, že *e* se na konci a druhdy i prostřed slov „neče.“ A přece žádný z původců této theoretické poučky nebyl spokojen, když cizinec přesné dle jeho poučky vyslovil na př. *malat*, *dma_{nt}*, *parl-man* atd. Nedopatréní vězelo v tom, že grammatikové, ač výtečně sami vyslovovali, myslíce, že „*e* se neče“ ani netušili, že „němé“ *e* tvoří slabiku — ovšem neplnou. Francouzské polohlasné *e*, jsouc jako oboje jer hláska seslabená, může se k nim výborně přirovnati svou relativní nespozorovatelností. A když ani rodili Francouzi si tohoto „jeru“ v transskripcích (pro cizince) nevšímali, ba — ovšem nevědomky — falešně o něm učili, že mu nepřísluší hodnota hlásková, jak možno se diviti, že z písarů staročeských pouze několik jich sem tam připadlo na myšlenku označiti jer?

Za velmi pádný důkaz existence jerů pokládáme tu okolnost, že staří písari velmi často psali sousední souhlásky tak, jak je slyšeti nemohli, nebylo-li mezi nimi jeru. A souhlásky ty psány jsou zároveň tak, jak je etymologie žádá. *Sbožie dei božský*

³³⁾ České jer původně bylo dvojí: *ə* a *ɛ*, ale v době pozdější a blízké zániku hlásek těchto, myslíme, rozdíl mezi *ə* a *ɛ* již byl zmizel. Ze zvuk slov. jerů byl irrationalní vysvitá z osudů jejich: buď zanikly nebo se nahradily plnými hláskami *e*, *a*, *o*, *u* jak se děje z pravidla zvukům irrationalním. Na př. franc. *e sourd* se cizinci bud' ani nerespektuje: šval (cheval), *dma_{nt}* (demande), nebo se nahrazuje plnými hláskami *e*, *a*: *demand*, ševal, Parlament, *reglamá*, *a-bo-na-man*, nevyslovuje-li se docela nesprávně: *parl-*, *regl-* atd. A výslovnost vlastně je: *d'-mā-n-d'*, *š'-val*, *rē-gl'-ma_n*, *par-l'-ma_n*. Apostrofem označena hláska (*ne litera*) *e sourd*.

množstvie³⁴⁾ atd. starý písar napsal bud' slyše mezi nimi jer, bud' jsa o etymologii poučen. Poněvadž etymologa v písari hledati nelze, nezbývá než v napsání jeho viděti napsání fonetické. Fysiologie zas nás učí, že *sb*, *dc*, *zs*, atd. bez prostředně vedle sebe zřetelně zníti nemohou.³⁵⁾ Z dilemmatu nevyvázneme leč předpoložice mezi *s* a *b* atd. nějakou samohlásku t. j. jer.

ad § 31. d). Ve příkladech uvedených na důkaz, že prvá samohláska v některých slovech českých vypadla, vytýkáme. V bju nevypadlo *i*, nýbrž jak v dodatečích na konci knihy sám p. Brandt se domyslí, bju jest starší. Že staroč. biu (dříve *biju) je starší než biju, dokázal prof. Gebauer. Čím ovšem zároveň dokázal, že stb. *biją* je starší než *bija*. Listy fil. IX, 101—104.). — Ve zvu nevypadlo *o*, nýbrž v edlé zovu povstal nový tvar (analogický) oporou o infinitiv zváti zrovna tak jak biju povstalo oporu o infinitiv bíti; sr. Listy fil. XI, 100. Novotvary biju a zovu, povstavše analogií, jsou pro vyšetřování poměrů přízvukových bez ceny, poněvadž k takému účelu jen změny fonetické sloužiti mohou.

Souvislost mezi přízvukem a kvantitou.

§ 42. Již Puchmayer (Lehrgebäude der russischen Sprache) ukázal na pravidelnou středu técto slabik ruských a českých: о рό, о лό — rā, lā; na druhé straně pak: óро, óло — rālā. Příklady: ворóна, болóто — vrána, bláto; гróдъ, вóлосъ, бородá, головá — hrad, vlas, brada, hlava atd. Co mimo to kde a kým důležitějšího o souvislosti přízvuku a kvantity pověděno bylo, sneseno Brandtem a vyloženo s vlastními jeho náhledy spolu na několika místech akcentologie. Vysitujeme je v českém převodě: „Myšlenka o existenci nějaké souvislosti mezi ruským přízvukem a polskou, takéž českou i lužickou délkou i mně samému zdá se být velmi pravděpodobna. Ale, začav sestavovati srovnávací tabulky, jednak západoslovanských dlouhých a sňatých³⁶⁾ samohlásek, jednak ruských přízvucných, přesvědčil jsem se, že ji — tuto souvislost — nesnadno potvrditi fakty, která snad po podrobném a pečlivém rozboru a při úplně novém³⁷⁾ osvícení budou mluviti v její prospěch. Ale i když dopustíme správnost této myšlenky, ani tak nemáme práva pokládati ruský přízvuk za záměnu původní (prý) v staré polštině

³⁴⁾ Že druhdy již i ve starých rukopisích se místo etymol. *sb* atd. píše fonetické *zb*, nevadí. Mohly tvary jerovaný a nejerovaný konkurrovati: събо́zie a збо́zie, božьský a boský atd.

Gb.

³⁵⁾ Tvrzení toto dlužno zmírniti.

³⁶⁾ na př. v polských slovech: Bóg, chléb atd.

³⁷⁾ Srov.: „V některých případech ukazuje se zajímavá shoda české kvantity fonetické s jinými hláskoslovnnými proměnami jiných jazyků slovanských Z toho zajisté vysvítá, že kvantitativní rozdíly mezi prach a práh, soud a sudí atp. na nějaké mocné přičině se zakládají, třeba nám dosti patrna nebyla, a že jsou původu prastarého.“ Gebauer, Hláskosloví (1877) str. 138.

uchránivší se délky; neboť zrovna tak věrojaten jest opačný předpoklad, že Rusi uchránili původní přízvuk a Poláci že zaměnili jej délkou; to také se více zamlouvá, prohlédáme-li k tomu, že dloužení krátkých přízvučných skutečně se vyskytá v několika jazycích na př. v německém, v italském atd.; Hahn stn. hāno, it. pādere lat.⁽³⁸⁾ pāter (str. 41.). A tak méněni Katkova i Malinowského o poměrně nedávném původě ruského přízvuku, které sdílí také P. A. Lavrovskij, není osnováno na positivních základech (str. 42). Zcela je věrojatno, že u severozápadních Slovanů délka je produkt přízvuku: v začátečné t. j. ve přízvučné slabice u Čechů dosti často vyskytá se zdložení samohlásek, krátkých u Srbů, v začátečné pak slabice u Lužičanů především nalézáme sžaté o. Za správnost této myšlenky hrubě nestojí: jak už pojmenováno v kapitole o ruském přízvuku (str. 41 sl.) pravidelného souhlasu⁽¹⁾⁽³⁹⁾ severozápadní délky s ruským přízvukem nikde se nepozoruje, i jsou totiž osamělé případy, ve kterých česká nebo lužická délka může se pokládat za záměnu původního přízvuku (bláto, kráva, kláda atd.) (str. 208). V českém jazyce pohyblivost kvantity analogickou ruské hybkosti přízvuku možno viděti v následujících formách; koli — kůleš, zovu — zůveš, stoni — stúněš, mohu — můžeš, beru — běreš, plači — pláčeš, staré chocu — chůčeš; formy tyto se mají k sobě zrovna tak, jako ruské gonjó — góňишь, iščú — iščeš, dremļó — drémlеšь, — Třeba však pojmenovat, že totiž⁽²⁾ čtyři z těchto sloves nacházejí příslušný souhlas v ruském jazyce: koljó — kólěšь, — stonió — stóněšь, mogjó — móžešь, xochjó — xóčešь, kdežto zovjó, berjó ve všech osobách zachovávají násuffixné přízvukování, pláču pak nákořenné. Ostatek ruskému berjó, beréšъ odpovídá výslovnost obecné mluvy: běru, běreš místo bér u atd. Ruským neodpovídají také formy 3. os. mn. č. — koljí, stoni, mohou: u nás v hybkých praesentech totiž 1. os. jed. č. odklání se od ostatních, ale 3. mn. s nimi shoduje se.⁽³⁾ Slováci v těchto slovesech mají slabiky vesměs krátké. Také ukázati se může na kolísavou kvantitu v čes. hora — húra, kosa — kúsa, rosa — rúsa, smola — smúla, pero — péró (перо, пéra)⁽⁴⁾; v polském: góra, pióra.“

„Miklosich dosti značný počet délek (ne totiž u severozápadních, ale i u jihozápadních Slovanů) vydovídá z přízvuku (Über die langen Vocale str. 42—50), s čím souhlasiti nemohu. Já aspoň nemohu připustiti zároveň s Miklosichem, že české slovo výbor délku začátečné slabiky diužno přízvučnosti její: nemohu už proto, že vedle něho stojí sloveso výbrati s krátkým, ale také pří-

⁽³⁸⁾ Správněji pátrem.

⁽³⁹⁾ K témuž číslicím budou se níže odnášeti poznámky týkající se míst jimi označených.

zvučným a dle svědectví ruského jazyka původně přízvučným *y*⁽⁵⁾.“ O délce ve slovech odvozených příponami -*ька*, -*ка*: č. děva, haluz, ruka, paměť — dívka, halouzka, roučka, památku; pol. noga, woda, ręka, pamięć — nožka, wódka, rączka, pamiątka; luž. noha, rola, rosa — nožka, rolka, roska atd. myslí Brandt, že povstala ne přízvukem, nýbrž posicí.⁽⁶⁾ Dle Brandta by se komparativy krátiti neměly (tuto jejich vlastnost spozoroval Miklosich: Über die langen Vocale str. 49). na př.: čes. blízký, krátký, úzký — blížší, krátsí, úžší, pol. gorący, mądry, skąpy — gorętszy, mądrzy, skępszy węzsy; srbsk. цѣрн, дрâг, кратак, тѣжак, врѣћ, жив — цѣрњу, дрâжу, кратак, тѣжак, врѣћу, живљу; štyr. drág, húd, krátek, lěp — drážsi, hujši, krájsi (kráči), lěpši⁽⁷⁾ (str. 210). „Nevím také, máme-li právo vysvětlovati délku působením přízvuku v dvouslabičných slovech českého jazyka na způsob: břiza, māti, slāma, sīla a v infinitivě bīti, lhāti, býti: faktum nepopíratelné je, že samohlásky *a*, *i*, *y* a *ě* v kořeni dvouslabičných slov obyčejně bývají dlouhými aneb aspoň obojetnými; ale, je-li tomu přičinou přízvuk, tož nastává otázka, proč přízvuk také nepůsobí v počátečné slabice třislabičních slov: proč na př. při nom. māti stojí gen. māteře?⁽⁸⁾ Některé jiné obtíže, zdá se, mohou býti odstraneny. Tak, neprodlužování hlásek *o* a *e* — žena, sestra, bedro, voda, osa, dobro možno objasnití tím, že kořenné *o* i *e* velmi řidko mají původní přízvuk. Infinitivy na způsob něsti, rösti (rus. нести, постри) možno objasnití analogií většiny infinitivů, ve kterých přízvuk zdávna padá na kořennou slabiku Starám se odstraniti tyto obtíže, protože myslénka, že původně přízvučné slabiky v českém jazyce se prodloužily, mně zdá se velmi pravděpodobnou. Mluvím o původním přízvuku. Kdybychom připustili prodloužnou sílu vlastního českého přízvuku připuštěnou, rozumím-li mu dobře, prof. Miklosichem, rozhodně bychom musili očekávat, že všechny počátečné slabiky budou dlouhými.“⁽⁹⁾ Ke slovům „rozumím-li mu dobře“ patří poznámka Brandtova: „že v inf. bīti, brāti, býti, krýti atd. délka je produkt přízvuku, praví on (Über die langen Vocale str. 50), vysvítá z předložkových sloves zabiti atd.: patrnou, Miklosich, bera na př. slabiku bi- v zabiti za bezpřízvukou, bere v úvahu pouze české přízvukování a nijak nezabývá se otázkou, je-li toto přízvukování dřevní čili nic.“

§. 43. „Katkov a po něm Davydov na základě toho, že v dřevních indoevropských jazycích (latině, řečtině a sanskrtě) kvantita samohlásek hraje důležitější úlohu⁽⁴⁰⁾ než přízvuk, myslí, že silné rozvoji kvantity, které se pozoruje v českém jazyce, dlužno

⁽⁴⁰⁾ Myslíme, že pouze v metrice. Ostatek přízvuk je a byl daleko důležitější kvantity. Tato se v jazycích jen fakultativně vyskýtá, kdežto onen je každému jazyku nevyhnutelně potřeben.

pokládati za črtu dřevnosti a že nepřitomnost kvantity v ruském jazyce sluší vysvětlovati tím, že se skryla v přízvuku t. j. že kdysi dlouhé slabiky začaly se pronášeti s přízvukem“ (str. 38). „Malinowski (Beiträge zur slavischen Dialectologie. Oppelnsche Mundart. Leipzig 1873) obrátil pozornost na tu okolnost, že v polském nárečí sžetí samohlásek (woda wódka), zastoupivší, jak důvodně se domnívají, délku v některých případech, koinciduje s přízvukováním jich u Rusů, a myslí, že ruský přízvuk představuje sled původní délky (40).“

Dle předchozího vykladu několikerá mínění o souvislosti přízvuku a kvantity byla vyslovena: Puchmajer přestal na tom, že upozornil na kategorii slov, kde se mezi ruským přízvukem a českou délkou (krátkostí) jeví zřetelná souvislost. Katkov, Davydov a Malinowski jdou již dále vykládajíce, v čem souvislost tato se zakládá. Domnívají se pak, že ruština původně měla kvantitu (obvyklou západním dialektem slovanským) a teprve časem že ji zaměnila přízvukem známým: že přízvuk ruský je tedy posterius a kvantita západoslovanská prius. Brandt však, opíráje se o své přesvědčení o původnosti ruského přízvuku, prohlašuje za stejně věrojatný předpoklad, podlé kterého se přízvuk a kvantita opačně k sobě mají. Mínění Brandtovo se nám zamálová a to tak velmi, že nepokládáme je za pouze stejně věrojatné s opačným, nýbrž za jedině věrojatné. Činíme tak z těchto důvodů.

Přízvuk a kvantita souvisejí mohou tak, že bud *a)* kvantita je prius a přízvuk posterius aneb *b)* vči se mají naopak. Předpoklad *a)* je nemožný. Ruský jazyk v době kvantity zajisté měl nějaký přízvuk — držíme-li se výkladu *a)* — ovšem docela jiný, než jaký známe. A k vůli tomuto neznámému přízvuku výklad *a)* ukládá svým původcům tyto velmi nesnadné otázky: 1. Kam se „původní“ přízvuk poděl? 2. Jaký byl ten přízvuk? 3. Proč „starý“ přízvuk ustoupil novému? Uspokojivé odpovědi jsou tím nesnadnější, čím mocněji tyto myšlenky samy se nám vnucují. Ad 1. „Původní“ přízvuk se ztratil beze stopy. Ad 2. Sotva je možná si pomyslit, jak by „původní“ ruský přízvuk byl vypadal, aby novému byl mohl ustoupiti. Ad 3. „Starý“ přízvuk zanikl bez příčiny; neboť je nemožno, aby přízvuk se dal vytlačiti nějakou přičinou mimo něj ležící. Přízvuk totiž, jak z předchozího uvažování o bezpečně známých změnách v přízvuku různých jazyků vysvítá, přísně vzato, nikde nehyne, nýbrž pouze se jednodušší tím, že některá kategorie (z přičin jinde jiných, ale všude za zjednodušením jdoucích) mnoho jiných kategorií, někdy všechny ostatní (češt., polšt.) zatlačí.⁴¹⁾ Tak

⁴¹⁾ Jednoduchosti přízvukové jazyk si tak horlivě hledí, že se jí někdy až i prostředky fonologickými (srovн. přízvuk francouzský a latinský!) domohl.

na př. přízvuky český a polský jeden i druhý je vlastně minimálně pestrý přízvuk původní. „Původní“ ruský přízvuk vytlačený „kvantitovým“ novým přízvukem, neměl by souvislosti ani s „nynějším“ ruským, nerci-li s ostatními. Mohl by snad někdo namítnoti, že „původní“ ruský přízvuk vypadal buď tak jako polský nebo český. Ten by však zapomínal, že všechny změny přízvukové jdou za zjednodušením kategorií přízvukových. Zde by však se věci byly zrovna naopak sběhl!

K témtu třem okolnostem přistupuje ještě čtvrtá. Z dějin změn přízvukových je v úbec známo: Kdykoli se přízvuk změní, vždy kolik utrpěl změny, tolik získal jednoduchosti. Kdyby ruský přízvuk nynější byl mladý a kdyby původ svůj byl dlužen dalekosáhlým změnám výkladu *a*), docela jinak by vyhližel: byl by přízvukem jednoduchým (asi jako francouzský, český, polský) nikoli však přízvukem, který svou pestrostí ani nepestřejším systemům přízvukovým neustupuje. Jen z těchto důvodů — nehledíc ani k celému dřívějšímu uvažování o poměru ruského přízvuku ke všem ostatním slovanským ba poněkud i k litevskému a řeckému přízvuku — slušno nemožný výklad *a*) pustiti a držeti se výkladu *b*): **přízvuk (ruský) je prius a kvantita posterius**. Aby se nám zle nerozumělo, vytýkáme výslovné toto: 1. V přízvuku nevidíme pramene všelikých délek českých, nýbrž délek jen v těch slabikách, které v souvislosti s přízvukem (buď původním, buď novým) uvésti lze. Etymologických délek na př. ovšem nevyvodíme z přízvuku. 2. Za prameny délek uznáváme *a*) přízvuk, *b*) příčiny etymologické (stahování). 3. Nepopíráme, že by v dřevních fasích slovanské samohlásky nebyly mohly také být dlouhé; pokládáme to však za velmi pochybné.

§ 44. Jak výše vyloženo, několik slavistů vyslovilo doměnuku, že mezi přízvukem ruským a kvantitou českou je souvislost. Z nich shodujeme se pouze s Brandtem, ale i s ním rozcházíme se v těchto kusích: 1. výklad jeho pokládáme ne za také možný, nýbrž za pouze možný a 2. souvislost mezi přízvukem a kvantitou pokládáme ne za pouze věrojatnou, nýbrž za jistou. Své mínění ospravedlniti dovolíme si níže. Již Brandt, chtě původ kvantity v přízvuku zamluviti, ukazuje na analogické případy v italštině a v němčině. Nám nezbývá než ukázati ještě na jednu okolnost sem spadající. Míníme výslovnost ruských přízvučných samohlásek. Společné ruským přízvučným slabikám s přízvučnými slabikami jiných jazyků je to, že nad ostatní slabiky zřetelně se slyší. Zvučnost těchto slabik jest však větší než jaká jinde bývá, takže na př. české a francouzské přízvučné svou zvučností se ruským zdaleka nerovnají. Ruské přízvučné však mají jednu zajímavou zvláštnost: dělají dojem slabik ne sice dlouhých, ale dlouhým velmi podobných, poslouchá-li je na př. Čech. Zdá se nám, že přílišná nápadnost ruských přízvučných nevezí snad — sit venia verbo — ve vykřikování těchto slabik, nýbrž

značnou měrou v jakémsi dloužení jdoucím hned za dobře markovaným sice, ale ne chargeovaným, přízvukem. Ruská přízvučnost imponuje — pozorně-li si jí všimneme — dvojí věcí: především zřetelností, která je všude znakem přízvučné samohlásky, mimo to však (čeho snad v známějších aspoň jazyčích není nikde příkladu) jakýmsi prodloužením samohlásky. Tomuto prodloužení však již se odopřá ten veliký náklad hlasu, kterým se přízvuk ohlašuje: ruský přízvuk příchod svůj hlásí bleskem, ale zánik jeho trvá déle a je tišší. Kdybychom dobu velikého nákladu hlasu znázornili tečkou a dobu zániku (o menším nákladě hlasu) přímkou, vyhlížel by obrázek takto: Ve příčině doby věnované samohláskám Rus stejně bohatě obmyšlí přízvučné samohlásky, jak nuzně bezpřízvuké odbývá.

Že přízvučná slabika se dlouží,⁴²⁾ je zjev, kterého příklady se vyskytají, jak už řečeno, na př. v italštině a němčině. Mezi dloužením v těchto jazyčích a mezi dloužením českým jest však rozdíl: tam přízvuk slabiku prodlouží a zůstane na ní, zde však přízvuk slabiku prodlouží a (není-li to slabika prvá) přejde s ní na začátek slova. Právě z té příčiny je důležito uvážiti to, co jsme o vlastnostech ruského přízvuku řekli: z okolnosti, že přízvučná slabika česká (zrovna jako ruská) zněla jaksi dlouze, lze si vysvětliti, že délka zůstala a se dále vyvinula na svém místě, kdežto přízvuk vlastní se přestěhoval.

§ 45. Poněvadž ve vývoji českého jazyka sluší rozeznávati dvojí přízvukování t. j. A) přízvukování původní, shodné s ruským, a B) přízvukování nové, je nevyhnutelné ve příčině kvantity k oběma přihlížeti. O přízvukování B) víme z dialektických případů (dcéra, bōže,⁴³⁾ mōře, pěre atd.), že má sílu prodloužnou. Že zde délka nepovstala nicméně jiným než přízvukem, víme odtud, že, kde se mōře atd. vyskytá, bezpřízvuká slabika nikdy délkou proti jiným dialektem se nevyznačuje. Že zde délka povstala přízvukem B) (nikoli však A)), víme odtud, že na př. prodloužení bōže je mladší než proměna ó-uo, co zase je zřejmo odtud, že proměna ta (ó-uo) by byla zasáhla slabiku bo-, kdyby v ní nebyla ů zastihla. O přízvukování B) víme tedy bezpečně, že — ovšem jen fakultativně — dlouží; kdyby dloužilo obligatně, neměli bychom jediné krátké slabiky na začátku slov. Co se týká dloužení A) (přízvukem původním), věci jsou mnohem spletenejší a žádají všeobecné úvahy a výkladu podrobného, aby nedorozumění se nehromadila.

⁴²⁾ Pozoruhodny jsou tyto okolnosti. Brandtovi se (str. 152.) zdá, že ve slově voják atd. je slabika -ják přízvučna více než vo-. Němcii pletouce délku českou s přízvukem často v místních jménech kladou přízvuk tam, kde nalezáme v češtině délku: Kremsier (Kroměříž), Kroměříž, Hulein (Hulin) atd.

⁴³⁾ Něco jiného než stč. *bōže, buože! Stč. tvar zahynul a nč. bōže s pův. *bōže nemá mimo stejné znění nic společného.

Brandt sám snesl značné množství případů, kde česká délka odpovídá ruskému přízvuku. Souvislost taková se mu a priori velmi zamlouvá a pokládá ji za velmi pravděpodobnou — ale, stěžuje si, většina případův odepírá prý potvrzení této souvislosti, kdyžže se česká délka tam často vyskytá, kde není v ruštině přízvuku, a nezřídka tam chybí, kde by ruský přízvuk zastupovati měla. Zkoumejme, zdali Brandtův stesk a jeho skepse jsou oprávněny.

Brandt dopouští se, zdá se nám, dvou methodologických omylů. Prvé předpokládá: a) že prodlužná moc přízvuku jest obligatní; b) maje na mysli prodlužnost přízvuku, zapomíná v úvahu bráti jiné faktory, které příčinou neladu býti mohly.

ad a). Z italštiny a z češtiny (pokud se dloužení přízvukem *B* týče), víme, že přízvuk prodlužuje někdy (ne vždy!); z němčiny pak víme, že přízvuk prodloužil slabiky za jistých podmínek. Zkušenost nás tedy učí, že přízvuk nemusí dloužiti obligatně. Nesmíme tedy ani o přízvuku *A*) se domnívati a priori, že by musil veskrz dloužiti.

§ 46. Důkazy fakultativně prodlužné moci přízvuku *A*). Již A. J. Puchmayer ve svém Lehrgebäude der russischen Sprache ukázal na pravidelné střídání jistých slabik ruských přízvučných s českými dlouhými, na druhé straně pak upozornil na pravidelné střídání jiných určitých slabik ruských s krátkými slabikami českými. Ph. Fortunatov věc tu vzal zevrubněji do úvahy (Arch. f. slav. Phil. IV, 575.) srovnávaje α) slova jako: **в о р о на** (vrána), **б е р ё з а** (bříza), **б о л ё т о** (bláto)... a β) slova jaka: **в о р о н ъ** (vrán), **б е р е г ъ** (břeh), **з о л о т о** (zláto), **ж о л ё б ъ** (žláb). — Srovnáme-li slova řad α) a β), je zřejmo, že ve slabikách **о л о**, **о п о** ruskému přízvuku odpovídá pravidelně délka jen tehda, když přízvuk padá za *r*, *l*. Vidíme v řadě α), že ruský přízvuk bez výjimky je zastoupen délkou, vidíme však také, že v jiných případech β) ruskému přízvuku bez výjimky odpovídá česká krátkost. Máme zde velmi vzácný, ba jediný příklad, že můžeme určiti, kdy ruskému přízvuku odpovídá délka a kdy ne. Úplně pravidelná střída slabik **о п о** —, **о л о** —, — **р а**, **л а** a slabik **о п о**, **о л о** — **р а**, **л а** živí v nás náději, že se časem podaří vyložiti veskrz, proč jednou ruský přízvuk je zastoupen délkou, podruhé zase krátkostí českou. Fonetickou⁴⁴⁾ překážku střídne délky vidíme v tom, že *l*, *r* stojí před přízvukem. Podobně snad vyhledá se časem celá řada překážek fonetických anebo snad všechny se uvedou na společný princip. Dosud pak nezbývá nám než ukázati, že a kde přízvuk je zastoupen kvantitou.

⁴⁴⁾ Nefonetická překážka souhlasu mezi kvantitou a přízvukem jest analogie, tato nejneunavnější měnitelka jazyka.

Dalším dokladem fakultativné střídy kvantity s přízvukem buděte příklady Brandtem již uvedené. Zde dovolíme si kritický rozbor poznámek k jednotlivým případům učiněných. Místa, ke kterým se odnášíme, jsou označena číslicemi.

ad 1. Souhlas mezi přízvukem a kvantitou jeví se ovšem zřejmě pouze v osamělých případech — srovnáváme-li bezprostředně ruské tvary s českými. Nesmí se však zapomínati na ty okolnosti, o kterých se zmínka stala za řeči o přízvuku *B*). Srovnej ostatek následující poznámky.

ad 2. Nacházejí-li čtyři z těchto sloves souhlas s ruským přízvukem, ostatní se mohla témito čtyřmi řídit tím dříve, když dvě z nich (moci, chtiti), jsouce slovesa z míry obvyklá, se hodí velmi dobře za východiště nivellisující analogie.

ad 3. Co se 3. os. mn. těchto sloves (móгутъ atd.) týče, měla by organicky znítí *mōhū, zní však mōhū. Analogie věc velmi snadně vylíčí. V ruštině je -utъ velmi často přízvučno, čeština tedy méně časté případy -ů podřídila velmi častým ū. Mohū nesvědčí tedy proti souvislosti kvantity a přízvuku, nýbrž povstalo působením této souvislosti ovšem ne přímým nýbrž prostředečným: podlé velmi častých organických tvarů nesū (нecýтъ), ū zavedeno analogicky v 3. os. mn. č. vůbec.

ad 4. Kolisavost tvarů hora — húra, kosa — kúsa, rosa — rúsa, smola — smúla atd. vyložíme si takto. Našíme si theoreticky žádané tvary pro celou deklinaci.

ropá — horā*	góry — hōry*
ropí — horý	góръ — hōr
ropě — hořic*	горáмъ — horām
rópy — hōru	горáхъ — horāch
ropoю — horū	горами — horāmi.

Instr. sg., dat. pl., loc. pl. žijí podnes ve spisovné řeči tak, jak tabulka žádá. Instr. pl. v nářečí kopaničářském zní horāmi. Genitivy dūš, hōr atd. známy jsou ze staré češtiny. Zbývá nám tedy hledatí dokladů pouze pro nom. pl., nom. sg., gen. sg. a dat. sg. Ze článku prof. Gebauera o staročeské kvantitě v List. fil. V. přivádíme pro gen. sg. tyto doklady (délka v rukopisích značena obloučkem): jiezdý V, 226, zwodý V, 226, té sený (= žený) V, 226.⁴⁵⁾ Všechna tato 3 slova jsou téhož typu přízvukového, co ropá. Nedoložena zůstává délka tedy pouze v nom. sg., v dat. sg. a v nom.⁴⁶⁾ pl. Možná však, že doklady pro tyto pády najdou

⁴⁵⁾ ý má tu trvám příčinu jinou, v, Listy filol. I. c.

Gb.

⁴⁶⁾ Ze i hōry se vyskýtalo lze souditi z příkladu jako vuody List. filol. V, 221. Příklad tento sice je genitivem v textě, ale tvar tento není organický (gt. sg. organický zní vodý) nýbrž analogický. Snad povstal působením žádaného n. pl. vodý. Bez něho ovšem vyvinouti se také mohl.

se ještě (jako osamělá vzácnost) v některém rukopise nebo v některém zákoutí oblasti našeho jazyka. A kdyby konečně se nenašlo dokladu pro tyto 3 pády, nevadilo by nic, poněvadž střídná délka je častá, ale ne obligatní. Zbývalo by jen vyzkoumati překážky střídné délky ať v oboru přičin fonetických ať v oboru přičin psychologických. Vezmeme-li do úvahy pestrost kvantity v kořenné slabice vzorce sestaveného na jedné straně, na druhé straně pak dvě plné řady konkurrujících tvarů *hora* a *húra*, výklad, že tyto konkurrující řady pocházejí z dvou východišť analogie, zrovna se nám vtírá a živě nás upomíná na obdobné změny: *třasu*, *třešeš*, *třese atd.*, z čeho dvě řady tvarů: *třasu*, *třaseš*, *třase*; *třesu*, *třeseš*, *třese atd.* — Tak jako zde východištem analogie byla jednou slabika *třas-*, podruhé *třes-*, zrovna tak tam byla její východištem jednou slabika *hōr-*, podruhé slabika *hōr-*. Odtud *rosa* — *rúsa*, *smola* — *smúla*, *sova* — *súva atd.*, odtud také analogický gen. sg. *vuody* místo *organ. vodý* (воды). — Jazyk někdy význam konkurrujících tvarů differoval (*hora*, *húra*), jindy jednomu tvaru přeje a jiný moří: *kúsa*, *rúsa* nyní spisovně sotva se vyskýtají. Někdy u nás vyskytá se jeden tvar (*hora*), u Poláků druhý (*góra*). Může se snad naskytovati otázka: proč česky *hora* a proč polsky *góra*? Na to odpovíme tak. Věc zajisté má své příčiny, ale ty jsou tak jemné a četné jako předivo pavučiny. Kdo nám poví, proč v Čechách vyvolili si tvary *okřál*, *okřáli atd.*, kdežto na Moravě (zvláště východní) není jinak slýchat i než *okříl*, *okříli*? Jako si jedni obrali *okříli*, druzí *okřáli*, zrovna tak si jedni vyvolili *hora*, druzí *góra*. — Jak u nás se nyní matou slabiky *třas-* a *třes-*, zrovna tak se zajisté kdysi mátlý slabiky *hōr-* a *hōr-*, takže gen. sg. měl jednou ō a podruhé ŏ v kořeni atd. Výše jsme citovali stč. (organický) gen. sg. *zwodý* L. f. V, 226; vyskýta se však vedle něho také gt. sg. (analogický) *vuody*: *hnutye* *vuody* Č. E. 19 L. f. V. 221. Témoto doklady doličujeme, jak dalekosáhlé změny v kvantitě analogie může spůsobiti. Vždy jde o to, ježí východiska vyslíditi, co se konstrukcemi tvarů často stává a potom doklady, k nimž klíč nalezen, potvrzuje.

ad 5. „Já aspoň nemohu zároveň s Miklosičem atd. . . . přízvučným *y.*“ Srovnáme-li slova *nádīti* se — *nāděje*; *zástoupitī* — *zá-stup*; *vý-konati* — *vý-kon* atd., vidíme, že je zvykem českého jazyka předponu jména dloužiti, slovesa však ne. Je pravda, že *bý-* je přízvučné a že by i v češtině mělo být vždy dlouhé. Možná však, že *v-y-* je ve vý-brati krátké nikoli jako zástupce přízvučné slabiky *bý-*, nýbrž — ve svazku s ostatními předponami — jako předpona slovesná hovící pravidlu, které se časem ustálilo. Že se pravidlo tak utvářiti mohlo, aby se předpona jednou dloužila, jindy nedloužila, mohlo se státi tím snáze, když ruské předpony (snad až na *bý-*) jednou mají přízvuk, podruhé jsou bez něho. V češtině asi vidouce v délce

a krátkosti předpon matenici, neporádku⁴⁷⁾ tomu kázní svého pravidla učinili konec.

ad 6. Deminutiva odvozená příponami -'ka, -'ka a mající v ruštině přízvuk bezprostředně před těmito příponami, mají v záp. slovanštině bezprostředně před nimi délku prý ne pro to, že jsou ve střídě s ruským přízvukem, nýbrž délka prý je zde vyvolána posicí. — Kdyby posice byla přičinou délky, nebylo by v posici krátkých slabik: mātka, trūbka, bítka, blížší, ūžší, hězký, pěstrý atd. atd. V češtině posice není přičinou dloužící. Česká délka stojíc zde pravidelně proti původnímu (ruskému) přízvuku není tedy než jeho prodlužný zbytek.

ad 7. Co se týká posit. blízký a komp. blížší atd. a jich obdob jinoslovanských, neznáme přičiny, proč komparativy⁴⁸⁾ mají kořennou slabiku krátkou. Poněvadž však zjev tento ve slovanštině jest obecně rozšířen, je velmi věrojatno, že přičina jeho vězí v nějakém momentu slovotvorném (srov. vāleti, vālit), který snad je na přízvuku osnován. Komparativy tyto však nesvědčí proti souvislosti přízvuku a kvantity, poněvadž, opětně vytýkáme, střídné délky nejsou obligatní, nýbrž pouze fakultativní.

ad 8. Ovšem sluší vysvětlovati délku přízvukem ve slovech nazpůsob: bříza, māti, slāma, sīla; neboť všechny české délky souhlasí s ruským přízvukem: бе́рёза (srov. výše ворóна — vrāna), мать, солома, си́ла. Co se dlouhých dvouslabičných infinitů týče, Brandt sám v poznámce uklízí své skrupule: „infinitivy nazpůsob: нēsti, rūsti (rus. нестí, ростí), možno objasnit analogií většiny infinitivů, ve kterých přízvuk zdávna padá na kořennou slabiku. Proč proti māti a māteř je gen. māteře (srov. kāmen, kāmene) udati neumíme. Věc ta má hlubší základ zajisté. Domýslime se toho aspoň odtud, že bez nutivé nějaké přičiny nebyla by vznikla nestejnost v začátku různých tvarů téhož slova.⁴⁹⁾

ad 9. Prodlužnou silu „vlastně českého“ přízvuku (B) nutno připustiti, jak výše jsme dokázali. Ovšem nenásleduje z existence prodlužné moci její obligatnost. Mínění Miklosichova nelze tedy přivésti ad absurdum konklusí, že všechny prvé slabiky, kdyby Miklosich pravdu měl, nutně by byly dlouhé.

§ 47. Za další doklady souvislosti české délky s původním přízvukem uvádíme několik příkladů, kde staročeská kvantita, lišíc se od novičeské, je v souhlase se střídným přízvukem ruským. Dokladů nemáme mnoho, poněvadž čerpáme z dokladů sestavených za jiným účelem, které mimo to ani samy nečiní nároků na úplnost, již pouze slovník hověti může. Příklady ty

⁴⁷⁾ Přízvučnost a nepřízvučnost (délka, krátkost) předpon zakládá se zajisté na nějakém principu. Ale v češtině časem necítil se tento princip a v původně zajisté přesném střídání viděl se neporádek.

⁴⁸⁾ ovšem ne všecky tvary komparativní. Gb.

⁴⁹⁾ Srv. § 49.

ať svědčí spolu o tom, že ještě za doby historické zastihujeme kvantitu ve značném kolisání, které zajisté bylo jestě větší v dobách, ze kterých kvantity neznáme.

na jednū Listy fil. IV, 310 a V, 225, jednū závislé na předložce na nemůže býti než acc. sg. f.; rusky *однý* — *ни-чехō*, *ни-чехуоž*, *ни-чемū* L. f. IX 120 a IX 121, *ни-чех-у-ž*, *ни-чемау-ž* L. f. IV 310, *ничехуоz*, *нycземувz* L. f. V 221: rusky *ничегó*, *ничемý*, *онý* (několikrát) L. f. V 223: *онý* — akk. *онū* (dvakrát) L. f. V 225: *онý* —. Přípony -dý: *тдý*, *wлfdý*, *гdýs*, *wesdý* L. f. V 226: *тогда*, *когда*, *всегда* — *сéрý* (akk. pl.) L. f. V 226: *цéпý*. — Genitivy *jiezdý*, *wodý*, *te sený* (= *женý*) L. f. V 226: *воды*, *жены*, *езды* — *vuody* (gen.) L. f. V 221 a *yazýkow* nedopouštějí přímého srovnání s příslušnými ruskými tvary (*воды*, *языкóвъ*), ale prostředně lze je uvésti ve shodu s přízvukem, připomeneme-li si ruské tvary n. sg. *языкъ* a n. pl. *вóды*, odkud anorganicky mohly vzniknouti *vuody* a *yazýkow*. — Stčeské *никтē* a *nicē* L. f. IX 120 a 121 přirovnáváme k ruským *никтó* a *ничтó*. Slabiky *-ктó* a *-чтó* nejsou sice aequivalenty českých *-ktē* a *-cē*, ale jsou zajisté nástupci zaniklých ruských aequivalentů (srov. *тебя* za stb. *tebē*).

§ 48. Příklady v koncovkách ohybacích.⁵⁰⁾ Dle Brandta rozeznávají se tyto typy hybkých substantiv:

1. U mužských.
2. мечъ, -á atd.; пѣтýхъ, -á atd.: přízvuk na koncovkách.
3. слой, слоя atd., pl. словъ, -éвъ atd.; чинъ, чина atd., pl. чины чиновъ atd.
3. волкъ, волька, v plur. přízvuk veskrz na koncovkách mimo n. pl. вольки.

4. „Velmi mnoho slov, která jsou v sing. barytona, oxytonují celý plural a kromě toho tvorí loc. sg. na -u.“ Odtud Brandt se domnívá, že u těchto slov (typu *садъ*) spléten typ a-kmenů, s typem u-kmenů (str. 25—27). Podlé toho a-kmeny přízvukovaly na koncovce, u-kmeny pak na kmeni.

Společno všem těmto typům (mužským) je to, že v plur. přízvuk bývá vždy na koncovce až na jediný tvar jediného typu (n. pl. вольки). V češtině zrovna tak v pluralu máme dlouhé koncovky: -uv, -ům, dial. -āmi, nom. stč. a dial. -í, v akk. (ruský nom. u mužských jest do funkce nom. vzatý akk.), pak máme krátké *y*. Krátké *-y* v akk. typu *волкъ* poutalo svou úplnou osamělostí v koncovkách pluralních u maskulin: tak se mohlo státi východištěm analogie, která tuto vlastnost tohoto akkusativu rozšířila na akkusativy všech typů. Ostatně archaistický vyskýtá se i v akkusativě pluralis jednou (v užitých dokladech) *-ý*: cěpý L. f. V 226. V dobách předhistorických kvantita česká mohla

⁵⁰⁾ Brandt bere pouze substantiva do úvahy.

býti v úplné shodě s ruským přízvukem, časem mohlo -ý akkusativu začít hynout výbojem analogie vzmíněné: tak c ě p ý již pro stčeštinu historickou pojímáme za archaismus.

Co se singularu týče, lze se domýšleti, že v češtině byly všechny typy různé kvantitou ve střídě s ruským přízvukem. Ještě v dobách historických lze doložiti na př. typ 2. (слой, чинъ): *buoh*, *buoha*, *buohu*, *buože*, *buozě* L. f. IV 310: ruský Бóгъ, Бóга atd. Nyní však skláníme proti staré češtině a proti ruskému přízvuku: Bůh, Boha atd. Tak jako ještě v dobách historických byly tvary *buoha* atd. ve shodě s přízvukem proti novočeským tvarům, tak v době předhistorické kvantitou střídne typy ruským typům mohly býti proti pozdějším nám známým. V singularu jsou vlastně pouze dva typy: buď přízvuk zůstává na kmeni, buď přechází na koncovky. Časem se pestrost tato zjednodušila tím, že dvojí tyto typy se slily v jeden (koncovek krátkých), který jeví stopy obojích typů: krátkými koncovkami připomíná typy *слой*, *чинъ* atd., vysutými samohláskami (lev, lva), kmenovou samohláskou v nom. dlouhou a ostatek krátkou (Bůh, Boha) ukazuje zase na typy **мечъ — мечá** atd.

II. Co se středních na -o týče, o těch platí pravidlo toto: u dvouslabičných v sing. přízvuk je buď vždy na koncovce ohybací, buď nikdy: *окнó*, *-á*, *-омъ*; *мáсо*, *мáса* atd. Přízvuk plurállový je pak vždy opačný singularovému: sg. *мópe*, pl. *морá*; sg. *яицó*, pl. *яйца*; sg. *вино*, pl. *вина* (Brandt, str. 29, 30). Čeština západní i moravská má singularové koncovky vesměs krátké, koncovka -a v plur. je také vždy krátká. Slovenština (uherská) však u tohoto typu vykazuje pozoruhodnou zvláštnost: gen. sing. slová, nom. akk. pl. slová atd. u všech středních o-kmenů. Slovenština ukazuje zde kvantitou svou souvislost s ruským přízvukem. Rozdíl vězí v tom, že ve slovenštině -a v sing. je vždy krátké (v ruštině někdy), v plur. vždy dlouhé (v ruštině někdy). Protivá mezi sing. a plur. potrvála, ale z křížové (яйцá sg., яйца pl.; мópa sg., морá pl.) ruské zjednodušila se v jednoduchou: gen. s. slová — slová n. pl.

III. Ženské a-kmeny. U těch jsou oxytona hybká, jedna méně, jiná více.

1. Nejméně hybká jsou (ménice místo přízvuku pouze v gt. pl.) slova typu: *бъдá*, *радá*, *похвалá*.

2. Přízvuk pouze v nom. a akk. pl. chýlí se k začátku: *блóхá* — n. pl. *блóхи*, *женá* — n. pl. *жéны*, *свѣчá* — n. pl. *свѣчи*.

3. V nom. pl. (akk. pl.) a akk. sg. přízvuk se chýlí k začátku: *водá* — *вóду* — *вóды*; *горá* — *góру* — *góры*; *доскá* — *дóску* — *дóски*; *землá* — *зéмлю* — *зéмли*. Barytona jsou nepodivná t. j. nemění místa přízvuku. Hybkost přízvuku ruského odrážela se asi v měnivosti kvantity české. Ovšem, již záhy protivné kategorie mohly se analogií tak měnit

a vyrovnávati, že nastal zmatek, ze kterého teprv v dobách historických pořádek se ustálil. Tak na př. gen. sg. dle *vodý* vyskýta se zcela správně *vody*⁵¹⁾ (L. f. V 226), vedlé toho však čteme také gen. sg. *vuody*: *hnutye vuody* L. f. V 221. Je zřejmo, že původně přesně různěné tvary gen. sg. *vodý* a akk. (n.) pl. **vödy* se spletly vyrovnáváním růzností ve slabice kmenové a v koncovce. Nelze přece připustiti, že by gen. sg. jednou byl zněl *vodý* a podruhé *vödy*, leč šla-li změna ta na účet analogie. Co se singularu týče, v historické době vyvinuly se tvary tak, že gen. sg. má vždy krátké *y*, slabika kmenová ani v akk. sg.⁵²⁾ ani v nom. (akk.) pl. není jiná než v ostatních pádech. U všech substantiv jsou v češtině dlouhy tyto koncovky: sg. inst. (-o u), dat. pl. (-ām), loc. pl. (-āch) a dialekt. instr. pl. (-ā m i). V ruštině také u daleko převážné většiny substantiv na těchto slabikách je přízvuk.

§ 49. Srovnáme-li tvary *zíma* — *zím*; *slāma* — *slám*, vidíme mezi nimi vzájemnost v různé kvantitě slabik kmenových. *Zíma* — *zím* shoduje se s ruským přízvukem (*зима* — *зимъ*), ale *slāma* — *slám* neshoduje se s ním (*солома* — *соломъ*); neboť podle ruštiny měl by i gen. pl. znít *slām* jak skutečně na Moravě zní. Odkud *slám*? Představujeme si věc takto. Rozdíl mezi *zíma* a *zím* pozoroval se se stanoviska toho, že nom. sg. atd. na jedné a gen. pl. na druhé straně mají ve kmeni různou kvantitu. Tuto různost organicky povstalou u *zíma* — *zím* jazyk rozšířil analogií i na ostatní ā-kmeny. Vida u mnohých ā-kmenů kvantitu kmene v gen. pl. jinou než na př. v nom. sg. atd., chtěl různost tuto i u ostatních ā-kmenů (proti shodě s ruským přízvukem) zavést. Aby gen. pl. slova *slāma* ve kmeni měl opačnou kvantitu než jakou má na př. nom. sg., proto proti brāna je brān. Jazyk totiž appercipoval tak a s takého stanoviska, že nevynikala ani tak různost mezi *zím* a *slám*, nýbrž že v popředí stál symmetrický zjev: gen. pl. má opačnou kvantitu ve kmeni než na př. nom. sg. Pokládáme tedy gen. pl. *slám* (proti *slāma*) za útvar analogický, který povstal již za dob, kdy ještě organické genitivy pl. *zím*, *zém*, *dūš* atd. byly pravidlem. — Co se týká tvarů *slāmou*, *slāmām*, *slāmāch*, *slāmami* t. j. původně *slāmāmi*, o těch smýslíme tak. Původně asi ve tvaru žádném nesměla se vyskýtati více než jedna délka přízvuková. Poněvadž pak se ustálily⁵³⁾ veskrze koncovky instr. sg. *ū*, dat. pl. -ām, loc. pl. -āch, instr. pl. -ā mi, jazyk netrpě dvou délek přízvukových neprodlužoval kmenových slabik v těchto pádech.

⁵¹⁾ Zrovna tak gty: žený L. f. V 226, jiezdy L. f. V 226 v souhlase s rus. gty ženě, žězdě.

⁵²⁾ Archaisticky dosud žije vzhāru.

⁵³⁾ V těchto pádech nejčastěji se vyskýta v ruštině přízvuk na koncovkách. Tim se stalo, že dlouhé koncovky v češtině — analogií, která podřídila menšinu většině — staly se pravidlem.

Teprve později asi jazyk snášel více délek⁵⁴⁾ přízvukových vedle sebe. Prvý začátek toho může být ten, že k délce etymologické přistoupila délka přízvuková. Na př. ve tvaru pāsōv slabika pās-je dlouhá etymologicky (pojas), -ō v pak je dlouhé, poněvadž původně přízvučné (-óvъ).

Poněvadž povědomí rozdílu mezi délkami etymologickými (staženinami) a přízvukovými dlouho trvali nemohlo, mohly se brzy bez závady již i samé přízvukové délky vedle sebe vyskýtati. Moravské tvary slāmū, slāmāch atd. vykládáme si tak, že povstaly ze *slāmū atd. tím, že z jiných pádů (slāma atd.) kmenové ū zaneslo se do kmenových slabik téhoto tvaru. Podlé toho tvary brānou, děr, měrách žlāmi; kōzí, lžicēch, chvíl atd. pokládáme za poslední zbytky původního pravidla — za archaismy. Příčina krácení kmenové samohlásky nevezí tedy tam, kde se dosud hledala (konkretnost významu, jedna souhláska za dlouhou kmenovou samohláskou). že archaistické tvary se vyskýtají vesměs u srostlých (až na síla, vīra, chvíle, prāce), není nic divného. Podobně na př. archaisticky u neživotních mužských *a*-kmenů se drží posud koncovka -a u slov v obecném životě běžných a skoro vesměs srostlých. Tak se vůbec archaistické tvary (školní mluvnice je v lat. a řečtině nazývají anomalními) vesměs vyskýtají u slov z oboru všechných a obecných pomyslů.⁵⁵⁾

Ze zjevu slāma slām slāmami (slabiky: 2, 1, 3) mohlo se vyvinouti teprv pravidlo, že dvouslabičné slovo, stane-li se trojslabičným, nebo jednoslabičným se kráti. Tím se vysvětlují tvary mātere proti māti, kāmene proti kāmen. Kvantitativních růzností ve tvarach slova peníz na ten čas vyložiti neumíme.

IV. I-kmeny. O těch byla již řeč v Brandtově kapitole o českém přízvuku. Zde jen dodáváme, že pravidlo; sōl, sōli atd. není asi původní. Domníváme se, že v pádech přízvukovaných na koncovce *o* kmenové bylo krátké, v pádech pak přízvukovaných na kmeni, že *o* kmeovné bylo dlouhé. Časem však poměry kvantitativné opustivše bývalou pestrost ustálily se v pravidle výše znázorněném asi za příkladem slov na způsob snīh sněhu atd.

V. Z kmenů souhlasových uvádíme vzor jména nom. sg. jména gen. jméni atd. veskrz v sing. n. pl. jméná, gt. jménъ, dt. име námъ, loc. именахъ, instr. именами. Proti jménu atd. mohlo být původně česky *im'a, *imene atd., proti jméná — jmenā (dosud slovensky) gt. jmén (slov.). Koncovky -áxъ, -ámvъ, ámi přejaté ze ženských *a*-kmenů viz na svém místě. *im'a, *imene e

⁵⁴⁾ Tím se vysvětuje, že slovo může mít několik délek ač pouze jeden přízvuk.

⁵⁵⁾ Podobně jest prodloužení archaistické ve vzhůru a na jednou. Ač staročeské akkusativy *hōru a *jednū dávno již analogii byly vylazeny, památka jejich žije nicméně ve vzhůru a na jednou, poněvadž nepovědomosti syntaktickou z oboru jmén byly vytrženy a vlivu analogie usunuty.

atd. oporou a analogií pluralu jmenā atd. se proměnilo ve jm'a (jmě), jmene atd.

Dodatkem u substantiv ještě poznamenáváme toto. Konkurující tvary deska a dska vysvětlujeme zrovna jako hora hōra z původního dvojitého přízvuku: *děská (doscá) gen. *děský (doscí) acc. *děskā (dósku) n. pl. *děsky (dóski) dat. pl. *děskáchъ (doscákъ). Konkurující tvary stěblo a zblo vykládáme tím, že přízvuk slova tohoto v jedné řadě tvarů byl na kmeni, v druhé na koncovce. Z původního stъblo atd., které původně mělo přízvuk jednou na ь, jednou na koncovce vyvinulo se jednak zblo, jednak stěblo. Ve spisovné ruštině vyskýtají se pouze tvary стéбель masc. a diminutiva стебелёкъ а стебелёчекъ, *stъblo nemá ruského aequivalentu. Ale at v nom. sg. byl přízvuk stъbló a v nom. pl. stъbla nebo v nom. sg. stъblo a v nom. pl. stъblá, důsledek je vždy týž.

§ 50. Co se přípon týče, jeví se v nich také veliká shoda.

-áčъ = -áč: bogáčъ — boháč, boroláčъ — bradáč, koláčъ — koláč atd.

-áшъ = -áš: murášъ, torgrášъ, velikáš (slov.)

-ýнъ = юн: болтýнъ, пискýнъ, плавýнъ *piskoun (kdo píská), běhoun, křikloun atd.

-áńъ = -án: головáńъ, вөлкáńъ, брюхáńъ velikán, dlouhán.

-анинъ = -eníň: гражданин, мирианинъ, Hrazěnín, dvořenín, měšťenín.

a) -níkъ: двоинíkъ, должníkъ, клеветníkъ rodníkъ atd.

b) -никъ: язычникъ, наёмникъ, мýcheníkъ, škóльникъ. Česká slova viz níže.

-ýшъ = -ýš: olupýšíшъ, голýшъ slepýš, chřestýš, hroznýš.

-áръ = -ář: звонářъ, овчářъ kovář, kolář.

‘áръ = -ář: лéкаръ lékář.

-éль: козéль, котéль, орéль.

-е́ль: дáтель, пéтель. Viz níže.

-éжъ мя́тéжъ, платéжъ kráděž! loupež!

Neshody zde spatřujeme pouze tyto. Přípona -ыникъ a) má přízvuk b) nemá přízvuku; v češtině spisovné tato koncovka je vždy dlouhá. Na Moravě však je tato přípona vždy krátká: ftáčník, školník, pílník atd. Podobá se, že původně ve shodě s ruským přízvukem byly koncovky dvé a) ыникъ b) ынікъ a že časem opanovala z nich v Čechách a) a na Moravě b). Podobně asi se věc má s koncovkou -elъ: na Moravě slýchatí vedle osčl také osčl. Větší obtíž jest s koncovkou ež (r. -éжъ). Zde však si rozdíl vyložíme působením psychologického momentu. Slova tato původně (jako dosud v ruštině) byla masculina, v češtině pak přijala ženský rod a tím se vytřhla ze spolku koncovek mužských. Přízvučními koncovkami totiž, které jsme uvedli, vesměs se tvoří masculina. Podobně latinské fem. aestát(em) ve francině přešlo mezi masculina (l'été m.) působením ostatních tří masculin

(na romanské půdě) značících roční počasí: *primum tempus, auctum nus, hibernum.* — Odstranivše zdánlivé neshody vidíme, že ve střídných délkách za přízvučné koncovky vládne vzorná pravidelnost.

Velmi spletenou otázku souvislosti přízvuku a kvantity vzali jsme jen kuse do úvahy. Úplné vyličení souvislosti této nebude možno, pokud kvantity staročeské (historické aspoň) nebudeme znati zevrubně a pokud se různosti kvantitativně v dialektech (zvláště uherškoslovenských) nevyšetří. Platné pomocí lze se také nadít z prozkoumání kvantity polské a lužické i historického i dialektického. Příklady naše nechť býti než hojnější ukázkou doličitelných souvislostí. Šlo nám hlavně o to, abychom dotvrdili správnost zásad, kterými jsme se řídili.

§ 51. Vyčteme tyto zásady a připojíme k nim některé domněnky.

1. Přízvuk zůstavuje stopy ve kvantitě nikoli obligatně, nýbrž fakultativně pouze.

2. Přízvukování bylo v češtině za různých dob dvojí. Obojí přízvukování (i původní i nové) mělo moc prodloužnou. Rozdíl je v tom, že přízvukování nové poměrně jen zřídka dloužilo, přízvukování původní však velmi často.

3. Vyrovnáváním (analogií) zrušila se často bývalá shoda ve střídě kvantity a přízvuku. Právem tedy v takých případech přestáváme na tom, uspějeme-li vyslidiť křivé cesty, které nás až k původní shodě vedou.

4. Již výše (sub 1. a sub 2.) jsme řekli, že původní přízvuk prodlužuje sice zhusta, někdy však předce ne. Vzhledem ke konstantním případům (*бозого* — bláto, ale *зозото* — zlato) lze se domýšleti, že v jistých určitých okolnostech vězí překážky, které ruší prodlužnost původního přízvuku.

5. Z té okolnosti, že v jedné skupině dialektů slovenských (oravské) dvě dlouhé uesměji státi za sebou, lze se domýšleti, že se časem vyvinula některá eufonická pravidla, která mohla také někdy rušit původní shodu.

6. I když vsemi těmito případy nepodaří se někdy (ovšem jen zřídka) vyložiti porušený souhlas, nemáme práva nesouhlasu tohoto užívati proti principu souvislosti potud, pokud nedokážeme, že *per absolutum* není možná, aby nějaká (nám neznámá) příčina jiná byla tento souhlas porušila. Poněvadž pak souvislost je velmi věrojatna, na druhé straně je zase velmi nevěrojatno, že by všeliká agentia, jichž předmětem byla kvantita, nám známa byla, nesmíme v podstatě bezpečného principu dotýkat se, leč v podrobnostech jej modifikujíce.

7. Kvantita staročeská může býti a beze vší pochyby jest o celá století starší než její prvé označení. Analogie a jiné rušivé překážky zřetelné shody měly tedy dosti kdy napůsobiti hojně změn.

8. Odečteme-li délky, které 1. přízvukem a 2. etymologicky povstaly neb aspoň u kterých taký původ je možný, zbývá jich již jen málo, které lze pokládati za primarní t. j. původně (za dob původního přízvuku již) slovanštině vlastní. Nečetnost jejich vybízí nás, bychom se pokusili také je přízvukem vysvětliti. Je snad možná, že všechny slovanské délky jsou teprv sekundarní (buď etymologické [ve slabikách stažených], buď přízvukové) a že tedy slovanština původně délek neměla. Neopovažujeme se ovšem doménku tuto bez dalšího vyšetření za věrojatnou vyhlašovati, ale myslíme, že za diskussní se pokládati může.

O stáří nového českého přízvuku.

§ 52. Z vysutí samohlásek v prvé slabice některých slov vyvozuje se, že ve staré češtině někdy byl přízvuk jiný než jaký známe z nynější řeči. Z toho, že v českých slovech vypadla někdy prvá samohláska, soudíme ovšem, že „kdysi“ nebyl na ní přízvuk. Tímto neurčitým udáním času ale je také obsah úsudku z daných praemiss úplně vyčerpán. Kdo, stojí na stanovisku štěpení, tvrdí, že ve staré češtině tyto samohlásky vypadly a že v ní tedy byl jiný přízvuk než nyní, domnívá se omylem více věděti, než kolik vskutku věděti může. Není totiž nejmenší příčiny, proč by samohláska ta nebyla mohla vypadnouti na půdě „předčeské“. Je tedy docela možno — se stanoviska štěpení — že ve staré češtině hned od jejího „vydělení ze západoslovanského jedinstva v samostatný celek“ (выдѣленіе Чешскаго языка въ самостатное цѣлое Brandt, kapitola o českém přízvuku) byl přízvuk zrovna takový jako dnes. Z praemiss užitých vychází (ve smyslu theorie štěpení) na jevo pouze, že nynější česká slova měla kdysi přízvuk jiný. Toto „kdysi“ blíže určeno není: můžeť spadati v dobu již „předčeskou = západoslovanskou“ zrovna tak dobré jako teprv v českou.

§ 53. Ve přičině původu dialektů, jak už výše jsme naznáčili, smýslíme docela jinak. Nemyslíme totiž, že četné dialekty slovanské povstaly z „praslovanštiny“ jednotně. Naopak jsme přesvědčeni, že v nejstarších již dobách slovanských bylo hojně dialektů slovanských. Rozdíl však mezi dialekty dob prastarých a doby naší je ten, že dialekty nebyly ještě tenkráte rozděleny dle skupin, jaké rozeznáváme dnes: dialekty české, polské atd. Každý dialekt byl každém u⁵⁶⁾ jinému velmi příbuzen, ale přece od něho všeličím růzen, takže dialekty byly vedle sebe a přecházejíce jeden v druhý, nekupily se ve sku-

⁵⁶⁾ Tak dosud na př. na Moravě všechny dialekty se od sebe různí a všechny jsou si velmi podobny. Ještě lépe snad si znázorníme původní stav dialektů slovanských, připomeneme-li si kraje (na vých. Moravě), kde co ves to odchylka aspoň malíčká, pro neznalce nebo cizince třeba ani ne patrná.

piny. Teprvé později, když *cizí*⁵⁷⁾ vzdělanost s různých stran (*a*) východní z Byzance, *b*) západní, *α*) z Němec, *β*) z Italie) mezi Slovany vnikati počala a konečně — niveau kulturní značně vyvýšivši — i k užívání slovanského jazyka v písmě vedla, jednotlivá kulturní střediska v různých prostranstvem obvodech začala všechno svým středům přizpůsobovat a individualitu středu (*cizí* školou i *praevalentního* i poněkud změněného) velitelsky vtiskati okolním dialektům jak daleko a jak hluboko mohouc. Tento centralism, který z každého centra když ne všechny přece aspoň nejpodstatnější rysy individuality centralné roznášel po celém svém obvodě, spůsobil dvě veliké změny. A) Ve svém obvodu na subalterných centrech (kazatelny atd.) individuality dialektické úplně zničil, ostatek aspoň rozrušil a záhubě ovšem velmi zdlouhavé, ale neustálé a jisté vždycky vydával a dosud vydává. Tím se stalo, že celý každý obvod aspoň na nejdůležitějších místech a mezi nejobratnějšími mistry slova (města, kazatelé, učitelé atd.) přijímal stejnou tvář. B) Každé veliké sousední centrum učinilo a činí tolíkéž, takže na pomezích bodech, kde původně byly mezi dialekty rozdíly nepatrné, vyskytla se hráz příkře již dělící skupiny dialektů. Přechod nenáhlý a nepozorovaný úplně byl zničen na místech kultury přístupných, kdežto na místech mimo civilisační proudy ležících přechody posud — ovšem ne v míře neskrácené, ale přece velmi ještě značné —⁵⁸⁾ trvají. Místo mnohem četnějších původních⁵⁹⁾ dialektů povstalo časem několik jen skupin dialektických, kterých každé korrelatem je *spisovná řeč*. S tohoto stanoviska, vidouce v „praslovanštině“ pouze společné jméno pro nejstarší fasu slovanských dialektů, pravíme, že v češtině byl kdysi přízvuk jiný, v podstatě s ruským shodný.

§ 54. Ovšem názor nás nutí nás smýšleti o „germansko-litevsko-slovanské“ pračeči podobně jak o „praslovanštině“, takže ani jednotné indoevropské „pračeči“ připustiti nemůže. Než kmen

⁵⁷⁾ Slované, působice sami v sebe, dospěli ke značné domácí vzdělanosti. Důkazem toho společný slovník pro značnou kulturnou oblast myšlenkovou.

⁵⁸⁾ Dosud jsou pruhy země, o kterých nikdo nerozhodne, jsou-li české či polské (ve Slezsku), jsou-li české (slovenské) či ruské (v Uhřich). Rozumí se samo sebou, že vzdělanost je tam velmi nízká proti ostatku. Přestaváme pouze na těchto pohraničních pruzích, které se vyskýtají na pomezí nejcivilisovanějších slovanských jazykových obvodů. Jinde ovšem příkladů daleko více.

⁵⁹⁾ Nepopíráme, že bylo-li ve století *n*tém dialektů *a*, později v některém století (*n*+*b*)tém mohlo rozliďněním a stěhováním povstati dialekty více než jich bylo ve století *n*-tém, takže jich potom bylo *a+c*, značí-li *c* přírůstek. Centralism však, mezi stoletím *n*tým a (*n*+*b*)tým nezáháleje, mohl původní počet (*a*) zmenšiti o nějaký počet dialektů *d*, takže ve století (*n*+*b*)tém počet dialektů byl by *a+c-d*. Tak dialekty, bylo-li *d* veliké, mohly přece vykazovati počet menší a menší. Kde však *d* (v nevzdělaných okresích) je nepatrné, výsledný počet se může většiti.

indoevropský dospěl k řeči artikulované, zajisté dlouho užíval řeči mimické. Z této mimické řeči kmen indoevrop. rozvětvený již v četné čeledi mohl snadno za neustálého působení čeledi v čeleď a za skoro identických podmínek (stejné praedisposice psychické, stejně výše intellektualné, stejněho podnebí atd.) dospívati na několika místech současně k prvým počátkům řeči artikulované. Čeleď mohla čeledi, jsouce ve styku již dávném, ukázati svoje linguae rudimentum. A tak za společné práce a za pokroku třeba ne vždy, ale často na různých místech současně se jevíčího mohla vznikati a se vyvíjeti artikulovaná řeč na různých místech v podstatě ovšem stejná, ale přece místně poněkud rozdílná. — Nemájíce zde místa názor svůj zevrubněji odůvodňovati, přestáváme na výkladě jeho podstaty.

§ 55. Ve které době původní přízvuk český byl zastoupen novým? — Doby této přesně udati nelze. Z některých okolností lze však najisto dokázati, že nový přízvuk aspoň tak starý jako doba (XIII. století), ze které teprve památky se hojněji vyskytají.

Ze souvislosti původního přízvuku a kvantity vyplývá, že zánik původního přízvuku byl začátkem délek přízvukových. Mohlo by se snad namítnouti, že (původní) přízvuk slabiku prodloužil a na ní dále zůstal. Na to je odpověď: kdyby se věci tak měly, přízvuk původní by nebyl měl kdy zaniknouti a vznik nového byl by nemožný, poněvadž nový přízvuk se jen přesunem t. j. změnou místa původního přízvuku vyvinouti mohl. Jak stará je kvantita česká, nevíme; jisto však je, že není mladší XIII. století. Odtud soudíme, že český nový přízvuk naší řeči vládne aspoň od r. 1200. Je však možno a věrojatno, že je ještě mnohem starší. — Ohlédneme se po jiné pomoci určiti dobu, kdy vznikl nový přízvuk. Přízvuk nynější nemohl dříve nastati než jery vyhynuly. Vypadlé jery vyskýtají se často v prvních slabikách (viz příklady Brandtovy), takže, pokud se vyslovovaly, přízvuk nemohl být na nich t. j. na prvé slabice. O jerech možno se domnívati, že snad ještě i ve XIII. století se ozývaly. Poněvadž však o přízvukové délce se domýšleti můžeme, že je značně starší r. 1200., přicházíme vzhledem k dřívější konklusi do kollise, ze které nás jen jedna ze dvou cest vyvede: buď přízvuk původní trval déle než do roku 1200, a potom se vyskytá spor s dřívější konklusi, buď sluší pro dobu jerovou předpokládati takovou modifikaci nynějšího pravidla přízvukového, která by tuto kollisi uklidila. Že by přízvuk původní byl trval přes XIII. století, odporuje vývodu ze souvislosti jeho s kvantitou plynoucím. Již tím se nám ukazuje na cestu druhou. Touto tím dříve se bráti budeme, uvážíme-li, že důsledky⁶⁰⁾ jistých okolností, nám prvou zavírají. Již výše srovnávali jsme jery s francouzským polohlasným *e* (*e sourd*). Francouzský přízvuk je zrovna tak jednomístný jako

⁶⁰⁾ Viz níže § 56.

český: ten se drží začátku, onen konce slov. Francouzské pravidlo přízvukové nezní však: přízvuk padá na každou poslední slabiku, nýbrž: přízvuk padá na každou poslední plnou slabiku. Naše nynější pravidlo zní: přízvuk padá na prvou slabiku. Francouzské pravidlo nabízí nám pro dobu jerovou tuto modifikaci: přízvuk padá na prvou plnou slabiku t. j. vyskýtá-li se na začátku slova slabika jerová, teprv na slabiku druhou. Přízvukovalo se tedy na př. děská (doská), těmá (тъмá), akk. děsku = desku (деску).

§ 56. Jisté okolnosti nám brání připustiti, že by původní přízvuk byl trval přes XIII. století. Okolnosti ty jsou:

1. Nejstarší historická čeština vypouští množství slabik původně přízvučných: vedle toho, jeho, koho jsou zaručeny tvary (ne skratky! L. f. VI. Drobnost 2.) toh, jeh, koh proti тогó, егó, когó. U Štítného vyskýtá se tvar jeho,⁶¹⁾ kde délka povstala přízvukem. — U mnohých jā-kmenů odsouvá se koncová samohláska v jednotném nom. a akk.: hráž, mež, zení, pūšč, správec, roveň proti межá, землá atd. Listy filol. VI, 51.

2. Prvé slabiky vysuly se jen v dobách předhistorických. Když tedy v dobách předhistorických se působením přízvuku vysulo mezi jinými nejvíce slabik prvních, není možná, aby na př. od r. 1200. se nebyla ani jediná prvná slabika vysula, leč že v dobách historických (snad už v pozdějších předhistorických) nastalo nové přízvukování. Není možná ze dvou příčin: především poněvadž přízvuk různomístný, jsa mocný, má schopnost zahlušovati slabiky, podruhé, poněvadž od r. 1200.—1500. je doba tak měnivá, že by bylo zrovna nepochopitelné, jak by mocný různomístný přízvuk nebyl zůstavil stopy působení svého. Kolik změn napůsobil přízvuk latinský (na př. ve frančině a provençalštině), kolik německý? že přízvuk v těch dobách (od r. 1200.) malounko změn vůbec spůsobil (požičiti — požčiti — půjčiti, veliký — velký, laciný — lacný, dial. chalupa — chalpa, konisko — koňsko, dožadovat se — dožòvat se⁶²⁾ a že zahubil vždy slabiku jinou než prvou, z toho všeho nutno uzavírati, že tou dobou byl přízvuk velmi slabý (tedy jednomístný, poněvadž jen taký je nápadně slabý) a prvo-slabičný (pro naprostou šetrnost k prvé slabice) t. j. nový. Odvolal-li by se kdo k ruštině, že v ní přízvuk skoro ani změn nezpůsobil, nic nápadného neřekne, poněvadž měnivost ruštiny a češtiny je neobyčejně různá: jeť ruština mezi slovanskými jazyky daleko uchovalejší než italština mezi romanskými, kdežto o češtině lze říci, že se uchovalosti hlásek má k ruštině asi tak, jako frančina k italštině.

⁶¹⁾ od nijeho t. j. níeho Štíť. řeči nedělní 250b.

⁶²⁾ є znamená dlouhé otevřené (ne přízvučné) o.

3. Důležito je též, že přízvuk v rukopisích českých není nikde označen. Na jedné straně víme, že přízvuk bývá označen na př. v rukopisích německých, francouzských, provençalských a j., na druhé straně pak jest známo, že mezi písáři českými vyskytlo se dosti takých, kteří velmi jemný sluch osvědčili značice na př. přesně jasné a temné ř, slabiky krátké a dlouhé, jemné rozdíly střeské jotace (je, jě atd.) a j. p. Bylo by s podivem, kdyby tito písáři všeho si byli všimali a jen přízvuku nedbali, který, byl-li jiný než nynější, byl zajisté mocný. Opomenutí tomu přestaneme se diviti, připíšece staré češtině (historické) týž přízvuk, jakým se nynější vyznačuje. Dvě vlastnosti prvoslabičného přízvuku činí jej jednak nepozorovaným, jednak, všimne-li si ho kdo, radí k tomu, aby ho neznačil. Jsou to stálost jeho místa a přílišná slabost. K čemu označovati prvou slabiku za přízvučnou, když ani jiná přízvuku nemívá?

§ 57. Německé názvy českých míst svědčily by vesměs, kdybychom jich užiti směli, že již v době kolonisace německé nynější přízvuk vládl jazykem: Graetz — Hradec (Городецъ), Hořenec — Horschentz, Hradiště — Radsch, Kyjov — Gaya, lok. Záhražas — Saras, Borovany (Borovās) — Borvies — Forbes, Vé Lbīně — Wélbine, Vé Lhani — Wéhan, Vé Lhotě — Welhotten — Wehlhüten — Mehlhütten, Ná Lhotě — Nalhütten, Vé Mříčně — Wémritsch, Vé Třti — Wetterstein Č. Česk. Mus. 1847, I. str. 131—136. Všimneme-li si německé mapy zemí českých, vidíme podobných případů na sta. Velmi mnoho jmen z nich mohli bychom listinně stopovati až do kolonisace. Než práce ta byla by zbytečna, poněvadž německá jména místní jsou v naší otázce bez ceny. Němci totiž každé cizí jméno appercipovali německy t. j. pokládali je za (nesložené) slovo (na př. Vé Třti bylo pro ně jedno slovo) nerozumějíce jeho částem a proto prvou slabiku pokládali za kmen. Jen z té příčiny kladli přízvuk na prvou slabiku a za ní často slabiky vysouvali. Že se o cizí přízvuk docela nic nestarali, vychází na jevo z přetvořených původně latinských místních jmén: Colónia — Kölن, Confluéntia — Kóblenz, Monáchium — München, Monastérium — Münster, Veróna — Bern. Šetrnost k zahraňeným přízvukům (París, Bordeáux, Studént, Residénz atd. atd.) jest původu učeného a pozdějšího.⁶³⁾ — Ani takých příkladů, jako Vé Mšeně, k ničemu užiti nelze: ať podlé původního přízvuku ve byla předklonka k přízvučnému substantivu, ať podlé nového přízvuku předložka ve, jsouc prvou slabikou přízvukového

⁶³⁾ Vyjma koncovku -ei: Bäckeréi atd. Tato koncovka zdávna přejata z romanštiny, do které vnikla také z ciziny. Vulgarní latina totiž z řeckých slov na spůsob φιλοσοφία atd. (srov. německou koncovku ve slovech vulgarní češtiny: fasuňk, lăduňk, mustruňk) zavedla do latiny cizí původem koncovku -ia (přízvuk na i).

celku, nesla přízvuk: Němec vždy, slyše v těchto třech slabikách pouze jeden přízvuk, appercipoval je za jedno slovo ovšem způsobem svým t. j. vida v prvé slabice přízvukového celku kmen jména místního.

Rozšířenost českého přízvuku.

§ 58. Přízvuk, jakým se vyznamenává spisovná čeština, vládne převážnou většinou západních slovanských dialektů v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku (uherském). Je však celé pásmo dialektů (severozápadní cíp Moravy, Těšínsko, Uhry na straně polské), které přízvukují způsobem polským. Polsky přízvukující dialekty, ve příčině kvantity, shodují se úplně s polštinou t. j. pravých dlouhých slabik již ani nemají (měly-li kdy jaké). Zdá se, že „polský“ přízvuk vládl kdysi také na Hané. Aspoň každý Hanák, který přiliš a dlouho nepíši akademické výslownosti, v proudu řeči sem tam přízvukuje „polsky“. Z toho soudit lze, že na Hané „polský“ přízvuk podlehl se západu se naří tisknoucimu „českému“. že však na Moravě aspoň jižní a jihovýchodní nikdy nebylo přízvuku „polského“, vysvítá odtud, že na Slovensku uherském přízvuk český až na nepatrné výjimky vládne všude. Předpokládati, že by na uherské Slovensko se český přízvuk byl dostal vlivem učeným, nelze; neboť týmž vlivem byl by dříve ještě vnikl i na severovýchodní cíp Moravy, která tomuto vlivu vždy více než Slovensko byla vydána.

Spisy a články, kterých užito:

Franz Bopp Vergleichendes Accentuationssystem des Sanskrit und Griechischen. Berlin 1854.

Начертаніе славянской акцентологіи. Сочиненіе Романа Брандта. Санктпетербургъ 1880. (Извлечено изъ V. тома Извѣстій Историко-Филологическаго Института князя Безбородко въ Нѣжинѣ).

W. Corssen Über Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache. 2. Auflage. Leipzig 1870.

F. Diez, Romanische Grammatik. Bonn 1876.

P. Fortunatov, Zur vergleichenden Betonungslehre der lituslavischen Sprachen. (Archiv für slav. Philologie IV.).

Dr. Jan Gebauer, Hláskosloví jazyka českého. V Praze 1877. Mimo to užito téhož článků, které se týkají staré kvantity české (Listy fil. IV., V., VI., IX.), jakož i jiných výkladův o staré češtině.

F. Koch, Historische Grammatik der englischen Sprache. I. Band. Kassel 1882.

Pokud cizích pramenů užito, ať doslovně (tak skoro vždy), ať obsahem, na svých místech všude udán pramen na stránku.

Polština v horní stolici Oravské.

Napsal J. Polívka.

Mezi jazykozpyteci moderními jest právě tuhý spor o vzájemném poměru jednotlivých indoevropských jazyků k sobě i jednotlivých nářečí jednoho jazyka k sobě vespolek. Jedni tvrdí, že možno stanoviti přesné hranice nejen mezi jazyky než i mezi nářečími, druzí popírají možnost toho snažice se dokazovati přechodních nářečí. Zakladatel theorie přechodové čili vlnivé snažil se dokazovati správnost její jmenovitě na půdě německých i slovanských nářečí (Zur Geschichte des indogerm. Vocalismus II). K týmž náhledům dospěli též romanisté. Hugo Schuchardt ve své nejnovější knize „Slavo-Deutsches und Slavo-Italienisches“ (str. 6) poukazuje na svou přednášku úvodní (r. 1870) právě „eine kartographisch dargestellte beständige Farbenabstufung erschien mir als das beste Mittel die Art der romanischen Sprachdifferenzirung anschaulich zu machen“. Podobně Pavel Meyer tvrdil, že není hranic mezi nářečími než jen mezi jednotlivými úkazy jazykovými. Na proti tomu Baudouin de Courtenay prohlásil se rozhodně proti theorií přechodové právě, že všude snadno jest ohraničiti nářečí slovanská i popíraje, že by bylo přechodních mezi nimi podřečí (Übersicht der slav. Sprachenwelt, Leipzig 1884, str. 21.).

Na mých cestách o letošních prázdninách po Slovensku zabývala mě velice tato otázka. Slovenský živel hraničí na severu s polským, na severovýchodě s maloruským. Theoreticky měla by zde tedy být přechodní nářečí a moje povrchní znalost podřečí slovenských čerpaná ze skrovně posud vytištěných ukázek dokazovala jaksi oprávněnost této theorie. Vypravovalo se mi o smíšeném polsko-slovenském či slovensko-polském podřečí v horní části stolice Oravské. Jelikož nebylo mně z knih nic známo o tomto podřečí, vydal jsem se sám do téhoto krajin, chtěje je pokud možno sám poznati.

Hledal jsem tedy přechodní nářečí se slovenštinou do polštiny a jedním slovem řečeno nenašel jsem ho. Naopak překvapila mě poměrná ryzost polštiny. Pováží-li se, že polští obyvatelé pohraničních krajin uhersko-haličských ve veřejném životě jen se slovenštinou se stykají — ovšem pokud tato se připouští do veřejného života — tedy veskrze v kostele, nyní též ve škole a kde dovoleno v úřadních, soudních záležitostech, ano že lid tamější se i modlí z českých neb slovenských knížek modlitebních, a že se v nejužších stycích nalézá se slovenskými svými sousedy, tak že každý téměř mluví více méně plynně slovensky a jen ve své rodné vísce i ve své domácnosti mluví mluvou otců svých, jest

*) Tak mluví též R. Pokorný v právě vyšlém II. sv. svých „Poutulek po Slovensku“ na str. 258. o „Polopolácích“.

skutečně obdivuhodná konservativnost, s kterouž lší lid tento na každé zvláštnůstce své materštiny.

Úkolem této statí jest podat několik poznámek o jazyce, který se na hranicích halických mluví a o lidu samém. Zprávy tyto mohou však býti jen kusé a chtejí jen bližší a povolanější badatele upozorniti na tento zapomenutý kout světa. Pisatel mohl se jen málo dní zdržovati v tomto kraji a byl mimo to ještě obmezován ve svém studiu nepříznivým počasím, které ho konečně i vypudilo. Při poznámkách byli mně nápomocni někteří pánové, z nichž vděčně vzpomínám hlavně vd. P. děkana Jos. Murdžáka v Rabčici.

Silnice táhnoucí se z městečka Náměstova na sever dělí se ve Slanici ve dvě části, jedna jde přímo na sever, na této jest následující vesnice Zubrohlava poslední osada slovenská, Rabča (1362 katol. obyv.) jest již polská, zde leží ještě poblízku osady Sihelne (801 obyv.), Polhora (1400), Rabčica (1163); druhá část jde severovýchodně, na této jest Bobrov poslední slovenská osada, následující Dolní Lipnica jest polská (2918 obyv.), severněji od ní leží Horní Lipnica (1587), Dolní Zubrica (914), Horní Zubrica (1424), Podvilk (1318). Odtud na východ na samých hranicích Sarňa (490), Harkabno (371), Danielki (29), Bukovina (166); běhemeli se dolů na jih po silnici z Podvilkou vedoucí do Trstěnné, vitají nás osady Oravka (712), Jablonka (3374), na straně Pekelník (1400), Poskle (552), Studenky (35), a poslední polská vesnice před Trstěnnou jest Chyžné (1571). Od Trstěnné na východ jsou pak ještě polské vesnice Suchá Hora (760) a Hladovka (634). Na západ od Náměstova jsou konečně ještě polské vesnice po hranicích halických: Veselé (1971), Mutné (1296), Novotí (1375), Dulov (55) a Erdödka (1313). Celkem tedy jest 27.513 duší, při čem neběžeme zřetele na přistěhovalce slovenské. Čísla jsem vypsal ze „Schematismus aliae dioecesis Scopusiensis pro anno 1885“ (Leutschoviae 1885) a sice uvádí jen počet katolíků.

Chtěje národopisně poznati, pokud i jakou měrou smíšeno jest obyvatelstvo vyspaného kraje, řídil jsem se náhledem, že možno s dosti znácnou jistotou určiti národnost dle rodinných jmen. Za tím účelem vypsal jsem si rodinná jména z farních matrikul v Rabči, Rabčici i Dolní Lipnici. Bohužel jsou však jména psána někdy pravopisem slovenským, někdy madarským, a to nikoliv důsledně, a co nejvážněji tu onde též nějaké polské jméno poslovenštěno, jak mně sám jeden p. farář řekl. Bezpečnost úsudku tím poněkud trpí.

Sděluji zde jména mnou vypsána zároveň příspěvkem k žádoucímu zajistě slovníku osobních i rodinných jmen slovanských. Ze jmen rodinných nemalou měrou možno poznati psychu národní.

Od které doby nalézá se v jmenovaných osadách polské obyvatelstvo nemohu určiti.

V jedné československé listině z r. 1663 chované na faře Rabčické vzpomíná se v Nové Rabčici šoltýs Krištof Slovik i syn

jeho Jan. Jméno rozhodně svědčí pro jeho polský původ. Vedle něho čtou se v téže listině ještě jména Jakub Ramža, Stanislav Plachta (dat. Plachtovi) a Marek Smolka.

Nepochybně polského původu i polské národnosti jsou nositelé jmen: Bjalon, Bák, Časadlak (psáno v matrice Rabčické maďarským pravopisem Csönszadlyak), Dzisek, Gąbarčík, Gašor, Gašorčík, Gęšiňák, Głabič, Głosak, Gruska (dle místního podřečí s m. š), Jędryga, Jędrus, Jonecek (dle místního podřečí = Jáneček), Kępułak, Lasąčik, Mądryk, Marlega, Mętel, Morąg, Ogrody, Otrebák, Pjasek, Prisęžnik (napolo slovensky, neboť vyslovuje se tam ř), Račák, Řepka, Slovik, Sroka, Svatlošák, S्वेटек, Vargačík, Vásak, Vátorčík, Vegrin (též napolo slovensky), Viřický, Vněk, Vojocek (= Vojáček), Vrobel, Vronka, Vykrét, Vyvjal, Zajac, Zajáček, Zomrožňák, Zošák, Žeba, Žgrebňák a j.

Vedle těchto čteme jména rozhodně slovenského rázu, jako na př.: Bielak, Belkošák, Hruška, Král, Kudelka, Labuda, Slamčík, Straka, Strnal, Svetlošák, Šrba, Vedél, Zajac, Zajak a j.

Mimo to naskytují se nám ještě jména, u jichž většiny vnější hláskoslovny ráz nesvědčí nepochybně pro jich polský či slovenský původ. Měli bychom zde věděti, jakým způsobem tvoří se hlavně vlastní jména, kterými příponami u Slováků, kterými u Poláků. Než o tom nevíme ničeho. Mezi těmito jmény čteme též rozhodně německá; jsou to jména, jak mně sděleno, přistěhovalých i pokřtěných židů. I maďarská jména se nám naskytují, kteráž však právě nemusela by svědčiti pro maďarský původ svých nositelů, neboť mezi Slováky nejsou výjimkou maďarská jména. Podáme jména námi vypsána abecedním pořádkem, aniž bychom se pouštěli do jich výkladu, neboť vedl by nás poněkud daleko.

Adamčík, Andrejkovič, Antalčík, Bahulák, Balaš, Balčírak, Baliga, Banaš, Bandík, Barbora, Barnaš (maď.), Bartkovjak, Bartoš, Bartyzel, Barudák, Bašista, Bejdak, Běl, Berda, Bogar, Boháčík, Boš, Borovka, Borový, Bosák, Boženák, Brandis, Bregový, Breňkuš, Brezoň, Brezovjak, Brilak, Briš, Brišák, Bublak, Budavák, Budin, Budiňák, Budzel, Bukový, Bulas, Burdel, Buška, Cegeľný, Cifka, Čižmarčík, Cigaňák, Cisárik, Cubinék, Cvaliga, Čapjak, Čarňák, Čavjak, Čerňák, Černý, Červeň, Červenka, Čiščoňák, Čublik, Čulák, Daniel, Dědič, Dlabík, Dobierka, Dombala, Domin, Domiňák, Dristač, Dubašák, Dubek, Ďubek, Dudák, Dudasák, Dulma, Dunaj, Dupak, Durana, Ďurdin, Dvorský, Eichler, Fabian, Faculák, Fedor, Ferenc, Ferniza, Fider, Filipov, Finik, Fiškalis, Fišman, Fitak, Florek, Frančák, Franěk, Gabriel, Gacoň, Gadek, Gančar, Garaj, Garlej, Gavelda, Gazdík, Gažucký, Gerek (snad sekundárním plnohlasím malorusky místo Grek), Giadla, Gigoň, Giza, Gliva, Glivjak, Glovatak, Gluch, Glustik, Guežďák, Gnida, Gnidak, Gocalák, Gogolák, Gorył, Grabala, Gracias, Gracik, Grapka, Grem, Greš, Grešik, Grobarčík, Gročík, Gubernas a Kubernas, Gurka, Gužak, Gužiňák, Gvizd, Habina, Habovský,

Habramčík, Hajdučák, Hájek, Halabar, Haňák, Halka, Heretyk, Herhoň, Herud, Hopjak, Hrabjak, Hrubjak, Hrustek, Hucel, Hucul, Hujas, Chmeňa, Chodura (psáno Hodura), Chromčák, Chromý, Chudičák, Chutňák, Ignáčák, Ilerek, Imbrik, Imbiříček, Iskerka, Ivančák, Jablonský, Jadvaš, Jadvidzak, Jadvidžar, Jager, Jomčák, Jozefjak, Jurčák, Jurčík, Juritka, Jurčák, Kabač, Kačmarčík, Kadlub, Kakalač, Kakušák, Kalfas, Kaňa, Kapala, Kapraň, Kapušňák, Karlač, Karnafel, Karolčík, Kašprák, Katrak, Katrušák, Kečka, Kekelak, Klacek, Klapiš, Klenčák (či Klečák?), Klepak, Klinovský, Klobučník, Kloska, Klošák, Klozik, Kluska, Klušák, Knapčík, Kobylak, Kobroň, Kocur, Kocúrek, Kohutar, Kolčák, Komin, Koňarčík, Kostyra, Košut, Kovalčík, Kozák, Kožárka, Kramár, Križák, Krokač, Krupka, Krušetňan, Kubačka, Kubala, Kubiš, Kubišák, Kubov, Kucek, Kučák, Kuďa, Kufel, Kuchťák, Kulačka, Kulak, Kulavjak, Kuliga, Kulížák, Kulka, Kupčík, Kurak, Kurek, Kurtak, Kutlák, Kvak, Kvaček, Kváničák, Kvasňák, Kydaň, Kytká, Lach, Lašák, Laštak, Laťák, Latavňák, Lechner, Lihosyt, Lipjak, Lisčar, Liska, Liška, Litva, Ližák, Lokčanský, Lovas, Luděma, Luka, Lukašák, Lukaštik, Lušton, Mačas, Mačuga, Mačura, Mačuš, Madigan, Machaj, Machajčík, Machajda (židovského nepochybně původu, pokřikuje se na židy: žid machaj, řít mi pachaj!), Majerčík, Majchut, Majkul, Malak, Malík, Malkusak (-šák?), Malysa, Marciňák, Mareňák, Margošák, Markovič, Marmula, Maršálek, Martauz, Martyňák, Maslaňák, Masničák, Matonog (slovenskopolský tvar, bud' Miętonog neb Matonoh), Matuga, Matušák, Mazurak, Merta, Měštančík, Mičiňák, Migoň, Michalák, Michalec, Michalov, Miklušák, Mikulský, Misaga, Mlynarčík, Mochák, Morava, Morčiňák, Mordel, Moskalák (moskal jmenuje se chlébo ovesný), Motolík, Motyka, Mucha, Mularčík, Murin, Murenský, Mydlarčík, Myšák, Mytník, Nedělák, Němec, Noga, Novák, Očko, Odbežák, Odrobiňák, Odumorek, Ogurek, Oleřáčík, Oleš, Omasták, Omela, Omíšák, Ordiš, Oršulák, Ošelský, Ošíšek (tak psáno v matrice Lipnické, zdá se, že jest českého původu), Oškvarek, Otiepka, Ovšák, Pača, Pacholský, Pakoš, Palečka, Páleník, Palitevka, Palovčík, Paļušák, Pardenek, Parigal, Pastorčík, Pastva, Paštak, Pavlak, Pavlas, Pavluš, Pečušák, Pekelnický, Pekelníčan, Perko, Perveka, Pezdek, Pienčák, Pientak (Pieč-?), Pilarčík, Pilch, Pinda, Pindák, Pirok (-g), Pisářčík, Plaščák, Plaský, Platek, Plevjak, Pňaček, Poláček, Polanský, Polhorek, Popér, Popieráček, Portala, Potaraný, Privara, Puchala, Pytak, Radvanský, Ratica, Rejňák, Repura, Revaj, Rezutko, Rokycký, Rolník, Rozgon, Ruf, Rušnak, Ryš, Sabala, Salajčík, Satan, Sedmina, Sikora, Simalčík, Simurda, Siveň, Sižinka, Skočík, Skosak, Skurcoňák, Skurčák, Skurka, Slabý, Slanický, Slezák, Slovaňák, Smetek, Smich, Smolář, Smrečák, Sobek, Sojka, Sopčák, Spuchlák, Stahušák, Staněk, Stanislav, Stas, Staš, Stašík, Stašňák, Stercula, Stoch (== Stách, a pochylone == o), Stopjak,

Strakula, Strelka, Strýček, Styrula, Sučák, Suchoň, Sulkovský, Surma, Surmak, Svačák, Sviderka, Svidroň, Sviňák, Svinka, Svrček, Syrek, Šabala, Šalata, Šaliga, Šarečka, Šarečňák, Ševčík, Šimala, Šimalčík, Šimanský, Šimčák, Šimek, Šimurda, Šiška, Šivjak, Šivoň, Šklárik, Škořan, Školník, Šlachta, Špirka, Šprlák, Štávnický, Štefaňák, Štětár, Štrbatý, Šturek, Šubjak, Šurin, Šurina, Šurincík, Šurovčík, Švec, Talaga, Tavan, Tarčák, Tatarka, Tatík, Tchorík, Tokarčík, Tomala, Tomčák, Tomeček, Trešňák, Tropák, Tulačák, Turač, Tvarožek, Tvorik, Tyrala, Tyrol, Uram (maď. = můj pán), Urbánek, Urvyšný, Vacur, Vajda, Valek, Varecha, Varešák, Varmužák, Vdovjak, Velkovič, Velký, Veselovský, Vilčák, Vilček, Vilk, Vilkolak, Vilkovič, Viňar, Vinarčík, Vítěk, Vitališ, Vnemčák, Vojčák (-tsák), Vojtas, Vojtašák, Vojtek, Vojtkovec, Vojtolík, Vojtušák, Vojtyšák, Vorčák, Vorek, Vretenář, Zápotocný, Zárečňák, Zběžek, Zbeňák, Zboroň, Zelina, Zeman, Zemančík, Zimuň, Zmaltak, Zolta, Zubrický, Zurek, Žigmon, Žilčák, Žitňák, Živel, Živčák, Živjał, Žufa.

Mnohý má, jak i jinde, i dvojí jméno, rodní i přezdívku. Tato má zajisté hlavně účel rozeznávat osoby téhož rodného jména. A tak zhusta čteme: na př. Ignatius Jurčák Hovanec, Maria Malkušák Kulačko, Vincent Martynák Seraphinov, Seraphin Pastva-Drobný, Jano Pastva Vojceček, Rosa Herhoň-Stanislavek, Andrej Jašura Dzisek, Jano Jędrus Němec, Jozef Bartoš Joneček, Jano Vilk Velký, Josef Maďar Kobylak. Ano někdy má jeden i tři jména: na př. Laurentius Pastva-Gančar-Grabala, Anna Čiščoňák Vojtka Morag aj. Přezdívky pak stávají se rodnými, vlastními jmény.

Jak smíšeno jest obyvatelstvo vzpomenutého kraje, viděti z toho, že dle matriky nositel slovenského jména se přistěhoval nezřídka z vesnice polské na př. Štrba z Pekelnika, Straka z Chyzného, Šprlák jeden z Jablonky, druhý z Oravky a j. Tu ondy se připomíná, že se někdo přistěhoval ze sousedních osad haličských. Celkem však nezdá se, že by byl zvláštní, silný proud stěhovalecký, naopak lid sedí dosti vytrvale na své rodné, neúrodné roli.

Mluva obyvatelů jmenovaných nahoře vesnic jest co do svého základu ryze polská a sice dosti blízká podřečí Zakopanskému, jak níže ukážeme. Pod silným vlivem slovenštiny převzato ovšem nemálo slov slovenských, aniž by se byl valně setřel slovenský jich ráz fonetický. Hovoří-li s námi neb i se Slovákem vesničan polský, přizpůsobuje se nám ve své mluvě, jakoby se nám chtěl ukázati srozumitelnějším a pak slýchati náramnou míchanici, ř i r, nosovky i slovenské jich střídnice, š, ž, č i s, z, c atd. vedle sebe, na př. přišegać i prísaha. Tím způsobem ujímají se u nich slovacismy, a užívají jich i mluví-li mezi sebou a též ve svých písních a pohádkách. Lid není si nikterak vědom své polské národnosti. On ovšem velmi dobře ví, že mluví jinak než Slováci, že mluví „po nasemu“, avšak upozorňuje-li ho člověk, že vlastně

mluví polsky, popírá to rozhodně. A tázeme-li se ho po rozdílech, praví, že za Babí Horou — která leží na hranicích uhersko-haličských nad Polhorou i Rabčicí — začágají, že tam godają, kdežto tu před Babí Horou gvařą, tam že říkají zimók (slov. i na Moravě zemjak), kdežto oni nazývají brambor buď švapka (slc. v horní Oravě švapka) neb řepa, tam že se jinak nosí atd.

Vliv slovenštiny ne nepatrny vidíme i v jiných podřečích polských, hraničících se slovenštinou. Ze slovenštiny převzata nepochybně slova, jichž dle dra. J. Kopernického (Rozpravy akad. krak. filolog. III, 343—379) užívají horalé Beskydští: hruby, kapka za ob. p. kropla, šumny, statek za ob. p. bydło, dobytek, za které polský lid okolo Těšína užívá českého slova hovado,* pékne, neskoro, hory: jak se ja zaśpiewam pojedzie hory mój głos, vnuka: zewnałrz mie paliło a vnuka zimno było. Rovněž v podřeči Zakopanském: moc, siła za ob. p. mnóstwo wiele; neskoro, hnet, jar = vesna, płony (špatný, pod. slov. planý), wirch, wirsek, kohut, pocta, celadnik = sl. čeladník, čert, idź do čerta, hruby, huba, na mój dušu, hybać, chyrny, nohavice, nukać, šumny, smrek (= ob. pl. świerk) zahubić, někdy užívá se i slova uherskí m. a v. węgierski (A. A. Kryński: Gwara zakopańska Rozpr. krak. filolog. X, 170—224, Wł. Kosiński: Przyczyne do gwary zakopańskieib. 225—309). — Jak podřeči zakopanské i beskydské nemá ani oravské přízvuk na předposlední slabice, spíše zdá se jako by býval obyčejně na prvé slabice, v čem zajisté dlužno shledávat vliv slovenštiny. Vlivem polštiny naopak klade horňoravské podřeči slovenské častěji přízvuk na předposlední slabiku; jím také pozbylo kvantity t. j. dlouhých slabik. Jinak však není vliv polštiny na slovenštinu tak silný, jen tu ondy lze zaslechnouti nějaký polonismus, jako na př. v týchto stronách, sykavky před měkkou samohláskou znějí měkce: žemák, žemán, budže, užívá se slovce bardzo neb barzo a j.

Jak řečeno rovná se celkem horňoravské podřeči polské sousednímu podřeči zakopanskému, ač tu ondy se od něho liší.

V slabikách zavřených slýchati „pochýlené“ á, é, ó, á i tam v zásloví, kde etymologicky vzniklo stažením z aja, aje; hlásky tyto znějí tedy jako o, i, u: kozoł = kázál, vołoł = voláč, jo = já, roz = ráz, goj = gáj vrbina, spod = spádł, ale spadła, 3. sg. pozero = požerá, nom. fem. sg. miło = milá, mliko, pińadze, un = ón, nimug = niémogł. Jak é = i také è = i: píć, dźević, dźešić. Někdy nalézáme hlásku „pochýlenou“, kde hlásko-slovňě se nedá vysvětliti, než jen analogií, na př. zona (= žena)

*) Vliv češtiny na polštinu v Těšínsku vysvítá rázně z knihy „O mowie polskié w dorzeczu Stonawki i Łucyny w księstwie Cieszyńskim. Napisał Jan Bystroń. W Krakowie 1885.“ (str. 110).

— gen. pl. zun = žón a dle toho intr. sg. na př. ze zunom, ano i nom. sg. zuna. Za o náslovné, někdy též i středoslovní jest *uo*: uošm ale ošminoš, guodžine (sc. kieszenowe) = hodiny (kapesní), jak též v Těšínsku se říká až po levý břeh Olze (hodžiny českým způsobem za ob. pol. zegarek) uoš, uobręc (obruč), uověš, kuopa, kuonicena = koničyna jetel, ale osla, oselka brus, jímž sekáčové brousi své kosy na rozdíl od brusu točeného, točence, kterýž jen se nazývá brus, taktéž u Slováků; chojina = chvoj(ina) — *y* zní jako temné hrdelné *e*, asi *oe*, však bližší k *e* než k *o* na př. mlen, ser, beł, ſebeło (přízvuk na 1. slabice), v příponě 1. os. pl. praes. — me: přidzeme, taktéž po č, ž, š, které znějí jako *c*, *z*, *s*: cetać, zet = žyd, zeto, též po původním *c*: cegon = cygán, ale po ř zní *i*: tři, kříz.

Nosovky znějí rázně, vyjma v zásloví a bede, bedžes atd., instr. sg. u žen. a-kmenů končívá na -om: babom, zunom, za sopom (slc. ſopa) v Rabčici, kdežto v sousední vsi, v Lipnici se říká za stodolem. Tento instr. na -om slýchatí též ve slovenštině hornooravské. Vedle prose = prošé říká se i slovenským způsobem prošim. Ve slově mandel vyslovuje se nosové *a_n*. Part. praet. act. II. sloves I. tř. 5 od. končí na -on: vzon, pocon, ale pl. masc. vženi, poceni = počał, -čeli, vzáł, vželi; analogií těchto sloves užívá se tvaru přígon = ob. giął: (gnać jako pnąć, pnę, pniesz — gnę, gniesz, piął — giął, piąć — giąć) srv. české se-, na-, pohla, zap, zapla a p. Filolog. listy X, 133; XI. 265. O nosovém *i* za é stala se již zmínka: zlink = zlekł. V násloví předsouvá se samohlásce *v*: voba, voberać, vobovoł še = obáváł še, též *j*: jaze = aže. Místo č, š, ž jest veskrze *c*, *s*, *z*, jak výše povíděno, ale místo ř není *s*, *z*, jako v podřeči zakopanském, než zní rázně jako v češtině a v polštině Těšínské. Za šč jest *sc*, v zásloví *s*: des (= dešč), jako *ś* = ść: pęś = pieść, seś = šeć, jedenoš, dvanoš, trinoš, sternoš, pętnoš (bez nosovky), sesnoš, simnoš, ošminoš, dźevitnoš (bez nosovky) m. ść = ście. Slovacismus jest čert, poloviční všecku vedle vsetko. Ve sli, sg. seł jest *s* sekundarním způsobem změkčeno v š vlivem měkkého *ł*; tímže způsobem jest ś ve třešňa, široko. Takým způsobem nelze vyložiti štere neb štere vedle sternoš, jak též v Zakopaném se říká (Rozp. X, 179) možno snad v tom viděti slovacismus. Ze slovenštiny převzaty číslovky dvacać, třicać a níeru = 40, ale dále polsky se počítá jíjedžesat, šedžemdžesat, jíjčedžemdžesat (75) atd. Že by *ch* se zde tak slabě vyslovovalo jako v Zakopaném (sować, pře^hodzą, ja^hać, jaal, jál (X, 180) nespozoroval jsem, ani že by znělo jaké *h* v násloví i někdy v středosloví, jak tamže zní (ib. 181); ale v zásloví jest stejně za *ch* — *k*: nik = nich, též povědzałek m. powiedzałek a -m. Tvrdé ɼ zní rázně, ač nemožno říci, že jako krátké ū, jako v Zakopaném (ib. 182). Part. praet. act. II. sloves IV. tř. končí masc. gen. sg. na -uł t. t. j. ół: oslobodzuł, pušeuł ale obróciła, pušćiła; nejspíše viděti zde dlužno vliv tvrdého ɼ.

Na ukázku sděluji ještě následující pohádku:

Zaklęty sałas.

Beł roz jeden sałas a ten beł zaklęty. Majcélie tego sałasu beli be radzi tek kužlokov ktori tam garaźdžili*) na tem salaše s nego vegnać a ten sałas osłobodzić. I ślubili temu dobro odmiane, kto ten sałas be osłobodzul. I naseł še jeden cegon, ktore še přišluł, ze tek kužlokov z tego sałasu vezeńe. I přiseł ten cegon na ten sałas i pocon robić s temi kužlokom patało, i kozoł tem kužlokem aby še probovali s nim. Naseł še z pomédzi nik jeden, ktore beł gotovem še sprobować. I kozoł ten cegon temu kužlokovi abe ścisnoł skałe tak, ze jaze mliko s nego pudźe; jezeli tego neurobi ze sałasu vestompić muśi. I vzon kužlok skałe, ścisnoł je tak, ze še mu na proch w gorści obróciła — ale mlika nevečisnoł. Potem ściskał cegon, ale zamiaſt skałe vzon kęs sera, ścisnoł i pušćiło še s nego mliko. — I vidzoł kužlok ze nic ve-konać nimug, ale zc sałasu še mu jesce iść nékčało, ale vołoł cegana aby šli voba třešnie vořerać. I přišli ku jednej třešni, povedzoł kužlok, kto včce třešni naořere, tego sałas bedže. I po-ceni vořerać, kužlok rafol pazduřiskami i z lišćami ze sećkim, — i beło jesce na vrchu tek třešni, ktore nimug ze žemě do-stać, vzon kužlok za vrch, přígon ku žemi i doł přidzérzeć ceganovi, tu kužlok pušcuł, tu miło třešnia še veprošciła a cegana přehodžilo vesoko a zahodžilo daleko, ale spod tak, ze še mu nic něstało. I zavołoł na kužloka: vidzis, teś naořeroł třešni, ale teroz přeskoc s temi třešniami tak jako jo přeskocuł. I kužluk še nimug na to odvozeć. Ale něbeło jesce na tem doś. I meli kužloce na tem salaše jedne velko centovo zelezno kijoń. I po-vedzoł kužlok kto vese te kijoń vehodži, tego ten sałas bedže. I povědzoł cegon: hodzoz te jervij. Vzon kužlok kijoń vehodzul tak vesoko, ze jaze na třeći dzeń spadla na žem a vbiła še tak do ženě ze je mało vidno beło. Tu cegon še voboval ze un to tego neurobi, a v tem chodži około tej kijańe i pozero na te kijoń a zaś hore do néba. I spetoł še kužlok tego cegana co tak hladži hore do oblakov a nievehadzuje tej kijańe. I povědzoł, ze přeto hladži do néba ze tam mo brata a ze ke te kijoń ve-hodži, ten brat te kijoń dołapi a juz je nepušći na žem. I kužlok še zlink o kijoń i nědoł je vehadžić ceganovi. — Tu juz ně-věželi co se poconc s ceganem a uradzili še, ze go v noci, ke bedže społ, porombajo a tak še od cegana osłobodzo. Ale miły cegon to poslesał te řec a co neurobuł, zobluk še i vobluk jednc bervine a připravuł te bervine tak, ze vežerała jako ten cegon a un še skovoł. — Tu v noci vežne kužlok šikire a idże tam, gdže lezoł ten přeoblecone cegan, jak vežne rombać

*) též slovensky na př. zbojnici v horách sa boli uhniezdili a zle nedobre garazdovali: Dobšínský: Prostonár. slov. povesti, seš. 2, str. 76.; garazda slov. — nepokojný člověk.

i rombač jaze porombač do znaku. Tu kužloce beli v radošci ze še juz cegana pozbavili. Ale rano přidže cegon a poví dobre rano kužlokom a speto še jik jako spalí? Oni mu povědželi ze dobré. A teš jako społ? spetajo še go. On povědžoł, ze dobré, ale ze še mu zdało jako be go dakto beł dva alebo tři raze bicem přeposol, sebnoł. — Tu juz kužloce sicerpli ze juz nic z ceganem ňevekozaj o ani še go ňe střonsno.

Tak mušeli sałas zaňechar a cegon mól vegrane.

Úvahy a zprávy.

Latinská mluvnice, kterou ku potřebě žáků zvláště nižších a středních tříd gymnasijsních sepsal J o s. Kořínek. Čtvrté, opravené vydání. V Praze. Nákladem knihkupectví I. L. Kobra. 1884.

Vydání čtvrté liší se od předešlých — jak sám p. spisovatel v předmluvě ke IV. vydání praví — „hlavně tím, že pod čarou umístěny jsou některé důležitější zvláštnosti mluvy básnické a prosy pozdější, zvláště Tacitovy.“ Vyhověl tím p. spisovatel zajisté jen naléhavé potřebě: vyhověl-li úplně, ukáže se teprva ve školní praksi.

Že p. spisovatel i v jednotlivostech mluvnici svou hleděl zdokonaliti, rozumí se samo sebou. Celkem tedy sluší uznati, že grammatika p. Kořínkova hojnou měrou vyhovuje školám, pro které byla složena. Ano možná říci, že obsahuje — zvl. ve tvarosloví často více, než žák gymnasijsní pro kanon klassiků přesně osnovou vymezený potřebuje, a že mnohé bude asi ze tvarosloví vypustiti, aby žáci nebyli zbytečně přetěžováni výjimkami, kterých často vůbec nepotřebují, nebo jedinkráte za celou dobu gymnasijsní. Myslím tedy, že hlavně ve dvou příčinách bude možno ještě grammatiku — jinak velmi vhodnou a dosti praktickou — zdokonaliti a to:

1. vyloučiti jak ze tvarosloví, tak ze skladby vše to, co v četbě školní vůbec nepřichází,

2. označiti takové výjimky, které se vyskytnou v četbě školní jednou nebo dvakráte (a to obyčejně teprva ve třídách vyšších) tak, aby se jim žák ihned poprvé učiti nemusil, ale aby je mohl vždy vyhledati, když na ně v četbě přijde — tedy: buď umístiti je pod čarou, buď je označiti zvláštním drobným tiskem.

Co se týče skladby zvláště, tu by si přál referent, aby pan spisovatel více dbal frasi a obratů, kterých užívá Cornelius Nepos a Caesar, neboť dle instrukcí (str. 48. vydání vdovy Pichlerové) má učitel vybírat z mluvnice hlavně to, co přichází v četbě. (Bei dieser Auswahl ist auch der Sprachgebrauch des in der Schule zu lesenden Autors genau in Betracht zu ziehen.)

Dbáti by měl tedy p. spis. v pádosloví fraseologie Kornelia Nepota, v ostatní pak části skladby hlavně se opírati o Caesara.

Mimo to jest mi s podivením, že p. skladatel dosud se neodhodlal řídit se zvl. v nauce o pádech řeckou mluvnici Niederlovou. Mohl to pak tím spíše učiniti, ježto ji Bartoš i své výborné české skladbě za základ položil. Myslím totiž, že mnoho má do sebe zásada, aby školské grammatiky (pokud to ovšem není na úkor duchu a stavbě toho kterého jazyka) dbaly v té přičině jakési shody. Zvláště pak ve skladbě české, latinské a německé měla by být shoda ta provedena, ježto se v tercii a ve kvartě skoro týmž časem i pořadem žáci učí skoro týmž věcem. Proč tedy nepodávati jim tutéž věc týmž skoro slovy? Zvláště na našich gymnasiích českých mělo by se toho dbati, ježto bez toho mládež naše příliš je obtížena, učic se mimo jiné i německému jazyku. Mimo to na realních gymnasiích čeština, majíc v III. a IV. po dvou hodinách týdně, musí se opírati o latinu a to je stíženo nyní tím, že Kořínkova mluvnice není ve shodě s mluvnicií Bartošovou, ač by byl p. spisovatel latinské mluvnice mnohdy tím získal větší jasnosti a mnohdy mohl výklad stručněji podat odvolávaje se na mluvnici Bartošovu. Jest si tedy přáti, aby p. spisovatel v budoucích vydáních ku přání tomu prohlédl a skladbu ve shodu uvedl se skladbou Bartošovou a Niederlovou.

Co do označování délek vedl si p. spisovatel sice o něco důkladněji než ve vydáních dřívějších, ale důsledně nevedl si ani tehda, ač máme nyní dobré pomůcky, mezi nimiž zvláště Hülfbüchlein für die Aussprache der lat. Vokale in positionslangen Silben von Anton Marx" dosti podá poučení.

Je zajisté nutná toho potřeba, aby ve školské grammatici důsledně byly označeny všechny délky. Neboť hochovi má být grammatika všude spolehlivým vůdcem, jinak se doma učí chybně. Proto myslím, že by i přízvučníky měly se tam položiti, kde se často chybuje (ku př. intér se). V té přičině poukazují na desáté vydání Schmidtovy latinské grammatiky, kde označování slabik věnována píle největší. Zvláště jeví se potřeba označovati délky u perfekt a supin nepravidelných sloves, ježto se tu nejvíce chybuje. Tak, abych vytnul případy určité, mělo být označeno (§ 124. 5.) tōstum, (v § 127.) 1. indūlsī, indūltum; 4. lūxī, lūctum, 5. ālsī, 6. fūlsī a tak na pořad. Zvláště vīxī, vīctum měl označiti p. spisovatel, aby hned vynikl rozdíl mezi tvary tohoto slovesa a slovesa vinco, vīcī, vīctum.

V jednotlivostech mám toto připomenouti:

§ 8. 2. Po slovech „přede skupením alespoň dvou souhlásek“ jest dodati: „mimo němou s plynnou, kromě gen.: ténebrae, Pá-troclus“.

§ 8. pozn. Zde poukázati by bylo na rozdílnou výslovnost stejných slov nestejného významu: os — ōs, populus — pōpulus. (Instrukce, str. 32. vyd. Pichlerové.)

Str. 4. sld. Rodová pravidla dle významu dosud jsou ve veršech, ač už mnoho důvodů proti způsobu tomu bylo sneseno. Tušíš, že by přehledné pravidel těch sestavení lepší službu prokázalo.

§ 16. a § 17. Přehled přípon bylo by lépe umístiti až po deklinacích všech.

§ 18. Oddělovati *a* od rana není zcela správno, lépe by bylo vytisknouti tvary rana, ranae atd. dohromady, ale hodně tučným písmem vytknouti *a*, *ae*, *am* atd. Poukazují v té příčině na latinskou grammatiku Schmidtovu, 6. vydání. „Slova ku cvičení“ jsou v mluvnici zbytečna: poskytujej jich cvičebnice hojnou.

§ 19. 3. Tento celý odstavec mohl by přijíti pod čáru; za to měla by se k tomu přidati i jiná slova, která místo koncovky *arum* mívají *-um*, zvláště u básníků, ale i u prosaiků.

Takový genitiv na *-um* zvláště je častý 1. u řeckých a barbaršských jmen národních: Metropolitum Caes. B. C. 3, 81, 2. Crotoniatum Liv. 24. 3. 9. Lapithum Verg. Aen. 7, 305. (Viz sebrané příklady v Neueově lat. Formenlehre I, str. 21.), 2. u patronymik: Aeneadum velmi často u Vergila a Ovida, Dardanidum (Verg. Aen. 5, 622., 10, 4.), Ausonidum, Pelopidum atd. (viz tamtéž).

§ 23. Versíky jsou zbytečny. Dostačilo by vyjmenovati nejobyčejnější jména s genitivem. Méně obyčejná a básnická bylo by lépe umístiti pod čarou.

§ 26. 3. Tvary *dii* a *diis* je nutno úplně vypustiti, ježto jsou v rukopisech jen k tomu, aby dlouhé *i* naznačily.

§ 26. 4. Ku slovům zde vytčeným přidal bych i deūm místo *deorum*, které se často vyskytá (v jistých spojeních) u spisovatelů i ve školách čitaných: u Livia (3, 67, 7. 44, 38, 10.), u Sallustia, Cicerona, Vergilia. Pod čáru mělo by přijíti také *virum* m. *virorum* (u básníků: Verg. Aen. 1, 87. 101. 119. atd.). Časté je *-um* u jmen národů: *Achivum* n. *Achivom*, *Argivum* . . . (Viz Neue, I, str. 114).

§ 28. *Colus* může se vůbec vypustiti, jako se už vypustila slova: *vannus* a *carbasus*.

Z neuter by dostačilo uvéstí *vulgus*, ačkoliv se často vyskytá *masculinum*; už u Caes. b. g. 6, 14, 4. čteme *vulgum*, taktéž u Sallustia, Jugurtha 69, 2; 73, 5, a u Livia často. *Virus* a *pelagus* jen pod čáru: prvé je monoptoton [*viri* a *viro* velmi zřídka, na místech rukopisně nejistých] a přichází jen snad dva krátké ve školní četbě, *pelagus* vyskytne se ve školní četbě jen u básníků.

§ 30. Tohoto paragrafu nebude ovšem žádný učitel tak probírat, jak je proveden ve mluvnici. To, co chce spisovatel tím paragrafem dosíci, musí docíleno být vokabulárem knihy cvičebné. Proto myslím, že celá tato stať pět stránek obsahující jest ve praktické, školské mluvnici zbytečna; místo všeho toho bylo by

třeba pravidélka o tvoření nominativu a o tvoření pádů ostatních od kmene.

§ 31. je dosti přehledný; přece však i tu možná leckteré provéstí změny. Velmi vhodně spojuje p. spisovatel substantiva s adjektivy. Koncovky genitivu klade však pod čáru a to roz hodně stěžuje učení; lépe by bylo koncovky genitivné položiti hned ku substantivům do závorky, tedy na př. *serm-o* (-ōnis) *latinus* atd.

Pravidlo výminek na *o* bude lépe takto stilisovati: na -*do*, go- jsou všecka feminina, na *io* jen abstracta. *Concreta* na -*io* jsou masculina.

Harpago lze vůbec vypustiti, ježto rod jeho je záhadný (*Neue, F. I.*, 653), pod čáru dáti jest tato substantiva zřídka se vyskýtající: *margo* (*commune* dle *Prisciana*), *cardo* (pořídku u *Verg.* a *Ovid.*), *papilio* (ve školní četbě jen jednou: u *Ovid.* met 15, 376).

ador vyskýtající se (jen v *N.* a *Acc. S.*) u Horáce pod čáru; tamtéž patří i *eos*. Nominativ sing. od verbera se nevyskýtá, jen verberis a verbere vyskýtají se v sing. Docela je vynechati *spinther*, které jsouc monoptoton čte se u *Plauta*. *Tuber* u *Plinia* vícekráte; u *Hor.* v sat. 1, 3, 73, v přeneseném smysle a v plur.: *ne tuberibus propriis offendat amicum*. Proto pod čáru, kam patří i *ubera equina*.

Tvar *compes* se nevyskýtá: v prose jen *compedes*; jen básn. abl. sing. *compede*. *Merges, itis* jen*) u *Verg. G.* 2, 517., *teges* vůbec nepřichází ve školní četbě, *adamas* u básníků (*Verg., Ov.*) a u pozdějších. K *elephas* sluší připomenouti, že *casus obliqui* tvoří se v klass. prose od *elephantus*.

Z 29 substantiv na -*is*, která jsou masc., bylo by záhadno vybrati jen ta, která velmi často přicházejí. Mimo to možno všechna subst. na -*nis* shrnouti a říci o nich, že jsou masc. Z nich nejčastěji přicházejí *panis, crinis, finis, ignis, cinis, amnis, funis*. Mimo tato je v Kořínkově mluvnici ještě 22 jiných, z nichž jsou tato nejdůležitější: *piscis, sanguis, unguis, collis, ensis, orbis, mensis, lapis, pulvis*. Ostatní možno dáti pod čáru.

Codex (caudex) v četbě školní sotva se vyskýtá, *vervex* vůbec ne.

Fornix, phoenix a *calix* mohou směle pod čáru přijíti, vyskýtajíce se velmi zřídka.

Zřídka se také vyskýtají: *rudens* (*Verg. Aen.* 1, 87 *rudentum*), *turtur* (*Verg. ecl.* 1, 58.) je *commune*, *incus* jen u básníků, *subscus* u *Plauta*, *pecus, -udis* velmi řídké.

§ 34. Ze substantiv na -*is* je potřebí vzít jen *sitis* a *vis*, ostatní: *amussis* (jen adverbialně: *adamussim* a *examussim*), *buris*

*) Kde pravím „jen“, rozuměj všude: ve školní četbě, kterou tu mám na zřeteli.

(burim u Verg. Ge. I, 169), rāvím ve školní četbě vůbec se nevyskýtají, tussis u Hor. tuším jednou. Vůbec buď vynecháno pelvis (jen mimo školní lekci); ostatní: messis a clavis raději zcela budte opomenuta, poněvadž tvary na -im nepřicházejí ve školní četbě. Navim at příjde pod čáru, poněvadž nejlepší rukopisy mají navem (viz Neue, F. I, 200).

§ 35. 2. Pravidlo není dosti přesno. Mělo by znít: Neutra zakončená slabikami al, ar (v gen. ālis, āris) atd.

Potom nejsou tvary: farre, hepate, nectare nepravidelný a mohou se vůbec vypustiti tím spíše, že far a nectar zřídka, hepar vůbec ve školní četbě se neče.

§ 38. Genitivu panum není znám žádný příklad (viz Neue, I, 259), glirium čte se jen u Plauta, Varroa, Plinia.

Apis má prý častěji um než ium; to však není zcela správno: apum čte se jen u Liv. 21, 46, 2.; 24, 10, 11. U Cicerona naproti tomu jest apium „entweder völlig gesichert, oder es hat doch überwiegende Auctorität.“ Mimo to čte se u Ovida Met. 15, 383., u Livia: 4, 33, 4, 27, 23, 3, 38, 46, 5. Také u Plinia čte se na přehojných místech apium. Naproti tomu je volucrum dle Neuovy F. I, 260. „die einzige bei unseren Schriftstellern sicher stehende Form.“ Tak se čte častěji u Verg. Aen., u Plinia a jinde.*)

Nostratium vyskytá se jen mimo školní četbu.

Ke slovům: „U některých ženskou syllabou tas zakončených“ — dodal bych: Velmi často vyskytá se civitatum, u Livia často: aetatium.

§ 44. Výjimky zde vytčené možná z části vůbec vypustiti, ježto se nečtou ve klassických školních, z části pod čáru dáti, ježto přicházejí velmi zřídka (obyč. u básníků). Vypustiti vůbec možná jest: arcubus, které u spisovatelů dob pozdějších šestkrát se vyskýtá, ve školní četbě nikdy; artubus (čte se u Cic. de orat. 1, 26, 121), specubus (Verg. Ge. 3, 376, které místo ve školách se nečítá). Specibus je v bellum Alex. a jinde. Verubus ve školní četbě se nevyskytá, ovšem u Properce, Iuvenala, Petronia, Claudiána atd.). Za to nalézáme veribus u Verg. Ge. 2, 396., Aen. 1, 212., 5, 103.; Ovid. Mat. 6, 646; fasti 2, 463. a 373. Mimo to čte se acubus dvakrát u Celsia (7, 16), acibus nikde. Pecu vypoštěj už novější školní mluvnice vůbec.

Pod čáru mohou přijíti lacus (lacubus u Ov. met. 12, 278., fasti 4, 888), partus (partubus u Hor. Epod. 5, 5). Zbylo by tedy pouze tribubus, které se čte čtyřikrát u Livia a jednou u Cicerona de rep. 2, 9, 16.

Portus má prý vedlé portubus též portibus. U Cicerona však je dle Neue (F. I, 365): „in den vorzüglicheren Büchern“ portibus, a na všech místech u Caesara (2krát v B. G., 4krát v B. C.)

*) Místo Cic. fin. 2, 33, 110. je rukopisně nejistot.

dal Oudendorp „nach überwiegenden Auctoritäten“ portibus. Tak piší nejnovější vydavatelé (srov. Prammerovo vyd. Caesara B. G.). Taktéž čte se i u Ovida Met. 11, 474. a Trist. 3, 2, 11. — Portubus čte se pak u Ovidia v met. 13, 710, Trist. 3, 12, 38., Her. 16, 125., která místa se ve škole nečtou, taktéž u Livia na místech, která se ve školách nečtou (27, 30, 7, 32, 21, 31, 36, 5, 5, 39, 26, 3.). Přijde-li tedy tvar portubus pod čáru, dosti cti se mu ve školní mluvnici prokáže.

§ 45. Pro větší průhlednost bylo by ve pravidle o domus toto přidati: Domus sklání se dle čtvrté, jen ve třech pádech dle druhé a to v abl. sing. vždy domo (velkým tiskem); v gen. a acc. plur. obyčejně domorum a domos).

§§ 51.—53. Z hojných substantiv měla by se ve školské mluvnici uváděti jen ta, kterých se velmi zhusta užívá.

§ 54. Arcus možná úplně vypustiti, ježto tvar arcí (G. S. a N. P.) nevyskytá se ve školní četbě. Mimo to třeba ještě slov: conata (u Caes. B. G. 1, 3. u Liv. 21, 50) a vesper. Ostatní substantiva mohou se směle ze školních mluvin vyloučiti: slovník at je naznamenává.

§ 55. Z těchto je třeba probrati iocus, locus (rozdíl významu lze krátce označiti pomůckou: loci librorum, loca terrarum) a frēnum.

Pod čáru nechť přijdou: sibilus (sibila jen u básníků); taktéž básnické tartara a carbasa; caeli básnický a v církevní latině; jinak vyskýtalo se dle svědectví Caesarova (de analogia) jen v singularu. Také epulum, ač přichází jednou u Cicerona (Mur. 36) a v Horaci (sal. 2, 3, 86), může se dáti pod čáru.

Hlava XIII. Skláňení řeckých jmen probírá se obyčejně teprva v terci, když žáci už znají sklonění řecké. Probírá se však také přiležitostně. Známo pak jest, že prosaikové slovům řeckým dávali co nejvíce koncovek latinských, kdežto básníci plněji si hleděli koncovek řeckých. Dle toho lze pravidla, kterých je nutně třeba pro každodenní potřebu, shrnouti v několik pravidel, ostatní vše dáti pod čáru.

§ 59. Lacer vyskýtá se jen v mluvě básnické a pozdější; läniger jen u básníků, taktéž puter; mimo to mohou ve školské mluvnici vynechány býti tvary saluber, silvester a terrester, ježto ve klassické prose obyčejný jsou tvary masc. g. na is.

§ 62. Pozn. 1.—3. Tu nalézáme mnoho věcí důležitých, které neměly býti odbyty malým tiskem. I tu bude potřebí oddeřiti méně důležité věci od veledůležitých.

Tak caelebs vyskytne se žákům až u Horacia, nom. deses vůbec se nevyskýtá, abl. deside ve školní četbě nepřichází, ani pubere. Sospite zřídka a to u básníků, taktéž uber i vigil zřídka, dēgener u básníků a pozdějších, versicolor zřídka kdy (Cic. Orat. 12, 39).

Kdyby se tato adjektiva odloučila, mohla by se slova zbylá v přehledné tabulkou pojmuti.

§ 64. Ludicra, ludicrum a heteroclita vůbec mohla by přijít pod čáru.

§ 73. Ve slově maximus bylo označiti *a* co dlouhé, poněvadž se tu přečasto chybuje.

Hlava XVI. Numeralia. V nauce o číslovkách je více změn proti vydání třetímu než v partiích právě probraných.

Ve quinque mělo *i* dlouhým označeno býti, v octoginta *o* tučným písmenem vytiskéno, aby žáci byli upozorněni na zvláštnost toho tvaru.

§ 82. Poznámka o unus, kterou p. spisovatel rozmniožil, patří do skladby.

§ 83. 1. Toto číslo 1. patří pod čáru.

§ 84. quartus má *a* dlouhé, ač je quattuor. Proto měla délka zvláště býti označena.

§ 87. 3. oddíl i s příklady, které ve 4. vyd. jsou přidány, patří spíše do skladby.

§§ 88. a 89. jsou tu zajisté jen pro úplnost; učitel vrátí se k nim jen po příležitosti.

§ 93. *I* v nobis a vobis mělo býti dlouhým označeno. Nobiscum a vobiscum měly býti opatřeny přízvučníkem.

§ 95. ěí často u starších básníků (u Plauta, Terentia, Lucretia); často však bývá i jednoslabičné. Zdá se, že v časech pozdějších se vyslovovalo ěí.

Od idem byly stažené formy v plurále v užívání, tedy idem, idem. (Viz Brambach, Hülfsbüchlein, str. 15., L. Müller, orthographiae et prosodiae latinae summarium, s. v. idem.)

§ 96. Poznámka o cum quo není zcela správna. Srovn. poznámkou Lupovu ku Nep. Milt. I, 2. Dle toho je quocum ve vzorné latině daleko obyčejnější než praeposice cum.

Poznámce, že za abl. quo užívá se *i* qui, ale *jen* s cum, odporuje Corn. Nep. v Arist. 3, 2: qui efferretur. Dle toho budí znění opraveno. Pod čáru bude třeba vložiti starší tvar *qui*s m. *quibus*.

§ 98. Tvary uterque, utervis, uterlibet, alteruter bylo by záhadno opatřiti přízvučníky.

§§ 103.—107. Látku možná obmeziti ve školské grammatici na to, čím se latina liší od češtiny.

§ 110. Part. praes. ens budě vypuštěno.

§ 111. Abfui je tvar řídší než áfui; záhadno by bylo přidati i tvary: afuturus, afore. K adsum záhadno přidati tvary adfui i affui; k obsum offui, k subsum jen suffui. (Brambach, § 20, I, 8 a 10; Müller, § 15, I et III.)

„Casoslovo prosum proměňuje všude před *e* pro v prod“ — není ovšem správno. Mělo by asi zníti: prōsum povstalo z prodsum; *d* trvá před tvary slovesa sum, která začínají *e*, tedy prodes . . .

§ 115. 4. „Místo koncovky endus v partic. fut. pass. užívá se v některých případech tvaru v undus.“ Pravidlo nabyla by přesnosti, kdyby se přidalo po slovech „partic. fut. pass.“ 3. a 4. konjugace, před „tvaru“ staršího a kdyby se přidalo: zvláště u výrazech ku právu se táhnoucích.

§ 116. Ke slovesům tu vyjmenovaným třeba je přidati české významy. Mimo to bylo by záhadno ty tvary, kde i trvá, vytknouti větším tiskem.

§ 116. 2. Ke složeninám sloves tu vyjmenovaných mohlo se přidati (aby nevznikly omyly) maledic (Cic. Sest. 37, 80). Jiné složeniny s dicere v imperativě nevyskýtají se vůbec.

§ 119. 1. Discrepare nemá supina. 2. Accubare nemá ani perf. ani sup. 4. consonare ani resonare nemají supina.

§ 121. 1. Do poznámky bylo by bývalo lépe dát pravidelko: ā jen v dās, dā a v dāns, všude jinde krátké *a*.

ib. 2. antesto chybno místo antisto, antisteti.

§ 130. 7. ferbui ve školní četbě jen u Hor. Serm. 1, 2, 71; 2, 4, 67. Proto označiti tento tvar jako zřídka se vyskytající.

§ 135. 10. recido má v perf. lépe reccidi než recidi.

ib. 14. Přidej: retundo — rettudi (Cic. Catil. 3, 1, 2).

ib. 32. Ku peto je daleko častější tvar v 1. os. sing. petiit ve 3. petiit vedle petivi a petivit (sry. Brambach, § 19. II. 2)

§ 138 9. U repello má státi perf. reppuli.

ib. 23. dēsino má obyčejně desii, desiit, také desiiimus (staženo desimus), co sluší přidati.

§ 143. Slovesa měla zde býti jen ta, která velmi často se vyskytají.

§ 144. Poznámka ku mereor zdá mi se býti poněkud příliš rozsáhlá a nepřehledná. Takhle sotva bude ku praktické potřebě. Myslím, že by se dala výhodně skrátiti.

§ 150. Refero mělo důsledně položeno býti též mezi „odchylky ve předložce.“

§ 152. poznámka „Perfektum“ a vedené od něho tvary jsou pravidelné: ivi.“ Ale často se vyskytá v 1. os. sing. ii, ve 3. iit.

§ 153. Ke slovům o složeninách přidati jest, co praví Brambach (§ 19. II. 2): „Contraction tritt häufig ein vor *st*, *ss*, z. B. adisti(s), adisse, adissem.“ Neue (F. II., 514) praví: Bei allen diesen Verba sind die Formen mit doppeltem *i* gewöhnlich schwach, oder gar nicht beglaubigt. Jen ve složeninách s ire a petere jsou formy s *ii* i v nejlepších rukopisech a metrem chráněny: abiisti, periisti, prodiisset, petiisse (Verg. Aen. 2, 251; 3, 603. Hor. Carm. 3, 14, 2). Ale i tu jsou obyčejnější tvary s jedním *i*.

§ 154. Od sloves queo a nequeo pouze praesentia indicativi častěji se vyskytají, všechny ostatní tvary právem může učitel odložiti do vyššího gymnasia, kde se passim vyskytují. V sekundě bylo by zbytečno je probírat.

§ 155. Od fio nenalézáme fimus a fitis u lat. auktorův.

§ 158. Con. praes. mohl by směle odpadnouti, ježto se ve školní četbě nevyskytne.

§ 178. Mezi předložkami postrádám ante, které se mění v původnější anti ve dvou slovech: antisto (od toho antistes a antistita), i anticipo.

Hlava XXXIV. Nauka o tvoření slov vyniká krátkostí a přehledností. I nemám co vytknouti.

§ 194. Pozn. 1. Tu měl býti položen zvláštní důraz na případ, kde v češtině v záporných větách podmět do genitivu klademe. Případ ten byl lépe a zřetelněji vytčen ve vyd. 3.

§ 205. Sem mohla vřaděna býti poznámka o postavení přívlastku a přístavky (Viz instrukce, str. 39.).

§ 208. Znění pravidla (str. 148 dole) je těžké a pro hochy nejasné. Místo „výrokový přímětek substantiva“ bylo by srozumitelnější říkat s Bartošem „výrokový doplněk.“

§ 209. sub 3. a 5. Příklady tu uvedené nejsou úplné. Bude dobré je doplniti.

§. 212. a 213. Slovesa vymáhající dvojího nominativu mohla zde vypuštěna býti; příslušnou o nich poznámku bylo by lze vložiti ku § 227 a 228, kde se znova slovesa ta vypočítávají.

§ 216. Druhý odstavec vytištěn je drobným písmem, ač je velmi důležit. Bylo by tedy třeba vyznačiti jej větším tiskem. (Srv. Niederle, § 514, Bartoš, str. 34.)

§ 224. Anteo pojí se jako antecedo a praecurro s dat. i s akk.; proto je lépe slovesa ta spojiti. Praecedere pojí se ovšem jen s akk.

§ 226. Ku paenitet me přidej překlad: žel mi, líto mi, želím.

§ 230. jak nyní je sestaven, je velmi nepřehledný. Přehlednosti docílíme jednak tiskem (viz Schmidtovy gramm lat. vyd. 6.), jednak vynecháním některých podrobností.

§ 232. Bylo by záhadno přidati, že jména měst, jsou-li spojena s epithetem stálým, neb náměstkou, nebo s totus, stojí na otázku kde v ablativě: ipsa Roma, tota Corintho, Athenis tuis, Alba longa atd.

§ 272. Důvod poznatku uvádí se pouhým ablativem u cerni (také in aliqua re), řídčeji u cognoscere, intellegere, scire místo obyč. ex aliqua re. (Viz Haacke, Lat. Stil. 2. Aufl. str. 147.).

§ 360. Co by z § tohoto mohlo vypuštěno býti, vysvitá z časopisu: Wochenschrift für klass. Philologie 1884. str. 682.

§§ 376—378. Bylo by záhadno zvláště v této partii řídit se rozdelením, jehož užil Niederle a kterým se řídil i Bartoš: rozdělit tedy, věty žádací na účelné, rozkazovací, snahové a obavné. Tím docílíme shody mezi oběma jazyky a větší jistoty u žáka, který zná rozdelení to už z jazyka mateřského.

§ 379. I tu jest litovati toho, že se p. spisovatel neřídil rozdelením Niederlovým. Celý ten odstavec byl by tím nabyl větší

jasnosti i přehlednosti a byl by bližší novému bádání o těch větách. V té příčině bude třeba nutně nápravy.

§ 380. a 381. měl p. spisovatel zařaditi pod účelné věty a tak učiní taky zajisté každý učitel ve škole.

§ 382. U quin mohlo býti pojmenováno, z čeho povstalo, a mohlo jasněji býti vytčeno, že zápor ve quin obsažený se záparem hlavní věty dá vždy smysl kladný.

ib. pozn. 1. Dubito num je poklasicke a mělo tedy přijíti leda pod čaru.

§ 387. 3. Pro větší jasnost mělo se vytknouti, že „obsah věty hlavní stojí v protivě k obsahu věty spojkou cum uvedené.“

V témež § postrádáme cum s konj. po neurčitých výrazech: est cum, tempus est atd., má-li se vyjádřiti výsledek, který plyne z povahy času, ku př. Fuit tempus, cum rura colerent homines neque urbem haberent.

§ 414. 1. neškodilo by pojmenovati, že se (podmět) se někdy vynechává. Srv. Lupus ku Corneliu Nepotu, Milt. 2, 4. Tak taky často u Caesara.

§ 425. Výklad o řeči nepřímé vyniká jak stručností, tak přehledností a patří k nejlepším partiím celé knihy.

Pouze jedné věci zde postrádáme, a to, jak se proměnuje konj. optativní nebo potencialní řeči přímé v řeči nepřímé (velle nebo posse s infinitivem příslušného slovesa).

Str. 362. „Souhláska i činí syllabu položením dlouhou již sama o sobě... vymouce ve slození: bī-iugus.“ Sem položiti jest (aspoň do pojnamky) i složeniny slovesa iacio: obicio, adicio, prō-icio, kde od prvého století po Kr. často se samohláska předložky zkracuje.

Str. 374. (§ 20.) K caesuře mužské bylo by pojmenovati, že je zvláště u Řimanů oblibena, kdežto ženská u Řeků.

Str. 387. Dle Brambacha je *Kalendae* lépe než *Calendae*. Ve zkratkách užívalo se pouze K. Tak by mělo býti také psánc všude na str. 388., nikoli Cal., čeho se užívá hojněji teprva o' Commoda.

Str. 390. Jméno Gaius (ne Caius!) zkracovalo se vždy v Ć Gnaeus (ne Cnaeus) v Cn. Proč, praví L. Mueller v Orthographia et prosodiae latinæ summarium § 7. Viz i Brambach sub C a Cn.

Co se týče mluvy české, dlužno pojmenovati, že je nyní přesna. Mezi nedopatření zajisté patří genitiv kněh (m. knih) a mnoho-li (ku př. na str. 197.) místo slovanského kolik. Spůsob píše p. spisovatel dosud s, ač Brus ve II. vyd. schvaluje způsob.

Některé zvláštnosti své v terminologii měl by p. spisovatel obětovati prospěchu školy a psátí místo zájmeno, časoslovo, přímětek, syllaba — slova, jichž se nyní veskrze ve školách užívá: slabika, dodatek, sloveso, náměstka.

G. Šuran.

P9. L5 885 V12

a 39001 003365015 b

8/72

